PHILIPPE HÉRIAT

Familia Boussardel

ROMAN / Vol. 1

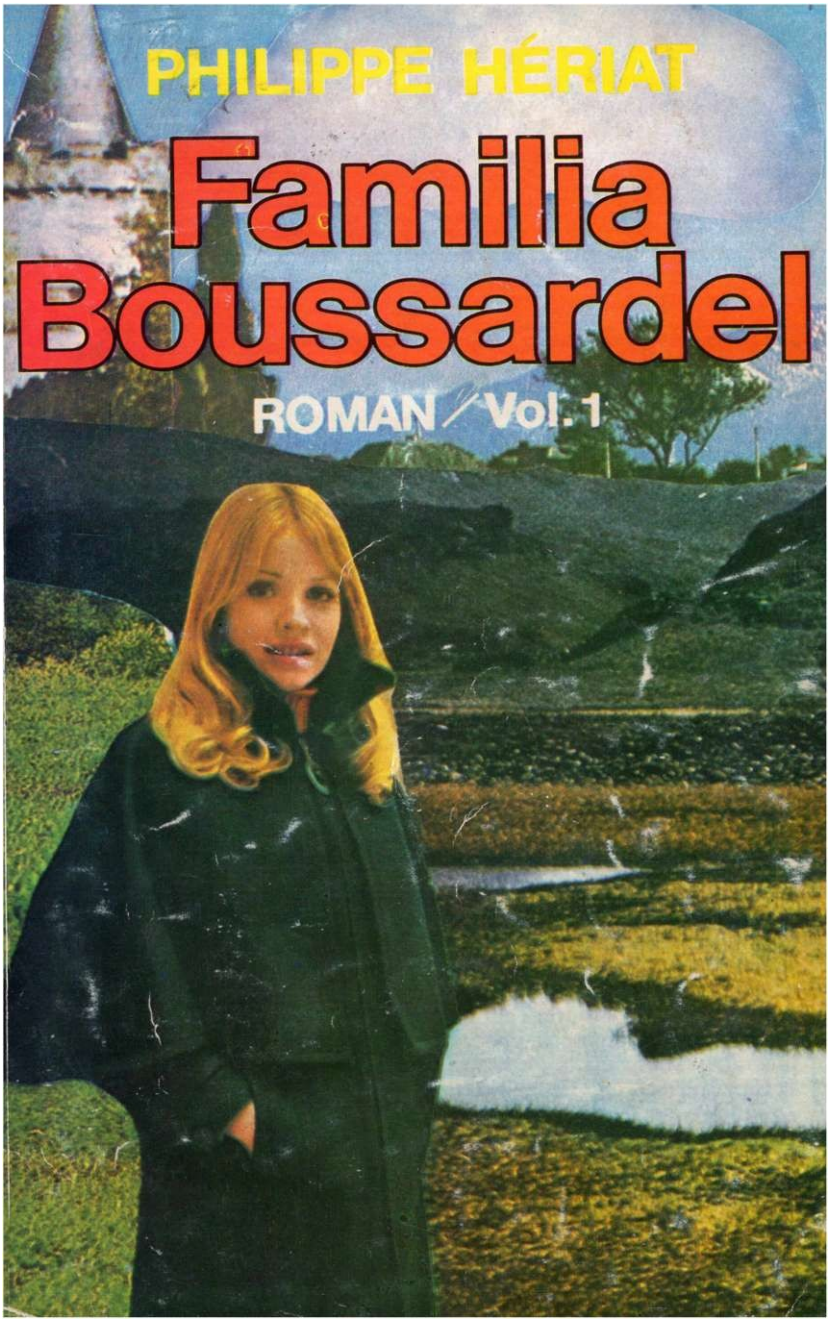

PHILIPPE HÉRIAT FAMILIA BOUSSARDEL
(vol. 1) din ciclul „FAMILIA BOUSSARDEL"
(vol. l-4)

Philippe Hériat Famille Boussardel © Ed. Gallimard Paris, 1944

PHILIPPE HÉRIAT

FAMILIA BOUSSARDEL

VOLUMUL 1

Roman distins cu Marele premiu al
Academiei Franceze

Traducere si note de
TEODORA POPA-MAZILU

EDITURA CUCUTENI & R.A.I. Bucureşti,

1994

'Coperta de TEODORA POPA-MAZILU

i

í

Editura CUCUTENI

ISBN 973-96731-0^ ISBN 973-96731-1-2 (vol. 1)

Editura R.A.I.

ISBN 973-570-000-X ISBN 973-570-001-8 (vol. 1)

Lui Marcel Escoffie

rCAPITOLUL I

- Acele caractere de literă, spuse el, sunt într-adevăr cele mai potrivite. E adevărat că şi numele se pretează la inscripţii.

Cu *stick*-ul îndreptat spre frontul mausoleului, arătă faţada pe care literele se aliniau, săpate în piatră, şi citi silabisind:

- *Familia Boussardel.* Adăugă: Nu spui nimic, dragă?

Ea surâse încurcată, continuă să nu spună nimic si-şi îndreptă privirea spre monumentul care se ridica în faţa ei, în susul pantei. Simţea nevoia să se obişnuiască puţin cu el. Evenimentele o

împiedicaseră să urmărească lucrările si nu cunoştea nici măcar planurile pentru care optase soţul ei. De luni de zile ducea, ca atâtea altele, o viaţă agitată.

Acest mormânt, care o domina, o tulbura prin importanţa şi bogăţia lui. Fiecare detaliu îi apărea, sub soarele acelei dimineţi, cu indiscreţia plină de strălucire a lucrurilor prea noi. Existau prea multe ornamente şi

simboluri, alcătuite în gustul zilei; pálmetele alternau cu clepsidrele; ghirlandele din piatră legau între ele nişte lacrimarii, torţe aprinse răsturnate şi chiar bufniţe. La nivelul pământului, uşa cu două canaturi

părea atât de grea când o priveai, încât puteai crede că e de bronz. Faţă de atâta artă si fast, tânăra îsi aminti de mormintele familiei sale din

Touraine, care, la poalele unei biserici, n-aveau nici măcar un cavou. Erau nişte moviliţe acoperite cu iarbă, între patru grile înfipte în pământ de care, toată copilăria ei

agăţase, în duminica Floriilor, merisor sfintit.

Şi totuşi, ultima locuinţă nu şi-o va afla decât în marea si mândra capelă de cimitir urban, pe care-o vedea aici. Socoti cat mult

se distanţase de prima ei existenţă, gândindu-se că-şi va afla somnul de veci în acest mic palat.

- Surpriza ti-a luat piuitul?

-Da...

Femeia îşi veni în fire.

- E într-adevăr o mare nebunie ce-ai făcut tu aici, Florent!

Ştia că nu-i displace această remarcă practică. El replică posac:

- Tata a vrut asa. La rândul meu, am vrut-o si eu. Nimic nu-i prea frumos pentru familia pe care am întemeiat-o.

-Dar, dragă, familia asta se mărgineşte doar la cele două
fetite ale noastre.

- Nu vom mai avea şi alţi copii?

Lydie nu răspunse; roşi. Cum meşterul înaintă ca să le arate uşa capelei, ¿a întoarse capul, de teamă să nu-i vadă tulburarea; atunci tânărul ei sot îi luă mâna si i-o strânse, si cei doi

" ? ••

Boussardel, cu degetele împletite, cu fruntea ridicată, rămaseră în picioare, nemişcaţi, pe pragul acestui mormânt

încă gol, ca două personaje la. poarta destinului lor

.CAPITOLUL II

După ce F torent vizită, examină, aprobă totul, făcu semn meşterului, care se apropie din nou.

- Meştere, dacă permisia mi se prelungeşte, după cum cred, am să trec

săptămâna asta pe la patronul dumitale, să-i dau ce i se cuvine. Anunţă-l că am să vin şi spune-i că sunt mulţumit.

Dădu braţul soţiei sale şi întoarse spatele mausoleului. Scânduri, moloane, toate

rămăşiţele recentei lucrări a cioplitorilor în piatră acopereau vârful povârnişului. Lydie, de teamă să nu-şi julească pantofii de prunelă, ceru să facă un ocol pentru a

ajunge jos, în alee. Meşterul, cu şapca în mână, îşi urma clienţii.

Se oferi să-i conducă până la ieşirea din cimitir; copacii din jur creşteau încă în număr mare, serviciile municipale nu-i

doborau decât pe măsura concesiunilor vândute şi, în acest luminiş accidentat noii vizitatori se rătăceau adesea.

Coborâră toţi trei spre Parisul a cărui panoramă se ivi un moment printr-o

deschizătură. Florent, căruia nu-i era silă să stea de vorbă cu cei inferiori lui, îl întrebă pe meşter despre mormintele din acea parte a cimitirului. Se miră de prezenta domnişoarei Clairon, dar gândul de a-l avea

ca vecin pe ducele d'Abrantes nu-i displăcu. Instruit de lecţiile unei epoci atât de contrastante, nesigur de noile doctrine care se vor impune, socotea înţelept să arate

asprime în privinţa moralităţii şi vederi largi în politică.

Gândul i se întoarse la edificiul ce-i purta numele.

într-un cuvânt, monumentul e gata la data fixată, spuse el mergând. Mă bucur că evenimentele n-au avut efect asupra acestei construcţii

.Meşterul declară că nu şomase mai mult de trei săptămâni. Şantierul nu se închisese decât la jumătatea lui iunie, ca apoi să se redeschidă în primele zile ale lui iulie, cu echipa completă, căci de când recrutarea îi

luase lucrătorii mai tineri, îşi angajase bătrâni, cărora le dădea drept ajutoare ucenici zidari, de cincisprezece ani. Aşadar lucrareâ a putut fi terminată, şi nu era mai bine aşa? în timp ce armatele se distrugeau

pe câmpul de luptă, în timp ce naţiunile se năpusteau unele asupra altora şi cocardele se schimbau pe pălării, nevoia de toate zilele, la ţară ca si la oraşe, nu continua să ceară braţe de muncă.

- Iată nişte vorbe pe care-mi place să le aud, spuse Florent. Biata noastră ţară, care a suferit atâta, are nevoie de energia tuturor copiilor săi, şi toţi i-o datorează, de la cel mai mic până la cel mai mare...

Spunând acestea, se gândea la el însuşi. Scăpat teafăr din ultimele lupte, susţinut de ideea unei datorii fată de providenţă, se grăbea să reintre în viaţa civilă, şi pentru el viaţa civilă era administrarea finanţelor. Cu gândul, intrase de pe acum. Fără să fie

oficial liberat, îşi pusese în ziua aceea haina din postav albastru şi pălăria înaltă.

îşi vârî mâna în buzunar şi-i întinse meşterului o monedă. Ajunseseră la bariera din Aunay. O cabrioletă care staţiona în faţă se desprinse din şir şi se îndreptă spre cei

doi soţi; era trăsura pe care-o opriseră, acum două ore, pe când ieşeau de la slujbă, şi pe care-o angajaseră pentru toată dimineaţa. Cimitirul din Mont-Louis, • deschis de doisprezece ani pe colina unde părintele La Chaise îşi avusese reşedinţa,

era situat *extra muros;* nici un serviciu de trăsuri nu-l deservea, nu puteai ajunge acolo decât cu o trăsură de piaţă. Dar tânărul soţ, în cinstea frumoasei zile când se înapoiase acasă, nu voise nici o caleaşcă, nici un cupeu de piaţă, nici o trăsură cu

patru roţi; cabrioleta descoperită, săltând pe pavaj, îi purtă încet, pe el şi pe soţia lui, din Saint-Louis d'Antin la necropolă, în mai puţin de-o oră, pe bulevardele înveselite de prima lumină a zilei.

Pentru ca la întoarcere să facă o plimbare de agrement şi ca să-şi mai scoată din cheltuială, îi ordonă birjarului s-o ia pe alt drum decât la ducere. Intrară în oraş pe strada Rats, coborâră pe strada Mars de la Roquette, dădură în sfârşit în Saint-Antoine

şi o apucară pe ea. Tinerii Boussardel se întorceau la Tuileries, unde erau aşteptaţi de fetiţele lor, aflate în grija dădacei.

Drumul fu lung; începând din strada Saint-Honore afluenţa crescu; era duminică. în praful însorit şi în tropăitul saboţilor,

echipajele pariziene care de-abia ieşiseră din remize se amestecau cu călăreţii armatelor de ocupaţie. Tot acest val se îndrepta fie Spre Champs-Elysées, unde-şi aveau tabăra cazacii, fie către aleea din Champ-de-Mars, unde se stabiliseră

prusacii, şi mai ales către Bois de Boulogne, unde-şi aveau cartierul trupele lui Wellington. Tabăra engleză cu amenajările şi micile tarabe din jur, îi atrăgea doar pe cei care mai aveau încă bidivii ca să meargă atât de departe. Nici nu puteai găsi un

motiv mai bun de plimbare pentru ultimele zile frumoase.

în această îmbulzeală, birjarul lăsase calul la pas. Jocul arcurilor o legăna pe Lydie. Bine proptită de marginea cabrioletei, cu braţul petrecut pe sub cel al

soţului ei, tânăra se lăsă în voia unui soi de destindere. Această cursă matinală, această căldură plăcută, scânteierea acelui spectacol, comoditatea acelei trăsuri, după înfricoşătoarele săptămâni din iunie, iulie, august, în care toate nenorocirile îşi

desfăşurau pânzele deodată, în care însuşi pământul părea a se ascunde, în care fiecare îşi lua rămas-bun de la cei dragi, de la bunurile cele mai necesare, de la sine însuşi... Tânăra femeie, care îşi regăsise soţul iubit, mama, care-şi apărase puii,

fiica, ce-şi lăsase sănătoasă si salvată familia ei turangelă, în sfârşit, Lydie Flouet, soţia lui Florent Boussardel, privilegiată între toate semenele ei, îsi simţi inima topindu-i-se de recunostintă fată de soartă.

Departe de ea necazurile, plânsetele şi lamentările, negrele profeţii în ce priveşte soarta patriei! Ea, una, nu mai avea vaiete pe buze, vaiete în inimă.

Impresia ciudată pe care o încercase la începutul dimineţii în faţa acelui mausoleu

prea bogat era acum departe. Nu ştia să se apere împotriva acelor fluctuaţii ale sentimentelor... Nu, important era că Florent îi fusese redat, şi, fără îndoială, pentru totdeauna. Nu i-l vor mai lua. Gata cu recrutările, cu ridicările în masă, cu

încorporările neaşteptate. Toate acestea erau trecute, măturate. Mamele erau eliberate, soţiile răsuflau uşurate, căci

fiii şi soţii nu mai mureau. Poporul de bărbaţi, care trăise separat de poporul femeilor timp de zece ani şi mai bine, se reunea, şi poporul femeilor învăţa din nou să doarmă^

Lydie închise ochii. Se simţea fericită şi obosită. într-adevăr, de luni de zile, ca să nu spunem de ani, era pentru prima oară când se putea lăsa în voia momentului care trece. Nu se mai temea de revenirea la realitate. Sfârşise să mai. trăiască precum

un animal în veşnică alarmă, să tresară la cea mai mică atingere, [IT]să deschidă, noaptea, un ochi speriat, să asculte tăcerea. Războiul ei se terminase. Nu va mai da lucrurilor celor mai obişnuite o interpretare sinistră: omul acela din piaţă,

care se grăbea, oare ce aflase? Ce însemnau zgomotul acela ele convoi, pe stradă, galopul, lătrăturile? Nu va mai cerceta chipurile trecătorilor, mirosul vântului, reflexul cerului. îsi va recăpăta, în sfârşit, răsuflarea. îsi va regăsi adevărata ei

fire, care nu era făcută pentru tragedii şi paroxisme. Lydie nu putea să joace rolul acelor personaje eroice, atât de la modă printre femeile din vremea ei. Ea era mai simplă, mai puţin romană. în legănarea cabrioletei, cu pleoapele coborâte peste

pacea ei regăsită, începea să trăiască din nou.

Amintiri străfulgerau în această somnolentă. Cele mai recente i le ştergeau pe cele din anul precedent, ¿e mai însemnau acum încurcăturile

băneşti, impozitul, pe salarii, care luase atunci, pentru tânăra pereche, proporţiile unei catastrofe? Ce mai însemnau alarmele repetate, temerile periodice de a-l vedea pe Florent trecând din garda naţională în armata

împăratului? Ce mai contau durerile primei invazii pe lângă grozăviile celei de-a doua? Primejdiile războaielor trecute pe lângă spaima acestui război de trei săptămâni?

încă din luna mai Florent o rugase pe Lydie să părăsească. Parisul împreună cu copiii. Nicăieri, spusese el, nu va fi mai în siguranţă ca în acel fund de provincie, în sânul familiei sale, la Langeais. Taica

Flouet, negustor modest, avea acolo o căsuţă.

Aşadar se refugie, plină de temeri, în acel loc, cu fetiţele strânse lângă fustele ei. Zile de spaimă... Ştirile nu ajungeau, sau parveneau deformate. Ignoranţa era

absolută; aşteptare, statul la răscrucea şi pe marginile drumului, pândind spusele altora... Şi, dintr-o dată, primele căruţe ale ţăranilor speriaţi, care-si încărcaseră copiii şi bătrânii, claie peste grămadă, laolaltă cu ce aveau mai de preţ în

ogradă şi cu mobilierul. Nu se opreau, hipnotizaţi de ideea de a trece Loara, favorizaţi în migraţia lor de zilele lungi ale acelui început de vară. Alerga după ei, îi întreba:

- De unde veniţi?

-De la Marly[5], de la Versailles, din Châtillon... Casele ne ard...
- Dar Parisul?
- E încercuit...

Ei plecau mai departe, tu rămâneai pe loc, mai mult nu se putea afla. Lydie îşi frângea mâinile. Paris! Florent!... Câteva zile în această stare de năuceală, şi apoi, hoardă vuitoare, neputincioasă, disperată, armata. Nu armata învinşilor, nici măcar

cea a fugarilor: armata concediaţilor. Apărătorii pământului au protestat împotriva, armistiţiului acceptat de mareşalul Davout; atunci au devenit indezirabili; au fost alungaţi din Paris, retrimişi în spatele Loarei, pentru că

guvernul trebuia să cureţe locul, înainte de a-l lăsa aliaţilor. Armatele s-au supus, s-au revărsat peste câmpuri. Lydie asistă la âceastă retragere a soldaţilor care treceau prin faţa ei, sub soarele radios, strigând că fuseseră trădaţi. Totul era pierdut.

Dar lucrurile nu se sfârşiseră. Trupele franceze trecuseră fluviul şi se pregăteau de luptă. Prusacii le urmăreau de aproape; populaţia se ascunsese. De după draperii, Lydie îi văzu pe duşmani umplând străzile târgului, resfirându-se prin împrejurimi şi

stabilindu-se pe malul drept. Langeais-ul, şi aşa aglomerat, le aparţinea. Confuzia şi groaza se instalaseră odată cu ei. învingătorii făcură să li se simtă, cu cruzime, jugul. Flăcările devorau casele prădate, unde pe un pat plin de sânge abia

mai răsufla o fată violată. Familiile îşi ieşiseră din minţi, căutau un refugiu împotriva agresorului şi, în disperarea lor, o porniră spre pământul matern. într-o noapte, Lydie, fetiţele, părinţii ei se

strecurară afară din casă şi fugiră în pădure.

Nu erau singurii. O masă organizată de ţărani se adunase acolo, şi acea turmă ducea, în adâncul pădurii, o viaţă de animale hărţuite.

Apoi lucrurile părură să se calmeze. Oamenii din păduri se liniştiră, se încumetară până la liziere, observând valea. Când iată' că strigătele se redeşteptară, incendiile se. reaprinseră... Acum veneau regaliştii! în exaltarea lor, acum ei erau cei

care jefuiau şi strângeau de gât! Oamenii se afundară din nou în desiş.

în sfârşit, un mesager o descoperi pe Lydie şi îi spune cine e. Era un curier trimis de Florent. Domnul fie lăudat,-aşadar trăia!... Dar ce-i scria? Că Parisul era

liniştit. în cuvinte rugătoare, o zorea pe nevastă-sa să se întoarcă, să aducă înapoi copiii. Ea nu şovăi o secundă; îşi părăsi părinţii şi se pregăti de plecare, însoţită doar de o consăteancă, fiica unei servitoare a mamei.sale, care urma să aibă grijă de

fetiţe. închirie o brişcă, tocmi un birjar. Se salvase din capitală plecând în provincie; acum se salva din provincie îndreptându-se spre capitală.

Se apropie, în etape, de Paris. Pe măsură ce înainta, sub ochii ei, ţara se liniştea.

Intră într-o capitală plină de trupe străine, dar unde se circula fară riscuri, unde prăvăliile nu erau închise şi unde femeile purtau rochii de percal şi pălării *ă la Pamela.*

îşi regăsi casa, care era în picioare, a cărei faţadă părea intactă. Trecu pragul porţii cu două canaturi, urca scara cu inima bătând. Apartamentul era ocupat de trei austrieci, dar mobilele păreau a fi la locul lor. Un mesaj de la Florent aştepta pe masă.

Deci, ea şi el, în această locuinţă, erau oarecum la ei acasă?... Deschise biletul, se avântă, alerga la cantonamentul pe care i-l indicase bărbatul ei şi-i căzu plângând la piept. O strânse în braţe; nu era nici măcar

rănit... Ei! Zilele rele se destrămaseră în fum...

• Dar prin ce încercări nu trecuse el însuşi! începu să-i povestească pe îndelete. Cu un an în urmă, în martie, în mai puţin de douăzeci şi patru de ore după ce apărase

bariera Clichy, sub mareşalul Moncey, a trebuit, de îndată ce cazacii au intrat în oraş, să reglementeze, de comun acord cu ei, circulaţia pe străzi. De data asta, soarta l-a dat peste cap şi mai şi. Luni, în satul Aubervilliers, batalionul lui Florent

deschisese focul asupra aliaţilor care se apropiau de Paris şi miercuri, încă însângerat după acea luptă, primi ordinul să apere capitala în faţa asediului francezilor. Aceiaşi soldaţi, pe care-i va vedea Lydie trecând prin Turena, istoviţi de drum şi de

oboseală, trebuiau opriţi în cel mai rău moment al furiei lor, constrânşi, determinati să se scurgă de-a lungul bulevardelor exterioare, ae teama inffuentei lor în centrul oraşului, urmăriţi în cartierele unde izbutiseră să se instaleze, şi împuşcaţi în

foburgul Saint-Martin, pe bulevardul Temple, pe Pont-faeuf, la Odeon.

Dar noul guvern nu se gândea încă să elibereze garda naţională, care susţinea ordinea, în toiul răsturnării situatiei.

Locuinţa lui Florent şi a Lydiei nu redeveni atât de repede lăcaşul păcii, cuibul afecţiunilor. Casa cuprindea doar două camere mari, una mică şi un cabinet, dar alcătuia mezaninul unei construcţii recente si cu o expunere frumoasă, în strada Sainte

Croix, colţ cu strada Joubert, stradă care servea de culoar colegiului Bourbon. Aceste avantaje au determinat rechiziţionarea apartamentului pentru trei subofiţeri ai armatelor de ocupaţie. N-aveau de ce se lamenta din pricina asta, având în vedere că

puteau nimeri şi mai rău decât peste nişte austrieci.

Prezenţa învingătorilor în cămin întreţinea o atmosferă penibilă; cheltuielile găzduirii şi hranei lor, cu greu acoperite de

cei cincizeci de bănuţi, indemnizaţie zilnică, se făcură simtite

din plin. Totuşi, Lydie suferea mai ales din pricina acelei promiscuităţi soldăţeşti, cu

două fetiţe aflate la vârsta spaimelor şi ai căror nervi erau încă puternic zdruncinaţi, cu o slujnică nubilă, în sfârşit, cu ea însăşi, atât de des lipsită de bărbatul ei.

Toate patru trăiau închise în camera principală şi în cabinetul alăturat. Cedaseră

celelalte camere musafirilor impuşi. Mama nu lipsea niciodată fără a-şi lua fetele cu ea sau fară să le trimită cu bona în vreun loc unde n-avea de ce se teme. Măcar că purtarea celor trei bărbaţi nu amintea câtuşi de puţin de ultimele tablouri a căror

imagine o păstrase Lydie, ar fi însemnat să-l ispiteşti pe dracu lăsând fetiţele la discreţia soldaţilor, doar în paza acelei Baptistine care se arăta devotată, ascultătoare, dar care sub boneta ei de ţărancă avea obrajii proaspeţi ai fetei de douăzeci de ani.

Aşadar ieşeau împreună. Cheile erau atunci încredinţate unei

i 5 r
5

vecine de palier, numită Ramelot, persoană în vârstă, care văzuse Revoluţia şi pe care cei trei austrieci n-o intimidau.

Asta era viaţa pe care o regăsise Lydie în strada Sainte-Croix. Viaţă dureroasă din mai multe motive şi în comparaţie cu trecutul;

viaţă delicioasă pe lângă săptămânile prin care trecuse. Se scurse puţină vreme. Lydie reîncepu să se ocupe de educaţia fetiţelor, care nu trebuia neglijată. începu de asemenea s-o stileze pe Baptistine. Florent venea adesea, spre seară, dar nu putea să

rămână niciodată peste noapte. Mai des se ducea ea să-l vadă la batalion.

În sfârşit, momentul pe care Lydie îl dorise atâta veni. într-o dimineaţă, devreme, înainte de a se lumina, fusese trezită brusc. Din adâncul unui somn agitat recunoscuse

felul de a suna al lui Florent. Alergase în cămaşă. înfăşurată doar într-un sal.

- Dragă Lydie, am obţinut o permisie. E vorba sa fie de tot...

Spusese asta cu un minunat sânge-rece. Ea băgă atunci de seamă că e în haine civile

şi că nu mai poartă uniforma aceea în care îl văzuse de o sută de ori în vis, rănit, pierzându-şi sângele...

Voi să-l oblige să se odihnească, să-şi pună un halat de casă.

Strădanii zadarnice. Florent voia să intre iute în viată.

- Dragă, iată prima zi în care sunt liber de când te-ai reîntors la Paris. Ia o ceaşcă de şocolată, îmbracă-te, mergem să

ascultăm slujba de la ora şapte. Vreau să te duc chiar în dimineaţa asta la cimitirul JVfont-Louis. Am primit înştiinţarea că monumentul nostru e gata.

Şi plecară. Firul existentei lor se reînnodase în mijlocul tării devastate. Tradiţia lor familiară continua în ciuda înfrângerilor, supravieţuia armatelor. Mausoleul, a cărui construcţie Bous- sardel-

tatăl nu putuse decât s-o dorească înainte de a trece în lumea celor drepţi, era gata, înalt şi durabil în mijlocul ruinelor.

...Boussardel-fîul atinse mâna soţiei sale; ea nu se mişcă, si

5 '
? ' 5

el îi apăsă pumnul.

- Am ajuns, îi spuse.

Cabrioleta, la pas,' o apucase pe cărare ca să ajungă în faţa intrării în grădină.

Lydie deschise ochii; văzu că Florent surâdea. îşi ascunse obrazul sub acest umăr de-acum înainte prezent.

- Am aţipit. Scuză-mă... M-am sculat atât de devreme...

îsi dădu imediat seama de loc, de anturaj. Se îndreptă, îşi aranjă toca. Dar în memoria ei mai persista încă vreo viziune, căci adăugă cu voce tânguitoare:

- Doamne, simt nevoia să dorm luni în sir...

Biata de tine, zise Florent

.CAPITOLUL III

Nu le-a fost greu să regăsească fetitele. Lydie indicase o parte a grădinii de unde copilele nu trebuiau să se depărteze. Cunoştea Tuileries. Cu toate că nu mai venise aici de un an, n-avusese motive să

creadă că evenimentele ar fi schimbat mult aspectul locului sau obiceiurile obişnuiţilor săi; cei care se plimbau pe aici trebuiau să fi reintrat m drepturile lor. Lydie nu se înşelase. Trupele de ocupaţie părăsiseră

grădina. Corpul de armată al contelui de Ziethen îşi ridicase de aici bivuacul la sfârşitul lui iulie, şi garda regelui Prusiei, care îl înlocuise la Paris, îşi căutase în altă parte cantonamente mai confortabile. Nu

mai vedeai rufe prusace uscându-se în vârfurile aurite ale grilajului de la palat. Tuileries redevenise Tuileries, adică un loc de plimbare, unde fiecare avea de câştigat, unde era uşor să eviţi oamenii de rând,

obraznicii. Era de-ajuns să nu depăşeşti anumite limite.

- Să staţi, poruncise Lydie Baptistinei, între castel şi aleea frumoasă dinspre Sena.

Bona avea obiceiul să asculte. Le văzu dintr-o dată pe fetiţe alergând înaintea părinţilor, pe care-i zăriseră în mulţime. Se aruncară în braţele lor.

- Ne distrăm foarte bine, spuseră ele.

Lydie le privi, le sărută cu tandreţe. Ea ştia că sărmanele micuţe aveau nevoie să uite cele mai recente amintiri ale lor. Erau într-adevăr nişte copile drăguţe. Cea mai mare, Adeline, avea abia şapte ani, dar

părea maturizată de tristeţea vremurilor, de contactul cu grijile mamei sale, manifestate cu judecata, cu gravitate, cu puţină melancolie; cea mică, Julie, cu toată vioiciunea ei, era uşor de crescut.

- Mamă, zise Adeline, acum putem să facem şi noi o plimbare cu trăsurica?

Mama le făgăduise această distracţie. ce.dLadu-k to~~todată~~ gă aştepte până va veni ea. Lydie vaia.să însoţaască ea'îilsăşi micul

echipaj, de frica vreunui accident. Se temea de ce era mai rău... îşi duse fetele spre chioşc, dar Florent nu le urmă.

- Am treabă în partea cealaltă, spuse el arătând spre terasa Feuillants.

Se întoarse la vreme ca să fie de faţă la înapoierea trăsuricii în care tronau cele două surori; le luă în braţe şi, punându-le jos, le spuse:

- Acum vă e foame? Mergem să mâncăm.

Fetitele se întristară; să se reîntoarcă atât de curând acasă! Tatăl le opri plângerile:

- Nu-i vorba să ne întoarcem. Papa vă duce la restaurant! Urmară nişte

strigăte; Julie ţopăi de bucurie. Lydie, care ştia
că vor mânca în oraş, vorbi de un birtas pe care i-l recomandase. Ramelot, pe

Nouveau Marché des Jacofrins, la doi paşi.

- Si totuşi nu vom merge acolo, zise Florent.

- £)ar unde, dragă?

- La Véry.

Se aşternu tăcerea. Numele de Véry, care nu spunea nimic fetitelor, retează mamei vorba.

- La Véry? îndrăzni ea în sfârşit. Dar, Florent, nici să nu te gândeşti la aşa ceva!

- dimpotrivă, mă gândesc. Ca să sărbătorim reîntâlnirea o să mergem

foarte bine la Véry, unde tocmai am reţinut o masă... Nu te alarma, îi spuse el încet soţiei sale, m-am interesat de preţuri.

- Ruteni merge. O singură dată. E scump, dar e Véry. E la modă. Mai ales după armistiţiu.

Baptistine aduna jucăriile. Oferind braţul soţiei sale, Florent adăugă:

- Se spune că mareşalul Bliicher merge adesea acolo. Poate avem norocul să-l zărim.

- Nu tin în mod deosebit, replică Lydie, ridicându-şi capul. Mareşalul Bliicher...

Căci în uşurarea ei de a vedea războiul terminat, rămânea ? ’

totuşi femeie şi nu putea, după exemplul atâtor oameni, să-i privească pe învingători ca pe nişte simpli campioni ai unei curse. Pentru ea, duşmanii rămâneau duşmani, adică cei care-1

ochiseră cu puştile lor pe Florent al ei, cei ale căror cizme invadaseră ţara, răscoliseră pământul blândelor provincii unde
se născuse ea. Lydie nu uitase asta. Ea nu făcea parte dintre inconştientele pe care le

văzuse în acea grădină Tuileries, în ziua întoarcerii regelui, luându-i de mijloc pe englezi sau pe prusaci şi târându-i la dans, dispreţuind orice mândrie, orice pudoare şi reputaţie.

Dar Florent avea un alt fel de a vedea aceste lucruri. Susţinea că aliaţii erau înainte de toate soldaţi şi, fară nici o îndoială, ar fî declarat că mareşalul Bliicher era mai întâi un mareşal. Tot atâtea argumente pe care Lydie nu prea le vedea

pe ce se bazează, dar care pentru tânărul ei soţ păreau să răspundă unor evidenţe. Florent aparţinuse şi mai aparţinea încă gărzii naţionale unde ştiau să judece împrejurările fără spirit practic.

Totuşi, pe terasa Feuillants, în faţa uşii restaurantului Very, Lydie avu o şovăială, şi-şi trase soţul deoparte: ce vor face cu Baptistine? La un birtaş ae rând, bona ar fi mâncat la aceeaşi masă cu stăpânii, ca acasă, când le dădea să mănânce fetiţelor.

Dar aici? Apoi, o cheltuială în plus... Florent respinse obiecţia. Astăzi nu se vor opri la acest lucru. Lydie mai stătea încă pe gânduri: puteau fi urmaţi, într-un asemenea loc, de o persoană din Turenne, cu sort si bonetă? Tânăra mamă discută această

problemă cu atenţie şi complezenţă; Florent, care acasă o făcea pe parizianul informat, o asigură că prezenta unei bone nu va fi deplasată şi tranşă chestiunea prin două vorbe:

- Se obişnuieşte.

În faţa acestei raţiuni, Lydie cedă. Mica trupă se reuni din nou si deschiseră usa.

Primul salon se oferi privirii, plin de flori, de marmură, aurit, luminat de oglinzi, dar

gol încă. Era prea devreme? Fu întrebată doamna de la tejghea. Ea le spuse că de obicei clientela sosea puţin mai târziu. Aşa era acum moda, să nu te aşezi la masă înainte de amiază.

Florent îşi văzu cunoştinţele despre lume compromise. Propuse să mai facă o plimbare, dar Lydie, care se declară obosită, îşi şi scosese *witchoura.* îsi ocupară fiecare locurile. Fetiţelor le era foame, fură sfătuite să aibă răbdare; dacă mâncau imediat,

aveau să termine când începea să sosească lumea şi atunci ar fi fost nevoiţi să elibereze masa. Florent refuză lista. îşi puseră cu toţii mâinile pe faţa de masă, tăcură şi aşteptară.

Animaţia nu începu cu adevărat decât spre prânz. Primii îşi făcură apariţia ofiţerii

străini. Erau patru, a căror masă fusese rezervată, nu departe de cea a Boussardelilor. Erau nişte cazaci, oameni zdraveni, cu aspect strălucitor, dar cam sălbatic, care călcau cu paşi sonori şi se

priveau în oglinzile de pe pereţi. Se aşezară şi o privire insistent pe Lydie. Ea întoarse capul fără afectare. De când se reîntorsese în Paris, învăţase să descurajeze prin

demnitatea ei aceste insolenţe pe care nu-ţi puteai permite să le remarci.

Timpul trecea; mesele se umpleau; un grup în civil, numai bărbaţi, străbătu sala.

Salutaţi în mod excesiv de personal, urcara scara care ducea la saloane.

- Chipul lor, zise Florent, nu mi-e necunoscut.

Făcu un semn băiatului.

- Cine sunt acei domni?

Erau financiari. Băiatul, aplecându-se pentru a-i vorbi la ureche, pomeni nişte nume.

- O, ho! făcu Florent, ridicându-şi sprâncenele.

Se aplecă ţa rându-i spre Lydie şi şuşoti:

- Ouvrard ...

Rostise acest nume cu un sentiment complex: neîncredere, prudenţă, superstiţie; un amestec de consideraţie şi desconsiderare, cu o mie de subînţelesuri.

Lydie habar n-avea desprer cine era vorba. Nu se pricepea la treburile publice, sau la finanţe, dar era fată de mici negustori, fusese deci obişnuită să ţină registrele şi să se priceapă la economie.

Deci din acest punct de vedere îi judeca pe financiarii ale căror nume le citea în gazete şi în legătură cu care Florent, întorcându-se de la minister, îi povestea ultimele afaceri. La urma urmelor, în acest an, 1815, puteai

găsi oare pe cineva la Paris care să nu fi auzit vorbindu-se despre Ouvrard? De douăzeci de ani, sub focul invidiei şi în fumul tămâii, el ocupa locul principal în finanţe. Trecuse, rând pe rând, de la favoare

la dizgraţie şi de la faliment la avere. Oricear fi rezervat ţării viitorul, viitorul lui Ouvrard mai păstra încă surprize. Florent rămase cu ochii aţintiţi la scara pe care dispăruse celebrul financiar.

[1] *Ouvrard Gabriel-Julien* (1770-1846), om de afaceri francez, bancherul şi furnizorul lui Napoleon, atacat pentru beneficii frauduloase (n. tr.).

-Finanţele şi-au revenit, spuse încet tânărul bărbat. Acest Ouvrard... ku va întârzia să urce din nou... Mi se pare totuşi,

după câte îmi amintesc, că a stat patru ani la puşcărie.

- Crezi, dragă, că împăratul l-a chemat iar lângă el?

- Haida, de! Oamenii ăştia se simt în perioadele tulburi ca peştii în apă, Ei sunt zămisliţi de crizele economice.

- Mde, ce vrei...

- Aş vrea ca ele să nu existe întotdeauna numai pentru ei...

Tatăl lui îl crescuse în principiile celei mai circumspecte
probităţi. Ajuns în posturi înalte ale administraţiei vămilor, Boussardel-tatăl voise să-şi atragă unicul fiu pe acest drum. Dar Florent arătase vioiciune, iniţiativă, un

simţ sigur al banului. Din acest punct de vedere, nu-i puteai contesta idei ingenioase şi juste. Pretindea, şi pe bună dreptate, că-şi înţelege vremea. în sfârsit, atâta originalitate îi îngăduia toate aspiraţiile şi tatăl consimţi să viseze, în loc de Vamă,

Mişcarea Fondurilor. Neofitul intră deci aici. Succesul, obtinut atât de curând, îl flată, fără însă a-l mulţumi. Acest tânăr burghez, în aparenţă puţin afectat, si care se mulţumea în inima lui cu calme sentimente conjugale, nutrea, în alte fibre

ale fiinţei sale, exigenţele ambiţiei. Dar a unei ambiţii care are toate şansele să-şi atingă scopul, căci tindea spre bunuri materiale şi nu spirituale.

- Sunt foarte uimit, reluă el, să văd acest personaj reapărând şi impunându-se.
- Poate că i se atribuie, pe bună dreptate, mari capacităţi...
- Oh, nu i le contest.

Aleseră meniul. Tatăl începu cu stridiile şi restul familiei îl privea cum le desface din cochilie, le duce la gură, le înghite nemestecate. Lydie, căreia nu-i plăceau, se temea pentru fetiţe. I se oferi şi Baptistinei una, dar fata nu cuteză s-o guste.

Ofiţerul cazac care stătea cu faţa spre Lydie îşi continuă impertinenţele. Ridica cu gravitate paharul şi închina tinerei femei toate înghiţiturile ce le dădea pe gât. Biata de ea, după puţin timp, se simţi stingherită.

Şovăia dacă să schimbe în mod ostentativ locul, dar nu se putea constrânge la ' aceeaşi indiferenţă de care dădea dovadă bărbatu-său şi pe care i-o recomanda si ei.

- Fă-te că nu-i vezi, o tiderrtffS ef Fîi înţeleaptă! .Dacă s® produce un. incident cât de mic, lor.« să le dea dreptate.

Dar în acel moment un' băiat coborî de la primul etaj, se îndreptă spre Florent, şi veni să-l întrebe dacă el este domnul Boussardel.

- Eu. De ce această întrebare?
- Un client, care ia masa în Salonul Grifonilor, îl roagă pe domnul să binevoiască să urce un moment.

Băiatul prezentă o bucată de hârtie, pe care scria un nume ce nu-i spunea nimic lui Florent.

- E vorba de unul din prietenii domnului Ouvrard?

- Da, domnule.

- Dumnezeule! murmură Lydie.
- Bine, zise Florent, spune-i că am să vin.
Băiatul plecă.
- Ah, dragă, zise Lydie, care se schimbase la faţă, poate că ai vorbit prea

tare. Vorbele tale despre Ouvrard i-or fi fost comunicate.

-Fii calmă... Lucrul nu-i dovedit. Şi asta n-ar explica de unde-mi stie numele. în orice caz, ne vom duce să ne lămurim.

Dar nu se sculă, şi cum Lydie se miră, el zise:

- Şi ce, trebuie să dau fuga ca un valet? Nu ştiu ce vor, dar nu-i rău să-i fac să m-aştepte.

Când, în sfârşit, porni spre saloane, Lydie, pentru orice eventualitate, îi porunci Baptistinei să aşeze pe un scaun apropiat toate mantiile. Ea însăşi, scoţându-şi punga din poşetă, luă o monedă de argint şi o ţinu gata pregătită în mână, ca s-o lase pe masă,

dacă ar fi fost nevoie să plătească masa întreruptă. Lumea se înmulţise, ceea ce putea să dea celui mai mic incident proporţii dezolante; femeia de la tejghea de pe-acum trimitea pe cei nou-sosiţi la cel de-al doilea restaurant Very, Palais-Royal.

în prada neliniştii, Lydie aştepta. Nu-i purta pică lui Florent pentru imprudenţa vorbelor sale. Nu-i purta niciodată pică. Dacă, din întâmplare, se surprindea gândind altfel decât el, nu încerca decât uimire şi mai curând faţă de ea însăşi. Acest

sentiment nu se preschimba niciodată în critică şi ultimul lucru pe care l-ar fi putut concepe ar fi fost să-i facă vreun reproş soţului ei. Ceruî n-o aşezase alături de Florent pentru asta, ci ca să'împartă totul cu el. Acesta era contractul. Acesta era şi

rezultatul educaţiei religioase, al tradiţiilor familiale, al tuturor exemplelor pe care le înregistrase încă din copilăria petrecută într-o provincie ferită de subversiuni şi de necuviinţe, în ciuda ultimilor ani ai celuilalt

secol. în concluzie, Lydie nu-şi judeca bărbatul.

în sfârşit, acesta reapăru. Trecând printre mese în pasul de cadril al chelnerilor, se apropie, şi chipul lui o linişti. Florent se aşează totuşi fară să scoată o

vorbă; cu buzele strânse, cu ochii pe jumătate închişi şi privirea îndepărtată, avea aerul unui om absorbit de propria lui preţuire.

- Dragă, zise Lydie, un singur cuvânt... Nimic supărător?

El nu făcu nici un gest, nu pierdu din ochi orizontul mental pe care-l scruta şi rosti:

- Dimpotrivă.

Lydie scoase un suspin, strecură moneda în geantă şi porunci să se aducă *vol-au-vent-*

ul cu creier pe care pusese să-l ţină la cald. Aştepta ca Florent să vorbească singur; sau nu putea în faţa copiilor şi a servitoarei.

El reveni din depărtările lui.

- Să mâncăm, spuse.

Fetitele o luaseră înaintea invitatiei; se extaziau -în fata

gustului bun al sosului. Florent îşi aruncă privirea în jur şi-i revăzu pe ofiţerii cazaci de care uitase.

- N-ar trebui totuşi, zise el cu voce firească, dar care putea ajunge până la ei, să fiu luat drept un om fară demnitate! Draga mea, nu vrei să-mi faci plăcerea să schimbi locul cu Adeline?

Lydie ascultă, puţin surprinsă, şi astfel trecu din dreapta soţului ei în stânga. Acum stătea cu spatele la cazaci şi Florent se aplecă spre ea:

- Mi-au propus o situaţie pentru viitor.
- O avansare?

El ridică din umeri.

- Nu pricepi... O situaţie în afara Ministerului. în finanţele particulare.

Lydie îşi reţinu o exclamaţie. Oare voia să spună pe lângă Ouvrard?... Nu cuteză să-l întrebe.

- Unul din acei domni, începu Florent, se numeşte Sou- cheaux. îl cunoştea pe tata... La Amsterdam, pe vremea când tata controla acolo vămile, Soucheaux lucrase cu el. A avut treabă şi cu mine anul trecut, la Vistierie. Nu-mi mai aminteam^ văd atâta

lume! Dar aceşti financiari au o memorie excelentă. Asa că atunci când a străbătut sala asta m-a recunoscut din prima clipă, fără ca eu să bănuiesc. Pe scurt, m-a primit cu braţele deschise, mi-a vorbit cu multă bunătate despre tata. „Un funcţionar, tinere

prieten, cum nu vei mai vedea...," iată propriile sale cuvinte. M-a întrebat cu ce mă ocup; i-am spus. „Eşti hotărât să-ţi petreci toată viaţa în birou?" Nu ştiam ce să-i răspund: eliberarea mea din armată nu-i încă sigură şi a face în acest moment

planuri... „Dacă eşti hotărât să treci în afacerile particulare, vino să mă vezi. Am planuri mari şi am nevoie de tineri ca dumneata." Am vrut să plec. Soucheaux a ţinut mai întâi să mă prezinte prietenilor săi. Toţi oameni de seamă.

Mi-au strâns mâna. Mi-a strâns-o si domnul Ouvrard.

- Domnul Ouvrard? îndrăzni Lydie.

- Da, şi n-aş fi putut să-l refuz... Ce spui? adăugă el după un moment.

-Nimic, dragă. Nu, sigur că nu puteai să refuzi această mână... Dar...

- Dar ce? Vorbeşte, spune ce gândeşti!

- Ah, mă feresc să judec; toate chestiunile astea îmi scapă. Aş vrea doar să ştiu care sunt intenţiile tale. Ai de gând...

- N-am de gând, pentru moment, decât să reflectez. Ei mă

cunosc, dar asta nu-i destul; am şi eu, la rândul meu, de luat . .. informaţii.

Făcu un semn băiatului.

-Amice, ce-i în farfuria aia pe care tocmai ai servit-o la masa vecină?

Şi arătă spre cazaci.

- Un fazan, domnule, dar pregătit într-un fel special. O creaţie a maestrului bucătar.

Florent, fără să se jeneze, observă vânatul pe care-l tăia unul dintre ofiţeri. Era apetisant şi bogat, menit să pună în

evidenţă masa unui om care dispune de mijloace. Un *maître d'hotel* se apropie; dădu amănunte.

- Domnule, în realitate e fazan înăbuşit, asa cum se mănâncă

la domnul consilier Brillat-Savarin. Fazan umplut cu carne de becată, măduvă de bou şi trufe. Noutatea constă în feliile groase de pâine prăjită pe care domnul le poate vedea sub pasăre. Ele susţin un piure de ficat şi măruntaie de becaţe cu o răzătură de

slănină proaspătă, trufe proaspete şi fâşii de anşoa. Garnitura se completează cu felii de portocale amare.

- Ansamblul pare savant, zise Florent. Şi numiţi asta...

- Fazan *à la Sfânta Alianţă,* domnule. Felul acesta are mare succes la domnii ofiţeri străini.

- Cu numele pe care i l-aţi ales, nu mă surprinde.

Florent aruncă soţiei sale o privire ironică. *Maître d'hôtel-u*l, cu un surâs deferent, păru să invoce obligaţiile zilei, începând de la sfârşitul lui septembrie, expresia *Sfânta Alianţă* era pe toate buzele. Că ea se rătăcise până şi pe grătarul şi în

cartea de bucate ale unui patron de restaurant, asta însemna mai puţin o consacrare, cât o linguşire, şi mai puţin o linguşire, cât o necesitate: un parizian nu se înşela.

- Si, întrebă tânărul, dureaza mult până s-o prepari?

-fazanul trebuie să stea umplut douăzeci şi patru de ore,
domnule. Asta înseamnă că-i am întotdeauna din timp. în acest moment am

trei la frigare. Punând la socoteală coptul, pregătitul şi aranjatul, domnul poate fi servit într-un sfert de oră.

- Ei bine, amice, nu văd de ce n-am mânca un fazan *à la Sfânta Alianţă.* Cred că

n-aţi rezervat monopolul învingătorilor noştri! Notează comanda, te rog!

După ce *maître d'hotel*-ul se îndepărtă:

- Vezi, draga mea, cheltuielile sunt uneori oportune. Te întrebai mai adineauri

dacă era rezonabil pentru noi să intrăm la Véry. Ei bine, mi se pare…
v Florent nu sfârşi. Privi din nou spre scară. între două coloane de stuc, strălucind de aur, un covor roşu urca spre Salonul Grifonilor, spre convivii săi, spre

combinaţiile financiare care se şi urzeau sub inamicii victoripşi.

Toţi cinci, năuciţi de sfârşitul mesei, regăsiră dintr-o dată larma mulţimii, soarele de afară, palpitaţia după-amiezii. Coborând de pe terasa Feuillants în grădină, priviră în

jurul lor puţin ameţiţi. Dar fetiţele îşi veniră repede în fire.

- Papa, zise Adeline, unde se duc toţi oamenii aceia?

Cei ce se plimbau, într-un singur sens, se îndreptau spre Concorde.

- La Champs-Elysées, desigur. Batalioanele cazace se află în bivuac, acolo.

Julie îi rugă să meargă şi ei într-acolo. Cea mai mare ar fi preferat Bois de Boulogne. Tabăra engleză, îi asigură ea, era

mult mai amuzantă: acolo trăiau soldaţii cu fustă.

- Altă dată, zise mama. O să-i vedeţi pe englezi altă dată, dacă veti fi cuminţi...

Lydie socotea că începând de dimineaţă admirase destul' trupele străine. Dar Florent putea să nu împărtăşească această impresie. în educaţie, ca si în orice lucru, el se declara partizanul ideilor moderne. Centru el, spectacolul unui bivuac cazac,

chiar instalat pe pământ francez, trebuia să intereseze minţile tinere; nu era inutil să vâri asemenea amintiri într-un căpşor de şapte ani; ajunse bunici, Adeline şi chiar Julie, ar putea vorbi despre asta nepoţilor lor. Urmară mulţimea.

Primele corturi cazace se ridicau la picioarele Cailor din Marly. Fiind duminică, majoritatea ofiţerilor părăsise tabăra pentru oraş, căci anumite saloane regaliste le şi deschiseseră uşile. Nu erau decât nişte coterii, dar unde străluceau titlurile si

manierele frumoase şi, pe lângă cadeţii moscoviţi grăbiţi să cunoască societatea înaltă din Paris, aceasta lume obţinea succese facile. Nu le era silă să vină să-şi exprime în bivuac complimentele agreate în

foburgul Saint-Germain, dar numai în cursul săptămânii; în zilele de sărbătoare vizitatorii din această lume distinsă lăsau Champs-Elysées-ul gloatei; ofiţerii dispăreau încă de dimineaţă. Nici în faţa pavilioanelor turceşti Boussardelii nu mai

văzură acele adunări, acele saloane în aer liber care, începând din iulie, constituiau ultimul bun-gust. Dar ceea ce tabăra pierdea în mondenitate, câştiga în pitoresc şi animaţie. Şi de asemenea în cordialitate. Fiecare se simţea Ia Paris mult'mai aproape

de ruşi decât de ceilalţi aliaţi. Uluite pariziene se proclamau îndrăgostite de ţarul Alexandru, şi toţi parizienii ştiau ce-i datorau, capitala şi ţara, pentru intervenţiile sale în conferinţă. Acest învingător era, între alţi învingători,

favoritul. Şi sentimentele care i se purtau se răsfrângeau şi asupra trupelor sale. Astfel că în Champs-Elysées domnea un aer de familiaritate pe care nu-l găseai în alte bivuace şi care plăcea. Cazacii organizau

jocuri în jurul cărora se alcătuiau grupuri şi se aplauda cu plăcere.

Lydie trebui să-si îndepărteze fetiţele de la înfruntarea dintre doi uriaşi cu craniuî ras. Dar chiar de la distanţă, peste rândurile curioşilor, li se auzeau răsuflările,

eforturile, zgomotul trupurilor izbind pământul, strigătele ascutite ale partizanilor lor. Femeile din asistenţă se ascundeau pe după cavalerii lor care se înălţau pe vârfuri ca să nu piardă ultima înfruntare.

Florent îşi conduse fetiţele în faţa unui om cu o marmotă. Micul animal, venit cu stăpânul lui din îndepărtatul Ural; făcea mii de învârtituri, mii de graţii şi, la urmă, ridicat pe lăbuţele din spate, prezenta un taler mic din lemn, pe care-l ţinea cu gura.

Oamenii îşi dădeau cu plăcere obolul, locuitorii oraşului oprimat nu-şi precupeţeau pomana dată agresorilor. Şi Boussardel-fiul, în care funcţionarul ceda de-acum pasul financiarului, nu se putu abţine să nu remarce, cu voce tare, că

moneda franceză, asa amenintată cu bancruta, cum era, îsi păstra toată valoarea pentru cuceritori.

Julie, în ciuda vârstei ei fragede, se arătă mai îndrăzneaţă decât sora sa. Se lăsă pe vine ca să mângâie animalul Care se şi lipi

de ea. Cazacul se apropie, voi să-i ia marmota, dar micuţa nu se deranjă. Lydie şi Baptistine făcură un gest la care Florent se opuse. Omul se aşezase si el pe vine. Era un soldat fără grad, destul de tânăr; pe chipul iui straniu, brăzdat de riduri, luceau nişte

ochi de culoarea cenuşii. O contemplă pe Julie. De sub mantia cu glugă a copilei ieşea şi se răsucea o meşă scurtă de păr, din acel blond palid şi dulce cum nu întâlneşti în Franţa decât la fetitele foarte mici. Cazacul privi acea buclă, atinse mătasea pala, dar

văzu copila neliniştindu-se şi făcând botic, gata să izbucnească în lacrimi. îşi retrase mâna, murmurând câteva cuvinte în limba lui.

Micuţa, cu inima bătând, se aruncase în fustele maică-sii.

Adeline o făcea, pe sora mai mare, explicându-i Juliei că soldatul, probabil, lăsase în ţara lui o fetiţă frumoasă. Boussardelii, ca să iasă din înghesuială, traversară aleea şi coborâră spre palatul La

Pierres. In partea asta totul era liniştit; puţini oameni se plimbau; zgomotele târgului care, în centrul bivuacului, te asurzeau, aici ajungeau atenuate. Nu se mai vedeau decât herghelii de cai închişi în ţarc sau împiedicaţi si oameni care-i păzeau.

Boschete întregi rămăseseră libere. Copiii puteau fi lăsaţi cu Baptistine, să se amuze singuri. Spre dreapta, fierăria potcovarului, improvizată sub nişte pânze întinse, facea să se audă un ţiuit vibrant si legănat. Era

zgomotul obişnuit al oricărei forje pariziene, dar însoţit de nişte cântece barbare.

Ceasurile treceau. După-masa de toamnă înclina către seară. Florent găsi pe Cours-la-Reine o bancă orientală, unde se instală cu Lydie. Ea tăcea. Privea corturile cazacilor

aliniindu-se la marginea grădinii, tabăra se întindea cât vedeai cu ochii.

- Până unde se întinde, dragă? întrebă ea. Până-n aleea d'Antin?
- Mi s-a spus că mai departe.
- Dumnezeule! E groaznic!

Vocea îi era schimbată. De fapt, capătul bivuacului nu se vedea. în pâcla sfârşitului de zi iluziile perspectivei se prelungeau până spre pantele de la Chaillot; părea să acopere toată această parte a Parisului. Aşezată pe bancă, mută, cu ochii în

depărtare, Lydie resimţi din nou oboseala unei zile atât de pline si-si încovoie umerii.
5 5
- Ah, Florent, spuse ea după o vreme, ah, toate astea încă nu s-au sfârsit!

- Despre ce vorbeşti?

- Despre nenorocirile, despre încercările noastre. încă n-am isprăvit de îndurat.

El îi luă mâinile ca s-o liniştească.

-Nu, repetă ea cu o voce plângăreaţă, încăpăţânată, simt bine, dragă, nu s-a sfârşit. Şi o şi văd. Nu vezi şi tu?

Ea facu un gest îndurerat către acel bivuac imens, acel oraş străin împlântat în

Paris. Un astfel de spectacol o impresiona mai mult ca orice. De aici Lydie intuia întreg dezastrul. Acei cazaci, aşezaţi în tabără în Champs-Elysées, o faceau să-i vadă pe englezi la Amiens, pe prusaci în

Reims, în Nantes şi în Marsilia; acele peluze răscolite de cizmele duşmane îi arătau cincizeci si opt de departamente ocupate. Ea era mai sensibilă la fapte decât la idei, la dovezi decât la mărturii. Asta îi era firea,

realistă si instinctivă; chiar virtuţile ei, cele de sotie si de mamă, de aici se trageau.

în sfârşit, încheindu-şi gândul, Lydie rosti:

- în mijlocul a toate astea să te mai îngrijeşti de viitorul familiei?

- Viitorul familiei?

- Ei, zise ea cu simplitate. Mă refer la mormântul...

El nu replică imediat. O privi cu atenţie pe această femeie, nevasta lui, faţă de care se credea net superior. Dăduse adesea dovadă de acele idei care sunt rezultatul

raţionamentului, si care-i derutează pe bărbaţi.

Dragă, viitorul familiei nu stă în grădina asta cucerită, ci în noi

.Din nou se aşternu tăcerea. Lydie, printr-o mişcare involuntară, îşi îndoise piciorul sub ea şi-şi încrucişase pulpanele *witchourei.* îşi ridică gulerul de blană. Se uită la ceas şi-şi chemă fetiţele.

- E târziu, copii, spuse mama ridicându-se. Ne întoarcem acasă. Prin strada Regală. încheiaţi-vă hăinuţele şi luaţi-o înainte cu Baptistine!

Acum vorbea pe un ton mai liniştit, avea o mai bună noţiune despre ea însăşi. îşi luă

bărbatul de' braţ. Se depărtară de ffuviu şi de bivuac. Amândoi se gândeau la mormânt, ea fiindcă îl găsise prea frumos, prea luxos şi vast, el, fiindcă îl găsise conform dorinţelor paterne. Totuşi, sub fruntea Lydiei, o idee îşi urma cursul.

- Gândeşte-te, zise ea mergând şi fără să ridice ochii, gândeşte-te totuşi, n-avem băieţi...

înaintau. Ocoliră piaţa Concorde ca să nu expună fetiţele echipajelor şi călăreţilor care se întorceau în Paris, înghesuin- du-se.

Florent se gandea la cele spuse de soţia lui. Printr-o întoarcere firească, îşi evocă propriul tată, pe care Lydie aproape că nu-l cunoscuse, pe care el însusi nu avusese deloc vreme să-l iubească; si totuşi, în acele zile de răscoală, îsi

recăpata puterea asupra lor. Brusc, mai mamte ca ei sa-şi poată trage sufletul, el reintrase în viaţa lor prin uşa deschisă a unui mormânt gol.

A trebuit să aştepte să moară ca să cunoască acea dorinţă a lui Boussardel-tatăl, să posede spre folosul lui şi al urmaşilor o concesiune veşnică şi un monument funerar pe pământul parizian, într-un cimitir al viitorului. Toată viaţa

fusese văzut însoţindu-i modest pe cei apropiaţi lui, unul după altul, în vechiul cimitir Saint-Eustache, unde se afla primul cavou al familiei. Dar taică-său era un om taciturn, văduv de tânăr şi pe care reuşita nu-l înveselise. Aproape fară să vrea,

avusese una din acele cariere care înainte de 1789 erau refuzate oamenilor fară avere şi fără titluri. Intrat la Vamă, cu ambiţii modeste, ocaziile, lipsa de oameni, precipitarea evenimentelor, alura epocii, toate astea, adăugate unor virtuţi sigure de

funcţionar, îl împinseseră, în mai puţin de zece ani, în posturi înalte. După decretul din iulie 1869, împăratul îl numise controlor la Amsterdam, devenit al treilea oraş al Imperiului. Florent se însurase la Paris,

între două războaie. Tatăl său trăise câţiva ani

în Olanda, singur, şi înainte de cincizeci de ani murise de o boală de piept. Acest om, pe care douăzeci şi cinci de ani de răsturnări fabuloase nu-l făcuseră să se clatine, se lăsase măcinat de ceţurile străine.

Să-l fi tulburat, în exil, nostalgia cerului parizian? Se poate presupune, citind clauza testamentului său, prin care afecta o sumă importantă construirii unui mormânt în cimitirul Mont-Louis. Dar, om mult prea cinstit pentru a abuza de funcţia sa, şi a se

îmbogăţi, mort prea curând pentru a fi putut economisi mai mult, testamentul lăsa puţină avere. Suma afectată de el acestei cheltuieli funerare era excesivă în raport cu moştenirea. Dar n-aveia importanţă. Şeful familiei voise acest lucru, şi el trebuia

îndeplinit. Succesiunea, dealtfel simplă, nu era încă lichidată, când fiul şi porunci să fie aşezată prima piatră a monumentului. Nu era bogat; Lydie nu-i adusese decât o dotă mediocră, aveau fete, şi zilele nu le prea păreau a fi în siguranţă; lui Florent îi plăcu

totuşi să realizeze această dorinţă postumă care flata în el mai mult decât un singur sentiment.

Şi iată că mormântul era gata, dar războaiele nu îngăduiseră ca trupul tatălui să fie adus îndărăt şi acest om prevăzător

să-şi aibă de acum încolo cavoul visurilor sale.

- Dragă, zise Florent, când se apropiará de cartierul lor, vei vedea că viitorul îi va da dreptate tatii. Am fost singur la părinţi, aşa că numai în mine stă destinul familiei, dar,

cu ajutorul Domnului şi al tău, numele meu se va perpetua.

Din nou umbra nesigură, umbra naşterii unui băiat, îi însoţi. Florent îşi coborî un pic vocea şi continuă:

- Astă-seară, trebuie să ne ducem la Teatrul Italian care-si

"deschide porţile. N-ai vrea totuşi să rămânem acasă?

Ea îşi încireptă faţa spre el;' el surâse; ea se împurpura şi-şi ascunse privirea.

Nu-i răspunsese, dar talia începuse să i se unduiască. Lydie se lăsă mai greu pe braţul soţului ei, a cărui vigoare avea plăcerea s-o simtă. Mergeau amândoi, fară

să vorbească, uniţi, îndreptându-se cu acelaşi pas către acelaşi scop, care totuşi lua o formă diferită pentru fiecare dintre ei. Florent se gândea la Boussardelii adulţi ale căror nume vor fi scrise unul după altul în interiorul capeîei, pe placa funerară încă

neatinsă; Lydie se gândea la prunci, la naşteri şi la lăuzii, la alăptaturi, la dulcile oboseli ale maternităţii şi la alarmele bolilor puerile.

Părăsiră bulevardele. Ca să facă plăcere fetitelor, o luaseră pe strada Mont Blanc, pe care mergeau acum tarându-şi paşii.
Pe aici mulţimea se răsfirase, se reducea la grupuri mai elegante. Cupluri, în mare ţinută, se iveau brusc în fundul caleşti- lor

când acestea virau ca să intre sub porticurile palatelor. Se încrucişau adesea cu câte o patrulă prusacă, dar fără să-i dea atenţie. Adeline şi Julie se agăţau de bona lor; şi ele tăceau, păreau obosite şi poate că-

şi rememorau în căpşoarele lor evenimentele acestei zile importante, despre care vor vorbi multă vreme.

-Nu crezi, îi spuse Florent soţiei sale, că de-acum încolo n-o mai putem ţine pe Julie cu noi în cameră? Creşte...

Lydie fu de acord.

- într-adevăr, nu mi-e greu s-o fac să doarmă cu sora ei, în cabinet. O s-o trimit pe Baptistine să se culce la etajul al cincilea, unde avem o mansardă.

Ajunseră în strada Joubert. Cerul se înroşea în zare, în spatele colegiului Bourbon, care-şi profila pe el silueta. Un puternic reflex portocaliu lovea faţadele şi, pe deasupra zidurilor grădinilor, aprindea

ultimele frunze galbene. Aerul era uşor. Aproape că nu mai trecea nimeni. începând din piaţa Concorde, trecătorii se răriseră; strada Joubert era foarte liniştită; câteva păsări cântau.

Precedaţi de copii şi de servitoarea lor, cei doi Boussardel ajunseră acasă în gloria unui apus de soare care răspândea culorile aurorei

.CAPITOLUL IV

Mezaninul avea tavanul foarte jos. Florent, care era destul de înalt, îi atingea cu mâna pe „oamenii de deasupra", cum spunea Julie, care nu cunoştea plăcere mai

maie decât să facă acest lucru, ridicată în braţe de tatăl ei.

Casa se afla drept în coltul străzii Joubert. chiar în locul unde aceasta dădea în strada àainte-Croix. Astfel că mica piaţă

aflată în faţă avea forma unui triunghi, din care colegiul ocupa cea mai mare latură. Faţada acestui edificiu etala o serie de frontoane, de nişe; un ornament piramidal înconjura orologiul care avea în vârf o

cruce, urmele primei sale destinaţii; căci aceste ziduri aparţinuseră capucinilor din Chaussée d'Ântin. Clădirea nu era prea veche, deşi lui Florent îi plăcea să spună că rezuma o epocă: mai întâi biserică, apoi

mânăstire până la Revoluţie, pe urmă spital rezervat bolilor ruşinoase, devenită colegiul Bonaparte, ca^ până la urmă să se numească Colegiul regal al Bourbonilor. în faţa casei se ridicau două imobile în unghi

drept, destul de împopoţonate, căci construcţia lor data de la începutul secolului. Locşorul acesta avea un anumit aer care-l sedusese pe Boussardel-fîul, aflat în căutarea unei locuinţe încă de la logodnă.

Dar cum în casele noi şi moderne chiriile erau foarte scumpe, trebui să se mulţumească cu un mezanin cu trei camere.

Era de-ajuns pentru un menaj tânăr. Putina mobilă moştenită de la controlorul

vămilor, călătoriile saie împiedicându-l să adune mai multă, se potrivea foarte bine în această locuinţă modestă,, si pe pereţii atât de scunzi lipsa portretelor nu se remarca. Lydie mai' ales se ataşase de strada Sainte-

Croix. Cartierul îi plăcea. De-a lungul şoselei d'Antin, a cărei vogă începuse să crească, el oferea tot confortul, plus linişte, şi, datorită prezenţei numeroaselor grădini, un aer excelent pentru fetiţe. Vecinătatea

era cum trebuie, casa sănătoasă, orientată spre sud-vest şi până şi împărţirea apartamentului prezenta avantaje. Numai cabinetul era legat de una din camere; celelalte trei dădeau într-u» vestibul sau pe

coridor. în felul acesta, când a trebuit să împartă locuinţa cu cei trei austrieci, a fost cu putinţă ca în oarecare măsură să se separe de ei.

Cei doi soţi ocupară atunci ultima cameră, cea mai depărtată de strada

Joubert. Din această cameră se Vedea cel mai bine piaţeta, si direcţia străzii Thiroux şi a bulevardelor. De câte ori - după întoarcerea ei la Paris, când Florent nu se eliberase încă din garda naţională - Lydie nu se aplecase peste această fereastră scundă,

să vadă dacă nu se ivea cumva în capătul străzii bărbatul ei!

Pe pervazul acestei ferestre deschise se sprijinea, după ce sărise din pat, luni, a doua zi după vizita la cimitir. Dar nu cu aceleaşi sentimente de nelinişte ca mai

înainte. Lydie, cu scufie şi în cămaşă de noapte, apleca, în acea dimineaţă, peste pervaz, sânul unei femei fericite şi satisfăcute.

Florent ieşise din casă şi ea îl urmări cu privirea până-l pierdu din ochi. Deşi

dispăruse pe strada l'Egout, mai întârzie totuşi la geam. Ea, atât de activă în casă, îşi trase un scaun în adâncitura ferestrei şi se aşeză, căci după acea noapte petrecută în braţele unui soţ aşteptat atâta vreme, se simţea obosită, leneşă, şi parcă îngreunată.

Acesta devenise locul ei favorit, unde se reîntorcea de îndată ce avea un moment de odihnă. Peste două luni, sfârsitul unei după-amieze o găsi din nou instalată acolo, dar în dosul geamului. Era în plină iarnă. Afară se mai târa o rămăşiţă de zi; apusul încă nu se

sfârşise. Strigătele şcolarilor care, la sunetul clopotului de la ora patru, se înălţau în fiecare seară din curtea colegiului nu răsunaseră încă şi lampagiul nu trecuse.

Lydie pândea întoarcerea soţului. Soucheaux, financiarul întâlnit la Very, la

începutul lui octombrie, îl convocase de mai multe ori pe Florent. Dar discuţiile lor nu căpătaseră consistenţă decât în ultimele cincisprezece zile. în această dimineaţă, printr-un bilet adus de un lacheu, prietenul lui Ouvrard îl chemase pe Florent la el, la

ora două. Florent îsi punea cele mai mari speranţe în aceste discuţii. Redat în sfârşit vieţii civile, nu se mai prezentase la serviciul lui de la Mişcarea Fondurilor, a cărei reorganizare era în curs. Această întârziere de a reintra într-o rutină care, zi

după zi, poate că l-ar fi prins din nou în mreje, îl determinase să se gândească la zeci de posibilităţi.

V -

Dealtfel, nimeni nu putea să scape de contagiunea fierbinţelii care agita

atmosfera; nimeni nu putea să nu imite, evident, fiecare în felul său, efervescenţa unei ţări, a unui popor, a unei Camere care, înainte de a fi fost adunată şi recunoscută ca atare, pretindea s-o pornească altfel şi mergea prea departe în toate sensurile.

Discordia, încă aprinsă în provincii, si pacea, încă departe de a fi semnată, prilejuiau lupte între partide, ranchiune şi delaţiuni. Curţile magistraţilor se pregăteau să intre în funcţiune; pairii şi mareşalii

imperiului îl şi trimiseseră pe Ney în faţa plutonului de execuţie.

Discuţiile cu Soucheaux îl captivară repede pe Florent, dar Lydie nu renunţase încă, în legătură cu acest subiect, la prudenţa ei; aştepta întoarcerea soţului cu

teamă şi totodată cu nădejde. în sfârşit, îl zări în lumina apusului. Venea repede spre casă şi strângea sub cotul îndoit un fel de pachet învelit în hârtie albă. Când Florent se apropie, ea distinse obiectul: în cornetul lui de hârtie era'un ghiveci cu flori şi, prin

acel dar, ea înţelese că-i aducea o veste bună. Aşadar, afacerea fusese încheiată. Lydie surâse, apoi oftă.

îşi părăsi fotoliul, lăsă perdeaua să cadă, întinse spre foc o bucată de hârtie răsucită, aprinse lampa Cârcel şi o aşează pe

gheridon. Flacăra, în interiorul abajurului de tablă, se ridică, prinse forţă, trimise un disc de aur pe plafonul apropiat şi realiză în cameră un echilibru al clarobscurului. Umbra scăzu, se adună în adâncurile

ungherelor, de-a lungul cornişelor, în fundul alcovului, în dosul patului.

- Iată, spuse el aruncând pe masă o hârtie îndoită.

N-apucase nici să-şi scoată pălăria, nici să-şi sărute nevasta,

nici să-i ofere floarea pe care i-o cumpărase. Lydie închise uşa în urma lui, căci intrase ca vântul. Vru să-l ajute să se descotorosească de ce avea în mână.

- Nu, nu, zise el. Citeşte!

în timpul tăcerii care urmă, el îşi puse darul pe comodă, îşi scoase pălăria, *carrik*-ul şi se aşeză să se descalţe. Lydie, cu hârtia în mână, se aplecă spre lampă.

- Nu pricep prea bine, Florent.

- Mi se pare totuşi destul de clar. Ce nu pricepi?

- Ei, bine... Cine-i acest agent de schimb care declară că te ia la el, despre care nu mi-ai vorbit niciodată, şi căruia nu-i ştiu nici măcar numele?

Cu gesturi obişnuite ea îi întinse papucii, dar cu o singură mânăj fără să lase fiârtia. Se aşează în faţa lui şi adăugă:

- înţelesesem că domnul ¿oucheaux te ia în afacerile lui.

- Şi nu te-ai înşelat.

Papucii şi halatul de casă odată puşi', cravata desfăcută, Florent se hotărî în sfârşit să vorbească. Lydie nu prea pricepea lucrurile. Crescută între limitele negoţului provincial, se rătăcea printre ideile pe care le agita bărbatul ei. Totuşi, reţinu că

persoanele la curent cu afacerile Bursei prevedeau pentru anul 1816 o vastă reorganizare a statutului agenţilor de schimb, că acel statut va însuma dispoziţii deosebite pentru cei din Paris; că despre toate astea Soucheaux poseda informaţii

certe; că, de exemplu, şi asta era sigur, un agent de schimb care dorea să-şi vândă funcţia unei alte persoane trebuia să aibă aprobarea majestăţii sale şi că, în sfârşit, sau mai curând înainte de orice, persoana care dorea această succesiune trebuia să

îndeplinească trei condiţii: să se bucure de drepturi civile, să aibă douăzeci şi cinci de ani împliniţi, să fi lucrat patru ani la un notar ori la un agent de schimb. In privinţa vârstei şi a drepturilor civile Florent avea

calităţile cerute. Rămânea aoar obligaţia stagiului prealabil. Acum Lydie pricepea?

- Se pune deci problema, dragă, ca un agent de schimb să te desemneze într-o zi ca succesorul lui? De pildă ăsta, al cărui funcţionar încă nu eşti?

- Ăsta sau altuL Soucheaux va pune acest lucru la punct la vremea- cuvenită. îşi rezervă dreptul funcţiei, răscumpărarea succesiunii. îl las să facă el cum e mai bine, bucuros că se ocupă şi de afacerea asta şi de viitorul meu.

După care tânărul începu să vorbească despre salariul lui. Stăteau amândoi lângă masa rotundă a cărei suprafaţă de marmură albă şi neagră absorbea, sub abajurul metalic, toată lumina lămpii. Acel mare disc mineral din centrul odăii strălucea ca o

oglindă din care se răspândea lumina. Florent se cufundase într-un fotoliu, cu picioarele depărtate şi întinse spre vatra caldă; Lydie rămăsese pe marginea scaunului, cu mâinile pe genunchi. Ascultase cu atenţie si totuşi încă nu păţea

să-si dea seama de toate feţele situaţiei. Ocolişurile folosite de Florent o deconcertau.

- Ia să vedem, zise ea. Dacă-înţeleg bine, Soucheaux al tău Vrea să previnã reorganizarea despre care mi-ai vorbit şi în

anul care vine să aibă un birou de agent de schimb sub controlul lui... în sfârşit, rectifică Lydie, la o mişcare a bărbatului ei, doreşte să sprijine un nou birou, de care va fi sigur, a cărui activitate o va putea facilita... Nu-i aşa, dragă?

- Dacă vrei...
- Ei bine, mi s-ar părea mult mai simplu să ocupe el funcţia asta decât s-o încredinţeze unui terţ.
- Dar nu cunoşti A.B.C.-ul meseriei! Un agent de schimb n-are dreptul să efectueze

pentru el nici cea mai mică operaţie de Bursă ori de Bancă. Soucheaux ar fi obligat să renunţe la toate afacerile lui.

-Afacerile lui, Florent? întrebă ea opunând nerăbdării lui blândeţea. Deci face

afaceri? Nu m-ai informat niciodată despre asta!

- Şi de unde crezi că-şi trage veniturile? Ştii bine pe ce picior trăieşte, ce casă are!

- De unde să ştiu, Florent? Nu mi l-ai prezentat niciodată pe domnul Soucheaux, nu m-ai dus niciodată la el acasă.

- Sigur că nu! Nu-i un loc pentru tine!

După aceste vorbe tăcu şi-şi muşcă buzele.

- Ah! făcu ea. • .

O văzu privindu-l cu mirare; înţelese tot ce gândea ea: acel mediu atât de puţin recomandabil pentru o femeie cinstită merita oare încrederea unui om cinstit?

- Soucheaux e neînsurat, zise el. La el vezi adesea actriţe, dansatoare...

Lydie se ridică. O durea să aibă această discuţie cu Florent şi mai ales, în ziua când se întorsese atât de mulţumit; dar ar fi costat-o şi mai mult să tacă. Ea nu obişnuia

să rumege în gând unele lucruri, nici să omită a le spune soţului ei, din moment ce, cu bună-credinţă, şi le spunea ei însăşi. Era persoana cea mai puţin artificială din lume.

Trecu în spatele fotoliului lui Florent, în penumbră. îl mângâie şi-l sărută pe păr fără să scoată o vorbă.

- Ti-am adus o floare, zise el după un moment.

- 6umnezeule, dragă, adevărat! Sunt atât de distrată! în loc să te necăjesc cu întrebările mele, mai bine...

Puse ghiveciul pe gheridon şi, desfăcând hârtia, ieşi la iveală o plantă cu flori albe, plate şi rotunde ca nişte pastile.

- Ce minunăţie!

- E o plantă din Cap, zise Florent. Cere aer mult.

- Cred.

Ea începu să se agite. Din dulapul care servea de bufet, de când luau masa în această cameră, alese o farfurie de supă, o puse sub ghiveci şi udă floarea.

–

-Va fi mult mai de efect pe consolă, hotărî ea după ce încercă mai multe locuri din cameră. Dar în seara asta vreau să mă bucur de ea şi s-o las aproape de lampă.

La căldură, planta începu să degaje un miros puternic şi totodată dulceag. Lydie îşi

apropie scaunul de fotoliul soţului ei, se aşează din nou şi, apucându-l de mână, zise:

- Cât eşti de bun cu mine, dragă!

îl privea cu dragoste, cu atât mai multă dragoste cu cât îi ţinuse piept un moment. Şi, brusc, deschise gura ca pentru a-i face o

altă mărturisire. El reîncepu să vorbească. Argumentele nu-i lipseau.

- înţelege, scumpa mea. Vremurile s-au schimbat. în istorie există perioade când anii valorează dublu. Nu numai din cauza evenimentelor care se înmulţesc, dar mai

ales a ideilor a căror evoluţie se precipită. Ne aflăm la o cotitură. Nenorocire celui care nu ţine seama de asta, care se agaţă de vechile sisteme şi se lasă depăşit de ele. Totul a evoluat. Lucrurile nu se vor mai petrece ca'sub Republică... Nici chiar ca sub

împărat, adăugă el coborându-şi instinctiv vocea.

Aluzia la Napoleon nu-i scăpase la întâmplare. Ea era mereu prezentă şi cel mai adesea ascunsă în străfundul sufletului său. La fel ca orice tânăr din acea epocă,

Florent nu se putuse sustrage strălucirii domniei împăratului. Totuşi, nu-şi făcuse din el un zeu. Asistase la zborul celui în faţa căruia multe generaţii rămăseseră năucite, dar el nu se număra printre fiii săi spirituaii. Nu făcuse parte din armata lui, nu figura

nici printre cei care-i erau obligaţi. O slujbă de începător într-un birou, un post de subaltern în garda naţională îl feriseră de orice fanatism, şi cariera tatălui său, oricât de strălucitoare ar fi fost, se între- rupsese prea curând pentru ca recunoştinţa şi

vanitatea să poată înhăma familia Boussardel la carul împăratului. Firea şi înclinările sale nu-i îngăduiau lui Florent nici să viseze la ardoajea bătăliilor, nici să-şi facă planuri de mărire; nu-i îngăduiau nici măcar să participe la mişcarea ideilor

patronate de scriitori formaţi în alte cercuri. ¿1 era, dimpotrivă, contrariul unui preromantic şi, când susţinea că vrea să trăiască în pas cu vremea lui, o făcea gândindu-se că vremea avea să şteargă toate noutătile stânjenitoare acumulate

timp de douăzeci şi cinci de ani. ¿acă s-ar fi născut cu zece ani mai devreme', chiar cu originea şi cu educaţia lui, poate că s-ar fi înflăcărat. Dar el nu privise anul 1789 decât cu ochii unui copil de trei ani; devenise adolescent după 18 brumar şi tânăr după

încoronare. Debutase în serviciul public în momentul când oamenii din acel mediu, faţă de care simţea că are afinităţi, începuseră să se sperie de ameţeala cu care urca Franţa si doreau să vadă treburile ţării, în sfârşit, aşezându-se. Sub influenţa acestui

spirit practic şi a acestei reacţiuni îşi isprăvise maturizarea spirituală. Era un rod al sfârşitului Imperiului şi viaţa lui de bărbat coincidea cu falimentul imperial.

-Nu mă îndoiesc că n-ai avea dreptate, scumpule, zise Lydie. Ştii că judecata ta îmi

inspiră cea mai mare încredere. Si nu pretind că ştiu mai multe decât tine în această privinţă... Nu uit că nu-s decât o provincială.

Surâse rostind aceste cuvinte şi Florent, pentru a pune capăt discuţiei, duse mâna soţiei sale la buze si i-o sărută.

b

' > 9

^ ar nu aud copiii, zise el. Unde sunt?

- în partea cealaltă a palierului, la Ramelot. Biata femeie, moare stând degeaba, şi se oferă adesea să le dea lecţii micuţelor. Am socotit că pot să le las, cel

puţin în seara asta. Voiam să-i las Baptistinei grija mesei şi eu să rămân singură aici, ca să te pot primi.

Tăcu. o vreme şi, cum bărbatul ei nu spuse nimic, ea isprăvi cu voce puţin schimbată:

- Şi asta, pentru că la rândul meu am şi eu o veste să-ţi dau.

- Âh! într-adevăr? zise încrucişându-şi picioarele. Ce veste?

Ea evită să-l privească, sângele îi năpădi obrazul; dar
Florent tot nu ghicea. Atunci ea se ridică şi, cu mâinile sprijinite de braţele fotoliului

bărbatului ei, se aplecă asupră-i, ca să-i spună ceva la ureche. El se ridică dintr-o dată şi o luă în braţe.

- Eşti sigură?
- Da, scumpule!

Moleşită, lăsată în voia mâinilor care o ţineau, ea îşi îndoi gâtul si-şi aplecă într-o parte capul.

- Ânî aşteptat, ca să fiu sigură. Acum nu mai există nici o îndoială.

- Asta e...
- De două luni.
- Reîntoarcerea mea acasă, murmură el. Duminica aceea...

O trase la piept şi o cuprinse în braţe. îi acoperi de sărutări fruntea, obrajii, gura care tremura "sub a lui. Râdea şi se înduioşa în acelaşi timp; ea, emoţionată de

atâta tulburare, era gata să plângă de fericire.

- Iubita mea, îngână el, Lydie a mea, nevasta mea! Cât te iubesc! Cât de milostivă şi de bună e viaţa!

Atunci se auzi uşa de la scară, deschisă de o mână viguroasă. Pasul a trei oameni încălţaţi cu cizme răsună prin apartamentul liniştit, îndreptându-se spre camera vecină, însoţit de o discuţie guturală şi cântată.

Apoi, unul după altul, au putut distinge răsuflarea sacadată a unui efort şi zgomotul repetat al unor obiecte grele aruncate pe parchet; austriecii îşi scoteau unul altuia cizmele.

în picioare, în odaie, perechea
rămăsese îmbrăţişată. Nu peste mult
răsună un alt pas, mai uşor,
apropiindu-se pe culoar. Sigur că era

Baptistine, care venea să pună masa. La acest zgomot domestic, cei doi soţi se despărţiră. Lydie, ca să elibereze masa, duse floarea pe consolă, luă

lampa din mâna bărbatului ei, deschise dulapul, luă faţa de masă, şi desfacând-o, o ridică pe deasupra

mesei; drept în nasul servitoarei care tocmai intra

.CAPITOLUL V

- Aş vrea... zise Lydie slab, aş vrea să nu mai văd stampa aia.

Mâna ei, pe care jilăveala o făcea să lucească întocmai ca un ivoriu, recăzu pe corsajul mototolit. Tânăra doamnă

Boussardel era în durerile facerii care începuseră de după-amiază.

- Da, micuţa mea, zise Ramelot, fără să discute.

Deprinsă cu toate încercările femeilor şi mereu la înălţimea
împrejurărilor, vecina de palier se instalase la căpătâiul Lydiei în calitate de infirmieră. La început, în această calitate o asistase

Baptistine. Dar în cursul serii, inerţia mamei, care părea să se accentueze pe măsură ce durerile, dimpotrivă, creşteau, alarmase pe toată lumea. Si Ramelot îsi amintise de o moaşă

expertă, de îndemanarea căreia răspundea, şi pe care o aştepta din clipă în clipă. în plus, amabila persoană îşi oferise locuinţa fetiţelor. Cele două micuţe se aflau deci

destul de departe de strigătele mamei, supravegheate de o altă vecină.

- Ara să iau asta de-aici, zise Ramelot.

Trecu în dosul patului şi desprinse tabloul care împodobea fundul alcovului.

Era o imagine pioasă, o „dovadă de mulţumire" obţinută odinioară de Lydie la pension pentru purtarea ei exemplară şi pe care după căsătorie o adusese de la Langeais la Paris, cu toată mobila din odaia

ei de fată tânără. Stampa reproducea *Judecata de Apoi* şi înfăţişarea iadului, care constituia baza compoziţiei, zugrăvea colcăiala condamnaţilor. Chipurile acelea ale morţilor şi ale moartelor, pradă

chinurilor, o tulburau pe femeia aflată în chinurile facerii.

Ramelot aşeză gravura pe o mobilă şi se întoarse la pat. Lydie gemu din nou. Vecina îşi vârî o mână printre cearceafuri şi o pipăi

pe burtă. Pacienta, gemând, pândi chipul atent, plecat asupra ei. Dar cealaltă se mulţumi să surâdă ca să împrăştie această nelinişte şi începu să-i şteargă faţa, plină de sudoare. Cu un burete fin, îmbibat în oţet de

trandafiri, ea îi mângâie tâmplele până la marginea bonetei, gâtul, până sub urechi, pieptul. Puţin după asta, durerile se potoliră.

- Ce face Florent? întrebă Lydie, reîncepând să gâfâie. De ce nu se află lângă mine? Cât e ceasul?

- Pe Boussardel l-am trimis la spiţer în locul Baptistinei de care pot avea oricând nevoie. Trebuie să vină... Cât e ceasul?

Dumnezeule, zece trecute! Ai destul aer? adăugă Ramelot agitând canaturile ferestrei deschise ca să intre puţină răcoare în cameră. Dar, odată cu aerul, pătrunseră şi zgomotele citadine. Jos, seara de vară îi mai

reţinea pe oameni în faţa porţilor. îi auzeai discutând.

- Ramelot... zise Lydie în şoaptă.
- Ce este?

Ramelot veni din nou în faţa alcovului. Păstrase, din timpul Revoluţiei, poate cu un

pic de afectare, obiceiul de a-i numi pe oameni după numele de familie, şi pretindea să se procedeze la fel şi cu ea. Un astfel de obicei i se potrivea dealtfel acestei femei de cincizeci de ani, spontană, tăioasă, slobodă la gură, foarte brună şi a cărei buză

superioară era împodobită cu fire groase de păr. Rămăsese ataşată de croiala şi chiar de .gătelile din secolul trecut. Se dezobişnuise greu de tutuirea lansată de *Mercure naţional* pe vremea când avea douăzeci şi cinci de ani şi nu recunoscuse

niciodată moda rochiilor drepte. N-ar fi renunţat pentru nimic în lume la boneta ei gen *Charlotte Cordav*, sub care, cu vârsta, începuse să semene cu un bărbat travestit în femeie. O purta iarna ca şi vara si socotea că plăteşte modei un tribut

satisfăcător modernizând din când în când culoarea şi ţesătura panglicei. La obiecţiile care i se făceau în legătură cu această manie, răspundea cu bruscheţe că-i era silă să fíe cochetă şi că sexul, pe vremea ei, n-avea nevoie de astfel de arme. Dar nu era

totuşi pe deplin sinceră, căci perioada căreia îi rămânea fidelă era mai puţin cea a Drepturilor omului, cât cea a tinereţii ei, şi vechea patriotă nu se deosebea astfel de acele fete bătrâne care-şi ascund cu

încăpăţânare singurătatea şi declinul sub toaletele demodate de la douăzeci de ani.

- Dragă Ramelot, spuse Lydie, cât suntem încă singure, vorbeşte-mi fară menajamente... Eşti surprinsă de starea

mea? Lucrurile n-ar trebui să fie mai avansate? Te conjur, ce părere ai?

- Cred, micuţa mea, că trebuie să fii liniştită si să nu-ti atâti

imaginaţia.

- Ha, îmi vorbeşti ca unui copil! Adu-ţi aminte că am mai trecut prin ceasuri de-astea! Şi tocmai amihtirea naşterilor mele precedente e ceea ce mă tulbură; au fost atât de uşoare! Ce se întâmplă de data asta?

Respirând scurt, se ridică pentru a apuca mâinile prietenei sale. Făcea mai bine să-i răspundă, decât s-o lase să se zbată astfel.

- Mai întâi, zise Ramelot, că pruncul se anunţă ca deosebit de viguros. Fapt pentru

care poţi fi mândră... Cât cântăreau fetiţele când au venit pe lume?

- Adeline şase livre şi un sfert, şi Julie şapte.

-Ei bine, aşteaptă-te la un voinic de opt livre si jumătate, dacă nu cumva' mai mult.

Chiar m-am întrebat... în sfârşit, e lucru sigur că-şi va întrece surorile.

- Dar asta nu explică...

-Lasă-mă să termin. Ţine de asemenea seama şi de evenimentele prin care ai trecut... Prea multe emoţii pentru dumneata

în decurs de un an, prea multă violenţă asupra firii dumitale. Fără să mai pui la socoteală hrana mizerabilă, pentru că toate lipseau tocmai când aveai nevoie să mănânci pe săturate. Toate astea ţi-au slăbit

puterile si ţi-au atins nervii. Dacă ai fi fost clădită cum eram noi la douăzeci de ani, poate... Eu, care-ti vorbesc, am .văzut cu ochii mei o cetăteană născând în toiul

serbării Federaţiei şi întorcându-se acasă cu pruncul în braţe. Alea, da, femei...

Supravieţuitoarea epocii revoluţionare rămase o clipă privind în gol, clătinând din cap, fără să bage de seamă că pe Lydie o

apucaseră din nou durerile. Dar, la primele gemete, Ramelot se întoarse la îndatoririle sale; se arătă zeloasă, se strădui, dădu sfaturi şi o încurajă.

- Vrei, conchise ea, să-ţi spun acum că Boussardel s-a dus să cheme pe cineva? O moaşă, şi încă una foarte capabilă.

-Doamne! zise Lydie gemând, un geamăt în care era cuprinsă mai multă sfârşeală decât suferinţă. Doamne, o necunoscută...

- Nu, o prietenă. Am vazut-o adesea la treabă. Nu cunosc în tot Parisul una mai expertă, e renumită în strada L'Enfer. Linişteşte-te puţin! Am să te rog să taci un pic, tăcând eu însămi.

După un sfert de oră, sună Florent. Baptistine, care-şi pusese papucii de stofa ca să nu facă zgomot în apartament, dădu fuga de la bucătărie la uşă. Soţul intră în cameră; moaşa îl însoţea. Ramelot o luă de

braţ şi o duse la pat. Opriţi puţin mai în urmă, Florent şi servitoarea surâdeau fiecare cu solicitudine, ca pentru a uşura acest prim contact al femeii care suferea cu femeia care trebuia s-o elibereze. Lydie

întinse braţele spre moaşă; i se agăţă de mâini. Mai făcuse acest gest şi faţă de Ramelot, dar de astă dată lacrimile îi ţâşniră din ochi şi, măcar că se afla într-un moment de răgaz, nu izbutea să vorbească.

- Haideţi, haideţi, zise moaşa în loc de preambul. Vreţi să...

Se întoarse spre Florent, şi, cu o privire semnificativă pe sub
sprâncenele îmbinate, îl invită să se retragă.

- Dar, spuse el, aş prefera să rămân, să asist măcar la examinare, să stiu...

Ramelot interveni:

-Ai să fii ţinut la curent, am eu grijă de asta. Prezenţa tatălui nu-i dorită în astfel de momente.

îl împinse spre anticameră. Stângaci în faţa acestei autorităţi feminine, Florent se lăsă gonit ca un intrus. Trecu alături.

- Unde să stau? întrebă el încurcat, privind de jur împrejur prin anticameră, ca şi cum locul i-ar fi devenit străin.

Căci apartamentul nu era încă liber si nici Parisul eliberat. în primăvară, cei trei ofiţeri austrieci eliberaseră camerele, dar,

datorită bunei ospitalităţi din strada Sainte-Croix, Biroul de rechiziţii le trimisese un alt ofiţer. Acest locotenent ocupa el singur două camere; soldatul care-l slujea, rândaşul şi calul lui locuiau în grajd. Cei patru Boussardel continuaseră deci să se

mulţumească doar cu camera şi cu cabinetul de lângă ea.

- Instalează-te în salon, îi zise Ramelot lui Florent. împrejurările îţi dau dreptul. Vrei să vorbesc eu cu locotenentul?

Intră cu hotărâre în cameră, urmată de tânărul bărbat, şi pe pragul uşii îi explică austriacului, care încă nu se culcase, cum stăteau lucrurile. El se înfăţişă imediat încheindu-si dolmanul,

din respect pentru gazda sa, şi pentru motivul care-l aducea. Ii arătă cu politeţe sofaua pe care se aşeză, punându-i lui Florent întrebări într-o franceză căznită. Ramelot, urcată pe o bancă, aprinse lumânările aplicelor. Florent se uită la ea şi,

la această precauţie maternă, înţelese mai bine situaţia şi durata ei posibila; îl rugă pe ofiţer să nu se creadă ob'ligat să vegheze alături de el, măcar că se felicita cu glas tare de o companie atât de plăcută. Austriacul, ca să dea o probă de lingvistică

si de felul lui de a trăi aşa cum era conceput în ţara sa de baştina, îsi căută cuvintele, înmulţi formulele, şi francezul, cuprins de emulaţie, se porni şi el la rândul lui. Intrarea Baptistinei, car© conform poruncii lui Ramelot aducea o gustare pe tavă, nu

opri acest asalt de curtoazie. Dimpotrivă, faptul dădu prilej unor noi politeţuri; şi, în vreme ce locuinţa, unde agitaţia sporea, se pregătea pentru această veghe a vieţii, cei doi bărbaţi, pe care totul îi despărţea, se

aşezară la masă, ospătându-se şi plecân- duse în fata canoanelor înaltei societăti.

Locotenentul începu prin a se interesa de starea^ Lydiei. Din camera aceasta se auzeau şi mai bine strigătele. îl întrebă pe

tânărul tată despre obiceiurile franceze în materie de naşteri şi-i istorisi şi el moravurile austriece. Cunoştea vechile tradiţii, căci nu locuia în Viena, ci în Moravia, în împrejurimile oraşului Brünn, unde familia lui avea pământuri. Florent îl

asculta fără constrângere şi-i răspundea fără rezerve. De multă vreme unele pături ale populaţiei pariziene trăiau în bune relaţii cu aliaţii. Nu demult duşmani, ei deveniseră învingători, apoi ocupanţi; lumea înclina să nu vadă în ei decât un soi de

miliţie străină, impusă de împrejurări; în cercurile unde se prefăceau că discută pe faţă, se găsea totdeauna câte un prieten al „echităţii", care le nega cruzimile şi hoţiile. Sosirea acelor trupe nu încheiase oare un bilanţ greu de ruine şi de doliu? Durata

şederii lor nu garanta că de data aceasta funestul regim nu va mai reînvia? Cel puţin aşa le plăcea să spună oamenilor grăbiţi să reînceapă afacerile; astea auzea atunci Florent din ce în ce mai des în jurul lui.

în fond, orice-ar fi gândit, el ştia, ca atâţia alţi parizieni, să discute cu ofiţerii aliaţi fără să alunece pe o pantă periculoasă; austriacul, descriind peisajele unde se va duce să trăiască, după ce se va întoarce acasă, aminti că acele coline, în

ultimii zece ani, suferiseră de două ori invazia franceză; Florent găsi repede o portiţă de scăpare şi discuţia se reaşeză pe un teren mai puţin periculos; îi vorbi despre ducele de Richelieu pe care aliaţii' îl respectau. Pe masă nu mai rămase curând

nimic din gustare; dar acest subiect de discuţie abia pornise, când Ramelot împinse uşa şi-şi făcu apariţia.

în anticamera unde-l pofti şi unde închise toate uşile, cu multă precauţie, urmă o discuţie în şoaptă. Sclipirea unei lumânări,

pusă pe o măsuţă lângă perete, lumina slab s,cena şi le făcea celor doi, care vorbeau în şoaptă, nişte umbre mari, ce se spărgeau de tavan şi cădeau peste ei. Perechea încetă să mai vorbească în clipa când alături reîncepură ţipetele femeii care năştea.

Aceste ţipete, cu slăbiri şi sincope, te făceau să te gândeşti la o incantaţie sălbatică. Apoi cea care ţipa se linişti; în anticameră se auziră din nou murmure. Dar discuţia, la un şstt! al lui Ramelot se întrerupse din nou, căci Baptistine se ivi, venind din camera

alăturată. Trecu alergând fără zgomot, fără să-şi mai potrivească şuviţa scăpată de sub bonetă, apoi ieşi din bucătărie cărând un lighean si o oală cu apă fierbinte. Ramelot îi deschise uşa camarei, închizând-o după ea

şi, reîntorcându-se spre bărbatul care nu se mişcase: i

- Atunci, Boussardel?

El nu se clinti, despuiat de siguranţa sa, perplex. Faptele îl depăşeau în mod vizibil, acele fapte la care nu putea lua parte, care

mergeau de la sine şi unde totuşi i se cerea să intervină. Uşa din faţa lui se deschise din nou, dar în loc de Baptistine intră moaşa. Ea înaintă în anticameră, se aşeză pe un scaun şi răsuflă cu zgomot, ca un lucrător care-şi trage o clipă sufletul, îsi suflecase mânecile

şi-şi legase părul cu o batistă de mătase, transpirase, şi-şi mişca degetele ca să şi le odihnească, apoi începu să-şi frece pumnii.

- Gata! zise ea la rându-i lui Ramelot. L-ai înştiinţat pe tată? Ce-a hotărât?

Florent, arătând usa deschisă, îi făcu semn să fie atentă. Moaşa ridică din umeri.

- Nu e în stare să ne mai audă.

- Nu e în stare? zise tânărul. Mai adineauri totuşi striga.

Voi să intre. Femeia îl apucă de pulpana hainei. Repetă:

- Deci?

Dar un nou strigăt răsună brusc în cameră.

- Ajutor! strigă Baptistine. Ajutor! Veniţi încoace!

Moaşa, în picioare într-o secundă, se avântă, urmată de
Ramelot, si usa se închise.

Florent îsi aţinti ochii pe această uşă, pe această uşă care nu înceta să se închidă si să se deschidă, dar pentru alţii, şi care lui îi interzicea accesul in odaia unde se.hotăra soarta familiei sale. Fără să vrea, atenţia i

se fixă pe o linie strălucitoare de vopsea care, străbătând panoul, lăsa să se vadă o mică crăpătură. „Lemnul a lucrat, se gândi el. O să-i pun nişte chit de geamuri."

Poate se putea uita prin crăpătura asta. Cu condiţia ca uşa să nu se deschidă prea

repede. Făcu un pas înainte, dar cele două canaturi se deschiseră sub privirea lui, şi Ramelot îşi făcu din nou apariţia, numai că de data asta, în rama uşii, apăru un personaj cum nu se poate mai ciudat. Cu ochii înfricoşaţi, cu bărbia tremurând,

femeia îşi pierduse siguranţa de sine. Yi'pătul din odaie, care reîncepuse şi care însoţea această apariţie, era el însuşi diferit, mai obosit, mai răguşit. Nimic nu mai urma acelaşi curs, totul se dăduse peste cap.

- Ei, bine, spuse Florent, ce se întâmplă?

Ramelot voi să răspundă, dar vaietele care veneau din spatele ei, din fundul acelei odăi al cărei alcov nu se vedea, îi acopereau vorbele, dând impresia că această femeie, în picioare pe pragul uşii, era cea care gemea. Florent nu pricepea nimic din toată această

învălmăşeală şi se strâmbă ca să audă mai bine. Ramelot închise uşa in spatele ei, gemetele se îndepărtară si el pricepu în sfârsit esenţialul: teama moaşei se dovedise îndreptăţită. Trebuia iuată imediat o hotărâre; viaţa mamei era în pericol.

- Cum, cum? protestă el incredul. Exageraţi, cu siguranţă!

Rob al firii sale, cerea dovezi, precizări. In ciuda timpului
care presa, Ramelot se străduia să fie cât mai clară. Copilul, gratie manevrelor moaşei,

apăruse. Adică primul din cei doi, căci nu mai exista nici o îndoială: erau doi gemeni; capul primului copil se ivise, dar totul se oprise, nu se putea obţine mai mult prin mijloacele obişnuite, natura refuza acest lucru, mama era fără puteri şi copilul

suferea. Trebuia să se intervină imediat, fie într-un sens, fie în altul: sau să scoată copilul sacrificându-1, sau să folosească fiarele. Şi Tiarele aplicate unei femei într-o asemenea stare de epuizare...

Dar Florent şi făcu un gest ca şi cum alegerea soluţiei i-ar fi fost dictată dinainte de o forţă superioară; Ramelot, în spaima ei, întoarse mânerul uşii ca să se uite prin deschizătură, şi tânărul se dădu un pas înapoi, căci o auzi pe Lydie vorbind.

-O, Doamne... suspina ea, cu răsuflarea întretăiată. O, Doamne, ai milă de mine... fă... fă... să mă uşurez...

Bâlbâi câteva cuvinte latineşti, apoi brusc, într-o pornire violentă, strigă: „Fă să mă eliberez!"

Ramelot îl apucă pe Florent de braţ şi-l scutură. El îşi mişcă încet capul cu aerul de a spune: „Da, da, vreau să hotărăsc..."

Aparent nu ezita în faţa hotărârii, ezita să creadă că lucrurile ajunseseră la acest punct; femeile dramatizează întotdeauna ceea ce depinde de ele... Răsuflă adânc şi-şi mişcă buzele. Ramelot se apropie şi mai mult, se ridică pe vârfuri, ciuli urechea,

culese în sfârşit răspunsul, tresări. îşi ridică fruntea, îl privi pe acel soţ drept în adâncul ochilor, şi-i lăsă braţul. Un minut, după aceea, ea dispăru în cameră.

- Aşezaţi-vă, domnule, zise austriacul văzându-şi gazda intrând. Sunteţi palid. Beti puţin vin.

Florent se lăsă să cadă pe sofa şi acceptă paharul care i se întindea. Fericit că ocazia de a-şi dovedi virtuţile de cozeur bine

educat se prelungea, locotenentul n-avea de gand să tacă.

- Aceste momente, domnule Boussardel, sunt întotdeauna o încercare şi pentru tată. Nici o complicaţie, socot?

Florent îi răspunse că da. îi relată cum cei doi gemeni şi poziţia defectuoasă a primului născut o obligau pe moaşă să se folosească de forceps.

- Oh! replică ofiţerul. Dar dacă femeia aceasta e pricepută...

Tânărul îl opri cu un gest: vai, doar starea mamei putea
hotărî situaţia, dar, din păcate, această situaţie era critică. De data asta nu se mai încurcă în perifraze ca să reamintească tot ceea ce văzuse si îndurase Lydie de un an

încoace, tot ceea ce amenințase dinainte această maternitate. Nu, nu se mai amăgea: pericolul pentru mamă era mare. După această afirmație tăcu fară să spună în ce fel s-ar fi putut îndepărta acest pericol. Versiunea, nici adevărată, nici falsă, dar

înşelătoare, a unui eveniment pe care tatăl avea să-l povestească de multe ori multor oameni, se şi alcătuia aproape fară ajutorul lui, în urma unei simple reticenţe, prin această primă încercare asupra unui prim auditor şi înainte chiar ca evenimentul să se

fi întâmplat. Florent nu mai avea nevoie să vorbească. Minciuna se şi închega chiar în acest salon, carc-i văzuse trăind, ca tineri soţi, încă din primăvara căsniciei lor. Decoraţia odăii, amintirile cu care era impregnată îi săriră, în acel moment, atât

de puternic în ochi, încât nu se putu abţine să nu plimbe în juru-i o privire atentă. Instalarea ofiţerului nu modificase mare lucru. Doar cutia cu pipe şş .'asul cu tutun, pe masă, înlocuiseră obiectele Boussardelilor. emigrate din acest salon în

odaia lor. Pereţii erau îmbrăcaţi în indian presărat cu mici ramuri verzi de palmier, pe un fond tern, şi toată mobila era îmbrăcată cu o catifea roasă care repeta acelaşi desen într-o culoare mai vie. Pe şemineu, pendula, dar de nuntă, înfăţişa o bornă militară peste

care trona Timpul, un bătrân pe jumătate gol şi aurit, care îşi lăsase secera alături ca să împletească o coroană de imortele. în faţă, o vitrină dreaptă - ce expunea în dosul unui geam un rând de cărţi legate şi două busturi mici din bronz, ale*lui Cezar şi

Alexandru - făcea pereche cu un mic dulăpior. Conţinea diverse fleacuri, daruri oferite Lydiei cu diverse ocazii, naşterea fetitelor, aniversări; după plecarea subofiţerilor, se pusese totul la ioc pentru locotenent, pentru că acele etajere garnisite

astfel formau cel mai frumos ornament al salonului. în sfârşit, totul îi vorbea lui Florent de viaţa lor în doi şi de tandreţea pe care şi-o arătaseră.

Austriacul îl felicită pe Florent de a fi zămislit doi gemeni; avea de ce să se arate

mândru. Dar obiceiul francez conferea dreptul de primogenitură primului născut sau celui de-al doilea?

- Primului, declară Florent, ca un om care în acest gen de probleme, chiar în toiul celor mai proaste circumstanţe, nu era

niciodată luat pe nepregătite. Preciză: Codul nostru a rupt-o cu jurisprudenţa celor vechi.

Ofiţerul se pregăti să răspundă, când un ţipăt înfricoşător, inuman, vibră de cealaltă parte a peretelui şi fu urmat de o tăcere

profundă. Florent îşi duse mâna la frunte, apoi şi-o privi. Palma îi strălucea de sudoare. îsi scoase batista din buzunar, îşi şterse mâna si-şi tamponă faţa. frici el, nici locotenentul nu mai spuseră nimic. Traseră

cu urechea. După un moment se făcu auzit un scâncet slab.

- Ascultaţi, zise austriacul. E copilul. S-a născut. Ei bine, nu vă duceţi acolo?

- Nu... Florent nu-şi întoarse privirea. Nu, prefer să aştept până mă cheamă.

Nu-l chemară. Dar când scâncetele noului-născut trecură în anticameră, îl cuprinse dorinţa de a-l vedea pe acest fiu, şi Florent se hotărî să iasă din salon. Ramelot, cu povara în braţe, dispăruse pe- culoar, spre bucătărie. El o urmă; o găsi aplecată

deasupra mesei unde, între scutece, zăcea o mică larvă încă murdară. Lumânarea din bucătărie împrăştia atât de puţină lumină, încât tatăl se duse să ia lampa din anticameră. Lumina crescu în jurul nouluinăscut si al celei care-l şi curăţa. Pentru a o

ajuta în treaba asta, Florent ii luă din mâini sticla cu ulei. Ea îl lăsă; cu un gest scurt îi întinse tamponul din scamă englezească de care se folosea şi, fără să-şi ridice privirea spre el, fără să-i vorbească, aşteptă să i-l ude cu ulei. El ascultă şi ridică sticla, ca să

nu cadă vreo picătură pe jos. Pândea, încerca să prevină momentul când Ramelot a[1]* nevoie de ulei. Când ea isprăvi această primă treabă, îşi îndreptă cu insistenţă ochii spre mica maşină de gătit, pe care se încălzea apa, spre ligheanul gol care

aştepta alături. Florent înţelese, se duse să umple vasul şi-l aşeză pe masă. Femeia spălă noul-născut. În celălalt capăt al apartamentului, Lydie începu din nou să geamă şi Florent zise deodată:

- Al doilea copil o va ucide.

„Nu", făcu Ramelot din cap. Cu ochii fixaţi asupra trupului mic pe care-l manevra, ea declară că din acel moment lucrurile păreau mai uşoare.

- Ah! strigă Florent cu nădejde.

După un moment el adăugă, foarte încet, apropiindu-se:

- Totuşi... dacă e necesar... pentru a o cruţa pe mamă...

Nu putu merge până la capăt. Se încurcă, se trădă; Ramelot, aşezând copilaşul, îşi

întrerupse treaba, şi-şi arătă în sfârşit cfiipul. Boneta, la care nu renunţase în toiul treburilor, i se deplasase puţin şi marginea,, căzânau-i pe frunte, îi ascundea un ochi. Ridică volanul cu pumnul; privirea ei

neagră, sub sprâncenele groase, încruntate, îl izbi pe tânărul bărbat.

- Prea târziu, rosti ea fără ocolişuri. A avut o asemenea pierdere de sânge, încât nu i-a mai rămas nici un pic. Şi, iată...

Ea trase cu urechea. Văicăreala Lydiei, care descreştea, încetă brusc.

- A leşinat din nou! Rămâi aici, nu atinge copilul, ţi-o trimit pe Baptistine.

Florent rămase singur cu fiul său. Această carne nouă se agita încetişor,

imitând gesturile omeneşti. Cele patru membre, mâinile foarte mici şi picioarele, sexul erau bine formate. Aproape de unul dintre mameloanele minuscule, mare doar cât o sămânţă de mac, un semn pe care nu-l avea nici Florent, nici Lydie. (jopilul în

vârstă de mai puţin de o oră. copilul încă umed de licorile materne, devenise o persoană privată, distinctă, o fiinţă în plus pe pământ. Cu ochii închişi, dar cu gura deschisă, pruncul ţipă; din minut în minut

ţipa mai tare, ca şi când plânsul, încetând alături, trecuse în el.

în alcovul ei, Lydie se lungise, în sfârşit, mută, neînsufleţită, golită de două ori de substanţa ei. Al doilea copil, - ochiul exersat

al moaşei recunoscuse că era puţin mai uşor ca primul - îşi reîntâlni fratele în bucătăria schimbată în cameră a pruncilor, căci moaşa era de părere să-i ţină pe noii-născuţi departe de patul matern. Lungimea

culoarului şi uşile închise instauraseră în restul apartamentului o mare tăcere, după teribilul concert care răsunase ceasuri întregi. Baptistine se afla alături de gemeni. Alte două femei isprăviseră de făcut, în

tăcere, ordine în cameră. Traseră draperiile, aruncaseră perdelele pe deasupra patului, pentru ca leuza să aibă cât mai mult aer. Fumul aromatelor, care urca de pe masa de marmură spre tavanul scund, împrăştia

miasmele şi mirosul medicamentelor. Ramelot se aplecă pe parchet, adună rufele pătate de sânge şi, pentru moment, le aruncă în cabinet. Apoi se ocupă de una dintre lămpi, care fumega şi pe care, până

la urmă, o îndepărtă de la căpătâi, unde lumina nu mai era necesară. Lydie rămase indiferentă la toate aceste lucruri. Cu ochii strălucitori în fundul orbitelor, îşi privea fix bărbatul care se apropia. Când Florent fu

foarte aproape de pat, voi să vorbească, să rostească cuvinte afectuoase. Dar ele i se opriră pe buze înţepenite de acea rază arzătoare care nu-l părăsea şi care deşteptă în el, dintr-o dată, cele mai cumplite

bănuieli; de ce-l privea Lydie astfel, ce ştia, ce auzise sau ghicise?

Florent se tulbură. în mintea, în amintirea lui foarte recentă, se produse un hiatus, o uşă rămăsese întredeschisă

spre camera în care i se spusese că nevasta lui zăcea lipsită de auz şi de conştiinţă, şi el uiţelese că nici o certitudine, niciodată, nu va mai veni să închidă acea usă.

- **Draga mea... zise el în sfârşit. Cum teaimţi?**

- Tu... bâlbâi Lydie.

El încercă să-i surâdă. Cum? Asta era tot ce avea de răspuns?

- Tu... repetă ea. Tu...

Nu mai putea vorbi. Şi această neputinţă de a se exprima, acel regret-poate, hotărî totul în ea. Focul ochilor i se voala dintr-o dată, capul îi căzu pe umăr, pleoapele i se

coborâră, dând la iveală două lacrimi ce i se agăţară de gene şi care nu mai căzură.

Florent, cu un pas înapoi, se retrase, aspirând profund aerul. Dar, scăpat de privirea nevestei sale, o întâlni pe cea a

moaşei. N-o susţinu decât un moment, şi, întors aproape cu spatele, rămase cu fruntea înainte, cu buza în jos, cu toată faţa prinsă într-o expresie de încăpăţânare.

A fost unul din acele momente în care minutul parcă se eternizează, în care jocul se opreşte, în care perspectiva se desfăşoară. Apoi totul reîncepu: Lydie se reînsufleţi, moaşa se aplecă peste pat,

Ramelot trecu în partea cealaltă a patului, numai Florent se trase înapoi, cât mai departe cu putinţă de pat, până la fereastră.

De când Lydie nu mai striga deschiseseră mare această fereastră. Peste drum fiind

Colegiul, n-aveau a se teme de indiscreţia vecinilor din faţă, şi apoi la acea oră tot cartierul dormea. Gâzele de noapte, în ciuda strălucirii celor două lămpi, nu intrau deloc în cameră, căci flacăra felinarelor

suspendate de-a lungul celor trei străzi ale piaţetei le reţinea afară. Liniştea şi prospeţimea nopţii nu-l distraseră pe Florent, şi el bănui că atitudinea sa putea să

pară ciudată, când o auzi pe Ramelot spunându-i brusc la ureche:

- Nu rămâne înţepenit acolo.
- Cum?

- Mai degrabă du-te şi i te aşază la căpătâi. Ţine-i mâinile, ia-ţi o înfăţişare mai ca lumea... Dacă n-o faci pentru ea, fa-o măcar pentru străini...

El îşi îndreptă ochii spre uşă şi văzu că intrase altă femeie.

-Moaşa, continuă Ramelot în şoaptă, e o veche prietenă, răspund de ea. Dar asta...

Femeia era vecina căreia i le încredinţaseră, peste noapte, pe Adeline şi Julie. Apariţia ei în camera leuzei dovedea că cele două fetiţe dormeau liniştite, dar arăta de asemenea că momentul, extrem de

grav, era unul din acelea care atrag cumetrele, le strâng laolaltă, complice, le fac să presimtă nenorocirea.

Ramelot care, în realitate, îşi frecventa destul de puţin vecinii, nu apelase la acea

femeie, decât de nevoie, şi fiindcă auzise că e o femeie de treabă care îndurase multe. Era o ţărancă

pripăşită pe-acolo în luna iunie a anului care[5] trecuse, ca atâtea altele care fugeau de

bătălie, refugiindu-se la Paris. Străzile, în trei zile, dădeau pe dinafară de o mulţime care se aşeza pretutindeni, pe malul râurilor, sub portaluri, între zidurile caselor. întâmplarea o mânase pe această Josepha

Branchu, cei doi copii ai ei şi coşurile cu boarfe în strada Joubert, unde un grajd neocupat fu oferit nenorocirii lor. După sfârşitul luptelor, biata fiinţă întârzie de pe o zi pe alta; încă n-avea curajuî să se mişte

de-acolo. Casa din Chesnay arsese în faţa ei, vitele fugiseră care încotro sub ochii ei, toate bunurile fuseseră pierdute, cât despre bărbatul ei mai rămăsese oare vreo fărâmă din el într-o groapă neştiută din insula

Lobau după şapte ani de când îşi aflase odihna celor bravi? Atâtea încercări o umpluseră pe această femeie de nehotărâre, de stupoare şi teamă. îşi

dăduse băiatul la ucenicie ca să facă fată nevoilor imediate aLe

vieţii, iar pe fiică-sa o băgase la stăpân; ea însăşi îşi câştiga strictul necesar slugărind la burghezia din cartier; mică, pătrată,

plângea adesea fără să spună nimic şi fără să-şi părăsească mătura; ziua odată isprăvită, mai sporovăia pe pragul prăvăliilor, după care se întorcea la culcuşul

ei. Nu ştiai ce să spui despre ea, nici ce să gândeşti.

Cum rămăsese pe loc, în fundul camerei, Ramelot îi făcu semn cu mâna, atât ei cât şi moaşei. Le duse pe amândouă în cabinet, a

cărui uşă deschisă se găsea la egaîă distanţă între alcov si fereastră, şi cele trei femei, apropiindu-şi capetele, abia vizibile în umbra odăii, ţinură o consfătuire. Josepha Branchu fu de acord cu

instrucţiunile care i se dădură. După care cele două femei intrară din nou în odaie. Moaşa,

arătându-l cu privirea pe Florent, îi' puse o întrebare lui Ramelot care scutură din cap

spunând scurt: „Nu!" Tânărului i se păru chiar că ea ridicase din umeri. Prefăcându-se că n-a observat nimic, privi afară, de unde se auzi răsunând un pas pe caldarâm,

şi-o recunoscu pe Josepha care se grăbea în direcţia străzii Thiroux.

Multă vreme nu se mai petrecu nimic. Apoi oraşul adormit lăsă să se audă de departe un clinchet uşor. Florent ascultă.

Zgomotul se preciză foarte repede. Răsuna la intervale şi de fiecare dată mai apropiat. în sfârşit, la doi paşi de casă, văzu înaintând o luminiţă, clopoţelul răsună si mai tare şi o sutană albă semnală mesagerul care,

străbătând singurătatea străzilor, i-l aducea Lydiei pe Dumnezeu.

Preotul plecă, leuza, căreia împărtăşania părea să-i fi redat un pic de putere, ridică

mâinile, le ţinu în sus, apoi le întinse spre ceva imaginar.

- Pruncii, zise Ramelot, care înţelese prima. Vrea pruncii.

Se duseră să-i aducă. Strigau amândoi, de-acum înfăşaţi, dar
într-un fel modern, cu braţele libere. Una dintre femei înnodase o panglică la mâna primului născut pentru a-l deosebi;

precauţie inutilă, căci pecetea pe care singur Florent o descoperise pe pieptul fiului său mai mare nu se repeta la celălalt geamăn şi făcea o dată pentru totdeauna orice confuzie imposibilă. Se aplecară ca să-

i spună mamei greutatea respectivă a copiilor: primul se arăta a fi mai robust, cum era si normal, dar fără ca celălalt să fie debil, slavă Domnului! Pupilele Lydiei străluciră, apoi se măriră din nou, crezură

că va leşina iarăşi, i se luară repede copiii. Ramelot îl puse pe-al ei în braţele lui Florent.

- Nu-i găsesc pulsul, şuşoti moaşa care-i apucase mâna. A, iată-1... toarnă-i o

linguriţă de apă în gură... Sângele pierdut îi face sete...

Răsuflarea i se făcu mai scurtă, mai uşoară. Se opri brusc un moment şi chipul îi deveni cenuşiu. Privirea totuşi i se limpezi,

mâna dreaptă se mişcă, indexul şi mijlociul se alungiră ca pentru a face un semn... Atent, Florent înfăţişă binecuvântării materne fruntea copilului pe care-l ţinea şi care se nimeri să fie primul.

Când Lydie fu moartă şi i se dădură trupului primele îngrijiri, cele două lămpi fură înlocuite prin două lumânări, iar femeile alcătuiră un semicerc în jurul patului. Erau patru, diferite ca vârstă şi ca

atitudine: Ramelot şi moaşa, răpuse de oboseală, care se rugau stând jos, Josepha Branchu, în genunchi, pe podea, şi Baptistine, îngenuncheată şi ea, dar care plângea. Buzele lor rosteau vorbele

aceleiaşi rugăciuni, exprimând aceeaşi implorare. Femeile se rugau fără să se sinchisească de Florent; îl uitaseră pe omul refractar la metodele lor, pe bărbatul izolat în raţionamentul şi pudoarea sa, pe omul

străin. Unde se găsea el în clipa asta? Lângă gemeni, fără îndoială, care fuseseră culcaţi unul la cap şi altul la picioare, în leagănul în care Adeline şi Julie îşi petrecuseră primele luni. Probabil că

micuţii dormeau, căci nu-i mai auziră, cu toate că acum uşa era deschisă spre anticameră. De teama căldurilor probabile de peste zi, care puteau fi nefavorabile atât

noi- lor-născuţi cât şi moartei, aerisiră bine apartamentul.

Femeile nu băgară de seamă imediat că tatăl reintrase în cameră. îşi reluase locul, în adâncitura ferestrei, în spatele lor. Când

îl zăriră, nu mai întârziară. Baptistine ieşi ultima, smior- căindu-se, uşa se închise, şi Florent rămase singur cu moarta.

N-o privi. Stătea sprijinit cu spatele de balustrada ferestrei. Se simţea zdrobit, fizic,

dar toate scaunele se aflau lângă alcov, asa că rămase în picioare. Jos, strada Sainte-Croix era pustie.

trecea nimeni. Ziua încă nu se zărea. Florent îsi scoase ceasul. Nu era nici trei.

Cât de repede merseseră iucrurile! Lydie murise, murise! Moartă, după ce de atâtea ori, în somn, se temuse pentru moartea lui. Ea care voise să doarmă luni în şir ca să se odihnească, acum dormea pentru vecie; ea,

pe care mormântul cel nou o copleşise, era prima care intra în el.

Cuteză să-şi îndrepte privirea spre pat. Slăbită, Lydie aproape că nu mai făcea nici o adâncitură în el. Poate că şi începuse să-şi

piardă concreteţea, legăturile terestre, greutatea. Lui Florent i se păru că, sub boneta de dantelă cu care o împodobiseră, avea un aer liniştit, şi tânărul văduv simţi o

mare uşurare, ca si cum acest lucru ar fi schimbat ceva din ceea ce se petrecuse. Hotărî să se aşeze. Se îndreptă către scaunul cel mai apropiat, de lângă consolă, şi pe această consolă îi atrase

atenţia un obiect care de obicei nu se afla acolo. Era o stampă înrămată, culcată cu faţa în jos; recunoscu *Judecata de Apoi,* de obicei agăţată în alcov. De ce-o scoseseră? Având obiceiul s-o lase pe nevastă-sa să

doarmă la perete, nu văzuse niciodată de aproape această gravură. Ochii i se fixară un moment pe unul din personaje, un damnat între alţi damnaţi, aproape goî, cu

muşchii noduroşi, si care se răsucea în chinuri.

Florent se îndreptă; îşi aminti că pe această consolă stătuse multă vreme planta

aceea din Cap. Acum stampa îi luase locul, îsi duse scaunul la fereastră si se aşează.

5/v începea să se crape de ziuă. O grădină se desprindea de Colegiul Bourbon, în dreapta clădirilor, si vârfurile copacilor ei se profilau

pe un cer de cenuşă albastruie, un spaţiu fără profunzime şi fără viaţă. în curând, peste câteva ceasuri, se va simţi din nou arşiţa verii. Pe moment, nu era decât aşteptarea.

(jn clipocit de apă se făcu auzit dinspre odaia vecină, însoţit imediat de un strănutat viguros; cel mai mic sunet se amplifica în această parte a locuinţei din care zgomotul, din care viata însăşi dezertase. Era ofiţerul

austriac care-şi făcea abluţiuniîe matinale în camera lui. Şi pentru el începea o altă zi. ,

Florent, nemişcat pe scaunul lui, în lumina începutului de zi, asculta si urmărea toate ecourile acestei dichiseli; se miră că

3

locotenentul, trecând în salon, apoi în anticameră, n-avea pasul atât de sonor ca de obicei. Nu-i recunoscu pasul decât atunci când cizmele loviră treptele scărilor, şi

înţelese că oaspetele străin, din respect, ieşise din apartament în ciorapi.

Toate acele distrageri nu priveau decât simţurile, învelişul lui Florent. Eul său rămânea pradă lui însuşi; se cufundă în

gânduri. Când o mână fermă, masculină, îl apăsă pe umăr, reveni de foarte departe.

- Haide... îi zise o voce.

Ridică fruntea şi băgă de seamă că se făcuse ziuă, că lumina lumânărilor pălise.

Ramelot îi lăsă umărul şi desprinse şnurul draperiilor, căci ferestrele de la mezanin nu aveau jaluzele, şi în interior trebuia restabilită acea obscuritate pe care o cere de obicei moartea. Draperiile fură trase şi,

în spatele lui Florent, ferestrele închise. îl ferecau si mai bine cu moarta. Din fericire, Ramelot, care-l observă, şopti:

-Ei bine, m-am gândit să-ţi fac o cafea bună. Hai, vino s-obei!

Solicitudinea cu care-l înconjură în acel moment îl surprinse. Solicitudine reticentă, probabil acordată din silă, dar totuşi binefăcătoare, fiindcă fără această încurajare el nu s-ar fi putut atinge de

ceaşca de cafea, nici aranja hainele, nici gândi la ce avea de făcut.

-Când te vei duce la primărie ca să anunţi decesul, zise Ramelot, să nu uiţi să declari şi copiii.

- Am să am grijă.
- Vrei să mergem împreună?

El se arcui, îşi îndreptă umerii curbaţi, se întinse.

- Nu, nu, e prea multă nevoie de dumneata aici.

Ea îl urmă până pe palier. •

- Boussardel, zise ea din nou, te-ai gândit la nume?

-Nume? Da... Hotărâsem, dacă era băiat, să-l numesc Ferdinand. Ferdinand va fi deci numele celui mai mare. Cât despre al doilea... cred că Louis. Tata, controlorul vămii, se numea Ferdinand-Louis.

Tocmai era pe cale să plece, când Florent, care se temea ca dimineaţa să nu fie ploioasă, îi ceru umbrela. Coborând primele trepte, el o rulă cu

grijă, aranjându-i pliurile sub inelul de lemn

.CAPITOLUL VI

După-amiază o rugă totuşi pe Ramelot să-l însoţească. Trebuia să se ducă fără întârziere la Biroul Doicilor, si asta nu

era o treabă pe care s-o poată îndeplini în bune condiţii un bărbat.

Josepha coborî ca să aducă o trăsură. Rămăsese în serviciul lor; conveniseră s-o ia cu ziua până la noi ordine. Căminul văduvului şi începuse să se organizeze prin forţa împrejurărilor; golul'pricinuit de

moartea Lydiei provoca o urcare în grad generală: Baptistine îşi lăsa mătura în seama Josephei, ca să se ocupe de fetite, pe care Ramelot le lăsa ca să se ocupe de casă. Biroul Doicifor şi cel al Recomandărilor

fuseseră reunite nu demult în acelaşi palat, pe strada Sainte-Apolline, ceea ce simplifica alergătura. Totuşi, urcându-se în trăsură, Florent rosti o altă adresă, cea a Biroului de Doliu al parohiei, pe unde prefera să treacă

mai întâi. Astfel, timp de mai multe zile, necesităţile vârstei crude si obligaţiile funerare fuseseră strâns legate. Familia Boussardef în devenire începea să se

orienteze, se îndrepta spre destinul ei, sub dublul semn al doliului şi al leagănului.

Florent voi ca Ramelot să intre cu el în Biroul de Doliu şi să asiste la discuţia cu antreprenorul. Acest om l-ar fi putut face să

accepte un serviciu mult prea costisitor. Nu că durerea i-ar fi slăbit lui Florent puterea de a discuta; dimpotrivă, începând de dimineaţă, îşi regăsise felul lui de a fi, dar se părea că nu voia să cruţe nici o

cheltuială. Aprobă tot, marea argintărie, expunerea în pridvor, draperia neagră de catifea, stemele înlăcrimate; voi lumânări de ceară nouă, comandă mantii de doliu pentru neamuri, măcar că aproape nu mai

aveau neamuri la Paris şi fu de acord cu douăsprezece trăsuri, plătite cu un ludovic una. Ceru, în sfârsit, trei sute de anunţuri mortuare. înainte de a părăsi biroul, spuse,

întorcându-se spre Ramelot, care asculta în lăcere:

- Presupun că e bine. Ce crezi?

- Pentru că-mi ceri părerea, Boussardel, îţi voi spune că tot luxul ăsta nu mi se pare

justificat nici de situaţia dumitale, nici de firea Lydiei. Ştii mai bine decât mine că avea gustul simplităţii.

El păru contrariat de această remarcă, pe care putea totuşi s-o prevadă şi, după ce

se asigură că antreprenorul, din delicateţe, se îndepărtase, reluă încet:

-Fiindcă... înţelege-mă... Mi-ar plăcea... mi-ar plăcea să-i fac nevestei mele mari onoruri...

La ultimele vorbe, vocea i se sugrumă.

- Da, zise Ramelot, cred si eu... Văzu că el îsi revenise si adăugă: De pildă cantitatea asta de ferpare, n-ai să-mi spui că...

- Nu mă pot dispensa de asta. Pentru toate relaţiile, pentru noile mele relaţii...

3

Cită nume pe care Ramelot nu le auzise niciodată rostite în strada Sainte-Croix; lovindu-se peste frunte, îl chemă pe

antreprenor şi-l rugă să-i procure imediat un comisionar frumos îmbrăcat. Se aşeză să scrie. Voia ca printr-un bilet să-i aducă la cunoştinţă lui Soucheaux nenorocirea lui: nevastă-sa nu-l cunoscuse niciodată, dar

Soucheaux era protectorul lui şi deci patronul familiei.

Scăpat de grija funeraliilor, satisfăcut de dispoziţiile luate,
Florent se însufleţi şi mai mult. Tot drumul pe care-l parcurse

trăsura ca să ajungă în Sainte-Apolline, pe străzi încurcate, şi la
acea oră de afluenţă, el vorbi, îsi expuse proiectele. Gemenii
bineînţeles vor fi daţi la doică, dar nu vor rămâne acolo decât î■ timpul strict necesar.

- N-ai să-i iei înainte de a fi complet înţărcaţi, zise Ramelot. Contează pe cel puţin zece luni, deşi un an ar fi şi mai bine.

El fu de acord. Merge^ şi aşa. Putea nădăjdui că ocupaţia nu va fi veşnică şi că

până într-un an cele două camere aflate în stăpânirea austriacului vor fi redate familiei. La nevoie, Florent va face uz .de drepturile lui de tată a patru copii.

- Nu te gândeşti deci să schimbi locuinţa? întrebă Ramelot.

-De ce? Trei camere şi un cabinet e tocmai ceea ce-mi

trebuie. Şi poziţia mea nu mă obligă încă la reprezentare.

- Sunt de acord, Boussardel, dar presupun că amintirile penibile...

- Te înşeli... spuse el privind prin portieră. Cel mai penibil lucru dintre toate ar fi pentru mine să părăsesc această casă. Mă voi hotărî la asta cât mai târziu cu putinţă. înţeleg chiar să nu se modifice nimic în apartament. Odaia noastră, mai

ales, trebuie să rămână aşa cum e. Ai să fii bună să veghezi la asta.

Voi să ştie de ce stampa cu *Judecata de Apoi* fusese scoasă din alcov. Ramelot îi explică.

- Oh! zise el simplu, în acest caz să n-o mai agăţăm acolo. Am un portret al nevestei mele, făcut de o doamnă artistă, al cărei soţ mi-a fost coleg la Trezorerie. Poate că-ţi aminteşti de

acea schiţă? Se află în salon, între cele două ferestre. Am s-o

atârn în locul acelei gravuri triste pe care Lydie, vezi şi dumneata, nu putea s-o sufere.

Trecu un moment. Florent păru absorbit de spectacolul străzii. Dar Ramelot, fără să-i vadă chipul, îl auzi rostind:

-Am toate motivele să păstrez apartamentul din strada Sainte-Croix, inclusiv vecinătatea cu dumneata. îţi

mărturisesc că contez oarecum pe dumneata.
*
Ea nu răspunse.
- Ramelot... adăugă el. Ramelot... nu mă vei părăsi... nu mă vei părăsi, nu-i asa?

- Cum? Ei, facu ea cu nerăbdare, avem vreme să mai vorbim despre asta.

- Sigur, dar...

- în orice caz, eu nu făgăduiesc nimic.

în strada Sainte-Apolline, Ramelot nu întârzie să asculte solicitatoarele care

umpleau curtea şi se îndreptă, urmată de tată, direct spre sala locaţiunilor. Trebuia găsită o persoană de calitate, care să aibă nu numai un trup în stare să mulţumească doi gemeni, dar care să fie în măsură să-i hrănească pe loc încă din primele zile.

Ramelot îl sfătui să aleagă o mamă al cărei copil să aibă de-acum vreo şapte-opt luni, să poată fi deci înţărcat sau chiar dat la altă doică. I se prezentară două femei care satisfăceau toate condiţiile. Ramelot opinie pentru cea mai tânără, care venea din

Santerre, dar Florent îşi arătă preferinţa pentru cealaltă, care locuia prin împrejurimile imediate afe Parisului. Părea sedus de gândul că astfel sugacii nu vor respira un aer prea rustic, nu vor suge un lapte prea ţărănesc si nu vor decădea din

calitatea lor de parizieni. Când această femeie îi spuse că trăia în cătunul Monceaux, pe drumul spre Argenteuil, la mai puţin de un sfert de leghe de barieră, dar în plin câmp, el declară:

- Totul se potriveşte de minune, suntem o familie din Paris, uitând că gemenii erau pe jumătate Flouet, la fel ca şi Adeline şi Julie, şi că jumătate din sângele lor era turangez.

Ramelot examină mai întâi copilul doicii, apoi' pe doică, ceru să-i vadă sânii, îi pipăi,

stoarse puţin lapte, îl gustă şi treaba fu încheiată.

Aşteptară o zi frumoasă, cu vreme caldă, dar fără arşiţă, ca să ducă pruncii la Monceaux. Florent voia să-şi dea el însuşi seama de felul cum vor fi trataţi gemenii:

trebuia, spuse el, ca doica s-o înlocuiască pe biata lor mamă şi să-si asume atât datorii paterne cât şi materne. Ramelot participă şi ea la această mică expediţie.

Doica locuia la capătul cătunului, la marginea câmpului. De la ea se zărea

clopotniţa pătrată din Clichy-la-Garenne. Nu minţise, trăia în plin câmp. Locuia într-o fermă arendată, foarte curată, dar care nu producea mare lucru, aşa încât socrii si bărbatul ei o puteau întreţine singuri. Se mulţumea să fe sporească veniturile făcând

pe doica. Florent şi Ramelot se felicitară de a o şti astfel despovărată de treburile grele ale gospodăriei.

Cerură să-i vadă pe cei de la fermă. Totul li se,păru fără cusur. Mai rămânea de rezolvat o problemă, cea a laptelui

suplimentar. în strada Sainte-Croix, la doi paşi de Chaussée d'Antin, unde găseai de toate, putuseră procura, fără greutate, lapte de măgăriţă; aici trebuia căutat în vecinătate, căci ferma n-avea decât vaci, si tatăl interzisese să se schimbe fiilor lui

regimul, atât de general recomandat, de alăptare mixtă. Ramelot se oferi să dea o mână de ajutor la căutat; ea nu avea să se întoarcă la Paris decât mult mai târziu, după ce va fi rezolvat toate amănuntele. Florent insistă să-i lase trăsura; după-amiaza era

minunată, agentul lui de schimb nu-l aştepta, îşi va lua deci o zi de concediu.

- Mă duc pe jos, zise el.

Aţâţat de perspectiva mersului pe jos, încântat de fermieri, fără să regrete că le

plătise pe trei luni înainte, o porni cu paşi mari spre oraş.

Văpaia zilei odată potolită, ţăranii îşi vedeau de treburile lor. Plăcerea, pentru aceşti supravieţuitori ai războiului, de a-şi relua existenţa rurală după atâţia ani

petrecuţi sub arme, nevoile unei ţări epuizată de înfrângere şi de ocupaţie, dorinţa de a-şi cruţa o nouă iarnă de foamete, totul concura^ la sporirea ardorii lucrătorilor rurali pe acest pământ darnic. în grădini, în livezi şi trecând de cătun, în

drapta şi-n stânga, pe imaşuri şi ogoare, Florent vedea pretutindeni doar oameni ocupaţi să plivească, să răsădească, să afume, să muşuroiască bine cartofii, să desfoaie piersicii, să cureţe viţa de vie de omizi. Pământul îşi reîncepea legătura cu

omul. Ovăzul era încă în picioare, dar se secerau trifoiul şi lucerna care se uscau repede la soare. Parfumul lor puternic, amestecat uneori cu câte o miasmă de gunoi de grajd, se răspândea pe câmpie şi părea însăşi mireasma muncii omeneşti. Atâta

efort, atâta bogăţie spontană, atâta lumină rodnică, evocau alegoriile, apoteozele lui Ceres şi ale Pomonei, triumfurile Păcii. Cu glasul şi cu mâna, Florent îi saluta pe cultivatorii care erau mai aproape de drum,

se simţea prietenul lor si-si spunea că Franţa e o mare naţiune.

Merse astfel până la prima răscruce de drum. Stâlpul de reper ce se ridica în acel loc şi indicaţia pe care-o purta îl smulseră un moment din euforia lui. Numele de

Batignolles îi aduse aminte de luptele pe care le susţinuse acolo în 1814, şi la Aubervilliers în 1815; plimbarea îl făcuse să uite războiul, războiul recent şi urmările sale care încă mai dăinuiau; cu atât mai mult cu cât câmpia din Monceaux nu mai

păstra nici o urmă a bătăliei date sub zidurile Parisului. întoarse spatele satelor încercate, ale căror ruine ştia că nu fuseseră reconstruite, şi se îndreptă spre bariera Rotonde de Chartres. Acolo se în-

tindea, la hotarul dintre sat şi oraş, Vechiul parc Philippe-Ega- lite.

Florent îşi aminti vag că fusese o dată aici, în copilărie, într-o excursie cu tatăl său, după ce Revoluţia făcuse din acest domeniu al prinţului un loc de plimbare

public. De atunci vremurile se schimbaseră, poporul nu mai avea acces în acest loc. Parcul nu era împrejmuit decât de un şanţ larg si adânc, cât ţinea bulevardul, aşa că nimic nu împiedica privfrile celor care se plimbau. Trecând pe lângă acejt parc,

Florent zări în "spatele frunzişurilor castelul La Folie, ruinele sale patetice, chioşcurile cii verdeaţă, dar nu se opri, nu se înduioşă, nu-şi căută amintirile de copil în impresiile bărbatului, căci, hotărât, predispoziţia sa nu înclina în acea zi către melancolie. O luă

spre stânga ca să intre în Paris pe la bariera Courcelles şi nu-şi încetini pasul nici măcar în faţa porţii de la intrarea în parc; chiar în acel moment, două maici cfe la Sainte-Marthe, care ieşeau din grădina din faţă, îl făcură să-şi întoarcă

privirea. Recunoscu dependinţele spitalului Beaujon şi se gândi la acest soi de speculaţii. începând de la barieră, gândurile lui luară altă cale, mai conformă cu starea şi cu destinul său. N-o apucă pe strada Courcelles, ci o făcu la

stânga, pe strada Valois-du-Roule. Acele meleaguri, care-i erau mai puţin cunoscute, îl atraseră. înainta printre zidurile parcului şi rarele case risipite inegal aliniate spre şosea şi ale căror curţi se întindeau în spate. Unele bucăţi

de teren atingeau limita platoului, altele îl depăşeau, se abăteau spre fundul Parisului şi atunci distingeai, la nivelul pământului, vârfurile arborilor plantaţi jos, în partea cealaltă a dâmbului.

Puţin mai departe locuinţele dispărură, ba chiar şi grădinile; nu mai vedeai decât pepiniere şi câmpuri. Boussardel se opri. Observă împrejurimile. Caracterul lor agrest îl surprinse. Te puteai crede în satul Passy sau Vaugirard. Fără să fie

izolat ca Auteuil, locul îşi avea atractiile lui; prezenta de asemenea şi alte avantaje. „Când te gândeşti, îşi spuse Florent, că acum e moda sătuleţelor din vecinătatea Parisului, că negustorii şi

bancherii vor să-si aibă casa lor la tară, unde să stea de sâmbătă seara până luni când se deschide Bursa... Soucheaux n-are şi el o casă la Meudon? De ce să te duci atât de departe când

Haut-Boule şi Bas-Monceaux îti oferă la doi pasi pământurile si înlesnirile lor?"
Mai făcu câţiva paşi, se opri din nou, se gândi că această, întindere aproape sălbatică, acest ultim punct de

rezistenţă a naturii împotriva oraşului acoperea o mare suprafaţă, urca până la apeductul liniei cfe centură, atingea bariera CÎichy, cobora până la Petite

Pologne. Cât spaţiu nelocuit! La un sfert de ceas de mers cu trăsura distanţă de bulevard, şi la numai o jumătate de ceas de strada Feydeau,

centrul activ al Parisului. Până şi cel mai neînsemnat burghez echipat doar cu o cabrioletă putea să-şi aibă domiciliul aici; putea să se întoarcă

acasă în fiecare seară, nu la sfârşitul săptămânii, ci la sfârşitul zilei; ar găsi aici zilnic liniştea, aerul curat, o altă verdeaţă decât cea a aleilor urbane

mereu prăfuite... Florent şi vedea palate moderne între curţi şi grădini englezeşti, reşedinţe la capătul aleilor plantate. îşi pus

eîn gând să vorbească despre asta cu Soucheaux. Nu pentru că dorea să aibă el însuşi o proprietate în acest cartier, fie chiar şi un mic pavilion; nu-şi putea încă permite astfel de vise.

Porni din nou. Nu se gândea la aceste lucruri atras de pofta de câştig sau de gustul afacerilor. Ceea ce-l inspirase pe Florent erau mai curând dragostea pe care-o nutrea pentru oraşul său natal,, posibilităţile care s-ar deschide acestui trup în creştere, încrederea pe care i-o inspira Parisul; aceste sentimente erau tot atât de adânc înfipte în el ca şi instinctul pământului la ţăran sau dragostea faţă de ape la riveran. Parisul era adevărata sa patrie, pământul din care se nutrea, soclul familiei sale, şi el ştia bine că nici doliul inimii, nici cel al drapelelor nu vor afecta nişte aşezări atât de puternice. De aici propria sa soliditate. Nu concepea ca vreun personaj, indiferent care, să nu fi fost născut la Paris. Cum se putea să nu fii parizian? . »

în dreapta se deschise o străduţă, mai curând o potecă sinuoasă care cobora în pantă ca un rau între două maluri pline de verdeaţă; Florent o apucă pe această străduţă. Făcea paşi mari, pietrele i se rostogoleau sub pantofi şi o găină speriată ţâşni drept în faţa lui. După capriciul copacilor care se înşirau de-a lungul drumului, trecea de la umbra lor la lumina soarelui ce apunea, şi de la lumină la umbră; văzu o căsuţă şi prin fereastra deschisă zări o scenă de interior, nişte oameni care nu păreau să-şi dea seama de fericirea de a trăi în acest loc. Ajunse în Paris; apropierea abatorului Roule se facu brusc simţită; în miasmele serii care urcau din valea citadină, vacarmul de târg al Parisului iesi în întâmpinarea lui Florent.

Ajunse in strada Sainte-Croix fără să se simtă obosit, dar vederea casei sale îl opri în loc şi-şi ţinu multă vreme ochii aţintiţi asupra uneia dintre ferestrele joase de la mezanin, ultima **din** stânga, cea în care ştia că nici o femeie, niciodată, **ou** va mai **ridica** perdeaua ca să-i pândească sosirea.

Intră sub boltă, şi portăreasa îl înştiinţă că cele dană fetite mâncaseră şi că se jucau în curte. Le găsi pe

Adeline şi pe Julie lângă tufişuri, lucrând liniştite la nişte scutece minuscule. Spectacolul micilor lor frăţiori Ie tulburase într-atât, încât păpuşile le inspirau de câteva zile cele mai vii sentimente. Florent nu dădu atenţie la ceea ce spuneau, dar sunetul sporovăielii lor trezi în el emoţii. Se întrebă atunci dacă de o săptămână încoace nu trăia ca un automat, dacă de acum încolo durerea lui nu va căpăta un trup, un chip, un nume, şi dacă se va consola vreodată de moartea Lydiei.

îşi auzea fetiţele fără să asculte ce spuneau, se uita la picioarele sale fără să vadă nimic. Totuşi, puţin câte puţin începu să zărească ceva, un mănunchi de crenguţe ascunse în colţul unui tufiş. Era planta lui din Cap, pe care sigur că Baptistine o răsădise acolo ca să nu se usuce. Planta se adaptase la pământul parizian; era despuiată de frunze, dar la capătul fiecărei crenguţe câte un pămătuf de un verde fraged demonstra ascensiunea sevei si constanta Vieţii.CAPITOLUL VII

în ziua când gemenii se întoarseră acasă fii sărbătoare mare. Tatăl lor alesese o duminică tocmai ca să se poată duce el însuşi la Monceaux cu Baptistine, să-şi aducă băieţii şi să le consacre tot restul zilei. Cei doi prunci urcară scara din strada Sainte-Croix în braţele servantei, către ora unsprezece dimineaţa; surorile lor, în uşa deschisă cu două canaturi, care dădea spre palierul de la mezanin, scoteau strigăte de bucurie. Ferdinand şi Louis căscară ochii, mai ales Ferdinand, care se arăta mai vioi, şi

încercară primele surprize ale unei atât de mari desfăşurări de bucurie în onoarea unor fiinţe cam de şaisprezece luni.

începură cu o masă în raport cu împrejurările, şi nu cu lăcomia lor care nu se oprea încă decât la piureuri. Masa fusese pusă în salonul în sfârşit eliberat de ofiţerul austriac. Acesta părăsise strada Sainte-Croix cu o vară în urmă; nu-l înlocuise nici un alt ofiţer, măcar că ocupaţia mai dura, şi Boussardel, după câteva săptămâni, se încumetase să folosească din nou cele două odăi. Instală copilaşii, pe Julie şi pe Baptistine în fosta odaie a austriacului, care era cea mai mare din locuinţă; salonul redeveni salon şi tatăl îşi păstră propria sa cameră, cu
fetita mai mare alături de el, în cabinet. Adeline crescuse în
vârstă şi înţelepciune. Văduvul vedea apropiindu-se, prin cursul firesc al lucrurilor, timpul în care tânăra Adeline, cu educaţia împlinită, va ţine locul mamei sale în casă.

Florent, de la moartea soţiei sale, şedea la masă fără să aibă
pe nimeni în faţa lui; dar, în ziua întoarcerii gemenilor, o aşeză pe fiica sa mai mare în celălalt capăt al mesei, în locul unde timp de zece ani întâlnise chipul Lydiei. Sigur, nu era supărat că un prilej atât de fericit, atât de nou, de legitim, îi îngăduia s-o rupă cu obiceiul acelui loc pe care nu-l putea menţine veşnic gol. Ramelot şedea în dreapta stăpânului casei, iar lângă ea, Julie. în stânga tatălui tronau Ferdinand şi Louis, prinşi în curele în scaunele lor înalte de bebeluşi; între ei, Baptistine.
Scutită de orice altă treabă, ţăranca de odinioară avea acum grijă de legănatul, dădăcitul, distracţia acestor Delfini gemeni, a căror sclavă devenise.

La desert, Josepha le făcu o surpriză, aducându-le o sticlă pe care domnul îi poruncise s-o ţină la rece, pe fereastra bucătăriei. Era şampanie. Tatăl o alesese foarte dulce, din cauza fetiţelor, dar dopul sări totuşi

până în tavan şi sticla, circulând în jurul mesei, iscă agitaţie, înainte chiar de a fi fost băută. Se hotărî să li se închine pruncilor câte un toast. Conveniră ca fiecare să găsească o formulă diferită, dar să nu fie rostite decât numele celor doi băieţi. Tatăl precizase acest lucru din prudenţă, fiindcă nu voia să se arunce asupra micii serbări, prin vreo aluzie sau evocare, vălul doliului. Şi-apoi, îi plăcea să prezideze această masă alcătuită din cei patru copii ai săi şi din cele trei femei aflate în serviciul lor. Pe când trăia Lydie acest gen de reuniune l-ar fi plictisit. Acum nu se simţea deloc rău în această companie.

Fiecare, cu paharul ridicat, îşi dădu la iveală caracterul, în clipa rostirii toastului. Se bău pe rând pentru sănătatea gemenilor, pentru cucernicia, pentru fericirea 1or. Florent zise:

- Pentru averea pe care o vor face în viaţă! Ceea ce-i îngădui să-şi -exprime toate năzuinţele într-un singur cuvânt: avere. Ramelot ceruse să vorbească ultima şi acum aşteptau de la ea ceva plin de îndrăzneală.

- Beau în cinstea primului dintre cei doi care se va însura! strigă ea.

Urmară proteste, râsete nebune. Bieţii îngeraşi! Despre ce li se vorbea? La vârsta lor!... Singur autorul zilelor lor rămase serios şi, cufundat în acel gând al căsătoriei, îşi contemplă fiii în tăcere.

Cât despre gemeni, pentru care sărbătorirea se cam lungise, adormiseră în scaunele lor înalte. Baptistine îi luă şi-i duse - cum zicea ea - în capela albă. După această plecare, celor două surori, moleşite de a fi mâncat mult şi de a fi băut şampanie, nu le fu ruşine să se culce după-masă. Ramelot trecu la ea şi Josepha care ciocnise, în picioare, cu stăpânii, se retrase ,cu braţele încărcate de veselă. Florent adusese de la birou hârtiile unei afaceri ce trebuia studiată cu capul limpede; părăsi deci ultimul sufrageria şi se închise în odaia lui.

Atmosfera de sanctuar domestic care domnea - de la moartea Lydiei - în această cameră, sub tavanul scund, deve- ñise necesară văduvului. După activitatea de

peste zi, nu-şi mai regăsea aici pacea conştiinţei, ci un soi de rău difuz, puţin apatic, dar care nu era lipsit de farmec pentru el. Se instală, desfăcu pachetul de hârtii, aruncă o privire spre portretul soţiei sale, suspină şi, în mijlocul locuinţei unde se odihneau cei doi băieţi şi cele două fetiţe ale sale, îşi isprăvi acea duminică memorabilă, muncind din greu.

începând de a doua zi, alături de cele două leagăne, el trebui să se iniţieze si în alte lucruri, să-şi dea şi mai crâncen seama de lipsa soţiei sale. Presentimentul pe care-'l avusese mai demult se realiza: nu înceta s-o regrete pe Lydie. Zeci, sute de ocazii făceau ca lipsa ei să fíe şi mai pregnantă. Celor care-i vorbeau despre dispărută, le spunea:

- Pe măsură ce trece timpul, îmi lipseşte tot mai mult! Şi nu minţea, dar această mărturisire care li se părea oamenilor dovada cea mai autentică a durerii lui, se datora de fapt neplăcerilor paternităţii şi ale văduviei. Lydie nu-i lipsea numai ca nevastă, ci mai ales ca mamă.

Veni şi ziua în care gemenii se îmbolnăviră. Aerul de ţară le priise, aerul Parisului, după cel de la Monceaux, îi punea la grea încercare. Spre Crăciun, răciră zdravăn, iar odată cu începutul anului se declară tuşea convulsivă. în această nouă conjunctură, Ramelot se arătă la înălţimea a tot ceea ce făcuse pentru ei din momentul în care se născuseră. Experienţa şi intuiţia sa, perseverenţa, rezistenţa, superioară Baptistinei care nu se adapta deloc noii sale atributii, cântăriră mult în vindecarea micilor

bolnavi şi fură de [55] un mare ajutor pentru Florent care era înnebunit. Vecina de palier intră definitiv în familie. Fuseseră cât pe-aci să-i piardă pe gemeni şi tatăl lor nu ezită să arate că numai buna Ramelot îi salvase.

Micul Ferdinand, care în primele zile părea cel mai lovit, îşi reveni cel mai repede. Fiecare se străduia, şi mai ales tatăl, să descopere între el şi fratele său diferenţa. Exista cel puţin una, în ce priveşte temperamentele care şi începuseră să se manifeste:

Louis părea mai robust, dar era cel mai greoi, în timp ce Ferdinand părea mai fragil şi era cel mai dezgheţat.

Cu lunile, cu anii, deosebirea se accentuă. Ferdinand, în primii ani ai copilăriei, alergă, se bătu, căzu, avu întotdeauna genunchii juliţi de câte o zgârietură, dar nu plânse niciodată. Louis, mai lent, mai prudent, îşi urma fratele, îl admira, îl asculta. După nici un an de la întoarcerea lor de la Monceaux, nu gemenii erau cei care domneau în strada Sainte-Croix, ci Ferdinand; el era pe primul loc, toţi ceilalţi se aflau, la cheremul lui. Mai întâi surorile sale care erau nebune după cei doi băieţi.] Dar Adeline nu-i vedea decât duminica. La zece ani tatăl său o I dăduse la Institutul de domnişoare Voisembert. Acest Institut, consacrat educaţiei tinerelor fete, se bucura de cea mai mare reputaţie în lumea finanţelor, în opoziţie cu pensioanele din foburgul Saint-Germain, tinute de vechile eleve de la Saint-Cyr si care-şi pierdeau din zi în zi creditul. Toate ideile evoluau: liberalii câştigau teren şi dealtfel armatele de ocupaţie sfârşiseră prin a trece îndărăt graniţa.

Julie, care nu era decât cu cinci ani mai mare ca fraţii săi si continua să înveţe cu Ramelot, împărţea jocurile si plimbările cu cei doi băieţi. Turbulenta ei firească, scornelile trăsnite o puneau pe aceeaşi treaptă cu ei. Stia de minune să născocească tot soiul de poveşti şi cei doi băieţaşi o urmau orbeşte; excela mai ales în a se preschimba în sălbatică; se deghiza, îşi înnegrea chipul şi gemenii o luau în robie; unul, şi se presupune care, făcea pe căpitanul, celălalt pe echipajul care executa ordinele.

Când Julie intră în cel de al unsprezecelea an şi când după toată logica ar fi trebuit să-şi urmeze sora la pensionul Voisembert, tatăl pretextă că aceleaşi metode nu erau la fel de bune pentru toate fetele, că Julie manifesta încă prea multă nevoie de

mişcare şi că pentru ea intrarea în Institut era încă prematură. în realitate, voia s-o lase fraţilor, săi pe care ştia să-i distreze atât de bine. Florent ar fi'regretat cu atât mai mult să le-o ia, cu cât Baptistine, a cărei fire se schimbase, nu mai arăta faţă de gemeni aceeaşi răbdare şi fire bună. Julie beneficie deci de o amânare pe care o sărbători prin toate excentricităţile.

La începutul primăverii, într-o după-amiază ploioasă, cei trei copii, neputând fi scoşi la plimbare, începură să se joace de-a Robinson Crusoe în camera lor. între patul în care dormeau gemenii şi patul Juliei, o cuvertură întinsă închipuia coliba lui Robinson. Ferdinand, care atunci mergea pe şase ani, stătea în colibă, cum se cuvenea unui şef; Louis, docilul Vineri, păzea în faţa uşii, şi Marele Antropofag, care nu era altul decât Julie, dădea târcoale. Un pământuf roşu de şters praful îi servea 'de.
pălărie, semnalând rasa şi cruzimea sa şi, pentru a-si completa asemănarea cu un băştinaş de pe malurile Orenocului, o trusă de bucătărie pentru păpuşă, vestigiu al vreunui vechi „menaj", i se bălăbănea la cordon. Urmară, din partea acestui indian, nişte manevre de încercuire, de târâre în spatele mobilelor, şi din partea asediaţilor mai multe ieşiri care sfârşiseră printr-o mare conferinţă în limba antropofagă. Se aşezară deci pe vine, în cerc, în iaţa colibei, cu un sentiment de deplină înţelegere.

La acest spectacol liniştitor, Baptistine părăsi odaia ca să calce nişte rufe ce-o aşteptau în bucătărie şi pe care nu voia să le lase iosephei. După câteva minute, dădaca îşi ridică ochii, adulmecă şi zise:

- Josepha, nu simţi nimic?

- Nu, domnişoară Baptistine.

Se apucară din nou de treabă; Josepha gătea. Se obişnuise bine cu slujba, după intrarea ei bruscă în casă. Adora copiii, care-i spuneau Zepha şi care, mânaţi de instinctul lor sigur către această victimă predestinată, făceau ce voiau din ea. Amintirea

nenorocirilor sale se mai estompase şi nu mai păstra acum decât obiceiul de a plânge; dar o făcea de cele mai multe ori fără să se oprească din treabă sau să răspundă celor din jur şi, pentru a spune astfel, fără durere.

-Josepha, zise din nou Baptistine, cu siguranţă că arde ceva.

Dar înainte ca cealaltă să răspundă, ea îşi întoarse capul spre uşa care rămăsese deschisă. Mirosul de ars venea dîn camera copiilor, însoţit de zgomote si larmă. Dădaca puse repede jos fierul încins, se năpusti pe culoar, alergă spre camera cu pricina şi deschise uşa. Odaia era plină de fum, o flacără se căţăra pe draperiile patului şi în faţa colibei lui Robinson rămăşiţele unui foc al bucuriei vorbea de la sine despre originea dramei. Gemenii, curajoşi, nu strigau, o priveau pe Julie care se agita, împopoţonată cu pămătuful acela roşu, cu tinichelele zdrăngănindu-i pe sale, ea trăsese de draperii, şi le scosese ca să împiedice focul sa se întindă. Baptistine o îndepărtă dintr-o mişcare.

- Josepha, strigă ea. Foc! Adu apă! Cheamă lumea!

Vecinii alergară, făcură lanţ. De la fântâna colegiului până la
mezanin, găleţile nu fură prea greu de urcat. în trei minute totul fu stins şi Baptistine, în mijlocul oamenilor, se opri brusc, cu pieptul oarecum uşurat de emoţia, de spaima care nu-i trecuseră de tot. Atunci îi zări pe cei doi gemeni.

- Iată-vă, incendiatorilor!

Cu privirea rea, cu mâna ridicată, îi înşfacă, îi târî în camera vecină şi, vrând să-l pedepsească pe unul, îl scăpă pe celălalt, care fugi. .. ■

- Degeaba, fiecare la rândul lui!

Apucându-l de spate, solid, pe cel pe care-l ţinea, îi dădu jos pantalonii, îi ridică bluza şi cu mâna ei de ţărancă îi administră o bătaie zdravănă, la fund, îndelungă'şi îndesată. îl lăsă pe primul, sufocat de ţipete, şi o porni în căutarea celui de al doilea, străbătând apartamentul din care vecinii - cărora

Josepha le mulţumise - tocmai plecaseră. Acum palmele sonore răsunară în cabinetul Adelinei, subliniate de urletele celuilalt băiat.

- Domnişoară Baptistine, zise Josepha care se năpusti în odaie împreunându-şi mâinile. O să le faci rău! Şi dumitale de asemenea!

- Ce? răspunse doica, oprindu-se şi apărând în pragul cabinetului, cu chipul congestionat, cu boneta şuie şi cu nişte ochi de nebună.

- M-am ars, spuse încetişor Julie, din anticameră, m-am ars puţin...

Baptistine se năpusti spre ea.

- îngeraşul meu! îngeraşule! Arsă! Şi nu spui nimic! Unde te-ai ars?'

- La braţ.

-La braţ, Dumnezeule! Vino repede să te panseze Baptistine! Josepha! Cutia cu alifie şi pansamentele fine pentru îngeraşul meu care s-a ars...

După ce, în bucătărie, o pansă, o corcoli, o alintă pe fetiţă, Baptistine se prăvăli pe scaun, îşi duse mâna la decolteul corsetului şi rămase o clipă nemişcată. Apoi, dintr-o dată, lăsându-şi capul pe masă, începu să plângă.

Ramelot sosi înaintea tatălui. Portăreasa, jos, îi istorisi tot ce se întâmplase. Ramelot văzu casa, o văzu pe Baptistine şi hotărî ca pe moment să nu facă nici o anchetă.

-Avem vreme să vorbim despre asta, zise ea întrerupând explicaţiile confuze, contradictorii ale servitoarei şi ale Juliei. Mai "întâi să facem ordine căci ăsta e lucrul cel mai important.

Camera copiilor mirosea îngrozitor. Ramelot porunci să se instaleze patul gemenilor în salon şi-i culcă pe copii acolo. Erau roşii la fată, înfierbântaţi mai mult de bătaie decât de emoţia focului, si atât de uluiţi de furia dădacei, încât amuţiseră.

Ramelot le frecă spatele cu o licoare liniştitoare şi le dădu ea însăşi, în pat, o supă uşoară. Nu le refuză desertul. După ce mâncară, le lăsă o lampă de noapte

şi închise cu cheia, în spatele ei, uşa salonului. Apoi se întoarse în bucătărie.

-Baptist'ine, să aşezi masa pentru trei persoane în camera domnului. Si să nu-l plictiseşti pe domnul cu povestea asta: îi ajung destui grijile de la birou.

Baptistine nu răspunse nimic, ceea ce nu-i stătea în fire, dar ea o respecta pe Ramelot şi o asculta întru totul de la moartea doamnei. Când tatăl sună, Ramelot strigă: „Vin" si se duse să deschidă. în câteva cuvinte spuse în şoaptă, ea îi informă pe Florent despre accident şi se grăbi să adauge:

- Dacă vrei să mă asculţi, Boussardel, nu mustra pe nimeni în astă-seară. Lasă până mâine. între timp am să fac eu lumină în toată povestea asta.

- Există vreun mister?

- Un mister nu: cuvântul e prea mare. Dar... în sfârşit, să aşteptăm până mâine. Deocamdată gemenii au nevoie să doarmă, poate chiar că şi dorm la ora asta. Tocmai le-am dat nişte apă de flori de portocal.

- Mă încred în dumneata, zise Boussardel.

Nu-i plăcea deloc neprevăzutul. Un eveniment care se producea brusc îl contraria. El era omul preciziunilor, al planurilor făcute dinainte. Ştia să prevadă: flerul care-i era recunoscut şi căruia-i datora reuşita sa promptă de agent de schimb nu reprezenta decât o formă mai rapidă a unui calcul îndelung. Apariţia unui fapt dincolo de sistemele sale si care-l tulbura *ex abrupto* îl priva de metodele sale. în meseria iui, ar fi ieşit dintr-o încurcătură de acest gen, dar nu şi în casa lui, unde cu toate sentimentele sale semimaterne, îsi făcea imediat o

' 3

problemă dintr-o situaţie domestică neaşteptată şi din hotărârile care trebuiau luate. Aşa că Ramelot ocupa în strada Sainte-Croix un loc cu atât mai important. Florent îi era recunoscător pentru dificultăţile nu prea grele, dar zilnice, de care ea îl despovăra. Ea însăşi ar fi fost foarte mirată dacă i s-ar fi prezis, când era în floarea vârstei, că o va sfârşi într-o zi şi încă de bunăvoie, îp pielea unei guvernante, în slujba unui

văduv cu mult mai tânăr decât ea şi cu o liotă de copii. Dar, ca multe parizience din generaţia sa, care-au văzut ceea ce văzuseră, Ramelot se crezuse sortită unui destin mare şi, îmbătrânind, nu era deloc împotrivă să facă lucruri utile în loc de lucruri mari. Sigur, se ataşase de cei patru copii şi chiar şi de acel văduv, dar mai ales era bucuroasă să-şi poată manifesta fată de ei înaltele sale calităti, virtuţile fără întrebuinţare,

? A ' '

caracterul şi superioritatea sa. Ceea ce-o lega de această casă era conştiinţa rolului frumos pe care-l juca.

A doua zi de dimineaţă, având de făcut unele cumpărături, plecă în oraş însoţită cfe Julie. Treburile odată terminate, Ramelot intră în pasajul Panoramelor ca să-i arate copilei prăvăliile; intră la „Ducesa Curlandei" unde-i cumpără fructe zaharisite şi, cum nu era prea târziu, se întoarseră pe jos pe bulevardul Italian.

Tatăl nu venea niciodată la masa de prânz. Nu putea din cauza Bursei; Ramelot trebui deci să aştepte răbdătoare, până seara. De îndată ce apăru, ea îl urmă în odaia sa unde-i aştepta lampa aprinsă şi se închise cu el în cameră.

- Boussardel - îi spuse scoţându-i redingota şi dându-i un scaun, întinzându-i papucii şi haina de casă cum făcea odinioară Lydie - Boussardel, regret mult că te plictisesc chiar de cum ai intrat pe uşă, dar trebuie să pui punct unor lucruri. Şi fără amânare.

- Ce s-a mai întâmplat? E" vorba tot de accidentul acela de ieri? Băieţii n-au fost pedepsiţi? Nu putem să dăm acestui lucru nişte proporţii...

Ea îl întrerupse ridicând din umeri.

- Ştii că nu-mi stă în caracter să inventez: trebuie s-o concediezi imediat pe Baptistine!

-Baptistine? Dar, Ramelot, nici să nu te gândeşti la asta. Fata asta e devotamentul personificat.

-Sunt de acord. Da... dar într-un sens. Asta însă nu te împiedică s-o concediezi. Vei fi de aceeaşi părere când vei cunoaşte motivele mele.

Tatăl clătină din cap cu un aer supărat.

- Bun! Sper că nu-mi spui asta fără chibzuinţă, sigur că ai motive serioase. Descurcă asta cu fata aia, te rog! Cruţă-mă de o asemenea corvoadă. Ce-a făcut?

- Nimic, dar nu-i poate suferi pe gemeni.

- Cum? zise Florent.

Se făcu tăcere. Ramelot lăsă ideea să-si facă loc în mintea tatălui. Se aşează în fata lui si-si scoase împfetitura din buzunarul şorţului; nu putea sa stea degeaba. Dupa o vreme, continua:

- Sunt doi sau trei ani de când bănuiesc asta, dar începând din iarna aceasta lucrul îţi sare în ochi. E cu neputinţă ca dumneata să nu fi băgat de seamă nimic. Sau atunci, eşti singurul. Singurul împreună cu ea, căci biata femeie nu-şi dă seama de ceea ce se petrece în sufletul ei... Ia fă puţin apel la nişte amintiri. Veşnic răbufniri. Fetiţelor le trece totul cu vederea, dar băieţilor... Până acum această lipsă de dragoste se mărginea la bombăneli, la cicăleli...

- în timp ce de data asta?

- De data asta, dădaca s-a aruncat asupra băieţilor dumitale cu o furie drăcească; i-a bătut crâncen când de fapt nu meritau nici măcar un reproş; Julie e cea care-a dat foc.

- Julie?

- Dacă-ţi spun, Boussardel... Acest copil nu minte; ea mi-a mărturisit greşeala încă de ieri seară, dar Baptistine o ţine pe-a ei. I-am tăiat-o scurt şi am luat-o azi dimineaţă pe Julie în oraş. Singură cu mine, fetiţa mi-a istorisit totul, în cel mai mic amănunt. Ea a avut ideea acelui foc al bucuriei, l-a aprins cu mâna ei şi ce e mai grav e că gemenii nu voiau s-o lase! Dar când e vorba să le ofere o reprezentaţie, o ştii doar, are pe naiba în ea! Urmarea o cunoşti. După ce-a stins focul, Baptistine n-a vrut să-i asculte nici pe Julie, nici pe băieţi, nu şi-a ascultat .decât patima ei. Am interogat-o

şi pe Josepha care mi-a mărturisit că nenorocita nu mai ştia ieri nici pe ce lume este...

-Trebuie într-adevăr s-o concediem, spuse tatăl după o vreme, pe un ton gânditor.

Ramelot îşi răsuci împletitura în jurul ghemului, îl străpunse cu andreaua şi se aplecă în faţă, cu pumnii pe genunchi, gata să se ridice în picioare.

- Şi vrei să-i spun eu că e concediată?

-Nu! Nu... Te-aş fi lăsat pe dumneata când nu ştiam nimic despre bătaie, despre urmări... Am să vorbesc cu ea chiar în seara asta, după ce stăm la masă.

Baptistine intră în cameră cu încetineală, cu ochii în jos, cu mâinile atârnându-i de-a lungul rochiei şi tatăl ghici imediat că-şi dăduse seama de ce poruncise stăpânul s-o cheme, şi de ce-o primea singur. Se simţi uşurat, asta îi simplifica oarecum sarcina: se putea dispensa de introducere. Rămasă în picioare în faţa lui, Baptistine aştepta. Florent care, în exercitarea profesiunii sale ţinea atât de uşor piept unor adversari remarcabili şi ştia atât de bine să ia cuvântul într-un consiliu de oameni de afaceri, întârzie să deschidă gura, impresionat de această servitoare tânără. în timpul cât slujise la ei, o crezuse o femeie simplă şi neştiutoare, iar acum această ţărancă dădea la iveală un suflet complex. Acest gen de descoperire îl deruta mai mult chiar decât un eveniment neprevăzut, căci aceste surprize îl făceau să se îndoiască de propria-i judecată. „Voi merge drept la ţintă, îşi zise el, am toate motivele."

- Dădacă, va trebui să pleci de la noi...

Aşa cum spera, ea nu răspunse. Acel mutism, poate ambiguu, îi dădu oarecum sentimentul avantajului său, şi nu se putu abţine să nu-şi comenteze hotărârea.

-Trebuie să înţelegi că lucrurile nu mai puteau continua astfel. Căci nu de astăzi am tristeţea să constat prea puţina dumitale dragoste faţă de gemeni. Aceşti nevinovaţi pe care i-am încredinţat grijii dumitale! Aceşti copii pe care i-ai văzut născându-se...

- Tocmai de aceea! strigă Baptistine cu foc.

Dar fără să spună mai mult, poate speriată de cutezanţa ei, îşi ascunse faţa în mâini şi plânse cu hohote. Florent se ridică de la locul lui, făcu câţiva paşi, se apropie de fereastra joasă, porni spre alcov, se îndreptă din nou spre fereastră şi privi afară. Credea că descoperă acel lucru liniştitor care-l autoriza să-şi redobândească pacea interioară, şi anume că Baptistine, până nu demult martoră la tot, nu-i ura decât pe gemeni pentru moartea mamei lor.

Servitoarea se linişti puţin, îşi suflă nasul cu zgomot cum fac toti oamenii de la tară când se folosesc de batistă.

- O iubeam atâta pe doamna!

Lacrimile îi întretăiau cuvintele.

- Aveam... un cult pentru doamna! Era o adevărată sfântă... demnă de paradis... unde cu siguranţă că se şi află!

Florent, lângă geam, ridică fruntea şi rosti:

- Doamna ar fi prima care ţi-ar reproşa-o...

îşi lăsă fraza neisprăvită. Fata încă plângea, cu aerul de a spune: „Ştiu asta, o ştiu bine!" Acum era grăbit s-o vadă ieşind şi să rămână singur ca s-o poată chema repede pe Ramelot,'s-o anunţe că totul se sfârşise. Dar Baptistine nu-şi epuizase savoarea amară a plăcerii de a-şi expîica vina. în sfârşit, cu ochii uscaţi şi fixaţi în pământ, ea murmură desfăcându-şi braţele a neputinţă: „E ceva mai tare ca mine... mai tare ca mine... mult mai tare..."

între ei nu avu loc nici o altă explicaţie. Hotărâră să plece în duminica următoare ca s-o vadă pe Adeline. Copiilor le spuseră că se ducea să se mărite în ţinutul ei. Fata părăsi strada Sainte-Croix luând cu sine câştigul pe tot anul, un trusou complet de servitoare şi câte un mic dar de la fiecare. Povestea cu căsătoria justifica toate acestea. Baptistine luase de asemenea şi

Judecata de Apoi pe care Florent i-o oferi în amintirea moartei

.CAPITOLUL VIII

în anul următor, în ziua de Paşti, Ramelot ti trimise pe copii la toboganul din grădina Delta. Cu asentimentul tatălui, garnisi de data asta punga Joséphei, recomandându-i bineînţeles să nu-i scape din ochi pe cei doi mai mici. Acest soi de recomandare, atât de frecventă odinioară în gura Lydiei, devenise acum obişnuită văduvului. Nu erau oare copiii şi afacerile toată viaţa lui? Cei doi poli ai universului său nu erau strada Sainte-Croix, unde-şi avea casa şi strada Colonnes unde-şi avea birourile?

-Voi, le spuse el băieţilor, să nu vă despărţiţi de Zépha. Adoptase repede acest diminutiv inventat de gemeni când fuseseră mici de tot.

- Nu te teme de nimic, tată, zise Adeline trăgându-şi mănuşile, voi veghea eu.

Era în vacanţă pentru câteva zile ca şi sora ei care fusese în sfârşit dată la pension. Dar Julie se pleca încă greu în fata uzanţelor pe jumătate mondene, pe jumăfate convenţionaie impuse internelor din pensionul domnişoarelor Voisembert. Se plictisea acolo. Dacă institutul n-ar fi fost situat în foburgul Beau Crenelle, adică prea departe de Chaussée d'Antin ca să poată fi luată de acolo în fiecare seară, tatăl ar fi dat-o pe Julie semiinternă şi gemenii s-ar fi bucurat.

Adeline, dimpotrivă, se simţea minunat la acest institut. Rânduirea vremii, imperturbabila alternanţă dintre muncă si recreere, preceptele respectului datorat profesoarelor, avantajefe zelului, prioritatea vârstei între eleve, prioritatea meritelor, satisfacţiile pe care ţi le procură lecţia învăţată pe de rost şi rostită fără greşeală în faţa întregii clase, toate astea se potriveau de minune cu firea Adelinei. Era parcă

anume făcută pentru şuşoteli, confidenţe, atitudini modificate brusc, surâsuri de comandă şi reverenţe obligatorii, complimente, dovezi de modestie. Era blondă, mai frumoasă dar cu mai puţină strălucire decât sora sa, care devenise şatenă. Ochii, deschisi la culoare, lipsiţi de expresie, nu păreau să aibă succes decât când pleoapele coborâte îi ascundeau privirea.

în acest institut situaţia materială a părinţilor era un fapt ştiut de toate elevele; o sută de amănunte îl trădau; rochiile, gen uniformă, erau croite din levantină sau din pânză, în zilele de ieşire familiile trimiteau după aceste eleve fie o caleaşcă, fie o trăsură închiriată, cupeul sau pe cineva care venea pe jos. Profesoarele îşi modelau atitudinea după starea materială a elevelor. Or cele mai multe dintre colegele Adelinei aveau ca părinţi nişte oameni cu stare, mult mai binevăzuţi şi mai opulenţi cfecât Florent Boussardel; departe de a încerca vreo umilire, tânăra fată se simţea flatată de acest anturaj din care-şi alegea cu discernământ preferinţele.

- Ştii, îi spunea ea duminica lui Florent, sunt în mare prietenie cu Céleste Lebas, fata notarului. Tatăl ei are unul dintre cele mai mari birouri de notariat din Paris.

Fericirea pe care-o simţea trăind alături de fete de condiţie mai bună ca a ei si care urmau să fie de douăzeci de ori mai bogat înzestrate decât ea, o împărţea în tânăru-i suflet cu atracţia pe care o resimţea faţă de unele colege sărace alături de care putea la rându-i să joace rolul unei fete bogate. Discuta cu cele sărace, le făgăduia să le ajute, le făcea unele mici servicii, dar pe ascuns, ca să nu iste gelozii, căci aceste condescendenţe caritabile îi flatau grozav vanitatea.

Când îşi făcea apariţia în strada Sainte-Croix, împodobită cu talente proaspăt căpătate, cu maniere şi cu relaţii frumoase, pretindea să-si exercite prestigiul asupra fraţilor ei care nu se arătau deloc încântaţi. Era totuşi o domnişoară de "treisprezece ani şi jumătate, iar ei nişte băieţaşi; le reamintea întruna acest lucru şi nu ezita, pentru a-şi da mai multă autoritate, s-o evoce

pe Lydie, pe care ei n-o cunoscuseră. Până la urmă trebuiau s-o asculte. îndurau docili această dominaţie pentru că nu se exercita zilnic şi nu-i deranja prea tare. Si apoi felul de a se comporta al Adelinei faţă de fraţi o situa in rândul persoanelor mari, ceea ce dealtfel era una dintre ambiţiile sale.

în acea dimineaţă deci, ea se prefăcu a nu se bucura prea tare de tobogan. Va putea mai pe urmă să le spună colegelor: „Mi-am dus frăţiorii mai . mici în grădina Delta, s-au distrat nebuneşte, mie însă după-amiaza mi s-a părut lungă". La întoarcere, ajunsă în strada Sainte-Croix ea scoase un oftat de uşurare si vorbi de o tapiserie reprezentând un miel pascal si baniera iui pe care se angajase s-o aducă gata la institut fa sfârşitul vacanţei. Se grăbea să se apuce de treabă; îi mai rămânea un ceas bun de lucru înainte de masa de seară.

într-adevăr, nu era decât cinci. Mica trupă o porni pe scara casei cu sora mai mare în frunte. Pe palierul de la mezanin aflându-se, în timp ce ea suna, la etajul de sus se auzi un zgomot de paşi care începură să coboare scările. Adeline întoarse capul şi-i văzu pe tatăl ei şi pe Ramelot. Amândoi erau în ţinută de casă, fără mantie şi fără mănuşile pe care ţi le pui când faci o vizită, fie chiar şi la vecini; nu spuseră ae unde veneau şi se priveau surâzând. Acea atitudine, acel surâs şi o mişcare din cap pe care o făcură împreună, păreau a spune: „Iată, ne-aţi prins, ne-aţi descoperit secretul!"

Toată lumea intră în apartament; în jurul mesei de familie, locul obişnuit al declaraţiilor importante, al avertismentelor şi expunerilor de interes colectiv, Florent îşi plimbă de la unul la altul privirea care parcă anunţa ceva şi, după ce schimbă un nou surâs cu Ramelot, îşi opri ochii asupra atentei Adeline aşezată la locul ei de stăpână a casei.

-Draga mea Adeline, zise el, dragii mei copii, vreau să vă dau o veste care ne priveşte pe toţi. Ramelot şi cu mine am voit s-o ţinem secretă până ce actul va fi

semnat, dar întâlnirea de adineauri, de pe scară, mă obligă să mă dau de gol, aşa că vă anunţ că ne mutăm.

Exclamaţiile se încrucişară. Până şi Josépha, care servea, strigă: „Ca să vezi!" Julie se arătă cea mai aţâţată de această perspectivă a schimbării şi voi să ştie în ce cartier se vor duce. Tatăl arătă cu degetul spre tavan.

- Iau apartamentul de deasupra. Cü alte cuvinte, întreg etajul, pentru că acest etaj întâi aîcătuieşte un singur apartament spre deosebire de mezaninul ăsta care desparte bolta, prin două arcade. Ăsta-i de fapt inconvenientul multor mezanine. Pentru noi era prea strâmt. Cu amploarea pe care o iau afacerile mele, cu notorietatea de care se şi bucură slujba asta, avem nevoie, pe lângă salon, şi de o sufragerie. Voi fi poate în situaţia de a aranja unele primiri. Se cuvenea de asemenea ca să aveţi două camere mari, una pentru voi, fetelor, cealaltă, mai spaţioasă, pentru băieţi. închirierea primului etaj ne va înlesni toate aceste lucruri. El ne mai pune la îndemână, şi iată încă o veste mare, o cameră şi un cabinet, rezervate lui Ramelot, care acceptă să locuiască de acum înainte cu noi... Ei, ce spuneţi de asta?

Julie, Ferdinand, Louis scoaseră strigăte ae bucurie şi se duseră pe rând să se arunce de gâtul bunei lor prietene. Ea bombănea, îşi îndrepta boneta deranjată de îmbrăţişările lor si protesta că o înăbuşă. Adeline, pe care vârsta o' scutea de asemenea copilării, se mulţumi să surâdă plecându-şi ochii, tinându-şi cu mâna farfuria ameninţată de toată acea harababură.

Masa se isprăvi repede. Era încă ziuă şi cei patru copii cerură în cor să viziteze apartamentul de la primul etaj. Tatăl, care abia coborâse de acolo, obiectă că era de prisos, că, după cele două apartamente de la mezanin, puteai foarte bine să-ţi dai seama cum arată cel de la etaj. Dar, fericit de succesul său, făcu pe plac acestei tinereţi nerăbdătoare. Josepha ceru voie să meargă şi ea; o aşteptară o clipă; apăru în anticameră, fără sorţ, cu mânecile coborâte şi pe cap cu basmaua de mătase din zilele ei de ieşire.

Apartamentul făgăduit Boussardelilor se deschise în faţa lor, larg şi înalt, golit de mobile, fără perdele, fără covoare, cu toate uşile deschise dintr-o odaie într-alta. în umbra zilei pe sfârşite era plin de nemişcare, de mister, de viitor şi parchetul răsuna atât de tare sub paşii vizitatorilor încât imediat fiecare începu să meargă pe vârful picioarelor. Copiii, intimidaţi şi poate decepţionaţi de acea casă nemobilată care nu se potrivea cu concepţia lor despre o locuinţă mai luxoasă, se plictisiră repede. Adeline nu se uită aproape fa nimic. Trebuiră s-o trezească la realitate pe Josepha care-şi examina viitorul domeniu bucuroasă la culme că va avea în bucătărie mult mai multă lumină decât la mezanin.

Gemenii, apoi Julie se culcară la ora lor obişnuită; curând îi urmă şi Adeline. Florent şi Ramelot rămaseră singuri în salon. Apropiaţi de abajur, unul isprăvea lectura *Constituţionalului,* cealaîtă căuta nişte adrese utile în almanahurile la modă, în vederea instalării în noul apartament. Lista odată făcută, Ramelot se retrase în sfârşit şi tatăl trecu în camera sa.

Tocmai începuse să se dezbrace când un zgomot ciudat, care venea din cabinetul Adelinei, îi ajunse la ureche. Parcă erau nişte suspine. Fata lui plângea? „Necazuri de copil", îşi zise tatăl care se feri să intervină şi-şi scoase fără zgomot hainele.

Dar după câteva minute plânsetele se repetară în chip şi mai distinct: era greu să te prefaci multă vreme că nu le auzi.

- Nu dormi, copila mea?

-Nu, tăicuţule, răspunse ea repede, prin uşă, cu o voce plângăreaţă şi întretăiată de suspine adânci. Nu... nu pot dormi...

- Fetito, trebuie totuşi! Va trebui să te duci mâine la institut

? [5] 3

foarte devreme şi eu însumi am nevoie de odihnă. Dealtfel rri-am şi dezbrăcat.

Urmă o tăcere, apoi Adeline începu din nou să plângă şi şuşoti:

- îmi pare rău, tăicuţule... că nu te las să dormi... dar... dar sunt tare necăjită.

- Haide, ce este? zise Florent.

îsi puse haina de casă şi, cu sfeşnicul în mână, se duse să deschidă uşa cabinetului. Aşezată în pat, cu ochii mari deschişi, Adeline aştepta sosirea tatălui ei. îl văzu clipind în lumină, căci faţa fetei lui nu era chiar atât de udă de lacrimi. Adeline îşi şterse pleoapele cu batista pe care-o ţinea în mână.

- Haide! zise el, ce ai? Un necaz ia pension?

Ea făcu din cap că nu şi se grăbi urmărind să termine mai repede; mărturisi că pricina tristeţii nu era alta decât mutarea.

-Ei! spuse văduvul care se asezase pe marginea patului fiicei sale, întorcând capul şi rămânând un moment tăcut. - Dar, copila mea, reluă el, în ciuda a tot ceea ce mă leagă de locurile astea, unde mama ta şi-a trăit ultimele clipe, nu puteam locui veşnic aici cu voi patru... Fii sigură că odaia ei va rămâne la fel si sus. Nu se va schimba nimic. Afară de draperiile de la fereastră pe care voi porunci să le facă mai lungi, dar din aceeaşi stofă. Ţi-o făgăduiesc. Aşa că-i vom regăsi şi dincolo odaia.

Stia totuşi că oricât ar reconstitui camera mobilă cu mobilă şi bibelou cu bibelou, totul va fi schimbat din pricina diferenţei ae înălţime. Niciodată sufletul Lydiei, stabilit de şaisprezece ani la mezanin, în odăile scunde şi care după moartea ei nu mai ieşise de acolo, nu va trece de la un etaj la celălalt. Niciodată nu va vizita apartamentul cu tavan înalt.

Adeline, care-l lăsase pe tatăl ei să vorbească, apucă din nou firul ideii sale.

- Da, înţeleg... Dar, strigă ea cu o revenire a sensibilităţii, ceea ce mă necăjeşte atâta este... cred că bănuieşti!

-Nu, copila mea, explică-te!

- Ascultă, tăicutule...

Ea îi luă mâinile, îşi ridică îndurerată sprâncenele şi, cu aceeaşi voce cu care jucase rolul lui Nearque din

Polyeucte, la recenta împărţire a premiilor de la institut, vorbi cu gravitate:

- Dacă făgăduiesti să nu te însori cu Ramelot făgăduiesc şi eu să nu mă mărit niciodată si să-mi închin toată viata surorii si fraţilor mei.

Florent o privi uluit; înşelată de această tăcere, ea repetă cu convingere:

- Da, ţi-o făgăduiesc!

Isi împreunase mâinile şi, ca de obicei, îşi plecase ochii. Tatăi nu se putu abţine să nu surâdă.

- Dar, copila mea, tu ai o imaginaţie smintită! De unde ţi-a venit ideea asta? Nădăjduiesc cel puţin că n-ai mai spus-o nimănui!

- Nu... zise ea puţin încurcată. Oh! îţi închipui...

- M-am liniştit... Ştiu ce înseamnă confidenţele fetelor tinere si nu uit că multe dintre colegele tale de la domnişoarele Voisembert au taţi care mă cunosc...'

Ea tăcea, părea dezamăgită. Poate scontase pe faptul că virtutea ei îi va umple pe taică-său de admiraţie şi-i va tăia răsuflarea.

- Haide, Adeline, nu te-ai gândit, ai judecat ca un copil. Trec peste toate motivele pentru care nu mă voi mai însura niciodată cu nici o femeie... Dar cu Ramelot... Ştii că se apropie de şaizeci de ani şi că ar putea să-ţi fie bunică şi mie mamă? Apoi, dacă mi-a făcut nişte servicii excepţionale condu- cându-mi casa, îngrijindu-se de voi, n-aş putea uita că ea nu e de condiţia noastră... Eşti destul de mare ca să înţelegi că-i dau leafa.

- Ah! făcu Adelina. O plătim?

- O plătim... căci faptul că-mi tine casa nu-i îngăduie să se mai ocupe cu altceva, şi atunci e firesc s-o despăgubesc pentru timpul pe care ni-l consacră... Haide! Am vorbit destul despre acest subiect. Ai greşit şi nu-ţi fac nici un reproş, deşi nu se cade unei fete măsurate şi pudice să bănuiască intenţii de însurătoare în relaţiile cele mai nevinovate cu putinţă. în sfârşit vreau să cred că n-ai cumpănit destul... Dar să nu mai vorbim despre asta!

O sărută pe frunte şi se ridică în picioare. Adeline, cu privirea ascunsă sub pleoape, voi să mai spună ceva:

-Totuşi, ştii tăticutule, nu retrag nimic din ceea ce-am declarat în favoarea frăţiorilor şi a surioarei mele.

-Bine, bine, vom vedea. Mai târziu vei considera toate acestea ca pe ceva copilăresc...

Ea nu mai replică şi rămase pe poziţie. îl mai rugă pe taică-său să-i lase uşa deschisă până ce va adormi. El fu de acord; părăsi o mică persoană secretoasă, închisă, nemişcată pe perna ei. De îndată ce Adeline se văzu singură, îşi întinse braţul spre ghiozdanul pus pe un scaun la îndemână. Scoase din el un carnet subţire pe care-l deschise.

Era carnetul ei de internă pe care i-l dăduse tatălui să-l semneze pentru notele trimestriale şi pe care trebuia să-l ducă a doua zi la institut. La lumina slabă care venea din cameră, ea întoarse fără zgomot câteva foi şi găsi ceea ce-o interesa. Nu putea citi rândurile scrise acolo de mâna profesoarelor, dar în josul paginii din dreapta distinse literele mari şi aplecate, în engleză, ale domnişoarei Voisembert cea mare, cea căreia îi revenea sarcina de a rezuma celelalte calificative şi de a-şi adăuga aprecierea personală în privinţa conduitei si caracterului. Eleva Adeline Boussardel ştia pe dinafară calificativul pe care-l obţinuse în acel trimestru: „Tânără interesantă, care se remarcă prin zelul şi devotamentul ei faţă de alţii". în penumbră, ea se lăsă uşor în fundul patului, îşi aşează carnetul închis sub cap, repetă o dată sau de două ori fraza şi adormi cu un surâs de satisfacţie.

Mutatul fu amânat, dar pentru un cu totul alt motiv decât cel sentimental.

Actul de închiriere fusese perfectat. Boussardelii puteau dispune de noul apartament, meşterii şi începuseră câteva modificări sugerate de Ramelot. într-o zi, în vreme ce ea era ocupată cu negustorul de tapete, îl văzu pe Florent sosind val-vârtej, la o oră neobişnuită, în toiul după-amiezii. Veni spre ea cu paşi mari, o apucă de mână şi-i spuse la ureche:

- Concediază toată lumea...

Ramelot îl privi; nu era femeia vorbelor de prisos. în două minute rămase singură cu agentul de schimb. Florent îşi pusese pălăria de mătase pe schela tapiterilor; îşi deschise vesta şi-şi desfăcu cravata. Sudoarea îi peria fruntea şi buza rasă; era în luna iulie şi se părea că urcase scara cam repede; dealtfel, de când începuse să se apropie de patruzeci de ani, se îngreunase.

-Ramelot, zise el, nu ne mai mutăm. Suspendă toate lucrările, plăteşte toate lucrările la zi.

- Bine. Rupi contractul de închiriere?

- Nu... nu... răspunse el după două minute de gândire. Socot că ar fi prea mult... Asta ar provoca comentarii. Proprietarul ar vrea să ştie motivele acestei schimbări bruşte de care meşterii nu se vor sinchisi. Vei pretexta că mi-am sciiimbat părerea,' asta le va fi de ajuns, că nu mai sunt de acord cu proprietarul. Apoi vom lăsa să treacă o vreme, vom aştepta un vânt prielnic... Căci extinderea asta a mea, cheltuiala mare, toate astea ar fi acum primejdioase, suspecte...

- S-a înţeles, Boussardel. începând de mâine, oamenii vor fi despăgubiţi, etajul golit şi încuiat cu mâna mea.

- Mulţumesc.

El oftă şi începu să se plimbe prin odaia goală. Ramelot se feri să-l întrebe ceva atât dintr-o firească discreţie, cât si datorită

faptului că nu făcea parte dintre acele femeiuşti pe care orice surpriză neplăcută le întoarce pe dos. în sfârşit, îl cunoştea destul pe Boussardel ca să-şi dea seama că-i va spune el singur totul. Nu trebui să aştept prea mult. Agentul de schimb se proţăpi în faţa lui Rameîot şi, cu privirea fixată asupra ei, cu chipul din nou răvăşit, rosti aceste cuvinte:

- Soucheaux a fost arestat!

îşi isprăvi scurta frază cu vocea tremurândă. Era în prada unei emoţii reale în care se învălmăşea totul: durerea de prieten şi de obligat, frica sa în faţa unei

măsuri atât de formidabile, spaima de a se vedea el însuşi compromis. îi spuse ce se întâmplase. Soucheaux, care izbutise să concesioneze unele furnituri pentru armata spaniolă, acaparase, comenzile, le speculase; în sfârşit, fusese prins.

- L-ai ajutat-în toate astea, Boussardel? întrebă cu blândeţe Ramelot.

-Eu?

Strigătul era atât de sincer, încât femeia se grăbi să-l liniştească pe Florent.

- Haide, haide! Nu te supăra că te-am întrebat. Puteai să-l ajuţi de bună-credintă. Te întreb asta ca să înţeleg de ce te temi, de ce acea hotărâre de a nu ne mai muta.

Nu-ţi dai seama ce stângăcie ar fi ca tocmai acum când se descoperă acele câştiguri ilicite, eu să încep să trăiesc pe picior mare? Doar sunt agentul de schimb al lui Soucheaux, nu uita! Nu-i deloc vesel!

Vorbi multă vreme, tară reţinere, căci singura fiinţă care avusese presentimentul aventurii nu mai era acolo că să-l facă să-şi recunoască greşeala; pe măsură ce vorbea se liniştea. în vremea asta reflectase. Când coborî cu Ramelot la mezanin, planul lui era făcut: să observe cu cea mai mare rezervă, atâta timp cât va dura furtuna, să nu se înghesuie nici în oraş, nici la Bursă, să nu se dea totuşi deoparte într-un mod prea vădit, şi în acelaşi timp să încerce să-şi salveze funcţia, s-o elibereze de ultimele fire care-o mai legau de inculpat. Or, Soucheaux n-avea nici un interes să-l antreneze, în căderea lui, pe vechiul său protejat care, cu toate că era preţuit, nu dispunea încă de acel soi de credit capabil să îmblânzească rigorile justiţiei în favoarea unui vinovat. Boussardel nu avea încă nici destulă avere, nici destulă suprafaţă ca să slujească drept ţap ispăşitor; dealtfel Soucheaux era dintre acei speculanţi din şcoala lui Ouvrard, mai curând aventuroşi decât aventurieri, apţi să adoarmă vigilenţa sau mânia celor mari, dar mai curând gata să înfometeze o armată decât să-şi trădeze un prieten. în celula unde nu era pus la secret, primi, printr-un

intermediar, propunerile lui Boussardel care se declarase în măsură să-i răscumpere societatea. Preţul oferit îl făcu pe prizonier să surâdă, dar împrejurarea era deosebită. Dând o mână de ajutor acestei afaceri, Soucheaux se mai alegea[1] cu ceva, într-un moment în care toate încasările secaseră.

în sfârşit, Boussardel ieşi neatins din această urâtă afacere. Ba ieşi chiar mai puternic. Evenimentele dăduseră în vileag faptul că biroul de schimb nu-i aparţinea decât lui şi lăsă să se înţeleagă că-l cumpărase cu multă vreme înainte de scandalul cu furniturile. Lui Ramelot, căreia îi explică mai pe urmă, că se speriase degeaba, îi replică:

- Tocmai pentru că m-am alarmat atât de tare am reuşit să mă descurc în folosul meu!

Afacerile începură acum să prospere, astfel încât la originea averii sale si a urmaşilor • săi avea să stea cinstea unui Boussardel, ciar si necinstea unui Soucheaux.

Nu se mutară în apartamentul de sus decât după ce trecu primejdia, adică după Lăsatul Secului, Soucheaux fiind condamnat în primele zile ale anului. Noua instalare era de un lux temperat de bunul simţ. Aleseseră între rafinamentele, confortului şi modernismului. Toate lămpile aveau globuri; în odăile principale aveau covoare-mochetă şi noptiere la căpătâiul paturilor, în sufragerie, încastrată în peretele despărţitor, o sobă cu două feţe, pe o parte din faianţă albă, pe cealaltă verde, încălzea ea singură această odaie şi salonul cu care se învecina. Ferestrele aveau perdele după moda nouă. Fetele aveau în camera lor un pian şi o masă de acuarele; băieţii, în odaia lor, îşi aveau fiecare patul lui, fiecare pupitrul său de studii şi ochii lor întâlneau pe perete privelişti din Elveţia, menite să le lărgească orizontul. Mobila din salon era din lemn de lămâi încrustat; o stofa cu flori acoperea fotoliile şi canapeaua. Toate purtau marca unuia dintre cele mai bune ateliere din foburgul Saint-Antoine.

Florent adunase vechiturile în biblioteca lui unde nu primea străini. Această odaie comunica cu odaia lui reconstituită asa cum anunţase. Declara adesea că, ieşind din birourile sale, voia să trăiască în mijlocul amintirilor si că mobilele dinainte de Revoluţie, şifonierele mari, comodeie burtoase, berj erele vechi împodobite cu urechi, aveau mult farmec pentru el.

Dacă ţinea atâta la decorul alcătuit din martorii de odinioară era si pentru că nu simţea dorinţa să-şi schimbe obiceiurile. Biblioteca şi odaia lui nu erau atât populate de amintiri, cât de vechile lui gesturi. De-atâta vreme mâna i se îndrepta, fară ajutorul privirii, spre mânerele sertarelor. Picioarele cunoşteau distanţa de la o mobilă la alta. O nouă mobilă ar fi schimbat tabieturile, obiceiurile vieţii sale. S-ar fi lovit, ar fi întârziat căutându-şi cravata.

Pe măsură ce se îngrăsa, se complăcea într-o comoditate din ce în ce mai mare. Exercitarea meseriei sale, mânuirea averilor altora, sporirea propriei averi îl solicitau tot mai intens, cu atât mai mult cu cât moartea soţiei sale şi răspunderile de *pater familias* îl cuminţiseră şi-i curmaseră orice independenţă. Nu mai semăna aproape deloc cu tânărul cutezător, odinioară motiv de surpriză si de nelinişte pentru tatăl său; se îndepărta din ce în ce mai mult de primul personaj, Boussardel îl pierdea din vedere pe Florent.

Deşi existenţa sa, în ciuda epocii, nu întâlnise obstacole, nici piedici, nici tragedii, în afară de una care fusese scurtă şi care nu prea părea să-l obsedeze, resimţea o tot mai mare nevoie de linişte. Sufletul său devenea moale şi sedentar.

In noul apartament făcuse uz de toate comodităţile posibile, în cămăruţa aflată alături de camera sa şi care corespundea cu fostul cabinet al Adelinei, spărsese o scară în spirală care ducea la mezanin, unde-si instalase birourile. Transferul lor în strada Sainte-Croix fusese hotărât după arestarea lui Soucheaux. Mesele, ghişeele, cartotecile, personalul de

serviciu fuseseră mutate încetul cu încetul, din strada care-i amintea vechiului asociat al speculantului de unele ceasuri neplăcute si care, după scandal, i se păruse situată prea în centrul afacerilor, prea în inima busculadei şi a spionărilor Bursei. Şi apoi, trebuia s-o rupă cu trecutul şi cu îngustimile sale. Sigur, strada Sainte-Croix era prea departe pentru reşedinţa unui agent de schimb, chiar excentric, dar când agentul de schimb se numea Boussardel îşi putea permite această derogare de la vechile rutine ale profesiei. Clientela îl va urma. Nu erau oare în epoca în care distanţele se scurtau văzând cu ochii? Trăsurile închiriate, cupeurile se înmulţeau la Paris şi se vorbea din ce în ce mai stăruitor despre nişte trăsuri-omnibus. Dealtfel, Boussardel prevedea că centrul afacerilor deplasându-se, se va instala în curând între Bursă şi Madeleine. Pe scurt, fără să vorbească de avantajele practice, instalarea birourilor alături de locuinţă era cum nu se poate mai convenabilă.

- Ce vreţi? le spunea Florent intimilor sau confraţilor care-l onorau cu încrederea, mă simt prea legat de casa în care doamna Boussardel mi-a dăruit aproape zece ani de fericire.

„Nu se consolează", gândeau oamenii.

Existenţa, în locuinţa de la etaj, a fost organizată repede. Cele două fete, încântate de odaia spaţioasă în care-şi puteau petrece duminicile cu prietenele lor, o împodobiseră cu lucruri făcute de ele. Se arătau înclinate către artele de agrement. Adeline făcea portrete în creion, de dimensiuni mici, dar de o asemănare perfectă.

- Dacă soarta îmi va fi potrivnică, spunea ea, voi avea din ce trăi; mă voi face portretistă.

Când împlini şaisprezece ani, tatăl ei îi luă un profesor de desen.

Gemenii nu erau mai puţin satisfăcuţi de apartament decât surorile lor. Adept dinainte al noilor principii care, odată cu sfarsitul războiului, urmăreau să mai îmblânzească educaţia,

Boussardel îi lăsă pe gemeni să domnească nu numai la ei, ci chiar peste cele două etaje. Ramelot îi dirija fără să-i constrângă, la repetarea lecţiilor şi la pregătirea îndatoririlor lor. începuseră să frecventeze Cojegiul Bourbon, aflat de cealaltă parte a pieţei, dar ca externi. Directorul acestui institut, adept al vechiului sistem, care nu se consola să vadă generalizându-se externatul, îl sfătuise pe Boussardel să nu-i dea externi pe gemeni. încercase, după primul trimestru, să-i ispitească cu sălile şi cu dormitoarele sale: tatăl, zicea el, va regreta mai târziu o slăbiciune imprudentă, căci atmosfera familială îi înmuia pe tineri, iar Ferdinand avea o înclinare înnăscută în a se risipi etc., etc. Boussardel făcu pe surdul: avea nevoie de prezenţa fiilor săi în casă, în ei îşi găsea stimulentul, orgoliul, adevăratul punct de sprijin al ambiţiei sale. După-masă, în jurul orei patru, dacă n-avea vizitatori în biroul său de la mezanin, se ducea la fereastră să pândească ieşirea elevilor. Silueta punctualei Josepha, înfiptă în capătul peronului de la Colegiu, dovedea că orele nu se isprăviseră încă. Clopotul, cu toată nerăbdarea acestui tată, care n-avea nici o altă pasiune, întârzia uneori să sune; atunci îşi trăgea un fotoliu lângă geamul scund, nu inai răspundea dacă băiatul de la birou bătea în uşa cabinetului său şi aştepta ivirea gemenilor în piaţetă, aşa cum Lydie, în trecut aştepta ivirea lui. Când, în sfârşit, copiii, urmaţi de dădaca lor, traversau strada, Boussardel urca repede scara în formă de melc şi intra în odaia băieţilor care se pregăteau să-si bea ciocolata, aşezaţi în jurul focului si întinzându-şi picioarefe spre Adeline şi spre Josepha ca să-i ciescalţe. Micul Ferdinand se năpustea spre tatăl lui alergând în sosete şi agăţându-i-se de picioare. Louis, cu o clipă mai târziu, îl imita. Povesteau până şi cel mai mărunt incident din clasă, îşi spuneau notele, îsi arătau carnetele cu calificativele si uneori chiar vreo medalie. Era unul din acele momente pline şi dulci în care văduvul, care-şi simţea si mai mult fiii ai lui, mulţumea din inimă soartei.

9 9

Gemenii obţineau rezultate bune la Colegiu, unul prin sârguinţa sa, celălalt prin uşurinţă. Ferdinand, care avea o memorie excelentă, îşi ştia lecţiile aproape fără să le înveţe, şi după ce căsca o vreme gura, îl ajungea din urmă pe fratele său.

- Teme-te, dragul meu... îl sfătuia Ramelot. Aminteşte-ţi de iepure şi de broasca ţestoasă...

Spunea asta, deşi ştia că în această fabulă totul se potrivea celor doi fraţi, afară de sfârsit.

Femeia cu şarlotă îsi transportase mobilele în apartamentul care-i fusese rezervat, bar nu-şi etalase de la început ceea ce numea „curiozităţile mele", care n-au ieşit din sertarele şi din cufăraşele lor decât mult mai târziu, unui câte unul şi parcă cu neîncredere. Cele două odăi căpătaseră atunci aspectul unui muzeu bizar. Pe pereţi, între afişele prinse cu ace, atârnau câteva petice. Pe şemineu, pe mobile se aliniau nişte pietre, şi o serie de oale mici care, cu capacele ridicate, dădeau la iveală nu pomezi şi unguente, ci cocarde decolorate, frunze de laur uscate si aproape prefăcute în pulbere, gloanţe de plumb. Bătrâna femeie scutura ea însăşi de praf acele vestigii, le schimba locul cu o grijă mohorâtă şi puţin extravagantă. Nu accepta de bunăvoie profani în sanctuarul ei şi nu deschidea uşa decât unor vizitatori rari, veniţi nu se ştia de pe unde, ale căror înfăţişări şi costume nu păreau normale şi care, ca şi gazda lor, păreau să-şi supravieţuiască. Se întâmpla ca Boussardel să-i reproşeze lui Ramelot că se lasă agăţată de acei paraziţi cu care ea îşi împărţea economiile.

- Lasă... răspundea ea, avem amintiri comune.

- Asta nu te obligă să...

Ba da!

îi deschidea de asemenea uşa Juliei, preferata ei, dar numai cu condiţia ca micuţa să vină singură şi să făgăduiască că nu va spune nimic plecând de acolo.

-Povesteşte, Ramelot, zicea Julie, şi se aşeza la picioarele prietenei sale pe un covoraş.

- Ce să-ţi povestesc?

- Orice... Povesteşte-mi despre Cordelieri. Sau despre frumoasa doamnă Desmoulins.

- Le ştii pe dinafară.

- Atunci despre altceva.

Şi Ramelot îi povestea despre Cordelieri. Apoi o ducea pe fetiţă în faţa relicvelor.

- Iată, spunea ea, pietrele castelului de la Bastilia, adunate de mine în ziua distrugerii sale. Iată un pahar din care i-am dat să bea vin lui Gracchus Babeuf.

- Şi asta? întreba Julie arătând cu un deget mai puţin sigur o meşă de păr, închisă sub sticla bombată a unei cadre.

Ea pândea atunci, nu atât răspunsul pe care-l ştia pe dinafară, ci vocea stranie, alterată pe care şi-o lua Ramelot ca să-i răspundă şi care-i prilejuia totdeauna un anumit fior.

-Astea sunt pletele unui patriot. Un patriot, unul dintre prietenii mei care a fost ucis cu mitralii, sub ochii mei, în strada Saint-Honore în dimineaţa zilei de 13 vendemiar.

Oh! în dimineaţa zilei de 13 vendemiar... murmura fetiţa în prada deliciilor fricii şi ale imaginaţiei

.CAPITOLUL IX

Astfel, în această casă-până la Josepha care, ajutată la bucătărie, de o fată, asigura serviciul - fiecare îşi avea locul, rolul, obiceiurile şi tabieturile sale. Totul funcţiona cu regularitate. Copiii nu-şi mai aminteau prea bine mezaninul.

Trebuiră totuşi să întrerupă mersul acestei maşini perfecte, căci se punea problema măritişului Adelinei, şi se punea cu atât mai mult cu cât Julie urmând imediat după sora mai mare, Boussardel putea pregăti liniştit viitorul băieţilor.

Pentru ei punea deoparte tatăl, cum e şi firesc dealtfel în toate familiile care au şi băieţi şi fete. împrejurările din acea primăvară a anului 1826 făceau dealtfel acest soi de favoritism mai mult decât legitim, căci era pe cale să capete putere de lege. în timpul ministeriatului contelui de Villele fusese cerută şi acordată de Camera Deputaţilor restabilirea dreptului primului născut.

Mare emoţie în sufletul lui Boussardel. Dispreţuise întotdeauna jocurile politice; dar de la naşterea fiilor săi, de când familia îi era definitiv constituită, devenise şi mai indiferent la treburile ţării. Pentru el, faptele mari erau acelea care se petreceau acasă. Lumea lui erau cele două etaje, mezaninul şi etajul întâi, reunite, legate între ele prin scara interioară.

Dar de data asta, evenimentul se extinse dincolo de zidurile casei, agentul de schimb se interesa de această hotărâre care nu viza nici Bursa, nici Banca. Repunerea în drepturi a unui principiu pe care Franţa se sprijinise timp de zece secole, nu i se părea, ca atâtor altora, abominabilă. Conform noii legi, Ferdinand, născut cu douăzeci de minute înaintea fratelui său, era cel mai mare dintre copiii de parte bărbătească, şi dacă această calitate de prim născut căpăta de acum încolo un caracter oficial, dinastic şi patrimonial, dacă aducea de acum încolo acestui fiu mari foloase, Boussardel trebuia să-si
revizuiască de urgenţă proiectele. îşi făcuse până atunci o
datorie în a păstra echilibrul între cei doi fraţi, în ciuda preferinţei sale; noua lege schimba totul. Schimba această datorie; schimba chiar, la un om atât de aşezat, felul de a gândi; de a simţi. Influenţa partidului religios în promulgarea unei asemenea legi, determină în sufletul agentului de schimb o înclinare către devoţiune. Dar tocmai atunci cameră pairilor respinse proiectul şi Boussardel, care se înflăcărase degeaba, reveni la starea lui obişnuită.

îşi îndreptă deci toată atenţia către fiica cea mai mare pe care dorea s-o căpătuiască. îi fu necaz că se lăsase un moment distras de la acest plan, aşa că reluă munca *ab ovo.* Adeline împlinise optsprezece ani şi nu mai revenise asupra refuzului de a se căsători, dar tatăl ei nu credea în vocaţia celibatului, la o tânără care nu cunoştea nimic din viaţă. Combătând ideile false în care se complăcea Adeline, el se străduia pentru binele acestei copile. Cum îi va mai mulţumi, mai târziu, când, înconjurată de progeniturile sale, la braţul unui bărbat minunat, va veni să-l vadă pe taică-său, atunci bunic, ca să-l felicite de Anul Nou ori de ziua lui! O fată bătrână e un monstru al naturii şi mai ales într-o familie burgheză, unde e un fel de piatră de moară cu un nu ştiu ce suspect şi lipsit de bunăvoinţă pentru cei de acelaşi sânge cu ea! Deci nu mai trebuia să aştepte. Era sigur că averea îi va spori în anii următori, dar de această îmbogăţire vor profita mai mult Julie şi mai ales băieţii; vor fi cu toţii mai bine înzestraţi, dacă cea mai mare va fi atunci căpătuită. Nu se punea problema s-o sacrifice: era frumoasă, nu era săracă, putea să-i găsească ceva foarte acceptabil. Boussardel se gândea la băiatul lui Sylvain Mignon.

Acest tânăr nu era chiar ceea ce se numeşte o partidă avantajoasă: mama sa, încă tânără, se ţinea foarte bine, nădejdile dinspre partea asta erau încă foarte îndepărtate; nici despre partea tatălui averea nu era încă aşezată; putea să se ridice foarte sus după cum putea să se reducă la zero. Boussardel, oprindu-şi alegerea asupra acestei familii, juca tare. Dar nu juca niciodată fără motive puternice. Sylvain Mignon era, împreună cu Jonas Hagermann, principalul acţionar al unei societăţi care voia să pună bazele în nordul străzilor Bien- faisance şi Saint-Lazare, unui cartier nou, denumit, după planurile lor, „Cartierul Europei". Acest nume ambiţios, departe de a-i insufla lui Boussardel neîncrederea, îl atrăsese ca un ecou al visurilor sale de odinioară. Cunoscu intenţiile celor doi acţionari, în momentul în care, pentru a şi le realiza, cerură autorizaţia regelui.

- Chestiunea nu e nouă pentru mine, le zise Boussardel. Vă ofer serviciile mele.

Dar nu le oferi şi banii. Regulamentul meseriei de agent de schimb i-ar fi interzis acest lucru şi, dealtfel, afacerea „Cartierului Europei" nu coincidea deloc cu cele pe care le avea el în vedere, pentru că dânsul se gândea la un spaţiu situat mult mai departe, spre vest, la o altitudine mult mai înaltă şi mai apropiată de câmpii. Aşadar, vedea în această afacere nu atât o operaţie concurentă, pe care flerul lui îl făcea să creadă că va prinde cheag, cât o încercare lansată pe cheltuiala altuia şi menită să-l lumineze în privinţa planurilor sale de viitor.

Creditul lui Boussardel - care se afirmase în ultimii patru ani şi care se sprijinea mai ales pe două sau trei personaje importante, la castel, şi pe clienţi ai biroului său, căci liberalismul tînărului Floret evoluase - acel credit le-a fost de mare ajutor succesului celor doi acţionari. Compania lor obţinu ordonanţa regală, cu câteva săptămâni înainte să eşueze proiectui legii privitoare la dreptul primului născut, şi, 'drept urmare, agentul de schimb începu să se gândească la măritişul fetei mai mari.

Nu se îndoia câtuşi de puţin că o va scoate la capăt cu această căsătorie, care-i servea^ atât de bine interesele, adică interesele celor trei copii ai săi. în discuţii, avantajul avea să fie de partea lui. încă de la primele tatonări, îsi dădu seama ce reprezenta el în ochii acestei familii. Mignonii, oricât ar fi fost de interesanti, nu ţineau de marea Bancă, adevărata lume a Finanţelor, ¿ăsătorîa pe care le-o oferea el le îngăduia însă accesul acolo. Boussardel, care în afaceri ştia să pună întotdeauna punctul pe i, îi spuse într-o zi lui Sylvain Mignon:

- Domnule, gândeşte-te la puterea noastră, meditează la acea frază pe care vicontele Sosthéne de la Rochefoucauld a plasat-o în raportul înaintat regelui şi a cărei autenticitate ţi-o garantez... Şi-i reproduse pe un ton solemn fraza: „Patru bancheri pot hotărî astăzi războiul dacă asta este dorinţa lor..."

în sfârşit, lucrurile între părinţi fură cîecise. Boussardel ceru să-i fie prezentat tânărul Félix, care nu i se păru că arată prea rău şi ca să introducă, cum zicea el râzând, lupul în stână, folosi drept pretext aniversarea gemenilor. Pregăteau întotdeauna cu această ocazie o mică serbare, în strada Sainte-Croix, măcar că în aceeaşi zi era şi comemorarea morţii Lydiei; dar, o dată pentru totdeauna, văduvul socotise nedrept să-şi priveze băieţii, chiar pentru un motiv atât de respectabil, de cea mai firească dintre bucurii. îi rugă deci pe doamna Mignon şi pe fiul ei să ia parte la festivitate. Adeline, pe care voiau s-o ia prin surprindere, nu stia nimic.

Făcându-l „lup" pe cel pe care îl si vedea ginerele său, Boussardel îl flata puţin. Căci tânărul Mignon, pe care coşurile adolescenţei nu-l părăsiseră încă la cei douăzeci de ani ai săi, era calm şi timid şi maică-sa îl mustra adesea pentru aerul lui ţeapăn.

Adeline, în tot cursul după-amiezii, nu păru să dea atenţie acestui nou-venit sau mamei sale. Organizarea jocurilor, supravegherea gustării, grija deosebită pe care o acorda micilor camarazi ai fraţilor săi o acaparară pe domnişoara Boussardel cea mare atât ae mult, încât când ceilalţi invitaţi plecară, nu observă sosirea lui Mignon-tatăl. îl reţinură la masă împreună cu ai săi. Faptul putea să pară ciudat, căci era pentru prima oară că acest musafir apărea în strada Sainte-Croix, cel puţin la primul etaj, dar Adeline, cu anii, se arăta din ce în ce mai stăpână pe impresiile sale; nu puteai ghici niciodată ce se ascundea în tăcerea ei şi când vorbea nu erai prea sigur că i-ai înţeles gândurile.

Masa reunea douăsprezece persoane străine, plus cei cinci Boussardel, care de fapt erau şase dacă o socoteai şi pe Ramelot. Nu se aflau la masă decât de vreo jumătate de oră, când tânărul Ferdinand, cu libertatea-i obişnuită, încurajată de complezenţa paternă, declară că nu-i era foame ci somn. îndură fără ruşine să audă spunându-i-se că un tânăr, în ziua când împlineşte zece ani, trebuie să se dovedească mai

rezistent, după care îl duseră la culcare, urmat de fratele său.

Julie, care-şi făcea într-un fel intrarea în lume, însufleţi conversaţia cu glume, dar fără obrăznicie. în ciuda firii ei vesele, uneori cam zvăpăiate, avea în fond firea maică-sii. Moştenise spontaneitatea reacţiilor, sensibilitatea mamei sale. Dintre cei patru copii, ea era singura care amintea de Lydie. I-o reamintea lui Ramelot, care, după zece ani, încă se mai gândea la prietena ei.

-Ah! Boussardel, striga ea uneori, ducându-şi mâna la inimă, Julie vorbeşte exact ca maică-sa! Am avut un şoc!

- într-adevăr, spunea văduvul. Lucrul ăsta te-a şocat atât de tare? în ce mă priveşte, mi se pare că Adeline e cea care seamănă mai mult cu răposata. Are aceiaşi ochi, aceeaşi carnaţie, acelaşi fel de a se purta.

Ramelot nu mai insista.

Când servitorul, angajat special pentru această masă, aduse friptura, Boussardel, pentru a înainta cu discuţia, aduse vorba despre căsătoria Célestei Lebas, prietena din pension a Adelinei. Răsunetul acestei căsătorii fusese considerabil în lumea notariatului si a finanţelor, căci Céleste, fiică unică,

partidă de invidiat, aducea ca zestre biroul de notariat al tatălui ei. Evenimentul tocmai avusese loc, Adeline fusese domnişoară de onoare, şi asta îi îngădui doamnei Mignon s-o întrebe dacă jucându-şi rolul în biserica din Saint-Roch nu simţea dorinţa de a juca „în această biserică sau în alta mai mare" rolul primului personaj. întrebarea nu era lipsită de fineţe, căci familia Mignon, instalată într-o frumoasă locuinţă cfin piaţa Rivoli, ţinea ea însăşi de parohia Saint-Roch, şi adesea se întâmpla să se adopte parohia tânărului soţ pentru a se celebra cununia.

- Doamnă, răspunse Adeline, îngăduiţi-mi să nu mă pronunţ asupra unui asemenea subiect.

Doamna Mignon începu să râdă umflându-şi gâtlejul. Era o persoană cu bărbie dublă, cu gesturi şi

cu priviri însufleţite, şi care se cam amesteca în afacerile soţului ei.

- Copilă dragă! zise ea. Priviţi-o, e încurcată, roşeşte!

într-adevăr, Adeline rămăsese cu ochii plecaţi, dar mai
curând din obişnuinţă decât din încurcătură, şi nici pic de sânge nu pătă ivoriul pur al feţei sale.

- O, strigă Julie, eu aş fi dat nu ştiu cât să fiu în locul Célestei! Avea o rochie atât de frumoasă!

- Ei nu, zise doamna Mignon, începând iarăşi să râdă.

- Doamnă, vă asigur... trei volane din dantelă veritabilă de Veneţia, iată ce purta Céleste!

- ku cumva ceea ce te-a încântat la această nuntă a fost doar rochia miresei?

- în această căsătorie ea m-a încântat mai mult decât soţul!

- Dumnezeule, fetiţo, era cumva cocoşat?

- Mai rău, era bătrân!

- Julie, zise Boussardel, ce tot sporovăieşti acolo?

- Dar, tată, zău că e adevărat, soţul Célestei are douăzeci şi nouă de ani!

La această precizare, la care musafirii şi chiar tânărul Félix se amuzară, doamna Mignon, care nu pierdea din vedere utilitatea acestui subiect si voia să-l aducă acolo unde o interesa, fu de acord că într-adevar diferenţa de vârstă era prea mare; atunci, Adeline, pe care n-o mai întrebase nimeni nimic, luă cuvântul, pentru' a-şi mustra cu blândeţe sora: nu trebuia să vadă în ceremonia nunţii o ocazie în care să strălucească sau un motiv de plăcere. Căsătoria era un lucru grav, care angajează viaţa şi salvarea sufletului. Iată cu ce sentimente trebuia să se mărite. Boussardel şi părinţii schimbară priviri de satisfacţie, dar Ramelot o observă pe furiş pe cea mai mare dintre pupilele ei.

- Pe urmă, trebuie să fii sigură, urmă tânăra, că măritişul îţi oferă cel mai bun mijloc de a ajunge în rai.

- Cum? zise doamna Mignon puţin uluită

- Sigur, doamnă, spuse Adeline. Există ocazii când situaţia de fată oferă bucurii mari şi ocazii mai sigure de a-ţi sluji aproapele.

Boussardel voi s-o întrerupă, dar în zadar: Adeline o ţinea pe tema ei favorită. Abordă unul dintre „cazuri". Se plasă în centrul acţiunii, fără să se numească pe sine, vorbind în general şi cu destulă iscusinţă pentru ca această expunere, rostită de o gură de optsprezece ani, să pară a fi făcută din umilinţă şi nu din orgoliu. Vorbi despre bucuriile sacrificiului liber-consimtit, despre cele ale uitării de sine, despre cele ale renunţării. Şi-i dădea înainte, în mijlocul tăcerii care se lăsase, strecurând din timp în timp o privire cercetătoare spre tânărul Félix. Ajunse chiar să vorbească până şi despre deliciile mortificării cărnii.

- Stai! strigă Boussardel. Ai cam luat-o razna, copila mea! Te îmbeţi cu vorbe şi-ţi depăşeşti propria intenţie.

Ea ridică spre tatăl ei o privire scurtă şi tăcu, după ce-si exprimă regretul pentru puţina sa rezervă, dar se lăsase furată cfe subiect... Vorbea uşor, cu iscusinţă. Nici prin asta nu semăna cu mama ei, ci mai curând cu Boussardel. Masa continuă si se

isprăvi fără ca ea să mai deschidă gura sau să se arate bosumflată; rămase simplă şi surâzătoare; pentru cine-o cunoştea bine, de pildă pentru Ramelot, mulţumirea de sine a

Adelinei era evidentă. Probabil că-şi spunea: „Totul merge bine, efectul s-a produs".

Dacă Boussardel tăiase scurt divagaţiile fiicei sale, n-o făcuse numai pentru că această profesiune de credinţă în favoarea celibatului cădea cum nu se poate mai rău, în toiul unei mese care, la urma urmelor, era o masă de prezentare. Altceva îl neliniştise pe agentul de schimb: nu ţinea ca familia lui să capete o reputaţie de cucernicie. Această etichetă putea să-i cauzeze cel mai mare necaz în lumea afacerilor unde avea acces Mignon, şi chiar pe lângă intimii săi. Căci ideile în materie de religie evoluaseră. De când aveau un rege cucernic, o Curte cucernică şi curteni cucernici, oraşul nu mai vedea cu ochi atât de buni excesele de credinţă,

pe care le suspecta de ipocrizie. Proiectul restabilirii dreptului fiului mai mare, inspirat de partidul preoţilor, îi îngăduise tatălui lui Fcrdinand să-şi determine poziţia în mediul său: oamenii de afaceri deveneau din ce în ce mai liberali, asta era vădit. Şi frondeurul Beranger trecea drept un om mare. împotriva unui astfel de curent, ce putea face el, Boussardel, în momentul în care influenţa religioasă tocmai înregistrase un eşec? Atunci, la ce bun să se compromită degeaba?

A treia zi, duminică, toată lumea se întâlni din nou pe şantierele „Cartierului Europei". Mignon-tatăl făcu onorurile terenurilor sale şi împinse galanteria până la a conduce doamnele acolo, cu caleaşca. Fiindcă era duminică, muncitorii lipseau şi Sylvain Mignon le făcu surpriza uner gustări în aer liber. O găsiră pregătită în faţa căsuţei de scânduri unde se stabilise şeful lucrărilor, în punctul central al şantierului, care urma să fie Piaţa Europei, şi de unde plecau, în formă de stea, opt străzi largi şi drepte. Pentru moment, traseul lor se pierdea încă în grădinile de zarzavat părăsite de cei care le yânduseră; nişte ţăruşi, purtând numele străzii Stocholm, se căţărau spre apeduct, trecând prin viile mici, dar rodnice, ai căror proprietari fuseseră autorizaţi să le exploateze până la apropiata recoltă.

Boussardel se îndepărtă ca să discute despre afaceri cu Sylvian Mignon si cu Jonas Hagermann, care fusese şi el invitat. Cele doua doamne doriră să se odihnească, după excursia lor, şi, din pricina căldurii de după-amiază, hotărâră să rămână sub umbrarele pe care desenatorii le prospectaseră ca să facă o grădină centrală. Locul domina oraşul. Cu capătul evantaiului, doamna Mignon îi arătă lui Ramelot clopotele şi monumentele ce se profilau jos, în lumina apusului. Ramelot, pariziană get-buget, cunoştea mai bine ca oricare acele cupole si săgeţi, dar slujind interesele burgheze ale celei de a doua familii ale sale o făcea pe proasta şi o lăsa pe mama tânărului Felix să ia domul bisericii Adormirea Maicii Domnului drept Domul Invalizilor.

-Nu te duci după fraţii şi sora dumitale, copila mea? o întrebă doamna Mignon pe Adeline care rămăsese lângă ea.

- Prefer discuţia dumneavoastră, doamnă.

- Nu e prea serioasă pentru nişte urechi atât de tinere? Se pare că fiul meu, care este totuşi mai mare ca dumneata, a socotit altfel şi ne-a părăsit; îl văd cu copiii. Se va plânge că nu te-ai dus după el.

- N-am cutezanta de a mă gândi la asta, doamnă.

Julie şi tânărul fcélix se plimbau discutând. La zece paşi, în spatele lor, Josepha se juca cu gemenii, adică ei se jucau cu ea, o trăgeau, o împingeau, o făceau să-şi piardă răsuflarea şi simţirea.

- Domnule Félix, zise pe neaşteptate Julie, cum ţi se pare sora mea?

- Dar... făcu el jenat şi nu mai continuă.

- Te întreb pentru că mă tem să nu-ţi fi creat ea însăşi o falsă părere despre ea... Da, da... Alaltăieri, când a vorbit împotriva căsătoriei, sau aproape. N-ai băgat de seamă? Dac-o auzi pe sora mea o iei drept o persoană hotărâtă să rămână fată bătrână. Dar ar fi o greşeală... Eu, care-o-cunosc bine, ştiu că afecţiunile şale de familie nu-i vor putea absorbi toate resursele firii sale... în felul ei e o persoană romantică... Mă priveşti cu mirare?

într-adevăr, Félix părea surprins, dar poate că mai mult de seriozitatea "de care dădea dovadă, în acel moment, zvăpăiata Julie, decât de revelaţiile privitoare la sora sa.

- Trebuie să mă crezi, domnule Félix. Sora mea mai mare va fi fericită să se mărite şi-l va face şi pe soţul ei fericit. Iartă-mă că denaturez convenienţele: stiu foarte bine că încă nu te-ai pronunţat, că părinţii dumitaîe încă . n-au formulat cererea în căsătorie, că dumneata nu ţi-ai oferit încă buchetul, dar mă rog! Ăsta-i secretul lui Polichinelle şi pentru că, mai curând ori mai târziu, vom deveni, dumneata si cu mine, frate si soră... Ti-a displăcut sinceritatea mea? adăugă ea în faţa tăcerii tânărului.

- O, nu, spuse el cu elan.

- Ei bine, pentru că văd că nu-ţi displace, să reluăm discuţia. Dacă ai şti cât de plină de calităţi e Adeline, ce virtuţi minunate are...

Ea continuă astfel, până când, tot plimbându-se, ajunseră lângă doamne.

- Nici un cuvânt surorii mele despre discuţia noastră, îi zise Julie, în şoaptă, cavalerului ei, când ajunseră lângă căsuţă. îşi are mândria ei şi nu trebuie să ştie că-i apăr interesele.

A doua zi de dimineaţă, Sylvain Mignon se prezentă în strada Sainte-Croix şi ceru să fie anunţat agentului de schimb. „Asta-i cererea oficială", îşi zise Boussardel. Dar chipul grav al vizitatorului îl izbi încă de la apariţia sa în pragul uşii şi tatăl de familie îşi luă imediat toate precauţiile.

- Nu sunt aici pentru nimeni, ii spuse el băiatului de birou care închise uşa.

- Domnule, rosti Mignon-tatăl acceptând fotoliul care-i fusese arătat, demersul pe care-l am de întreprins pe lângă dumneata, declaraţia pe care vreau să ţi-o fac are să te surprindă. Oricare ar fi primirea pe care ai de gând să le-o rezervi, mă mângâi că cel puţin relaţiile noastre...

-Domnule, zise agentul de schimb, tăindu-i vorba, să trecem la subiect.

Mignon ridică mâna cu un gest de liniştire dar şi de încurcătură.

- Cum? zise Boussardel îmblânzit, constatând că domina situaţia. Lucrul e chiar atât de dificil încât trebuie să-ţi vin în ajutor? Căci cred că ghicesc despre ce e vorba, măcar că motivele dumitale îmi scapă... îngăduie-mi! înainte de a rosti cuvintele definitive, te rog să înţelegi că se află aici doi taţi, dar şi doi financiari. Vreau să spun că o neînţelegere între tati nu-i va împiedica pe financiari să continue să se înţeleagă şi dacă **trebuie** să ne luăm înapoi cuvintele pe un **teren, nu suntem obligaţi** să ni le retragem şi de pe celălalt. Aşadar, vorbeşte fără **reţinere.** Discreţia dumitale, puţina publicitate pe care am **facut-o** proiectului nostru matrimonial mă fac să cred

că nu va **pluti** nici o discreditare asupra fiicei mele a cărei situaţie este, la urma urmei, cu mult deasupra acestui pericol.

-Domnule, zise Mignon, după un moment de tăcere, am onoarea să-ţi cer, pentru fiul meu, mâna domnişoarei Julie!

Profită de mirarea tatălui pentru a justifica această schimbare. Totul venea, spuse el, de la fiul său, care sub mutra lui placidă, sub o sălbăticie pe care uzanţa lumii încă nu i-o înlăturase, ascundea o inimă înflăcărată şi exigentă. Acest băiat se reîntorsese, după vizita făcută pe şantier, ,cu obrajii încinşi, cu ochii strălucitori. Nu mai scosese o vorbă şi se retrăsese repede în camera lui. Prin peretele despărţitor, părinţii îl auziseră, din apartamentul lor, răsucindu-se în pat toată noaptea, sculându-se, mergând, făcând să zdrăngăne întreg serviciul când vru să bea apă. în sfârşit, mama, alarmată, intrase dimineaţa la fiul ei. Găsise camera înecată în ceţurile tutunului şi pe tânărul Félix, rupt de oboseală, la capătul nervilor. La primul cuvânt al mamei sale, lăsase să-i scape secretul: domnişoara Julie îi rănise inima. Cu fatalismul şi excesul timizilor, cedase cu totul acestei lovituri de trăsnet, se lăsase rostogolit de torentul dragostei; o noapte de insomnie produsese asupra lui efecte mai mari decât ar fi produs zece ani de înflăcărări reînnoite. în sfârşit, declarase că dacă n-o va avea pe domnişoara Julie, se va duce să se arunce în Sena.

-Vorbe de băiat tânăr... zise Boussardel încă nehotărât asupra atitudinii pe care urma s-o ia.

- Va face, domnule, aşa cum spune. Mama sa, care ştie la ce extreme se poate lăsa împins sub imperiul sentimentului, e nebună de nelinişte şi mi-a împărtăşit emoţia... Ah! Nu ştii ce înseamnă să ai un singur copil... în sfârşit, doamna Mignon a dorit s-o iau cu mine în trăsură, mă aşteaptă jos...

Boussardel trimise s-o cheme. Ea îsi făcu o intrare plină de senzaţie; suspinele îi agitau bluza de dantelă fără mâneci, şi-şi tampona întruna pleoapele pe sub voal. în vreme ce-şi adăuga demonstraţiile celor ale lui

Mignon, în vreme ce analiza caracterul lui Félix, istorisea mâniile lui din copilărie şi cita dovezile sale de sensibilitate, Boussardel reflecta liniştit. în vreme ce doamna Mignon încă se, mai străduia şi parlamenta, hotărârea lui fu luată. Opri acel val de lamentări şi examină situatia. Boussardel îi ascunsese până în ultimul moment Adehnei proiectul care o privea, şi atitudinea tinerei fete în timpul mesei, cu trei zile mai înainte, dovedise că nu bănuia nimic. Totul se rezuma deci la Julie. Tatăl n-avea să-i spună decât un cuvânt; va crede că se gândiseră încă de la început la ea; dinspre partea asta deci nici o dificultate. Fata avea cincisprezece ani şi cinci luni, iar el nu era. sclavul acelor vechi principii care te obligau s-o măriţi întâi pe fata cea mare şi apoi pe cea mică. Urmând asemenea obiceiuri, netinând seama de înclinările soţilor, se făceau adesea căsătorii nefericite.

Cât despfe articolele contractului de căsătorie, rămâneau aceleaşi. Tot se alegeau cii ceva. în realitate, Boussardel râvnea pe de o parte de a se încuscri cu Mignon, iar pe alta, de a-şi căpătui măcar pe una dintre fete ca să elibereze terenul pentru băieţi. Julie, odată sub tutela soţului, dacă Adeline mai persista în dorinţa ei de a nu se mărita, cu atât mai bine, n-o putea face fericită împotriva voinţei sale. Asta va însemna o zestre mai puţin, în afară de faptul că va continua să trăiască alături de tatăl ei. Agentul de schimb ştia întotdeauna să tragă foloase dintr-o situaţie pe care n-o putea evita. Strânse mâinile Mignonilor.

- Dragii mei, alergaţi în Piaţa Rivoli şi liniştiţi-l pe tânărul Félix.

- Boussardel, zise Ramelot, când agentul de schimb care poruncise să fie chemată, îi spuse vestea, n-am nimic de zis, dar...

- Dar ce? Trebuia s-o consult pe Julie, asta se va face de la sine. Trebuia consultată Adeline: o voi consulta pe sora ei. Dealtfel, Julie va fi în culmea bucuriei: la urma urmei, e o partidă frumoasă: o va accepta pe loc*

- Tot ce se poate: orice noutate o seduce. Ceea ce mă întreb eu este dacă n-ar trebui în primul rând avertizată sora ei, de această schimbare.

- Adeline? De ce? Nu cred că stie că vrem s-o măritäm.

- Urmează-mi totuşi sfatul, zise Ramelot. Vorbeşte-i ei mai întâi între patru ochi. Te deranjează? Vrei să-i spun eu?

Urcă scara în formă de melc si, fără să-si mai dea osteneala

de a-şi înăbuşi pasul bărbătesc, o luă pe culoarul care dădea în camera fetelor. Se îndreptă într-acolo fără întârziere, ştiind că Julie era la lecţia de solfegiu. în momentul în care Ramelot împinse uşa, Adeline tocmai deschisese măsuţa de acuarele şi se instalase la ea. îşi întoarse chipul frumos spre cea care intra.

- Domnul şi doamna Mignon, zise Ramelot, ies de la tatăl tău. Tânăra, care nu răspunse nimic, nu lăsă să-i apară nici un semn de mirare, nici de curiozitate.

- Ah! Ştiai? Deci i-ai văzut de la fereastră când au venit?

Ramelot îşi aminti că o surprinsese adesea spionând din dosul unei draperii, din dosul unei uşi prost închisă. Acest gând o făcu să-şi piardă răbdarea; din două fraze ajunse la capăt:

- Au cerut-o pe Julie pentru fiul lor şi tatăl tău a acceptat.

Adeline rămase nemişcată. Nici una din trăsăturile sale nu

tresări, dar, o dată tot privi în ochii persoanei cu care vorbea. Sfârşi prin a surâde.

- Te înşeli, Ramelot, aş fi surprinsă ca domnul şi doamna Mignon s-o fi cerut pe Julie.

- Si totuşi, asa e, copila mea. Pe Julie au cerut-o.

Chipul tinerei, din fire pal si diafan, căpătă o albeaţă de

porţelan, până si buzele i se albiră, i se strânseră şi pleoapele îi căzură dintr-o dată. Un moment, această faţă pură păru golită de viaţă. Ramelot crezu că

Adeline se va prăbuşi, dar buzele îşi şi recăpătaseră culoarea, apoi o roşeaţă insolită ii cuprinse obrajii.

- Doresc, zise Adeline pe un ton egal, toate fericirile posibile pentru draga mea Julie.

Se întorsese spre acuarela începută, nişte cireşe într-o cupă de cristal: rectifică aşezarea fructelor, care-i serveau de model, alese o pensulă, deschise tubul de culori.. Ramelot, după ce aşteptase un moment, se îndreptă spre uşă şi iesi.

Julie ceru s-o aştepte cu răspunsul pana a doua zi. Mai întâi scosese un strigăt, bătuse din palme, îl sărutase pe taică-său, pe fraţii ei, pe Ramelot.

- Sunt cerută în căsătorie! strigă ea alergând lâ Josepha în bucătărie.

Adeline nu era acolo. Apoi Julie marcă o reacţie, se închise cu tatăl ei şi-l chestionă. Cum? Deci nu pe Adeline o ceruseră Mignonii pentru fiul lor? Ar fi jurat că totul pledase pentru acest lucru! O, dar în acest caz, ea, Julie, lua locul, o deposeda pe sora ei! Cumplită situaţie! Ah, avea nevoie de douăzeci şi patru de ore de gândire! Tatăl ei abia putu s-o liniştească. îşi înmulţi argumentele, asigurările şi sfârşi prin a-şi da, cu o bună-credinţă doar pe jumătate, cuvântul de onoare că niciodată nu se gândise în mod serios s-o mărite pe Adeline cu fiul lui Mignon. Atunci Julie căzu într-o profundă reverie. Nu se mai gândi la sora ei, ci numai la gemeni, care primiseră vestea deschizând ochii mari şi fără să zică nimic. în acel moment ea îşi dădu seama, până în adâncul sufletului, cât de mult îi lipsea mama ei si-i mărturisi asta lui Ramelot.

-Vrei[5], îi spuse bătrâna, să mergem după-amiază să ne rugăm pentru odihna sufletului ei, la biserica Saint-Louis?

Căci, de zece ani, femeia cu şarlotă reîncepuse să practice religia, dar puţin câte puţin, fără ostentatie, mai mult din adeziune fată de noul ei cămin şi din fidelitate în ceea ce priveşte amintirea Lydiei, decât în cinstea reîntoarcerii Bur- bonilor.

Agentul de schimb, care-şi lua totdeauna dejunul, la botul calului, la Bursă, şi singur, ca să nu deranjeze

ordinea salutară a tinereţii, traversă sufrageria, cu pălăria pe cap, în momentul în care Julie şi băieţii se aşezau la masă. Josepha îi spuse ceva lui Ramelot, care trecu la Adeline; după cinci minute reapăru.

- Adeline nu va mânca, are nevoie de odihnă, zise ea.

- Ce mai e iar? întrebă tatăl contrariat, neliniştit de vreo complicaţie posibilă. Un pretext? Ce mai ascunde?

Rameîot nu se jenă să-i facă unele precizări, dar la ureche.

- E într-adevăr suferindă, tocmai m-am asigurat. Dar e un accident dintre cele mai fireşti, o revoluţie a sângelui pe care un motiv oarecare a precipitat-o.

- Un motiv? Ce motiv?

- Ei! Cu tinerii ăştia de azi poţi să mai ştii? Ziua de ieri, oboseala excursiei... bu -te liniştit!

Reîntorcându-se de la biserica Saint-Louis, Ramelot o luă pe Julie la ea în cameră. Era foarte emoţionată de rugăciunile pe care tocmai fe făcuse împreună cu tânăra fată, căci dacă o evoca adesea pe moartă, în taină, în sufletul ei ocaziile de a vorbi despre această blândă nălucă erau rare într-o casă unde părea atât de uitată.

- Ce nenorocire pentru tine, îi zise ea Juliei, să fi fost atât de mică atunci când ne-a părăsit. N-ai păstrat nici o amintire despre ea.

- Să ştii că-mi aduc puţin aminte. Puţin de tot.

- Ţi se pare, scumpa mea.

- Nu, nu cred. Ceea ce mi-a rămas în minte sunt două braţe, pe care mi le întindea, două braţe...

Ea făcu un gest. Ramelot tăcu apoi, pe buzele căre i se făcuseră pământii avu un surâs dulce:

- Mama ta le avea foarte frumoase.

Dar ziua nunţii, seara nunţii o făcură pe Julie să simtă şi mai dureros absenta mamei sale. Toată lumea se strânsese la tatăl

miresei, nuntaşii, la ieşirea de la ceremonie, se întorseseră cu toţii aici. Erau ultimele ceasuri pe care Julie le mai petrecea în strada Sainte-Croix; nu se va

mai întoarce aici decât în vizită. Tinerii căsătoriţi urmau să se instaleze în Piaţa Rivoli, unde părinţii Mignon dispuneau de mai mult loc decât le trebuia. Boussardel ţinuse cu atât mai mult să se dea la el marea masă de nuntă. Societatea era atât de numeroasă încât puseseră trei mese: trebuiseră să elibereze camera fetelor şi de asemenea pe cea a băieţilor; numai apartamentul lui Ramelot fusese ocolit, dar toate mobilele fuseseră înghesuite aici. Pentru o seară muzeul revoluţionar făcea oficiu de debara.

Masa fu impozantă. Calitatea musafirilor sau mai curând profesiunile lor justificau, sfătuiau, porunceau desfăşurarea şi cheltuiala. Boussardel nu le cruţase nici pe una, nici pe cealaltă; prosperitatea afacerilor se putea calcula după această masă, după livrele de trufe şi după vârsta vinurilor; agentul de schimb îşi pusese cartea de vizită pe masă.

După a treia intrare, valeţii prezentară vânatul cu pene, fript si înălţat pe platouri de argint într-un savant eşafodaj, şi un financiar bogat, pe nume Albaret, flăcău bătrân care mânca adesea în strada Sainte-Croix, strigă:

- Iată deci faimosul fazan „â Ia Sfânt?. Alianţă"!

Imediat întrebările făcură ocol în jurul mesei ca şi cum fraza n-ar fi fost rostită decât ca să le provoace. Pe uşile cu cele două canaturi deschise spre cele trei camere unde se mânca, interesul se manifestă şi fazanii, circulând de la un musafir la altul, plasară obiectul acestei curiozităţi sub toţi ochii şi în toate farfuriile. Primele îmbucături provocâră noi strigăte. Boussardel, atent la această senzaţie, explică musafirilor că mâncarea reprezenta o veche tradiţie de familie.

- Numele de Sfănta Alianţă, preciză el, n-a făcut decât să se adauge, aCiim vreo zece ani, unei vechi reţete practicată numai în unele case...

Cea care ar fi piitut să-i amintească cum că neamul Boussardel habar n-avusese de fazan „â la Sfânta Alianţă", până la masa luată la Very în 1815, nu mai era acolo. Ramelot, femeia care nu făcea parte din familie, căutase, la cererea tatălui, această reţetă pretinsă ereditară şi i-o predase Josephei.

- Dar, reluă Albaret, amfitrionul nostru nu v-a spus de ce amintiri... eh, pe legea mea, aproape dramatice, este legată această minune gastronomică.

Fiecare dori să afle întâmplarea şi Boussardel se lăsă destul de mult rugat până s-o spună. Se făcu linişte. Povestirea începu, punctată, în pauze, de zgomotul furculiţelor care înţepau carnea plină de aromă, de umplutură de becaţe şi de felii de portocale amare. Povestitorul protestă mai întâi că scena nu fusese tragică, dar că ar fi putut să devină, da, date fiind împrejurările, dar c-o putuse salva la vreme de o întoarcere periculoasă. N-o făcuse, la urma urmelor, decât pentru soţia şi mai ales pentru fetele sale, pe atunci foarte mici.

- Ni s-a servit deci, zise Boussardel, acest fazan...

- Very ştia şi el reţeta? întrebă careva.

- I-o comandasem dinainte şi-i dădusem eu însumi indicaţii. La o masă, vecină cu a noastră, se aflau patru cazaci, flăcăi zdraveni, încărcaţi de fireturi sclipitoare cum era pe atunci moda. Rugară să li se aducă platoul care fusese pus în faţa noastră, se informară de la servitor si-i cerură un fazan pregătit la fel. Or, trebuie spus că pregătirea lui necesită cel puţin douăzeci şi patru de ore; era deci imposibil să-i mulţumeşti altfel pe acei clienţi exigenţi decât dându-le platoul nostru şi mi-am dat seama că *maître-d'hotel*-ill, care fuScSG chemat ui'îî nou, nu mai avea altă posibilitate decât asta.

Mulţi musafiri reîncepură să strige.

- Eh! dragii mei prieteni, zise Boussardel ridicând braţele, întoarceţi-vă cu gândul la vremea ocupaţiei! Amintiţi-vă tot ce-au suferit atunci oamenii de treabă... gaseam, v-o jur, scena plăcută. I-am vorbit foarte

limpede *maître-d hotel*-ului arătându-i că nu-i dezvăluisem şefului bucătar secretul familial cu scopul de a se bucura de el duşmanii noştri.

- I-aţi spus asta *maître-d'hotel*-ului?

-Ei, drace!

- Cu voce tare?

-Dar bineînţeles. Şi l-am întrebat pe şle^u dacă rezerva învingătorilor noştri monopolul fazanului „a la Sfânta Alianţă".

Un murmur elogios se răspândi. Succesul fazanului, care fusese adus din nou, se dublă.

• -Draga mea, o întrebă doamna Mignon pe Julie, îţi mai aduci aminte de acest eveniment?

- Mărturisesc că nu, doamnă. Eram prea mică atunci când s-a întâmplat.

- Eu, zise Adeline, îl am foarte limpede în memorie. Nu se temu să adauge: - Biata mama, care pălise, îl ruga pe tata să se liniştească.

Lumea de la masă se îndoi cu atât mai puţin de acea întâmplare, cu cât Boussardel nu trecea drept un lăudăros. Nu-l auzeai niciodată povestindu-şi campaniile din garda naţională, nu se împăuna niciodată că luptase ca un erou la Clichy sau la Aubervilliers ceea ce de fapt era adevărat. Dar zicea: „Mă aflam la Paris sub ocupaţie". Era un burghez din Paris şi singura sa participare la partea secundară, burgheză şi pariziană, a unei conflagraţii europene i se părea de ajuns să-l pună în valoare şi demnă de a fi povestită. Puţin ar fi lipsit să susţină că soarta ţării, în 1815, se jucase la Paris, în pieţele şi în grădinile publice ale oraşului şi nu la Waterloo sau la Saint-fcloud.

Conversaţia trecu la Sfânta Alianţă, al cărei fazan făcuse să-i răsune numefe. în jurul mesei sentimentul era unanim în această materie. Sigur, era frumoasă ideea acelor tribunale ale naţiunilor care făceau parte, în principiu, din politica continentelor; dar cum să nu vezi că realitatea le sortea să se disocieze la fiecare problemă ridicând interese contrare?

- Nu ideile sunt cele care pun în mişcare popoarele, declară Boussardel, ci poftele!

Opinie care «piiiuărea acelor oameni cărora puterea
banului le furnizase toate secretele sale şi al căror scepticism se ascuţise prin mânuirea averilor după cum pipăitul casierilor lor se sensibilizase prin manipularea pieselor de aur. Erau toţi liberali, dar liberali realişti, si nu oameni care se hrănesc cu
himere. Masa se apropia de sfarsit căci apărură dulciurile glasate; discuţia coborî încetişor cfin înălţimile politicii spre familiaritătile gastronomiei.

De îndată ce asistenţa se ridică de la masă, Adeline îşi luă un rol mai activ. Ea era stăpâna casei şi se achită de acest rol cu toată demnitatea necesară. De fiecare dată când voia să producă o anumită impresie, se descurca la perfecţie. Dădu semnalul începerii balului, dădu ordine violoniştilor, alcătui perechile şi-i primi pe invitaţi. îi ducea la sora ei, îi obliga să admire frumuseţea şi toaleta miresei şi de acolo conducea lumea în camera agentului de schimb unde erau expuse darurile de nuntă.

Adeline prezenta pe mâinile ei diamantele, dantelele, punea în valoare caşmirurile drapându-le pe propria ei talie; reîncepea acest exerciţiu pentru fiecare nou sosit, fără să obosească, cu un fel de delectare. în faţa unei modestii care părea atât de lipsită de idei preconcepute, oamenii se priveau în mod intenţionat, iar mamele care aveau băieţi de însurat nu se puteau abţine să n-o întrebe, surâzând, dacă exemplul surorii sale mai mici nu i se părea demn de urmat. Fidelă sistemului său, ea îi invoca pe fraţii ei orfani, pe tatăl încurcat cu educaţia lor şi cu grijile casei.

- Dar, i se replica, astea sunt servicii pe care excelenta dumneavoastră doamnă Ramelot vi le poate face încă multa vreme.

- E adevărat, răspundea Adeline, că ne e foarte dev otată.

Nu mai adăuga nimic la aceste vorbe care probabil, în
mintea ei, o reduceau pe Ramelot la locul care i se cuvenea. Adeline era foarte frumoasă în acea seară, sub strălucirea lumânărilor. Purta o rochie de gaz bleu ca cerul, cu mici volane cu ornamente brodate cu un albastru mai închis şi acele culori îi scoteau în relief extraordinara puritate a carnaţiei. Strălucea. Succesul ei era atât de mare, încât nu se putea să nu-l resimtă; dar, departe de a-i suci capul, părea s-o liniştească, s-o întărească în renunţarea ei şi să-i pricinuiască bucurii cu atât mai vii cu câi rsîlllîltarea îi aducea acele succese deşarte. Cum să nu fi fost invitaţii'izbiţi de specÎiCGl'j! UHCÎ fÇ[f]? frumoase ca dragostea care, în centruî balului, al luminilor, al viorilor şi al omagiilor, mărturisea că nu se va mărita niciodată? Ade'line respira un aer de ameţeală, o ameţeală rece făcută din mortificare, din complezentă, din încăpăţânare, din vanitate.

Totuşi, pentru ca triumful să nù-i slăbească, ea trebuia să nu înceteze a o sluji pe Julie, trebuia să revină în mod constant lângă ea. Adeline o căută şi n-o găsi nicăieri. „Să fi plecat?" se întrebă ea si la ideea că tinerii soti se eclipsaseră fără să-i spună adio, o tulburare ciudată o făcu să se înfioare. Nu se prefăcea; gândul, imaginaţia o antrenaseră o clipă... Dar ce prostie! îi veni să râdă: îl zări pe Félix într-un grup de tineri.

- Cumnate, îi zise ea, n-o văd pe Julie.
- E la prietena ei, Ramelot, zise Félix.

Adeline se strecură printre perechile care începuseră să danseze şi, prin locuinţa gătită de sărbătoare, se îndreptă spre apartamentul lui Ramelot; pe culoar grăbi pasul nerăbdătoare s-o cheme pe sora ei la bal. Când împinse uşa, Ramelot care tocmai îi spunea ceva Juliei, tăcu şi o privi pe intrusă cu un aer ciudat. Bătrâna femeie, îmbrăcată în moar violet-roşiatic şi pe care izbutiseră s-o determine să-şi pună o pălărie de muselină ce nu se asemăna câtuşi de puţin

cu şarlota ei, ţinea în mâinile sale mâinile miresei. Erau aşezate alături, pe <pat, singurul loc unde se putea sta, în mijlocul înghesuielii care încurca trecerea prin cameră; cu greu regăseai aici camera curiozităţilor. Lucrurile agăţate pe pereţi, afişe, petice, suliţe vechi, se mai puteau recunoaşte, dar pe şemineu flacoanele de toaletă, capetele de lemn care serveau de manechin modistei şi o acuarelă neterminată se amestecaseră cu paharul lui Gracchus Babeuf şi cu pietrele Bastiliei.

- Ce vrei, copila mea? întrebă Ramelot.

- Dar... să-i spun Juliei că e chemată, să ştiu dacă pot conta pe eajjentru ultimul cadril...

- In câteva clipe Julie se va retrage cu soţul ei ca să se ducă la ea acasă; nu va mai dansa în seara asta.

Adeline năucită, fără să stie de ce, rămase în usa deschisă.

Părea că aşteaptă ca Julie să se scoale, să vină la ea, s-o urmeze; dar Julie, de obicei atât de promptă, nu se mişca de lângă Ramelot şi tăcea cu ochii fixaţi în pământ. I se păru chiar celei mai mari că sora ei era foarte roşie.

-Du-te, fata mea, spuse Ramelot, lasă-ne. Vezi bine că n-am isprăvit de vorbit cu Julie... Pricepi?

Adeline trecu pragul, trase uşa după ea şi rămase acolo, sprijinită de pervaz.

- Du-te la invitaţii tăi, zise Ramelot prin uşă.

Adeline se îndreptă atinsă de această bănuială.- Zgomotul viorilor tot ar fi împiedicat-o să audă ce vorbeau.

Tulburată, cu gâtul palpitând, porni spre hol, dar incapabilă să se scufunde din nou în zarva din salon deschise uşa unui cabinet şi se închise acolo. în întuneric, singură cu ea însăşi, ieşită din rolul ei, înţelese. înţelese că la capătul culoarului, în mijlocul acelui» Capernaum, Ramelot o înlocuia pe mamă şi-i făcea Juliei recomandările nupţiale... Adeline nu prevăzuse asta, dar la urma urmei ce i-ar fi putut spune ea? Uzanţele, bunul simţ, imposibilitatea în care

se afla, ea, Adeline, de a-şi instrui sora... Totuşi,, prin acel *tête-à-tête* surprins brusc, ideea pe care şi-o făcuse despre căsătoria Juliei şi a lui Félix se concretiza, căpăta o formă, o iminentă realitate. în coltul retras unde mirosea a aer închis, Adeline se lăsă în voia a tot felul de gânduri.

Când, în sfarsit, părăsi cabinetul şi regăsi zgomotul şi luminile, se liniştise. Se grăbi către o invitată care-şi chema trăsura, căci noaptea era înaintată.

- Toate complimentele mele, domnişoară, zise această doamnă. Nu-ţi poţi imagina nimic mai deosebit decât serata dumneavoastră. E de invidiat muritorul care va avea o asemenea zână în casa lui.

- Sunt hotărâtă să nu mă mărit niciodată, doamnă, răspunse Adeline.

Veni şi momentul despărţirii între cele două surori. Mignon, tatăl şi mama, fără practica iumii mari, aveau spirit diplomatic si, ca să nu bată la ochi c-o luau în stăpânire pe noua doamnă Mignon, plecară singuri în trăsura lor. Echipajul pe care-l oferiseră drept dar de nuntă tinerilor soţi îi aştepta.

Julie voia să-şi ia adio de la fraţii săi. Aceştia dormeau de mult, instalati în cea de a doua cameră a lui Ramelot şi ea intră acolo în vârful pantofilor. Băieţii nu se treziră sub sărutările sale, ea îsi stăpâni emoţia şi se reîntoarse în anticameră unde tatăl, sora ei, Aamelot şi Josépha aşteptau să plece. Stăteau adunaţi în jurul lui Félix care simţea tristetea acestui moment si din delicatete nu

1 5 5 5

precipite.

Acest grup era, în apartament, tot ce mai rămăsese dintr-o zi atât de măreaţă. Invitaţii plecaseră, la fel muzicanţii şi servitorii angajaţi în plus. Doar doi băieţi de la birou isprăveau aranjarea sumară a camerelor unde se dansase, pentru ca cei care continuau să locuiască în strada Sainte-Croix să poată petrece noaptea în mod convenabil. Când Julie îşi reîntâlni familia, adunată pentru rămas bun, Ramelot închise uşile sălilor; patru femei şi doi bărbaţi se găsiră singuri

în această anticameră fără mobilă' unde luminile ardeau încă si care nu-si reluase aerul ei de toate zilele.

Julie o îmbrăţişă prima pe Josépha, care plângea mai dinainte, apoi pe Ramelot, a cărei bărbie începu să tremure, trăsăturile să i se înăspreasscă, fără însă ca să-i vină vreo lacrimă în ochi; bătrâna cuprinse cu mâinile obrazul Juliei sale şi-l contemplă ca şi cum ar fi privit ultimul reflex, gata de a se stinge, al unei amintiri dragi.

Boussardel bruscă toate aceste îmbrăţişări care ameninţau să nu se mai sfârşească. O sărută pe Julie si o trecu în braţele Adelinei. Tinerele se strânseră, nu se despărţiră imediat şi dintr-o dată izbucniră în hohote de plâns. Şi una şi cealaltă cedară unor sentimente contrare; cele do.uă surori, despărţite prin tainele lor, plângeau înlănţuite. Julie se linişti prima, dar Adeline nu-i dădea drumul. în prada unui semidelir, cea mai mare îşi pierdu pieptenii, buclele i se desfăcură, lacrimile îi şiroiau, lăsa să-i scape nişte bolboroseli din care nu se înţelegea decât: „Nu... e imposibil... nu vreau..." în această stare, în care în sfârşit nu se mai controla, ea căpătase o frumuseţe mult mai mare, dar neaşteptată, dramatică, mai puţin burgheza; era o altă persoană, un soi de atridă blondă de taîie mică, în rochie bleu.

- Copilele mele, zise tatăl, nu-i rezonabil, vă faceţi rău. S-ar zice că vă despărţiţi pentru totdeauna. Mâine doar mâncăm toţi împreună în Piaţa'llivoli!

-E adevărat... bâigui Adeline cu glas întretăiat, ne vom revedea... adesea... în toate zilele...

Ramelot nu încercă să întrerupă scena. Asista la ea cu un ochi impasibil. îi observa rând pe rând, pe Adeline şi pe Félix. Tânăra, de data asta, nu aruncă nici o privire spre cumnatul ei. Poate că puţin îi păsa de el, în toată această intrigă, sau poate nu-i mai păsa deloc; poate drama se juca acum în adâncul inimii ei, pe un teren mai ingrat, mai solitar, mai uscat decât cel al geloziei. Şi totuşi, timp de patru luni cât ţinuse logodna, fiul Mignon se schimbase şi asta în avantajul

său: coşurile de pe faţă dispăruseră, crescuse, slăbise, chipul său, mai înainte umflat şi nemulţumit, se trăsese, osatura virilă se degajase. Tânărul Félix avea de-acum încolo de ce să placă. în concluzie, Julie, odată acordată lui, se îndrăgostise de viitorul ei bărbat. Dar Adeline, care cu fiecare zi ce trecea n-avea ochi decât pentru ea însăşi, nu mai avea acum şi pentru el.

De îndată ce poarta se închise după tânăra pereche care pleca să-şi consume nunta, Ramelot, cât ai bate din palme, desfăcu corsetul* Adelinei, al cărei chip trecea prin toate culorile.

Vârâ-te în pat, îi spuse ea, mă voi întoarce în cinci minute ca să-ţi dau câteva picături ale quakerilor, fără de care nu vei putea să adormi

.CAPITOLUL X

Demontară patul Juliei pentru a-l scoate din camera fetelor si a-l duce într-o mansardă. Adeline si-l aşează pe al ei în mijlocul odăii, se întinse în toată camera, ocupă două rafturi în plus în dulap şi de-acum încolo, stăpâna locului, îşi instală într-un colţ al camerei un mic scaun île rugăciune. Căci o găseau adesea rugându-se. Când suna pentru masă, dacă nu apărea când o strigau de pe culoar, trebuiau să intre la ea şi chiar s-o atingă uşor pe umăr: prăvălită pe scaunul ei de rugăciune, Adeline n-auzea nimic. îsi ridica în sfârsit ceafa si întorcea spre intrus un chip scăldat în lumina evlaviei şi a mirării:

-Ce este? Ah! Masa... Eram atât de departe de aceste lucruri...

Arunca o ultimă privire spre statueta sfântă, mai murmura ceva, se închina, se scula şi se îndrepta cu regret spre sufragerie.

Nu se mai ocupa deloc de fraţii ei, care-o evitau ei înşişi: li se părea plicticoasă, gata să-i mustre, persoană mare. Uzanţele locului dându-le gustul poreclelor, o numeau Predicatoarea şi Sora Perfecta. Distanţa dintre ea şi ei se crease datorită lipsei Juliei, iar datoriile mondene, pe care le îndeplinea sora lor mai mare în strada Sainte-Croix, o puseseră până la urmă pe picior de egalitate cu soţiile prietenilor tatălui ei.

Boussardel nu făcea nimic ca să împiedice această îmbătrânire. Ramelot, ale cărei ciudăţenii nu se atenuaseră ? odată cu vârsta, nu excela decât în conducerea menajului şi persistenta avere a agentului de schimb, nevoile profesiei sale, obiceiurile fastului

tuturor confraţilor săi îl obligă din ce în ce mai mult la reprezentare. Trebuia să dea mese, să fie totdeauna pregătit, cu seri de muzică şi cu recepţii. Amorul propriu şi mai ales interesele îl obligau ca salonul lui să se situeze printre primele din Chaussée d'Antin. Şi ce era un salon fară o femeie care să-l conducă? Sexul, care nu jucase nici un rol social sub imperiu, îşi recăpătase toată influenţa odată cu reîntoarcerea
Burbonilor. Pe scurt, tatăl nu fu prea supărat fiindcă, la urma urmelor, celibatul Adelinei îi garanta în mod constant o stăpână a casei în stare să primească lumea şi chiar foarte înzestrată pentru acest lucru. Ea reunea toate cerinţele acestei îndatoriri: un discernământ al persoanelor, şi o prudenţă aproape incompatibile cu tinereţea ei, spirit, maniere chiar prea suave, conforme codului institutului Voisembert, în sfârşit, frumuseţe. Cum opunerea^ ei la căsătorie era cunoscută, pretendenţii se îndepărtaseră. în concluzie, deşi avea de partea ei avantajele averii, isca prea puţină lăcomie şi războaiele, reducând numărul naşterilor la începutul secolului, făcuseră ca tinerii de însurat să fie rari şi dificili.

Gemenii, îndepărtându-se de Adeline, se năpustiră la început asupra Joséphei. Dar Zépha, cu toată bunăvoinţa ei înzecită de bucuria acestui nou favor, nu putea, în jocurile lor, să imagineze acelaşi personaj pe care-l redase atât de bine Julie. Ea nu se pricepea nici să alcătuiască fabule, nici să distribuie rolurile; trebuia să i se amintească totdeauna că dragonul care scuipă flăcări era Ferdinand si nu Louis şi că peştera lui se afla sub comodă. Dealtfel liceui îi maturizase pe cei doi fraţi, îi făcuse să aibă alte înclinaţii si noţiunea importantei lor îi determinaseră să
facă din Zépha ţapul lor ispăşitor, ceea ce-i mulţumi multă vreme pe toţi trei.

Ea nu-şi scuturâ jugul decât o dată şi într-un fel cu totul neprevăzut. Până atunci pasivă, suportase

toate renghiurile. Sub pretextul aventurilor, răpirilor, faptelor ca în legendele din *Epitome historiae graecae,* fraţii începuseră să calce pe urmele vechilor născociri ale surorii lor şi fără ca Josépha să se plângă, gemenii o trânteau jos, o legau de mese, o sechestrau în dulapul din perete. într-o zi îndurase chiar ca Ferdinand să-i taie, din motive mitologice, jumătate din coc, dar la mai puţin de un an **de** la măritişul Juliei, îşi veni în fire. Gemenii trecuseră atunci în **clasa** a **şasea,** învăţau figurile de retorică şi ajunseseră la tropi, **într**-o **seară** ploioasă de februarie, după ce s-au întors de la **liceu, în timp** ce Josépha le schimba ciorapii şi pantofii, lângă **foc, Ferdinand** întreba pe,**un** ton superior:

- Zépha, stii ce-i aia metaforă?
- Sfântă fecioară, nu! răspunse Josépha.
- Dar catacreză, autonomază si alegorie?
- Nu mă mai năuciţi, regişorule!

Când băieţii ajunseseră la vârsta judecăţii, ea începuse, din proprie iniţiativă, să le vorbească cu dumneavoastră.

- Cum să stiu astfel de lucruri?

- Noi le ştim, nu-i aşa, Louis? zise Ferdinand privindu-şi cu gingăşie fratele.

Louis fu de acord.

- Ah! zise Josepha punând ciorapii la uscat pe paravanul dinaintea sobei, veti fi nişte savanţi. Ba chiar si sunteti!

- Si sinecdoca? reluă Ferdinand.

Observă că la acest cuvânt, servitoarea căscase ochii mai mari decât la celelalte. Băiatul păstră o tăcere care pretindea a spune multe, apoi pufni în râs. între alte maniere de şcolar le luase şi pe cele de a vorbi pe nas, de a face feste şi mistificări.

- Louis, strigă el, nu ţi se pare că biata Zepha seamănă cu o sinecdocă?

Josepha continua, fără să spună nimic, să facă ordine în jurul ei, dar când Ferdinand se năpusti s-o înghiontească în coaste, ea râse cu mai puţină tragere de inimă ca de obicei. Acestea fiind zise,

gemenii îsi înfulecară mâncarea şi Adeline, cu ghergheful de brodat în mană, intră şi se aşează lângă fraţii ei pentru ora de studiu care-i despărţea de masă. Josepha se duse în bucătărie; cu o fată de serviciu sub ordinele ei, ea îşi păstrase dreptul asupra maşinii de gătit. Cu puţin înainte de a servi masa, văzu uşa coridorului deschizându-se şi cele două capete tinere apărând unul deasupra celuilalt.

- Zepha, întrebă Ferdinand, ce avem la masă?

- Sufleu de calicie cu sos de răbdări prăjite! zise servitoarea, căci asta era una din maliţiile ei favorite.

- Hai, Zepha, spune-ne, fii drăguţă. Spune-ne, măicuţă sinecdocă.

Rănită cumplit, ea se întoarse spre gemeni. Privirea ei păru mai învăpăiată decât focul din cuptor.

- Când n-o să aveţi pentru mine decât astfel de vorbe, vorbe proaste, puteţi să vi le înghiţiţi! Şi să vă mulţumiţi cu odaia voastră! Halal maniere să veniţi să mă faceţi în, tot felul în bucătăria mea! Căraţi-vă, strigă ea, că de nu, pun mâna pe mătură!

Şi cuteză să se îndrepte spre uşă. Cei doi fraţi, stupefiaţi de acea izbucnire, dispăruseră. Josepha trânti.uşa.

Timp de două zile, băieţii, care acceptaseră un război deschis cu această nouă Josepha, parcurseră culoarele apartamentului cântând cuplete în felul lor, în care se spunea, de pildă, că măicuţa sinecdocă s-a dus la piaţă, că măicuţa sinecdocă se urcase pe triciclu.

în sfârşit, Josepha, care nu mai putu rezista şi care era foarte necăjită, se duse la Ramelot ca să-şi anunţe plecarea şi neînţelegerea se lămuri cu de tulă trudă. Servitoarea şi ranchiuna ei se topiră sub mângâierile lui Ferdinand; firea bună a copilului, la fel ca şi şiretenia înnăscută îi inspirau întotdeauna cuvinte care dezarmau. Dar această poveste cu măicuţa sinecdocă, a cărei absurditate o simţiră până şi gemenii, fu pentru ei ca un semn şi marcă

ultimul eveniment al vieţii lor de puşti. Copilăria se terminase. Acest fel de existenţă, mai deschis decât tot universul, dar redus la dimensiunile a patru pereţi, înstelaţi de cercurile lămpilor din tavan, plantaţi cu mobile imense, a căror parte de deasupra nu se zărea niciodată, populaţi de portrete vorbitoare, de oglinzi penetrabile, de buchete imprimate care se mişcau pe pereţi în timpul bolilor, această vârstă care-şi află sfârşitul într-o zi în care persoanele mari nu mai Sunt decât bărbaţi şi femei, dădacele doar slugi, animalele doar animale, şi obiectele doar simple obiecte, această epocă ce nu va mai reînvia, care se va preschimba în amintire, şi care, mai târziu, în memoriile cele mai atente, îşi va dezvălui vechile taine, încântările, nebunia fericită şi înţelepciunea, această epocă se sfârşise pentru gemeni. Deveniseră liceeni. Deveniseră Boussardel Ferdinand şi Boussardel Louis, doi elevi tineri, care n-aveau să se descurce la fel la învăţătură. Personalitatea lor se contură, divergenţele care se manifestaseră între ei aproape din leagăn, dar pe care monotonia zilelor copilăriei le înăbuşise, se dovedeau în clasă, în mijlocul colegilor, în faţa profesorilor, de o precizie care sporea. Cele două lăstare gemene, fără a-şi dăuna, fară să-şi ia din vigoare, se dezvoltau diferit.

Ei înşişi îşi dădeau seama de asta; li se vorbea adesea despre
acest lucru. Variante, nuanţe care nu s-ar fi observat la alţi fraţi

separaţi doar de un an ca vârstă, alcătuiau la ei opoziţii extraordinare. Existau persoane care proclamau că nu era posibil să-i deosebesti niciodată, atât de mult semănau; existau si dintre acelea care erau în stare să-i deosebească. Tatăl, cel care-si identifica băieţii cu ochii închişi, după sunetul pasului, după efluviile apropierii lor, arăta oamenilor repere sigure, sublinia că Louis îşi ţinea mai înfundat

între umeri capul, cu părul crescut mult mai de jos. „Vedeţi, spunea el, Ferdinand are ovalul mai pur şi ochii mai mari, mâna îi este mai fină, piciorul mai mic cu un număr decât fratele său." Boussardel nu-şi cobora vocea ca să rostească aceste cuvinte care pătrundeau în creierul celor doi fraţi şi nu te mai mirai după asta că Louis lua asupră-si pedepsele lui Ferdinand.

Ferdinand conta pe asta. Gemenii aveau acelaşi scris care încă nu vestea că urma să se diferenţieze. Şi fratelui turbulent i se părea echitabil ca pedeapsa de a copia un text pe care o îndura adesea să fie asumată în parte de fratele său cuminte care nu era pedepsit niciodată. în principiu, împărţeau totul în mod egal, jucării, bile, bănuţi, plăceri, leacuri, lenjerie şi ciorapi; de fapt, Ferdinand striga, rătăcea, spărgea. Buzunarele, sertarele, puşculiţele lui Louis îi serveau drept rezervă şi de asemenea bunăvoinţa acestui geamăn. Abuza de asta. „Facem pedeapsa pe din două")" zicea el. Louis se aşeza imediat la pupitrul său, Ferdinand era în întârziere sau deranjat de vreun incident neprevăzut: până la urmă Louis copia cu cincizeci de versuri mai mult. Tot Louis fu cel care suportă consecinţa istoriei pe care Ferdinand, într-a patra, o avusese cu profesorul de latină. Autorul favorit al acestui magister era Lucreţiu pe care Ferdinand nu-l putea suferi. Imediat după reînceperea anului şcolar avu loc o ciocnire între profesor şi elev; lupta, desi inegală, se anunţa aspră, încrâncenată. Ferdinand, căruia ii trebuia un steag, se făcu campionul lui Ovidiu; îl opuse, cu glas tare, în plină clasă, ştiinţificului Lucreţiu. Profesorul îi replică imediat că, desigur, lenea îi inspirase această preferinţă având în vedere că poetul ***Metamorfozelor*** era un autor mai facil decât filozofai Iui ***De renan natura.*** Proteste din partea Sui Boussardel **Ferdinand** care declară au autoritate că adevăratul Ovidiu &u se află ***m Metamorfoze,*** ci **în *Arta iubirii.***

-Arta iubirii? Proh pudori Scandal!..- Sondai care, cu cinci ani mai devreme ar fi dus la darea afară a elevului; dar acum? Totul se diminuează sub pretextul liberalismului, principiile se pierd...

După ore, obraznicul compăru în faţa directorului care-l interogă **cu severitate.** ***Arta iubirii?*** **Unde** a **găsit** el **un** astfel de exemplar? Ferdinand, care, fireşte, **n**-a citit un vers din ea, ci a citat doar titlul, răspunde cu aplomb şi educatorul îşi dă seama de ignoranţa băiatului. Pedeapsă: trei sute de versuri din Lucreţiu de copiat pentru a doua zi. Bunul Louis care şi-a aşteptat fratele în curtea interioară, îi făgăduieşte ca împreună să vină de hac pedepsei înainte de masă. Afară îl găsesc pe băiatul de serviciu de la birou, care, de când ei crescuseră, o înlocuieşte pe Josepha, pe treptele peronului, la ora când ies de la scoală. îi dau ghiozdanele şi-o iau spre piatetă ţinându-se de gât. Louis îşi spune că va face 'el trei sferturi cfin pedeapsă şi se simte fericit: acest frate neîmblânzit, care-i înfruntă pe profesori, se îmblânzeşte întotdeauna alături de el.

Acasă, astfel de pedepse pe care cei doi fraţi pretindeau că şi le atrăseseră împreună şi pentru acelaşi motiv, o mirau pe Adeline; ea îi raportă ştirea tatălui său, cu comentarii. Dar Boussardel, care nu se lăsa înşelat de această comedie favorabilă lui Ferdinand, şi[5] care cel mai adesea păstra pentru sine buletinele de conduită ale fiilor săi, răspunse că şcolarii de treisprezece ani erau nişte mici bărbaţi care trebuiau lăsaţi să se descurce singuri în ceea ce priveşte obligaţiile.

Singurii profesori faţă de care Ferdinand se arăta docil şi chiar ataşat, erau profesorul de arme şi profesorul de călărie. Voga exerciţiilor crescuse. Cauza era anglomania şi totodată colonelul Amoros; aşa că taţii de familie lăudau, în societatea liberală, cât se poate de serios, succesele la scrimă sau la jocul cu mingea ale fiilor lor. Or, forţa lui Boussardel si secretul succesului său rezida, fără îndoială, în acest oportunism social care constă în a te adapta

ideilor noi în momenuMn care ele sunt pe cale să dea rezultate. Socotea că oamenii de viitor nu sunt cei care creează curente noi ci cei care se lasă purtaţi de ele; astfel, adevăratul om de lume urmează ultima modă, dar n-o lansează. Agentul de schimb se ralie deci, şi pe acest teren, teoriilor adoptate de mediul său. Dar fiii săi îl şi precedau şi astfel începu să sufere influenţa lor. Grajdul său spori cu trei cai de călărie; sub pretextul că se îngrăşase, începu el însuşi să facă scrimă. El, care vorbea uşor, îsi însuşi cuvinte ca: *sport, handicap, distancer.* Fu de'acord chiar,'într-o zi, râzând, că hainele sale de seară, care-l strângeau, erau *chocnosof.*

Fiii săi îl antrenau, îşi susţineau părerile, căci aveau destule. Colegii hrăneau din fasa acefe manifestări cu care peste câţiva ani, guvernul avea să aibă de furcă. Gemenii, când intrară într-a sasea, se reîntoarseră într-o seară foarte tulburaţi de agitaţia înmormântării lui Manuel, a cărui influenţă ei n-o înţeleseseră prea bine. îşi obosiră familia, timp de opt zile, cu un refren repetat întruna, cu convingere, şi pe care n-au fost în stare să-l explice: *„Peyronnet, Pevronnet, ţine-ţi bine boneta!"* Astea se amestecau cu copilăriile în care încă se mai complăceau. în anul în care Ferdinand improviza povestea cu „măicuţa sinecdocă", el făcu o chetă pentru greci. Un an mai târziu, precoce din toate punctele de vedere, se aruncă în tulburările studenţeşti; şi cine ştie dacă nu pusese cumva o intenţie politică în procesul lui cu Ovidiu contra lui Lucreţiu? Provoca discuţii, căuta ceartă profesorilor, răbufniri josnice de autoritate;^ suscita partizani. Un vânt de revoltă sufla prin sălile de clasă. între elevi şi profesori, ostilităţile erau deschise. Te puteai crede pe vremea când domnul Geoffroy Sâint-Hilaire voise să-l dea în judecată pe tânărul Gay Lussac, în vârstă de cincisprezece ani, care-l numise „ibis bătrân" si „mumie retrospectivă". Adeseori, pe neaşteptate, şcolarii se faceau apărătorii pedagogilor: asta se întâmplase atunci când

guvernul închisese o şcoală mare, suspendase cursurile, dăduse afară un profesor. Lovitura dată *almei mater* tulburase tineretul şi-l făcea să fie şi mai pornit împotriva puterii.

Boussardel se simţea pe cale de a avansa. Un concurs de împrejurări îl împingea spre acest lucru. Bursa şi Banca, soseaua d'Antin, totul avansa. Mediul burghez-bancher lua atitudine, conspira, aţâţa pe faţă poporul. Zeul finanţelor, care se numea Laffitte, îşi transformase palatul în cartier general al opoziţiei. Boussardel nu mai vorbi niciodată despre ideile lui în legătură cu dreptul primului născut; din fericire, si ceilalţi păreau să le fi uitat; poate că el însuşi le uitase. O ocazie bună de a-şi marca poziţia i-a fost furnizată de cârmuire, prin dizolvarea Gărzii naţionale.

A doua zi după parada militară din 29 aprilie 1827, când se cunoscu într-adevăr ordonanţa de dizolvare a Gărzii, îii urma căreia sferele autorizate se aşteptau la manifestarea din Champs de Mars, Boussardel vorbi din nou despre comportarea sa în rândurile miliţiei burgheze.

- Nu s-a luptat, declară el, cum am făcut noi la Clichy, la Aubervilliers, la Pont-Neuf, ca să se vină de hac unei măsuri atât de puţin conformă cu binele public.

Se afla în centrul unui cerc de confraţi, în noul palat al Bursei, inaugurat de câteva luni. Se simţi ascultat şi urmă:

- Prietenii mei îmi vor da dreptate că m-am arătat întotdeauna moderat în liberalismul meu, dar de data asta n-aş mai putea lupta împotriva evidenţelor aşa cum se lupta don Quijote cu morile de vânt! Declar în mod solemn că palatul pierde în mine un observator de o strictă neutralitate şi care pentru a-i da dreptate regelui invoca adesea dificultatea afacerilor!

într-adevăr, trebuia s-o declare. O prea lungă atmosferă călduţă i-ar fi dăunat agentului de schimb. Nu se putea închide pe vecie în nepăsare, viaţa nu i-

o mai îngăduia. Or, jumătăţile de măsură nu se mai purtau; la modă erau vehemenţa, atacul. Devenise prea vădit că puterea cârmuia pe picior greşit interesele burgheziei. >Şi burghezia, odată cu secolul, căpătase trup, viaţă şi conştiinţă. în treizeci de ani, larva devenise crisalidă, aripile greoaie, dar puternice făcuseră să crape coaja. Boussardel nu era nemulţumit de incidentele din 29 aprilie. Era recunoscător Gărzii naţionale, de a-i fi furnizat, dizolvându-se, un pretext de afirmare atât de bun. La gândul că această mare legiune unde el îşi îndeplinise întotdeauna îndatoririle şi de care rămăsese sincer ataşat, cuteza să-i strige în faţă suveranului: „Trăiască Carta!" „Jos miniştrii!" nu se putea abţine să nu simtă o anumită satisfacţie. Nu se aflase în rândurile Gărzii dar ar fi

putut să se afle.[5]

- Garda naţională! Această fiică a Revoluţiei! reluase el pe un ton pătruns. -, Iat-o deci concediată ca pe o servitoare neascultătoare faţă de capriciile stăpânului. Totuşi, răbdare, domnilor, poate că tot ea va avea ultimul cuvânt şi va defila din nou pe bulevardele noastre!

Dar când, seara, în strada Sainte-Croix, repetă scena pentru familia sa, avu cu Ramelot una dintre acele rare discuţii care-i făcuseră să se contrazică timp de douăzeci şi cinci de ani.

- Mă faci să râd, Boussardel! strigă bătrâna. Garda dumitale naţională, sora revoluţiei noastre? Nu mi-o spune tocmai mie care am cunoscut-o pe mamă-sa! Copiii ei aveau o altă înfăţişare!

[99]Avea să revină de mai multe ori asupra acestui subiect, cu o încăpăţânare maniacă pe măsură ce tensiunea între Paris şi rege se accentua şi Boussardel îşi preciza poziţia. Trei ani mai târziu, la începutul lui iulie, proiectele guvernamentalilor se infiltrară în oraş, opinia fu temeinic influenţată, şi agentul de schimb se alarmă văzând panica

pătrunzând în incinta Bursei si provocând fluctuaţii; atunci Ramelot îi spuse liniştită, în timpui unei mese:

- Ce mai aştepţi ca să te îndrepţi spre Saint-Cloud?

El îşi înălţa cu stupoare capul spre ea.

- Cum?... Dar nu se pune problema unor acte de acest gen.

- într-adevăr? zise ea continuând să mănânce, pentru ca vorbele să-i fie cât mai fireşti. Şi de ce? Regele e la Saint- Cloud, ştie toată lumea. Nu vă mai place cum ' domneşte? Grupaţi-vă, duceţi-vă să-l căutaţi, vorbiţi-i despre nemulţumirea voastră si aduceti-l în oras. Asa ar trebui procedat... Nu cred că

9 5 5 9 *

aveţi pretenţia să faceţi mai bine ceea ce-au făcut alţii acum patruzeci de ani!

El replică cum că timpurile se schimbaseră, că de patruzeci de ani încoace altă apă curgea pe sub poduri şi că mijloacele folosite odinioară... Femeia cu şarlotă îl întrerupse:

- Circumstanţele sunt cum ţi le faci! Ar fi aceleaşi dacă şi oamenii ar fi aceiaşi! Dar aţi degenerat cu toţii! Ce epocă! Noi cântam *Carmagnoîe,* voi cântaţi *Regele din fvetot!* Ceea ce ne pregătiţi e de trei ori nimic, o lovitură de stat dată de contabili! Se ştie la ce vă gândiţi, suntem la curent oricât de bătrâni am fi! Vreţi să faceţi o schimbare de personal, să-l înlocuiţi pe rege cu vărul lui: prinţ contra prinţ, mare scofală! Nu sângele lui Montespan e cei care va înviora tronul!

Isprăvi declarând că, pe vremea ei, lucrătorii, pentru a se aduna în piaţa publică, nu aşteptau ca patronii să le închidă în nas atelierele. Boussardel îi arătă superioritatea unei acţiuni metodice, mai subtilă, mai inteligentă. La acest cuvânt, vechea patriotă, ca şi cum i s-ar fi vorbit de rău tinereţea, se mânie dintr-o dată, din sarcastică deveni insolentă şi grosolană, se ridică de la masă, părăsi sufrageria trântind uşa şi se duse să se închidă între vechiturile ei, în mijlocul mărturiilor unei epoci mai puţin prudente.

Totuşi, lupta pentru care se pregătea Boussardel, antrenată de mediul său, nu tindea să se stabilească atâta pe terenul ideilor, cât pe cel al procedurii. Oricât s-ar fi pretat evenimentele la acest lucru, ea n-ar fi fost o răscoală a contabililor, aşa cum prezisese Ramelot, ci o răscoală a avocaţilor. Femeia din 1789 nu voise s-o priceapă: progresul ideilor politice, după ea, fusese constant, şi acel progres adusese respectul legalităţii.

La 10 iulie, Boussardel fu unul dintre eei cincizeci de burghezi care alcătuiră, la cererea ducelui de Broglie, parlamentul, format din barou, notariat, finante, literaţi şi jurnalişti. Nu se despărţiră decât după ce hotărâră sa facă apel la mijloace legale şi să inaugureze noul sistem refuzând să plătească impozitele. Exact după două săptămâni, într-o dimineaţă - cum între timp se înmulţiseră conciliabulele şi conferinţele - Boussardel primi în cabinetul său un mesager secret trimis să-l înştiinţeze că jurnalul *Le Commerce* avea să fie suspendat. Se duse la Albaret, unde câţiva oameni ai legii, care primiseră şi ei comunicarea de suspendare, studiau formele în care fusese promulgată. în aceeaşi companie, a doua zi, duminică, agentul de schimb află vestea despre dizolvarea Camerei, schimbarea modului dé alegere, abolirea libertăţii presei. îşi dădură seama că, cu toată măsura care lovea presa, afacerea cu ziarul *Le Commerce* se putea duce cu bine la capăt.

Mânat de precipitarea faptelor, Boussardel mergea înainte; avea luciditatea din zilele lui mari: presimţea avantajoasa ieşire din criză, în acelaşi fel în care, de atâtea ori, adulmecase succesul unei speculaţii. Prin sângele său rece, făcu impresie; aduse servicii însemnate canalizând discuţiile, rezumând ideile celor care vorbeau, separând problemele, trăgând concluzii.

Calmul său sporea pe măsură ce, în Paris, mâniile revoluţionare se întindeau. Marti, 27, se întoarse acasă devreme. Le interzise fiicei sale şi mai aies

băieţilor, în vârstă de paisprezece allí S[3] facă un singur pas afară din casă; o rugase pe Ramelot să nu-i scape din ochi nici G C.[H]?[ă]- ° consemnase în casă până şi pe Josépha care, la ordinul lui, făcuse provizii pciinei v.j.. Biroul de schimb fiind închis de sâmbătă, viaţa se oprise la cele două etaje. Boussardel îi regăsi pe toţi ai săi strânşi în camera gemenilor, unde, prin fereastra deschisă, doi băieţi şi trei femei ascultau rumoarea încă îndepărtată a şarjelor de cavalerie şi începutul împuşcăturilor.

- Totul s-a împlinit! anunţă tatăl intrând.

îl asaltară cu întrebările: Ce se petrecuse? Era adevărat că se instalaseră tunuri în Piaţa Louis XV şi altele la capătul străzii Caumartin, pe bulevard? Se şi trăsese , cu ele? De ce trecuseră trei patrule pe sub ferestre? Era adevărat că la Palatul Regal lupta începuse de la jandarmerie? Erau morţi mulţi? în ce tabără?

5

-Partida se joacă în altă parte, rosti Boussardel, sau mai curând s-a jucat. V-o repet, totul s-a împlinit.

Ramelot, care lucra ceva cu acul, şi care, de mai multe zile, observase o tăcere distantă, ridică din umeri.

Ferdinand întrebă unde se desfăşura lupta; dacă se luau după portarul care se dusese până în bulevard după vesti, ea cuprinsese toate cartierele şi avea să dureze mai multe zile. Era adevărat? Agentul de schimb, printr-un gest al mâinii, arătă că nu ăsta era lucrul cel mai important.

- Noutatea pe care v-o aduc e următoarea: cererea, pe care noi am introdus-o la instanţa de recurs privitoare la suspendarea jurnalului *Le Commerce,* a dat roade. Căci mai există magistraţi la Paris. Aflaţi deci că preşedintele Debelleyme si-a rostit sentinţa, prin care ordonă tipografului jurnalului să-şi continue lucrul având în vedere că ordonanţa din 24 iulie n-a fost promulgată în forme legale!

Şi Boussardel aşteptă efectul acestei bombe. Fiecare tăcu, afară de Adeline care făcu: Ah! Gemenii, cu gura căscată, îl priveau pe autorul vieţii lor. Evenimentul prezentat într-o astfel de zi, îi depăşea, îşi pierdea, pentru ei, realitatea, dar căpăta un fel de măreţie abstractă. Buzele lui Ramelot, aplecată peste lucrul ei, schiţară un surâs dispreţuitor.

Boussardel se duse să închidă fereastra. Glasul puternic al răzmeriţei se îndepărta.

Şi acum, zise el, dacă vreţi să mă ascultati, să rămânem acasă!CAPITOLUL XI

Boussardel n-o umili pe Ramelot, în zilele următoare, amin- tindu-i de justeţea previziunilor sale. Nu există nici un: „Ei bine! Nu ţi-am spus eu?" Cu tot sentimentul său de superioritate asupra ei, îi purta vechii sale prietene un respect bazat pe recunoştinţă, obişnuinţă si atâtea amintiri... Ea o cunoscuse pe Lydie; îl cunoscuse pe vechiul Florent; şi când îşi ridica spre el privirea sumbră şi zbârlită, avea totdeauna o senzaţie de încredere şi de siguranţă, un sentiment vag de jenă pe care anii nu-l atenuaseră şi care constituia o legătură în plus.

La urma urmelor, Ramelot avea destul bun simţ ca să bage singură de seamă că această revoluţie burgheză, care aproape că reuşise, nu prezenta puncte comune cu o alta, cu a sa, cu revoluţia populară, căreia îi trebuise, înainte de a ajunge la termen, zece ani de gestaţie. Insurecţia ue azi avea drept sala jocului cu mingea", un palat particular din strada Artois şi Mirabeau al ei era Boucher. Această mişcare, de un gen nou, nu avea efect asupra lui Ramelot decât ca un fel de contralovitură care făcea să urce la suprafaţa memoriei sale scene, personaje

bătrâne de patruzeci de ani. O găseai adesea pe gânduri, răsucindu-şi mintea, şi - lucru ce nu-i era în obicei - stând jos, fără să facă nimic, cu mâinile aşezate pe genunchi; ceea r$_e$ contempla ea astfel, cu privirea pierdută, era poate o tânără fată zveltă, în rochie dreaptă, cu şalul încrucişat pe sânul fraged , iar pe cap cu o şarlotă care făcea furori. Când constata că i se observa atitudinea, surâdea repede şi zicea:

- Sunt cam obosită, nu ştiu ce am, nu daţi atenţie la astea!

Dar Boussardel nu se putu abţine să nu-i pună în mână scrisoarea pe care noul rege o adresase generalului La Fayette după trecerea în revistă din 29 august şi a cărei .copie circula în cercurile conducătoare. Fără emoţie, Ramelot citi că în ochii vechiului combatant de la ValmJ garda oaiie»aiă r+rn tSTCf era mai frumoasă decât cea din aiuIT.

- Ce motiv de critică să găsesc în asta? întrebă ea înapoindu-i documentul. Dacă ducele de Orléans o spune - aşa-i spunea ea regelui - trebuie să-l credem. El e cel mai bun judecător... împreună cu dumneata, Boussardel, pentru că ai făcut parte din gardă.

Mai exact, se reangajase în grad. Dar, cu toate acestea, tot agentul de schimb triumfase în el. Peste burghezie se rostogolise un val de prosperitate. în fata malului stâng al Senei, unde se întindea foburgul nobil, îmbufnat de Curtea prea populară, malul drept era înţesat de funcţionari, avocaţi, oameni de litere, chiar comedianţi; dar mai ales de oameni de negoţ, de Bursă şi de Bancă, într-un cuvânt de burghezii care-l aduseseră la tron pe Louis-Philippe. Boussardel simţea că-i venise ceasul, vremea, vârsta lui de aur.

Afacerile, întrerupte în timpul zilelor din iulie, reîncepură pe o treaptă si mai înaltă. în mai puţin de un an avu loc o fluctuaţie considerabilă a banilor. „Averile îşi schimbă mâinile", zicea Boussardel. îşi schimbau mâinile trecând printr-ale sale. Atenţia pe care-o acordase politicii, şi pe care dealtfel nu i-o

acordase decât timp de câteva săptămâni şi pentru motive extrapolitice, Sî-G îndreptă acum în întregime spre administrarea finanţelor sale şi a diferitelor întreprinderi care, mai mult sau mai puţin în umbră, gravitau în juru-i. Afacerile îi mergeau, el le urmărea, deşi efervescenţa publică nu se calmase, dar ea agita atelierele şi cluburile mai mult decât saloanele. Muncitorii cereau expulzarea terasierilor străini, sporirea salariilor, scăderea orelor de muncă si mai ales abolirea maşinilor, această concurentă neloială a mâinii de lucru; societăţile secrete, al căror număr crescuse, îşi înmulţiseră manifestaţiile, lojile masonice din Paris deschiseseră în piaţa Grève, pe locul unde ghilotina îi decapitase pe cei patru sergenţi din La Rochelle, un registru de petitii împotr'i'va pedepsei cu moartea; la Paris aveau loc adunări care cereau în gura mare sau prin placarde uriaşe moartea vechilor miniştri, niiilţimea se îndrepta spre Vinceiines ca să-i ceară pe acuzaţi, răsculaţii izbucneau la vestea că aceşti miniştri erau teferi. Dar biroul agentului de schimb din strada Sainte- Croix era unul dintre primele în acel loc şi funcţiona din plin.

Boussardel se gândi să cumpere o bucată de pământ. Pentru vânătoare, pentru recepţiile sale în afara Parisului, în timpul sezonului mort.

Mulţi dintre prietenii săi aveau domenii; în fiecare an, se ducea să vâneze la Albert, în Hurepoix. îi lua cu el pe Adeline şi pe cei doi gemeni de îndată ce aceştia ajunseră la vârsta la care puteau avea permis de vânătoare; două săptămâni de şedere aici, care treceau cu alergătura după vânat, cu serbările, şaradele şi vizitele la castelele vecine. Trebuiau să întoarcă şi ei toate aceste vizite. Oricât ar fi cheltuit iarna, erau veşnic îndatoraţi acestor cunoştinţe şi nimic nu putea egala avantajele unei ospitalităţi de' mai multe zile, care însemna de fapt strângerea unor relaţii, cunoaşterea mai temeinică a oamenilor,

posibilitatea de a vorbi mai lesne despre afaceri, cu mintea limpede şi odihnită.

La începutul anului 1832, Boussardel întocmi o listă cu şase domenii la care îşi delimită alegerea. Fiecare, după informaţiile luate, oferea un interes deosebit. Dar dificultatea de a se duce să le viziteze în acel moment al anului întârzie hotărârea agentului de schimb şi, la urma urmei, nu-l zorea nimic.

Nu-si împărtăşi proiectul copiilor săi; se temea să nu devină nerăbdători şi să nu-i vadă pe urmă tinându-se de capul lui, hărţuindu-l pană avea să-i ducă să vadă locul. Proaste condiţii pentru o alegere judicioasă. Deci va alege singur: copiii se vor adapta pe urmă la fel de bine cu un domeniu ca si cu celălalt şi de ce să li-l arate, de pildă, pe cel care avea un iaz şi o insulă,. dacă până la urmă îl va cumpăra pe cel care n-avea decât un râu? Niciodată dragostea paternă nu-l va face pe Boussardel să comită greşeli într-o afacere, căci la urma urmei şi asta era tot o afacere. Cântări deci bine lucrurile şi neputându-se deplasa înainte de sosirea verii, îl delegă pe cel mai prudent dintre funcţionarii săi să facă o călătorie de documentare prin cele sase domenii. Omul de încredere coborî din diligenţă după două săptămâni, cu o sută treizeci de leghe în şale şi cu datele celor şase rapoarte în portofel. Le redactă repede şi-şi folosi joia a treia din postul Paştelui ca să le recitească agentului de schimb care se arătase foarte nerăbdător să le cunoască conţinutul.

Adeline şi cei doi băieţi, conduşi de Ramelot, se aflau în ziua aceea la sora lor Julie. Doamna Mignon-tânăra dădea un matineu costumat în cinstea celor doi copif ai ei, unul de patru, celălalt de un an si opt luni. Cel mare, care era băiat, apăru în chip de Hercule, fetiţa în trandafir bengal, în braţele doicii sale.

Cum se cuvenea unor elevi retoricieni, gemenii refuzară să se costumeze şi severitatea moravurilor Adelinei era prea bine. stabilită ca să se pună o

astfel de problemă în legătură cu ea. Toţi trei, împreună cu însoţitoarea lor, se întoarseră în strada Sainte-Croix cu mult înainte de masa de seară. Adeline se grăbise să se înapoieze, căci tatăl ei trebuia să mănânce în oraş şi fata îl anunţase că voia să stea de vorbă cu el. Adeline se duse direct spre odaia lui; taică-său se îmbrăca, dar ea insistă s-o primească.

- Te rog, tată, zise ea prin uşă, deschide-mi. îţi aduc o veste de o gravitate nemaipomenită.

După ce împlinise douăzeci de ani, începuse să folosească faţă de tatăl ei şi de Ramelot pronumele de reverenţă socotind că acest lucru se potrivea mai bine cu persoana ei. Dar când se află că noul rege, la castel, în faţa Curţii, o tutuia pe regina Marie-Amélie, Boussardel o obligă pe fiică-sa să renunţe la acel „dumneavoastră", atât de reacţionar.

-Nu-ti pot deschide, copila mea. Vorbeşte-mi de acolo de unde eştif

- Imposibil. Vestea pe care ţi-o aduc nu poate fi strigată în gura mare.

Tatăl lăsă să-i scape un oftat de resemnare. Mofturile fiicei sale i se păreau, în viaţa privată, pierdere de timp.

- Ai să mă faci să întârzii. Deschide-i domnişoarei, îi spuse el servitorului care-l îmbrăca.

Ea se îndreptă spre taică-său în timp ce acesta îşi trecea haina de casă parte peste parte. El o văzu palidă, cu ochii dilataţi; făcu un semn şi valetul se depărtă.

- te este?
- Tată, la Paris e holeră.
- Hei... ce-mi tot cânţi acolo?
- Dar... tată...
- De unde provine zvonul ăsta?
- De la portăreasa Juliei. Ea mi-a spus că chiar azi un bărbat...

-Bârfeli... strigă Boussardel căruia nu-i plăceau veştile proaste, şi care, pe deasupra, nu avea încredere în veşti, fie ele bune ori rele, când le auzea de la cineva căruia i se socotea superior.

Adeline voi să insiste. El o expedie; era aşteptat

- .Linişteşte-te, buna mea Adeline şi dă poruncă să vină trăsura.

în tot timpul mesei şi al serii ea nu scoase o vorbă despre cele aflate. Asta pentru că nici fraţii ei, nici Ramelot nu se bucurau de încrederea sa.

Fiecare se culcă înainte ca Boussardel să se fi întors, dar Adeline nu adormi. Spre miezul nopţii îl auzi pe Boussardel oprindu-se la mezanin, aşa cum făcea adesea. Câteva minute mai târziu, cineva urcă scara interioară cu pas uşor. Tânăra sări din pat, se înfăşură în halat şi întredeschise uşa; nu era pasul tatălui ei. Băiatul de serviciu, care dormea jos într-o debara, apăru în colţul culoarului, îmbrăcat doar pe jumătate şi cu o lumânare în mână.

- Oh! spuse el, am trezit-o pe domnişoara... Regret... Ea îl întrebă din ochi, el adăugă:

- Domnul Boussardel mi-a poruncit s-o trezesc pe doamna Ramelot, o cheamă imediat în cabinetul lui.

Zbătându-se între curiozitate şi amor-propriu, Adeline sfârşi prin a închide uşa pentru că nu pe ea o chemase. Nu mai*auzi nimic. Ramelot urcă destul de repede şi veni glonţ să bată la uşa fetei.

- La Paris e holeră, zise ea fără să intre.

- Ştiam, zise Adeline, tata nu m-a crezut.

- Tatăl tău tocmai a căpătat o confirmare autorizată. A luat hotărârea să părăsească oraşul cât mai repede cu putinţă. Plecăm cu toţii în câteva ceasuri. Fă-ţi bagajul.

- Unde mergem?

- Nu stiu nimic, vom vedea.

Tatăl[5] trimise să-l cheme pe omul cu cele şase rapoarte, care sosi, surprins că e poftit la o asemenea oră. Dar Boussardel nu examină afacerea decât dintrun punct de vedere. Două dintre domenii puteau fi cumpărate pe loc, unul în Sancerrois, aproape de izvoarele Sauldrei, celălalt mult mai jos, spre sud-vest: fu ales primul.

- Vino cu mine, îi zise Boussardel funcţionarului, mă duc la Mesagerie, vreau să închiriez o berlină înainte

de a se răspândi panica şi înainte ca toată lumea să fugă.

Omul de încredere îl privea necrezându-şi ochilor. Sângele rece al agentului constituia, cu darul său clarvăzător, unul dintre titlurile de glorie ale biroului, său; personalul se arăta mândru de acest lucru; în orice împrejurare îşi văzuseră stăpânul păstrân- du-şi cumpătul; îl văzuseră, cu doi ani mai înainte, în timpul sângeroaselor zile din iulie, stând liniştit la el acasă, potolind exaltarea fiilor săi, făcând cu ei partide de tric-trac. Ce schimbare! Ce tulburare astăzi! Totuşi, previziunile sale nu-l înşelau niciodată. Să creadă oare că şi de data asta vedea just? Dacă în zilele următoare, întinderea epidemiei în Paris îi justifica fuga, atunci era într-adevăr un spirit remarcabil.

Trăsura, care-l adusese pe funcţionar, aştepta. Când cei doi bărbaţi de pe trotuar se aflară in faţa ei, Boussardel avu conştiinţa uimirii slujbaşului său. îl trase de-o parte ca să nu-l audă birjarul:

- Dragul meu, am sentimentul că va fi groaznic. La urma urmei, ştiinţa e neputincioasă. Bieţii mei copii! Dacă i-aş lăsa aici şi s-ar îmbolnăvi, nu mi-aş ierta-o toată viaţa... Nu, nu, trebuie să-i iau de aici cu orice preţ, trebuie să plecăm...

Un moment, ca pentru a-şi confirma hotărârea, stătu nemişcat, cu capul sus, şi felinarul plasat în acel loc îi lumină chipul, vârât între gulerul mantiei şi joben. Boussardel păru să soarbă aerul acelei nopţi pure, să asculte tăcerea acelui oras care-şi ignora încă răul. Apoi se reîntoarse spre casă şi o privi ca şi cum edificiul pe care-l abandona, crăpase. Această faţadă adăpostea opera socială ieşită din creierul şi din mâinile sale, adăpostea mai ales tinerele existenţe ieşite din carnea sa şi el se simţea într-unui din acele momente extraordinare în care nimic nu contează mai mult decât viaţa. Se întoarse la trăsură.

- Strada Notre-Dame-des-Victoires, porunci el. La Mesageriile regale, pe drumul cel mai scurt.

îi trezi pe funcţionarii adormiţi de la Mesagerie, puse mâna - foarte scump - pe o trăsură reţinută de alţi clienţi, din ajun, si-şi încărcă toată casa în mai puţin de

două ore. în zori, îsi fansă echipajul pe sosea, spre acel domeniu, pe care nu-l posecía încă, dar pe care-f şi ridicase la rang de refugiu familial. Un *groom,* în chip de cercetas, preceda berlina, nu atât pentru a menaja confortul popasurilor, cât pentru a abţine cai de schimb. Tatăl nu răsuflă, nu se lăsă şă cadă pe pernele trăsurii decât după ce trecu de Nemours. îngădui să se coboare un geam pentru a aerisi timp de cinci minute berlina, şi strânse în trusa lui de voiaj săculeţele cu camfor pe care le împărţise tuturor. Toată familia "Boussardel, inclusiv cei legaţi de ea, fugeau spre sud, ascunzându-se de holera care cobora din nord, din Calais, din Anglia. Sigur, unul dintre copii lipsea: Julie. Dar trecuseră mai bine de cinci ani de când iesise din comunitate, îsi avea

5 ^{5}n

propriile ei răspunderi şi un soţ care să se ocupe de ea. Purta un alt nume. Tatăl, înainte de a părăsi strada Sainte-Croix, se mulţumise - ca să fie cu conştiinţa împăcată - să ceară ca doamna Mignon-tânăra să fie informată de plecarea lui. Ţinea numai de ea ca din această înştiinţare să tragă învăţăminte folositoare.

în seara celei de a doua zile, zăriră, către apusul soarelui, de cealaltă parte a Loarei, movila de la Sancerre. O ceaţă pufoasă, venită dinspre fluviu încinsese partea de jos a colinei ii înălţase această mică cetate care, la capătul călătoriei, îşi aştepta fugarii. Părăsiră Drumul Italiei, sosiră la malul râpos; *groom*-ul strigă bacul din Saint-Thibault, trecură dincolo.

în Sancerre, Boussardel închirie cele mai bune camere de la hanul din Ecu, instală acolo copiii şi femeile, rupţi de oboseală şi, fără să se odihnească, întrebă, cu toată ora înaintată, de casa notarului cu care avea de discutat nişte afaceri. Se prezentă, fii primit şi întârzie până la ora unsprezece; în zorii zilei, în timp ce ai săi dormeau, o porni din nou, în gabrioleta jupânului Gaubert de Vinon pe drumul spre Bourges. Liniştitului funcţionar ministerial, puţin sufocat de această busculadă, îi explică surâzând că aşa se aranjau afacerile la Paris, cât ai bate din palme.

Domeniul se numea Sauldremont, după numele rămăşiţelor unui mic castel ridicat în secolele cincisprezece şi şaisprezece. Boussardel fu decepţionat de acea ruină ca şi de constatarea cât de puţin lucru înseamnă şaizeci de hectare de pământ; avea surpriza parizianului aflat la ţară. Dar, după notar, Sauldremont oferea posibilităţi de extindere, mai ales în direcţia vechiului castel pentru a se apropia de un sat mare numit Granea - .

Notarul şi agentul de schimb se îndreptară spre acei târg ca să «nănânce acolo, la han. Luându-şi cafeaua, Bousr,ardel se gândea că, precauţia cea mai importantă odată luat: îndepărtarea copiilor din Paris - nimic nu-i silea să-şi li nîteze aici căutările. Achiziţia Sauldremontului' prezenta avantaj..* şi mai ales pe acela că-l putea cumpăra pe loc; varietatea = renurilor adunase laolaltă în acest loc codrii bătrâni, c'ur.p: si văi; regiunea nu era urâtă, şi apoi, în împrejurimi trebuia să se. mai afle şi alte proprietăţi de vânzare: de ce să nu-şi lărgească turneul? Cumpărarea unui fief familial era un act important care depăşea împrejurările. în concluzie, nu exista nicăieri un domeniu Boussardel si lor le trebuia unul; nu se văzuse niciodată o familie înstărită fără pământuri si fără castel. Jupânul Gaubert de Vinon, atent la această meditaţie, propuse să mai parcurgă o dată domeniul: domnul Boussardel nu avusese vremea să-l examineze; existau acolo diverse clădiri bune de locuit, foarte convenabile. în timpul acestei de a doua vizite, notarul îşi înţelese clientul: îi sugeră să construiască.

Reîntors la hanul din Ecu, tatăl şi anunţă copiii că tocmai cumpărase o proprietate frumoasă în vecinătate. Vestea fii primită cu aplauze. La rândul său, Ferdinand află de la tatăl său că regiunea era bogată în vânat. Dar trecutul hughenót al ţinutului, despre care tocmai se informase, o întristă pe Adeline, deşi ideea de a deveni castelană îi măgulea orgoliul. Ea întrebă dacă Sauldremontul avea capelă.

-Nu stiu, răspunse tatăl. Ruina nu-i locuibilă, trebuie să clădesc. í>e moment nu dispunem decât de un

pavilion de vânătoare, care ţine loc de fermă şi care se mai află în picioare. Vom locui acolo până ce va fi ridicat un nou castel după planurile mele. Nu mă voi întoarce la Paris, chiar dacă epidemia se va potoli, până ce nu voi hotărî totul cu antreprenorul.

Amplasarea fundaţiilor fu reperată în partea cea mai puţin pitorească a domeniului, la picioarele colinei, dar noua reşedinţă avea să fie aproape de drumul de la Sancerre la Bourges, de care va fi legată printr-o alee dreaptă, de un sfert de leghe. Nu se"va bucura de o privelişte frumoasă, dar va fi văzută de pe acel drum. Va sta în faţa târgului din Granţay pe care va avea aerul că-l domină.

-Acel sat, zise tatăl, nu are castel; îl vom putea deci nunii pe al nostru castelul de Granţay.

Astfel încât vechiul castel de pe înălţimile Sauldremontului, cu turnuri ie sale inegal retezate de vârstă, cu sălile fără plafoane, cu ferestrele cu cercevele rupte şi căscate către cer, cu scările înţesate de urzici, cu bucăţile de ziduri fremătând de ierburi, avea să-şi continue existenţa lui solitară sub tapiţeria pădurilor.

Aici, la Grangay şi încă de la prima sa şedere în acest loc, se iniţie Ferdinand în plăcerile pe care de şase luni ardea de nerăbdare să le cunoască. în această privinţă o luase înaintea
băieţilor de vârsta sa. Carnea lui îl tuîburase încă înainte de a
împlini cincisprezece ani. Ceea ce putuse să afle în promiscuităţile liceului, în sala de arme, la manej, nu-i ajungea.
Crescuţi strict în familia lor, gemenii nu cunoşteau nici dormitoarele colegiilor, nici bodegile studenţilor, unde se
puteau întâlni cu femei. Şi acasă, cu prezenţa fastidioasă, cu
apariţia totdeauna posibilă a surorii lor mai mari, nu puteau
exista decât curiozităţi gratuite, descoperiri neînsemnate

susotite pe furiş, cercetări în care bunul Louis îsi urma fratele.z' împotriva vrerii sale şi care-l inspirau sila amestecata totuşi cu
o oarecare admiraţie pentru atâta îndrăzneală.

Dar la Granţay felul de trai se răsturnase pentru toţi. Cei doi băieţi erau lăsaţi liberi în parcul care nu era închis peste tot. Adeiine era absorbită de noul ei rol; voia ca înainte de o Itlnă oamenii din ţinut să-i spună „buna domnişoară de la castel". Cât despre tată, el se reîntorsese la Paris după douăsprezece zile; măcar că la începutul lui aprilie holera se înteţise, în capitală afacerile nu fuseseră suspendate.

Agentul de schimb putu să-şi vadă de treburi, fără grijă. Cei trei copii ai săi stăteau la aer curat, în acel ţinut pe care puritatea izvoarelor se părea că trebuie să-l ferească de flagel. Pe lângă înţeleapta Ramelot, le-o lăsase şi pe Josepha, căci belşugul hranei trebuia să primeze într-un asemenea moment; el se va descurca în strada Sainte-Croix cu valetul de cameră şi cu fata bucătăresei care nu se clintise din loc.

Pe de altă parte, se trecuse la construcţia noului castel, arhitectul se instalase în sat, primele materiale începuseră să sosească. Niciodată nu se văzuse în acel ţinut o asemenea rapiditate în privinţa unei constructii. Boussardel se amuza de uluirea acelor rurali treziţi la viaţă cfe metodele şi de concepţiile sale moderne. N-avea intenţia să deseneze el însuşi schiţele castelului; mult prea convins de importanţa regulilor în orice meserie, nu se socotea un expert universal; se mulţumise să-şi impună exigenţele arhitectului, să ţină strâns frâul într-un loc, să-l slăbească în altul. Rezultatul fu o schiţă geometrică la scara de unu pe şaizeci, de la care omul de artă îşi luă angajamentul să nu se abată şi care vădea o construcţie lungă, cu un singur etaj, în afară de pavilionul central care avea două, Acel pavilion, înzestrat cu un foişor, se ridica de pe un peron cu trei adâncituri în care, în nişte nişe, urmau să fie plasate statui. Aceeaşi decoraţie se repeta şi pe cealaltă faţadă, unde urmau să fie puse patru statui reprezentând cele patru anotimpuri. Era ideea agentului de schimb.

- Veti plasa, zise ea, Primăvara şi Vara pe peronul dinspre nord unde va fi răcoare în timpul căldurilor. Toamna şi Iarna pe peronul de sud, unde se va profita de soare pe vreme rece. Cum pavilionul nostru va avea în interior un vast salon cu dublă expunere, se va putea sta acolo în tot timpul anului, aşezându-te când într-un capăt, când în celălalt. Şi în loc să vorbim de ferestrele dinspre nord şi ferestrele dinspre sud, peronul de nord şi peronul de sud, ceea ce i-ar pune pe oameni în încurcătură, vom spune peronul de iarnă şi peronul de vară şi statuile vor fi puse acolo ca să lămurească pe toată lumea.

•Cel mai mic detaliu era astfel prevăzut de parizian, pecetluit de acelaşi spirit de ordine care se regăsea şi în clădirile anexe, grajduri,' remize. Urma să se întrebuinţeze cele mai bune materiale, fu adusă piatră de la Courson, clin Yonne, care nu se afla prea departe.

Tatăl putu deci să plece mulţumit. Făgădui fiilor săi să le trimită de la Paris un preparator în cazul în care epidemia se va prelungi. Ceea ce s-a şi întâmplat. Holera avea să facă ravagii în tot cursul lunii aprilie, să slăbească în mai pentru ca s-o ia de la capăt în iunie şi să ajungă în iulie la o recrudescenţă mortală. Boussardel, căruia evenimentul îi dădu, o dată în plus, dreptate, nu avu de regretat nici una din dispoziţiile sale; făcea parte dintre acei indivizi care aveau mână bună în nenorocirea generală. Graţie lui, fiii săi fuseseră scutiţi nu numai de epidemie, dar şi de agitaţia provocată de tineret la înmormântarea generalului Lamarque şi de starea de asediu din pricina căreia suferi, timp de trei săptămâni, întreg Parisul. Şi toate astea, fără să le întrerupă studiile; holera dereglase întreaga viaţa universitară din Paris. Concursul general îşi pierduse interesul prin închiderea obligatorie a unor licee.

Boussardel, în căutarea unui preparator pentru fiii săi, nu voise să li-l dea pe primul venit, fie chiar şi pentru câteva săptămâni; se temea în egală măsură de un pedagog fără slujbă, (deci mai puţin decât un supraveghetor angajat) ca şi de preceptorul de

meserie, adică produsul unui seminar. Descoperi un student de douăzeci şi doi de ani, fost bursier, fiu de meseriaş şi care, nebun după istorie şi paleografie, urmărea să ajungă până la Şcoala Arhivelor recent reorganizată. Era un băiat cu capul mare, mereu transpirat, anemiat de oraş, pătruns de fericirea de a fi salariat la tară, în sfârsit, de o discreţie

sfioasă. Tatăl îi fixase ca program de studii doar discuţii cu liceenii, în latină şi greacă, şi acel tânăr Maurisson, căruia elevii săi îi impuneau, se feri cu străşnicie să facă mai mult. îşi petrecea cea mai mare parte din timp în mansardă, înghiţind pagină cu pagină, un cufăr cu cărţi pe care-l adusese cu sine; cât despre sănătatea sa, credea că şi-o restabileşte doar prin lucarna deschisă spre câmp şi în faţa căreia îşi aşeza masa. Gemenii se aflară deci în nişte condiţii de se'miiene, de libertate, de salubritate, toate noi pentru ei. Fiecare dobândi binefaceri diferite. Louis câştigă în greutate paisprezece livre în două luni, Ferdinand câştiga în înălţime trei centimetri, începu sa aibă insomnii, deveni costeliv, ochii îi erau aprinşi si încercănaţi: hotărî să n-o mai lungească şi să cunoască şi el o femeie.

Adeline, aflată într-o vizită la abatele de la Grançay, îl rugase să-i indice o servitoare cu ziua, în stare s-o ajute pe Joséphа. Preotul trimise după o tânără ţărancă. Domnişoara de la castel o examină, o interogă pe postulantă, cu nişte aere de suverană înduioşată şi-i fixă simbria ca şi cum i-ar fi acordat un favor. îi aduse Joséphei o fată la bucătărie, în vârstă de cincisprezece ani, cu o ţinută rezervată, care şchiopăta un pic, dar care avea obrajii proaspeţi, iar pe nas şi sub ochi câte o pată mică de roseată. Se numea Clémence Blon'deau. De cum o văzu, Ferdinand o şi alese drept victimă. Mergea pe şaisprezece ani şi femeile încetaseră să-l mai intimideze, le simţea la îndemână. Fata asta i se păru şi mai accesibilă decât altele. Cu un instinct de-acum viril, recunoscu în Clémence prima sa pradă, o văzu paralizată dinainte prin complimentele pe care i le va face micul domn de la castel. Şi fără să aştepte ca ea să se familiarizeze cu noua muncă de la bucătărie,

să se obişnuiască cu noii ei stăpâni şi să se ataşeze de Ramelot, obstacol periculos, din cauza riscului confidenţelor, Ferdinand se postă într-o seară, împreună cu Louis, pe marginea drumului pe unde urma ca fata să se întoarcă la Grançay. Cei doi gemeni se aşezară pe borna unui mic hambar cu paie care se afla acolo.

- Ferdinand, întrebă Louis, ce aşteptăm?

Sstt! Ai să vezi... ? îSe ferise să-i spună dinainte despre ce era vorba. Ca să-şi realizeze planul, avea nevoie de acest frate, totdeauna docil, dar mult mai sigur de complicitatea decât de aprobarea sa. Voia să-i forţeze mâna. _

Clémence apăru, şchiopătând, cu basmaua aruncată peste bonetă, căci burniţa.

- Clémence!, zise Ferdinand.

Ea se opri.

- Sunt eu, domnul Ferdinand.

Se duse la ea, o luă de mână şi-o determină să părăsească poteca.

- Dar... dar... spuse ea în timp ce era dusă.

-Nu-ţi fie teamă, sunt eu, domnul Ferdinand... Stai la pândă, îi suflă el fratelui său, mut de uimire, trecând înaintea lui ca să intre cu fata în hambar. Trase uşa de scânduri, ea pricepu, se zbătu în întuneric.

- Am să strig!

-Dacă strigi, îl chem pe fratele meu, vom fi doi contra unul...

Avea vocea schimbată. O trânti pe Clémence pe paie. Ea rezistă. Instruită de viaţa de la ţară, de îngrijirea animalelor, ştia mai. bine decât el ce risca şi preciză de ce nu voia, de ce nu trebuia.

-Ai încredere în mine, zise el la întâmplare, îţi închipui doar că nu eşti prima...

Asta n-o linişti, căci continuă să se apere. Acum se luptau fără să vorbească. In hambarul întunecat nu se auzea alt zgomot decât foşnetul paielor, sub genunchii, sub coatele lor.

- Ferdinand... Ferdinand... îl strigă Louis cu o voce necăjită prin crăpătura scândurilor.

- Lasă-ne în pace! zise fratele său. Ia-o din loc!

Fata şi băiatul, hârjonindu-se prin paiele calde, îşi amestecau sudoarea. Clémence era viguroasă. Din aşternutul de paie, din veşmintele mototolite de pe trupurile lor se degaja un miros acru şi Ferdinand îşi pierdu puţin capul, nu mai ştia prea bine ce făcea, ce voia, ce mai avea de făcut. Ea, ea crezu că el obosise, se apără si mai tare, şi ca să-şi tragă în jos" fustele îşi dezgoli pieptul. È1 i-l cuprinse în palme şi scoase o

exclamaţie înăbuşită. Prin asta, întâlnise femeia. Rămase un moment nemişcat, cu mâinile tremurătoare vârâte în corsajul feteir apoi începu să mângâie încetişor acei sâni şi încetă să se mai gândească la altceva.

Ea nu se mai zbătu, surprinsă, necutezând să creadă că o cruţase, şi repede moleşită de mângâieri. Beţia simţurilor urca în Ferdinand fără să-şi dea seama, fără ca trupul lui sa facă vreo mişcare, doar mâinile i se agitau, îl învăţau să cunoască femeia, îi aţâţau pofta. Dar brusc, un fior straniu îl scutură si Ferdinand se prăbuşi pe paie cu un geamăt slab. La ieşirea din hambarul întunecos, noaptea de afară i se păru încă amestecată cu ziua. Readucea o fată intactă după cum era şi el. Dar cunoscuse trupul femeii şi rămăsese uimit. I se părea că ideile în cap, sângele în trup nu circulaseră niciodată mai bine; niciodată, nici o trezire din somn, după o noapte fară vise, nu-i dăduse această senzaţie. Totuşi, totul durase atât de puţin... Aerul câmpiei era jilav, proaspăt. Clémence o porni imediat, spre sat. Ferdinand o urmă o bucată de drum. O vedea cum se aranjează, şchiopătând, cum îşi netezeşte fustele şi-şi pune la loc basmaua peste scufie. Apoi se uită în jur, în dreapta, în stânga... Cum fata nu părea să nu se mai preocupe de el, Ferdinand se opri.

Reîntorcându-se, îl găsi pe frate-său, care, la apropierea lui, întoarse capul.

-Ce, zise Ferdinand, luându-l de după gât, căci păstrase acest gest din copilărie, ce, te-ai supărat?

Nu primi răspuns, privi mai de aproape chipul geamănului său şi băgă dé seamă că plângea. *•

- Ei bravo! Ca să vezi! Clémence n-a plâns şi plângi tu?

Louis se desprinse.

-Esti un prost! zise celălalt cu o stupoare sinceră. Ţi-e necaz fiindcă eu... Ce te-a putut şoca în toată treaba asta?

O porniră spre casă; Ferdinand, contrariat de a nu-i putea comunica imediat fratelui său impresiile îl luase din nou, nu de după gât, ci de braţ şi, după o tăcere calculată, îl întrebă:

- Atunci, n-am să te pot lua confident?

-Ah! Ferdinand! strigă Louis trăgându-şi nasul de-emoţie, dar îi veni o idee: - Confident? Cred că n-ai de gând să te încurci cu această fată?

- Sigur că nu!

Şi Ferdinand îl lămuri că nu se petrecuse nimic important între ei.

- Ah! zise Louis apropiindu-se.

- Dar, îti dai seama că n-am să mă mulţumesc cu atât de puţin.

Louis nu zise nimic. Mergea, la braţul lui Ferdinand, cu capul plecat, cu privirea fixată la trei paşi in faţa lui şi-şi asculta fratele care începuse să-i povestească scena, în amănunt.

în pavilionul de vânătoare, ca peste tot şi totdeauna, împărţeau aceeaşi cameră. în seara aceea, Louis îl văzu pe Ferdinand adormind imediat; dar el nu-şi găsi somnul decât în zori. Şi încă se trezi primul. De îndată ce fratele său deschise ochii, zise:

- Ascultă, Ferdinand. M-am gândit. Aş vrea într-adevăr să fiu confidentul tău, dar... nu-mi povesti... ce faceţi împreună.

- De ce? zise Ferdinand încă nelămurit.

- îti voi mărturisi... Fiindcă mi-e puţin silă.

-Vax.

Ferdinand se ridică în şezut, îşi scoase boneta de noapte, se scărpină în cap, se întinse.

-îţi vei schimba părerea, dragă, de îndată ce tu însuţi, la rândul tău...

- Oooh! făcu Louis cu o mişcare a bărbiei care de jos în sus, împingea foarte departe, în viitor, această eventualitate.

Şi de fapt aveau să se scurgă ani înainte ca Louis, la rândul lui, să se hotărască să facă pasul pe care fratele său îl făcuse cu atâta uşurinţă. El deveni totuşi confidentul, mesagerul, complicei©« şi servitorul acestei intrigi de ţară. Prezenţa sa, ca tert, facilită lucrurile si fratele său stiu să se servească de ea.

Uneori, cu o lovitură de cot, Ferdinand îl obliga să puncteze, prin câteva cuvinte liniştitoare, discursurile pe care seducătorul le ţinea fetei de la bucătărie, tulburată de remuscări. Căci n-o lăsase, se bucura de ea cu orice prilej, şi fără nici o rezervă; căpătase conştiinţa trupului, armelor, plăcerilor sale.

în cursul lunii iunie, Ferdinand îi scrise în secret tatălui său. îl ruga să-i dea voie să plece de urgenţă de la Granţay la Paris, singur sau însoţit de cineva care ar fi avut ordin să nu se informeze despre motivele acestei călătorii. Fiul avea de făcut şefului familiei o comunicare extrem de gravă, care privea onoarea numelui şi nu putea fi împărtăşită prin poştă. Boussardel îşi cunoştea destul de bine băiatul ca să priceapă că aceste vorbe mari nu erau agitate fără motiv. Asta se petrecea în vreme ce Parisul era în stare de asediu, împrejurare care opunea inconveniente morale şi materiale întoarcerii tânărului în capitală, fără a mai vorbi de holeră care bântuia întruna. Tatăl răspunse că, cu prima ocazie, va veni el însuşi la Grangay.

în sfârşit, anunţă ziua sosirii. în mesaj prescria ca fiul său Ferdinand să-i iasă înainte singur la Sancerre, dimineaţa devreme, şi să-l aştepte la hanul din Ecu. Aşa că cel mai mare dintre gemeni urcă, împreună cu micul rândaş, în şaretă, unicul vehicul cu care era înzestrată remiza în momentul cumpărării proprietăţii Sauldremont. Ramelot înregistră toate aceste mistere cu nepăsarea ei obişnuită, deşi remarcase de câtăva vreme aerul preocupat al iui Ferdinana; dar Adeline se arătă supărată ca şi cum dorinţa exprimată în scrisoare de tatăl ei cu privire la Ferdinand ar fi fost îndreptată asupră-i; Louis nu se miră de nimic, căci el, bineînţeles, cunoştea secretul fratelui său.

De la Granţay la Sancerre nu erau decât două leghe şi jumătate. Ştiindu-se ora la care tatăl dorise să-şi întâlnească fiul, nădăjduiau să-i vadă acasă înainte de cea de a doua masă. Dar timpul trecea; trebuiră să sune clopotul pentru masă ca să-l cheme pe Louis care

se dusese să pândească şareta la marginea drumului. Tatăl şi fiul sosiră după-masă. Amândoi erau palizi. Agentul de schimb, care părea absorbit, se scuză invocând afacerile şi oboseala unei călătorii prea rapide; nedispunând decât de puţine zile, voise să sară peste etape. Se aşezară în odaia care slujea drept cameră de trecere. Această strângere laolaltă nu mai prilejui veselia, întrebările, sporovăiala care salutau întotdeauna momentele în care familia se regăsea. Lemnul cu care erau căptuşiţi pereţii, plat, fără tapiserii, fără rame, mobilele desperecheate care fuseseră adunate acolo claie peste grămadă, căci rafinamentele si cheltuiala fuseseră rezervate pentru noua locuinţă, totul dadea acelei reuniuni de familie o notă de răceală şi de ambiguitate. Plutea ceva în aer. Boussardel ceru să i se scoată cizmele.

- Bietul tata! zise Adeline. Cel puţin ai mâncat?

- Da, la Ecu, cu Ferdinand. Dar asta s-a întâmplat foarte devreme şi dacă Josepha are ceva pregătit...

- Cum? Te afli în Sancerre de azi-de-dimineaţă? întrebă Adeline.

- Da! răspunse Boussardel cu nerăbdare. îţi repet că am simţit nevoia să mă odihnesc acolo: iată de ce n-am plecat imediat... Ei, putem mânca?

Tânărol Maurisson se grăbi să transmită ordinul şi ieşi, fericit să se facă nevăzut, odată ce-şi îndeplinise datoria faţă de protectorul său.

- Tată, zise Ferdinand, dacă îmi îngădui, voi urca în odaia mea. Nu mi-e foame.

- Pentru tine am cerut să se servească masa, băiete, trebuie să mănânci. De dimineaţă, la Ecu, nu te-ai atins de nimic.

Odată mica gustare terminată, Boussardel îşi împinse îndărăt fotoliul, se bătu cu palmele peste genunchi şi-i zise lui Ramelot, care-l urmărea în tăcere:

- Să trecem la mine, dragă Ramelot, dumneata şi cu mine avem de vorbit.

Adeline se ridică şi spuse pe un ton întepat:

- Mă duc să văd de orătănii... Am nişte pui pe cale să iasă din găoace, adăugă ea.

Dar cum tatăl ei nu se miră de această veste, ea se întoarse cu demnitate şi, fără să iasă, se postă în faţa ferestrei. Boussardel, urmat de Ramelot, intră în camera lui.

- Duceţi-vă, copii! Ferdinand, du-te şi tu cu sora ta!

Apăsă asupra cuvântului „sora" privindu-l cu înţeles pe
Ferdinand.

La coteţ,- cei doi băieţi şuşotiră împreună, Adeline nu le făcu nici un reproş, dar, după cateva minute, băgară de seamă că fata dispăruse.

- Arţăgoasa! strigă Ferdinand. Pun rămăşag că s-a dus să asculte pe la uşi! După ea!

Adeline se plimba de-a lungul peronului cu un aer distrat. Fraţii i se alăturară; Ferdinand constată că fereastra de la camera tatălui său era, din fericire, închisă. Dar zgomotul discuţiei străbătea prin ea. O auziră pe Ramelot care, foarte pornită, striga: „Nu, nu, de o sută de ori, nu! De data asta nu conta pe ..." Restul se pierdu; Ferdinand îsi luă autoritar sora de acolo, iar Louis îi justifică gestul spunând:

- Pentru că tata ne-a rugat să ieşim, să nu tragem cu urechea.

- Să tragem cu urechea? Dar cine se gândeşte la aşa ceva? zise Adeline. Poate tu, băiete.

Şi le propuse să meargă să se plimbe până' Ja şantierul construcţiei.

- Nu, zise Ferdinand, e prea departe de casă.

- N-avem timp până la masă?

- Dacă mă cheamă tata, vreau să fiu pe aproape, ca să-l aud.

-Ah!... făcu Adeline. în acest caz nu putem merge decât
până la râu. Mă duc să-mi iau mantia şi mănuşile,
aşteptaţi-mă.

- Mă duc eu să ti le aduc, zise Louis.

Odată întorşi de la plimbare, aşteptară^ multă vreme în faţa casei până să sune clopotul pentru masă. în sfârşit, sună. Tatăl lor, pe care-l găsiră singur în sufragerie, li se păru mai puţin obosit.

- Da, zise el, mă simt un pic mai odihnit.

Şi-i surâse lui Ferdinand. Maurisson coborî din camera lui. Ramelot nu era acolo. Poate că o ajuta pe Josepha căreia îi lipsea fata de la bucătărie, bolnavă de două zile şi rămasă în sat.

- Buna noastră Ramelot doreşte să ne aşezăm la masă fără s-o aşteptăm, zise Boussardel.

în sfârşit, Ramelot reapăru, dar cum usa spre peron rămăsese deschisă îşi dădură seama că venea de afară, fără şal şi pălărie. Părea foarte obosită, cum i se întâmpla adesea de doi ani încoace; se aşeză la locul ei şi în tot timpul mesei nu scoase o vorbă. Tatăl, dimpotrivă, sporovăi întruna; le vorbi copiilor săi despre răscoală, despre holeră şi, cu toată gustarea de după-masă, mâncă cu poftă.

Noaptea căzu peste această zi, şi fiecare se vârî în pat.

Dar cu un ceas înainte de a se lumina, Ramelot, care se culcase ca şi Boussardel, la parter, ieşi din camera ei, îmbrăcată ca pentru călătorie. Ţinea în mână un felinar aprins, de a cărui lumină se ferea. Coborî de pe peron cu pasi prudenţi, ajunse la grajd, deschise fără zgomot, înhămă caîul la şaretă. Micul rândas, care dormea în fânul din pod, strigă speriat: „Cine-i acolo"?" Ea îl făcu să tacă, îi interzise să coboare şi nu catadicsi să-i dea vreo explicaţie. Luă calul de frâu, făcu un înconjur ca să nu treacă pe sub ferestrele copiilor adormiţi, şi ieşi în sfârşit pe partea ce cobora către drum. Abia atunci se săltă cu greu în trăsura care o luă din loc. Nu era lună, ci un clar-obscur difuz, echivoc, care-i îngădui totuşi să găsească drumul.

La ieşirea din şantier aştepta o umbră. Oprindu-se, calul, care avea obiceiul s-o ia spre Sancerre, voi s-o apuce spre stânga. Ramelot trebui să-l strunească zdravăn ca să-l îndrepte în sens opus; prin această mişcare, şareta depăşi mogâldeaţa care trebui să facă câţiva paşi ca s-o ajungă, paşi pe care-i făcu şchiopătând. Clémence se urcă, se aşeză. Nu schimbară nici un cuvânt. O clipă, tăcerea nopţii fu deplină. Brusc, răsună pocnetul biciului, apoi loviturile potcoavelor pe şosea şi şareta o luă la trap mărunt în direcţia Bourges.

în jurul mesei de dimineaţă, când copiii îşi băură laptele împreună cu tatăl lor, Adeline se interesă de Ramelot care, ca şi în seara din ajun, încă nu apăruse; Boussardel îi spuse că prietena lor avea să lipsească pentru nişte treburi importante care-o priveau personal. Se dusese - îi spuse el - mai întâi la Sancerre; de acolo, poate în altă parte; nu se va întoarce decât după un număr de zile. Adăugă că va rămâne el însuşi cu copiii săi până ce se va întoarce ea.

- Ah! exclamă Adeline, tată! Ce fericire să te avem printre noi! Binecuvântez împrejurarea căreia îi datorăm acest lucru!

Boussardel nu răspunse; gemenii nu ziseră nimic; doar Maurisson murmură o formulă deferentă.

Şederea tatălui fu marcată de plimbări, excursii, petreceri prilejuite de timpul minunat. Şareta fiind luată de cea care plecase, şi cum Boussardel, pentru a-şi aranja grajdul şi remiza, aştepta să fie construite dependinţele castelului, rândaşul procură un vehicul de închiriat. Văzură apărând o trăsură veche care scârţâia şi tresălta; o conducea micul rândaş, gătit cu livreaua pe care o găsise în cufărul trăsurii şi care făcea parte din locaţie. Băieţilor, acest echipaj li se păru ridicol, dar sora lor nu găsi că arată prea rău. Adeline şi tatăl ei, dar mai ales ea, puţin dezorientaţi de ţară, desprinşi ae rădăcina lor pariziană, se cfedeau obligaţi să privească toate luc'rurile de aici sub o altă lumină şi nu le mai simţeau cu aceeaşi siguranţă.

în acest vehicul, familia exploră împrejurimile. Urcară pe movila de la Humbligny, pentru privelişte; se înapoiară la eleşteul de la Morne, la izvorul de la Grand Sauldre. în prima zi, gemenii s-au arătat îngrijoraţi, dar apoi au fost şi ei luaţi de valul distracţiilor. Boussardel îşi omora în mod vizibil timpul, în această trăsură. Ca să se justifice că întârzia astfel la Grançay, cu singura ocupaţie de a iesi în fiecare zi cu trăsura, spunea că o face dinadins, că slujba fui, surmenându-1, simţise nevoia acestei odihne absolut necesare. Agentul de schimb nu era însă făcut pentru aceste relaxări. El, care, în toiul efervescenţei pariziene,, trecea drept un

personaj aşezat, nu se putea adapta ritmului lent în care trăiau aici localnicii, animalele, plantele. Toate lâncezeau în jurul lui; până şi soarele berisonez i se părea că se roteşte prea încet.

Totuşi, Adeline simţea o adevărată plăcere să înainteze astfel pe drumurile cantonului. Aşezată în trăsură la locul de onoare, cu bustul drept, cu umbreluţa tinută ferm în mâna cu mitene, îşi întorcea privirea când în dreapta, când în stânga trăsurii, şi răspundea cu bunăvoinţă la saluturile localnicilor. Cobora din trăsură la toate troiţeie. într-o singură plimbare totaliză opt *Tatăl nostru* şi opt *Ave Maria.* Era într-o duminică, şi pe drum era multă lume.

într-o altă zi, îşi convinse tatăl să facă împreună cu ea înconjurul castelelor vecine. Amândoi, căci băieţii nu voiau să meargă, invocând faptul că aveau de făcut lecţii, vizitară castelele de la Bussiere, Maufreland, Porteaux, Epsailles; ajunseră chiar până la Beaujeau. Au fost primiţi cu forme de curtoazie cu totul noi pentru ei şi faţă de care aceşti parizieni de pe Chaussée dAntin se arătară surprinşi, încântaţi. Domnişoara Boussardel, în schimb, vorbea despre teatrele pariziene, despre ultimele cărţi, şi le explica doamnelor ultimele noutăţi în materie de modă.

- Tată, spuse ea, urcându-se în trăsură, dar oamenii ăştia au maniere foarte alese! îmi voi frecventa vecinii, va fi încântător!

în sfarsit, Ramelot se întoarse. Muţenia si aerul ei sumbru, adăugate discreţiei în care-şi învăluia totdeauna treburile personale, o împiedicară pe Adeline să-i pună întrebări. Clémence, luată deoparte, nu se arătă deloc mai vorbăreaţă. Tot ceea ce consimţi să spună, dar uitându-se în altă parte, fii că doamna Ramelot o luase cu sine, ca servitoare, în timpul călătoriei sale, şi că o slugă bună nu trebuie să dezvăluie nimic. Se vedea bine că fusese dăscălită să vorbească astfel. Adeline nu mai insistă.

Nici din sat nu află mai multe, căci nici acolo Clémence nu povestise cum îşi petrecuse Ramelot

misterioasa absenţă. Cumetrele insinuară că stăpâna nu-si prea menajase servitoarea, de vreme ce aceasta se întorsese suferindă şi cu roşaţa din obraji pierdută... în sfârşit, bârfeli, nimic precis. Aşadar nu se putea obţine nici o lămurire, din nici o parte? Adeline îl întrebă pe rândaş cum se simţea calul. Băiatul iubea bidiviul şi nu-i plăcea să-i fie luat, dar recunoscu că fusese bine îngrijit; îi era chiar greu să creadă că ar fi mers la trap zece zile: reîntors la grajd, calul se odihnise într-o singură noapte.

în bisericuţa din Grançay, cei cărora li se spuneau „oamenii de la castel'[1], înainte ca acest castel să fi ieşit din pământ, şi care şi pozau în binefăcători ai parohiei, îşi aveau banca lor în cor, în unghi drept cu băncile celorlalţi credincioşi; .Adeline ocupa acolo locul întâi, Ramelot al doilea. în duminica ce urmă după întoarcerea şaretei, în timpul slujbei, Adeline îşi spionă pe furiş vecina, furioasă că nu izbutise să afle nimic. Or, fie în mod real, fie din pricina curiozităţii sale aţâţate, i se păru că Ramelot dă cuvintelor preotului o atenţie mai mare ca de obicei. Asta se întâmplase între Evanghelie şi Predică, în momentul în care preotul făcea anunţurile săptămânii: „Marţi, la ora opt, rosti el, slujba va avea un caracter particular; miercuri..." Ramelot simţi că este spionată, întoarse capul spre Adeline si o privi cu-un ochi sigur, care însemna: „Ei bine, ce este?" Acfeline se tulbură. Cu nasul în cartea de rugăciuni, ea îşi aminti că alaltăieri, în cursul anchetei sale prin sat, avusese surpriza de a o vedea pe 'femeia cu şarlotă ieşind din prezbiteriu. Această vizită la preot, acest anunţ al preotului... Ramelot cerea acum să se facă slujbe? Era cam îndoielnic din partea accstei credincioase doar cu numele.

Dealtfel, slujbele nu explicau absenţa ei de zece zile împreună cu Clémence...

Dar în curând Adeline nu se mai gândi la asta. Tatăl ei plecase, fraţii n-o mai interesau, trebuia, pentru a-şi reînnoi •vizitele pe la castele, să aştepte ca ele să-i fie înapoiate; spiritul ei era deci lipsit de ocupaţie şi găsi una, al cărei interes depăşea bietele intrigi domestice.

îşi 'închipui că preparatorul fraţilor ei era îndrăgostit de ea; aşa că începu să-i facă unele mici avansuri.

Pentru ca această comedie să nu întârzie să producă efecte amuzante, Adeline o luă repéde de tot. Se gândi mai întâi să-l roage pe Maurisson să-i pozeze pentru un portret; ăsta, îşi zise ea, îl va umple pe acel subaltern de recunoştinţă, şi şedinţele, lăsând să i se vadă tulburarea, îi vor înlesni mărturisirile. Dar dacă inima anemicului bursier i se părea demnă să sufere din pricina ei, un cap atât de voluminos i se părea prea puţin demn de un creion obişnuit cu modele distinse. Adeline găsi deci un alt mijloc: se va duce să-l caute pe Maurisson în mansarda unde lucra, şi-i va mărturisi dorinţa sa de a învăţa latina. Capriciu de la care el nu se mai putea eschiva. După dorinţa tatălui, trebuia să stea la Grançay toată vara, iar băieţii nu-i răpeau preparatorului decât dimineţiile; avea deci timp să depăşească noţiunile elementare ale unei noi eleve care, fără vanitate, se flata de a avea tot felul de calităţi.

Instală deci masa de studiu în propria-i cameră; lecţiile îi erau date în fiece după-amiază, de la ora două la patru. Era momentul cel mai fierbinte al zilei, în cele mai calde luni ale anului. Eugène Maurisson, pe care nopţile nedormite îl istoveau, cuprins de somn, lupta împotriva toropelei, lămurind domnişoarei paradigmele. Ea, dimpotrivă, se arăta foarte- bine dispusă; farsa ei o ţinea încordată; dealtfel, mânca puţin, ca să-şi păstreze silueta şi se bucura de o digestie uşoară; în sfârşit, noaptea, nefiind ocupată decât de persoana ei, dormea îndelung şi bine.

Dar la ce-i slujea totuşi să-i inspire o pasiune lui Maurisson, dacă nu putea dezvălui nimănui acest lucru? Tatăl ei lipsea şi apoi nici n-ar fi ascultat-o cum trebuie; Ramelot ar fi ascultat-o, dar fără s-o creadă; cât despre fraţii ei, le-ar fi putut vorbi cu toate că-i socotea mult inferiori ei, dar făceau prostia de a nu se părăsi unul pe celălalt; cum să faci deci o confidenţă atât de delicată la două persoane deodată? Adeline nu voia să se coboare până la Josépha. Pe scurt, n-avea

altă posibilitate decât să-si spună secretul chiar lui Maurisson şi i-l spuse.

II obligă să admită că îl înţelesese. O făcu pe ofensata miloasă, dâr cu atâta iscusinţă, răbdare, încăpăţânare, încât Eugène, obosit de discuţii în contradictoriu, simţind că supunerea® sa va simplifica lucrurile, încetă s-o mai asigure de respectul lui. Atunci un soi de echilibru se stabili între cele două partide şi neînţelegerea deveni o destul de bună înţelegere. Această fabulă a elevei-idol şi a profesorului-idolatru reprezenta exact lucrul care o putea mulţumi cel mai bine pe domnişoara Boussardel; şi fostul bursier, căruia îi era frică să nu vadă scăpându-i binefacerile sinecurei sale, se socotea fericit de a o fi scos atât de bine la capăt. Lucrul cel mai curios fu că datorită acestui sistem, Adeline învăţă latina.

Lucrurile urmară astfel până în ultima duminică a lunii august, zi de târg la Grançay. în dimineaţa aceea, odată cu primele licăriri ale zorilor, când târgoveţii din piaţa satului încă mai dormeau, un vacarm, pe care cei din Grançay il recunoscură de îndată, izbucni dinspre spălătorie. Capete se iţiră pe la ferestre, întrebările curseră de la o casă la alta, fără ca oamenii să se vadă în lumina spălăcită a zorilor. Cumetrele strigau, cu accentul tărăgănat al Berry-ului:

- Apăi că la cine-i tămbălăul?

Căci o tradiţie a ţinutului făcea din ziua de târg o zi de onoare şi una de ruşine: onoare pentru fetişcana care-si păstrase virtutea' ruşine pentru cea care şi-o pierduse. Fata înţeleaptă, deschizând oblonul, găsea faţada casei împodobită cu ramuri şi frunze de viţă şi-cu ghirlande de flori; fata pătată, pe care-o trezeau cu tămbălău, găsea în fata uşii un schelet de cal aşezat acolo în semn de oprobriu. Dubfa alegere nu se făcea uşor: un mic tribunal de cumetre o stabileau peste noapte şi dacă propunerile şi pentru una şi pentru cealaltă dintre cele alese nu erau suficiente, totul era amânat pentru anul viitor. Dar cea care avusese de îndurat tămbălăul şi scheletul, pierdea orice şansă de a se mai mărita cu altcineva în afară de cel care-o sedusese, doar dacă pleca din ţinut.

Un copil în cămaşă şi cu picioarele goale, care alergase spre spălătorie, se întoarse strigând:

- Tămbălăul e la Clémence! Si mă-sa o bate cu sabotul!

5

- La Clémence?...

Numele, transmis din casă în casă, străbătu în zigzag satul care se trezise. Cumătră Blondelle, văduvă cu două fete, locuia în capătul târgului, în spatele spălătoriei, într-o colibă sărmană cu o singură fereastră. La primele zgomote ale tămbălăului, îsi baricadase usa. Flăcăii mai bătură puţin în crâtitelè si căldărife

lor intonând cântecul în care se vorbeşte despre *pădurea - unde se duc doi - şi de unde se-ntorc trei',* afară se luminase. După un sfert de ceas gloata se risipi, ţăranii îşi aduseră aminte de târg, se întoarseră acasă şi începură să-şi pregătească, pentru această 'zi importantă, casele, veşmintele şi pe ei înşişi.

Asta şi aştepta Clémence pentru a se strecura pe uşa întredeschisă. Aproape goală, în jupon, fără basma pe cap, învineţită de bătaie, arunca priviri înfricoşate, lunecând de-a lungul casei. Dădu colţul şi, în goană, cu noaptea în cap, fugi din sat, ieşi pe câmp, ajunse pe drumul spre Bourges, traversă. Alerga întruna, ca şi cum ar fi fost urmărită, urcând spre pavilionul de vânătoare, spre acea fereastră de la parter unde ştia că avea dreptul să bată...

Plângând, sufocându-se, se prăbuşi în braţele lui Ramelot. Se "simţi ridicată, dusă, întinsă pe pat. îşi veni în fire pe un pat de puf, într-o cameră încuiată, în linişte, departe de sat. Răceala unei linguri îi atinse buzele, capul îi fu ridicat şi glasul lui Ramelot se auzi:

- Bea. Bea o linguriţă de apă de melisă.

-Nu... murmură ea tărăgănându-şi vorba după gfaiul berişonez. Nu... nu vreau...

Bău. Apoi începu să plângă, dar încetişor.

Din cuvântul „tămbălău", rostit de Clémence, Ramelot pricepu totul; îşi cruţă protejata de istorisirea faptelor, de explicarea vechiului obicei, de gemete, de

regrete. îşi / aşează servitoarea cu faţa în jos. Cămaşa odată ridicată, descoperi un spate tânăr, plin şi alb, brăzdat de vânătăi. Sabotul fusese mânuit de o mână zdravănă. 1

- Taci, zise Ramelot, închide ochii şi nu te mai gândi la nimic.

îi aplică o compresă cu apă de Saturne, medicament de care Ramelot nu se despărţea niciodată... Cum se face că povestea se aflase? Trecuseră mai bine de două luni de la călătoria la Bourges: oare adevărul ajunsese atât de încet la Grançay? Cine-l răspândise? Oare cumătră aceea, cu toată suma mare pe care i-o dăduse? Era puţin probabil: s-ar fi denunţat singură; şi-ar fi expus clientele la o pedeapsă cumplită, dar s-ar fi expus şi ea. Atunci, să creadă că printr-un tainic fenomen, printr-o generaţie obscură, spontană, în sat se iscase un freamăt, izvorât din nimic, care căpătase repede formă, realitate, nume? Astfel instinctul public reconstituie, pe nevăzute, dar fără să dea greş, o crimă, îi află mobilul, îl desemnează pe autor...

- Odihneşte-te, îi spuse Ramelot ridicându-se printr-o mişcare mai puţin rapidă decât odinioară. Aici" satul nu va cuteza să vină să te tulbure. Dealtfel, încui uşa cu cheia şi o anunţ şi pe Josépha.

Afară, la câţiva metri de casă, Ramelot se opri; oare să-l prevină pe Boussardel? Se întoarse şi văzu încă închise obloanele care, în stânga peronului, făceau pereche cu propria ei fereastră şi adăposteau somnul agentului de schimb aflat în vacanţă. întregul pavilion se odihnea. Femeia cu şarlotă îmbrăţişă, domină cu privirea locuinţa liniştită, fară grijă, lăsată în seama ei. Ciudat destin care facea din ea păzitoarea şi protectoarea acestui cămin străin... O familie care, la urma urmei, nu-i era nimic, mai ales după ce cele două fiinţe pe care le iubise într-adevăr, Lydie şi Julie, se desprinseseră de ea; o specie socială pe care odinioară o urâse; rămăsese solidară cu aceşti oameni şi până la ce complicităţi! Sentimente contrare o încercau în faţa acestei case adâncite în somn, asupra căreia doar ea

singură stia că planează cel mai cumplit, cel mai sordid dintre pericole, ¿e îndepărtă cu paşi mari.

Sosi într-un Grançay care fremăta încă de plăcerea scandalului şi acum şi de plăcerea sărbătorii. Limbile sporovăiau, nimeni nu-şi făcu scrupule, din a o informa pe Ramelot. Ea se întoarse la pavilion şi o regăsi pe Clémence în aceeaşi stare de spaimă; rugăciunile pe care servitoarea le rostise între timp n-o liniştiseră.

- Hai! îi zise Ramelot, închizând uşa. Nu fă ochii ăştia ca de înecată! Povestea e mai puţin gravă decât credem. Nimeni nu ştie nimic... în sfârşit, ştiu toţi că ai făcut o greşeală, dar nu cunosc împrejurările. Sora ta mai mică te-a spionat şi a trăncănit nu ştiu ce prostii, ceva cu nişte rufe... Vezi că n-ai de ce dispera. în trei luni nimeni nu se va mai gândi la asta.

Clémence protestă că doamna nu cunoştea ţinutul, că ruşi- nile astea se ţineau scai de-o fată, că toată viata ei...

» - Deocamdată ramai aici, ca şi mai înainte, ţi-am mai spus. „Nu cred în treburile astea, decât în dovezi concrete", le-am zis... pentru că am văzut că n-aveau dovezi. „Şi dacă-şi pierde pâinea, asta o să-i redea nevinovăţia?"

Clémence începu să plângă din nou. Sigur, i s-ar fi părut logic să nu mai fie decât o fată pierdută; ar fi acceptat orice pedepse. Ultima dintre idei care i-ar fi venit în minte ar fi fost să se justifice, să ceară să fie absolvită de această poveste. Ea era cea vinovată, vinovată de a-l fi ascultat pe domnul Ferdinand; şi nu domnul Ferdinand, pentru că i-a vorbit. în sfârşit, ea fusese cea care îndurase scandalul şi primise scheletul de cal, stigmatizări care nu se şterg, ae care se simţea poate mai vinovaţă chiar decât de greşeala în sine, căci nu crima e cea care dezonorează, ci stâlpul infamiei... Nu, nu, frazele pline de milă nu vor schimba nimic, si doamna Ramelot îi vorbea astfel din

bunătate creştinească. Să rămână în slujbă, dar nu mai era cu putintă; şi domnul? Ce va spune domnul când va afla de scandal? '

- Oh, domnul... murmură Ramelot.

întoarse capul spre partea opusă locului unde plângea Clémence, ca şi cum l-ar fi putut vedea prin pereţi pe „nevinovatul" Boussardel, întins pe patul lui, şi dormind somnul omului cu conştiinţa curată.

- Aranjez eu cu domnul!

Când servitoarea constată că n-aveau s-o dea afară, recunoştinţa o năpădi, i se urcă la cap. Ea nu mai fii decât un soi de veşnică sursă de mulţumiri, dealtminteri lovită de muţenie şi stupoare, căci nu putea crede că ruşinea îndurată se transformase în fericire, tremura să n-o vadă prăbuşindu-se, motiv pentru care se făcea cât mai mică cu putinţă. Dacă unul dintre Boussardeli o întâlnea pe scară, în bucătărie sau în curte, ea se lipea de perete, cu capul vârât între umeri, asemeni unui câine bătut, si în zilele ei de cutezanţă, lăsa să-i scape o privire pierduta în care gratitudinea se amesteca cu un rest de spaimă. Se scuza din orice, căpătase ticul de a nu putea răspunde la întrebarea cea mai obişnuită fără să nu adauge, pe un ton constrâns, o formulă de umilinţă şi de regret; ea zicea: „Domnişoara previne pe domnul că e in grădină. Oh! scuzaţi-mă" sau: „Masa e servită, vă rog să mă iertaţi":

Ramelot se temea ca aceste manevre să nu-i amintească prea mult lui Boussardel un eveniment pe care încerca să-l uite, voi s-o stileze pe Clémence ca să-i facă modestia mai discretă si nu izbuti decât făcând-o să creadă că tot secretul scandalului din sat rămăsese numai între ele două. Rezultatul fu că servitoarea îsi concentră toate forţele inimii sale asupfa celei care-o ajutase, ¿lémence era cea care-i ceruia pantofii; într-o dimineaţă, devreme, intrând în bucătărie, Ramelot o surprinse în picioare, nemişcată, strângând lângă obraji pantofii binefăcătoarei sale, cu ochii închişi, departe de orice, în extaz. Bătrâna, pentru prima oară tulburată, ieşi fără zgomot, pe vârfuri.Nimic în atitudinea lui Boussardel nu lăsă vreodată să se vadă că ar fi auzit vorbindu-se despre scandal, ignoranţă sistematică, ce împăca toate felurile de avantaje.

Ferdinand imita discreţia tatălui său. Acest băiat promitea să aibă aceeaşi stăpânire de sine, aceeaşi detaşare pe care le admira la tatăl său. Instinctul despre ceea ce un barbat poate şi trebuie să-şi permită cu femeile, mai ales cu femei sub condiţia sa, exista de pe acuma în el. Nici în momentul accidentului din iulie, nici după scandal, când lucrurile nu se isprăviseră prea rău pentru victima lui, seducătorul adolescent nu încercase vreo remuscare. Doar un regret. Deşi simţurile sale, private de plăceri la atat de puţină vreme după ce fuseseră iniţiate în ele, îl tracasaseră cumplit toată vara, ieşirea din această primă aventură îl răcorise, îl dezgustase puţin şi nu mai simţise dorinţa să reînnoade povestea. Avea să aştepte până ce se va întoarce la Paris. în capitală, femeile erau cu nemiluita, şi cum de-acum încolo ştia să se poarte...

în fond, toate astea îl cam neliniştiseră; întâmplarea aceea îl obligase să ceară sprijinul tatălui său si această nouă solidaritate, această strângere a legăturilor cfintre ei fu reciprocă. Agentul de schimb, plin de afecţiune, şi intuind că în felul acesta va câştiga pentru totdeauna inima lui Ferdinand, se abţinuse să-i facă vreun reproş.

- Nu mă cerţi, tată? îl întrebase fiul, la hanul din Ecu, după mărturisire.

Acest termen „a certa" îl mişcă pe tată, arătându-i în ce măsură imprudentul care voise s-o facă pe bărbatul era încă un copil.

- Să ştii, îi răspunsese el dându-şi puţin capul pe spate, că nu mă supăr niciodată din pricina unui esec sau a unui dezastru, după ce s-au petrecut. încerc să le remediez.

Dar acest principiu pe care-l rostea ca pe o maximă a omului de afaceri, nu era în cazul de faţă decât o manevră a dragostei.

Acum, când pericolul trecuse, când se linistiseră şi reîncepeau să-şi surâdă, îl iubea poate şi mai mult pe Îerdinan'd pentru spaima pe care i-o provocase acest băiat, pentru răul pe care i-l făcuse. Boussardel privea

cu surprindere şi tandreţe acel brat tânăr de-acum viril, care-l lovise.

- Ca să vezi! îi spusese el lui Ramelot. Un puşti! Cincisprezece ani şi jumătate! Cine se putea aştepta la aşa ceva?

Simulase copleşirea, consternarea, cand inima lui era plină de complezenţă.

- Ce netrebnic!

-Da! Poţi să fii mândru de asta! îi replică Ramelot care citea în inima lui Boussardel şi nu voia niciodată să-l lase să creadă că fusese înşelată.

Toată afacerea îşi găsi dezlegarea în septembrie. Târgoveţii din Granţay avură stupefacţia de a vedea într-o bună zi anunţurile de nuntă ale Clémencei Blondeau eu Eugène Mauris- son. Această surpriză punea punct tuturor supoziţiilor care mai pluteau încă şi ştergeau ruşinea scandalului. Fu admirat gestul celor de la castel. Se ştiu că domnul Boussardel fusese autorul gestului generos, că el îi înzestra pe cei doi soţi. Ah! Clémence putea să se socoată fericită; se mărita cu alesul inimii, care era un domn instruit.

Dar nici logodnicul n-avea de ce se plânge. Boussardel explică pe la celelalte castele despre viaţa pe care voise s-o croiască preparatorului său. Acel amărât nu era prea sănătos, şi agentul de schimb o spusese pe acel ton de condamnare definitivă pe care ştiu să-l ia în astfel de ocazii oamenii foarte bine intentionati. Trebuia deci să-i dea bravului Marisson, care

era un băiat de treabă, posibilitatea de a trăi la ţară. Lucrările lui? Pregătirea pentru Şcoala Arhivelor? Himeră! Acele mari institute nu sunt pentru autodidacţi; oricâtă străduintă ar fi depus Maurisson, nu putea compensa lipsa studiilor de bază. Nu: în loc de această aventură, i se asigura o viaţă rezonabilă, după posibilităţile sale. Va fi administratorul domeniului. Acest post va folosi sănătăţii lui şi, Doamne, îi va lăsa răgaz şi pentru marota lui.

- Băiatul ne-a făcut unele greutăti, zise Boussardel, dar de formă, bineînţeles, din delicatete. în sfârsit, s-a lăsat con- vins.

Data căsătoriei fu grăbită cât mai mult cu putinţă, căci agentul de schimb voia să asiste la nuntă, să nu se întoarcă la Paris decât după celebrarea ei.

După această lungă absenţă, familia sosi în sfârşit în strada Sainte-Croix. Gemenii se reîntoarseră la liceu, iar Adeline la lumea ei.

îi povesti imediat prietenei ei Céleste Lebas-Dantier, notăreasa, drama amorului lui Maurisson.

Bietul Eugène! Cât de mişcătoare era pasiunea lui! îi mai văd şi acum ochii înflăcăraţi pe care şi-i pironea asupră-mi. Dar, draga mea, spune-mi, trebuia să-mi bat joc de el cum ar fi făcut poate oricare alta? L-am dezamăgit, l-am readus la realitate. Resping orice partidă, ştii asta, din cauza fraţilor mei, bieţi orfani, cărora m-am consacrat: şi asta nu ca să accept pe un oarecare, un Eugène Maurisson! Atunci, de ciudă, a făcut unul din cele mai. proaste mariaje. A ales-o pe prima venită sau mai curând pe ultima, o ţărancă ce călcase stâmb, care servea la noi în casă, si pe care tata, în bunătatea lui, n-o alungase. Şi măcar de-ar fi fost frumoasă! Dar nu! O nenorocită infirmă, şchioapă, însuşi seducătorul ei, vreun ţăran oarec.are, al cărui nume a refuzat să mi-l spună - îţi dai seama că se ruşina de el - n-a vrut s-o ia de nevastă.,. Ah! adăugă ea suspinând, de ce oare sunt eu sortită să-i împing pe tinerii respinşi de mine, să recurgă la astfel de lucruri

?CAPITOLUL XII

Din aceste iubiri cu Clémence, Ferdinand nu reţinuse decât

5

revelaţia plăcerii şi dorinţa de a o mai cunoaşte. Această aventură sedimentă în el o altă lecţie. Ceva ca o regulă de conduită senzuală, ca Un cod galant al tânărului burghez se alcătui în mintea lui.

Căuta un gen de femeie către care să se îndrepte. Ştia de pe acum că le va evita pe cele neştiutoare, fete fără experienţă, în stare să-i ofere surprize de genul celei din care tocmai ieşise. Se va feri de asemenea de femeile măritate, persoane sau virtuoase sau prea puţin capabile să se intereseze de băieţi sub douăzeci de ani; dealtfel, nu-l interesa câtuşi de puţin să facă curte mai multe luni, ca să poată săruta trei cîegete sau floarea de la vreun corsaj; el aspira la voluptăţi mai prompte şi mai pozitive. Dar n-avea destui bani de buzunar ca să frecventeze dansatoarele sau actriţele de comedie. Atunci? Ceea ce-i rămânea era deci acea categorie de tinere care să cunoască viaţa, să nu aştepte nici bani, nici căsătorie şi să fie gata să se emoţioneze în faţa unui băiat tânăr, cu chip frumos, bine făcut şi viguros. Căci Ferdinand îşi cunoştea calităţile. Se compara cu tinerii de vârsta lui, dar mai ales cu Louis; se examina adesea, îmbrăcat sau dezbrăcat, în faţa dulapului cu oglindă, lucru nou, de curând introdus în apartament; constata că dacă purta bine redingota cu coadă sau pantalonul colorat, părea mai mare de şaisprezece ani; începea să-i crească mustaţa. Şi chiar dacă nu s-ar fi privit, tot ar fi înţeles că ajunsese bărbat, căci în saloane, sau pe stradă, domnişoarele îşi şi coborau ochii când îl priveau.

Se împrieteni cu liceeni din clasele superioare, cu câţiva studenţi. în medicină şi drept. Antrenându-l şi pe

Louis, frecventau Cartierul Latin. Descoperi, în sfajşit, lumea grizetelor.

Avea să-şi găsească aici multe amante. Acest adolescent n-avea nevoie de o femeie, ci de femei; ştia de pe acum că prima sa legătură se va sfârşi, că va fi urmată de o a doua, de o a treia. Cât despre dragoste... Scepticismul inimii, dezamăgirea amară, sau mai curând aparenţele lor începeau să fie la modă.

Când intrară ei însisi la Şcoala de Drept si când veni vara,

gemenii, m compania prietenilor şi a catorva grizete frumoase, luară obiceiul "să meargă duminica la ţară, la Montmartre, la Prés Saint-Gervais, în pădurea Romainville. în mica lor ceată, fiii lui Boussardel se bucurau de prestigiile clasei şi averii, ceilalţi băieţi fiind mai mult iară resurse prea mari, întreţinuţi cu zgârcenie de familii provinciale.

Dar nu din spirit democratic sau pentru a străluci mai lesne alesese Ferdinand acest mediu pentru duminicile sale. Ci din pricina femeilor pe care le întâlnea aici şi pe care nu le putea întâlni decât aici, lucrătoare modeste, dezinteresate, trăind de pe o zi pe alta, şi toate dispuse a se lăsa seduse de el. în mijlocul acestui tineret fără un ban, unde domnea libertatea, unde procedee cuminţi călăuzeau relaţiile, unde capriciile sau schimbările nu degenerau niciodată în furtuni, Ferdinand se simţea foarte bine şi făcea o impresie bună. Minunat de suplu, de îndată ce era vorba să placă, stia sub o boltă acoperită de verdeaţă, să soarbă puţin rachiu şi să cânte cu mai multă simplitate decât oricare altul. Grizetele, care de obicei pretindeau că nu suportă burghezii, nu se puteau împiedica să nu se gândească totuşi că în loc să se urce cu ele pe măgar ar fi putut alerga la Bois de Boulogne pe un cal arab ieşit din grajdul patern. îşi spuneau că duminică seara, după ce le săruta pe toate după ureche, reintra într-un apartament îmbrăcat în mătase, unde îl aştepta poate o masă de douăzeci şi patru de persoane, cu lachei, cu doamne respectabile, cu tinere fete de măritat. Pe scurt, erau nebune după el. în

timpul ultimilor ani de liceu şi ai primilor ani de drept, Ferdinand alesese din acest mic cerc o florărească, o lenjereasă, o pazmantieră, o vânzătoare la magazinul *Delisle* şi două de la *Petite Jeannette.*

Louis era mereu amestecat în aventurile fratelui său. Fatalitatea, care la Grançay, în epoca Clémencei, făcuse din el complicele firesc al lui Ferdinand, se reînnoi. Chiar fără să facă nimic, Louis dădea o mână de ajutor; de exemplu, în strada Sainte-Croix, unde orice cerere de libertate, orice întoarcere tardivă care ar fi putut să surprindă din partea lui Ferdinand singur, devenea nevinovată din partea gemenilor împreună. Nu se ducea niciodată vreunul singur în oraş, nu se întorcea niciodată unul fără celălalt. Tatăl lor nu vedea în asta ceva rău. Pentru nimic în lume, Louis n-ar fi dezvăluit ceasurile de aşteptare pe care le petrecea pe băncile din grădinile publice, staţionările fără sfârşit pe la uşile caselor unde fericitul Ferdinand, în vreo mansardă încuiată, se lăsa în voia plăcerii, întârzia, îşi acorda poate un somn întremător.

într-o duminică, amanta pe care o avea pe atunci Ferdinand prezentă în mica bandă pe una dintre cunoştinţele sale, care era mănuşăreasă, şi se numea Mariette. Această nou-venită contrasta cu celelalte tinere: se ştia că avea un necaz în dragoste, împrejurare care-l determină pe Louis să devină cavalerul ei. Femeile îl speriau pe fratele lui Ferdinand; felul în care fratele său se purta cu ele făcea să i se pară şi mai străine; se gândea că nu va egala niciodată acea dezinvoltură, şi că, la primul cuvânt al declaraţiei pe care o va rosti, obiectul dorinţelor sale îi va râde în nas. Cum se temea de ridicolul de a rămâne pe lângă vreo fată fără să-i debiteze galanterii, până la urmă, în partidele lor duminicale, nu cuteza să ofere niciodată braţul vreunei grizete.

Cu acea Mariette, care, faptul era notoriu, iubea pe altcineva, n-avea de ce se teme. încă din prima zi se aşează alături de ea în trăsura cu bănci care-i ducea spre Romainviile şi acolo, când să se urce pe măgar, o luă cu sine pe crupă.

Mariettei părea să-i facă plăcere văzându-l că se ocupă de ea. în calitatea ei de victimă a dragostei, nu-i putea arăta în mod decent lui Ferdinand, Don Juanul trupei, aceeaşi admiraţie exagerată ca şi ceilalţi. Or acest geamăn pe care-l neglijau nu era replica lui mai potolită? îl adoptă. Necazurile inimii o făcuseră pe mica mănuşăreasă sensibilă la blândeţea şi timiditatea lui Louis, la acel aer pe care-l avea, de a nu crede niciodată că ar putea interesa pe cineva. în sfârşit, totul îi sorti unul altuia. în duminicile următoare, nu-i mai lăsă braţul; reîntorcându-se de la plimbare, ea se sprijini de el. Era o fată de nouăsprezece ani, cu forme pline, cu talie subţire. Avea părul negru. Despărţit în două, îi punea în valoare ochii frumoşi şi-i accentua conturul celor doi obraji palizi care se terminau brusc într-o bărbie foarte mică. Aerul distins pe care şi-l lua n-o împiedica deloc, când trecea peste vreun şanţ, să-şi pună în valoare o pulpă durdulie în ciorap alb.

- De ce întârzii să-i faci o declaraţie? îl întrebă Ferdinand pe fratele său seara, în cameră

- .într-adevăr, răspunse Louis, mi se pare că am cam întârziat. Acum e mult mai dificil.

- Dragă, sare în ochi că ea aşteptă declaraţia ta! *Ergo,* fa-i-o... întotdeauna, adăugă el pe un ton sentenţios, trebuie să le spui femeilor ceea ce se aşteaptă să audă, dar folosind nişte termeni care să le surprindă. Recunoaşte că reţeta e uşor de urmat.

Ferdinand, înfăşurat în halatul turcesc de casă, răsturnat într-un fotoliu şi cu picioarele pe masă, fuma o pipă înainte de a se culca. Louis, care nu era mare fumător, se şi vârâse în pat. Sprijinit într-un cot, îi explica fratelui său că n-are încredere în sine.

- N-am uşurinţa ta de a vorbi, Ferdinand! "

- Ei, gândeşte-te la ce i-aş zice eu şi spune-i tu! Dacă ar fi s-o rogi pe domnişoara Taglioni să-ţi aparţină, aş mai înţelege jena ta, dar o Mariette oarecare...

Louis nu cuteză să răspundă că i se părea mult mai important să-şi mărturisească dragostea mănuşăresei, decât s-o pună în practică.

- Ferdinand, reluă el după ce se gândise un moment, te-ar deranja dacă i-ai vorbi în numele meu Mariettei? Mi-ar plăcea mai mult. Odată ce-mi va cunoaşte sentimentele, am să mă pot descurca. Te rog...

Totdeauna la fel de prompt în a-şi sprijini fratele ca şi în a se folosi de el, acest geamăn, mai mare cu un ceas, care se simţea totuşi cu câţiva ani mai vârstnic, nu răspunse imediat. De data asta, rămase contrariat de o întrebare ale cărei inconveniente le si întrezărea.

- Ai să-i pari un băieţaş, Louis, ai să scazi în ochii ei şi asta nu-i bine. Nu-i bine ca un al treilea să se amestece între voi chiar înainte ca...

Nu-şi isprăvi vorba, cunoscând pudoarea fratelui său.

- Dar, Ferdinand, tu nu esti un al treilea.

Pentru ea, da.

M-am gândit să-i scriu; dar cum nu-i pot trimite scrisorile nici la magazin, nici acasă, va trebui să-i înmânez eu însumi biletul.

- Când poţi oricând s-o iei deoparte şi să-i spui prin viu grai? strigă Ferdinand, care se impacientase puţin. Ai aerul unui
ageamiu! S-ar spune, pe legea mea, că vrei să-ţi ridici toate şansele împotriva ta!

Louis insistă. Fratele său putea să i se destăinuie. Nu va şti niciodată să se descurce. Mai bine ar renunţa la tot.

- Bun, zise Ferdinand. Am să încerc. Âm să-i spun că n-ai vrut să-i vorbeşti tu... din respect pentru durerea ei, neştiind dacă nu cumva mai sufere încă.

- Da, Ferdinand! Excelent! Ai nişte idei!...

i

Pentru a pune în practică această manieră diplomatică fu aleasă apropiata plimbare la Romainville. Treaba urma să fie cu atât mai uşoară, cu cât iubita negociatorului, mai precis prietena Mariettei, lipsea de vreo două săptămâni de la partidele de duminică. „Probabil că-mi face figuri, îşi zise Ferdinand, binecuvântată fie întâmplarea! începusem să mă cam plictisesc de ea." Era de pe-acum unul dintre acei adevăraţi bărbaţi care pun plăcerea mai presus de satisfacerea amorului lor propriu.

Mica bandă lua întotdeauna trăsura cu bănci din foburgul Temple, de la barieră. Ca de obicei Louis se aşează, alături de Mariette. Ceea ce avea să-i spună era uşor de rostit, trebuia doar s-o anunţe că de data asta, după masa luată într-o cârciumă de mahala, Ferdinand îi va fi cavaler. Totuşi, si ca să rostească aceste cuvinte îşi făcea o adevărată problemă. Trăsura cu bănci, având de urcat, înainta la pas, şi-şi răspândea, sub soarele de-acum sus, zgomotele de clopoţei, râsetele şi cântecele sale. Louis nu spunea nimic. Ieşiră din Belleville, se apropiara de Romainville, când zăriră, în sfârşit, la liziera pădurii, cârciuma unde urmau să coboare...

- Stii că fratele meu va fi cavalerul dumitale în după-amiaza asta. Âre ceva să-ţi spună...

- Să-mi spună? întrebă Mariette mirată. Ce?

Dar Louis, roşind de ruşine, epuizase toată îndrăzneala.

- Nu mă întreba mai mult, spuse el plecându-şi capul.

După masa, alcătuită din cârnăciori de porc şi pateu stropite
cu vin alb, Ferdinand o îndemnă pe noua lui parteneră să ia ea un măgar; voia să scape de ceilalţi, luând-o la galop împreună cu Mariette. Merseseră o vreme la trap, în flanc, împreună cu' micul grup, apoi, cum în stânga se făcea un drum, singurul care-i văzu luând-o pe acolo fu Louis.

Nu reapărură decât seara. Sub bolţile de verdeaţă sticlele care precedau întoarcerea fuseseră golite; nu-i mai aşteptau
decât pe ei şi-i aşteptau de multă vreme. Cel ce închiriase măgarii tuna şi fulgera împotriva acestei întârzieri, care-l obliga să-si închidă animalele în grajd cu un ceas mai târziu. Aciamaţii, glume deocheate îi salutară pe cei doi când apărură în luminiş. Toţi interpretau într-un mod galant *tete-ă-tete*-ul de mai multe ceasuri, despre care numai Louis ştia că e perfect nevinovat. Surâzând, privea apropiindu-se această pereche, reunea marele ataşament al inimii sale şi prima lui dragoste. Mariette se apăra împotriva glumelor prietenilor săi: ce credeau ei? Vântul o ciufulise. Rochia si-o mototolise când se întinsese pe iarbă ca să se odihnească, afirmaţie care stârni noi hohote de râs. începu şi ea să râdă, iar Ferdinand făcu înconjurul mesei unde Louis, nemişcat, cu acelaşi surâs vag, îl contempla întruna. Nu-l observară; atenţia generală era îndreptată spre Mariette.

Ferdinand, ajuns în fata fratelui său, nu-i spuse nimic, dar fatalist, cu sprâncenele ridicate, făcu o mişcare din umeri care însemna: „Ce vrei... asta este!" Louis surâdea încă şi dădea din cap, aproba, fără să

înţeleagă. Ferdinand se aşează călare pe banca fratelui său, îl luă de umeri si-l întrebă la ureche:

- Nu-mi porţi pică?
- Ce tot spui! răspunse Louis. Glumeşti...

Căci nu înţelegea încă bine ce se petrecuse între fratele său şi Mariette. Totul începu să se orânduiască, să se aşeze, să se imprime în el când trăsura cu bănci, reîncărca'tă cu toată lumea, se afla în drum şpre Paris. Caii, pe care panta îi ajuta de data asta, o luaseră la trap; era pe atunci la modă un cântec, puţin cam deocheat, care, de la bariera din Mâine, cucerise tot Cartierul Latin: *Vinul nou.*

Mariette se aşezase între cei doi gemeni; stătea înclinată spre stânga, către Ferdinand, ceea ce făcea ca şoldul să i se aplece în partea opusă, şi crupa să i se turtească de vecinul din dreapta. Louis, care până atunci nu cutezase niciodată s-o ia de talie, ar fi dorit să scape de acest contact, dar era strâns între femeie şi braţul băncii; simţea, sub apăsare, nasturii de la "haină intrânau-i in coastă. Vedea, dintr-o parte, frumosul obraz palid şi rotund, încadrat de bandoul negru, căruia plimbarea de după-amiază îi răpise luciul; pe ceafă, un fir lung de ferigă rămăsese agăţat de volanul pălăriei şi abia atunci, când îl zări, Louis simţi în sfârşit o durere aprigă, coborându-i până în străfundurile inimii. Băgă de seamă că era foarte singur în acea trăsură unde se cânta:

O picătură de vin nou
De sorb, mă doare-n cot,
O picătură de vin nou Să sug, şi uit de tot...

în acea trăsură, unde era despărţit de fratele său cum nu mai fusese niciodată, cum nu crezuse niciodată că ar putea fi.

Coborâră aproape de strada Sainte-Croix, unde îl aştepta camera lor, acea „cameră de băieţi" care mai

bine de cincisprezece ani reprezentase pentru el centrul universului. O va regăsi, într-un ceas, la fel, şi totuşi plină de dezamăgire pentru că bucuria şi pacea pe care le lăsase în ea dimineaţa, nu mai aveau motive să existe.

De pe înălţimile Chopinettei, Louis văzu Parisul desfăşurându-se sui) el în gloria serii citadine. Acolo era acel oraş enorm şi plin de forţă despre care tatăl lui vorbea adesea cu dragoste, acel oraş ghiftuit de vieţi omeneşti, unele mai ciudate ca altele, mai distanţate în alveolele lor decât stelele pe cerul nopţii. Razele soarelui, aproape de apus, orizontale, culcate ca nişte iazuri de lumină, tăiau fumurile paralele ce se înălţau din case. Nu sufla nici o adiere de vânt. Acele fumuri, drepte o vreme pe deasupra acoperişurilor, se înclinară cu toatele către nord şi se destrămară. Louis se miră că dă acelui oraş, acelor limpezimi, acelor nori o atenţie atât de mare, şi înţelese că niciodată până în acel moment, chiar în serile cele mai irumoase de la Granşay, nu admirase apusul. „Cât de frumoasă e natura", gândi el în faţa acelei mări de case.

înainte de a coborî din trăsura cu bănci îşi aminti de Mariette şi reuşi să-i desprindă de pe pălărie, fără ca fata să bage de seamă, mica crenguţă de ferigă. Şi-o ştrecură în jiletcă, în strada Sainte-Croix o puse între foile unei cărţi, *Eneida* lui, de Delii le, lucrare la care ţinea şi pe care ştia că Ferdinand n-o va deschide niciodată. Era primul secret pe care Louis îl avea fată de fratele său.

[5]De mai multe, ori, în iarnâ care urmă, Ferdinand voi să-l pună pe frate-său în legătură cu nişte grizete, dar degeaba. La al treilea eşec, cum Ferdinand urmărea să-i caute o pasăre rară dintr-o altă categorie de femei, Louis îi declară că, hotărât, sexul opus nu-l interesa.

în rest, întregul an fu prost pentru el. Puteai constata o şovăială în toată făptura sa. îi trebui o sforţare ca să nu eşueze ia examenele de sfârşit de an; se îndoia de orice; avu o trezire neaşteptată a cucerniciei; şi când pentru cei doi fraţi veni vârsta recrutării, ajunse chiar să-l roage pe taică-său să nu-l

răscumpere: voia să-şi facă serviciul militar. Asta stârni mare mirare în casă. Tatal, pentru prima oară după douăzeci de ani, îsi privi cum trebuie fiul mai mic; se închise cu el, îl determină sa vorbească, descoperi că avea caracter, tendinţe şi înclinaţii şi - o nouă surpriză - băgă de seamă că acest „număr doi" era ;,.n adevărat Boussardel în care întâlni însuşirile comune ale controlorului vămilor şi ale agentului de schimb.

Din această discuţie nu rezultă o încălzire a afecţiunii tatălui faţă de acest fiu, caci inima lui Boussardel era dăruită lui Ferdinand de prea multă vreme şi prea adânc, ci doar o sporire a stimei. Louis încetă să mai fie un zero în ochii tatălui său şi resimţi primul această transformare. Asta îl salvă de o tristeţe şi de o părere proastă despre sine însuşi, "spre care începuse să alunece, şi care putea să-i pecetluiască toată viata. în mod obscur, concepu proiectul de a parveni, de a obţine rezultate personale.

- Tată, nu-ţi voi înşela încre'derea, îi spuse el agentului de schimb care nu-i arătase deloc încredere şi care se mulţumise să-i laude carierele civile pentru a-l întoarce de la meseria armelor. Louis, la rându-i, fără s-o ştie, se gândea mai mult la o revanşă, decât la o reuşită.

Totuşi, şi în Ferdinand se produsese o schimbare. Plăcerile îl obosiseră sau mai curând repetarea lor. Căuta saţietatea şi nu obţinea decât oboseală. Nu putea bănui că simţurile sale erau încă în stare brută, că nu va şti să iubească femeile şi să se bucure de ele înainte de alţi douăzeci de ani, că viitoarele sale amante aveau acum abia doi sau trei ani. Cum nu era el omul care să-şi facă griji, confuzia sa nu se preschimbă într-o dramă interioară; se mulţumi până ce va fi mai în amănunt informat, cu o metresă comodă pe care o păstră şi, neştiind ce să gândească despre dragoste, se gândi să se însoare.

îşi analiză cu grijă proaspătul său trecut, îşi aminti de povestea cu Clémence si hotărî să contracteze o căsătorie care să-i facă plăcere tatălui sau. „îi sunt dator acest lucru", îşi spuse.

Voia o căsătorie de convenienţă. Acest adolescent admira şi lucrul şi formula. Era primul gata să salute, în acea dogmă a secolului şi a clasei sale, una dintre marile idei ale burgheziei triumfătoare, una dintre forţele noului mediu conducător. îşi mărturisi această dorinţă tatălui său care nu se aştepta la aşa ceva. Agentul de schimb, ieşit din afacerile sale, se simţea depăşit de ceea ce numea el „noua gardă". Nu prea cunoştea moravurile acestui tineret nou ale cărui atitudini şi vorbe ar fi însemnat „pe vremea lui" contrariul a ceea ce exprimau ele în anul 1837; căci, în concluzie, proiectele acelei căsătorii de convenienţă, concepute şi declarate de acest băiat de douăzeci si unu de ani, nu reprezentau decât forma socială a poftei cie plăceri manifestată de Ferdinand încă de la Grançay. Căutând aşezarea cea mai avantajoasă pentru familia sa, Ferdinand îsi urma linia şi se îngrijea de soarta sa, care nu se despărţea de destinul familial; el era cel mai mare dintre descendenţii în linie masculină, principalul moştenitor al numelui şi al averii, -desigur că şi singurul moştenitor al biroului financiar; el era continuatorul casei.

Voia o căsătorţe de convenienţă cât se putea de avantajoasă. Dori, în acest scop, o consultare generală în strada Sainte-Croix, un consiliu de familie. Departe de a se simţi jenat, Ferdinand era plăcut afectat de a fi astfel centrul şi ţinta tuturor alor săi. Se gândea de asemenea că pentru o propunere cu urmări atât de serioase nici o părere nu era de neglijat. în sfarsit, acel gen de reuniune le era familiar; ea nu făcea decât să imite consiliile domestice care sé ţineau în legătură cu orice la castel, în sânul familiei domnitoare.

Se adunară deci, după masă, în salonul cel mare. Erau de faţă tatăl, Ramelot, Adeline, Louis si Julie, care, cu acel prilej, îşi relua locul în familie; era însoţită de bărbatul ei; Albaret, prietenul încercat al casei, fusese şi el rugat să vină. Fiecare dintre aceste personaje putea avea o propunere, spunea un nume la care ceilalţi nu se gândiseră. Omul de încredere de la birou, cel care vizitase domeniile, stătea tot timpul în

camera Vecină, gata să intre când va fi chemat, căci ştia pe dinafară averile principalelor familii de pe Chaussée d'Antin.

Ferdinand care, la fineţurile mondene ale surorii sale Adeline adăuga un simţ superior de manipulare a persoanelor, adoptă atitudinea cea mai bună; luă o pipă, se aşeză călare pe un scaun, rezemându-se cu spatele de şemineu, fapt care-l punea totodată şi pe banca acuzaţilor şi-n fotoliul prezidenţial.

înainte de primele cuvinte ale tatălui, îndepărtară masa care, cu lampa sa. aprinsă, se afla în centrul cercului şi-i împiedica pe cei de faţă să se vadă. O puseră lângă Louis, adică în fata lui Ferdinand, şi adunarea se bucură astfel de o lumină suficientă, cu lampa de pe masă, la care se adăugau cele două candelabre de pe cămin. Adeline nu pusese să se aprindă lampa din tavan; era toamnă, butucii ardeau cu flacără, scaunele fuseseră grupate în faţa căminului.

Doamnele, aşezate în berjere, îşi potriviseră de jur împrejur faldurile toaletelor; amploarea mânecilor scăzuse în acel an, dar nu şi cea a jupelor. Julie, care făcea furori cu eleganţa ei, cu atât mai mult cu cât soţul ei,'călăuzit de Mignon-tatal, făcea avere, purta o rochie de satin oriental din două nuanţe de verde. Opusă ei, Adeline stătea dreaptă fără să se sprijine de spătarul scaunului; începuse să se îmbrace în stofe fără strălucire, merinos şi tafta groasă, de culori închise, care îi scoteau în evidenţă albeaţa tenului. Ramelot se îngrăşase mult. Picioarele i se umflaseră. Refuza să consulte medicii, faţă de care arăta un dispreţ ce ţinea de celălalt secol. Un prieten al casei, doctor reputat, la rugămintea lui Boussardel, o observase adesea şi îi pusese, cu abilitate, întrebări; zărindu-i într-o zi gleznele, îi vorbi de hidropizie. Mare supărare pe bătrâna femeie, care, dacă ar fi fost s-o crezi, nu suferise în viaţa ei nici măcar de umbra vreunei boli; mâncarea prea multă o umflase astfel; căci era un adevărat scandal cât de mult se mânca în această casă! într-adevăr, belşugul mesei era unul dintre cele mai bune prilejuri de furie ale lui Ramelot, care pretindea că vede în asta un semn al decăderii

naţiunii; şi nu-i puteai replica cum că ea însăşi mâncase mai puţin în strada Sainte-Croix: căci te-ar fi întrebat dacă nu cumva îi faci vreun reproş. De îndată ce trecu de şaptezeci de ani, începu să se contrazică, să bombăne, ba chiar uneori să cam bată câmpii. în această seară o poftiseră mai mult, din atenţie şi obişnuinţă decât din nădejdea unei intervenţii utile.

¿oussardel îi cedase lui Albaret, care suferea de reumatism, fotoliul lui, aşezat lângă foc. Agentul de schimb, înfăşurat în haina sa de casă cu brandenburguri şi cu calota lui grecească pe cap, părea mai vârstnic decât cei cincizeci de ani pe care-i avea.

Cei doi bărbaţi şi Ramelot alcătuiau clanul bătrânilor. Fireşte, li se adăuga şi Adeline, încă frumoasă, dar trecută, la cei douăzeci şi nouă de ani, asemeni unui fruct necules. Julie, soţul si fraţii ei alternau cu aceste personaje, şi încântătoarea toaleta a doamnei Mignon-nora, proaspăta ei împlinire de mamă tânără, ca şi libertatea mişcărilor celor trei tineri supli, aşezaţi pe scaunele lor cu picioarele încrucişate ori întinse pe covor, alcătuiau un contrast cu ceilalţi patru şi subliniau prin cine anume se continua în această casă viaţa şi neamul.

- Dragii mei, zise Boussardel, dacă ne-am strâns toţi în seara asta, în acest salon, am făcut-o ca să examinăm împreună un eveniment care interesează în cel mai înalt grad familia. Şi familia sunteţi voi, suntem noi. Cei dintre persoanele de faţă care nu-s din neamul Boussardel au devenit Boussardel. Una, prietena mea - zise el făcând un gest spre Ramelot - prin vechimea devotamentului si a afecţiunii, celălalt, bunul meu prieten - şi se înclină spre Albaret - prin dovezi de profundă prietenie.

Un murmur de aprobare punctă acest discurs, ceea ce-i fu fatal oratorului, căci Ferdinand profită de pauză ca să-i ia vorba din gură. Tonul acela pompos şi încetinelile pe care le prezicea nu-i conveneau. Dorea o discuţie generală, nu o trezire a interesului.

- ...Da, zise el în continuare, ca să nu taie prea brusc vorba tatălui - da, fiecare are dreptul să-şi spună părerea. Ca să fac o treabă bună am nevoie de părerea tuturor.

Un mormăit batjocoritor se auzi.

- Ah, făcu Ferdinand râzând. Prima care cere cuvântul e prietena noastră Ramelot.

Ramelot, fără să deschidă gura, clătină din cap în semn de negare energică.

- Totuşi, draga mea, spuse Adeline, din moment ce l-ai întrerupt...

La un semn pe care i-l făcu Julie, Louis se ridică; schimbară locurile; tânăra femeie se aşează alături de bătrâna sa prietenă si-i luă mâinile. Ramelot rosti, pentru Ferdinand, dar uitându-se Îa Julie, ca şi cum ea ar fi fost singura persoană demnă de privirea sa:

- Băiatul meu, dacă vrei o părere, apoi ia-o pe cea care i-e dragă inimii tale. Şi ochilor tăi. N-o să ne culcăm noi cu nevastă-ta, o viaţă, ci tu. Şi nu de la noi vei aştepta tu copii, ci de la ea. Taică-tău, dac-o vrea, te-o face bogat, aşa că poţi lua şi-o fată fără zestre...

Urmă un strigăt de indignare. Tinereţea însăşi strigase. Julie protesta că zestrea ei n-o împiedicase nici să-i inspire pasiune lui Félix al ei, înainte de măritiş, nici să se îndrăgostească ea însăşi de el, după.

-Nu-i aşa? adăugă ea trimiţându-i un sărut cu vârful degetelor.

Boussardel preciză că într-adevăr tocmai pentru că-l putea face pe fiul său bogat trebuia să-i dea o nevastă cu zestre. Fără zestre! Dar numai oamenii de nimic îsi mărită fetele fără zestre, asta se ştie! Adeline se aplecă către Éélix Mignon şi-i spuse la ureche că incidentul arăta cât de mult rămăsese totuşi Ramelot o femeie din popor.

Ramelot făcu o mutră acră. Surâseră de toana ei, fără însă s-o ia careva în serios.

- Scumpă doamnă, zise Albaret, nu mai suntem în 1789.

- Domnul fie lăudat! suspină Adeline.

- Nu ştiti ce vorbiţi, bombăni femeia cu sarlotă.

- Laşa, faşă, spuse' Julie, mângâindu-i mâinile mari.

- Ai dreptate, îngerul meu! Mai bine tac. Moravurile de azi sunt ciudate şi copiii se nasc de cincizeci de ani!

îşi lăsă capul în piept; volanele bonetei se uniră cu pelerina si chipul ei încărunţit păru aidoma unui animal bănuitor, furişat mtr-o ascunzătoare.

Adevărata discuţie de-abia acum începu. Fu lungă. Toate -familiile prietene sau doar cunoscute de ei au fost trecute prin sită. Tatăl prezentă lotul fetelor principalilor săi clienţi şi ai principalilor confraţi. Adeline insistă asupra tinerelor surori ale colegelor ei de la institutul Voisembert,- de care putea să răspundă. în sfârşit, apărură relaţiile Mignonilor. Nici o partidă nu era îndepărtată cu uşurinţă.

- Să nu dăm pe nimeni deoparte fără examen, zise însuşi Ferdinand. Ce aveţi cu cea care tocmai a fost numită? Două logodne rupte? Asta e altceva, să trecem.

Servindu-se de rezemătoarea fotoliului ca de un pupitru, nota fiecare nume pe o foaie de hârtie şi, după deliberare, îl bifa sau îi făcea un semn. Adesea îl chemau pe funcţionarul de afară, îi cereau o lămurire, o cifră. Selecţia se opera încetul cu încetul.

Găsiseră deja cinci sau şase partide foarte potrivite, între care alegerea finală s-ar fi putut face imediat, dacă Ferdinand şi-ar fi arătat cât de cât preferinţele.

- Faceţi ca şi cum gustul meu personal n-ar trebui să intervină. Când vom fi ales ce e mai bun, voi vorbi si eu.

Voia să facă raţiunii un loc cât mai mare, iar cel care intervenea din când în când era tatăl lui:

.-Nu, nici pomeneală, asta nu-i prea arătoasă! Aşa cum e făcut, Ferdinand poate să pretindă un minimum de farmec.

încet, încet, din această cercetare, din această eliminare, se desprindea tipul ideal: era o tânără persoană între cincisprezece şi douăzeci de ani; copilă unică sau, în cel mai rău caz, să n-aibă mai mult decât o soră de măritat; cu zestre satisfăcătoare, dar nu prea mare; să nu aducă o avere şi speranţe pe care un fiu

Boussardel nu le-ar putea împlini, nici obiceiul unui trai prea costisitor de susţinut pe urmă. în concluzie, să fie doar cu o treaptă peste Ferdinand, căci tânărul nu se temea de această dificultate, şi se lăuda că ştie să placă, să compenseze prin seducţiile persoanei sale inegalităţile care ar putea exista între cele două situaţii.

- Aş reuşi, zise el, mai ales dacă ar fi singura odraslă.

- De ce numai în acest caz? întrebă agentul de schimb.

- Dacă ar fi singura fată, părinţii ei, tată, ar fi obişnuiţi să-i satisfacă fanteziile. Ar fi de-ajuns ca ea s-o aibă pe aceea de a se mărita cu mine, si restul ar veni de la sine.

Râse el însuşi de această logică masculină, cu o bunăvoinţă lipsită de orice înfumurare neplăcută, si tatăl râse şi el. Dar încă nu găsiseră „perfecţiunea" pe care o cautau.

Câmpul de acţiune era totuşi prea larg, pentru că nu se cerea tinerei să aducă nici un birou de notariat, nici. o Bancă ori altceva, fiindcă Ferdinand aducea el biroul Boussardel: .principiul acestei succesiuni, întotdeauna subînţeles, fu precizat în seara aceea.

- Cu tine am alte intenţii despre care îţi voi spune la timpul si locul potrivit. Fii liniştit, adăugă agentul de schimb către louis, care nici nu se gândea să protesteze.

Paranteza închisă, Boussardel se întoarse spre Ferdinand.

- Ti-ar plăcea un nume mare?

nume mare?

- Da... Vreo particulă, vreun titlu în familia socrilor tăi...

Decorcentat de stupoarea cu care fu întâmpinată această sugestie, agentul de schimb nu mai continuă. Toţi priveau în tăcere, şi Ramelot, pe care o credeau aţipită, izbucni într-un râs zgomotos.

- Ei, ce-i? reluă Boussardel regretând ceea ce spusese. Ştiu eu ce idei are în privinţa asta? îi vorbesc

de un nume de răsunet... mă gândesc la o străină, la o englezoaică...

- O, nu, tată! strigă Adeline, ai cărei obraji se acoperiră pentru prima oară, de un roz trecător, o Boussardel englezoaică, ce-ţi veni?

- Şi apoi, zise Julie râzând, manierele englezeşti sunt la modă, în timp ce particula nobiliară, de când cu noua cârmuire...

-Dar n-aţi înţeles la ce m-am referit! exclamă tatăl cu sprâncenele încruntate, aşezându-se mai bine în fotoliu.

Se căia că vorbise. Ce sens avea să le dezvăluie astăzi copiilor săi gustul lui pentru numele mari? Presimţise că nu-l vor înţelege. Odată castelul din Berry terminat frâul acesta îl împieciicase să cedeze puternicei tentaţii de a adăuga numelui său pe cel al domeniului. *Boussardel ele Grangay!* Ar fi sunat atât de bine! Pe ecusonul grilajului, la marginea drumului spre Bourges, ca şi deasupra porţii mari cu două canaturi a palatului pe care proiecta să-l aibă la Paris, îsi imaginase un B împletit cu un G; si asemenea atâtor alte familii s-ar fi numit si a sa mai întâi *Boussardel de Grangay,* apoi *B. de Grangay,* şi, în sfârşit, scurt, *de Grangay.* Ei, bine, o alianţă cu un nume cu particulă i-ar fi oferit lui Ferdinand o nevastă pe potrivă şi poate chiar cu transmiterea vreunui titlu dacă tânăra n-ar fi avut fraţi... Ce era atât de extravagant în toată socoteala asta?

Cuprins de o stare proastă, de un vag sentiment de singurătate, tatăl descoperi o distanţă între el şi copiii lui. Hotărât, îl „ţineau la distanţă", ca să se folosească de limbajul lor. Se arătau mai regalişti decât regele, mai Boussardel decât el, Boussardel, pentru că toţi patru, chiar şi Adeline, pe care o crezuse aristocrată, şi Julie, pe care-o crezuse indiferentă la aceste lucruri, toţi posedau destul orgoliu burghez pentru a fi mândri că se numeau Boussardel.

Ca să rupă gheaţa, Adeline sună. Servitorul aduse răcoritoare. Albaret, cu paharul de punci în mână,

reînnodă firul discuţiei si reveni la domnişoara Dantier, cumnata Celestei
Lebas. Dar Adeline le atrase atenţia că era logodită; începură din nou să rostească nume; fiecare vorbea pe rând..

- Şi Theodorine Bitzius? zise pe neaşteptate Julie.

Tăcerea care urmă acestei propuneri vesti un lucru important. Ferdinand înălţă capul şi privi pentru un moment tavanul.

- Theodorine Bitzius, rosti el în sfârşit, cu încetineală, şi surâzând puţin... Cea al cărei frate s-a însurat primăvara trecută?

-Cu domnişoara Coquelet cea mică, preciză Julie. La Saint-Germain- f'Auxerrois.

- Da, zise Ferdinand. Stiu, stiu...

Ritmul cuvintelor se schimbase. De la o vreme fiecare replică era precedată de tăcere şi de atenţie.

- ...O cunosc, spuse Adeline.

- ...Si eu, zise Louis, care nu vorbise toată seara.

- ...Dumneata o cunoşti? îl întrebă Boussardel pe Albaret.

- ... îl cunosc pe taică-său.

- ...Filatorul, completă Boussardel.

Ferdinand surâdea întruna. Să fi fost oare încântat de farmecele persoanei sau de cele ale alianţei? îşi îndreptă privirea spre soră-sa.

-Julie!... spuse el dând din cap, de mai multe ori, de sus în jos.

Nu-şi isprăvi fraza. Mişcarea capului, destul de elocventă, însemna: Julie, complimentele mele, ne înclinăm în faţa ta.

- Da, încuviinţă tatăl, ideea nu pare lipsită de interes.

Tăcură din nou. Cele opt personaje rămaseră nemişcate pe
scaune şi făptura celei la care fiecare gândea se închegă în mijlocul cercului lor şi al tăcerii. Theodorine Bitzius apăru neclar, fără trăsăturile chipului, fără pieptănătură, fără o formă precisă, dar cu o presupusă avere, o origine, un anturaj. Forma ei fizică, ce interesa deocamdată prea puţin, se odihnea probabil, în acel

moment, în vreun apartament, într-o cameră necunoscută, şi doar silueta socială a acestei fete, străină familiei, pătrunsese în salon.

Agentul de schimb îşi chemă funcţionarul.

-Toate informaţiile posibile, până mâine, despre familia Bitzius, mare filator din Annecy, stabilit la Paris după cel de-al doilea tratat de la Viena.

Această frază declanşă discuţia, care reîncepu. Curiozităţile se încrucişau cu informaţiile. Familia Bitzius nu făcea parte nici din cercul intim, nici din cel al clienţilor biroului financiar, si nici unul dintre cei de faţă nu putea furniza toate amănuntele dorite. Se ştia totuşi că după 1815 această familie îşi păstrase fabricile din Genova, dar că, în faţa absolutismului regelui Sardiniei, sfârşise prin a-şi muta reşedinţa la Paris; asta, mai ales spre liniştea şi plăcerea celor trei doamne, adică bunica pe linie maternă, doamna Bitzius si tânăra ei fiică. Afacerile mergeau, datorită tatălui, care se sacrificase şi stătea la Annecy o jumătate de an. Toată lumea aştepta astfel zile mai bune. Doamna Bitzius si mama sa duceau la Paris o existentă demnă, dar opulentă; fiul se stabilise şi el aiei; Julie credea că tânăra Theodorine mai era încă la pension.

- Toate acestea mi se par că merită simpatie, zise Boussardel care, după situaţia familiei Coquelet, presupunea că Bitzius-fiul trebuie să fi reprezentat o partidă frumoasă. Ar fi chiar o politică excelentă ca burghezia parizianăsă primească...

Se întoarse spre Albaret, ca pentru a-l lua martor.

-...Să primească oameni, urmă Albaret, care înainte de nenorocirile noastre erau burghezi francezi.

- Domnişoara Theodorine are surori? întrebă Ferdinand.[5]

Julie credea că nu. Dar care era mediul acestor Bitzius, pe cine vedeau ei la Paris?

-Negoţul cel mai înalt, fără îndoială, spuse agentul de schimb.

- Stiu, zise Julie, care era cea mai informată, stiu că sunt rude cu baronul Sarget, de asemenea cu o familie de Laharpe, de origine elveţiană, dar care trăieşte la Bordeaux, şi numără şi negustori, şi, dacă nu mă înşel, şi un pastor.

Adeline scoase un strigăt.

- Cerule! Nu cumva sunt protestanţi?

-Nu m-am gândit la asta, răspunse Julie. Dar nu, sunt zăpăcită! Nu sunt, pentru că băiatul nu s-a însurat la templul protestanţilor.

-Oh! S-avem iertare, urmă Adeline care, pentru că nu' fusese ea cea cu propunerea, combătea din instinct candidatura Theodcrrinei Bitzius. Acest punct important trebuie lămurit!

Ramelot ridică din umeri şi Ferdinand începu să râdă.

- Hei, soră! Ce fanatism!

-Dragă domnişoară, zise cu fineţe Albaret, timpul lui Chamillard a trecut, acum e vremea domnului Guizot.

Totuşi Adeline se agita, ridica din mâini.

- Tată! Ce crezi despre asta? întrebă Ferdinand însoţindu-şi apelul cu o privire grăbită.

- Cred, declară Boussardel, că dacă, aşa cum pare, această -familie onorabilă are legături sau chiar origini protestante, ăsta n-ar fi un motiv în ochii mei, pentru a o da la o parte *a priori.* Există mari tradiţii în familiile protestante şi n-aş vedea cu ochi răi să se încuscrească cu tradiţiile pe care le avem noi.

- Bravo, tată, strigă Ferdinand. Eşti un adevărat liberal!

- îmi place să cred, zise Boussardel, care simţea ştergân- du-se supărătorul efect al propunerii sale nobiliare.

-Dar, de fapt, urmă Ferdinand, trebuie s-o fi văzut eu însumi pe tânăra persoană la nunta lui Coquelet. Nu-i o brună mică

- Mică, mă rog, zise Julie. Nu-i minusculă.

- Nu, nu, zise Ferdinand, într-adevăr...

De astă dată, Theodorine Bitzius începea să capete şi chip omenesc. Atunci se auzi o întrebare care venea de la Louis:

- E frumoasă?

-N-o am prea bine în minte, spuse Julie cu prudenţă, dar cred că e drăguţă.

Ferdinand, dealtfel, nu cerea atât de mult. Se opriră, în principiu, până când vor fi mai bine informaţi, la Theodorine Bitzius. Adeline, care simţea că congresul se terminase, porunci din nou răcoritoare. Domnii, obosiţi de lunga lor nemişcare, se ridicară ca să-şi golească paharele. Fiecare avea impresia că printre ei se afla o persoană în plus. Parcă fusese răpită de la casa ei şi adusă acolo. Soarta ei era pe cale de -a se lega de această familie, care n-o cunoştea, şi pe care nici ea n-o cunoştea câtuşi de puţin; şi această fată nu va fi înştiinţată despre un asemenea eveniment decât la timpul potrivit.

Doamna Mignon ceru mantia şi cupeul, şi se oferi să-l ducă pe Albaret acasă. Se despărţiră, felicitându-se, îmbrăţişându-l pe Ferdinand de mai multe ori, şi odată uşa închisă, în urma celor care plecaseră, Adeline alergă să-şi facă rugăciunile în oratoriul ei.

Informaţiile aduse a doua zi de omul de încredere depăşiră speranţele. Doamnele Bitzius locuiau într-un palat destul de frumos, pe Grande-Rue-Verte, colţ cu strada Miromesnil, şi trăiau dintr-o rentă de treizeci de mii de livre; si încă nu era
vorba decât de casa din Paris si de un trai care excludea

serbările, căci cele trei femei din Savoia se socoteau nişte biete emigrante. Părea greu să estimezi pe moment ţesătoriile din Annecy; totuşi nu le puteai evalua sub trei milioane. Toate astea păreau foarte bune, dar aveau nevoie de certitudini. Funcţionarul făgădui să precizeze în "douăzeci şi patru de ore ce anume adusese Bitzius-fíul în căsătoria lui.

- Tată, zise Ferdinand, porunceşte să se ia toate informaţiile cu putinţă: eu rămân deocamdată în culise. Şi când te vei socoti informat si când ne vom hotărî la această căsătorie, atunci

dumneata te vei da deoparte, şi voi intra eu în scenă.

Agentul de schimb declară râzând că nu se mai pomenise un asemenea fiu. Era pentru prima oară când vedea angajându-se o negociere de căsătorie în care tânărul ce urma să se însoare să participe în asemenea mod: mereu noile tendinţe. Dar totodată acest amestec, la Ferdinand, de supunere atât de evidentă şi de siguranţă de sine atât de sănătoasă, îl încânta. Boussardel se arăta aidoma atâtor taţi care iubesc în fiii lor pe tânărul ce ei nu cutezaseră să fie.

- Admir optimismul tău şi totuşi, băiatul meu, observă el, tânăra persoană nu e singură la părinţi.

- Cu atât mai rău sau cu atât mai bine! O oarecare dificultate nu-mi displace. La urma urmelor, e singura fată.

Opt zile mai târziu, ţinând în mână mănunchiul de referinţe, dovezi si cifre, tatăl si fiul se declarară de acord, si

ţ ' ' ? ?

Ferdinand zise:

-Acum, tată, zarurile sunt aruncate, dă-mi mână liberă. Vreau ca înainte de două luni? doamna Bitzius să vină să-ti

ofere pentru mine mâna fiicei sale, dacă nu cumva tatăl nu va veni el însuşi, special din Savoia, ca să facă acest demers.

- Sper că n-ai de gând s-o compromiţi pe domnişoara Théo- dorine?

- Ce prostie! răspunse Ferdinand. înţeleg ea şi părinţii să mă accepte din dragoste, nu numai ea!

Căci dorea cu ardoare ca această căsătorie, din interes pentru el, să fie pentru tânăra fată o căsătorie din dragoste.

Se împrieteni în cursul săptămânii cu Bitzius-fiul, care urca în fiecare dimineaţă la Longhamps, şi care-l pofti la masă la tânăra sa soţie într-o duminică, când era invitată si soră-sa.

Théodorine Bitzius era o domnişoară micuţă, dar care se ţinea ca şi cum ar fi fost înaltă. Deşi privea pe toată lumea de jos în sus, părea că te măsoară din cap până în picioare, şi cum ceea ce-i lipsea fiind mai ales picioarele, odată aşezată, se şi punea de acord cu sine. Felul cum îşi ţinea capul înceta atunci să mai surprindă, devenea interesantă. Avea o frunte îngustă, ochi atenţi şi tenaci, o gură liniştită, trăsături rar mobile. Această fizionomie o făcea să pară mai mare decât era, dar părea să rămână astfel vreme îndelungată; era una dintre acele femei care, de la cincisprezece la cincizeci de ani, par de treizeci.

Ceea ce Adeline numise „sângele protestant al domnişoarei Bitzius" nu-i venea decât din partea mamei sale, dar care se măritase catolic. Bitzius-tatăl ţinea de religia catolică, în care fuseseră crescuţi şi Théodorine şi fratele ei. Adeline pretindea că trăsăturile hughenote se vedeau bine la tânăra fată şi, fără îndoială, nu se înşela. Dar sora cucernică a lui Ferdinand simţi în curând cât de puţin va cântări această consideraţie în hotărârile tatălui si fratelui ei; si cum ceea ce era în afara persoanei sale n-o interesa decât în măsura în care urma să producă vreun efect, Adeline se dezinteresă brusc de toată această treabă.

- O, îi spuse ea fratelui său, nu-s prea bucuroasă să te văd contractând o astfel de căsătorie. Dar, treaba ta... Mă voi ruga Domnului să te ierte.

- Eşti de acord, zise Ferdinand, că şi în conştiinţele protestante sentimentul datoriei poate să fie puternic

şi să comande totul? Atunci, admite de asemenea că râvnesc să am o nevastă care să fie un om al datoriei. Originile care te neliniştesc, draga mea soră, pe mine mă liniştesc. Nu mă însor pentru ca doamna Ferdinand Boussardel să dea fuga . la bal fără mine... întorcându-se spre tatăl său, el adăugă mai încet, ca de la bărbat la bărbat: Nici ca să mă însele!

- Ce idee ciudată[5] ai despre neveste! rosti agentul de schimb sincer mirat.

- Cunosc femeile, replică fiul, tot pe un ton scăzut.

Şi Boussardel îl privi pe băiatul pe care la douăzeci şi unu de ani pretindea că ştie mai mult decât el, om la cincizeci şi ceva de ani, şi care reuşise aproape să-l convingă de această superioritate. In faţa unor astfel de surprize, care nu se explicau nici prin noua educaţie, nici prin noile moravuri, tatăl începea să se întrebe dacă tinerelul nu evoluase singur, datorită unor motive necunoscute, cum se întâmpla adesea cu unele rase de animale. în concluzie, habar n-avea de manevrele folosite de Ferdinand ca să-şi ajungă scopul, după cum nu ştia nimic nici despre primele rezultate obţinute de acest tactician înnăscut. Nici măcar Adeline, în aparenţă indiferentă, dar totdeauna foarte curajoasă în astfel de probleme, nu putuse scoate nimic de la frate-său. Sigur că Louis ştia unele lucruri, dar de la el nu se putuse afla niciodată nimic.

-*Motus!* zicea Ferdinand când îl întrebau. Un căpitan de elită nu-şi dezvăluie niciodată planurile!

De fapt, Ferdinand nu voia să dezvăluie alor săi cum socotea s-o prindă în plasă pe viitoarea lui soţie din cu totul alte motive. în acel moment era de acord ca ai lui să-i fie complici, dar mai târziu, când Theodorine va purta numele său, când va ţine casa, când îi va dărui copii, nu va regreta că si-a amuzat tatăl si sora pe seama acestei soţii? Nu voia ca nişte amintiri neplăcute să dăuneze mai târziu respectului datorat doamnei Boussardel.

Tot ceea ce transpăru din acţiunea întreprinsă de tânărul bărbat fu osteneala pe care şi-o dădu. Nu neglija nici cel mai mic amănunt; îşi puse croitorul şi cizmarul să muncească din brânci. într-o zi se treziră în casă cu un om urmat de un *groom* care ducea nişte cutii, si se închiseră cu Ferdinand în odaia băieţilor. Louis, dând să intre, o surprinse pe Adeline privind prin gaura cheii; o făcu de râs amintindu-i de vârsta ei, dar nu-i explică nimic, şi nu intră în odaie decât după ce Adeline plecă. Ferdinand îşi comandase la Staub nici mai mult nici mai puţin decât un veşmânt de sultan, ca să joace, într-unui din saloanele pe care le frecventa şi familia Bitzius, pe eroul unei şarade, şi voise costumul acasă, ca să-şi repete rolul împreună cu fratele său. Era un băiat căruia îi plăcea să ocolească greutăţile, care nu se deranja pentru orice, dar când se hotăra să facă un lucru, apoi îl făcea.

îl rugă pe taică-său să-i deschidă un nou credit, îl rugă de asemenea de două sau trei ori să-i obţină o lojă la Teatrul Italian. Zilele treceau; într-o seară, Boussardel avu surpriza de a-l întâlni la o masă a agenţilor de schimb pe Bitzius-tatăl, despre care nu stia că se arfă la Paris; filatorul îl atrase în ambrasura unei ferestre, îi vorbi, si-l invită la masă în aceeaşi săptămână, la Rocher la Cancale, ca între bărbaţi, numai ei doi. în sfârşit, în mai puţin de patru luni după ce numele Theodorinei Bitzius fusese aruncat de Julie în cercul din strada Sainte-Croix, preotul din Saint-Philippe-du-Roule dădea binecuvântarea nupţială celei care în acel moment devenea unica doamnă Boussardel.

Agentul de schimb n-avea să uite niciodată senzaţia care pusese stăpânire pe el la terminarea ceremoniei, când - mergând în spatele celor doi soţi tineri, după ce străbătuse biserica în toată lungimea ei, în fruntea cortegiului - ajunsese în peristil. Martie era abia la început, dar vremea era destul de frumoasă pentru ca la ieşirea din naosul semiobscur lumina de afară să pară puternică. Boussardel fu năucit. Răscrucea pe

care o alcătuiau, în faţa bisericii, străzile foburgului Roule, Saint-Honore, Angouleme şi Pepiniere, era înţesată de echipaje şi de gură-cască. Copiii treceau pe sub botul cailor ca să se apropie de covorul ce acoperea treptele bisericii Saint-Philippe. Nechezatul bidiviilor, tropăitul şi zurgălăii se amestecau cu înjurăturile vizitiilor, cu uralele mulţimii ce se înghesuia în spatele şnururilor roşii, şi cu glasul puternic al orgilor ce ţâşnea prin portalul deschis. Era o nuntă frumoasă, dintre cele care iscă admiraţia mulţimii. în vârful scării străluceau toaletele somptuoase, iar pe şosea erau aliniaţi cai de preţ, cupeuri după ultima modă, trăsuri cu ori fără număr. La picioarele lui Boussardel, Parisul îşi depunea aplauzele, iar în spatele lui se înşiruia înalta societate pariziană, bogaţii, influenţii, oamenii zilei de azi şi ai celei de mâine. Toată acea scară ierarhică se mobilizase-ca să asiste la nunta fiului său cu moştenitoarea unei familii de mari industriaşi, onorabilă şi onorată, care poseda averi mari adunate de câteva generaţii. Boussardel dădu braţul doamnei Bitzius ce etala pe ea o avere de dantele de Chantilly. Ieşind afară, în lumină si în zgomot, Boussardel se opri brusc, tresări. Doamna Bitzius îl privi.

- Ce frumoasă zi, domnule!
- Ah, doamnă, bâlbâi el, ah, doamnă...
- Fericirea acestor copii este atât de vădită, încât te emoţionează.

?

Da, doamnă. Sunt fericit, foarte fericit...CAPITOLUL XIII

Primăvara care urmă acestui eveniment îl obosi mult pe agentul de schimb. Se simţea ostenit ca după un lung efort. De doi ani, Ferdinand se iniţia în tainele slujbei, şi reuşise destul de bine, biroul devenind o

maşină puternică, ce evita ciocnirile fără să se oprească brusc: tatălui îi făcea plăcere s-o încredinţeze încet, încet, încet, mâinilor bărbatului tânăr.

- Acordă-ţi puţină odihnă, Boussardel, îi spunea Ramelot, ai nevoie de ea.

Boussardel simţi că o epocă din viaţa lui se isprăvise si poate şi din viaţa alor săi. Căsătoria Bitzius marcase o etapă. înţelese cât de mult va preţui de acum, în familia lui, această micuţă Theodorine, oarecum imperturbabilă, cu dota ei mare, cu speranţele ei avântate, cu virtuţile solide atât de diferite de virtuţile transmise de Lydie Flouet şi de Florent Boussardel. înţelese de asemenea că după această căsătorie şi după căsătoria Mignon, nunţile de seamă vor veni de la sine în familia sa. Doar primele două avuseseră nevoie de diplomaţie, de voinţă, de seducţie. De-acum încolo, dacă nenorocirea va face să existe fii prost crescuţi sau neîndemânatici şi fete urâte, se vor căpătui totuşi, Qăci ¿anul atrage după sine' banul, şi când o familie a căpătat reputaţia că face. căsătorii frumoase, vede constituindu-se în preajma ei o rezervă de pretendenţi şi de pretendente, totdeauna gata să-şi ofere numele, zestrea, onorabilitatea, fără să mai fie obligată să-şi etaleze avantajele propuse în schimb.

Mai târziu, cu timpul, poate că va veni şi ziua când familia va fi destul de numeroasă, destul de bogată şi destul de puternică, pentru a face căsătorii între veri, şi aceste căsătorii să reprezinte legăturile cele mai strălucite. Dar agentul de schimb nu va mai vedea asta; Ferdinand, sigur, dacă Domnul îi va da o viaţă lungă.

Boussardel reflecta adesea la aceste lucruri. Cât dram parcurs în 1815! Amintirile se înlănţuiau tu visurile, omul de peste cincizeci de ani se reîntoarse în trecut şi se apropie de Ramelot. Cu fiecare zi, bătrâna se mişca din ce în ce mai greu. Odată, prăvălită în vastul fotoliu din odaia ei, ezita să se mai ridice şi nu se scula decât împinsă de vreo nevoie absolută, sau când auzea semnalul de masă; dacă avea nevoie de un pahar cu apă, de o batistă, ea, odinioară atât de

sprintenă în casă şi atât de puţin dispusă să se lase servită, chema, suflând într-un mic fluier de aur. l-l dăduse Julie când împlinise şaptezeci de ani şi Ramelot îl purta atârnat de cordon, împreună cu un medalion cu o miniatură care-o înfăţişa pe Lydie, pictată de Adeline după un vechi portret.

Boussardel, mai eliberat de îndatoririle sale, se obişnui să se ducă la Ramelot, în camera ei cu vechituri, şi să se aşeze alături. Cele două personaje atât de diferite pe care împrejurările le făcuseră să trăiască alături, se aşezau de-o parte şi de alta a ferestrei, şi vorbeau vreme îndelungată. între ei stăruia vechea inâmiciţie, dar liniştită, înăbuşită, latentă, împrumutând cuvintele, atitudinile, devotamentele prieteniei. Sigur, cu anii, agentul de schimb se ridicase mult deasupra femeii cu şarlotă, dar în anumite zile, aflându-se în fata ei, redevenea modestul Florent, care uitându-şi averea agonisită, resimţea ruşinea de odinioată. Recădea în starea asta cum recazi într-un obicei păcătos, zicându-şi că e pentru ultima oară, sau cum te reîntorci într-un climat vătămător care ţi-a lăsat o seamă de răni şi o anumită nostalgie. Ramelot era singura persoană din lume cu care Boussardel împărţise secretul morţii Lydiei, secret care era singurul subiect al discuţiilor lor. Dar nu ajungeau niciodată să-l rostească cu glas tare, era întotdeauna subînţeles şi înţeles. Conferea celui mai banal dialog o rezonantă periculoasă şi atrăgătoare. Cu cât treceau anii, cu atât acest obicei se accentua, în curând, Boussardel, începu s-o viziteze zilnic, la aceeaşi oră, pe Ramelot.

în timpul unei asemenea discuţii el îi făgădui un loc în cavoul familiei.

- îl meriţi, îi spuse el.

îsi dădea seama că-i face o mare cinste, dar bătrâna se

arătase demnă de ea prin devotament, uitare de sine şi mai ales tăcere. Ramelot nu răspunse imediat. Degetele sale deformate se jucară cu medalionul. Bărbia îi căzuse în piept, capul îi alunecase în faţă şi

şarlota îi ascundea chipul. Boussardel credea că o necăjise vorbindu-i despre moarte, şi tocmai deschisese gura ca să-i spună că aşa cum era clădită putea să mai trăiască încă douăzeci de ani, când o auzi răspunzându-i foarte încet:

- Primesc, si stii de ce...

înţelese că ea se gândea la Lydie, încă singură în frumosul mausoleu, căci până atunci anumite dificultăţi îl împiedicaseră să aducă din Olanda rămăşiţele pământeşti ale controlorului vămilor.

Boussardel nu mai insistă, lucrul era hotărât. Privi pe fereastră. Piaţeta se schimbase. Dughenile dispăruseră, în locul lor se deschiseseră nişte prăvălii frumoase. Se construiseră şi câteva noi case. în grădina din faţă ulmul secular care constituise orgoliul colegiului, fusese tăiat, şi în locul lui răsădiseră nişte platani tineri care se şi înălţaseră. Dar ceea ce transformase acest colţ al oraşului era mai ales inovaţia trotuarelor. Nu mai exista pârâul aceia din mijlocul străzii si pietonii nu se mai murdăreau de noroi; domnea curăţenia. Altădată, în zilele noroioase, ca să traversezi trebuia să dai ceva vreunui zilier ca să pună o scândură de-a curmezişul; alteori, când auzeai deschizându-se o fereastră si strigându-se: „Păzea, apa", trebuia să te adăposteşti repede. Vremurile acelea erau acum foarte departe.

Agentul de schimb, rămas fidel himerelor sale urbane ca unei manii de colecţionar - cu atât mai mult cu cât „Cartierul Europei" era pe cale să îmbogăţească familia Mignon, inclusiv pe Julie, ba chiar şi pe cei doi gemeni cărora Boussardel le cumpărase nişte parcele - agentul de schimb deci, contemplând piaţa Sainte-Croix, îşi imagina progrese şi mai mari, şi mai generoase, aplicate întregului Paris.

Apoi gândul i se reîntoarse la casa lui, şi-şi îndreptă privirea spre pereţii martori ai atâtor amintiri. Trecuseră ani de când familia i se mărise, mutându-se de la un etaj la altul. Mătăsurile întinse pe pereţii odăilor, ba chiar şi pânza tricoloră din apartamentul lui Ramelot, în care se încăpăţânase să-i îmbrace, îşi

arătau vechimea în locurile atinse de soare; deasupra lămpilor plafoanele se afumaseră; tăciunii, căzând din cenuşar, crăpaseră marmura din faţa căminului. Amprente ale vieţii domestice, cicatrici ale locuinţelor, hieroglife descifrabile doar pentru sufletele capabile de o lungă memorie şi de ataşament fată de bătrânele ziduri...

9

Treizeci şi unu de ani petrecuţi în strada Sainte-Croix! în timpul acestui interval, câte evenimente! Naştere, naştere şi încă o naştere dublă, moarte, boală, căsătorie, epidemie, căsătorie... Căci fiecare cămin are o istorie deosebită a lui, jalonată de fapte importante care rar sunt şi fapte istorice. Când Boussarjlel răsfoia jurnalul familiei sale, cunoscut doar de el, unde consemna cu propria mână cronica micii comunităţi, nu regăsea nici Congresul de la Aix-la-Chapelle, nici pe cel de la Laybach, nici moartea împăratului în Sfânta Elena; pentru el, cele trei fapte glorioase se rezumau la conferinţele burgheze care le precedaseră şi 1837, anul luării oraşului ¿onstantine, era pentru el anul logodnei Bitzius. Mai târziu istoria gândirii va desprinde poate, din această epocă în care copiii crescuseră în strada Sainte-Croix, alte date: Hugo ivindu-se după Lamartine şi Delacroix după Gericault, Lamennais condamnat de Papă, Niepce şi Daguerre asociindu-şi lucrările, Atlanticul străbătut de un vapor cu aburi si lacul Ciad ivindu-se din adâncurile nisipurilor. Viaţa familiei fusese prea puţin afectată de toate aceste evenimente. Ceea ce recapitula în gând Boussardel, aşezat în fotoliul său din colţul ferestrei lui Ramelot, era lunga cronologie privată de unde ţâşnea la suprafaţă o periculoasă tuse măgărească, plecarea unei servitoare, arestarea unui asociat, închirierea unui etaj, una sau două alarme intestine, sfaturi de familie, alianţe, creşterea prosperităţii biroului de schimb.

Burghez tipic, nu se alarmase din pricina schimbărilor regimului. Odată cu începutul secolului, el şi mediul "său ştiuseră să vadă, sub instabilităţile formelor aparente, stabilitatea profundă a instituţiilor.

Ce-o interesa pe burghezie numele şi titlul, raţiunea socială a celui care cârmuia, dacă era asigurată că-şi poate păstra mereu aceleaşi avantaje, mereu acelaşi statut? Va putea să accepte toate deghizările puterii, din moment ce această putere îi lăsa pârghiile de comandă; Boussardel nu minţea când proclama:

-Niciodată n-am căzut în politicomanie. Sunt deasupra acestui lucru.

Toată această dublă fericire, socială şi familială, se lega, se comandita; biroul de schimb n-ar fi prosperat alături de un cămin putred, aşa că Boussardel îi era profund recunoscător lui Ramelot care făcuse atâtea pentru acest cămin.

Soarta celor mai frumoase familii este legată aproape întotdeauna de câte o persoană străină fără de care edificiul nu s-ar fi construit şi care nu stie cum să se retragă ca acest edificiu să nu se prăbuşească. în funcţie de mediul social, e o vecină, sau un servitor, o guvernantă, sau un intendent, un abate, un notar: la prinţi, devotatul acesta e un ministru: chiar unele naţiuni nu sunt puternice decât prin prezenţa imigraţilor lor. Astfel era şi Ramelot în strada Sainte-Croix. Boussardel se sprijinea pe patriota din 1789.

Sănătatea bătrânei se înrăutăţi în cursul iernii care urmă căsătoriei lui Ferdinand. în ianuarie, tânăra Theodorine urma să nască. Tinerii căsătoriţi locuiau la doi pasi, pe strada Basse du-Rempart, într-o casă boierească ce dăciea spre bulevardul Capucinilor, şi totuşi Ramelot nu se putu duce să îndeplinească în acest nou cămin funcţiile pe care continuase să le asigure în familie şi care, la fiecare maternitate a doamnei Mignon-tânăra, o făcuseră să stea de planton în Place de Rivoli. Se arătă atât de afectată de această neputinţă, încât Julie veni să-i ţină companie. Fără ea, Ramelot s-ar fi aflat singură în strada Sainte-Croix. Toată lumea se dusese la Ferdinand. Valetul Juliei alerga de la o locuinţă la alta; Ramelot îl chemă în faţa fotoliului.

- Explică-te, băiete. Cum e cu doamna Theodorine?

Omul nu ştia să zică decât ceea ce i se spusese: că totul merge bine.

- Totul merge bine? Şi ei îşi închipuie că asta mi-e de-ajuns? Eşti un prost! Aleargă, cere amănunte, întreabă cum se prezintă copilul! Nu, trebuie să mă duc eu acolo! striga gâfâind, încercând să se ridice din fotoliu, dar căzând înâpoi. Ah! nu pot! Ce mizerie! Ce mizerie! Am ajuns o neputincioasă, un rahat! Ar trebui să fiu aruncată într-un spital!

Se frământă cumplit în acea zi. Vestea că Theodorine
născuse o fetită zdravănă, nu făcu să-i scadă febra. A doua zi
trebuiră să cheme medicul. Când veni vara, n-o mai putură duce la Granşay. Astfel că Boussardel îşi conduse şi-şi instală singur copiii şi nepoţii.

-Ăsta-i sfârşitul, spusese Ramelot. Nu mai împart cu ei viaţa de familie...

Ca să atenueze această lovitură, Boussardel îşi scurtă propria-i şedere în Berry, pretextă că slujba, de care nu se mai ocupa aproape deloc, îl solicita la Paris, şi petrecu aproape toată vara în strada Sainte-Croix.

- Să nu crezi că mă poţi înşela, Boussardel, îi zise neputincioasa. Nu mă las trasă pe sfoară. Numai mila te ţine aici!

El protestă. Ea adăugă, foarte încet, bombănind puţin:

- E cât se poate de frumos din partea' dumitale!

Prietenia dintre ei se strânse şi mai mult. Discutau despre persoane dispărute, dezgropau fapte vechi, căci erau singurii care le cunoşteau. Boussardel se agăţa de Ramelot ca de ultimul martor al zilelor trecute. Odată dispărută, cu cine va mai vorbi el, nu despre Lydie, pentru că nici unul dintre ei nu rostea vreodată acest nume, dar despre copilăria celor doi gemeni, despre debuturile sale ca agent de schimb, despre vremea ocupaţiei?

Familia se întoarse de la Grangay. Chiar în aceeaşi seară Julie dădu fuga în strada Sainte-Croix ca s-o

îmbrăţişeze pe bătrâna ei prietenă; fu impresionată de schimbarea de care tatăl ei, văzând-o zilnic, nu-şi dăduse seama. Se sperie, îi chemă pe cei mai mari medici, pe care bătrâna îi suportă numai ca s-o liniştească. Nu-i dădură nici o nădejde; apa luase cu asalt trupul, înconjurase plămânii. îi făcură bolnavei nişte crestături la picioare în mai multe locuri, ca să se scurgă lichidul şi ca s-o uşureze, căci răul nu mai putea fi combătut. N-o mai culcară; respira mai bine când stătea în sus. Julie, care-o îngrijea pe Ramelot, nu-şi precupeţea îngrijirile, oricât de respingătoare ar fi fost. Fără pauză, cât era ziua de mare, îi schimba ligheanul în care picioarele, ascunse sub jupe, şiroiau de apă. într-o zi, la masă, Boussardel, a cărui nelinişte se transformase în obsesie, se bătu cu mâna peste frunte şi strigă:

- Dumnezeule! Şi n-am nici un portret al ei!

- Dar, tată, zise Adeline, i-am tăcut nu demult mai multe portrete în creion. Cred că seamănă. Ai uitat de ele?

Boussardel le ceru imediat. Examinarea lor îl linişti puţin, apoi o rugă pe fiica sa să mai deseneze încă unul; pe urmă spuse că ar voi totuşi ca Ramelot să fie pictată pe. pânză, asa că va chema un artist de renume, cât mai era încă vreme; chipul nu i se schimbase, avea mereu, zicea el, aceiaşi ochi,

^ce'astă agitaţie îi surprinse pe toţi copiii, chiar şi pe sensibila Julie. Nu putea pricepe motivul în virtutea căruia tatăl lor lupta astfel împotriva naturii si încerca să reţină, pe marginea mormântului, imaginea, reflexul, privirea sumbră şi fixă a lui Ramelot. .

într-o dimineaţă, bătrâna nu mai aşteptă ca agentul-de schimb să vină să-i facă prima vizită şi trimise ea să-l cheme.

- Aşază-te, Boussardel, îi zise, respirând mai repede ca de obicei. Iată, am să mor săptămâna asta. Am ceva să te rog: Nu vreau să plec fără să-i revă 1 pe prietenii mei de odinioară, ştii bine, cei despre care mi-ai reproşat că le dădeam din puţinul meu...

Se opri cu răsuflarea tăiată. După un moment explică: îl ruga pe agentul de schimb să-i caute de urgenţă pe acei oameni pe care-i pierduse din vedere de atâţia ani. îi spuse unde se găsea un vechi carnet cu adrese: ceru să i le citească şi reţinu vreo douăzeci de nume. Voi să facă ea însăşi nişte recomandări celor trei oameni pe care-i lansară pe aceste piste, apoi aşteptă.

După-amiază i se anunţă o vizită, dar era domnişoara Heurtault, logodnica lui Louis. Ea şi mama ei voiau s-o salute. Laure Heurtault era fata unui judecător de instrucţie; Boussardel dorea această căsătorie care, fără a mai vorbi de avantajele averii, va lega cum nu se poate mai bine magistratura cu notariatul, căci agentul de schimb, de îndată ce Louis isprăvise Dreptul, îl îndreptase spre funcţia de notar, şi-l ajutase să intre într-unui din cele mai bune birouri de notariat din Paris, care n-avea succesor şi pe care intenţiona să i-l cumpere.

- Nu voi avea bucuria să apuc seara în care veţi semna contractul de căsătorie, domnişoară Laure, zise Ramelot. Ceremonia o să aibă loc zilele astea?

- Doamnă, zise doamna Heurtault trebuia să aibă loc sâmbătă, dar domnul Boussardel vrea s-o mai amâne, ca să puteţi asista şi dumneavoastră.

Bolnava se agită, protestă, se sufocă. Nu voia să se decomande nimic din pricina ei. îl chemă pe Boiîssardel şi-i spuse la ureche că ar fi de o sută de ori mai nimerit să facă petrecerea înainte de a avea un mort în casă. Avea dreptate. I se făgădui acest lucru. Ea se scuză că e obosită şi le lăsă pe cele două doamne să plece, ca să nu le pună în prezenţa musafirilor umili pe care-i aştepta. Supravieţuitorii Republicii începură să sosească pe' seară. Mai întâi se iviră doi, un bărbat şi o femeie.. A doua zi mai veniră cinci; a treia zi încă trei; si asta a fost tot. Ceilalţi muriseră sau li se pierduse urma. Câncf, la sunetul clopoţelului, li se deschidea uşa, fantomele acelea rămâneau o clipă în prag, privind cu pleoape tremurânde tapetul din anti-cameră, girandolele aprinse, tavanele decorate. Mai

mulţi, care-si aminteau de mezanin, crezură că se înselaseră si făcură
un pas înapoi. Toţi tăceau, .puneau cu neîncredere piciorul pe covor, şi-l urmau pe valet, privindu-l fără amabilitate. Uşa lui Ramelot se închidea în urma lor.

Bolnava petrecu trei zile în compania acestor persoane. Către ora unsprezece dimineaţa, Boussardel le servea o primă gustare şi cam pe la şase o a doua. Nu dispăreau decât pe seară. Familia intra atunci la Ramelot, unde, în prezenta vechilor prieteni, nu era admisă decât Julie. Şi asta, din. pricina îngrijirilor.

în cea de-a treia zi, sâmbătă, doamna Mignon ieşi din cameră şi se aruncă plângând pe canapea, în salonul cel mare, unde tatăl şi sora ei făceau pregătiri pentru seara nuntii.

- Copila mea, zise Boussardel, luîndu-i mâinile. Eşti zdrobită de oboseală!

- Nu de oboseală, murmură Julie. Ci din pricină că Ramelot le împarte în clipa asta amintirile din cealaltă revoluţie. Şi o face într-un fel care te răscoleşte. „Ţie, zice ea, asta, pentru cutare motiv. Ţie, asta..." îşi comentează în faţa fiecăruia danii, şi fiecare îl primeşte cu solemnitate. Ramelot mi-a explicat că toate acele obiecte n-ar fi reprezentat mare lucru pentru noi, în vreme ce pentru oamenii aceia bătrâni ele sunt adevărate comori. Mi-a rezervat şi mie o şuviţă de păr, pusă într-o ramă, la care se pare că râvneam când eram mică, si un pahar grosolan, din care cică ar fi băut nu ştiu cine vin. Ah! Ce triste sunt toate astea!

Ceru sărurile. Adeline i le întinse si-i zise:

- Julie, copila mea, îmbracă-te! fi-au adus de la Victorine toaleta pe care o vei purta astă-seară la nuntă. Şi a venit şi camerista ta cu tot ce e necesar ca să te coafeze. I-am dat voie să se instaleze în camera mea.

Julie voi să arunce o privire asupra toaletei, de care se declară multumită. Era o rochie de catifea, flacără-de-punci, deschisă în faţă, montată pe o căptuşeală de satin gălbui, cu un volan de dantelă de Alengon.

Doamna Mignon-tânăra nu-şi trăda nici în seara asta reputatia de femeie elegantă. Adeiine şi tatăl ei erau gata, Julie băgă de seamă că nu mai avea decât un ceas până la masă şi se lăsă în seama cameristei. După puţină vreme sosi si Ferdinand cu soţia lui, care era din nou însărcinată. Familia Heurtault sosi uitima, însoţită de martorii lor si
de notar. Martorii lui Boussardel veniră si ei, din biroul unde
fuseseră pregătite hârtiile.

O sută de persoane, pe care nu le puteau face să aştepte, erau invitate după-amiază; se aşezară deci repede la masă. între două feluri de mâncare, Julie ieşea din sufragerie şi se ducea să vadă dacă Ramelot n-avea nevoie de ceva. Bolnava, la capătul puterilor, suferea, fără să se plângă, declarând că e fericită să audă ecourile seratei. Mai aîes un spectacol îi mai îndulcea durerile, cel al propriilor ei musafiri, aşezaţi la masă, sub ochii ei, în faţa unor bucate minunate, mult mai bune decât în alte seri, fiindcă beneficiseră şi ei de somptuoasele pregătiri făcute pentru masa de gală.

Se sculară de la masă de îndată ce începură să sosească primii invitaţi. După ce notarii şi cei doi taţi se închiseră în bibliotecă, recepţia începu. Toate lumânările, întărite de numeroase lămpi, îşi aruncau sclipirile. Era ora la care se retrăgeau de obicei prietenii lui Ramelot. Aceştia ieşiră din camera ei, pe culoar, dar, auzind larma reuniunii şi primele acorduri ale viorilor, care străbăteau până în această parte a apartamentului, se întoarseră repede la muribundă.

După un ceas încercară din nou să plece. Se făcuse târziu pentru ei; unii locuiau departe, la mahala; şi mai erau şi încărcaţi cu cadouri; în sfârşit, masa aceea de gală, digerată într-o cameră supraîncălzită, îi adormea pe aceşti oameni, obişnuiţi cu modestia. Nu mai puteau sta. Ramelot scoase fluieraşul şi o chemă pe Julie care, la rugămintea ei, îşi asumă sarcina' să-i conducă pe acei modeşti musafiri. Hotărârâ să coboare pe scara de serviciu, dar pentru asta trebuiau să treacă prin

anticameră. Julie o porni pe culoar, jn fruntea celor zece persoane; puţin ameţiţi, bătrânii îsi aranjară hainele, se asigurară în privinţa pachetelor, a micilor baloturi. înainte de a ieşi pe uşa culoaruiui, aşteptară ca anticamera să se golească, să existe o clipă de răgaz în forfota invitaţilor. Dar musafirii veneau întruna; era în toiul sezonului parizian şi o seară de nuntă la Boussardel, mare agent de schimb, avea de ce atrage întreaga Chaussée d'Antin. In sfârşit, Julie luă o hotărâre. II prinse de braţ pe primul dintre protejaţii ei, spunându-le celorlalţi s-o urmeze, si intră în anticameră. Persoanele care se

? '5

aflau acolo, doamnele cărora li se puneau mantourile, căscau ochii uluite. Spectrele revoluţiei trecute aveau o înfăţişare tristă, arborau aerul unei epoci, acea notă discordantă şi falsă de care Ramelot nu izbutise niciodată să şe descotorosească. Umbrele trecură, conduse de o femeie minunat împodobită; traversară anticamera strângând la piept nişte daruri modeste şi dispărură pe culoar.

A doua zi nu mai veniră. Ramelot, care nu mai putea vorbi decât cu mare greutate, îi făcu să înţeleagă că isprăvise cu ei, că de acum încolo aparţinea Boussardelilor. Acesta fu momentul ales de Adeline ca să aducă vorba despre preot. Dar fie că cele trei zile petrecute în mijlocul unor contemporani ai vechilor sale idei o făcuseră să se desprindă de ideile noi, fie că în acel moment suprem reînnodase în mod firesc legăturile cu epoca de care rămăsese atât de strâns legată, epoca pe care .0 regretase întotdeauna, Ramelot refuză cu fermitate cele sfinte. Adeline, care nu se aşteptase la una ca asta, făcu o adevărată tragedie, tulburând-o pe muribundă. Degeaba. La apropierea morţii, femeia cu şarlotă se reîntorcea la reşedinţa tinereţii ei, precum alţii la credinţele lor îndepărtate.

După-amiază, când crezură că nu mai putea vorbi, că nu va mai vorbi, ea făcu semn lui Boussardel să se apropie de fotoliul în care o lăsaseră să se sfârşească.

El se aşează în genunchi lângă ea, îi luă mâna şi o iscodi'cu privirea, ¿a făcu un mare efort, închise ochii. Poate ca să poată rosti mai uşor cuvintele pe care se pregătea să le rostească, şi Boussardel înţelese aceste cuvinte rostite într-un suflu:

- Te iert...

- Ha! strigă el din adâncul sufletului, dar reţinându-şi vocea din cauza celor douăjete, ha! mi se păruse mie că...

Dar nu putu isprăvi: ea deschise ochii şi izbuti să-şi îndrepte asupra lui, pentru ultima oară, acea privire pe care agentul de schimb o îndurase de atâtea ori:

- Nu... articulă ea aproape fără glas, nu te iert decât în seara asta... fiindcă mă duc...

Julie se îndepărtase de grup, îmbrăţişându-şi sora. Plângea. Adeline nu putuse auzi vorbele lui Ramelot, dar acel dialog aparte i se păru semnificativ.

- Vezi, şopti fata bătrână surorii ei, întotdeauna m-am gândit la asta. Ramelot l-a iubit pe tata. Cu dragoste.

- Ce?

-Da, da... gândeşte-te! Asta-i singura explicaţie pentru o viaţă ca a ei. Atâta devotament... nu prea întâlneşti pe toate drumurile.

- Oh! zise Julie plângând cu hohote. Adeline! Biata mea Adeline!

După ce bătrâna prietenă a Boussardelilor îşi dădu sufletul, Julie aduse la cunoştinţă familiei ultimele dorinţe ale moartei. Ramelot o rugase s-o îngroape cu rochia ei de fa douăzeci de ani, pe care-o păstrase, şi care aştepta să fie folosită, în acest scop, încă din timpul Directoratului. Desfăcură acea relicvă. Era o rochie dreaptă, cu dungi roz, cu un şal încrucişat, şi care răspândea o mireasmă nedefinită. Dar Ramelot, mâncând .pâinea Boussardelilor, murind la ei, se îngrăşase mult. Pricepură imediat că n-o va cuprinde straiul acela. Desfăcură rochia la spate, îi vârâră braţele inerte pe mâneci, voiră să-i aşeze corsajul pe piept, traseră, şi ţesătura se rupse fâşâind. Când îi

scoaseră rochia ca să i-o coasă, se sfâsie si mai tare în două locuri.

-Trebuie să renunţăm, zise Boussardel, stofa e arsă de

vreme

.CAPITOLUL XIV

Palatul situat în strada Basse-du-Rempart, unde trăiau Ferdinand şi soţia lui, făcea parte din dota adusă de tânărul Boussardel. Era vorba de „casa" construită de Brongniart, în 1775, pentru o fată de la Operă, domnişoara Chevalier, care datora această clădire amorurilor succesive şi chiar simultane. După moartea ei, locuinţa trecu în mâinile contelui de Villette; rămase la această familie destul de mult timp, pentru a ajunge cunoscută sub numele de „palatul Villette" şi a vedea ştergân- du-i-se amintirea originilor sale galante. Dar cei doi fraţi Villette muriră unul după altul, în momentul când Ferdinand îşi declara, în strada Sainte-Croix, intenţiile de căsătorie, şi circumstanţele moştenirii făcură ca palatul să fíe scos în vânzare. Boussardei îl auzi pe notarul său vorbind despre asta; cunoştea casa, îi plăcea exteriorul; îi conveneau mai ales valoarea terenului şi viitorul cartierului; o cumpără.

Nu-i încredinţă fiului său decât folosirea acestui bun. Privea achiziţia ca pe o afacere interesantă şi, de îndată ce miza pe această consideraţie, tatăl se estompa în faţa agentului de schimb în adâncul căruia, la rându-i, dormita speculantul.

Ca toate construcţiile de pe strada Bassee-de-Rempart, palatul Villette se afla în partea de jos a bulevardului Capucinilor. Se afla aproape vizavi de punctul unde strada de la Paix dădea spre acest loc de plimbare, poziţie care, după îndelungă reflecţie, fusese preţuită de Boussardei-tâtăl. Terenul putea să aibă cam

o treime de hectar. în afară de partea de la stradă, unde-şi etala portalul de piatră cu fronton, casa mai avea, în grădină, două coridoare lungi ce dădeau spre etajul Cendrier. Pe acolo, trecând prin pasaj, pe strada Neuve des Mathurins, strada Thiroux şi Sainte-Croix ajungeai, în cinci minute de mers pe jos, la biroul de schimb.

Locuinţa îsi înălţa, în fundul curţii, un peristil cu patru coloane de orcfin corintic, care încadrau ferestrele de la parter şi totodată pe cele de la etaj. Deasupra nu era decât acoperişul ascuns de o balustradă în stil italian. Două aripi joase, în stânga si-n dreapta curţii, uneau corpul locuinţei cu zidul despărţitor impus de portal. În spate se întindea o grădină englezească.

în interior, locuinţa era comodă, fără nimic solemn, plină, dimpotrivă, de salonaşe rotunde, de cabinete lambrizate, de scări interioare, în sfarsit, de lucruri intime, ca un fel de reacţie
împotriva recilor grandori ale secolului al XVIII-lea. Una peste alta, palatul Villette convenea de minune persoanei si firii doamnei Theodorine. Maternitatea ei imediată, făgăduielile unei noi naşteri care se şi concretizaseră se acomodau de minune cu acele apartamente numeroase şi bine împărţite. Nici ea, nici copiii ei, pe măsură ce se vor înapoia de la doică, nu-l vor deranja pe Ferdinand, care anunţase, nu mult după nuntă, că avea nevoie de linişte şi de independenţă. în concluzie, doamnei Theodorine îi plăcea liniştea şi nu se supăra să rămână singură; era secretoasă; îi plăcea să se bucure singură de anumite odăi, unde puţină lume putea să-i ţină companie, odăi închise, care se asemănau cu ea. Ferdinand îi spusese într-o zi, râzând, tatălui său:

- Până la urmă, dispoziţiile date de arhitect ca să slujească desfrâului unei stricate, slujesc acum confortului unei burgheze virtuoase.

Cât despre el, reşedinţa se potrivea de minune ambiţiilor, dorinţei de a se remarca, intentiilor sale de a avea casă deschisă
5 ' ?
şi de a da petreceri. Tatăl său îi satisfăcuse din plin dorinţele: puţini agenţi de schimb, mai ales atât de tineri, puteau deschide, în zilele de primire, o locuinţă atât de încântătoare şi saloane cu un aspect atât de frumos. în gând, tânărul le şi vedea pline de stăpâni ai finanţelor şi de femei dintre cele mai celebre ale burgheziei banului.

Dar cel mai satisfăcut dintre toţi în această afacere era Bous- sardel-tatăl: cu palatul Villette ieşea din starea de chiriaş şi devenea proprietar urban. Senzaţie pe care nu i-o dăduse speculaţia din „Cartierul Europei", în care şi el şi fiii săi nu erau decât acţionari. De data asta poseda un teren parizian, o parcelă din oraşul său. „Nu-i decât un început", gândea el.

Majoritatea timpului liber, şi acum avea destul, si-l petrecea în strada Basse-du-Rempart. Aici îşi avea tabieturile lui şi un tacâm pregătit întotdeauna. îi plăcea să vină pe jos. Dacă sosea dimineaţa, pentru mieul dejun, trecea prin piaţa Madeleine, şi, ca un îndrăgostit, punea să i se facă, sub ochii iui, un buchet de flori. Apoi, ajuns în faţa palatului, îşi încetinea pasul pe .bulevard, aştepta să întâlnească vreun prieten şi, arătându-i faţada cu patru coloane - care din acest loc ridicat se vedea pe deasupra zidului curţii - îi spunea râzând: *

- Ei, da, iau masa la palatul Villette, la nora mea, Bitzius, căreia îi duc acest buchet. Aşa mă port eu...

- Dragă copilă, îi spunea el Théodorinei, tinereţea dumitale m-a întinerit...

Soţia lui Louis, Laure Heurtault, era şi ea destul de frumoasă, îi plăcea şi ea. O dată pe săptămână, fară plictis, se ducea să mănânce la cel de-al doilea menaj, în strada Provence, unde Louis închinase un apartament, ca să nu fíe prca departe de fratele lui. Dar la palatul Villette, în anumite perioade, îl vedeai pe Boussardel zilnic. Cu nora asta se înţelegea.

Cel mai adesea o găseai în odaia ei, totdeauna calmă, dar niciodată stând degeaba, ocupată cu vreun lucru de mână. Sau îşi punea la punct, în faţa lui, treburile casei. Dădea porunci fără să ridice glasul, cu o autoritate pe care i-o admira; Boussardel înţelese că nu învăţase acum .acest lucru, că se născuse având numeroşi servitori. Pricepea, în sfârşit, că economia care se ivea din toata această administraţie nu era urmarea unui trecut fără avere, ci al unui respect ancestral al banului.

Oare datorită ei reîntinerise el, sau pentru că se preocupa mai puţin de afaceri, ori din cu totul alt motiv? Orice-ar fi fost, copiii lui se bucurau de această revenire. Se temuseră dimpotrivă, ca moartea lui Ramelot să nu-l prăvale pe acest om, obosit de la o vreme, într-o lungă şi adâncă tristeţe. Ţinuse doliu după bătrâna prietenă, obligându-i şi pe copii să ţină, ceea ce nu miră pe nimeni din anturajul său, căci majoritatea oamenilor crezuseră că Ramelot le era rudă, si intimii cunoşteau dovezile de devotament pentru care Boussardelii o socoteau ca făcând parte din familie. Tatăl însusi fixase durata doliului: trei luni pentru copii, ceea ce corespundea cu doliul după o mătuşă, şi şase luni pentru el.

Când se socoti chit, declară că raţiunea îi poruncea să-şi vină în fire si atunci avură surpriza de a-l vedea consacrându-se mondenităţilor chiar cu mai mult entuziasm ca odinioară. Acceptă toate invitaţiile şi le înapoie şi el curând. Voi să aibă o.
lojă la Operă şi una la Teatrul Italian. „Aşa si trebuie, zicea el, când ai două nurori si o fată de arătat în iume, şi toate trei încântătoare." Căci Atleline, de când trecuse de treizeci de ani şi de când două cumnate mai mici se adăugaseră Juliei, îmbătrânea de două ori mai repede, o făcea pe sora mai mare a tatălui ei, decana de vârstă a familiei, şi cerea să nu mai ia parte la distracţii.

Dar Boussardel nu era de acord cu acest raţionament; cum molifta de după leuzie a doamnei

Théodorine, care născuse cu bine un băiat, avu loc la puţină vreme după ce se siarşise doliul, acest bunic oferi în cinstea primului său nepot o; serată la palatul Villette. întreaga Chaussée d'Antin se înghesui în saloane. în timp ce Boussardel, foarte însufleţit, circula, îşi oferea braţul, conducea doamnele la bufet, doamna Théodorine, în marele salon de recepţie, aşezată cu faţa spre intrare, stătea la loc de cinste, înconjurată de mama ei, de bunică şi de cele trei cumnate. Verişoara ei, Louise de Laharpe, în trecere prin Paris, o ajuta să primească; era o femeie tânără şi drăguţă, înrudită cu Bitzius prin originea ei elveţiană, şi măritată de doi ani cu un administrator pe nume Georges Haussmann, subprefect de Saint-Girons. Serata repurtă cel mai mare succes. Boussardel, care manifesta pentru spectacole un gust tardiv, dar cu atât mai viu, ţinuse să se ridice o mică scenă în salonul oval. Se produseră acolo câteva cântăreţe şi o balerină la modă, aplaudată.

în toamna următoare, Ferdinand se afla într-un cabinet particular la Café-Anglais, unde nişte bărbaţi tineri dădeau un dineu în urma unui rămăşag. Riaicându-se de la masă, se hotărâră să continue serata îa Circul Olimpic. Ferdinand voi să ştie dacă vizitiul său se întorsese; îl trimisese să mănânce la palatul Villette, aflat la doi paşi de acolo. Unul dintre servitori se năpusti afară din salon şi Ferdinand îl auzi strigând pe scara de serviciu:

- Trăsura domnului Boussardel!

-Nătărăule, strigă *maitre-d'hôtel-\i* care se avântă pe culoar, de unde se auzi răsunând o palmă.

- îi baţi pe cei care mă servesc? îi zise Ferdinand râzând, *maître-d'hôtel-vlm*, care intrase foarte rosu.

-Domnul mă va scuza. Nu-i de bonton ca personalul să strige astfel numele clienţilor pe coridoare.

Şi redeschise uşa ca să arunce o privire afară.

- Ce-mi ascunzi? întrebă Boussardel-fiul, luându-l deoparte şi arătându-i separeul de alături.T'ine sunt vecinii noştri?

Maître-d'hotel-x|| se scuză, invocând secretul meseriei sale. Dar pe bulevard, când să se urce în trăsură, Ferdinand se văzu abordat de băiatul pălmuit. Despuiat de şorţul lui, amărâtul îl rugă să intervină în favoarea sa: îl alungaseră pentru prostia făcută.

- Aşteaptă-mă aici, zise tânărul care intră din nou la Café-Anglais. Treaba s-a aranjat, declară el reapărând. Nu-mi mulţumi, dar spune-mi ce era atât de grav în stângăcia ta?

- Domnul să ştie că în cabinetul vecin era un alt domn care poartă acelaşi nume ca şi domnul, şi acel domn era însoţit. Atunci...

- Pricep! Da, da! Presupun că e vorba de un domn tânăr care seamănă foarte bine cu mine.

- O, nu, domnule, domnul acela, pe care l-am zărit, nu mai e tânăr şi are burtă...

- Ho! făcu Ferdinand.

Tăcu şi, printr-o mişcare involuntară, îşi înălţă capul spre ferestrele luminate. Băiatul precizâ că oaspetele era cu o dansatoare cunoscută, pe nume...

-N-are importanţă. Bună-seara, amice! Nu vorbi nimic despre asta cu camarazii tăi şi ţine banii ăştia!

A doua zi seara, fiul îşi revăzu tatăl la palatul Villette. în timpul mesei, Ferdinand nu se putu abţine să^ nu arunce, pe furiş, nişte priviri curioase asupra acestui om. îl privea cu alţi ochi. Aproape că se mira să-l vadă dând dovadă faţă de Théodorine de atenţii paterne şi să audă povestind, în calitate de bunic, vizita pe care-o făcuse în acea după-amiază la Chesnay. Căci acolo se afla, la doică, cel de-al doilea copil al lui Ferdinand, micuţul Victorin, după care Boussardel era nebun.

Discuţia se porni pe această temă. Bunicul se felicita mai mult ca niciodată că alesese Chesnay-ul şi casa grasei Toinon ca să-şi dea acolo nepotul. De când descoperirea aburului apro-' piase satul de capitală, familiile pariziene

bogate doreau să-si crească pruncii în aerul cel mai curat cu putinţă, dar să fie ia îndemână, să-i viziteze, aşadar căutau doici în jurul Ver- saillesului sau la Corbeil; acestea erau cele două localităti unde se isprăveau primele două linii de cale ferată. Boussardel i i îşi amintiră că Josépha era originară din Chesnay şi că numai

oleghe despărţea acel sat de Versailles. îşi întrebară servitoarea despre nişte tinere ţărănci din acel loc, în stare să alăpteze. Josepha se mai ducea din când în când la Chesnay, unde-si avea familia, şi putu să le-o recomande pe una din strănepoatefe sale, mamă tânără, de optsprezece ani, tocmai bună de alăptat, grasă, sănătoasă, şi curată, care dorea un prunc. I se încredinţă deci acestei Toinon primul copil al doamnei Theodorine, pe mica Florence, numită astfel fiindcă era fina bunicului ei. Apoi ţăranca, născând un al treilea copil, în timp ce Theodorine aştepta naşterea lui Victorin, fu în mod firesc aleasă să-l aîăpteze şi pe acest moştenitor a'l numelui.

I l-au pus în braţe cu infinite recomandări, la care bunicul adăugă nişte făgăduieli generoase pentru ziua când pruncul se va reîntoarce la palatul Villette, înţărcat şi înfloritor. Doica se achită de minune de această sarcină, cu un devotament pe care cerul nu i-l răsplăti în ceea ce priveşte progenitura ei: căci încă din primele luni crupul îi atacă pe Victorin si pe fratele lui de lapte, şi copilul lui Toinon muri. Drama se desfăşură în câteva zile, aproape în câteva ore, în timpul lunii august, când toţi Boussardelii se aflau la Granţay. Ţăranca, neştiind să scrie, n-o înştiinţă pe mătuşă-sa şi nici pe stăpâni despre pericolul prin care trecuse Victorin; le spuse totul abia când familia se întoarse si când veniră să-l vadă. Părinţii îsi trecură din mână în

mână [5] un prunc cu totul restabilit [? 5], şi care chiar părea că profitase de pe urma bolii; dar, la această vârstă, pruncii îsi revin repede si se schimbă din cap până în picioare. Doamna theodorine, cu bunătate, îl rugă pe preotul din Chesnay să facă o slujbă pentru odihna sufletului micuţului mort, şi se duse să depună ea însăşi o coroană de imortele albe pe mormântul lui.

Adeline, căreia i se întinseră clătitele cu cremă de migdale si pe care le refuză cu un gest, aştepta ca tatăl ei să termine (ie •povestit vizita la doică. Ea era naşa lui Victorin, şi-l însoţea întotdeauna pe Boussardel în acele mici călătorii.

- Finul meu pare înzestrat cu o fire fericită, zise ea în prima pauză pe care o făcu tatăl ei. Râde cu plăcere, mai ales când mă aplec asupra lui, căci mă recunoaşte! Vai! adăugă ea suspinând, toate aceste surâsuri frumoase vor dispare în faţa încercărilor vi'eţii.

- Cumnată, spuse Theodorine servindu-se cu clătite, ne vom strădui să-l cruţăm de astfel de încercări.

- Copila mea, ripostă Adeline, nu vei putea face nimic în faţa hotărârilor Celui-de-Sus!

Adeline căpătase ticul să numească pe toată lumea - părinţi, servitori, oameni străini, ba şi pe săracii ei - „copilul meu". Nu se mai adresa familiei decât spunând: „copiii mei", chiar dacă taică-său era acolo. Dar pentru că fraţii ei se însuraseră şi nu mai aveau nevoie de ea, tatăl ei nu era oare ultimul beneficiar al înclinării ei către sacrificiu şi protecţie? Cât despre Theodorine, care arăta si fizic si moral mai matură decât era, Adeline vedea

în ea mai curând o nepoată, decât o cumnată. La fel şi cu Laure Heurtault. Astfel că numele de'„mătuşa Liline", rostit în mod spontan de copiii Juliei, fu adoptat de toţi membrii celor trei familii noi, înţelegând prin asta şi pe tinerele mame. Acest apelativ, care avea în el ceva dulceag şi totodată pretenţios, i se potrivea fetei bătrâne, venindu-i ca o mănuşă.

Theodorine, care era zgârcită la vorbă şi pe care înţepăturile n-o clinteau, nu revelase rectificarea Adelinei. Trecură la fructe. Boussardel declară că nepotul său va fi solid ca un turc. Doica îl dezbrăcase în faţa lui ca să i-l arate mai bine, vigoarea acelui trup micuţ îţi sărea în ochi.

- Seamănă cu taică-său, care nu-i deloc rău clădit, zise bunicul şi adăugă galant: După cum mica Florence făgăduieşte să fie frumoasă ca maică-sa.

- Ce culoare are părul? întrebă Ferdinand, care nu-şi găsea niciodată timp să se ducă să-şi vadă fiul la Chesnay.

-De-un blond încântător, dar care s-a şi închis, răspunse mătuşa Liline, înmuindu-şi vârful degetelor palide în bolul de clătite de pe masă.

- într-adevăr, zise Ferdinand, care era brun. Dar are si aluniţa mea, tata?

- Pe legea mea, nu, băiete. Sau cel puţin nu i-am văzut-o. Tu îţi aduci aminte, Adeline?

- N-o are.

- Despre ce aluniţă e vorba? întrebă Theodorine.

Louis fu cel care o lămuri.

- E un semn pe care-l are Ferdinand şi pe care eu nu-l am. Când eram foarte mici, asta făcea să nu fim confundaţi.

- Si în ce loc se află semnul acela?

- £e piept, răspunse Ferdinand modest, aproape de sânul stâng.

- Ah, facu moştenitoarea familiei Bitzius, care se ridicase, căci masa luase sfârşit.

Fumându-şi ţigara în sala de biliard, cei trei bărbaţi vorbiră despre situaţia politică. Parisul se alarmase în luna iulie la vestea că Rusia, Prusia, Austria şi Anglia se înţeleseseră ca să reglementeze, fără Franţa şi împotriva intereselor ei, conflictul dintre Poarta Otomană şi Egipt. Se crezu într-un război, se alertară armata, fortificaţiile şi escadra, se declară starea de asediu.

în toamnă, neliniştea persista. Boussardel-tatăl n-o împărtăşea.

- V-o repet, le spunea el fiilor săi, trebuie să-ti păstrezi calmul si să te strădui să-i liniştesti pe oameni. Centru că guvernui n-a ştiut să prevină Antanta marilor puteri, pentru că domnul Thiers, iertati-mi cuvintele, s-a lăsat înşelat, nu mai e timp de scos flăcări şi fum, ar fi o imprudenţă.

- Tată, întrebă Ferdinand, încercând câteva lovituri pe masa de biliard, nu te temi de urmări?

- Ele depind de atitudinea noastră. Nu văd ce interese ar avea Franţa în Mediterană în ce priveşte

soarta lui Mehmet-Ali. Nu, ceea ce nu lasă, pe moment, nici o îndoială,, e faptul că zvonurile despre război nelinişţesc comerţul şi industria care trec printr-o criză.

- Fapt e că oamenii nu-s siguri de ziua de mâine şi nu mai fac banii să circule. Ştiu oameni - adăugă cel pe care-l şi numeau de-acum Louis-notarul - care transformă totul în bani lichizi, chiar cu riscul pierderii.

- Şi poate că cei care cumpără vor face o afacere bună, zise tatăl pe un ton visător.

- Ah! spuse Ferdinand, ridicând fruntea şi surâzându-i tatălui său, căci îl regăsea prin această discuţie care risipise definitiv jena resimţită la începutul mesei. Ah! Ai un proiect, te gândeşti la o afacere!

Boussardel, pe jumătate râzând, pe jumătate serios, stând între cei doi fii ai lui nu-şi dezlipi buzele. Ferdinand se întoarse către Louis.

- De când tata nu mai e agent de schimb cred că se lasă în voia primejdioaselor jocuri ale speculaţiilor.

Cei trei bărbaţi începură să râdă, dar tatăl nu se dădu de gol. într-adevăr, avea în minte un plan important.

- Vom iesi din Paris, îi zise el într-o zi vizitiului, imediat

după masă.[5] Era iarnă şi se înnopta devreme. Mergem la Monceaux.

Moda evoluase; pe măsură ce oraşul punea stăpânire pe sat, Monceaux care, departe, în trecut, se numise Mousseaux, îşi pierduse etimologia campestră, parfumul său vegetal.

-Dar n-o lua pe strada Rocher, ia-o pe strada Londrei şi mergi până la barieră. Pe urmă am să-ţi spun ce ai de făcut.

Voia să treacă prin „Cartierul Europei". Ce putea găsi mai bun ca să se transpună într-o stare de spirit propice recunoaşterii terenurilor de la Monceaux decât să revadă acest nou cartier al Parisului, acum conturat în întregime, şi unde se construia zilnic? Calea ferată

dinspre vest, poziţia debarcaderului din strada Romei, pe atunci paralelă cu strada Saint-Lazare, se adăugau plus-valorii loturilor, succesului întreprinderii.

Bariera din Monceaux odată trecută, Boussardel mai făcu vreo două sute de metri cu trăsura pe drumul spre Argenteuil, apoi se dădu jos. Regăsi, în stânga, capătul drumului, care lega satul cu bariera din Courcelles şi pe care călcase în urmă cu douăzeci şi patru de ani.

-Du-te şi aşteaptă-mă la bariera din Chartres, îi zise el vizitiului. Să nu te nelinişteşti dacă o să dureze cam mult.

Nu reapăru decât când se întuneca, murdar d&. noroi până la molete. După ce calul îl aduse la trap până în strada Sainte-Croix, urcă în cabinet, fără să se oprească la etajul cu birourile de schimb unde totuşi, la acea oră, se afla fiul lui. Ceru o lampă, lemne, un grog cald, dădu ordin să nu-l deranjeze nimeni, şi scoase din dulap un dosar pe a cărui copertă se citea, scris cu litere rotunde: *Câmpia Monceaux.* De ani de zile, cu ideea fixă a cercetătorilor, Boussardel strânsese între coperţile dosarului tot ce găsise în legătură cu această periferie.

Deschise dosarul, îl examină cu atenţie, desfăşură planurile, le compară cu schitele făcute în acea după-amiază în carneţel. Creionul nu depăşi triunghiul format de bulevardul exterior, drumul spre Argenteuil şi acel drum transversal pe care o apucase odinioară. La răsărit, ca şi la apus, platoul Batignolles şi crescătoria de iepuri din Villiers prezentau pentru el mai puţin interes şi-i aţâţau mai puţin imaginaţia, nu „le simţea". Cât despre povârnişurile din Roule, mai jos de vechiul parc Philippe-Égalité, acolo nu se mai puteau întreprinde decât operaţiuni de detaliu, dar nu asta îl preocupa acum. îşi cercetă dosarul de la un capăt la altul, se ridică şi se plimbă de colo până colo, se aşeză din nou, meditä. După orele petrecute la aer curat şi în frig, reacţia provocată de foc, grogul, papucii îmblăniţi îl menţinură pe Boussardel în acea stare de surescitare cand ţi se pare că gândeşti mai repede şi vezi mai departe. Ultima piesă din teancul de hârtii era o notă concepută astfel: *Prin ordonanţa din*

10 februarie 1830, regele autorizează satul Batignolles să constituie, împreună cu cătunul Monceaux, o comună, în arondismentul Saint-Denis şi cantonul Neuilly.

în josul acestor rânduri, scrise de o mână de funcţionar, Boussardel adăugase cu mâna sa, cu creion albastru: *Anexiunea e de prevăzut cu toate consecinţele sale.* Se opri multă vreme asupra acestei file. Ora la care trebuia să se ducă la masă la Ferdinand îl luă pe neaşteptate. Adeline i-o luase înainte la palatul Villette, unde pentru prima oară Boussardel ajunse cu întârziere.

Luni de zile se feri să vorbească cu băieţii lui despre intenţiile pe care le avea în legătură cu Monceaux. Tratativele au fost lungi, delicate. Avu nevoie de toate însuşirile lui, de toată acea vitalitate recăpătată de curând. Se afla în prezenţa unor proprietari neîncrezători, cum sunt toţi ţăranii, şi în al căror spirit profitor se năştea zilnic bănuiala că ar putea trage foloase dintr-o aşezare atât de apropiată de bariere. Mulţi dintre ei aveau acolo cârciumi, unde parizienii veneau să bea vinuri, care nu erau supuse taxelor de intrare în oraş, şi deci mai ieftine; voga se amestecase şi în asta, *dandy-i* adoptaseră multe din acele crâşme care aduceau parale bune. Boussardel avu deci ideea de a le lăsa tuturor celor care-i vindeau pământul bucata ce mărginea bulevardul de centură sau drumul spre Argenteuil. Această renunţare îi dezarmă chiar şi pe cei mai încăpăţânaţi proprietari şi îe dădu impresia că-i'păcălesc pe cumpărătorii ignoranţi. Boussardel lucra cu persoane interpuse, dar nu-şi luă asociaţi. Mărunţirea beneficiilor în afacerea „Cartierul Europei" îi dăduse de gândit.

îi trebui un an si jumătate ca să-si realizeze planul. Parcelă cu parcelă, reducând încetul cu încetul enclavele care se formau, se văzu, în sfârşit, spre toamna celui de-ai doilea an consacrat acestor lucrări, stăpân pe tot ceea ce râvnise. Terenul forma un trapez cu o suprafaţă cam de patru hectare, aşezat deasupra bulevardului, între barierele din Chartres şi Monceaux.

Nici un act al terenurilor cumpărate n-a fost trecut prin biroul de notariat unde lucra Louis, care urma să-l moştenească; Boussardel îşi sporise precauţiile pentru a-şi păstra incognito-ul faţă de cei care-i vânduseră pământul. Totuşi, când văzu semnându-se primele acte de vânzare, nu voi sa împingă prea departe misterul, şi-şi puse fiii la curent cu marea lui afacere; ceea ce-l interesa era reacţia lui Ferdinand, dar ştia că gemenii n-aveau nimic de ascuns unul altuia, şi renunţase de multă vreme să-i vorbească vreunuia pe ascuns.

Le ceru, fireşte, să păstreze un secret absolut faţă de soţiile lor, a căror ^ discreţie n-o suspecta, dar asta era de fapt o chestiune de principiu. Ferdinand şi Louis arătară faţă de expozeul tatălui lor un interes atât de viu, pe cât îşi dorise şi el. Duminica, pe care-o alese ca să-i conducă la faţa locului, să-i pună să păşească pe parcelele care-i aparţineau şi să le arate pe celelalte cu vârful bastonului, fu una dintre cele mai importante din viata tatălui. îi chemă în cabinetul său, îi initie în toate

planurile sale, le deschise dosarul câmpiei Monceaux. Cei trei bărbaţi vorbiră două ceasuri încheiate. Tatăl cunoscu răsplata de a se vedea înţeles.

Şi o fericire şi mai mare: se vedea înţeles de fiecare dintre cei doi gemeni într-un mod diferit, dar la fel de just, şi care se completa. Dacă Ferdinand se arătase sensibil la aspectul nou, mare, îndrăzneţ al ideilor paterne, Louis observase mai în amănunt condiţiile de reuşită practică ale unei operaţii ample si totodată minuţioase. Auzindu-i şi pe unul şi pe celălalt cum il întrebau, urmărind asupra lor efectele' explicaţiilor sale, Boussardel se convingea încă o dată de superioritatea lui Ferdinand, mai mult ca niciodată copilul drag al inimii şi al minţii sale. Dar, de asemenea, în piatra de încercare a acestei chestiuni a terenurilor urbane, recunoştea si valoarea lui Louis.

„Ei, era de prevăzut acest lucru - îşi zise el în loc să-şi mărturisească faptul că nu-şi cunoscuse bine mezinul. Nu din întâmplare l-am îndreptat către notariat."

Astfel, cu anii, Boussardel văzu crescând sub ochii lui această pereche de băieţi, care aveau acum treizeci de ani şi pentru care îl invidia întreaga Chaussée d'Antin. Se vorbea despre fraţii Boussardel ca despre un .model demn de urmat, ca de un dublu tip social. Tatăl lor, al cărui gust pentru portretele de familie crescuse odată cu vârsta şi cu averea, puse să fie pictaţi de Hippolyte Flandrin, artist căutat de burghezie. Tabloul îi reprezenta pe cei doi fraţi, singuri, fără nevestele şi copiii lor,, aşezaţi unul lângă altul pe aceeaşi canapea: Ferdinand, pe jumătate răsturnat, cu redingota descheiată, cu degetele vârâte-în răscroiala vestei, cu pieptul mulat de jiletca de culoare deschisă, cu pantalonii întinşi pe pulpe; Louis, aplecat înainte, cu palmele pe genunchi, cu ochii la pictor. La salonul din 1845, opera repurtă un mare succes, în parte, datorat modelelor. Lumea se aduna în faţa acestei pânze, • deşi cel de-al doilea tablou al artistului, aşezat foarte aproape, era un portret al ilustrului avocat Chaix d'Est-Ange.

După ce expoziţia se închise, Boussardel puse să i se transporte tabloul în strada Sainte-Croix; când îl văzu la el acasă - agăţat pe peretele salonului unde, prin dimensiunile sale, domina portretul Lydiei şi al celor două fete, când erau mici - tatăl îşi dădu seama că va supravieţui prin aceşti doi băieţi şi se gândi cu mai multă seninătate la clipa când oasele sale vor albi în cimitirul Pere-Lachaise.CAPITOLUL XV

în picioare, în faţa oglinzii, Ferdinand se îmbrăca în cabinetul său de toaletă, ca să se ducă la batalion. Doamna Théodórine, aşezată lângă foc, calmă ca de obicei, poate puţin mai palidă, veghea ca *groom*-ul, care-i înmâna piesele uniformei, să nu uite ceva. Primul valet de cameră nu mai putea să îndeplinească această datorie. Aparţinea el însuşi gărzii naţionale, nu în calitate de grenadier, ca stăpânul său, ci in calitate de infanterist fară grad; dinspre strada Saint-Honoré se auzi bătând toba. Boussardel intră, fără să fíe anunţat. Absenta servitorilor de parte bărbătească, înlocuirea lor prin valeţi in vârstă sau foarte tineri, sau prin femei, schimba obiceiurife în casa Villette şi răspândea prin vestibuluri şi pe scări ceva insolit. Marea tulburare care domnea în Paris se filtra prin pereţii locuinţei şi se schimba în mici nereguli domestice.

- Ce noutăţi? îl întrebă Ferdinand pe tatăl său.
- Nu te grăbi, ai tot timpul, răspunse bătrânul.

Gâfâind, se lăsă să cadă pe o canapea, în faţa nurorii. Ea sună ca să se aducă lemne pentru foc şi să

se aprindă lămpile. Era în februarie; se întuneca repede.

- Cum am tot timpul? zise Ferdinand oprindu-se, cu braţul pe jumătate vârât în mâneca hainei. Se aranjează cumva lucrurile? Domnul Guizot se retrage?

- Nu-ţi vorbesc despre situaţie, ci despre îndatoririle tale.

De fapt, asta era ceea ce-l privea pe acest tată: nu evenimentele ci situaţia în care-l puteau vârî ele pe fiul lui, pe fiii lui, pentru că şi unul şi celălalt erau ofiţeri de gardă. Ferdinand reîncepu să se îmbrace.

-Vei ajunge printre primii, băiete. Garda dă dovadă de moliciune, de reticenţă. Guvernul pare să se îndoiască de sentimentele care-l animă. Sigur că din acest motiv s-a contramandat de dimineaţă şi ordinul de adunare pe care-l primiseră toate statei e-maj ore ale armatei.

- Tată, întrebă doamna Theodorine, ce să credem despre toate astea?

- Pentru moment, treaba e încurcată. Gărzile municipale îşi înmulţesc provocările, ca şi cum ar avea sarcina să-i exaspereze pe manifestanţi, în timp ce soldaţii de linie le arată tot mai multă atenţie şi menajamente. Cât priveşte mulţimea, e foarte pornită. într-o atare situaţie ce e de făcut? spuse el, privindu-şi fiul. Ce poţi face? împrejurările sunt imprevizibile şi nu se ştie ce ordine veţi primi.

Făcu un gest, puţin, oratoric, cu amândouă braţele în aer; în această incertitudine, despre care vorbise, vedea primejdiile acelui moment. [1]

- îţi pot risipi îndoielile, zise locotenentul punându-şi centironul. Garda se va interpune între popor şi armată, iată ce vom face. Nu va exista şovăială în rândurile noastre...

- Bun! strigă tatăl, dar veţi putea? Veţi putea fără să vărsaţi sânge, fără...

Schimbă cu noră-sa o privire în care-şi exprima tot ceea ce lăsase în suspensie. Doamna Theodorine nu se clinti.

-Unde eşti Ferdinand? se auzi vocea lui Louis răzbătând dintr-o cameră alăturată.

Groom-ul se duse să deschidă, Louis apăru în uşă cu căciula din blană de urs pe cap. Nevastă-sa îl însoţea.

- M-am temut să nu fi plecat, zise el.

- Am întârziat, răspunse Ferdinand. I-am spus tatii...

-Ah, copii... gemu Boussardel. Se ridică cu greu în picioare; obezitatea se accentua odată cu vârsta. Avea acum şaizeci de ani trecuti. Ei bine, duceti-vă! Dacă trebuie, duceti-vă!

. - Tată, să nu-i înduiosă^î* murmură doamna Theodorine pe un ton vesel, strângându-i fără să fie văzută.

Laure Hartault se ţinea bine. Intrând, îşi îmbrăţişase cumnata, îşi petrecuse braţul pe sub al ei şi acum, mută, rămăsese agăţată de această femeie, mult mai mică decât ea. Totuşi Theodorine Bitzius părea s-o depăşească cu un cap, atât de energică arăta.

Coborâră scara de piatră. Cei doi Boussardel, mai înalţi datorită căciulilor din blană, cu uniformele lor mulate, foarte fmmoşi, mai ales Ferdinand, care se menţinuse mai zvelt, mergeau în frunte, urmaţi de tatăl lor, de cefe două femei, de *groom*-ul care ţinea un drapel, şi de câţiva servitori apăruţi pe palier. Cei doi locotenenţi semănau cu doi actori costumaţi, strălucitori, escortaţi, şi pe punctul de a intra în scenă. îşi puseră mânuşile.

Louis, fără să ridice glasul, vorbea cu fratele său; baricadele cele mai serioase se ridicaseră în vecinătatea bisericii As- somption: Palatul regal şi Tuileries îşi închiseseră porţile; la Ministerul Afacerilor Externe, aflat alături, geamurile fuseseră sparte cu pietre; prăvălia armurierului Lepage fusese prădată; deputaţii Carnot, Varin şi Taillandier se duseseră la prefect să-i spună că dacă nu adună garda naţională, supără mulţimea; de unde şi tobele care bătuseră la ora patru.

în vestibul, doamna Theodorine luă din mâinile femeii de serviciu două ploşte de piele, pe care voi să le dea celor doi locotenenţi; această grijă îi făcu să râdă.

- E un rachiu ftiinufiat. zise ea. Luati-le!

5

- N-avem ce face cu el.

- Luaţi-le, vă spun! Dacă nu-l beţi voi, daţi-l cuiva, vreunui camarad, vreunui rănit...

Imitată de Laure, ea strecură plosca în buzunarul soţului ei. Ferdinand se întoarse către scară.

- Ce idee să-i deranjeze şi pe copii! spuse el. N-ar fi fost mai •bine să-i lăsaţi să se joace în odaia lor?

- Dragă, zise mama lor, au auzit tobele.

Patru din cei şase copii ai lui Ferdinand se înşirau pe scară. Florence, cea mai mare, era la pension, şi Noemi, cea. mai mică, era încă la doică. Ceilalţi trei băieţaşi şi fetiţa, care rămăseseră acasă, stăteau nemişcaţi pe trepte, buimăciţi, sensibili la tot ceea ce le oferea extraordinar această plecare a tatălui şi a unchiului lor, în mare ţinută, cu steaguri. De obicei, îi vedeau dimineaţa ieşind îmbrăcaţi ca ofiţeri, cel mai adesea duminica, dar fără o

astfel de atmosferă de sărbătoare, de revistă.

- Ferdinand, zise Louis cu o privire semnificativă aruncată cartelului agăţat de balustradă.

Ferdinand îsi îmbrătisă băieţii, fata si cumnata.

-Ah, strigă Boussardel-tatal, vă însoţesc! Merg cu voi la adunare. Mantia, pălăria, repede!

Ferdinand îi obligă să rămână, arătându-i, printr-o mişcare din cap, familia.

- O las în mâinile dumitale, tată! îi spuse el la ureche.

Boussardel îşi înclină fruntea. Deschiseră uşa de la intrare.

Cele două femei care-si aruncaseră nişte saluri pe umeri, ieşiră • m penstil.

- Dragă, murmură Ferdinand, sărutându-şi cu tandreţe nevasta, ai grijă de tata. Nu-l lăsa să iasă. Gândeşte-te la anii lui, la care el nu se gândeşte totdeauna.

Locotenenţii ajunseră în curte. Portarul, cu lanterna în mână, ţinea canatul porţii mici.

- Să trimiteţi mesageri! strigă tatăl din peristil, forţându-şi glasul. Ţine-ne la curent! Fiţi prudenţi!... Louis... Louis, te rog, ai grijă de fratele tău

Când reintră în casă avea umerii căzuţi. Copiii dispăruseră. Bunicul se trânti într-un fotoliu.

- Ce mizerie şi vârsta! murmură el plecându-şi ceafa.

Uşa rămăsese deschisă. Sub peristil, în frig, în noaptea întunecată şi plină de chemări, Laure plângea în braţele cumnatei sale, care-i zise:

- Să intrăm, draga mea, să nu răcim.

îl văzuseră pe Boussardel ridicându-se. Cele două nurori îl luară fiecare de câte un brat si toti trei urcară.

- Închideţi peste tot, jos, zise doamna Theodorine, urmată de slugile ei. Să se stingă luminile. Să i se transmită ordinul şi portarului ca să stingă lanternele de la poartă. Nimic, în casă, să nu atragă atenţia. Trăsura socrului meu si cea a doamnei Louis să-i aştepte în pasaj, lângă poarta grădinii... Ce preferi, tată, să ne stabilim în camera mea unde temperatura este mai plăcută, dar unde se aud toate zgomotele de pe bulevard, sau să ne reîntoarcem în apartamentul lui Ferdinand care dă spre grădină?

- Da, să mergem la el. Ba nu, mi-ar plăcea mai mult să aud, să urmăresc desfăşurarea... Ascultă, cppila mea, zise el re- aşezându-se, trebuie să ne strângem toţi în această casă. Cele trei familii ale noastre trebuie să rămână unite pentru orice eventualitate, şi chiar aici, unde ne vor căuta cei doi bărbaţi, unde ne vor înştiinţa şi unde vor alerga de îndată ce totul se va sfârsi.

5

Căzură de acord. Hotărâră s-o lase pe Florence la pensionul dinafara Parisului, la Beau Grenelle; era vechiul pension al domnişoarelor Voisembert, trecut în alte mâini la retragerea fondatoarelor, dar tot atât de distins; fetiţa cea mai mare era în siguranţă acolo,

departe de zona răscoalei. Laure se duse ea însăşi să-i aducă pe cei trei copii ai ei din strada Provence. Boussardel trimise şi el în strada Saint-Croix; birjarul n-o găsi acolo pe mătuşa Liline. O descoperi, la sfatul Josephei, la duhovnicul ei, domnul Grard, unde se ducea adesea, pe nepusă-masă. Fata bătrână aranja în aşa fel încât să-l găsească pe preot la masă, ca să aşeze lângă el vreun pateu făcut în casă sau vreo sticlă de vin vechi, luată din pivniţa paternă. în sfârşit, mătuşa Liline sosi ultima, declarându-se surprinsă că fusese întreruptă din vizita ei pioasă, şi susţinând că împrejurările nu justificau atâta agitaţie. Boussardel fu cât pe-aci s-o lase pe această încăpăţânată, să se reîntoarcă în strada Sante-Croix. Dar doamna Theodorine o trase într-un colţ al odăii şi o rugă să-şi asculte tatăl, faţă de care, având în vedere vârsta, trebuia să aibă respect.

Seara fu lungă. Copiii, aţâţaţi de neprevăzutul care-i aduna laolaltă, nu voiau să adoarmă şi-şi chemară mamele. Copiii Laurei o rugară pe mătuşa Theodorine să le cânte un cântec de leagăn; ea ştia cântece în *potais*-ul savoiard, care-i încânta cu atât mai mult, cu cât nu le înţelegeau.

-Nu vă e ruşine, le zise bunicul care sosi pe neaşteptate, să-i cereţi mătusii să vă cânte într-un astfel de moment? Nu vă
daţi seama ce se petrece?

-E mai bine, observă doamna Theodorine, că nu-şi dau seama.

Se aşeză la căpătâiul celor doi mai mici, pe care-i culcaseră împreună şi, cu glas ferm, începu:

„D'ei-lei, Drau,
La campana soun de faîi
Lou clouchiers soun de papier...

- Aceşti copii n-au inimă, bombăni Boussardel, care nu se gândea decât la băieţii săi, şi ieşi din cameră.

Adeline se culcă devreme în patul care-i fusese pregătit. Pretextă că se sculase înainte de răsăritul soarelui ca să-şi vadă de treburile sale, căci era marţi, zi de primire în atelierul milosteniei pe care-l patrona. Era zdrobită, dar de o oboseală sacră, de care nu putea să se plângă.

în sfârşit, doamna Theodorine îi conduse pe socrul şi pe cumnata sa în camerele lor. Le făgădui că la cel mai uşor pas care-ar fi străbătut curtea, ea - care locuia în partea din faţă şi avea somnul uşor - să alerge la fereastră şi, dacă era unul dintre locotenenti, să-si înstiinteze de îndată rudele; o culcă pe camerista ei m cabinet, ca să ne gata la orice chemare.

Rămase singură, dar nu se dezbrăcă. Se lungi pe pat, nu putu să adoarmă, crezu că o strânge corsetul, puse să i se desfacă şireturile, dar nu se simţi mai uşurată. Poate că era din pricina mesei; era stăpână pe nervii ei, dar nu putea face nimic împotriva organismului. înghiţi două pastile digestive, se învălui într-o rochie de casă, se aşează în faţa căminului, îşi puse picioarele pe suportul pentru buşteni, deschise *Biblia,* ca şi cum, sigură că nu-şi va putea aduna gândurile, ar fi aşteptat o reconfortare în urma acestei lecturi.

Parisul părea calm. Zgomotul focului de lemne izbuti să acopere, în cameră, murmurul de afară, pe care femeia, în alarmă, reuşea să-l perceapă când se ducea la fereastră, se strecura între perdele şi-şi apropia urechea de geam până ce-i simţea răceală. Ca să-şi omoare timpul, doamna Theodorine, cu lumânarea în mână, coborî la parter şi verifică dacă toate usile-ferestre ce dădeau spre curte şi spre grădină erau închise bme. Trecu din cameră în cameră, ca o umbră de pază, lunecând fără zgomot cu papucii ei, mirată ea însăşi să surprindă, în somnul lor, acele saloane pe care le cunoştea mai bine scăldate în strălucirea lustrelor si a candelabrelor. Se aşează în camera de

primire, la locul ei, pe o canapea mare, de Beauvais. Niciodată nu încercase, ca în seara aceasta, senzaţia că e la ea acasă; niciodată nu pricepuse mai bine ca acum că această locuinţă frumoasă era a ei, cu toate că proprietarul legal al terenului şi al construcţiei era socrul ei. Nu era ea cea care păstrase, ferise, împodobise vechea casă a lui Chevalier? Degeaba o vor numi palatul Villette. în adâncul inimii ei, doamna Theodorine îi dădea propriul său nume.

încă din timpul logodnei, începuse să amenajeze această locuinţă într-un fel care-l surprinsese pe Ferdinand şi viitoarea ei familie. îşi petrecuse tinereţea mai mult la Annecy, într-una din acele case imense, cum nu se mai găsesc decât în provincie, apoi într-un palat parizian din Grande-Rue-Verte, unde doamna Bitzius îşi adusese propriile mobile, şi nici una din cele două locuinţe nu semăna cu apartamentul din strada Sainte-Croix. Tânăra Theodorine crescuse în mijlocul a ceea ce Adeline şi Julie numeau vechituri. Instruită de disciplina familială de a cunoaşte epoca, de a discerne raritatea şi de a preţui un lucru, palatul Villette îşi păstră, graţie ei, lambriurile, stilurile şi decoraţiile originale. Orice altă femeie tânără, din mediul Boussardefilor, s-ar fi grăbit să forţeze acel cadru ca să vâre în el „modernităţile", pe atunci la modă, şi ar fi străpuns pereţii ca să instaleze calorifere. în loc de asta, refuzând cunoştinţele unui tapiţer, dar cerându-le pe cele ale mamei sale, tânăra reconstitui în acel tipar un interior care se armoniza cu ea. Doamnele Bitzius ştiau nu numai să aleagă, ci să şi cumpere; simţul banului juca un rol de seamă în această competenţă în mobile şi în curiozităţi; pentru ele o achiziţie bună trebuia să fie o afacere bună. Aveau cochetăriile amatorilor din toate timpurile, atât de rari în acea vreme; arătau facturile şi mărturiseau motivul cumpărării lor. N-a trebuit prea mult ca să-l convingă pe Boussardel-tatăl; deşi se pricepea mai puţin, el preferase întotdeauna stilurile vechi, iar acum o proclamase sus şi tare. Ferdinand, căruia nu-i plăceau, dar care nu

voia să se opună soţiei sale, pe un astfel de teren, se simţea vag tulburat de acest soi de punere la punct prin tot ceea ce aducea nou în casa lui fata lui Bitzius.

Când doamna Theodorine ieşi din reveria sa, băgă de seamă că stătea în picioare şi că deschisese vitrina cea mare. Aproape fară să se gândească, ascultând de instinctul de conservare al colecţionarilor, scoase una câte una figurinele de Saxa şi le culcă în sertarele unei comode vecine, între faldurile stofelor vechi, aranjate acolo. Nu-şi dădu seama decât după o vreme de zădărnicia acestei precauţii; dacă Revoluţia izbucnea, ca în urmă cu şaizeci de ani, dacă locuinţele celor bogaţi erau invadate şi jefuite... îşi îndreptă ochii spre etaj, se gândi la copiii ei, şi fu scuturată de un lung fior. „Am să răcesc", îşi zise.

Urcă scara, puse lemne pe foc, redeschise *Biblia.* Către trei dimineaţă, în toiul tăcerii profunde, auzi pe cineva bătând cu pumnul în poarta dinspre stradă. Se ridică. „Un străin s-ar fi servit de ciocanul de la poartă, gândi ea, alergând la fereastră, trebuie să fie Ferdinand sau fratele lui." La lumina lanternei, ţinută sus de portarul care deschidea poarta, nu distinsese imediat care dintre cei doi gemeni intra. Când ofiţerul traversă curtea, îl recunoscu după mers.

- Rose, strigă ea, îndreptându-se spre cabinet, vine domnul Louis. Anunţă-i pe cumnata si pe socrul meu!

Apărând cu mâna căuş flacăra lumânării, trase zăvorul uşii de la intrare.

- Dragă Louis! Totul e bine? De ce eşti singur?

- Ferdinand a vrut să rămână cu oamenii lui. Eu am venit, la dorinţa lui, să vă liniştesc...

-Luminează-mi drumul... imploră Boussardel la jumătatea scării. Nu-şi luase lumânarea şi Laure, care se grăbea, îl lăsase în urmă.

- Veşti bune de la Ferdinand, tată, zise doamna Theodorine, urcând spre el.

- Dragă, ai mâncat? întrebă Laure.

- Sigur. Fraţe-meu şi cu mine am împărţit pe din două un pateu şi o sticlă cu vin.

- Şi asta-i tot ce-aveţi în stomac, bieţi copii? Fata mea, se adresă Boussardel către stăpâna casei, ce-am putea să-i dăm la ora asta?

- Am dat ordine şi pentru un astfel de caz. Dar să urcăm, în camera mea arde focul. Rose, pune repede masa, la mine!

' Aprinseră lămpile de pe şemineu, lumânările lustrei. Masa improvizată luă un aer de mică sărbătoare. Locotenentul din garda naţională se aşeză la locul lui obişnuit, şi-şi scoase cureluşa pantalonilor petrecută pe sub pantofi.

- Povesteste, zise Laure. Mai avem de ce ne teme?

- Lăsati-l să mănânce, vorbi Boussardel. Louis, fratele tău are căldură?

Louis întări că noaptea se desfăşura chiar mai calmă decât spera. Mulţi oameni credeau răzmeriţa potolită. Legiunile se odihneau la primărie.

- Deci, poţi să-ţi tragi un moment sufletul? întrebă Laure.

Masa odată terminată, Louis ceru să-şi vadă copiii care dormeau şi pomeni de un pui de somn în camera ocupată de Laure; nu era singurul ofiţer care-şi îngăduise o mică permisie; în caz de ceva, vor bate toba, şi casa se afla doar la câteva minute de primăria din strada Anjou, locul de adunare al batalionului său.

- Nu-ţi fie teamă că ai să aţipeşti lângă el, cumnată, zise Laurei doamna Theodorine. Veghez eu, nu mi-e câtuşi de puţin somn şi voi aştepta să bată toba.

Bătu peste două ceasuri. Louis dormea, cumnată-sa ciocăni la uşă, el părăsi casa într-o clipă. încă mai era noapte. Boussardel nu se trezi decât spre opt. Cea de a doua zi începea, punctată de informaţii care soseau cu ţârâita. Tatăl se abţinea cu greu să nu se ducă el după veşti; nu pierduse interesul faţă de luptele de stradă şi cum să nu te interesezi de ele când ai doi fii
care-si riscă acolo viata?Vârsta lor, care odinioară îi scutise de
? ? ?

această treabă, acum îi aruncase în plină dramă. Ce timpuri trăiau!. Oamenii nu mai aveau răgazul nici să-şi aştepte maturitatea; răscoalele se repetau cu o frecvenţă... Crudă deşteptare după acei ani de prosperitate, unde, ca atâţia alţii, reţinut de interesele sale, Boussardel fusese absorbit de freamătul afacerilor şi nu observase furtuna ce se pregătea.

Se plimba de colo-colo prin casă, ieşea în grădină, îi bombănea pe copiii care se jucau acolo şi care, i se părea lui, râdeau prea tare. Puteau fi auziţi din casele vecine.

în depărtare răsunară rar împuşcături. *Groom*-ul, care se întorcea din recunoaştere, povesti cu volubilitate că sosiseră întăriri de trupe, că se aşezaseră tunuri în toate pieţele', şi bivuace la toate întretăierile de drumuri, şi că, drept răspuns la aceste demonstraţii, se ridicaseră noi baricade. îl trimiseră şi pe portar, personaj mai grav, care reveni cu o versiune mai puţin alarmantă. Pe cine să mai crezi? Spre ora patru după-amiază Boussardel se hotărî să se ducă pe jos la vechiul său prieten Albaret, care nu locuia departe. Doamna Theodorine voi să-l facă să-si schimbe hotărârea si obţinu doar să se lase însotit de *groom.* Adeline pretinse să li se alăture; se va repezi, spunea, până la domnul Grard ca să afle dacă n-avea nevoie de ajutor sau de vreun" alt lucru; zilele de răscoală ofereau mari pericole slujitorilor *Evangheliei.* Fu una dintre rarele ocazii în care tatăl renunţă dintr-o dată la toleranţa şi la îngăduinţele rezervate acestei cucernice; se opuse dorinţei sale în astfel de termeni, încât fata bătrână se duse să se închidă în camera ei si nu se mai

5

arătă.

- Ah! strigă Boussardel, reîntorcându-se după un ceas, cât mă felicit că am ieşit din casă! Albaret si cu mine am

5 ?

coborât până la Madeleine, unde un ofiţer de stat-major ne-a anunţat că regele tocmai a cerut demisia

domnului Guizot şi a domnului Duchâtel. Ştirea s-a răspândit oficial la Paris, e o bucurie generală... E sfârşitul spaimelor noastre, adăugă el strângându-le pe cele două nurori la piept. Dealtfel, as-
cultati!
?

Cete vesele treceau în acel moment pe bulevard strigând: „Lampioanele! Lampioanele!"

- îi auzi, fata mea? Trebuie să aprindem luminile.

Ca să nu dea de bănuit manifestanţilor, doamna Théodorine porunci portarului să aprindă lanternele din jurul portalului.

- Mor de foame, zise Boussardel.

Aşteptând să fie servit, bunicul şi cele două mame urcară să asiste la masa copiilor. îi găsiră aşteptându-şi desertul. Uşa prin care erau serviţi se deschise si o bavareză îsi facu apariţia cu
? *1* 5 * 5
tava cu ciocolată. Cele şapte mici personaje bătură din palme. Părinţii admirară faptul că cei de la bucătărie, măcar că lipsiţi de şefa lor, şi într-o asemenea zi, găsiseră timpul să pregătească copiilor dulcele lor preferat. Bona care-i servea arătă că această surpriză se datora Joséphei, venită încă de dimineaţă la palatul Villette, fiindcă era neliniştită din pricina stăpânilor.

Cu vâsta, ex-măicuţa-sinecdocă devenise, în strada Sainte-Croix, slujnică privilegiată, şi efectiv nu-şi mai amintea de vechile sale nenorociri. Boussardel nu voia niciodată să-i impună umilinţa unui bucătar în locul ei, fie chiar în zilele de sărbătoare, cu atât mai mult cu cât gătea şi facea nişte aluaturi minunate. Acest scrupul îi fu recompensat. Reputaţia Joséphei depăşi cercul celor din casă, se răspândi în Chaussée d'Antin şi cei care voiau să-l flateze pe agentul de schimb îi povesteau că celebra Sophie, bucătăreasa doctorului Veron, era geloasă pe Josépha. Aşa că acum, cu părul alb, bucătăreasa familiei domnea peste cuptoarele sale, dar şi peste fetele de la bucătărie şi rândăşoaice, aşa cum domneşte un prinţ peste miniştrii săi.

O chemară ca să primească din partea micilor Boussardel, pe care-i iubea cu pasiune, mulţumiri pentru strădania ei. Josepha intră, îmbrăcată mai mult ca o guvernantă decât ca o slujnică, purtând un şorţ din caşmir negru, iar peste părul-i alb o bonetă de dantelă neagră. Făcu o reverenţă celor două doamne şi se scuză faţă de doamna Theodorine de marea libertate pe care
si-o luase, rămânând toată ziua în casa acesteia. îndrăznea totuşi ? [7] ?
s-o roage să-şi petreacă noaptea pe un scaun, în camera de lenjerie. Bănuind că stăpânii erau necăjiţi din pricina celor întâmplate în oraş, ea voia să-i poată sluji; deci, pentru orice eventualitate, adusese cu ea două coşuri cu provizii. Boussardel izbucni în râs: minunată Josepha! Dar n-avea nici un rost! Miniştrii demisionaseră, primejdia se îndepărtase...

Precedat de cele două nurori, Boussardel-tatăl trecu la masă: se întinseră cu masa, în nădejdea că cei doi locotenenţi se vor întoarce. Ceasul de pe şemineul din odaie sună ora nouă, apoi zece. Se mai auzeau încă, pe ici, pe colo, împuşcături, dar cântecele de veselie pe care bulevardul înclinat le făcea să se reverse în curtea casei nu mai lăsau nici o îndoială asupra ieşirii paşnice din criză. *Groom*-ul veni să anunţe că peste tot garda naţională, poporul şi armata fraternizaseră.

- Inimi nobile! strigă Boussardel care, în gardă, popor şi armată nu-i vedea decât pe fiii săi.

Dar chiar atunci, noaptea fu sfâşiată de vuiete. împuşcăturile izbucniră mai puternice, şi atât de aproape, încât geamurile zăngăniră, copiii se treziră şi, prin peretele despărţitor, îi auziră plângând. Salvele se înmulţiră; apoi urmă o mare linişte; pe urmă, iar un mare vuiet. Boussardelii se priviră între ei.

- Doamne, dar sunt foarte aproape... şopti doamna Theodorine, vorbind încet fără să vrea.

- Trebuie să fi fost la palatul Capucinilor, zise Boussardel pe acelaşi ton, la Ministerul Afacerilor Externe...

Omul cel bătrân si cele două femei se ridicară.

- La arme! strigă mulţimea de afară. La arme! La arme! Ne asasinează!

- Stingeţi toate luminile! ordonă doamna Theodorine, Laure, du-te şi liniştеşte copiii!

- Nu disting nimic, strigă Boussardel de la fereastră. Acum am vederea atât de slabă...

- Cobor in loja portarului, ca să aflu... Rămâi acolo, tată!

- Nu, vin si eu.

Ea ieşi în peristil, vacarmul o învălui, îşi înăbuşi un strigăt, rămase ţintuită în capul scărilor, cu braţul întins.

- Uite, bâigui ea, uite...

Pe bulevardul Capucinilor înainta un car al morţii. Un cal alb îl trăgea, poporul îi însoţea şi-l lumina cu torte. Căruţa era plină de cadavre. Deasupra, un trup răsturnat <ie femeie, cu pieptul străpuns, cu sângele şiroind. In picioare, pe o brancardă, un muncitor tânăr, cu cămaşa sfâşiată, dezgolindu-i pieptul, cu privirea fixă, cu un şomoiog aprins în mână, striga ceva ce se pierdea în tumult; oamenii cu torţe, care alcătuiau cortegiul, plângeau. Cortegiul trecu.

Doamna Theodorine, îngheţată, îl vârî în casă pe socru-său. Zăvorâră uşa, dar strigătele de răzbunare care se propagau peste Paris intrară în casă odată cu ei, îi însoţiră de-a lungul scării întunecate. Pe palierul primului etaj li se alăturară Laure, apoi Adeline, în sfarsit docilă, Rose şi celelalte slugi, care, văzând primejdia, se strangeau în jurul stăpânilor şi-i întrebau.

- Gata! zise Boussardel, nu ştiu ce s-a întâmplat, dar situaţia s-a schimbat, oraşul va fi trecut prin foc şi sabie.

- Să ducem copiii în strada Sainte-Croix, sugeră noră-sa, acolo vor fi mai puţin expuşi.

- într-adevăr, încuviinţă Boussardel, apoi, brusc, aproape vesel urmă: Nu, să ne retragem la Terasă!

Terasa, aflată pe terenurile de la Monceaux închiriate cultivatorilor, până când preţul pământului avea să crească, era singura pârte amenajată: o casă ţărănească, locuibilă în urma câtorva îmbunătăţiri şi împodobită cu o platformă, cu o terasă de unde se vedea tot Parisul. De aici si numele de Terasă. Uneori, în zilele frumoase, Boussardelii îi duceau pe copii acolo.

- La Terasă? Perfect, zise doamna Theodorine. Rose, Josepha îmbrăcaţi copiîi cu haine călduroase, fiecare să aibă un rând de schimburi, nu ştiu cât vom sta acolo... Câţi suntem? Unsprezece fără servitori: deci e nevoie si de berlina mea; să se înseueze caii, să profităm de un moment de acalmie ca să ieşim pe poarta din faţă, şi să ne întâlnim cu cele două cupeuri în pasaj. Nu iau decât femeile, zise ea slugilor. Bărbaţii vor rămâne aici de pază.

- Eu rămân, spuse Boussardel.

- Iartă-mă, dar ne vei însoţi. Căci dacă rămâi, rămân si eu cu dumneata, şi nu cred că vrei să mă desparţi de copii, nu-i asa?

Boussardel, cu privirea în pământ, reflectă un moment. Era singur cu nora lui, toţi ceilalţi fiind ocupaţi cu pregătirile. Oraşul mârâia întruna. Doamna Theodorine.rosti cu blândeţe:

-Nu putem face nimic nici pentru Ferdinand, nici pentru Louis. Domnul să-i aibă în pază! Dar copiii, zise ea făcând un gest spre camerele vecine, sunt şi ei tot sângele dumitale şi trebuie să-i adăpostim.

- încearcă să dai de băieţii mei, ordonă Boussardel

groom-xAm, care-i întindea mantia, să le spui că i-am dus pe copii la Terasă. îţi voi răsplăti zelul.

în întunericul pasajului, doamna Theodorine, care vru să se urce ultima în trăsură, sui pe toată lumea, ajutată de mătuşa Liline, închise ea însăşi uşa cupeului

Laurei, apoi uşa berlinei. Cu piciorul pe scările celui de-al doilea cupeu care încheia convoiul şi în care se afla şi socrul ei, Theodorine se adresă celor trei birjari:

-Feriţi-vă să mergeţi prea repede! Dacă ne întâlnim cu pâlcuri de oameni şi dacă ne azvârliţi din trăsură vom fi călcaţi în picioare! Ocoliţi grupurile, fofilaţi-vă! Gata! Plecăm!

Căzu pe scaun, închise portiera, dar imediat, coborând geamul, scoase capul afară şi privi în urmă. Trăsurile o luară la trap.

- Ce este? întrebă Boussardel. Suntem urmăriţi?

- Nu.

Ea se ghemui într-un colţ, ridică din nou geamul şi nu-şi putu reţine un oftat de uşurare.

- Haide, haide, îngână socrul, mulţumit că se poate arăta superior faţă de această amazoană, în sfârşit învinsă de slăbiciune, se va întoarce, fii sigură. E curajos, dar sprinten şi dibaci în mânuirea armelor.

- Da, de fapt asta îi şi este datoria, n-am de ce să murmur... Dar îţi mărturisesc, tată, că mă costă grozav să părăsesc această casă în care locuiesc de zece ani, de care m-am ataşat... pe care ai cumpărat-o pentru noi. Doamne, în ce stare o voi găsi?

El rosti câteva vorbe liniştitoare, la care ea nu răspunse.

Apoi, deodată:

- Şi bijuteriile pe care le-am lăsat acolo! strigă el. Şi pe cele ale lui Ferdinand!

- Le-am luat eu.

- Unde sunt!

- Sub jupoanele mele.

. Ajunseră la Terasă. îl sculară pe fermier care le descuie casa.

- Să nu semeni panică, să nu laşi să se creadă că parizienii fug, îi recomandă Boussardel. Spune doar că locuinţa era în centrul răzmeritei.

Aliniară toate saltelele pe podelele singurei odăi de la etajul întâi. îi întinseră pe copii unul lângă altul, îi strânseră pe toţi şapte sub nişte cuverturi adunate în

grabă, mătuşa Liline le spuse nepoţilor şi nepoatelor că sunt culcaţi acolo la fel cum fuseseră culcaţi Prichindel si fraţii săi la Căpcăun acasă. Cunos- teau povestea lui Prichindel? Deşi toţi copiii o auziseră de douăzeci de ori de la dădacele lor, ea voi să le-o spună din nou, presărând-o, după obiceiul ei, cu un pic de credinţă; dar Laure îi atrase atenţia, cu drăgălăşenie, că cei mai mulţi dintre micuţi adormiseră. Victorin, care la şapte ani trecuţi rămăsese greoi, chiar sforăia un pic.

în timp ce la parter se pregătea, pentru cei patru stăpâni ceea ce mai rămăsese din rufaria de pat, doamna Theodorine şi bunicul ieşiră pe terasă. Stăteau în picioare, cu coatele sprijinite de balustradă; priveau Parisul. Luminile făcliilor pătau în mod neregulat noaptea, şi din loc în loc luminau câte o bucată de zid, descopereau câte o faţadă. Dar mai ales zgomotul făcea să se simtă prezenţa oraşului furios. împuşcăturile se succedau; era imposibil de identificat locul de unde izbucneau. Un coral enorm pe care-l bănuiau alcătuit din strigăte, din plânsete, dar care ajungea la ei confuz şi monoton, alcătuita un fond sonor salvelor, o ţeavă de orgă acestui concert înălţat sub cerul negru. Bătrânul si femeia tânără tăcură ascultând si văzând.

Doamna Theodorine îl rugă pe socru-său să intre în casă. înăuntru, el se prăvăli pe o somieră ale cărei arcuri gemură, primindu-1. Noră-sa se aşează aproape de el şi, la lumina lumânărilor, îl văzu cu obrajii scăldaţi în lacrimi, muşcându-şi buzele; ciuli urechea şi-l auzi şoptind, clătinând din cap: „Paris... Paris..."

De îndată ce se făcu ziuă se întoarseră şi unul şi celălalt şi se postară în observatorul lor. Laurei, care era o mamă foarte atentă, îi lăsară în grijă pe cei şapte copii; cele două- dădace o ajutau, Josepha declară, în ce-o privea, că se aranjase foarte bine cu bucătăria, în realitate un cuptor nenorocit; dar Josepha era ingenioasă, ridicase un proţap în faţa cuptorului şi perpelea acolo doi pui pe care-i tăiase în zori. îşi

etaîase proviziile, căci izbutise să dosească cele două coşuri în trăsuri, si acum nimeni
3 7 5
nu mai râdea de prevederile ei.

Se confirmă încă o dată că din partea mătuşii Liline nu trebuia să te aştepţi la nici un fel de ajutor. Tocmai acum se găsise să facă un fel de clasă din copiii pe care atâtea schimbări şi spaime îi aduseseră în situaţia de a nu mai putea fi atenţi la nimic. Renunţase la idee, dar nu cu plăcere. Atunci o pornise pe jos să vadă dacă satul nu avea o biserică, o capelă, sau măcar un mic altar, unde să-şi facă rugăciunile. îşi propusese să le vorbească ţăranilor, ca să liniştească spiritele, care pe aici păreau foarte calme. O lăsară să se ducă unde voia. Nu făcea decât să-i încurce în nişte împrejurări în care fiecare trebuia să se adapteze neprevăzutului. Această fată bătrână ce năzuia ca singura misiune pe pământ să fie devotamentul faţă de aproapele ei, se arăta cu totul incapabilă să îngrijească, să ajute pe cineva cu mâinile ei, să fie de folos cuiva. Se ducea pe la bolnavii nevoiaşi, dar ca să le ţină predici; nu ştia să pregătească o cataplasmă cu muştar, nici măcar să facă o clismă: mirosurile o făceau să leşine. Totul la ea era numai vorbă; nu se simţea în elementul ei decât prezidând comitetele doamnelor filantropice, făcând expozeuri, remarce şi admonestări.

în timpul mesei, doamna Theodorine o lăsă, cu răbdare, să-si povestească isprăvile de la Monceaux. Dar Boussardel, ca de obicei, nu-şi asculta fata. Se gândea. Privirea pe care şi-o plimbă în jurul mesei nu întâlni decât femei, căci copiii mân- caseră mult mai devreme, şi tot o femeie îi servea. Singurul bărbat în faţa acestui areopag feminin... Ce senzaţie îl încearcă, îl obsedează, vagă, dar tenace? Chiar în acel moment Josepha se arătă în pragul bucătăriei, ca să constate cum se desfăsura masa, si Boussardel, la această ultimă apariţie feminina, rămase încremenit.

La sfârşitul mesei, zgomotul unui echipaj, strigătul unui vizitiu care cerea să se ridice bariera îi făcură pe meseni să tresară. îşi aruncară şervetele si ieşiră. Era

trăsura lui Albaret. Financianil, în vârstă' văduv, fară copii, retras din afaceri, nu-L mai avea pe lume decât pe Boussardel.

- Sunt momente, spuse el strângându-şi în braţe vechiul prieten, când se face auzit glasul afecţiunii. Timpurile m-au ţinut departe de dumneata. Portarul dumitale mi-a spus unde vă găsesc... Dar, mai întâi, aveţi veşti de la cei doi băieţi ai dumitale!

- Nici una.

-Dumnezeule! zise Albaret doamnei Theodorine care-i oferise un scaun. Se aşează, îşi scoase pălăria; în ciuda vremii răcoroase, îşi tamponă fruntea' îşi şterse interiorul pălăriei.

- Situaţia? întrebă Boussardel.

- Complexă! răspunse Albaret făcând o grimasă. încordată, plină de pericole.

Omul cu experienţă, burghezul care vorbeşte cu uşurinţă şi e ascultat, reapăru si explică.

- Domnul Thiers se află în castel. Umblă zvonul că regele i-a oferit postul de prim-ministru şi că-i îngăduie să se alăture domnului Odilon Barrot.

- Nu, zău! strigă agăţându-se de primul simptom liniştitor.

- Da, dar asta va fi ae-ajuns? Pe baricade nu se mai strigă: „Jos Guizot!" nici: „Trăiască Reforma!" Acum se strigă: „Fără rege!" Răscoala întrece orice limite...

- După împuşcăturile de ieri seară, urmă. Boussardel, am presimţit-o. Dragă prietene, e îngrozitor. Am văzut din casă morţii, pe care-i plimbau într-o căruţă...

- De fapt, ce s-a petrecut? întrebă doamna Theodorine, punând un butuc pe foc. S-a pretins că mulţimea, bucuroasă de veştile bune, se strânsese în faţa palatului Capucinilor şi că acolo fusese pur şi simplu împuşcată. Nu-i cu putinţă, nu-i aşa?

- Ba da! Regimentul 14 de infanterie a deschis focul.

- Dar de ce? La ce provocare?

- Afacerea e încâlcită ca întotdeauna în astfel de cazuri. Domnul de Courtais, deputatul, a voit să-i afle dedesubturile. A alergat în bulevardul Capucinilor, l-a interpelat pe ofiţerul comandant al Regimentului 14.

Dacă e să-l crezi pe acel locotenent-colonel, o împuşcătură trasă din greşeală, din grădina palatului, a zdrobit piciorul calului său chiar în momentul când sosea mulţimea. Ofiţerul a crezut că gloata atacase postul şi a ordonat să se tragă o salvă. Totul a pornit de aici.

- Ce fatalitate! rosti doamna Theodorine.

- Căile Domnului... începu mătuşa Liline.

- Nici pomeneală! zise Albaret, ridicând din umeri. Aşa cum spune doamna, a fost o fatalitate. Parisul era prea împărţit în tabere: garda municipală, mai ostilă poporului ca niciodată, armata, mai curând moderată, şi, în sfârşit, garda naţională trecută de partea reformiştilor...

- Ah! făcu Boussardel, fiindcă garda...

-Nu, prietene, la început ea s-a interpus cu hotărâre între forţa armată si mulţime, apoi, fată de felul cum s-au desfasurat faptele, atitudinea ei s-a conturat. Acum e alături de popor.

După un moment, noi sunete se amestecară cu zgomotele care veneau dinspre oraş. Boussardelii, ieşiţi pe terasă, recunoscură clopotul de alarmă. în stânga văzură o trupă care cobora spre Paris, pe strada Argenteuil. Alergară spre ea.

-Cine sunteţi? îi întrebară pe soldaţii aşezaţi de-a lungul zidului împrejmuitor.

Era garda naţională de la periferie.

-Laure! strigă Boussardel, care se simţea prin fiii săi, solidar cu toate regimentele gărzii. Cheam-o pe Josepha! Să aducă vin şi să dea de băut acestor viteji!

Cetele care veneau pe drum nu se asemănau câtuşi de puţin cu miliţia burgheză, lustruită, fercheşă, din care făceau parte cei doi gemeni. Acei oameni, desigur mult mai săraci decât parizienii, aveau uniforme improvizate, bizare, reduse uneori la un centiron care le strângea bluza.

- Ne ducem ca întăriri, explică un sergent, oprit să golească unul din paharele întinse de Josepha. Camarazii noştri din Paris ne-au trimis o ştafetă.

- Sunt în încurcătură?

Un altul, luând locul şi paharul primului, continuă:

- Insurgenţii au atacat Castelul de Apă şi Piaţa Palatului Regal care era apărată de armată. Atunci gărzile naţionale au avansat cu arma pe braţ, dar, rrran! câinii ăia de municipali, ascunşi în strada Valois, au tras asupra lor. *

Boussardel se sprijini de gard.

- Naţionalii au ripostat! Ah! Lupta s-a angajat, lucrurile s-au încins.

Omul alergă să-i ajungă pe-ai săi. Grupul Boussardelilor se dislocă, se clătină şi reintră în căsuţă. Toţi erau muţi şi palizi. Laure îşi frângea mâinile, Adeline se închina şi se ruga. Boussardel rămăsese în picioare, dar tremura.

- Doamne, rosti atunci doamna Theodorine cu glas tare, Dumnezeule al milei, al bunătăţii, al dreptătii, ai milă de supuşii tăi, luminează-i, întinde-le mâna în aceste ciipe grele!

Vorbea cu siguranţă şi simplitate, cu bărbia ridicată, dreaptă, ca de obicei. Mătuşa Liline, bătută pe propriul ei teren, îşi încetă rugăciunile.

- Dacă te-am supărat, Doamne, urmă fiica lui Bitzius, loveşte în noi şi în bunurile noastre, dar nu în fiinţele pe care le iubim. Apără-i pe cei care ne sunt dragi, ţine seamă de credinţa lor, de greşelile, de slăbiciunile firii lor. Apără-i pe taţii copiilor noştri!

Toată după-amiaza nu se ivi la Terasă nici un mesager al celor doi locotenenţi. Cele două femei şi Boussardel stăteau ca pe ace. Ce să însemne tăcerea asta? Că Ferdinand şi Louis n-aveau vreme să se gândească la familie, sau că li se întâmplase o nenorocire?

Calmul, care de la ora două începuse să se înstăpânească în Paris, împuşcăturile tot mai rare, o modulaţie nouă în strigătul oraşului, mereu puternic, dar parcă schimbat, îl făcură pe* Boussardel să se linistească, numai că, amintindu-si de falsa

bucurie din ajun, nu cuteza să se lase în voia optimismului; dar nimeni nu veni să le spună dacă locotenenţii mai trăiau.

- Fata mea, zise Boussardel doamnei Theodorine, către ora trei şi jumătate, nu încerca să mă opreşti. Nu mai suport această nesiguranţă şi, dealtfel, revolta pare să se fi potolit. Cobor în Paris cu Albaret, puteţi conta pe un mesaj de îndată ce voi şti ceva despre băieţi.

îsi îmbrăţişa nora. Temerile lor comune, caracterul deosebit

de care dăduse dovadă tânăra femeie începând din ajun, ajutorul moral pe care-l primise de la această persoană atât de recent intrată în familie făcuseră să se stabilească între ei legături puternice. Plecâqd, îi era şi mai dragă.

- Dacă întârzii să te liniştesc, să nu te gândeşti la nimic rău, adăugă el urcâîidu-se în trăsura lui Albaret. S-ar putea să am nevoie de timp ca să-mi caut băieţii prin Paris. Vei primi, în orice caz, un mesaj.

Mesajul sosi abia la ora cinci. *Amândoi sunt sănătoşi. Vă puteţi reîntoarce în oraş. Agitaţia s-a potolit.*

. Mesagerul, care era vizitiul lui Albaret, reîntors călare, nu putu spune mai mult decât că batalionul celor doi oameni fusese găsit în curtea palatului Tuileries. Nu ştia cum se dezlănţuise criza guvernamentală şi, dealtfel, părea să-i pese prea puţin de asta.

Oricât de nerăbdătoare ar fi fost să-si revadă soţul, doamna

Theodorine nu voi să plece fără toată trupa: ţinea să-i readucă ea însăşi pe toţi la cuib. Grăbi pregătirile, o luă pe Laure în cupeul ei, se aşeză de data asta în fruntea convoiului şi dădu semnalul de plecare. Cele două cumnate, acum scăpate de griji, vădeau aceeaşi reacţie febrilă, vorbeau si una si cealaltă cu

volubilitate, se străduiau să privească prin ferestre. Dar bulevardul exterior ca şi partea de sus a străzii

Rocher erau pustii şi nu le puteau spune nimic. începuse să se înnopteze.

- Unde e mai bine să-l aştept pe Louis să se întoarcă? La palatul Villette, zise Laure, sau în strada Provence? Care e părerea dumitale, cumnată?

- La palat. Pentru că, mai mult ca sigur, acolo or să se reîntoarcă, de îndată ce se vor elibera.

Trăsura înainta.

- Şi eu cred la fel... Vezi ceva din partea unde te afli?

-Nimic... Domnul şi doamna Heurtault or fi rămas acasă?

întrebă doamna Theodorine, care socotea că în urma acelor zile de tulburare, trăite laolaltă, trebuia să se arate cât de cât preocupată şi de părinţii Laurei; de trei zile nu mai vorbeau decât despre gemeni.

- Cu siguranţă. Tata şi mama sunt prudenţa personificată, nu cred că s-au mişcat de-acasă. Şi strada Frotin mi se pare destul de izolată ca să nu fi avut de suferit de pe urma răzmeriţei... Cât te invidiez, draga mea, că părinţii dumitale sunt la Annecy! Asta te face să te frământi mai puţm...

De un an, regele Charles-Albert de Sardinia dăduse câteva libertăţi Savoiei şi se nădăjduia chiar un statut care să permită provinciei să renască la viaţa publică; familiile vechi, influente, simţiseră nevoia de a face corp comun, şi familia Bitzius se dusese să-şi petreacă iarna acolo.

- Ah! strigă doamna Theodorine, aplecându-se peste geam, iată în sfârşit, meleaguri mai însufleţite.

Ajunseseră la încrucişarea cu strada Bienfaisance. Acolo străluceau primele iluminaţii. Puţină lume pe şosea, dar în grădina unui institut de băieţi se putea vedea, printre zăbrele, o farandolă veselă care agita lampioane cântând *Marsilieza.*

Pe măsură ce trăsura se apropia de centrul Parisului, unde rămăsese concentrată mulţimea, iluminaţiile erau mai frecvente

si bucuria mai fătisă. La ieşirea din strada Rocher, care dădea în
Sainte-Lazare, dansau nişte copii; la întretăierea cu strada Hâvre, dansau tineri şi femei. Grupuri de oameni, proletari şi soldaţi, amestecaţi în chip fratern, îşi treceau din mână în mână nişte foi imprimate şi, cum această mulţime încurca drumul, cupeul se opri. Doamna Theodorine, la capătul curiozităţii, coborî geamul, scoase capul. Un flăcău voinic o văzu, îi azvârli o glumă cam deocheată, pe care ea n-o pricepu, apoi îi puse sub nas o placardă pe care ea citi: „Fără Burboni! Trăiască Republica!"

- Cumnată, spuse Theodorine reaşezându-se, te anunţ că am devenit republică.

- într-adevăr, zise Laure, s-a făcut?

Trăsura porni din nou. Doamna Theodorine replică:

- Şi după părerea mea asta s-a făcut atât de repede, încât nu vor mai avea când să-mi prade casa.

într-adevăr. Bilanţul revoluţiei s-a soldat, pentru palatul Villette, cu o lanternă de la portal sfărâmată şi cu câteva ochiuri de geam sparte, la loja portarului. Louis fusese rănit de un glonte, în partea superioară a braţului, dar glontele ieşise fără a-i provoca o rană prea mare. Boussardel-tatăl, trimiţându-şi mesajul la Terasă, cunoştea infima consecinţă a acestui accident, care nu-l împiedicase pe locotenent să-şi reia postul, după un pansament sumar, şi care n-avea să-l împiedice nici în iunie următor să se reîntoarcă, spre a-si face datoria împreună cu Ferdinand, în foburgul Poissoniere. Laure nu fu informată de socrul ei despre această rană decât în momentul când garda se întorcea acasă; n-avu vreme să se mai alarmeze. Louis sosea, cu braţul în eşarfa, dar pe picioare, şi destul de mândru, alături de fratele său, neatins.

Din personalul palatului fusese împuşcat un grăjdar, care se afla de puţină vreme în casă

.CAPITOLUL XVI

Lunile, anii care urmară au fost în întregime consacraţi lui Victorin, care dădea multe griji familiei sale. Nu prin sănătate, dealtfel excelentă, ci prin firea sa. Caracterele fraţilor şi surorilor lui păreau mult mai fericite.

Florence, cea mai mare, era o copie în mic a mamei sale, ea însăşi atât de mică. Ramura Bitzius' pretindea că tânăra fată semăna leit cu doamna Theodorine, la aceeaşi vârstă, inclusiv seriozitatea. Cei din neamul Boussardel, unde erau toţi înalţi, nădăjduiau că Florence totuşi va mai creşte.

Victorin era al doilea copil.

Al treilea. Edgar, semăna şi el cu mama lui prin tăcerea şi reflecţia sa, surprinzătoare la un băiat atât de mic, printr-o privire neagră, pură, poate cu puţină febră. Doctorii recomandau, în ce-l privea, multă vigilenţă: era slab de piept. Părinţii nu voiră să se alarmeze: nu vorbeau niciodată de străbunic, primul Ferdinand Boussardel, mort de tuberculoză la Amsterdam.

După Edgar, venea micul Amaury care, la sase ani se şi declara din cap până în picioare fiul tatălui său. Bine clădit, cu poftă zdravănă de mâncare, râzând mereu, nu era deloc timid. Nu-l puteai face să stea liniştit decât punându-i între degete un creion sau o pensulă. Scria neciteţ şi mâzgălea cu antren. Mătuşa Liline revendica meritul acestei eredităţi artistice cu atâta tărie, ca şi cum copilul ar fi ieşit din pântecele ei. Ceru să-i dea lecţii.

Cele două mai mici, Louise şi Noemi, nu arătau încă multă personalitate.

Fată de cei doi fraţi si de cele trei surori, Victorin era un

omuleţ greoi, adormit, lacom, bănuitor. Cei doi fraţi mai mici învătară să citească curent, când el mai era încă la abecedar.

Tatăl celor trei băieţi, pentru care calitatea de primnăscut era tot ce reprezentase şi el pentru propriul său tată,, nu-l considera decât pe Victorin ca. pe urmaşul său, şi orgoliul lui suferea din această pricină, ca şi cum Edgar şi Amaury, mai silitori, n-ar fi fost şi ei tot copiii lui. Voia să se arate mândru de băiatul cel mare şi nu putea. Se afla în acea penibilă situatie a tatălui care simte nevoia să protesteze când i se spune: „Băiatul dumitale îţi seamănă". I se spunea astfel, cum se spune de obicei, dar această înrudire nu era evidentă, măcar că băiatul părea mai curând un Boussardel decât un Bitzius. într-o zi, Boussardel, bunicul, care-l ridică în slăvi pe primul născut al primului său născut, declară:

- Vrei să-ţi spun eu pe cine aminteşte cel, mai mult acest copil? Pe unchiul său Louis, la vârsta ingrată. Aceeaşi încetineală, aceeaşi lene a minţii.

Ferdinand nu protestă. Fratele său nu asista la scenă.

- Asa că, zise bunicul fiului si nurorii sale, n-aveti de ce să fiti necăjiţi. Gânditi-vă la reuşita lui Louis.

La palatul Villette, ca dealtfel în toate familiile, tatăl avea grijă de educaţia băieţilor, lăsând mamei educaţia fetelor. Ferdinand se ataşă deci de Victorin ca un cultivator încăpăţânat de un teren sărac pe care 'vrea cu tot dinadinsul să-l facă productiv, şi dragostea lui pentru acest copil se carn exalta degeaba, faţă de puţinele satisfacţii pe care le primea. îi căuta scuze la orice, se străduia să atenueze mojiciile băieţaşului care nu era chiar aşa de prost ca să nu simtă această manevră. Când copiii jucau mici jocuri în faţa părinţilor şi era rândul lui Victorin să răspundă, tatăl se grăbea să-i sufle cuvântul şi copilul se arăta mai umilit decât dacă ar fi pierdut un gaj, căutând răspunsul.

- Pentru că tata nu mă lasă să vorbesc, zicea el cu o privire rea, nu mă mai joc.

Autorul zilelor sale, stângaci ca majoritatea taţilor, atâta vreme cât copiii lor nu sunt decât copii, nu ştia ce metodă să mai folosească şi era disperat. Vedea cum se adânceşte neînţelegerea între el şi acest mic personaj închis în sine, care îi scăpa din ce în ce mai mult. „Cum să revenim asupra acestui start prost? se întreba el. E vina mea că l-am preferat şi răsfăţat? Presupunând că copilul se deşteaptă şi se dezvoltă, se va mai apropia de mine? Mă va înţelege cum l-am înţeles eu pe tata?"

Problema era serioasă, depăşea momentul. în mod normal, funcţia lui trebuia să-i revină lui Victorin. Dacă se arăta

9

neputincios s-o primească, atunci cui îi va reveni? Lui Edgar care avea o sănătate şubredă? Lui Amaury care era al treilea fiu? Ce contrasens! Soţului Florencei? Dar Florence va căpăta o dotă destul de frumoasă pentru ca biroul de schimb, depus în coşul ei de zestre, să fie de prisos. Şi apoi ideea ca un nou venit în familie să strângă recolta a treizeci de ani de muncă i se părea odioasă lui Ferdinand. Tocmai asta voia el să evite, ca slujba lui să nu iasă din casa lui. Dacă trebuia s-o împartă, o va împărţi între fiii săi.

Se gândea tot timpul la asta; făcea, din această problemă, subiectul discuţiilor sale cu nevastă-sa care, mamă constantă si ? ? încrezătoare, încerca să-l liniştească pe Ferdinand, invoca schimbările pe care le putea aduce viitorul, obiecta că toate familiile aveau aceleaşi griji. Asta nu-l liniştea pe tată, al cănii amor-propriu — sentiment foarte puternic la el - era atins. Judeca acest caz al său ca neavând nimic comun cu altele.

Biroul de schimb devenise bunul, fieful lui. Ţinea la el tot atât de mult cât ţinuse si tatăl său, dar se simţea legat cu alte fire. Ceea ce-l ataşa pe Florcnt Boussardel de acest birou erau greutăţile pe care le întâmpinase ani de zile; pentru Ferdinand, el însemna

puterea şi prestigiul pe care le cucerise. Sigur că n-ar fi reuşit să înfiinţeze cu treizeci de ani în urmă, chiar susţinut de un Soucheaux, ceea ce ştiuse să facă tatăl său cu talente mai puţin variate, dar cu calităţi profesionale mai adevărate. De-acum însă," afacerea mergea singură şi nu mai avea nevoie decât de un port-fanion, de un ambasador la Paris. Ferdinand era omul acestei funcţii. Cu o inteligenţă vioaie, intuitivă, asimilatoare, înzestrat cu puterea de a pătrunde caracterele, căutând să placă pentru a convinge mai bine, înarmat ca să strălucească în lume şi să seducă femeile, el ştia, în birourile sale, să işte devotamente, să însufleţească personalul şi să-l facă pe fiecare să dea, în muncă, maximum de randament. Se simţea foarte sigur în privinţa viitorului. Trecut de la adolescentă la vârsta bărbăţiei, între 1830 si 1848 el întruchipa băiatuf frumos al monarhiei burgheze şi financiare. Regalitatea lui Louis-Philippe era cea care-l ridica în slăvi pe agentul de schimb şi, sub scutul ei, sunase semnalul domniei sale; această domnie dura. Agentul de schimb rămăsese în picioare când suveranul era la pământ. Valoarea reală a lui Ferdinand consta în faptul că simţise acest lucru.

- îmi înţeleg epoca, asta-i tot! striga el reluând, fără să ştie, o vorbă a tatălui său, când era tânăr, căci din tată în fiu, sau din mamă în fiică, sclipirile de spirit se repetau în mod ciudat.

El precizâ chiar, într-o zi, pentru a-şi justifica îndrăzneala profesională de care tatăl său se speriase:

- Am înţeles că în epoca mea agentul de schimb nu este un agent al banului, ci unul al jocului.

Or, el găsea în fratele său un soi de contragreutate care opera nu numai pe plan particular - căsătoria nu slăbise legătura dintre ei - ci şi în munca şi afacerile lor, pentru că se informau reciproc şi posedau, în mare, aceeaşi clientelă. Louis reuşise în notariat tot atât cât şi fratele său la Bancă. Tot ceea ce păruse odinioară la Louis nedecis, trecător, suspendat, se fixase, ca printr-o reacţie chimică, în contactul cu notariatul. Minuţia sa devenise metodă, încetineala sa, precauţie, nevolnicia,

măsură. De îndată ce s-a văzut apreciat, ceva care semăna cu încrederea în sine îşi făcu apariţia în acest suflet atâta vreme dominat de îndoială. Şi când începu să iasă din apartamentul său din strada Provence, unde trăia alături de nevastă-sa, ca să se dedice fostului birou de notariat al lui Heurtault, unde îl aştepta munca, unde tot personalul îi vorbea cu consideraţie, unde clienţii îi dăduseră întâlnire apredindu-i competenţa, Louis înţelese că există prin el însuşi. Şi când anii se scurseră, când veniră copiii, când biroul de notariat trecu în întregime în mâinile sale, această parte frumoasă de succes nu-i răsturnă sentimentele faţă de fratele său. Fără să mai accepte starea de inferioritate, consimtită de nevoie, în care-l ţinuse Ferdinand în tineretea lor, îi era totuşi recunoscător pentru acest trecut. Isi spunea că reuşita i-o datora acestui frate care, odinioară, îl obligase sa^ fie răbdător si ascultător, calităti majore la uri notar.

- în fond, îi zicea Ferdinand, soarta a rânduit foarte bine lucrurile. Eu as fi fost un notar prost. Comediile pe care funcţia ta te obligă să îe asculţi si chiar să le prezidezi, m-ar face să rad. Tu, tu nu râzi. Tu nu trebuie să râzi, în timp ce mie obligaţia de a nu râde ar fi fost de-ajuns ca să-mi stârnească râsul.

-Este totuşi o necesitate comodă, răspundea Louis, ea impune o atitudine serioasă, şi în dosul acestei măşti poţi să asculţi, să observi.

- Şi să dai impresia, zău dacă m-aş pricepe la aşa ceva, că nu te gândeşti la nimic...

- Dar poate că nici nu mă gândesc, riposta Louis cu o maliţie care nu apăruse decât în cel de-al treizecelea an al său.

Gemenii aparţineau astfel celei mai ocrotite dintre profesiile liberale. Agentul de schimb, notarul şi poate şi avocatul, mai mult decât judecătorul şi administratorul, rămăseseră nemişcaţi, ca nişte blocuri de granit, în mijlocul curentului şi al variaţiilor sociale. Marii burghezi ai monarhiei din iulie se compromiseseră timp de cincisprezece ani, cucerind prea multe locuri în Parlament, etalându-şi prea ostentativ, faţă de opinia publică, certurile lor intestine; literele, baroul, magistratura ieşiseră fără glorie din disputele lor pentru putere: casta funcţionarilor ministeriali scăpase de aceste diminuări.

Pe nesimtite, de la un an la altul şi poate fără să vrea, fraţii Boussardel începuseră să-şi restrângă limitele societăţii lor. Tatăl, în punctul culminant al averii sale, înainte de a se retrage de tot în favoarea băieţilor săi, sigur că resimtise puţin beţia succesului; atunci îşi lărgise cercul frecventat de oameni politici, de jurnalişti, de acei străini în trecere care aţâţau curiozitatea; o revenire a tinereţii, care-l apucă după moartea lui Ramelot, spori această agitaţie; în sfârşit, Ferdinand nu putea ignora faptul că bătrânul îşi luase ca amantă pe dansatoarea aplaudată într-o seară la palatul Villette.

Dar la gemeni reuşita familială nu produsese astfel de tulburări. Ferdinand şi Louis făcuseră cunoştinţă cu siguranţa şi cu luxul mult mai devreme, în viaţă, la vârsta la care te adaptezi cu uşurinţă la acest lucru. Beţia succesului nu li se urcase la cap. fei nu doreau să cunoască nici înalta boemă, nici nobilul foburg, nici chiar palatul regal; refuzară categoric, şi ei, şi surorile lor, să se ducă la acel bal de la Tuileries, totuşi democratic, unde invitaţii primiseră autorizaţia să vină cu omnibuzul.

Ceea ce le plăcea fraţilor Boussardel era mediul lor, care se formase odată cu ei. Adevărata Chaussée

d'Antin, Chaussée d'Antin financiară, inegalabilă prin influenţa, independenţa, antrenul serbărilor şi cifra sa de afaceri nu data într-adevăr decât de la Restauraţie încoace. Ea alcătuia o cetate în acest oraş, aproape tot atât de închisă ca si aristocraţia, carc-şi bătea joc de ea, dar pe care o primea cu plăcere în saloanele sale. Căci dacă foburgul nobil ştia să-si apere porţile, nici în Chaussée d'Antin nu intra oricine'. Relaţiile personale ale agentului de schimb şi

ale notarului, cele ale soţiilor şi chiar ale copiilor lor se învârteau în această lume închisă, care-şi avea moravurile, limbajul şi furnizorii ei. Cele două doamne Boussardel îşi recrutau de aici până şi servitorii, care n-ar fi inspirat încredere aducând certificate provenind din alte clase sociale.

Ferdinand, renunţând la grizete ca să se însoare - după cei trei ani de fidelitate cu care o ohorase pe doamna Theodorine - nu se simţise niciodată tentat de actriţe sau de dansatoare de la Operă. Capabil de a se ameţi, de a râde şi de a ciupi de talie o fetişcană frumoasă, participa adesea la petreceri prin cabarete. Le 'lăsa pe femeile uşoare să-i facă curte, dar nu le însoţea niciodată la ele acasă. Aşa că din acest punct de vedere nu avea a se teme de nici o indiscreţie, de nici o complicaţie. Doar fratele său, care, dimpotrivă, era un soţ model, ştia de unde-şi recruta Ferdinand amantele: din lumea lui.

Tot acest edificiu geamăn reprezenta o minune de echilibru, rezultatul, desigur, al unor eforturi, dar rezultat de asemenea al uneia dintre acele îmbinări fericite care se întâlnesc destul de rar în societate şi care compensează multitudinea vieţilor eşuate. Şi această maşină era acum ameninţată; această asociere între notariat şi Bancă era ameninţată, începând din a doua generaţie, de Victorin; de el singur, căci cu fiul lui Louis, bine dotat, ţinut strâns în mână de tatăl său, notariatul nu era ameninţai de nici un risc. „Lucrurile mergeau prea bine, îşi spunea ferdinand măsurând drumul parcurs de familia sa de când ajunsese la vârsta puterii de a observa. Asta nu putea să dureze, trebuia să vină şi piatra de încercare în drumul nostru."

în fiecare vară, cele două noi ramuri Boussardel si ramura Mignon, fără a mai vorbi de neproductiva mătuşă liline, se reuneau la Granşay, în jurul bunicului. Atunci el prezida zilnic masa de douăzeci de persoane, în loc de o dată pe săptămână, cum făcea la Paris, la masa de sâmbătă a familiei. Reuniunea de la Grangay se prelungea de obicei până la jumătatea lui august, apoi familia se împrăştia. Se duceau la celelalte proprietăţi ale lor, la munte sau la mare. Julie Mignon,

mereu la fel de dezlănţuită, deşi era acum bunică - frecventa lacurile italiene. Boussardel- bătrânul se ducea să inaugureze sezonul de vânătoare la Bois-Dardeau, în Hurepoix, la bătrânul său prieten Albaret.

La sfârsitul verii lui 1854, se întâlni aici cu fiul său Ferdinand; care-i aducea acolo pentru prima oară pe micuţii Victorin şi Amaury. Raţionamentul şi convingerea eşuaseră în ce-l privea pe Victorin, mai neastâmpărat poate la apropierea adolescenţei, dar de o lene a minţii la fel de crasă, cu o fire la **fel** de ursuză. Ferdinand încercase sistemul de a-şi înceta **mustrările** si de a-i oferi acestui băiat dificil aceeaşi existenţă ca şi când ax li fost demn de iubit. Tatăl nădăjduia o îmbunătăţire progresivă, fireascâ a acestui caracter atât de supărător constituit. După ce recurse şi là acest lucru, nu mai întrevăzu un altul.

Doamna Théodorine se afla în acea vreme la Gauterets, ale cărui ape îi fuseseră prescrise pentru micul Edgar. Le luase cu ea si pe cele trei fete, prea mici pentru ça tatăl lor să poată avea grijă de ele. Doamna Théodorine îi scrise soţului ei că *chalet*-ul închiriat era încântător şi că se bucura tle o privelişte minunată asupra văii. O aştepta acolo pe doamii» Bitzius, în mare doliu după propria sa mamă, şi care-ăi va afla, alături de fata sa, liniştea cerută de durerea ei.

Singură, mătuşa Liline se înapoiase la Paris, chemată, zicea ea, de „operele saie de binefacere".

Ferdinand, care avea în acel an înclinări galante, se vedea astfel liber la Bois-Dardeau. Cei trei băieţi ai paznicului de vânătoare de pe domeniu, care erau cam de aceeaşi vârstă cu Victorin şi Amaury, alcătuiau o companie perfectă pentru micii parizieni,'şi-i ţineau departe de cei mari. Bunicul Boussardel nu era nici el prea stânjenitor; mergea pe şaptezeci de ani şi, măcar că Albaret era mai mare, adesea el era cel care adormea primul, seara, la masa de *écarté.* Dealtfel, treaz sau aţipit, el îşi sprijinea întotdeauna vlăstarul printr-o complicitate tacită. îşi adora nora, repeta

adesea lui Ferdinand, mai ales în faţa ei, ceea ce-i declarase după zilele de la Terasă.

- Băiete, ai o femeie de prim rang, o persoană superioară.

- Ştiu, tată, răspundea Ferdinand. ,

-Ta, ta, ta! N-ai s-o ştii niciodată destul. Aşa că, poartă-te
Irumos cu ea! Nu-ţi fa de cap, altfel vei avea de-a face cu mine!

Acestea fiind spuse, nimic nu-i plăcea mai mult decât să-şi surprindă fiul vorbind la ureche unei doamne, în dosul unei uşi, sau primind un bileţel dintr-o mânuţă înmănuşată; căci I'ordinând, care nu se ascunsese niciodată ae tatăl său, sigur că-i va fi întotdeauna binevoitor, se" slujea adesea de el, ca de un paravan. Dar totul părea datorat hazardului; cei doi oameni n-aveau prostul gust de a vorbi despre aceste lucruri.

Nu Ferdinand, ci tatăl său fii cel care o invită pe doamna Ovise la Bois-Dardeau. în iarna ce trecuse, bătrânul o surprinsese pe această tânără văduvă privindu-l şi ascultându-l pe fiul lui cu o atenţie semnificativă. Şi, cum ea apărea adesea în lume însoţită de o rudă în vârstă şi săracă ce-i slujea de însemn al respectabilităţii, bunicul îi zise lui Albaret:

- Invită-le pe amândouă odată cu mine, îmi vei face plăcere.

- îi faci curte doamnei Ovise, pungaş bătrân?

- Oh! mă interesez de această persoană încântătoare în chip cât se poate de onorabil. Socot că-i lipsită de distracţii, asta-i tot!

Bancherul Ovise, mâncăcios şi mare beţiv, mort de piatră la rinichi, cu un an şi jumătate în urmă, lăsase o văduvă tânără, frumoasă, fără copii, căpătuită cu o avere însemnată. Diferenţa de vârstă care existase între ea şi bărbatul ei o dispensa de un doliu prea lung. Cucoana nu părea totuşi grăbită să se mărite, anumite circumstanţe familiale întârziaseră moştenirea. Bogată şi bine instalată în Chaussée d'Antin, stăpână pe zilele ei, mai putându-se încă sustrage câteva luni de la marile obligaţii mondene, ea reunea în persoana sa

toate avantajele unei legături perfecte pentru un om ca Ferdinand.

El înţelesese bine acest lucru şi n-aştepta decât ocazia, nu ca să-i facă declaraţii, ci ca s-o vadă pe doamna Ovise trădându-si dispoziţiile. Ăsta' era principiul, metoda sa. Eclectic în gusturife sale, sensibil la cele mai diferite tipuri feminine, făcea parte din acea specie deosebită de bărbaţi pe care dificultăţile nu-i aţâţă si care, dimpotrivă, au nevoie să se simtă remarcaţi. Succesele safe pe lângă sexul slab îl răsfăţaseră, îl făcuseră nonşalant, un fel de mic paşă. Nu-i displăcea să vină aventura la el. întretinea deci, cu femeile frumoase, raporturi întotdeauna susceptibile de a devia de la drumul drept; fiecăreia îi arăta nişte asiduităţi discrete, observa efectele si, la prima roşeaţă, la primul semn de tulburare, îşi aduna bateriile în faţa acestei redute slabe care se trădase.

Aşa că nu conta decât pe lovituri sigure. Şi până la urmă, clasa aceasta a burgheziei banului, unde moravurile erau mai austere decât în multe alte cercuri, îi furniza, spre surpriza lui Louis, toate plăcerile pe care şi le putea dori.

- Dragul meu, îi spunea Ferdinand fratelui său, imensa majoritate a oamenilor se înşală asupra femeilor, crezând că există femei virtuoase sau femei fără virtute. Există doar femei fericite, datorită soţilor lor, şi femei nefericite. Orice soţie, care n-a găsit în soţul ei ceea ce nădăjduia să găsească, poartă în sine o 'femeie vinovată; şi pentru ca greşeala să se înfăptuiască, e de-ajuns apariţia unui bărbat în care ea vede un consolator posibil şi demn de ea. Si capabil, bineînţeles, să surprindă în ochii viitoarei sale cuceriri licărirea imperceptibilă pe care el i-o va provoca.

-Totuşi, zicea Louis care se însurase la fel de pur ca un copil, şi a cărui părere despre femei se lega de această împrejurare, să nu-mi spui că o soţie ataşată îndatoririlor sale...

- Oh, oh! Sunt foarte rare cele care, toată viaţa lor, n-au ales niciodată un alt om, spunându-şi: „Pentru acesta în mod excepţional aş admite că nu e cazul să mă arăt neîndurătoare". Sunt foarte rare cele care nu

şi-au imaginat niciodată că sunt vinovate, chiar dacă n-ar fi avut să-şi reproşeze decât o astfel de supoziţie.

Si Louis surâdea la această dialectică.

- Ştii ce-mi anunţă telegraful electric? strigă într-o zi Albaret, alăturându-se oaspeţilor săi, în chioşcul cu verdeaţă unde stătea după ora patru când se mai răcorea. Doamna Ovise vine mâine împreună cu vara ei. Iată o veste plăcută.

Se aşează în cercul fotoliilor de fier, si-i făcu cu ochiul bătrânului său prieten, care se mulţumi să întrebe:

- Aceste doamne vor veni de la Paris cu trăsura?

-Nu, nu. Doamna Ovise este o persoană cu gusturi moderne, care se va folosi de calea ferată. O să ajungă la gară cam pe la zece şi jumătate. Mă voi duce eu însumi s-o iau de acolo cu şareta englezească.

- Nu te sfătuiesc, zise Boussardel-tatăl. Nu sunt decât patru leghe de aici până la gară, dar cu soarele ăsta de august şi cu temperamentul tău sanguin...

- Eu am temperament sanguin, eu...? protestă Albaret, care reacţiona întotdeauna la aceste tachinări de flăcău bătrân. Hm, sunt un prost că răspund la scornelile tale!

- Vei fi şi mai prost dacă ai să faci acest drum mâine. Să-l ingăm mai curând pe Ferdinand care-ţi va face fără îndoială acest serviciu. Nu-i aşa? spuse bătrânul, întorcându-se pe jumătate spre fiul său.

- Totuşi, replică Albaret, n-ar fi câtuşi de puţin politicos din partea mea... Acele doamne se aşteaptă să mă vadă...

- Mergem în livadă? întrebă Boussardel, ca să schimbe vorba, si se ridică.

Albaret avea o livadă cu peri de care era foarte mândru. Se ducea adesea să-i examineze roadele; privindu-si pomii, cu mâinile la spate sau cocoţat pe câte-o scară, îi pipăia cu ochii şi musafirii săi nu se dădeau în lături să-l însoţească în această vizită - unul dintre ritualurile de la Bois-Dardeau. Toată societatea se ridica atunci când auzea cuvântul „livadă". în afară de cei doi Boussardel, se mai aflau la Albaret' încă o jumătate de duzină de" invitaţi, oameni cam din aceeaşi generaţie cu el.

îndreptându-se spre livada cu peri, Ferdinand îi oferi braţul tatălui său, care i-l ceru printr-un gest obişnuit între ei. Se opriră un moment ca să admire o bordură de balsamine şi restul grupului îi depăşi.

- Hi, hi! făcu bătrânul râzând, gogomanul ăsta de Albaret, îsi închipuie că doamna Ovise va fi decepţionată găsindu-te pe tine în locul lui la gară!... Uită-te totuşi la bordura asta, băiete, reluă el, fără să insiste mai mult. N-ai fi de părere să sădim şi noi, la Granţay, câteva din sortimentele astea variate? Nu-i aşa că-s mult mai frumoase decât un singur soi?

A doua zi, sub soarele dinaintea prânzului, şareta englezească apăru, întorcându-se de la gară, condusă la trap de Ferdinand, care efectua în faţa peronului un semicerc ireproşabil. Doamna Ovise, într-o rochie mov, de călărie, cu patru volane împodobite cu fireturi greceşti, stătea în fată, şi genunchii celui care conducea dispăruseră sub crinolina ei. Sări jos, uşoară şi moale ca o floare mare, răsturnată; în spatele banchetei stăteau domnişoara de companie cu *groom*-ul şi bagajele. Doamna Ovise era o blondă, puţin închisă la culoare, una dintre acele persoane care-şi pleacă ochii şi-şi întorc faţa la orice vorbă şi pe care ai fi putut-o numi modestă din punctul de vedere al cochetăriei.

După-masă se retrase urmată de vară-sa, ca să-şi revină după oboseala călătoriei. Locuia la primul etaj al castelului, spre parc. Acolo se aliniau, dând spre o lungă terasă, cu ferestre,
apartamentul lui Albaret şi cele trei apartamente de onoare, ocupate în acea zi de doamna Ovise, Boussardel-tatăl şi o pereche în vârstă. Ceilalţi invitaţi se găseau spre faţada opusă, sau în celelalte aripi; copiii Boussardel erau în aripa a doua.

În mai puţin de douăzeci şi patru de ore, Ferdinand se convinse că tatăl său intuise just lucrurile. Doamna Ovise era vulnerabilă. Află că va rămâne două săptămâni la Bois- Dardeau; era prea puţin pentru a o aduce la realităţile amorului, dar destul pentru a obţine de la ea nişte încurajări, poate ~ chiar făgăduieli. Ferdinand îşi văzu astfel masa întinsă pe toată iarna.

Pentru asta trebuia să nu piardă nici o zi. Dar prima contra- lovitură se ivi în persoana lui Victorin. A doua zi după sosirea doamne Ovise, administratorul moşiei veni să dea raportul la castel: el declară că uşile crescătoriei de iepuri fuseseră deschise de o mână răuvoitoare şi că cele mai frumoase exemplare ale crescătoriei, iepurii ruseşti cu ochii roz, o luaseră la goană. Drama se produsese ziua, ceea ce înlătura ipoteza unui hoţ, şi făcea ca bănuielile să cadă asupra unei persoane ce putea circula pe moşie fără să işte neîncredere.

Respectul faţă de Boussardel îl împiedică pe Albaret să-i facă să vorbească pe copiii paznicului. Dar toată lumea de la castel ghici cine era vinovatul. Ferdinand nu întâmpină nici o greutate în a căpăta de la Amaury informaţiile dorite, contra făgăduielii că mărturisirea lui nu va fi aflată de fratele său mai mare, care-l bătea cu orice ocazie. Victorin nu mărturisi, dar în cursul interogatoriilor se arătă destul de obraznic pentru ca Ferdinand să aibă un motiv suficient de a-l pedepsi cu asprime, îl condamnă să stea o zi în cameră, numai cu pâine uscată şi apă. Nevăzându-l la masă, încântătoarea doamnă Ovise întrebă de el. Trebui să i se istorisească toată întâmplarea. Ea strigă, făcu pe cucoana miloasă: nimic nu dovedea că Victorin ar fi vinovatul. Bietul micuţ! Porunci să fie adus în salon, îl trase deoparte, pretinse să i se mărturisească, în sfârşit, îl luă sub aripa ei, declară că-i va fi de acum încolo paj şi că răspundea de virtutea lui.

Victorin, privind-o pieziş, o observă pe doamna Ovise în timpul acestei intervenţii, ca şi cum s-ar fi întrebat unde era capcana. Nu răspunse nimic, nu făgădui nimic, dar în ziua aceea şi timp de aproape o săptămână o urmă peste tot pe protectoarealui, ceea ce nu numai că-l surprinse pe Ferdinand, dar îl contrarie grozav în planurile sale. El se întrebă chiar dacă doamna Ovise nu pusese la cale toată această manevră cu scopul de a aşeza un terţ între ea şi el, fie pentru a se ascunde, fie pentru a-l aţâţa. înainte ca el să fi găsit mijlocul de a-şi îndepărta fiul, o nouă neplăcere se ivi în persoana a doi noi invitaţi, pe care lui Ferdinand îi plăcea de obicei să-i vadă, dar care aici. puteau să-i dea peste cap planurile: cei doi Haussmann. De un an soţul Louisei de Laharpe era prefect de Sena; între doamna Theodorine şi verişoara sa, care trăia acum tot anul la Paris, relaţiile se reînnodaseră. Georges Haussmann[1] şi Ferdinand Boussardel se cunoscuseră şi se apreciaseră. Prefectul nu era decât cu şapte ani mai mare decât tânărul agent de schimb şi aparţineau amândoi aceleiaşi specii umane. Haussmann era înalt, lat în umeri, cu umblet viguros; succesele sale ca funcţionar erau dublate de succesele bărbatului. Ferdinand, pe care numai relaţiile de familie puteau să-l facă să contracteze o prietenie în afara cercului său, simţi o astfel de prietenie pentru acest văr prin alianţă care realizase o ascensiune atât de rapidă. Prefectul se bucura de favoarea împăratului şi cu atât mai sigur cu cât această favoare data dinaintea loviturii de stat, dar asta nu putea fi o momeală pentru Boussardeli: independenţa acestei familii în ceea ce priveşte puterea se baza pe o sprinteneală a minţii, pe tradiţii şi, mai ales, pe experienţă. Totuşi, acest amănunt nu ajungea să se opună legilor fireşti ale înrudirii şi ale simpatiei.

Cei doi veri aveau un subiect favorit de discuţie. îl reluau de

îndată ce se aflau împreună, cum fac doi amatori cu aceleaşi îndeletniciri. Vorbeau despre ceea ce, la Boussardeli, de două generaţii încoace, era desemnat prin acel cuvânt care lor le spunea totul: „terenurile".

Căci Ferdinand, aşteptând să moştenească proprietăţi pariziene achiziţionate de bătrânul agent de schimb, îi moştenise şi concepţiile, pasiunea lui: Georges Haussmann, la rându-i, odată cu instalarea la Primărie, adusese cu sine planuri grandioase, dungate - se ştia - de creioanele culorilor imperiale, dar marcate peste tot de imaginaţia personală a noului prefect.

' *Getnytx Haustmann,* baron cunoscut administrator francez. Prefect de Sena, a condus ₁₀ₜᵢₚ man!>- lucrări de'drumuri şi şosele care au modernizat Parisul ***(n.*** *ir.).*

Numai că Ferdinand privea aceste probleme ca financiar, ca proprietar, în sfârşit ca un Boussardel, în vreme ce Georges Haussmann vedea lucrurile cu ochii unui administrator, ai unui peisagist şi geograf. Prefectul vorbea de necesitatea strategică de a pătrunde în cartiere, vorbea de degajări în vederea salubrităţii şi de înfrumuseţări de dragul înfrumuseţării, si în orele sale de expansiune mergea chiar până la a plănui un Paris nou, ieşind încet-încet din flancul occidental al vechiului oras. Ferdinand nu-l urma în viziuni atât de îndepărtate, dar reţinea din acele utopii ceea ce socotea el realizabil. Aşa, de pildă, decise să cumpere o parcelă lângă bulevardul Etoile, un teren la poalele colinelor Montmartre, mai scump, dar cu un viitor mai sigur.

Boussardelii se simţeau ca la ei acasă la Bois-Dardeau; Albaret, care socotea din ce în ce mai mult familia^ lor ca pe a sa, îi rugă să invite la el pe cine le facea plăcere. în vara care trecuse, doamna Théodorine o invitase pe verişoara ei să petreacă câteva zile în acest castel plăcut, şi Georges Haussmann li se alăturase şi el pentru douăzeci şi patru de ore. La Bois-Dardeau, casă familială, unde nu întâlneai decât burghezie, dar cu o situaţie aşezată şi de o discreţie sigură, Haussmannii se ocupau, ea cu treburile sale, el cu luptele pe care le dădea la consiliul municipal, şi cu oboselile cu care-şi plătea o viaţă de onoruri şi de plăceri oficiale.

De data asta erau ăşteptati împreună, a doua zi după serbările publice din 15 august, âărbătorirea împăratului îl costase pe prefect multă trudă si griji, mai ales că Napoleon al III-Iea călătorea pe atunci în

âud, iar la Paris poporul se exaltase la ştirea războiului din Crimeea.

Boussardel-bunicul eliberă apartamentul lui de pe terasă ca să-l dea Haussmannilor. Cei doi anunţară că nu vor rămâne decât patru zile. Ferdinand amână deci cu patru zile cucerirea doamnei Ovise.

Contrarietatea sa nu durase decât un moment, având în vedere că această vizită a verilor săi, privită dintr-un anumit punct de vedere, era totuşi oportună. Cu doi ani mai înainte, bunurile Casei de Orléans fuseseră confiscate prin acel decret care făcuse să curgă atâta cerneală, si care era cauza demisiei contelui de Morny. Printre acele feunuri se afla şi parcul Monceaux, luat înapoi de la familia de Orléans cu ocazia marei revoluţii şi apoi restituit la căderea imperiului. în 1830, cu patruzeci şi opt de ore înainte de suirea sa pe tron, Louis- Philippe crezuse că poate evita sechestrarea de către stat a bunurilor sale mobile si imobile, dăruindu-le fiilor săi. Decretul din 22 ianuarie 1852 anula această donaţie. O parte din parc reintra în domeniul naţional, surplusul rămânând proprietatea prinţilor, consideraţi ca moştenitori ai doamnei Adéîaïde.

Ŏr, destinul viitorului parc depindea de viitorul vecinătătii sale si, în consecinţă, de cel al terenurilor de la Terasă. Dar in timpul primului său an de slujbă la prefectură, Georges Haussmann dusese o viaţă agitată, şi Boussardelii nu găsiseră mijlocul să discute cu el despre treaba care lor le ardea buza. Acest gen de discuţie, cu totul personală, cerea - ca să nu pară indiscretă şi să vizeze nedelicateţea - împrejurări favorabile, pregătiri, o atmosferă de relaxare. Acea şedere la Bois-Dardeau, oricât de scurtă ar fi fost, venea tocmai la timp, cu condiţia să ştii să te foloseşti de ea.

A doua zi după sosirea Haussmannilor, în timp ce Louise de Laharpe povestea în salon despre marele ei dineu de la primărie, Boussardel-tatăl şi Boussardel-fiul îşi provocară vărul la o mizâ în trei, si dispărură în mod discret în sala de biliard. Uşa nu se redeschise decât

după două ore. Restul companiei ieşise să facă un tur prin parc, se înapoîase şi-şi lua ceaiul.

în aceeaşi noapte, Ferdinand avu o discuţie cu tatăl său, după care îl chemă cu noaptea în cap la el, printr-o telegramă, pe Ricoud, tânărul ce-i slujea de doi ani ca secretar particular, şi care cunoştea toate afacerile familiei. Acest Ricoud sosi glonţ de la Paris şi plecă tot atât de repede cu instrucţiunile necesare; toate astea se petrecură atât de pe neaşteptate încât prefectul şi soţia lui încă nu apucaseră să plece, aşa că Boussardelii, liniştiţi, li se consacrară cu toată libertatea de spirit, în ultima zi a şederii lor acolo.

- Émile Pereine[1] are intenţii în legătură cu câmpia Monceau, îi zise Boussardel-tatăl lui Albaret, după ce Haussmannii plecară. A şi achiziţionat terenuri, acum doi ani, ştiam asta, dar am aflat că mai vrea si altele.

- **Ceea ce** înseamnă **că... ■'•**

-Mai întâi că am fost bine inspirat. Emile Pereire are fler, n-ar cumpăra terenuri fără viitor. Nu m-am îndoit de soarta plasărilor mele şi nu mă îndoiesc nici acum, când, de alaltăieri... N-am dreptate, băiete?

Ferdinand, serios, se gândea în tăcere. Cei doi Boussardeli îl traseră pe bătrânul lor prieten deoparte, sub pretextul perelor, în realitate ca să discute despre afaceri fără martori. Ştiau că-i pot încredinţa, în toată siguranţa, părerile şi sfaturile primite de la Georges Haussmann.

-Numai că, reluă Ferdinand după câţiva paşi, intrarea în scenă a lui Emile Pereire înseamnă şi pericolul unui adversar.

- Si încă ce adversar! zise Boussardel.

Tatăl şi fiul, dibaci în a-şi împărţi dificultăţile unei discuţii de acest gen, se asemănau atunci cu acei actori devotaţi care-şi dau replica fără să urmărească efectul personal, şi care nu se gândesc decât la interesele piesei.

1 *Pereire,* numele fraţilor *Jacob Emile* (1800-1875) şi *Isaac* (1806-1880). amândoi bancheri şi parlamentari francezi care au fondat în 1852 *Cţeditul mobiliar* şi au jucat un rol important în dezvoltarea căilor ferate franceze (n.tr.)

- Ei, strigă Albaret, aveţi Terasa care nu-i un teren prost. Ce mai vreţi? Oricât de considerabile ar fi veniturile biroului de schimb, în afară de averea voastră n-o să pretindeţi totuşi să achiziţionaţi voi doi, sau hai, voi trei, dacă-l punem şi pe Louis, toate terenurile situate între Batignolles şi Villiers...

- Nu, zise Ferdinand, dar terenurile care ne interesează pe noi îl interesează si pe Pereire, si, fiecare îsi stie treburile lui. E vorba, in prezent... pot sa-i spun, nu-i aşa, tata?

- Sigur, fiindcă lui îi spunem întotdeauna tot.

-E vorba de împrejurimile imediate ale parcului. Parcul, sigur, redus la jumătate, va deveni şi va rămâne un loc public de plimbare. în legătură cu asta, avem, în mod confidenţial, toate certitudinile. Vă daţi seama cât vor valora terenurile de la marginea lui...

- Oho! făcu Albaret, care rămase pe loc şi reflectă o clipă, îmi închipui că... adversarul vostru, după cum spuneaţi, care trebuie să aibă şi el informaţiile lui, e gata să arunce în balanţă mijloace care le depăşesc pe ale voastre.

- Evident! El propune cumpărări masive.

Albaret îşi reluă plimbarea, încadrat de cei doi.

- Şi... spuse el, dacă aţi dispune de fondurile necesare, le-aţi plasa acum în... mă rog, aveţi în vedere afaceri imediate?

- Da! zise Boussardel, care nu făcea uz de cuvântul lui decât în momentele decisive. Da. Putem obţine făgăduieli de vânzare. S-ar ocupa de asta Ricoud.

Ferdinand schimbă pe furiş o privire cu tatăl lui; nici unul dintre ei n-ar fi avut lipsa de tact să insiste. Ajunseră la spalierele cu pere.

- Aceşti Pereire înşfacă toate afacerile, mormăi Albaret, cu

nasul într-o pară. Au calea ferată din Saint-Germain, cea din Nord, cea din Sud...

-Fac parte, desigur, zise Boussardel, dintre acei oameni capabili să se pasioneze pentru afacerile cele mai diferite. Căi ferate, cariere de piatră, filaturi, fabrici de cutare ori de cutare, toate le aţâţă la fel imaginaţia. în vreme ce, pentru noi, terenurile...

Nu-si isprăvi fraza, clătinând din cap într-un fel care spunea multe. Âpoi brusc:

- Boussardelii nu sunt oameni de afaceri! declară el cu o privire imperioasă.

- Stiu bine asta, zise Albaret, surâzând la această rămăşiţă

de ardoare în care-l regăsea pe vechiul Florent. Nu suntem burghezi din Paris.

Iri timp ce se reîntorcea la castel, bunicul rămăsese cufundat într-o reverie profundă. îşi spunea că, într-adevăr, dacă altădată nu s-ar fi gândit decât să se îmbogăţească, sigur, căile ferate i-ar fi furnizat această posibilitate mult mai repede şi mai din plin decât terenurile. Asta era invenţia secolului în care nimeni nu crezuse la început. Cu cincisprezece ani mai înainte, această noutate mai isca încă, depinzând de fire, dispreţul, ironia sau frica. Terenul era atunci liber pentru un om de afaceri atent.

Da, averea familiei ar fi putut să iasă din căi ferate, în loc să iasă din terenuri, şi tot echilibrul interior al Boussardelilor prezenţi şi^ viitori, toată semnificaţia lor socială ar fi fost răsturnate. într-adevăr, ar fi fost cât pe ce să se întâmple astfel. De ce anume depinsese acest lucru? De împrejurări? Bunicul ştia bine că, în această privinţă, nu-l călăuzise nici întâmplarea, nici interesul, ci o predispoziţie misterioasă a minţii si a imaginaţiei sale. „Totul vine de la noi, îşi spuse el mergând, gârbovit de ani, dar pătruns de orgoliu, totul a venit de la mine."

Chiar în aceeaşi seară, după cină, capriciile discuţiei se ' opriră asupra meselor care se mişcau. Ele făceau furori în marea societate, începând din iarna trecută. Ferdinand, printr-un semn, le atrase atenţia asupra celor doi fii ai săi, ale căror minţi crude puteau să se tulbure din pricina unei astfel de discuţii, şi aşteptară, pentru a comenta în voie acest subiect, ca băieţii să se ducă la culcare. Ferdinand simţi de îndată că mesele acestea ar fi cei mai buni aliaţi ai intenţiilor sale faţă de doamna Ovise.

Tânăra văduvă se arătă cea mai tulburată, cea mai atâtată de

povestirile pe care în curând fiecare începu să le istorisească despre fenomene, unele mai convingătoare decât altele. Nu asistase niciodată la nici o şedinţă şi ceru să se facă una. Albaret i-o făgădui pentru a doua zi, cu condiţia să aştepte cel puţin până la zece şi jumătate noapte, ca servitorii să nu bage de seamă nimic; nici ei, nici ţăranii nu trebuiau să stie că oamenii de la castel nu se supuneau prescripţiilor episcopilor, care interziceau spiritismul. Ferdinand spera să profite de pe urma stării de surescitare a doamnei Ovise, asupra căreia o apropiere, în semiîntuneric, nu va întârzia să-şi facă efectul. în plus, spiritele care loveau în masă vor avea avantajul de a-l îndepărta pe stânjenitorul Victorin. Aceste calcule se realizară chiar a doua zi. Gheridonul din salonul cel mare refuză categoric să se mişte şi, după trei seri, renunţară la aceste exerciţii, dar Ferdinand, aşezat în dreapta doamnei Ovise, făcuse, prin atingerea braţului şi a piciorului stâng, progrese serioase.

- Pun rămăşag, îi zise doamna Ovise, la ureche, ridicându-se după ultima şedinţă, că printre cei de faţă se află cineva al cărui spirit e refractar spiritismului.

Ceasul bătu unsprezece şi jumătate. Uşile salonului, pe care le deschiseseră, lăsau să intre în odaie toate miresmele parcului, unde florile din straturi, obosite de căldură se reînsufleţeau odată cu noaptea; acele adieri au fost declarate ameţitoare de către doamne, si, cum se ridica o lună târzie, se duseră în mici grupuri să se plimbe. Spiritele şi nervii rămaseră totuşi agitate; timp de o oră, fiecare se pregătise zadarnic pentru evenimente extraordinare. în seara aceea, într-un chioşc de verdeaţă unde nu pătrundea luna, Ferdinand o sărută pentru prima oară pe doamna Ovise.

Din acel moment, nu-l mai putea împiedica să-i vorbească despre sentimentele şale. Aventura lor căpătă o primă realitate, cea a cuvintelor; o etapă era cucerită. Doamna Ovise începu să icclame mai puţin compania pajului ei. Se prefăcea că nu aude atunci când Ferdinand îl trimitea pe Victorin să se ducă cu

ceilalţi băieţi. Victorin, uitându-se viclean, aştepta să i se repete ordinul. Tatăl lui o luă cu sine pe doamna Ovise. Ea rezista totuşi, cuvinte ca datorie, demnitate, pudoare, ba chiar şi cuvântul prudenţă reveneau adesea în protestele ei. El nu dorea să obţină de la ea, în incomoditatea acelei vilegiaturi, o victorie bruscată, dificilă de convertit mai pe urmă în obişnuinţă, după ce s-ar fi întors, acasă şi în condiţiile atât de diferite ale vieţii pariziene. Voia să învingă aici doar rezistenţele şi să înregistreze, la capătul şederii, o făgăduială. Căderea va avea loc la Paris, si va fi urmată, fără răgaz, de organizarea practică a legăturii. Acest sistem prezenta pe lângă avantajele realizării lui, şi faptul că o "flata pe doamna Ovise, demonstrându-i că o satisfacţie vulgară nu era obiectivul principal al unui amant capabil să aştepte.

începutul lui septembrie sosi. Albaret, cu acea galanterie excesivă şi fără efect a bărbaţilor bătrâni, o rugă pe amabila văduvă să-şi prelungească şederea. Acceptă să mai stea o săptămână; biata ei verişoară ar fi atât de bucuroasă! Invitaţii întârziară la Bois-Dardeau, favorizaţi de un timp ca în toiul verii. Avură parte de o asemenea revenire a căldurii, încât trebuiră să suspende partidele de vânătoare şi să-şi reia obiceiul unei scurte sieste după-amiază. Doamna Ovise îşi făcea siesta în apartamentul ei, primul din cele patru care dădeau pe terasa de la etajul întâi. Pe urmă venea apartamentul reluat de Bous- sardel-tatăl, după plecarea familiei Haussmann, apoi cel al perechii în vârstă si cel al lui Albaret. Tatăl lui Ferdinand o despărţea deci pe doamna Ovise de ceilalţi locuitori ai acestei faţade.

Ferdinand, cu un temperament foarte aprins, şi fără o uncie de grăsime, care la treizeci şi opt de ani ai săi îşi păstra formele unui bărbat tânăr, nu-si făcea niciodată siesta. De îndată ce se

declara canicula[7], venea să petreacă la tatăl său ora de vârf[5] a căldurii. Bătrânul, cu toată această companie, se întindea pe 'pat si închidea ochii, ca să-si odihnească vederea, zicea el, dar până îa urmă adormea, şi fiul, aşezat într-un fotoliu, pândea pe dedesubtul storului italienesc de la uşa-fereastră, momentul în care

doamna Ovise, terminându-şi siesta, reapărea pe terasă.

Atunci ieşea si el. Umbra cuprindea acea galerie largă, pardosită cu dale de piatră, care atârna destul de sus, peste parc, şi se bucura de primele adieri ale după-amiezii. Perechea în vârstă şi Albaret se trezeau şi-şi făceau mai târziu apariţia. Boussardel continua să mai doarmă. Ceilalţi invitaţi, copiii, la etajul al doilea, poate că şi servitorii, în clădirile anexe, întreg castelul dormea.

într-o zi, în timpul acestui somn general, Ferdinand citea la tatăl său *Journal des Débats,* care-i fusese trimis de la Paris. Sunete nearticulate îl făcură să întoarcă încet capul către pat. Bătrânul sforăia, cu bărbia puţin căzută, cu gura întredeschisă; sprâncenele trase oblic în mijlocul frunţii, ca două linii ale unui accent circonflex, dădeau acestui chip o expresie dureroasă.

Cel care dormea sforăi în acel moment atât de tare, încât el însuşi fu incomodat în somn; fără să se trezească, închise gura şi încetă să mai sforăie. Cele două maxilare se îmbucară atunci unul într-altul într-un fel nefiresc, ca acele sipete cu balamale, al căror lemn vechi joacă şi care se închid atât de tare, încât se înţepenesc. Bărbia i se apropiase de nas, buzele, înghiţite, dispăruseră. Pe măsuţa de noapte, un pahar de apă acoperit cu o batistă, care-i ascundea conţinutul, sugera cauza exactă a acestei grimase cumplite. Ea dădea o sută de ani acestui trup întins şi Ferdinand tremură.

Pentru prima oară ideea precisă, reprezentarea sensibilă a morţii tatălui său îi trecu din minte în inimă. Se vorbea uneori,

la palatul Villette, în adunările de după masă sau chiar la masă, de acest inevitabil sfârsit, dar nu se vorbea decât în mod teoretic. Şi când i se întampla chiar bunicului însuşi să spună: „Când voi dispărea...", sau: „în ziua când nu voi mai fi printre voi", nimeni nu striga prosteşte fiindcă acele fraze cădeau atunci într-o discuţie de interese, în mijlocul consideraţiilor familiale, într-un cerc de oameni care vorbeau cu judecată iar frazele respective precizau una din acele

eventualităţi în faţa cărora administratorul unei . comunităţi nu trebuie să fie luat pe nepregătite. Dar aici, dintr-o dată, pe acest pat nedesfăcut şi drapat în percalul lui cu flori, în această cameră veselă, în această oră de odihnă, tatăl căpătase o fizionomie de comă, un aer de mort. Si Ferdinand, orfan de mamă de la naştere, în-

trezări, cu o ameţeală, vidul imens care se va căsca în viata lui

când tatăl său va pieri. „Nu va mai fi nimeni înaintea mea, se gândi el, nu voi mai fi precedat de nimeni..."

Această frică dură puţin. Lui Ferdinand, ca şi tatălui său, îi era dragă fericirea. în plus, iubea plăcerea, ceea ce îl ataşa mai mult ca pe bătrân de realităţile plăcute, şi-l îndepărta de spectacolele funeste, mai ales cand nu erau decât închipuite. îşi veni în fire la gândul că cel puţin tatăl său avusese o viaţă frumoasă, încoronată de toate satisfacţiile... Cunoscuse si

perioade de tristeţe, fără o cauză aparentă, şi, după anumite incidente sau vorbe spuse de unul sau de altul, avusese reacţii ciudate, pe care nimic nu le explica; dar sufletele n-au toate, labirinturile, camerele lor secrete, sau, mai simplu, ciudăţeniile lor?

Un zgomot uşor veni de pe terasă; poate căldura acţionând asupra cimentului, poate picioruşele vreunei păsări ţopăind pe dale, îi întoarseră ochii şi spiritul, şi-l făcură să se gândească la doamna Ovise. Şi-o închipui întinsă cu nonşalanţă pe acel şezlong capitonat cu iarbă de mare, pe care-l întrevăzuse de pe terasă, convenienţele neîngăduindu-i niciodată să pătrundă în acea cameră. Doamna Ovise trebuia să fie foarte de dorit în acea poză plină de uitare de sine. Oare îşi păstrase rochia albă cu festoane pe care-o purta la masă, sau îşi pusese un capot? îşi desfăcuse corsetul, măcar în partea de sus, sub sâni? Ferdinand, cuminte prin constrângere, la Bois-Dardeau, de aproape trei săptămâni, ceea ce-i deranja foarte tare obiceiurile, se înfierbânta lesne.

Un zgomot-mult mai precis de data asta, îl făcu să tresară; un pocănit, ca şi cum două picioare ar fi atins pământul. Zgomotul venea de pe terasă, din stânga,

dinspre camera tinerei femei... Ferdinand se ridică. Ascultă. Nimic. Dar nu visase... îi trebui un moment ca să-şi pună jurnalul jos, să se ducă la uşa- fereastră, să ridice storul, să privească, să nu vadă nimic, să se aplece, să iasă. în stânga, la marginea terasei, o frânghie, care atârna de la etajul al doilea, se mai legăna încă. Dar, pe terasă, nimeni. Ce să însemne asta...? Pricepu brusc: un om, un răufăcător, introducându-se în castel, intrase la doamna Ovise, adormită, şi se pregătea s-o prade! Trebuia să se năpustească! „Nu sunt înarmat..." Se întoarse la tatăl care continua să doarmă, şi luă puşca de vânătoare agăţată pe perete - armele nu se lăsau niciodată jos, din cauza copiilor..v Puşca nu era încărcată... Unde erau cartuşele? Nu-i nimic. îl va ţinti. îl va imobiliza, va striga după ajutor! Străbătu terasa, se apropie de fereastra doamnei Ovise. Storul nu era tras decât pe jumătate... Se strecură înăuntru, ducând puşca la ochi... Victorin!

Copilul Victorin, cu spatele, nemişcat, în picioare în faţa şezlongului, ridicase cu amândouă mâinile poalele rochiei celei care dormea şi-si vârâse, plin de curiozitate, capul sub arcul festonat al crinolinei... Şi Ferdinand, el însuşi, putu distinge în toiul fâlfâirii lenjurilor, ceea ce proiectase să nu vadă decât la Paris.

O mână apucă umărul lui Victorin, o bruscă întoarcere cu faţa, crinolina căzu, doamna Ovise se trezi, pricepu, se pregăti să strige, roşi, păli, leşină. Nimeni nu află la castel despre această dramă, afară de cei trei actori şi de bunic, căruia, în primul val de mânie, Ferdinand îi povesti totul. Dacă doamna Ovise tăcu mâlc, fu poate pentru că i-ar fi fost greu să suporte publicitatea acestei scene fără să roşească; se prefăcu a ceda rugăminţilor conjugate ale celor doi Boussardeli, sau mai curând ale bunicului singur, căci evita să stea de vorbă cu Ferdinand, îşi întoarse privirea de la el, şi-n rarele răspunsuri pe care i le dădea îi spunea domnule, după ce, de când cu serile magnetice, îi spunea „dragă".

Se pare că nici chiar verişoara sa nu află nimic despre toată această întâmplare. în seara dramei, bătrâna domnişoară apăru singură la masă, rugând cât

se poate de firesc ca doamna Ovise să fie scuzată, invizibilă dealtfel si la siestă, susţinând că avea migrenă. Bolnava încuie uşa, nu coborî nici a doua zi şi anunţă în sfârşit, prin ruda sa, că ar prefera să se întoarcă la Paris să-şi consulte doctorul.

Ferdinand, după o privire complice cu tatăl său, o rugă cu glas tare pe mesageră să le obţină favoarea unei scurte vizite. Bătrânul sprijini, invocă privilegiile vârstei sale ca şi cum ar fi cerut să fie primit singur, în sfârşit o urmă pe verişoară, cu Ferdinand după sine, aşteptând în dosul uşii doamnei Ovise să fie primiţi, şi cei doi bărbaţi intrară. Nu trecură nici cinci minute si bunicul o scoase pe bătrâna domnişoară pe terasă, lăsându-si fiul în odaie. Ferdinand, pentru a sări peste acest pasaj delicat, se prefăcu a crede că starea doamnei Ovise nu s-ar datora decât unui rău fizic, şi plecarea ei, acestei stări. Ea, nu mai puţin încurcată, alese calea de a nu deschide gura. Totuşi, puşi faţă în faţă, fiecare dintre^ ei regăsea şi păstra în ochi scena din ajun, dar din două unghiuri diferite: doamna Ovise revedea un băiat nas în nas cu un tată furios şi înarmat cu o puşcă de vânătoare, în timp ce mai resimţea încă acea deplasare a aerului pe sub fustele sale; Ferdinancf revedea ceea ce văzuse şi nu putea scăpa de această imagine, cu atât mai mult cu cât bolnava era din nou întinsă pe acelaşi şezlong din fibră neagră.

- îmi voi îngădui, spuse el aşezat pe un scaun la căpătâiul ei, cu ochiul mângâietor şi vocea scăzută, îmi voi îngădui să trimit pe cineva la dumneata, la Paris. Secretarul tatălui meu, acel domn Ricoud pe care l-ai zărit aici, va cere să vorbească cu verişoara dumitale. Ea îi va spune cum te simţi şi acel om îmi va transmite.

Doamna Ovise, cu privirea fixată în depărtare, nu scoase o vorbă. Ferdinand îşi propunea într-adevăr să i-l trimită pe Ricoud, dar încărcat cu câteva jardiniere de porţelan englezesc, împodobite de flori. încredinţa adesea acestui *factotum* devotat, care nu era însurat şi nu făcea parte din personalul său, astfel de misiuni, de la bărbat la bărbat. Simţea nevoia de a restabili urgent, pe terenul care-l interesa, relaţiile atât de supărător rupte.

- O voi ruga, de asemenea, pe sora mea, zise el, să vină să te viziteze.

-Am să mă supăr, domnule, dacă o să se deranjeze atâta pentru mine.

-Ah, scumpă doamnă! Dar dacă n-am să-i încredinţez această amabilă însărcinare, n-o să mă ierte niciodată. Căci nu-i voi ascunde prietenia pe care tatăl meu şi cu mine am fost prea bucuroşi s-o înnodăm, aici, cu dumneata.

Doamna Ovise îşi schimbă punctul către care îşi aţintise privirile, şi-şi reprimă cu afectare o mişcare de nerăbdare.

- Iată, spuse Ferdinand, care se însufleţi. Simt că dumneata, odată plecată, nici eu nu voi mai întârzia fa Bois-Dardeau. Am să vin eu însumi la dumneata cu caleaşca. Te voi lua şi ne vom duce să respirăm aer curat la Longchamp şi să bem o cană cu lapte proaspăt.

Doamna Ovise îşi muşcă buzele şi făcu „nu" din cap. El voi să-i apuce vârfurile degetelor.

- Verişoară! strigă ea, şi Ferdinand îşi retrase mâna. Verişoara intră. Bolnava îşi ceru ceaiul, vorbi despre oboseala ei. Cei doi bărbaţi se retraseră.

- Povestea e încurcată rău! zise Ferdinand tatălui său coborând scara. Victorin a intrat la ea, n-a respectat-o, şi ea mi-o pune mie în cârcă!

Niciodată nu-i spusese atâtea tatălui despre galanteriile sale şi, dealtfel, bătrânul, pudic, tăcu.

Cele două doamne plecară a doua zi. Doamna Ovise ceruse o trăsură închisă, ceea ce-i îngădui bătrânului. Albaret s-o însoţească până la gară. Amabila văduvă îşi luă rămas-bun de la oaspeţi la capătul peronului.

- Adio, domnule, îi spuse ea lui Ferdinand, a cărui privire o evită.

- Săptămâna viitoare, răspunse el în şoaptă, mă voi înfăţişa la dumneata!

Ea îşi luă un aer trufaş, poză ca o actriţă, şi, catadixind să-i arunce o privire, zise:

-Nu voi fi acolo!

Ferdinand rămase pe pietrişul din curte, uitându-se cum se îndepărta trăsura care-i ducea iubirea

neizbutită; privind în gol, aducea oarecum cu un câine căruia i s-a luat prea curând osul.

- Nu vreţi să facem o plimbare prin parc? întrebă unul dintre oaspeţi.

- Sigur, răspunse bunicul.

Rămăsese lângă Ferdinand, în aceeaşi poziţie ca şi el, poate ca să banalizeze, repetând, atitudinea fiului sau, care putea să surprindă. Printr-un gest, îi ceru braţul. începură să păsească, în spatele perechii în vârstă. Pentru prima oară, profitând de absenţa lui Albaret, societatea îşi oferea plăcerile plimbării urmărind alt scop decât livada cu peri. Ferdinand îşi revenise. Bătrânul îl auzi şoptind printre dinţi:

- Acum, domnule fiu, între noi doi!

Doamna Ovise plecată, asta era calea firească spre care trebuia să-şi îndrepte gândurile. După scena cu crinolina, el se ocupase mai mult de tânăra văduvă decât de copil şi, aşteptând momentul prielnic, îl închisese pe Victorin de două ori cu cheia, după ce-i închisese şi ferecase oblonul ferestrei.

- Să n-aud vorbindu-se de tine până la noi ordine! bombănise el. Nu eşti decât un mic ticălos câre-ţi vei dezonora familia!

Victorin, încă tulburat de diversele emoţii resimţite în timpul faptei sale, foarte mirat de furia tatălui şi care conta pe indulgenţa rezervată de obicei isprăvilor la fel de grave, Victorin deci rămase într-o expectativă prudentă, fară să se preteze, în temniţa lui, la vreo înjosire răzbunătoare, şi dormi cam patruzeci şi opt de ore. De trei ori pe zi un servitor îi aducea de mâncare, îi făcea patul, îl conducea într-un anumit loc, şi—X aducea înapoi cu ordinul formal de a nu-i vorbi şi de a nu-i răspunde. La castel, toţi au fost de părere că Victorin merita o pedeapsă atât de severă; toată lumea, până la ultimii servitori, se temeau de răutatea lui, şi musafirii lui Albaret vorbeau despre această supărătoare prezenţă cu menajamente faţă de părinţi. Boussardel-tatăl îşi lăsă fiul să se plimbe un moment în tăcere.

- Dar, în sfârşit, actul acestui mic derbedeu nu depăşeşte orice închipuire? strigă Ferdinand pe acel

ton cu care continui o discuţie începută şi care sublinia cât de bine îşi ştia el gândurile împărtăşite de tatăl său.

- Asa e... concedă bătrânul.

- în'sfârşit, spune şi tu! Merge abia pe paisprezece ani! Şi-l găsesc la o doamnă! Abuzând de somnul ei!

Ferdinand îşi punctă cuvintele cu gesturi măreţe. începând de la treizeci de ani se ivise si la el o tendintă către mişcări teatrale.

- Tremur, continuă el, gândindu-mă ce s-ar fi putut întâmpla, dacă nu apăream la timp. Acea nenorocită care dormea...

- Poate că e şi ea puţin vinovată, fiule! L-a mângâiat prea mult pe acest copil, îl ţinea lângă fustele ei...

- Sunt de acord că doamna Ovise nu e un model de virtute si de pudoare... Totuşi... la nici paisprezece ani! Trebuie să recunosc: am zămislit un copil anormal!

- Haide, Ferdinand, nu îngroşa astfel proporţiile unei precocităţi, sigur, deplorabile, dar...

- Ştiu ce ai de gând să-mi spui, se grăbi Ferdinand să strige, întrerupându-şi tatăl, al cărui gând îl ghicea. Dacă Victorin n-ar fi decât precoce, nu m-aş nelinişti...

îşi regăsi răsuflarea cu o mişcare a braţului pe măsura lărgimii ideilor sale; dar în timpul acestei scurte pauze fantoma unui băiat de şaisprezece ani trecu prin faţa celor doi bărbaţi, îmbrăcată după moda veche, urmată de o mică umbră care şchiopăta uşor.

- Dar are şi alte cusururi, reluă Ferdinand mai încet, ca şi cum mânia i s-ar fi potolit. Este, o ştii şi tu, tot atât de bine ca şi mine, brutal, ascuns, mincinos, leneş. Toate astea, ne-ar putea conduce, cu vremea, la dezastre. Ei bine, înainte de octombrie, îl voi înscrie într-un institut special pe care-l cunosc, la Javel... Oh! linisteste-te, tată, nu-i vorba de o scoală de corecţie, ci de un pension, da, un pension special pentru îndreptarea copiilor dificili. Puţine pedepse corporale, internii sunt bine hrăniţi... Ca să-ţi spun adevărul, m-am informat în

amănunt iarna trecută, când acest netrebnic a fâcut-o pe dădaca surorilor lui să cadă de pe scară...

- Nu te grăbi cu hotărârea asta, Ferdinand. Eşti sigur că n-ai s-o regreţi? Odată dat la un astfel de institut, va trebui să-l laşi acolo... âi studiile?

-Dar sunt foarte serios îndrumaţi acolo! Tot programul, viaţa zilnică, folosirea timpului, munca sunt stabilite după metoda cea mai serioasă. Această închidere în colivie va fi salutară pentru pasărea noastră, din toate punctele de vedere. E absolut necesar ca acest tânăr, atât de precoce pentru vâsta lui, să-si potolească ardorile premature, atunci când nu va mai vedea în junii lui nici femei, nici fete! Va -fi perfect! Cum în acel loc nu există nici vacanţe, nici vizite acasă, la părinţi, dinspre partea asta vom fi liniştiţi. Dacă trebuie, îl voi lăsa la Javel până la însurătoare, ca pe o domnişoară la mănăstire! Şi se va însura cast! Ei şi? Nu va fi nici primul, nici ultimul căruia i se va întâmpla asta, mai ales în lumea noastră! Unchiul lui s-a însurat la fel, şi Laure Heurtault, după câte ştiu, a fost cea mai fericită dintre neveste!

- Cum, întrebă bătrânul foarte mirat, fratele tău geamăn...?

-Da!

- De ce? V-am lăsat cea mai mare libertate în adolescenţă... Atunci, de ce acest cumsecade Louis...

- Ei! de ce! Ah! mă întrebi prea multe!...

- Cât de mult diferă temperamentele... murmură bătrânul.

Această discuţie îi trezi amintiri, tulbură mult gândurile lui Ferdinand. Păru preocupat. Spre seară, neliniştea îl cuprinse iar, şi părăsi biliardul. Bunicul, care-l cunoştea şi care a doua zi constată că nu se liniştise, îl sfătui să se întoarcă la Paris, unde-l aşteptau mii de treburi.

- Ia-l şi pe Victorin. Ai să-l dai imediat la Javel, îi spuse el drept pretext. Eu voi rămâne aici cu Amaury, pe care ar fi nedrept să-l privăm de restul vacanţei.

Tatăl şi 'cu fitil nedemn plecară lăsându-l pe Albaret stupefiat şi dezolat de toate aceste plecări bruşte, despre care el nu stia nimic.

3CAPITOLUL XVII

- Ei bine, dragii mei copii, iată o poziţie bine lămurită şi o chestiune pusă la punct.

Bunicul trecu secretarului dosarul, care-l puse în ordine şi-l vârî în servietă. Cele patru personaje se aflau într-un landou a cărui capotă era coborâtă. Bunicul şi Ferdinand ocupau locurile din fiind, Louis şi secretarul pe cele de vizavi. Birjarul îşi mânase caii spre o mică ridicătură, care se afla deasupra Rotondei Chartres. Din acest observator, cei trei Boussardel zăreau cât se poate de bine primul lor domeniu de la Terasă, ca si noile terenuri achiziţionate în decurs de cinci ani cu ajutorul fui Albaret. Pentru ca privirea să poată afla reperele anumitor parcele îndepărtate, situate spre bulevardul Etoile, sau spre capela Beaujon, îşi trecură din mână în mână un binoclu, adus de secretar şi atunci grupul se asemui cu acele state-majore din scenele de bătălie, strânse în jurul unui general, care, cu braţul întins spre câmpie, comandă victoria, pozând vreunui pictor.

- Domnule Ricoud, zise bunicul, nu mai avem nevoie de ajutorul dumitale, şi, cum ai de lucru la mine, îţi dau voie să te retragi. Vei găsi cu siguranţă o trăsură prin împrejurimi.

- Domnule, zise secretarul coborând din landou, am la doi paşi omnibuzul Pantheon-Courcelles, al cărui punct de plecare e aici, aproape.

- Nu te urca pe imperială! îi recomandă bătrânul, care luase obiceiul să critice noutăţile. Presa duce o campanie împotriva acestui mijloc infailibil ae a-ţi rupe gâtul. De şase ani de când există imperiale, au fost azvârlite pe caldarâm mai bine de o sută de victime! Bună seara, amice... Ia-o spre bulevard, îi spuse apoi vizitiului. O să mergem până la bariera Roule. La pas!

Era în aprilie. După-amiaza, nu prea târzie, şiroia de o lifmină proaspătă şi cei trei bărbaţi, cu picioarele strânse sub aceeaşi cuvertură, n-aveau a se teme de

aerul tare. Landoul, care purta ca într-un coş cele trei busturi încununate cu trei pălării înalte, defilă de-a lungul parcului al cărui frunziş des se ridica spre cer.

- Dar, tată, spuse Ferdinand, de unde-ţi vine slăbiciunea asta pentru acest cartier?

- Pe legea mea, băiete, n-aş şti să-ţi spun...

- Ai avut-o întotdeauna?

- Sigur, asa cred.

- Fără îndoială, n-ai de ce s-o regreţi, zise Louis, şi nici noi nu ne gândim să ne plângem de ea mai ales că deunăzi tocmai vorbeam despre asta, nu-i aşa, Ferdinand, şi...

- ...Şi ne întrebam, continuă fratele său, prin ce fericită intuiţie te-ai interesat de aceste terenuri mai mult decât de altele.

Bătrânul îşi înălţă sprâncenele, ridică din umeri cu un aer de nesiguranţă, apoi spuse brusc:

- Ah! îmi amintesc că tata mă aducea aici, în parc, la plimbare... Oh, cu multă vreme în urmă... în secolul trecut... Sub Directorat! Nu-mi aduc aminte prea bine, dar... da, într-adevăr, e posibil ca asta să-mi fi trezit imaginaţia!

Niciodată nu fusese în stare să se analizeze. în realitate, nu ştia de ce parcul Monceaux îl sedusese odinioară şi de când data acest soi de adopţie reciprocă. Nu putea discerne că totul depinsese de acea stare de spirit în care se aflase în urmă cu patruzeci şi unu de ani, pe când se întorcea de la doica-fermieră de la Mousseaux. în ziua aceea, cu Lydie moartă, dar cu viitorul familiei asigurat prin naşterea celor doi urmaşi de parte bărbătească, el trecuse printr-unul din acele momente majore în care fiinţa dispune de facultăţile şi de senzaţiile sale cu o plenitudine pe care n-o va mai regăsi, unul din acele momente în care spiritul înfloreşte, se deschide şi aşteaptă. Bătrânul, că să spună ceva referitor la cuvintele precedente, rosti:

- Ah! Tata! Ce om superior!

Băieţii nu-l auziseră niciodată vorbind despre acest străbun, al cărui portret nu exista, a cărui umbră nu fusese prezentă în familie. Ferdinand întrebă:

- Ori e la Pere-Lachaise? Nu-mi amintesc de numele înscris în interiorul capelei.

-Nu se află acolo! Vai! Bunicul vostru a murit la Amsterdam, în timpul campaniei din 1813. Vă închipuiţi şi voi dificultăţile care, an de an, nu m-au lăsat să-i aduc trupul acasă.

Aceste transferuri nu numai că sunt foarte costisitoare, dar necesită mai ales mii de demersuri prin tot felul de birouri, şi mult sprijin... Nu, la Pere-Lachaise, în cavoul pe care l-am construit acolo, sub ocupaţie, nu-i decât mama voastră şi buna Ramelot.

închise gura şi nu mai voi să discute mai mult cu fiii săi în legătură cu acest subiect. Aşa că, dispărând, nu va mai exista nimeni pe lume care să ştie că acest mauzoleu parizian fusese visat, dorit, plătit, nu de el, ci de tatăl său, controlorul vămilor, care putrezise solitar, la sute de leghe de acolo, sub un cer străin.

Acest străbun necunoscut se pierdea în depărtare. Bunicul şi bunica Flouet se şi pierduseră. între aceşti înaintaşi care nu muriseră la -Paris si urmaşii care se născuseră acolo, primul Boussardel, agent de schimb, primul Boussardel bogat, păstra o zonă de umbră şi de tăcere. Va fi de ajuns ca o mână neatentă, mai târziu, aranjând vechile sertare, să rupă câteva hârtii cu scrisul sters de vreme, câteva ferpare păstrate cu grijă, şi atunci până şi numele şi prenumele acestor bunici vor fi uitate şi familia nu se va mai trage decât dintr-un singur om.

- Haide! zise Boussardel, ale cărui gânduri îşi urmau totuşi cursul. Sunt bucuros de ziua asta. Nu mai era cazul să vă explic ce reprezintă aceste operaţiuni de terenuri pentru mine, dar lămuririle suplimentare pe care vi le-am dat nu sunt de prisos. Vor începe afaceri mari, dacă, aşa cum mi s-a spus, acest veşnic proiect al unui bulevard de la Madeleine până la bariera Monceau se va realiza în sfârsit. O să trebuiască să vă jucaţi rolul în această afacere, şi să-l jucaţi tot atât de bine ca şi mine. Poate chiar mai bine...

- Tată... începură afectuos cei doi fii.

- Da! Ştiu ce spun... chiar mai bine... Sunteţi tineri, nu vă veţi simţi stânjeniţi de progresele neîncetate, de

noile moravuri, de tot ce alcătuieşte condiţia modernă în care eu sunt un întârziat... Ştiţi, copii, că tatăl vostru are şaptezeci de ani? E o vârstă frumoasă! -

Rosti aceste vorbe nu fără consideraţie şi clătinând din cap. Nimeni nu ştia mai bine decât el cât de plină îi fusese viaţa, cum plecase de la puţin, cât se străduise, pe vremea când stătea pe strada Colonnes, şi cât de greu ieşise basma curată din anumite situaţii dificile. Asupra acestora, de asemenea, se întindea un văl. De fapt de cincisprezece ani afacerile erau conduse de Ferdinand şi în acest interval bunicul se consacrase afacerilor personale. Participarea sa la iniţiative importante îi îngăduise să-şi împătrească averea lichidă, în timp ce cumpărarea palatului Villette, a Terasei şi a altor domicilii îl plasase în fruntea bunurilor funciare a căror valoare urca în fiecare an.

El continuă, şi fiii săi, care glumeau cu el cu atâta plăcere, căci văduvia făcuse din el un soi de flăcău bătrân şi-l apropiase de ei din multe puncte de vedere, fiii săi îi ascultau vorbele cu gravitate şi răbdare. Ferdinand, agentul de schimb, şi Louis, notarul, fiecare strălucit în ramura lui, îşi sporeau respectul faţă de tatăl lor de îndată ce acesta se plasa pe terenul reuşitei sale, din care decurgea şi reuşita lor. El arăta încă, în aceste chestiuni profesionale, o vioiciune de spirit pe care vârsta nu i-o atenuase, aidoma acelor comedianţi îmbătrâniţi care par posaci în oraş, dar care-şi recapătă strălucirea de îndată ce piciorul regăseşte scena.

-Vedeţi, zicea el în fraze puţin întretăiate, căci de câtăva vreme tendinţa spre sufocare se accentuase, chiar dacă m-aş simţi slăbit, as accepta asta fără revoltă. Infirmităţile pot să vină: noi suntem sănătoşi. Nu-i nevoie să mă aflu pe patul de moarte ca să mă consolez gândindu-mă la cei pe care-i las şi care vor continua. Mai ai ceva de spus când ai nişte fii care merg pe acelaşi drum pe care tu îl părăseşti? Nefericiţi cei care n-au băieţi! Cât îl plâng pe bătrânul meu Albaret!... îmi repet adesea acea fabulă a octogenarului care planta pomi pentru strănepoţii lui. Ascultaţi-mă, băieţi: nu există o afacere mai grandioasă pentru un

om care vrea să-şi dea toate roadele înainte de moartea lui. Existenţa este prea mărginită, realizările nu se pot înfăptui decât de la o generaţie la alta, şi adesea e nevoie chiar de mai multe generaţii. Ah, cât mă tem de acei filozofi din ultima şcoală care vor să doboare, printre alte instituţii, şi pe cea a moştenirii. Moştenirea? Ăsta-i cel mai bun mijloc prin care muritorii pot să supravieţuiască! Religia e pe ducă. Dacă dispare şi moştenirea, burghezia se va nărui ca o casă fară şarpantă, şi nu va mai trece mult până în ziua când burghezia nu va mai fi... Opreşte! strigă el vizitiului, să coborâm şi să mergem puţin pe jos. Aşteaptă-ne aici!

Văzandu-se înconjurat de servitori abia în amurgul vieţii, nu putea vorbi despre lucruri personale când îşi ştia inferiorii gata să tragă cu urechea. Ceru lui Ferdinand braţul şi, după câţiva paşi, se sprijini la fel şi de Louis, ceea ce nu-i era în obicei.

- Da, continuă el, e bună această idee măreaţă a moştenirii,

" ' 5 5 '

sau mai curând a succesiunii, care m-a călăuzit, susţinut, m zile negre. De la ea primesc acuma seninătatea de care mă bucur la apropierea morţii.

- Lasă... zise Ferdinand pe un ton de reproş.

Bătrânul se opri din mers şi-l privi, prefăcându-se surprins.

- Cum? Ţi-e greu să mă auzi rostind numele unei necesităţi atât de sigure? înţeleptul trebuie să privească moartea în faţă, să se obişnuiască dinainte cu ea.

Se complăcea cu acest subiect, în fermitatea cu care vorbea despre el. începu din nou să meargă.

- Dacă n-aş fi avut în mod constant ochii aţintiţi asupra voastră, asupra a ceea ce veţi primi de la mine, asupra a ceea ce trebuia să adun în acest scop, viaţa mea ar fi rămas fără ţel şi fără imbolduri; căci, în sfârşit, m-am trezit -singur cu voi şi cu surorile voastre; a trebuit să muncesc ca să vă cresc pe toţi patru, ca să vă fac un rost. După una, venea alta. M-am văzut luat de curent şi totuşi n-am cunoscut ceea ce s-a convenit

să se numească fericire. Am deci dreptate s-o plasez pe a mea în viitor, în viitorul vostru.

Vorbea cu o voce mai puţin oratorică. Se opri din nou. Grupul ajunsese în strada Chartres; bătrânul se întoarse spre parcul ai cărui copaci şi tufişuri creşteau din belşug până la zidul împrejmuitor. Băgă de seamă că se afla în faţa unui şanţ şi privirile i se pierdură în desimea vegetaţiei. Rămase astfel un moment, cu un aer puţin buimac, nemişcat, cu capul înainte, atârnat cu amândouă braţele de braţele celor doi fii ai săi, si, brusc, murmura:

- Măicuţa voastră... o , măicuţa voastră...

Cei doi fcăieţi se priviră peste' capul lui. Vocea bătrânului îi mişcase. Simţeau că de data asta nu mai era o exclamaţie de circumstanţă, aidoma celei de acum un sfert de oră, din trăsură, în legătură cu necunoscutul de la Amsterdam. Amintirea mamei lor, care murise dându-le viaţă, le populase copilăria cu un soi tic evocare perpetuă si difuză, care se ivea, întotdeauna când nu era de faţă tată lor, in rugăciunile băieţaşilor, în şuşotelile cu sora lor, Julie, în predicile pe care le ţinea Adeline; dar Ramelot, care se lăsa întrebată la nesfârşit despre dispărută, îi sfatuia să nu vorbească niciodată despre ea tatălui lor: „Nu e voie, îi face rău..." Şi tocmai el, în seara asta, era cel care rupea acea tăcere de aproape o jumătate de veac.

-Era încântătoare, continuă el încet, era plămădită din graţie, toată lumea era fermecată de perfecţiunea ei...

Se aplecă si mai mult, fiii săi făcură un efort să-l susţină, îl împiedicară sa cadă şi băgară de seamă, după micile tresăriri ale umerilor, că bătrânul plângea.

- Avea un fel al ei de a roşi... de a-şi pleca ochii... de a-i ridica brusc, rostind... cuvinte care în gura ei căpătau un sens... deosebit... Niciodată, nu, niciodată...

Suspinele sale mute şi scurte îi suspendau frazele, le în- tretăiau.

- Ah, am plâns-o în inima mea zilnic... Gândiţi-vă... că am rămas fără ea... că timp de douăzeci, treizeci, patruzeci de ani... n-am putut niciodată vorbi de cineva viu când spuneam „nevastă-mea"... Nu m-am obişnuit niciodată... N-a ştiut

nimeni...

îşi înghiţi lacrimile, apoi fu scuturat de un acces puternic de tuse, şi Ferdinand, tot timpul în spatele tatălui său, făcu un semn lui Louis, care se desprinse spunând:

- Mă duc să caut trăsura.

Ferdinand îl apucase pe bătrân, aşezându-se înaintea lui şi-l susţinea din fată cu amândouă mâinile, cum faci cu un bolnav care nu se poate ţine pe picioare sau cu un om beat. El voi să-şi scoată batista ca să-şi şteargă faţa.

- Hai, tată...

- Ferdinand, strigă bătrânul Boussardel, văzându-se singur cu fiul său cel mare.

Se agăţă de el, într-un impuls de energie, îl privi adânc şi nu mai plânse.

- Ferdinand, tu nu ştii! Trebuie să-ţi spun un lucru pe care nu ţi l-am spus niciodată. Trebuie să ţi-l spun până la urmă, ca să-l stii!

- Mă sperii, zise Ferdinand, neliniştit de starea în care se afla tatăl său.

- Cum! Te sperii?

O bucată de vreme care i se păru fiului său lungă, chipul bătrânului avu o expresie complexă.

- Tată! Haide, tată! încetează să te mai uiţi astfel la mine! Ce ai? Ce vrei să-mi spui?

-Vreau să-ţi spun... rosti bătrânul reîncepând să plângă ca un copil, că nu m-am consolat niciodată... nu, într-adevăr... niciodată...

Trebuiră să-l urce în trăsură.

Când cei doi bărbaţi îl aduseră la palatul Villette, unde bătrânul trebuia să ia masa, doamna Theodorine găsi că socrul său arăta rău. Se pricepea la medicină pe care o folosea cu succes în ce privea copiii ei. Ea dăduse prima în vileag gingăşia pieptului micului Edgar şi luase măsurile cuvenite împotriva acestei boli cumplite. îi atrăgea adesea atenţia bătrânului în privinţa sufocărilor şi jenelor cardiace care îi apăruseră odată cu vârsta, dar pe care el le nega. Ea îl convinse să se vâre în pat în

odaia lui Ferdinand, ca să se încălzească, zicea ea; acest început de primăvară era lucrul cel mai trădător cu putinţă.

- O să chemăm mâine doctorul, îi spuse ea lui Louis, în dosul uşii, în timp ce valetul de cameră al lui Ferdinand îl dezbrăca pe bătrân.

Lăsa să i se scoată hainele, cu pasivitate.

- Ah! oftă el, odată aflat sub cuverturi, nu ştiu de ce mă simt atât de ostenit. Această plimbare n-a fost obositoare, dar parcă am fost stâlcit în bătaie, abia mai răsuflu, simt un drug pe piept.

Tuşi, ceru un ceai fierbinte, dar nora îl ridică în sus, punându-i nişte perne, şi apăsarea scăzu. Acceptă să mănânce puţin, luă o supă, ronţăi o aripă -de pui. Către ora opt se simţi bine. Dori să se întoarcă în strada Sainte-Croix. Doamna Theodorine încercă să i se opună, dar se temu să nu-l alarmeze.

- Aş vrea, spuse el pe un ton plângăreţ, să mă aflu în camera scumpei mele neveste.

Ferdinand interveni imediat; trebuia să-i facă tatălui său. această plăcere. Fiecare ştia că Lydie murise în apartamentul de la mezanin, dar camera ei fusese reconstituită la etajul superior cu atâta minuţie încât toată familia sfârşi prin a socoti cea de a doua cameră ca adevărata odaie a dispărutei. Sentimentul bătrânului păru deci firesc; ceea ce-i surprinse pe cei doi fii si pe noră era faptul că acest sentiment fusese exprimat cu atat de puţine ocoluri. „Tata îşi schimbă caracterul - gândi Ferdinand - nu va mai fi la bătrâneţe ceea ce a fost în timpul vieţii sale."

- Te însoţesc, îi zise el. Voi rămâne o clipă lângă dumneata.

Tatăl îi mulţumi din ochi; exista din ce în ce mai mult între ei acea înţelegere, acel fel al unuia de a preveni dorinţele celuilalt.

Deplasarea se efectuă cu uşurinţă. în strada Sainte-Croix, bătrânul suportă cu răbdare amabilităţile zadarnice ale fiicei sale Adeline. Ferdinand dădu instrucţiuni valetului de cameră al tatălui, căci bătrâna Josepha nu mai era în casă; Lydie, Bap- tistine, Ramelot, Josepha, toţi martorii primelor vremuri ale

familiei dispăruseră unul după altul; Josepha îşi isprăvise viaţa la Chesnay, unde Boussardelii îi construiseră o căsuţă în locul colibei arse după bătălia din 1815. Aşa că, exceptandu-le pe Adeline şi pe Julie, ale căror amintiri de copile erau lipsite de precizie, nu mai rămăsese decât un supravieţuitor de odinioară: bunicul.

Bătrânul uză de mai multe precauţii ca s-o determine pe fiica sa mai mare să-l lase singur cu Ferdinand; aveau de discutat despre afaceri.

- Băiatul meu, îi spuse el când uşa se închise după fata bătrână,-sunt hotărât să-ţi împărtăşesc un fapt pe care nu mai ■trebuie să-l ignorezi. Dar mă tem de emoţiile acestei discuţii. Putem s-o avem mâine, dacă vrei după o noapte de odihnă, de care sunt convins că am nevoie... Ara, în plus, nevoie şi de cugetare, de reflecţie... Ah, dragul meu copil! Patruzeci de ani de tăcere, de încordare a spiritului care se vor rezolva în cinci minute. Dar trebuie neapărat... Vei veni mâine, nu-i aşa? Bine. Pentru astă-seară n-am a-ţi mai cere decât un serviciu: deschide biroul meu. Trage primul sertar din dreapta. Apasă pe piciorul colonetei care se află alături, si totodată închide sertarul. Există

un secret acolo. Coloneta acum trebuie să basculeze dinapoi înainte. Gata? Ia albumul pe care ai să-l vezi în ascunzătoare. Adu-mi-1. Mulţumesc. Mai pune nişte lemne pe foc.

Răsfoi albumul, recunoscu paginile pe care le căuta, smulse una.

- Arde foaia asta, zise el. Şi asta. Şi astălaltă.

Focul se încinse puternic. Ferdinand arse, fără să le examineze, paginile smulse, în care credea că recunoaşte scrisul patern. Această distrugere dură vreme îndelungată. Bătrânul, sprijinit în cot, privea cum se consumă ultimele foi pe care Ferdinand le ridica cu cleştele, pentru ca focul să le distrugă până la ultima fărâmă. Reflexele acelei flăcări tremurau p

eobrazul lui, îi însufleţeau trăsăturile, şi-i dădeau expresii stranii. Când treaba fii isprăvită, el se lăsă pe perne, şi, cum din nou se simţea rău, îşi duse mâna la piept.

- Mulţumesc, spuse el, preferam... Vei înţelege mâine de ce le-am făcut să dispară... Vei afla... Dar vei fi singurul care vei sti...

Nu-si mai isprăvea frazele, pentru care se părea că-i lipseşte suflul. De la o vreme, totul se spunea în această cameră, între aceşti doi oameni, cu încetineală. Momentul se lungea. Acele personaje, acel foc, acea lumină a lămpii, acele zgomote care urcau un moment din stradă, toate păreau să releve o realitate anormală, alterată.

- Vreau, zise din nou bătrânul, să mă gândesc la toate astea...

- Tată, n-ai face mai bine să dormi?

- Nu mi-e somn... Vreau să mă gândesc... Dacă am nevoie de ceva, sora ta...

- Ştii că ea doarme greu. Prefer să-i spun servitorului să-şi petreacă noaptea în anticameră.

- îţi interzic, dragul meu copil, îi spuse tatăl care îsi revenise. Iată, ca să pleci liniştit, aşază soneria în dreptul mâinii mele.

Sună, mătuşa Liline veni în grabă.

- Vezi? zise el surâzând. Acum duceti-vă amândoi.

Se lăsă sărutat pe frunte de fiica şi fiul său. Lampa de pe noptieră începu să fileze, din pricina ibricului cu ceai. Prin gura ibricului ţâşnea un firicel de abur, luminat dedesubt, şi se pierdea brusc în penumbră.

- Noapte-bună, Ferdinand, murmură bătrânul cu o voce care - păru îndepărtată.

A doua zi dimineaţă, prima persoană care intră în cameră îl găsi mort. Doctorii chemaţi recunoscură semnul edemului acut al plămânului: o spumă trandafirie, strânsă în colţul gurii. îl întrebară pe Ferdinand, apoi, după răspunsurile sale, declarară că în urma şocului nervos, a emoţiei resimţite în ajun, la Monceaux în timpul acelei evocări a

trecutului în singurătatea odăii şi a gândurilor sale, s-ar fi putut ca bolnavul să fie prada unor spaime destul de violente, pentru ca să se declanşeze criza; murise după chinuri scurte, dar cumplite. Dealtfel, chipul şi
mâinile îi erau de o lividitate aproape albastră, iar ochii ieşiţi din orbite.

în dimineaţa aceea Ferdinand rămase o clipă singur în cameră; Adeline discuta cu doi preoţi; doamna Theodorine şi fiica sa mai mare, măritată de doi ani, se aşezaseră în salon ca să primească vizitele de condoleanţe; Louis şi domnul Ricoud, în oras, se ocupau de înmormântare şi de celelalte treburi.

ferdinand luă dc j>e masă albumul din care tatăl său, în ajun, arsese unele pagini. II privi de data asta cu atenţie. Era un fel de carte plată, argintată pe margini, îmbrăcată în catifea albastră, din care se detaşau închizătorile de alpaca. înainte de a-l deschide îl tinu în mână si, în acest moment, îsi aminti de mărturisirea pe care bătrânul voise să i-o facă.

Deschise cartea albastră şi pricepu că avea sub ochi memorialul în care erau consemnate faptele mai de seamă ale familiei, naşteri, căsătorii, morţi, cu datele lor, uneori chiar si orele; totdeauna câteva detalii menite să slujească de jalon memoriei. Dar cel care le scrisese nu făcuse precizări decât pentru propria lui minte şi Ferdinand nu înţelesese totul.

Dintr-un imbold firesc, căută datele care-l priveau: erau notate toate reuşitele sale la examene; apoi o jumătate de pagină privitoare la nunta lui, cu numele martorilor şi componenţa alaiului; un elogiu adus soţiei sale, în câteva rânduri, făcu să i se umple ochii de lacrimi; citi deci: *In 12 aprilie 1840, la ora cinci şi zece, după-amiază, scumpa mea noră Theodorine ne-a dăruit un fiu care se va numi Florent-Oscar-Marie-Victorin. Cântăreşte şapte livre.*

Ferdinand o luă înapoi, de-a lungul anilor, ca să regăsească pagina naşterii sale: era printre cele care lipseau. Dar dispărutul nu se mulţumise cu aceste indicaţii biografice. între două evenimente, aruncase

adesea o reflecţie, un gând; Ferdinand recunoscu aforismele favorite ale unui *pater familias,* ale burghezului din Paris şi ale agentului de schimb. Citi la întâmplare: *O familie care vrea să prospere trebuie să trăiască totdeauna din veniturile sale şi să încheie căsătorii totdeauna deasupra poziţiei sale.* Sub remarca următoare, luată dintr-un scriitor contemporan: *Astăzi familiile bogate se află între pericolul de a-şi ruina copiii, dacă au prea mulţi, sau cel de a se stinge dacă se limitează la unul sau doi: o urmare ciudată a* Codului civil, *la care Napoleon nu s-a gândit,* primul
Boussardel adăugase acest comentariu: *Autorul vorbeşte aici de familiile■ bogate ale burgheziei care-şi datorează averile naşterii ori favorurilor. Familiile bogate ale burgheziei, care-şi datorează avutul muncii, îşi pot permite să aibă mulţi urmaşi. Atâta doar că bogăţia trebuie să crească cu mult mai repede decât urmaşii.*

Ferdinand găsi şi această maximă pe care-o auzise rostită atât de des de tatăl său: *Ca să-ţi dai seama de valoarea banului, nu-i nevoie să ştii ce poţi cumpăra cu el, ci să vezi cât de greu se câştigă.*

Unele pagini cuprindeau idei mai generale, dar mai pline de orgoliu: *Orice putere naţională iese din familie. Măreţia familiei determină măreţia unei ţări, în ciuda cârmuirilor.* In sfârsit, aceasta, cu care fiul îsi încheie lectura: *Se cheltuieşte în*

5 ' " *n t*

case mai multă bunăvoinţă, spirit de sacrificiu şi curaj, în interesul familiei, decât în ţară, în slujba naţiunii.

„Voi păstra această carte, îşi zise Ferdinand, am s-o cer eu, Louis n-are să se opună." O închise, dar nu şi cu închizătorile. îi mângâie coperţile de catifea, privind spre patul unde se odihnea tatăl său, şi, în mâinile lui, albumul se deschise de la sine la paginile smulse, care alcătuiau hiatusuri în acel hrisov al marelui burghez, tată de familie.CAPITOLUL XVIII

Bunicul plecase prea curând după o existenţă în care lucrurile se desfăşuraseră ca şi cum virtuţile şi actele lui Florent Boussardel ar fi meritat toate recompensele, sfârşitul lui neaşteptat l-a privat de una din cele mai mari mulţumiri. Dispăruse când tot ceea ce dorise începea să se împlinească. Urmau să se producă evenimente-cheie, care să aşeze definitiv averea Boussardelilor. Seria acestor date majore începu după doi ani de la moartea bunicului, prin 1860. Multă vreme după aceea el avea să fie numit, în familie, anul anexiunilor.

într-adevăr, la întâi ianuarie, intră în vigoare decretul care alipea Parisului douăzeci de comune şi sate din afara vechii incinte a Fermierilor Generali, dar dinăuntrul fortificaţiilor regelui Louis-Philippe. Aceasta era „anexiunea" pe care-o presimţise bătrânul Boussardel, şi pe care-şi sprijinise calculele. Monceaux, ca şi Batignolles, Terres şi Villiers figurau printre localităţile anexate.

Această schimbare ar fi adus oricum după sine o nouă evaluare a terenurilor de la Terasă, dar se mai adăugă şi un alt fapt, care consta în reluarea de către Georges Haussmann a vechiului proiect al bulevardului Malesherbes. Acest drum, început sub* Napoleon întâi, nu înaintase decât cu două sute de metri în cincizeci

de ani, şi se oprise pentru un moment în strada Villel-l'Eveque. Prefectul, care vedea serviciile pe care această arteră le putea aduce în aprovizionarea Halelor, voi să-l facă să treacă prin câmpia Monceaux, de-acum încolo parizianã. Se întâmplă ca traseul acestei prelungiri să treacă prin domeniul Terasei. Se află chiar că un al doilea bulevard, care trebuia să lege bariera Monceau cu Villiers, tăia bulevardul Malesherbes în diagonală, drept în unghiul nord-est al fiefului Boussardel. în această încrucişare, în formă de X alungit, primăria trebuia să facă o frumoasă piaţă, decorată cu patru' bazine sau cu patru scuaruri. Primiră pentru tot acest spaţiu o sumă mare, despăgubiri de expropriere, pe care moştenitorii o împărţiră în patru, succesiunea tatălui nefiind, la acea epocă, lichidată. In plus, preţul parcelelor degajate prin acele deschideri se ridicase; piaţa Malesherbes făgăduia să devină centrul aristocratic, piaţa Regală a noului cartier.

Speculatorii voiră să se arunce asupra terenurilor deservite de cele două drumuri urbane. Dar Boussardelii, la fel ca si

bancherul Pereire şi alti câţiva proprietari de viţă veche, ştiuseră să prevină acest val; îl aşteptau tari pe poziţie. Nu înstrăinară din proprietăţile lor decât suprafeţele necesare Primăriei. Cei doi fraţi reuşiseră s-o convingă pe Adeline să nu vândă, cu toată nerăbdarea ei de a-şi converti pământurile în înscrisuri în registru. Căci ea nu credea decât în rentă; asta era a doua ei religie, aproape tot atât de pătimaş slujită ca şi prima.

- Sau atunci, îi spusese Louis, dacă-ţi vinzi terenurile, vinde-ni-le nouă! Ţi le răscumpărăm cu dobândă.

Poate că teama de a nu-i îmbogăţi pe ai săi o făcu pe fata bătrână să nu vândă.

Negocierile între Primărie şi Boussardeli odată terminate, cei patru fraţi se feriră de orice discuţie privind vânzarea. O făcură pe proprietarii legaţi de bunurile lor. Fie din dibăcie, fie din demnitate reală, îşi

dădură silinţa să nu atragă atenţia asupra lor şi se pitiră în spatele lui Emile Pereire, rivalul lor. II lăsară pe el, ca vedetă, în faţa opiniei publice, în această operaţie memorabilă, într-o epocă cuprinsă de febra speculaţiei, în aşa fel încât ziarele nu se ocupară deloc de ei, şi numele lor nu circulă niciodată în public sau în birourile de afaceri. Această rezervă savantă îi cruţă de toate inconvenientele si, fără îndoială, şi de toate primejdiile publicităţii. Dealtfel, devenise, la Boussardeli, o tactică şi o tradiţie să se declare „mai puţin bogaţi decât credeau oamenii". Avură, de asemenea, mare grijă să nu-i imite pe acei proprietari plini de ifose, care-şi dădeau numele celei mai mici străduţe deschise pe locul fostei lor grădiniţe. Diferenţa dintre Boussardeli şi acei oameni mărunţi se ivi când, în amintirea străbunului lor care alcătuise si botezase vechiul domeniu, cerură simplu ca una din străzife apropiate de piaţa Malesherbes să se numească strada Terasei.

Ca şi cum destinul familiei ar fi vrut ca în acel moment capital fiecare să-şi joace rolul, doamna Theodorine trecu la rândul ei, după cei patru fraţi, pe primul plan. Asta s-a întâmplat cu ocazia unuia dintre cele mai rare evenimente care împletiră istoria Boussardelilor cu istoria ţării lor. începând din iulie 1859, genevezii se agitară. La început n-a fost decât un război al dibăciei, de petiţii, de manifeste exprimând mai ales o tendinţă separatistă împotriva Italiei. Franţa se mulţumea, prin jurnalele ei, să sporească ecoul acestei campanii. Dar în curând se mişcă şi Elveţia, iscă în unele regiuni ale Genevei mişcări în favoarea ei, şi primejdia unei sciziuni, care amintea de nenorocirile Poloniei împărţite, fii de asemenea natură, încât soluţia alipirii la Franţa câştigă opinia savoiarzilor. Astfel stăteau lucrurile când, în 1860, Bitzius-tatăl îşi anunţă sosirea la Paris. îmbătrânise şi continua să se ocupe de filaturile lui; era un uncheaş cu înfăţişare aspră, de om trăit în pădure, din acel soi de conducători de fabrică jumătate gentilomi, jumătate manufacturieri, cum oferea pe atunci Alsacia, Jura, Geneva. Descinse la palatul pe care continua să-l aibă pe strada Grande-

Rue-Verte, rebotezată cu numele ducelui de Panthievre; familia Bitzius nu păstrase această casă decât ca locuinţă provizorie la Paris; aproape tot anul trăiau la Annecy. Doamna Theodorine era singura transfugă din această familie, şi tatăl ei conta pe această fidelitate.

Declară că preceda o delegaţie de patruzeci şi unu de savoiarzi împuterniciţi să exprime împăratului francezilor bucuria pe care ar avea-o ţinutul lor dacă ar fi realipit Franţei. Bătrânul, invocând vârsta şi interesele materiale pe care filatura le-ar avea în urma anexiunii, în urma libertăţii vămii, refuzase când i se oferise conducerea delegaţiei. In privinţa asta, pricipiile sale se întâlneau cu cele ale Boussardelilor; se ferea să se amestece în politică. Dar, în capitală, totul îl îndemna să întâmpine delegaţia prin fiica devenită pariziană.

Doamna Theodorine, renunţând pentru câteva zile la îndatoririle ei din strada Basse-du-Rempart, stătu de dimineaţă până seara în strada Panthievre, deschise casa, împrospătă camerele de primire cu o profuziune de plante verzi, şi izbuti să aşeze masa în formă de semicerc. Sentimentul lui Ferdinand fu ciudat când se văzu ocupând un loc la capătul mesei, la dineul pe care-l prezida doamna Theodorine, avându-l pe taică-său în faţa ei şi în dreapta pe Greyfie de Bellecombe, care în ajun luase cuvântul în faţa împăratului, împărătesei şi a unicului prinţ imperial. Delegaţia plecă, şi timp de o lună doamna Theodorine, al cărei caracter imperturbabil i-l cunoşteau toţi, se arătă distrată. Operaţiile plebiscitului trebuiau să se desfăşoare în Savoia la 22 aprilie. îi scria în mod constant tatălui ei care se reîntorsese, trimitea depeşe, pândea sosirea poştei. Ferdinand, căruia într-o anumită măsură nevastă-sa îi impusese totdeauna, se prefăcea că nu bagă de seamă această nervozitate. El era atunci angajat într-o nouă aventură, care-l absorbea şi-l ţinea adesea departe de casă; puţine nopţi se scurseseră fără ca portiţa din pasajul Cendrier

să nu se deschidă între miezul nopţii şi zori, lăsându-l să intre.

în sfârşit, ziua de 22 aprilie sosi. încă de cu seară, graţie telegrafului, nu se mai îndoiau de rezultat, dar trebuiră să aştepte opt zile ca să cunoască cifrele exacte. Doamna Theo- dorine se afla în budoarul ei, de la etajul întâi, când i se aduse depeşa pe care-o aştepta. O deschise, o citi.

- Ha! făcu ea si se albi toată.

Sună.

-Trimiteti imediat la cercul unde trebuie să fie domnul,

trimiteti în strada Provence, trimiteti la fetele mele măritate. îmi

chem toată familia lângă mine. Să mă anunţaţi de îndată ce toată lumea se strânge jos. Poftiţi-i în marele salon.

Era duminică, băieţii erau acasă, la fel si tânăra Noemi. După o jumătate de oră, doamna Theodorine apăru în faţa întregii sale familii. în pragul marelui salon, îsi îndreptă statura mică. Purta o rochie montantă din fai cărămiziu, care o făcea şi mai palidă. în mână ţinea depeşa. Privi un moment acea adunare în spatele căreia, conform poruncii sale, erau aşezaţi toţi oamenii ei.

-V-am strâns laolaltă, zise ea, ca să vă aduc la cunoştinţă, în mod oficial, că Sav6ia mea natală a redevenit franceză, prin liberul ei consimţământ. Veti fi curioşi, să aflaţi cifrele scru-

tinului...

Ai săi o ascultau cu uimire, derutaţi de această apariţie teatrală, atât de puţin obişnuită ei, şi de tremurul uşor al vocii.

- 535 449 înscrişi, citi doamna Theodorine, 300 839 de votanti, 300 533 da, 235 nu, 71 de buletine anulate.

Tăcu, îşi duse mâna la frunte, se clătină şi crezură că, pentru prima oară în viaţa ei, avea să leşine. O

înconjurară, o susţinură, nepoţii o sărutară. Ea îşi reveni şi declară că se vi duce la Madeleine ca să rostească o rugăciune de mulţumire Acceptă să fie însoţită. Venise atât de multă lume la palatul Villette, încât cinci trăsuri ieşiră una după alta din curtea casei. Ferdinand, pe care nu-l găsiră la cerc, sosi tocmai la timp ca să vadă iiidepărtându-se pe bulevard acest mic cortegiu. Nu s-ar fi putut spune dacă doamna Théodorine l-a zărit. In orice caz, ea nu opri, şi servitorii casei îl informară pe stăpân de toate cele petrecute.

Dar se mai pregăteau şi alte evenimente. în 29 septembrie al aceluiaşi an, împăratul semnă un decret, declarând de utilitate publică construirea unei săli de Operă pe un loc aşezat între bulevardul Capucinilor, Chaussée d'Antin, strada NÎcuve-des-Mathurins şi pasajul Cendrier.

După reglementarea succesiunii, Ferdinand devenise proprietarul palatului Villette şi a terenului din jur. Bătrânul Boussardel, care nu era omul în stare să-si favorizeze fiul preferat prin dispoziţiile unui act autentic, evaluase în mod just suma prin care palatul trebuia socotit la partaj. Asta nu produsese neînţelegeri între moştenitori, dar, cu acest decret, dacă construcţia noii Opere şi amenajarea clădirilor sale aducea după sine exproprierea palatului Villette, Ferdinand, primul dintre cei patru fraţi, ar fi izbutit, cu partea lui de moştenire, o operaţie fructuoasă. Din punctul de vedere al drepturilor expropriaţilor, nu exista comparaţie posibilă între stabilirea unui bulevard in mijlocul culturilor de zarzavat şi instalarea Academiei imperiale de muzică în inima Parisului. De îndată de fericitul proprietar îşi dădu seama de mărimea exagerată a despăgubirii pentru palatul Villette, avu eleganţa să dăruie câte un cadou fiecăruia dintre fraţii săi. Adelinei îi făgădui o rentă, Juliei o bijuterie, lui Louis o fâşie de teren, aflată într-un loc din Monceau, cu care se învecinau. Ferdinand avea motive să spere că despăgubirea pentru palatul Villette va depăşi trei milioane.

Cât despre soţia lui, o cunoştea destul de bine ca să ştie că părăsirea şi demolarea palatului Villette îi va da o lovitură mortală. Ea vedea lucrurile în felul ei, care nu era întotdeaună aidoma cu cel al Boussardelilor. Ca să-i anunţe exproprierea, Ferdinand îşi învălui propria bucurie. Doamna Théodorine îl ascultă în tăcere, cu ochii larg deschişi şi uscaţi.

- Dragă, întrebă ea simplu, decretul s-a semnat?

- Nu, dar nu mai este decât o treabă de birou, hotărârea a fost luată. Nu ţi-aş fi vorbit dacă n-aş fi fost sigur.

Ea facu de două ori din cap, da, da... Fiicelor, nepoatelor sale avea obiceiul să le spună: „Nu concep să te necăjeşti pentru o stare de lucruri care nu depinde de noi, a cărei evidenţă este clară şi faţă de urmările căreia nu putem face nimic". Păru totuşi tristă; şi nu se mai însufleţi decât ca să declare că va depozita toate lambriurile şi trumonurile din salonul cel mare, părţile de deasupra ale uşilor, cele două bassoreliefuri de Clodion care împodobeau faţada. Va lua toate acestea odată cu mobilele si tablourile. Soţul îi răspunse pe acelaşi ton, "şi, simţind derivativul, anunţă că avea în vedere un palat de pe strada Louis-le-Grand, mai vast şi mai puţin împodobit decât acesta, unde-şi va putea, cu siguranţă, exercita ingeniozitatea ei de persoană expertă în decoraţiuni. Doamna Theodorine, ridicând ochii spre Ferdinand, avu un surâs nedefinit, în care se
amestecau sensibilitatea fată de această bună intentie, dorinţa de

a nu părea păcălită şi încă un alt sentiment, mai melancolic.

- Dragă, foarte bine, zise ea. Să mă duci mâine să vizitez noua noastră casă.

în săptămânile care urmară, ea nu mai vorbi despre necesitatea de a părăsi Basse-du-Rempart. La dorinţa soţului ei, familia se înţelesese să nu facă aluzie la lucrările şantierului

vecin, şi să nu mai pronunţe cuvântul „Operă". Doamna Theodorine ceruse doar să i se spună data la care trebuia să înceapă mutatul. Dar o anumită împrejurare o făcu să grăbească ea însăşi acest moment. în toamna aceluiaşi an, într-o zi pe când se plimba pe sub carpenii de-acum îngălbeniţi, grădinarul ceru să i se înfăţişeze şi o informă că puţul din grădină secase.

- Doamna să mă creadă dacă binevoieşte, adăugă el, dar toate puţurile din cartier au secat. Asta ar fi din vina Operei. Apele erau atât de îmbelşugate în locurile unde s-a săpat, încât le-a trebuit opt luni ca să le sece. Astea erau apele care alimentau puţurile noastre. Ce nenorocire! Am ţinut să-i spun doamnei!

Ea intră în casă şi, găsindu-şi camerista ocupată cu aranjarea cabinetului de toaletă, nu se putu abţine să nu-i istorisească şi ei acest lucru.

- îţi închipui, Rose? Apa din fântâna mea, care mi-a fost scoasă de sub picioarele mele! Gata, trebuie să plecăm, nu mă mai simt la mine acasă!

Dădu ordine pentru strângerea lucrurilor şi poate că fii pentru ea o consolare să dea cu propria-i mână prima lovitură de hârleţ palatului Villette. I se părea că, începând ea însăşi această distrugere silită, o resimţea mai puţin. Era într-un fel ca o îndrăgostită care, ghicind că va fi părăsită, o ia înainte, rupând-o prima, şi înşelându-şi astfel suferinţa.

Dar acele lambriuri, acele sculpturi, acele şemineuri, pe care se străduia să le salveze n-aveau să fie utilizate în strada Louis- le-Grand. Doamna Théodorine nu se îngriji în noua sa locuinţă decât doar de ceea ce trebuia să-i faciliteze existenţa şi recepţiile; această instalare păstră tot timpul ceva de provizorat; nu se simţea stabilită definitiv. Agentul de schimb nu le ascundea celor care-l ştiau proprietar la Monceau intenţia de a clădi un palat după nevoile lui. Atunci nu se prea înţelegea de ce cumpărase şi nu închiriase imensa reşedinţă din strada Louis-le- Grand.

Se părea că peste tot Ferdinand voia să facă locul curat. Fie
că locurile de muncă ce-i aminteau de tatăl său îi erau
dureroase, fie că acest tată, odată dispărut, el nu mai avea
motive să sufere unele incomodităţi, cert e că se decise să-si
mute birourile. De mai bine de doi ani, apartamentul de la mezanin, din strada Sainte-Croix, fusese redat proprietarului; mătuşa Liline nu voise să păstreze acea locuinţă, prea vastă pentru ea singură; acum locuia acolo o altă familie, căreia Boussardelii nu-i ştiau nici măcar numele.

Ferdinand găsi, în piaţa Louvois, un local minunat pentru birourile sale. Două etaje mari, peste drum de Biblioteca Imperială, unde, începând cu piaţa spaţioasă şi până la decorul central al fântânii Visconti, totul se acorda în demnitate si lux
cu ceea ce devenise la Paris funcţia lui Boussardel, aşa că mezaninul din strada Sainte-Croix fusese părăsit. Praful fabricii de carton, inevitabila negreală proprie redactării actelor, fumul sterseseră toate urmele de odinioară ale casei; Ferdinand nu mai
avu deci sentimentul că-si părăsea casa.

Trecuseră trei ani de la partajul succesiunii si valoarea terenurilor Boussardel nu înceta să crească. Totuşi, cei patru continuau să nu vândă nimic. îşi strânseră şi mai tare rândurile şi, pentru a se pune mai bine de acord, ţineau conferinţe la date fixe. Julie era reprezentată de soţul ei, iar mătuşa Liline de un om în care credea cu ochii închişi, cu atât mai mult cu câi gira bunurile multora din comunitatea religioasă; Ferdinand era de acord dealtfel că acest agent, numit domnul Minotte, îşi cunoştea foarte bine meseria, şi se dovedea posesorul unei ştiinţe procedurale puţin obişnuite.

Noi legături, pe lângă cele ale afecţiunii, îi strânseră şi mai mult pe Boussardelii în viaţă. între fraţi şi surori

interesul luase acum locul tatălui şi-i unea. Această solidaritate făcea din grupul lor un bloc, o putere. Dacă ar fi fost mai slab organizaţi, ar fi rezistat mai greu seducţiilor, surprizelor, capcanelor, speculaţiei generale; mai ales n-ar fi obţinut de la Emile Pereire ceea ce obţinuseră. Căci în câteva locuri ei tutelau terenuri care de fapt îi aparţineau acestuia; în alte locuri el era cel care-i deranja şi mai ales la marginea parcului Monceau. Asta prilejui între micul grup şi marele bancher, în mai multe ocazii, un soi de egalitate a poziţiilor, care atenua într-un fel inegalitatea averilor. Tratară; propuseră compensaţii; Boussardelii nu renunţară la nimic ce socoteau că le era vital, şi ceea ce păstrară fu îmbunătăţit.

Primul care construi a fost, firește, agentul de schimb. După unele şovăiri, hotărî să-şi ridice locuinţa pe un teren pe care-l avea în aleea Van Dyck. Această alee, largă şi foarte scurtă, era una dintre căile recent tăiate prin parc, după planurile inginerului Alphons; ea se prelungea dincolo de strada Courcelles, prin aleea Reine-Hortense care cobora astfel de la Arcul de Triumf direct în parcul Monceau. Locul ales pentru construcţie se găsea în unghiul format de această alee Van Dyck şi parc. O astfel de expunere îţi îngăduia să plasezi palatul între curte şi grădină, nesacrificând din teren decât o suprafaţă redusă: în spatele casei, grădina urma să se învecineze cu parcul public care-i prelungea astfel întinderea.

Boussardel puse ochii pe un arhitect despre care se vorbea mult în acel moment, Pierre Manguin, ce se remarcase prin construirea palatului vicontesei de Pa'iva. Agentul de schimb se duse deci să-l vadă pe acel artist în atelierul lui, dar fără doamna Theodorine. Când Boussardel îi spuse că ar vrea un palat în stil modern, ea renunţase să-l mai însoţească, pretextând că nu înţelege îndeajuns arta modernă. Clientul îl lăsă pe arhitectul la modă să-şi desfăsoare schemele, să-şi expună concepţiile, apoi îi impuse propriile sale deziderate. Erau în număr de trei şi ţineau mai întâi de un anumit fast pe care Boussardel voia să-l vadă desfăşurându-se începând cu exteriorul; pe urmă

discutară în privinţa felului cum va fi aranjată curtea şi grădina, şi, în sfârsit, un amănunt mai domestic, care ţinea de amintirea
palatului Villette: Boussardel voia o a doua ieşire spre terenul ce înconjura casa, o poartă mai ascunsă decât poarta mare cu grilaj, a curţii. Pierre Manguin propuse să facă o portiţă în împrejmuirea zăbrelită a grădinii, pe unde s-ar ajunge direct în parcul public.

- Ar fi foarte comod pentru copiii familiei dumneavoastră, zise arhitectul.

- Nu-i aşa? Iată-ne de acord deci asupra acestor detalii, spuse Boussardel. Pentru rest, aveţi mână liberă să faceţi ce vreţi.

Louis, la rândul său, alcătui proiectul unui palat în piaţa Malesherbes.

Julie ocupa acum, singură cu soţul ei, imensul apartament din piaţa Rivoli. Socrii ei muriseră, unul după altul, copiii se căsătoriseră; fusese nevoită să închidă odăile. îi surâdea şi ei să se instaleze pe vreunul din terenurile sale, dar Félix Mignon se. lăsa rugat. Voia şă aştepte să se construiască acel Cartier al Europei. Odinioară,' soţia lui, invocând priveliştea pe care o avea piaţa Rivoli spre castelul şi grădina Tuileries, îl făcuse să-şi schimbe hotărârea de a ridica o nouă locuinţă în Cartierul Europei, unde aveau locuri ce nu erau totuşi de dispreţuit. Félix nu uitase această opoziţie; la rându-i, rezista şi el acum. Oricât de docil ar.fi fost, timp de douăzeci de ani, în ce privea dorinţele Juliei, avea el însusi simţul familiei, si nu voia să
umilească speculaţia Mignon în faţa speculaţiei Boussardel.

în sfârşit, bătrânul Albaret care, în epoca discuţiilor în patru, era adesea trimis cu titlu consultativ, se înţelesese, la rândul lui, în ciuda vârstei înaintate, cu antreprenorii. Terenul pe care-l puse la dispoziţie, situat între vechea alee Valois şi noua alee Velasquez făcea într-un fel pereche, de cealaltă parte a parcului, cu terenul din aleea Van Dyck. Ferdinand si Louis

păstraseră faţă de Albaret aceeaşi afecţiune filială ca şi pe vremea tatălui lor. Minunatul om, care n-avea nici urmaşi, nici rude, lăsase întotdeauna să se înţeleagă că averea sa va rămâne nepoţilor bătrânului său prieten. Cei doi fraţi presupuseră deci că locuinţa în curs de construire din aleea Veiasquez va trece în mâinile lui Oscar, fiul lui Louis si finul bătrânului Albaret.

Nu mai rămăsese decât mătuşa Liline care refuza să-şi mute penaţii în câmpia Monceau. înainte de a părăsi strada Sainte- Croix, ea începuse să caute un nou apartament, şi l-a căutat multă vreme, singură, fără să accepte nici o sugestie. Avea ea ideea ei. Abatele Grard, duhovnicul ei, căruia îi rămăsese credincioasă şi care îndeplinea funcţia de preot al cenaclului, locuia într-o clădire de pe strada Regard. Bătrâna domnişoară avea intenţia să se instaleze cât mai apcoape cu putinţă de el. Socotea că fraţii ei şi Julie vor lupta împotriva hotărârii sale, şi vor încerca s-o atragă la ei, căci, pe "măsură ce îmbătrânea, se credea din ce în ce mai perfectă, adică demnă de iubit. în plus, îi bănuia pe ai săi de scopuri interesate.

- Vor să mă ţină sub influenţa lor, li se scurg ochii după moştenirea mea, pentru copiii lor! îi spunea mătuşa Liline doamnei Lebas-Dantier, colega ei de odinioară, văduvă acum, de care era nedespărţită. Dar răbdare, dragii mei! Sunt încă verde! Şi n-am să mă las pusă sub tutelă, nu, nu!

Hotărând să se aşeze cât mai departe de ei, Adeline credea că le joacă un renghi.

- Ce mutră vor mai face! Fiindcă ei nu concep că se poate trăi şi pe malul stâng al Senei! Parc-o şi aud pe eleganta doamnă Mignon aruncându-şi frazele, cam în felul acesta: „Doamna Cutărică? Stă pe malul stâng. Nu se poate spune c-ar fi chiar în provincie, nici demodată, nici că nu e în pas cu vremea. Dar, mă rog, stă pe malul stâng şi asta spune totul!"

Bătrâna domnişoară luă cu chirie, un apartament de cinci camere, aflat la capătul străzii Notre-Dame-des-Champs. De aici, în două minute era la cenaclu; dacă domnul Grard se îmbolnăvea, n-avea de traversat, ca

să-i vină în ajutor, decâţ strada Vaugirard. Emigră în noua sa locuinţă fără să provoace printre ai săi tulburarea pe care o aştepta. „Ingraţii", îşi zise ea.

- Tata, îi spuse simplu Louis, ar fi dorit mai puţină distanţă între copiii săi. Dar tu ai, desigur, motivele tale.

Ea răspunse că avusese unul, care valora cât o sută: mântuirea alor săi! Trebuia ca măcar ea să se sacrifice în această familie în care credinţa se moleşise! Cartierul Notre-Dame-des- Champs, plin de mănăstiri, de capele şi de aziluri, se preta mai bine decât oricare pioaselor ocupaţii pe care, mai înainte, tatăl ei drag i le interzisese, şi care-i vor umple tot timpul şi-o -vor susţine.

Ceilalţi nu discutară, nu obiectară c-ar fi fost mai logic să intre într-unui din acele cenacluri care impuneau nişte reguli destul de uşoare doamnelor retrase între zidurile lor. Dar oamenilor cu mai mult spirit de observaţie, mătuşa Liline le apărea aşa cum era, ca foarte ataşată de bunurile, de luxul ei, destul de lipsită de modestie, mai ales în felul în care poruncea şi-si făcea pomenile, ahtiată după rolul pe care-l juca pretutindeni. îi trebuia lume, şi o îume în care reputaţia ei de bogată domnişoară bătrână să-i poată conferi prestigiu. în materie de mănăstiri, îi era de-ajuns vecinătatea lor. Se convinsese de quasi-sfinţenia ei, bătând la porţile împodobite cu o cruce, intrând în vorbitoarele de o curăţenie flamandă, şuşotind ca să se pună în acelaşi diapazon cu călugăriţele. Ieşea de acolo satisfăcută de ea însăsi si de Providenţă si, ca să facă cei două, trei sute de metri care-o despărţeau de casă, se urca în trăsura ei, unde-o aştepta sticla cu apă caldă, cuvertura de blană de oposum, tubul acustic de care continua să se folosească, fiindcă vizitiul era un leneş şi, sub pretextul că-şi menaja animalele, nu mergea niciodată cum trebuia.

Din ultima odaie a apartamentului ei, fata bătrână vedea strada Fleurus, perpendiculară pe "strada Notre-Dame-des- Champs; şi măcar că această odaie era destul de strâmtă, bună de făcut din ea o a doua cameră de locuit, mătuşa Liline o mobilase ca pe un salonaş sobru, o numise cabinetul ei, şi luase obiceiul să stea în dosul ferestrei, unde-si asezase fotoliul confortabil. Medita cu gingăşie, odihnindu-şi privirea pe mişcarea din strada Fleurus, pe care-o străbăteau multe bonete şi sutane. Cunoscu în curând oamenii din cartier; le surprinse gesturile, intrigile, chiar greşelile, şi nu-şi făcu iluzii în ce priveşte virtutea lor. îşi petrecea astfel, în acest cabinet al ei, tot timpul liber care-i rămânea după slujbele, binefacerile, vizitele pe care le primea, si cele pe care le făcea celor trei familii ale surorii şi fraţilor ei. Căci cei trei îi lipseau mai mult decât le lipsea ea lor. Simţea nevoia să-i vadă, să se afle în mijlocul lor, să constate cum binecuvântase cerul aceste trei cămine, unde, după copii, începuseră să se înmulţească nepoţii.

Pe mătuşa Liline o apăsa singurătatea; dar ea n-ar fi recunoscut acest lucru pentru nimic în lume; şi poate că nici nu-şi dădea seama de asta. Trecuse de cincizeci de ani. Deschidea adesea vechea ei cutie cu acuarele şi creioane, trusa ei de artistă, dar cum puţine chipuri din jur îi plăceau, se lua pe sine drept model si se picta uitându-se într-o oglindă. îşi păstrase trăsăturile intacte, n-avea nici un fir de păr alb; tenul însă i se schimbase odată cu caracterul care i se acrise. Conservată atâta vreme, această frumuseţe lăptoasă se acrea şi ea.

Până la urmă, Julie Mignon izbuti să-şi hotărască bărbatul să construiască marea lor locuinţă în strada Prony, nu departe de cele ale celor doi fraţi. Această soţie, care nu mai purta numele tatălui ei, rămăsese mai Boussardel decât bătrâna celibatară în care continuitatea stirpei se oprise.

Félix Mignon consimţise. Lucrurile erau evidente: palatele se înghesuiau toate în Plaine Monceau; bogăţia, luxul, bunul trai îsi aflaseră domiciliul acolo.

5

Şi restul Parisului se transforma. Oraşul răsuna de zgomotul târnăcoapelor şi al dălţilor; fierăstrăul pietrarilor se auzea pretutindeni. Trăiau în mijlocul schimbărilor făţişe, al inaugurărilor. Canalul Saint Marin, înfundat sub pământ, fusese acoperit de un lung bulevard pe care îl inaugurase caleaşca imperială, mergând de la Folie Méricourt la Bastilia. Revistele de sfârşit de an puneau faţă în faţă Parisul lui Philippe-Auguste cu cel al baronului Haussmann. Mica Polonie, în costum simbolic, suspina un cântec de jale înainte de a dispărea printr-o trapă, şi fântâna Médicis se plângea în faţa cuştii sufleurului că la vârsta ei era obligată să se deplaseze.

Dar iată că primii duşmani ai lui Haussmann îşi făcură apariţia.

în parcul Monceau se dărâmau clădirile de la Foile de Chartres. Casa de distracţie căzu, căzură şi Turnul, Calvarul, Fortul, Falnica. în locul lor se trasă prelungirea străzii Lisabona, a străzilor Murillo şi Rembrandt. Vechiul parc, micşorat chiar prin vechimea lui, se restrângea încercuit de palate şi vile.

Cam în aceeaşi epocă, pe bulevardul Capucinilor, la marginea căruia strada Basse-du-Rempart nu mai exista, se înălţă o vastă clădire pentagonală, care avea să se numească L'Hôtef de la Paix. Tot timpul cât doamna Théodorine trăi în strada Louis- le-Grand, nu ieşea din curte până nu poruncea vizitiilor, oricât ar fi fost de grăbită, să facă un ocol prin strada Neuve-Saint- Augustin. Nu voia să vadă acest caravanserai de cinci sute de camere de călători instalat în locul unde cu puţine luni mai înainte se ridicau cele patru coloane corintiene ale micului ei' palat.

Dealtfel, ea ştia că va părăsi în curând cartierul Operei. Chiar după instalarea în strada Louis-le-Grand, Ferdinand, nevrând s-o lase pe soţia sa să se ataşeze

prea mult de noua locuinţă, îi vorbise de existenţa unui proiect al unei străzi ce urma să unească piaţa Operei cu cea a Bursei. Străpungerea acestei căi avea să ducă, în mod necesar, la exproprierea celei de-a doua locuinţe a lor.

5CAPITOLUL XIX

De când cu povestea de la Bois-Dardeau, Victorin, închis la institutul Javel, îşi făcea, chipurile, bietele studii.

Institutul ţinea loc de închisoare a datornicilor, de seminar si

de casă de nebuni. încăperile erau goale, paturile foarte tari, curţile fără copaci; în lunile calde, elevi şi profesori se înghesuiau pe lângă ziduri, căutând puţină umbră. Exista o grădină vastă de zarzavat fertilizată de apropierea Senei şi ale cărei produse erau folosite la bucătărie, dar era înconjurată de un grilaj înalt cu o poartă totdeauna încuiată. Chiar şi grădinarii lucrau închişi. Stăpânul locului, numit „domnul director de colegiu", îşi exercita asprimile asupra pers6nalului cât şi asupra internilor.

Camaraderia nu se putea câtuşi de puţin închega între tinerii, puţini la număr, şi care se eşalonau de la zece la douăzeci de ani. Fructul sec, internul rămas în urmă din pricina unei boli prelungite, se învecina aici cu imbecilul ereditar şi cu adolescentul vicios. Din fericire, insţitutul Javel îşi datora succesele unui sistem deosebit de redresare pentru fiecare fiinţă în parte, ceea ce implica izolarea fizică şi morală a internilor.

în această pepinieră, Victorin izbutise, în privinţa studiilor, să bată pasul pe loc. Fiecare clasă o făcea de două ori: era oarecum un progres faţă de ceea ce se obţinuse de la el până atunci. Alt succes: faptele sale

urâte aproape că încetaseră. Neputinţa la -care era redus, printr-o supraveghere constantă, nu era singura cauză a acestui succes. în vizita prealabilă pe care-o făcuse directorului de colegiu, agentul de schimb arătase toate motivele pentru care îi încredinţase fiul: Victorin îl neliniştea atât prin precocitatea anumitor însuşiri, cât şi prin întârzierea altora; acestea din urmă trebuiau trezite, celelalte adormite. Directorul, care arătase o mare experienţă în toate soiurile de constrângeri, făgădui să-şi elibereze internul de o efervescenţă prematură.

Şi-şi ţinu cuvântul. în afară de băi reci şi de gimnastică violentă, la care-l supunea seara şi dimineaţa pe tânărul Boussardel, > porunci să i se administreze capsule cu camfor, preparate în farmacia unei mănăstiri de călugări situată în Vaugiard şi cu care institutul Javel întreţinea legături de bună vecinătate. Printr-un dozaj savant, conform anotimpului şi observaţiilor supraveghetorului de noapte, ajunseră să stăvilească neştiutele ardori ale lui Victorin. Dar îh acelaşi timp, drogurile îi abrutizară spiritul. Nu mai inventa acele farse, un pic crude, către care se arătase atât" de înclinat. Trăia într-o torpoare liniştită şi continuă, desigur favorabilă studiilor; dar în sfârşit, directorul îşi desfăşura toată ştiinţa pedagogică pentru a păstra, la internii săi, un echilibru fizic şi moral.

Agentul de schimb ar fi preferat să nu-l rupă pe Victorin de familia sa într-un mod atât de categoric. Era aproape necăjit că nu aflase printre ceilalţi doi fii ai săi sau în băiatul lui Louis un al doilea nesupus pe care să-l fi putut trimite la Javel. Dar Edgar, Amaury şi vărul lor Oscar învăţau bine. Unul după altul, când împliniră vârsta fură trimişi la liceu; Edgar la Versailles, pe motiv de sănătate, Amaury si Oscar la Condorcet, unde se aduna progenitura bărbătească din Chaussée d'Antin.

Toţi trei erau interni, conform dorinţei părinţilor lor. Agentul de schimb si notarul, mult mai bine instalati în averea si-n clasa

5 [5] 3 5
lor socială decât fusese bătrânul Boussardel, pe vremea când îşi făceau ei studiile, manifestară, din acest punct de vedere, idei mai stricte decât ale lui.

- Trebuie să-i învăţăm pe băieţii noştri ucenicia dură a vieţii, spunea agentul de schimb, şi totuşi, unul dintre cele mai mari motive de orgoliu era faptul că, la Boussardeli, acest-soi de ucenicie devenise inutil.

Şi cum toţi băieţii erau împrăştiati pe la diferite licee, în afara de avantaje de principiu lucruf acesta făcea mai puţin pregnant tratamentul special rezervat lui Victorin.

Directorul de la Javel refuzase să-l lase să vină duminica acasă. îl făcea mereu să spere că acest lucru se va întâmpla anul următor. Totuşi Victorin îsi făcea apariţia la părinţii săi în micile şi marile vacanţe, dar împreună cu un supraveghetor de la institut care îl urmărea ca o umbră, împărţea cu el plimbările şi jocurile, se aşeza la masă cu familia şi dormea în camera lui.

Dar nici micile Boussardel nu erau mai puţin constrânse de guvernantele lor iar băieţii nu ieşeau nici ei vreodată singuri: valeţi de încredere se duceau să-i ia duminică dimineaţa de la Versailles sau Condorcet. Prezenţa omului de la Javel nu uluia deci prea tare pe cei din casă şi nu-i surprindea pe acei care-i frecventau. Omul era un personaj şters, care la început nu atrăgea atenţia. Dar încetul cu încetul începu să-i neliniştească pe cei care veneau în vizită: fără vârstă, fără privire, fără rufarie vizibilă, isca o bănuială nelămurită apoi, după o vreme, se spuse că desigur dacă părea anormal, asta era din pricina ideii făcute în legătură cu starea lui, cum îţi faci despre mâinile de ucigaşi ale paznicilor sau despre ochii de nebuni ai alienaţilor. La urma urmei, directorul, şeful său, răspundea de el.

De Paşti, însotindu-si elevul, acest domn Peuch, îl însoţea la Granţay pe soţia si ceilalţi copii ai agentului de schimb. Vara, Boussardel îi trimitea în Elveţia, să

facă excursii, sau la Dieppe, să facă băi de mare, recomandate pentru Victorin.

Se înţelege că tot acest regim, care împăca disciplina lui Javel cu aparenţele unei adolescenţe familiale, era provizoriu; Boussardel şi doamna Theodorine nădăjduiau mereu că în anul următor fiul lor cel mare ar putea intra la liceu. Dar o complicaţie, un incident îi dezamăjgea, şi Victorin mai rămânea încă un an, *stătu quo.*

Uneori, agentul de schimb îşi pierdea răbdarea: mâhnirea, umilinţa, turbarea de a-l vedea pe acest netrebnic bravând un tată si un om în faţa căruia totul se pleca, depăşeau în inima sa niveful suportabil, şi Ferdinand se lăsa pradă mâniei. Asta se petrecea de obicei la Javel, unde, la vreo scrisoare alarmantă a directorului, Boussardel alerga, cu toate exigenţele slujbei sale sau agrementele vieţii mondene. I se aducea la cunoştinţă greşeala comisă de Victorin; îl acuzau pe vinovat; aidoma atâtor taţi al căror sângerece şi superioritate încetează de îndată ce e vorba despre copilul lor, Boussardel se mânia.

- Şi dacă te-aş obliga să intri în armată? striga el. Ai vârsta! Cu regimentul nu-i de glumit! Ştii ce-l aşteaptă pe un şnapan ca tine? Să-ţi spun eu: sala de poliţie, celula, crapodina, ghiuleaua atârnată de picior! Vei sfârşi la Consiliul de război, domnule, şi numele pe care-l porţi nu-ţi va ajuta la nimic!

Victorin ridica din umeri

- .Poate că nu ştiu ce spun, hai? relua tatăl mai tare, bătând cu pumnul în biroul directorului. Nu uita că vorbeşti cu un vechi locotenent din garda naţională! Dacă nu-ţi respecţi tatăl, respectă-l cel puţin pe ofiţer!

- Eu, unul, aş fi foarte mulţumit să mă angajez în armată! spunea băiatul, privindu-şi vârful pantofilor. *

Luat pe neaşteptate, agentul de schimb rămânea fără replică, îl şi vedea pe ¿ul său într-o garnizoană, ieşind din cazarmă în orele de învoire, alergând la braseria doamnelor, la casele de toleranţă sau seducând lucrătoarele şi semănând în jurul lui bastarzi.

-Luaţi-l"de aici... spunea el copleşit. Nu se poate scoate nimic din acest derbedeu! Ah! Cât de prost sunt răsplătit pentru tandreţea, pentru grija mea! Am ca fiu mai mare un ingrat fără pereche.

Fiul mai mare se lăsa dus bombănind că nu el ceruse să fie adus pe lume. „Nu trebuie să-l las să-şi facă serviciul militar - îşi zicea totuşi Boussardel - îl voi răscumpăra."

Răscumpărarea băieţilor era obişnuită în această familie, ca de altfel în toate familiile înstărite. Louis, notarul, îl răs- cumpărase pe Oscar; agentul de schimb îl va răscumpăra pe Amaury. Cât despre Edgar, el va fi reformat: boala de piept i se declansase iar si băiatul trebuise să-si amâne, multe luni, studiile. Ceea ce nu-l împiedicase totuşi să-şi ia demult bacalaureatul.

în sfârşit, Victorin, la douăzeci şi doi de ani şi jumătate, în 1863, izbuti să-şi treacă cea de a doua parte a bacalaureatului. Tatăl îşi pierduse nădejdea. Timp de trei ani creditul de care «e bucura eşuase pe lângă examinatori care, oricât ar fi fost de îngăduitori fată de fiul influentului agent de schimb, nu-i puteau sălta notele slabe mai mult decât le-o îngăduia decenţa. Astfel, Javel triumfă. Nu exista dovadă de gratitudine care să nu fi fost arătată directorului; domnului Peuch i se făcu un foarte frumos cadou. Departe de a o rupe cu acei excelenţi educatori, se hotărî să-l lase pe Victorin acolo până la căpătuirea lui. Tatăl se gândea să-l însoare fără să aştepte prea mult; căsătoria va rezolva

totul. Trebuia deci găsită o fată dintr-o familie cate să fie nu numai de acelaşi nivel cu Boussardelii, dar care să-l accepte pe pretendent în ciuda unei tinereţi atât de puţin promiţătoare.

Din fericire, tânărul se remarca prin daruri exterioare. Capul era poate puţin cam pătrat, dar trăsăturile nu erau lipsite' de o robusteţe proporţională; Victorin dovedea o forţă de bărbat de treizeci de ani şi o mare îndemânare în toate exerciţiile fizice: obişnuinţa gimnasticii îi modelase trupul. Contemplând acest fizic avantajos în care regăsea mult din ceea ce fusese el la aceeaşi vârstă, tatăl se consola, şi-şi zicea că celelalte asemănări vor veni cu timpul.

A doua zi după întâi ianuarie, deci după succesul tardiv al fiului său mai mare, agentul de schimb îl chemă în cabinetul său. Era o cameră înaltă de la parter, goală si severă, ale cărei ferestre se deschideau spre grădina din strada Louis-le-Grand, dar spre colţul unui corp de clădire construit mai în urmă şi, ca atare, lipsit de lumină.

După-amiaza de iarnă era pe sfârşite. Victorin apăru. în spatele lui, în cadrul uşii se profila silueta gărzii sale.

- Intraţi, domnule Peuch, intraţi, zise agentul de schimb.

Servitorului care-i introdusese îi dădu ordin s-o înştiinţeze
pe doamna că domnul Victorin se afla în cabinetul său. Agentul de schimb era aşezat la biroul lui ministerial de peste care îsi privea fiul. Acea mobilă, semiîntunericul şi atitudinea de expectativă a tânărului, totul, punea între ei o oarecare distanţă.

- Băiete, începu Boussardel, mama ta şi cu mine vrem să-ţi dăm o veste mare care te priveşte direct şi de care depinde existenţa şi fericirea ta, şi, prin urmare, şi cea a părinţilor tăi, care te iubesc. Ia loc, domnule Peuch, zise el lăsându-şi fiul în picioare. Cred că-ţi închipui cât sunt de preocupat de viitorul tău, Victorin. Se înţelege că vei intra în birourile mele, pentru că esti sortit ca într-o bună zi să-mi moşteneşti afacerile,

împărţite pe din două cu unul din fraţii tăi, dacă nu cumva le veţi împărţi în trei. Dar nu despre asta e vorba acum. îţi rămâne să-ţi duci până la capăt studiile de drept şi vreau să sper că vei izbuti. Succesul tău la bacalaureat mă determină să am încredere în tine, socotind că nu mă vei decepţiona şi că epoca neînţelegerilor a trecut... Dar să nu mai revenim la ce-a fost...

îşi sublinie introducerea printr-o mişcare cu amândouă mâinile, care păru să facă curat pe birou, unde dealtfel nu se afla nimic. Cu timpul, agentul de schimb căpătase gesturile, manierele bătrânului Boussardel; această imitaţie nu începuse să se manifeste decât după moartea bunicului, ca şi cum s-ar fi pus în mişcare nu prin influenţă si ereditate, ci din necesitatea de a nu lăsa să se piardă un anumit tip de om pe gustul familiei. Sigur, unele variante se observau şi la acest Boussardel. Ele erau mai ales exterioare. Agentul de schimb, al doilea cu acest nume, cunoştea bine lumea şi manierele sale; totul, în persoana lui, până şi felul cum îşi purta capul, exprima un sentiment de superioritate si de siguranţă pe care celălalt Boussardel nu-I atinsese nicicând.

Tatăl lui Victorin, în dosul biroului, făcu o pauză, şi în acel moment intră doamna Theodorine. Obosită de numeroasele zile de recepţie şi profitând de prima seară în care n-avea pe nimeni la dineu, ea îşi pusese un capot, petrecut, larg în talie şi care-i scotea în relief împlinirea maturităţii. Trecând, ea mângâie cu dosul mâinii obrazul băiatului. Se hotărâse odată pentru totdeauna să-i lase agentului de schimb toată grija redresării lui Victorin, faţă de care ea rămăsese o mamă egală şi tandră, dar în marginea autorităţii paterne. Se duse să se aşeze în dreapta soţului ei. Tânărul, care nu descâlcea unde vor să ajungă, îşi tot plimba privirea de la tatăl la mama sa, fără să-şi desprindă buzele.

-Haide, zise Boussardel cu bonomie, bănuieşti vreun pic ceea ce vrem să-ti anunţăm?

Aruncă o privire spre soţia sa, care-i înapoie surâsul.

- Ei, Victorin, reluă el. Nu crezi că a sosit momentul să te însori? Să ai si tu nevastă? ?

- Nevastă? repetă Victorin ca mişcat de un resort; era primul lui cuvânt.

- Ei! Ei! făcu tatăl cu veselie. Iată că te interesează. Drace, dar e firesc! Ei bine, ti-am găsit o partidă excelentă. Mediu înalt, familie suspusă, cîota pe care ţi-ai putea-o dori. Vârsta în raport cu a ta, se înţelege.

Mama interveni.

- E vorba, copilul meu, de o tânără încântătoare, de şaisprezece ani, bine făcytă, cu cel mai frumos păr din lume. Se zice că ar cânta minunat.

- O cunosc? întrebă Victorin.

- Nu încă, răspunse tatăl, dar o vei vedea în curând.

- Când?

- Sâmbătă, băiatule, la viitoarea ta ieşire din internat. Masa de prezentare va avea loc la socri. Săptămâna asta o să-ţi facem haine noi.

Urmă o tăcere. Victorin nu răspunse şi păru să mediteze. Se înserase; umbra umplea odaia cu lambriuri triste şi învăluia personajele nemişcate care nu mai vorbeau.

- Dragă, zise în sfârşit doamna Théodorine, te rog să suni. Servitorul căruia i-am spus să nu ne deranjeze nu îndrăzneşte să aducă lămpile. Nu se mai vede în această semiobscuritate.

Porunci de asemenea să se pună lemne pe foc. Camera se umplu de căldură, lumină şi viaţă.

- Haide, zise mama care se îndreptă spre fiul ei. Vreau să fiu prima care te felicită.

Băiatul cel mare se aplecă pentru a-i oferi fruntea, dar doamna Théodorine îl sărută pe amândoi obrajii. El voi să se îndrepte, dar ea îl strânse la piept.

- Micuţule drag, îi zise ea la ureche, aş vrea atât de mult să fii fericit.

- Va fi! strigă cu glas sonor agentul de schimb care auzise şi care, la rându-i, se ridică. Părinţii lui nu fac totul pentru asta?

Victorin, pe care fraza mamei îl deconcertase, se şi schimbase la apropierea tatălui său.

Boussardel îl bătu pe umeri.

- Haide! Acum, du-te! Ai un prilej de reflecţii pentru toată săptămâna.

Domnul Peuch ţinea uşa deschisă; venise ceasul plecării la JaveL

- în cât timp voi fi însurat? întrebă Victorin întorcându-se din prag.

- Dacă totul merge bine, în şase săptămâni, răspunse tatăl, care ieşi după el.

Doamna Théodorine rămase singură în cabinet. îl auzi pe agentul de schimb urcând la primul etaj, ca să se îmbrace, căci anunţase că va mânca la club.

în palatul din aleea Impératrice, în sâmbăta următoare, Victorin Boussardel făcu cunoştinţă cu domnişoara Amélie, fata contelui şi a contesei Clapier, fee temea să nu 'găsească o tânără în genul surorilor sale, expertă în a-şi învârti crinolina, vorbind de baluri costumate, cântec italian si aluaturi făcute în casă.

Văzu o persoană încordată, o statuie mută, care fixa asupra lui- o
privire plină de ostilitate. Amélie Clapier nu răspunse decât printr-un murmur la fraza de compliment pe care domnul Peuch i-o indicase elevului său şi pe care Victorin o repeta nitam- nisam. Logodnicul o cercetă cu interes pe această tânără, gândindu-se nu că-şi va petrece alături de ea toată viaţa, idee secundară la care avea tot timpul să ajungă, ci că în câteva săptămâni va fi proprietatea lui şi că va avea dreptul să uzeze de ea după plac.

în timpul dineului, măcar că-i aşezaseră unul lângă altul, cei doi nu vorbiră deloc. Lumina crudă a gazului, pe care lumânările candelabrului nu izbuteau s-o coloreze, strălucirea acestui palat nou-nouţ, supraîncărcat cu ciubuce şi cu draperii de un roşu-aprins, atenţia generală de care se simţeau înconjuraţi îi paralizau pe cei doi tineri. Dar când se ridicară de la masă, cumnata Améliei îi propuse lui Victorin să-i arate grădina de iarnă, o seră mare, făcută în curtea

palatului care nu avea grădină. Tânărul Boussardel, din obişnuinţă, voi să-şi consulte tatăl; întâlni privirile părinţilor săi care-l observau şi care, înclinând capul, îl îndemnau să accepte. Avea destul obişnuinţa vieţii burgheze, pentru a înţelege că i .se înlesnea un'fel de *tête-à-tête* cu logodnica lui, cumnata fiind doar un paravan.

îi oferi Améliei braţul, şi amândoi o urmară pe Lionette C-lapier. Doamna Clapier-tânăra era o persoană mică, negricioasă, lipsită de frumuseţe şi chiar de graţie, dar vorbăreaţă, agitată, hotărâtă, încât nu te puteai sustrage influenţei sale şi o declarai spirituală, fără să-ţi fie cu putinţă să spui ce gen de spirit avea.

în acéa epocă, în care toate femeile elegante din Paris priveau spre Tuileries şi căutau mai mult sau mai puţin asemănarea cu împărăteasa, Lionnette Clapier se singulariza luându-si-o ca model pe principesa de Metternich. Când făcea declaraţia asta, nădăjduia totdeauna că va isca proteste, că cei din jur o vor proclama mai puţin prefăcută decât pe ambasadoarea Austriei; în concluzie, ceea ce-o ambiţiona mai ales pe această cumătră mondenă, era reputaţia de antren, strălucirea, influenţa electrică a celebrei frumuseţi urâte. Deşi în această familie, puţin diferită de cea a Boussardelilor, se prefăceau că iubesc regimul, căruia nu-i datorau totuşi decât titlul de conte, primit în 1808 de bunicul- Améliei, Clapierii celui de-al doilea imperiu nu se puteau prevala de favoarea suveranilor. Fuseseră prezentaţi la Curte, ca toată lumea; dar, mari proprietari, preocupaţi doar de bunurile lor, fără funcţii publice, nici slujbe mari, pe care dealtfel nici nu le râvneau, foarte politicoşi, n-aveau nimic prin care să se remarce, aşa că nu erau niciodată invitaţi lunea la palat, nici la vreuna din serile de la Compiègne. Astfel încât Lionnette Clapier nu apărea decât la principesa de Metternich în cartierul Bassins.

întinsă într-un balansoar, în mijlocul valurilor umflate ale rochiei de un galben-verzui, stătea în faţa celor doi tineri, care se aşezaseră ţepeni alături, pe

bancă. Vorbea şi pentru ei, râzând, dând clin mâini, legănându-se şi nu se îngrijea decât de propria-i persoană. Necunoscând puţina mondenitate a lui Victorin, se străduia să-l uluiască, trecându-i tn revistă diverse subiecte pariziene. Explică în ce constau lojile zăbrelite a căror vogă reîncepea şi a căror partizană declarată era: această amenajare îngăduia, în sfârşit, şi oamenilor *comme il faut,* să se ducă la acel teatru.

- Domnule Victorin, întrebă ea, ai auzit-o pe Patti în *Somnambula?* Nu? Dumnezeule! Dar vă invit pe amândoi când voi avea din nou o lojă. Ar fi o crimă să vă lipsesc de acest lucru. Diva pleacă peste o lună în turneu în Europa!

Vorbăreaţa se lăsa pe spate în balansoar, sprijinindu-se pe pământ cu un singur picior, ceea ce-i permitea să-şi arate o gleznă destul de frumoasă. în realitate, ea se numea Léonie, dar în epoca măritişului cu băiatul lui Clapier, devenind vicontesă, hotărâse să înlocuiască acest prenume prin cel de Lionnette, pretinzând că aşa se numise în copilărie. Adepta tuturor noutăţilor, se ocupa de o cerere prin care femeile îşi reclamau admiterea ca auditoare la Sorbona. Dar ceea ce nu concepea erau marile dineuri oficiale unde încerca să aducă la modă mesele separate, una pentru domni, alta pentru doamne. De fapt, nu trebuia să te năpusteşti orbeşte în tpate revoluţiile culturale, să fii în stare, de exemplu, să fluieri într-un moment de plictiseală, ca acel Tannhäuser pe care încântătoarea sa soţie, prinţesa Metternich, prost inspirată odată, avusese imprudenţa să-l patroneze.

Victorin n-o asculta. O privea pe Amélie, care cu obrazul străbătut de mici unde nervoase, stătea lângă el fără să-i dea cea mai mică replică cumnatei sale. Un buchet pe care-l ţinea cu amândouă mâinile pe genunchi părea să-i absoarbă toată atenţia. Acest fel de a rămâne în gardă, această pasivitate alarmantă nu-l neliniştea totuşi pe tânăr. Din moment ce exista intentia de alianţă între părinţii Boussardel şi părinţii Clapier, o opoziţie făţişă i se părea de neconceput atât din partea logodnicei sale, cât ^i din partea lui.

Sentimentele tainice ale acestei tinere puţin importau, din moment ce nu se puneau de-a curmezişul unui proiect care lui îi convenea-el nu vedea în această căsătorie decât un zăvor căzut şi o poartă larg deschisă spre un univers de libertate. Dealtfel, practica pe care Victorin o poseda, a revoltei continui şi a supunerii aparente, îi îngăduise să facă asupra domnişoarei Amélie observaţii utile. în timpul mesei, băgase de^eamă că ea nu vorbea, nu se mişca, nu mânca fără să fie pândită sau de mama ei, o femeie grasă, impozantă, care nu înceta să-i spioneze gesturile, sau de acea persoană între două vârste, aşezată la capătul mesei, îmbrăcată într-o rochie ştearsă montantă, care părea totuşi la ea acasă în acest palat, şi care-şi aţintea asupra fetei privirea vigilentă şi dură, amintindu-i brusc lui Victorin de tristul domn Peuch. Ceva îi spunea internului de la Javel că îndărătnica, taciturna făgăduită se afla aproape în aceeaşi stare de libertate supravegheată din care el însusi încă nu iesise. Ideea unei asemenea similitudini îl linişti,

? ? 5 '

îi dădu încredere în el, şi, chiar, vag, îl încântă.

Ca să aibă aerul c-o ascultă pe cumnată dădea din când în când din cap, căci, de îndată ce avea interesul să se prefacă, un fel de maliţie greoaie se deştepta în el.

Victorin fu de acord că maică-sa nu-l înşelase. Logodnica sa avea un păr frumos, mult mai frumos decât al Florencei - sora sa măritată - şi foarte des. Cozile care formau la spate un coc gros, strâns cu o fundă, erau atât de numeroase, atât de strânse, atât de înlănţuite, încât rămase cu ochii la ele, întrebându-se de unde venea bucla asta răsucită aici, coada asta întoarsă, dincolo.

Părul era de o culoare deosebită, de un negru de lac, totuşi puţin roşcat. Pielea oferea o culoare măslinie şi, pentru Victorin, care-i vedea faţa puţin pieziş, obrazul era umbrit, în faţa lobului urechii, de un puf brun. Tânărul se mişcă pe bancă, se aşeză din nou, şi de data asta văzu sprânceana deasă, pleoapa cu gene

dese, buza superioară unde încă nu apăruse puful. Mai trecu un moment, Victorin se lăsă pè spate, îşi sprijini braţul de spătarul băncii, ca să vadă mai bine cocul. Această masă de păr atârna aidoma unui fruct greu şi se zdrobea pe pielea goală, între cei doi umeri, într-un fel care-ţi dădea senzaţia greutăţii şi aderentei. Dar la ceafă buclele mărunte, răsucite, erau uşor umezite de sudoare, căci focul ardea în tot palatul, până şi în grădina de iarnă, unde aprinseseră nişte recipiente metalice.

Pentru prima oară în viaţa lui acest băiat de douăzeci şi trei de ani putea şi el să examineze de foarte aproape si pe săturate o femeie. La această domnişoară Amélie trăsăturile nu te seduceau; chiar şi formele, de-acum împlinite, îl emoţionau prea puţin; dar acele umbre păroase, acel păr în bucle şi noduri, acea magmă de lână îmbelşugată îl hipnotizau. Ea îi alcătuia tinerei un fel de parură catifelată, ca nişte pene, care-l făcea pe Victo- rin să viseze. îşi aminti de fluturii mari, nocturni, pe care-i prindea primăvara, în primii ani la Javel, a căror atingere pufoasă îl tulbura până la a-l face să-i fie rău, şi pe care-i zdrobea molcom în mână. Privirea i se deplasă, căzu asupra umerilor, alunecă de-a lungul gâtului nu prea dezgolit, se înfundă în încrengătura braţului şi a pieptului. „Dacă n-ar fi o fată tânără - îsi zise el - ar fi mai decoltată decât atât, şi i-aş vedea şi subţioara." Capul i se plecă înainte şi adulmecă o mireasmă neaşteptată, fină şi pătrunzătoare, puţin sălbatică, ce-i tăie răsuflarea, făcându-l să-şi simtă arterele gâtului bătând cu putere. Se aşează drept şi fu nevoit să-si încrucişeze picioarele.

- Cum ? zise el.

- Să nu-ţi vină să crezi! strigă Lionnette. îţi jur, totuşi. Guvernul francez l-a trimis într-adevăr pe prestidigitatorul Robert Houdin în Algeria, ca să combată influenţa vrăjilor arabe!

Fără motiv, Victorin se ridică în picioare.

- Ai dreptate... zise ea cu un râs scurt de aprobare. Cei din salon trebuie să se întrebe de ce nu mai apărem.

îşi părăsi, în sfârşit, balansoarul, care continuă să se legene singur.

- Ei bine, dar... adăugă ea luând-o pe Amélie de talie, un atât de lung aparteu nu e decât măgulitor pentru tine, pisicuţo...

Victorin le urmă. Capul îi vâjâia puţin. „Femeia asta, îsi zise el, cu balansoarul ei, mi-a făcut rău." Toată lumea tăcu şi-i privi când reapărură în salon. Contesa Clapier, fără să mai aştepte, se aşeză la pian.

- Amélie, porunci ea, vino să-ţi cânţi marea ta arie!

Printr-un surâs adresat Boussardelilor, ea le închină exhibiţia care se anunţa, deschise partitura, şi făcu să răsune cu vigoare clapele.

- Ei bine, Amélie? reluă ea pe un ton superb.

Amélie, care reintrând în odaie se oprise la două treimi din cameră, nu se clinti nici un pas. Cu o placiditate voită, cu ochii ei bruni fixaţi asupra maică-sii, făcu de două ori nu din cap. Doamna Clapier se ridică pe jumătate de pe taburetul ei.

- Amélie, ce înseamnă
asta? • în sfârşit, Amélie
vorbi.

- Sunt răguşită, zise ea cu voce limpede.

îsi alese un scaun, o cozeuză care se afla acolo, si se aşeză.

Mama, cumnata, cerându-şi scuze Boussardelilor, încercau să şteargă incidentul. Victorin nu izbutea să întâlnească privirea acestei fete care se sustrăgea, care părea supărată atât pe el, cât si pe întreaga companie. Când agentul de schimb si soţia sa, impingându-şi băiatul înainte, veniră să-i spună bună-seara Améliei, ea se ridică din politeţe, şi această mişcare făcu să-i cadă buchetul. Boussardel îl atinse cu cotul pe Victorin, care se aplecă să-i înaipoieze florile. Ea le privi un moment cu atentie, dantela de hârtie din jurul lor tremură. Privi după aceea mana care i le întindea, apoi de la această mână privirea emoţionată i se urcă la obrazul pe care i se păru că-l- vede pentru prima oară; şi chipul ei trădă, în sfârşit, surpriza, îndoiala, poate neîn-

crederea. Amélie Clapier, atât de bine înarmată împotriva vicleniilor acelei seri, părea luată pe nepregătite. Degetele sale se strânseră pe tija buchetului.

- Mulţumesc, • spuse ea în şoaptă, în timp ce agentul de schimb îşi ducea cu sine fiul. Deşi Boussardelii dispăruseră de acum în galerie, ea tot se mai uita după ei. -

De-abia aşezat în cupeu în fata părinţilor săi, Victorin fu înştiinţat de tatăl său că toată fumea fusese de acord. De săptămâna viitoare putea să înceapă să-i facă tinerei curte.

Ieşea de la Javel, venea în aleea Impératrice, neoprindu-se în strada Louis-le-Grand decât atât cât să-şi schimbe hainele şi să se pună sub egida tatălui sau mamei sale, o dată chiar şi sub aripa surorii lui mai mari, pe scurt, a mentorului care avea sarcina să-l conducă în acea zi la Clapieri. Nu renunţaseră la domnul Peuch. Când întrevederea se isprăvea, îl readuceau pe logodnic în strada Louis-le-Grand, îl depuneau în mâinile- domnului Peuch, care se urca în trăsură cu el şi-l ducea la Javel. Intimilor, Boussardelii le explicau simplu de ce fiul lor, la douăzeci şi trei de ani, şi gata de însurătoare,, mai rămânea încă la colegiu: Victorin se obişnuise cu acest institut, era ataşat de el, aşadar de ce să-şi întrerupă studiile pe care le urma acolo în vederèa intrării sale în slujbă? Oamenii nu cercetau prea temeinic. Familia Boussardel nu era singura familie în care copiii erau consideraţi o specie ce abia exista, ca nişte larve care n-au acces la viaţa socială decât în momentul precis când, studiile odată isprăvite, tinerii soţi îşi fac intrarea în societate.

Victorin habar n-avu de toate aranjamentele făcute de părinţi şi de notari; păru să nu se mire de nimic. Dealtfel era şi prea tânăr ca să observe toate ciudăţeniile logodnei sale. Habar n-a- vea că un tânăr din lumea mare trebuia să facă zilnic curte fetei, şi nu o dată pe săptămână, cum făcea el, căci nu-l duceau mai des la palatul Clapier. De ce această rezervă? Oare

din pricină că agentul de schimb se temea ca fiul lui să nu-şi dea în petic, şi atunci prefera să-l ţină din scurt până la căsătorie? Dar cum de admiteau Clapierii, care erau la curent cu toate regulile burgheze, această derogare de la uzanţele atât de bine stabilite? Exista vreo înţelegere asupra acestui punct între cele' două familii? Victorin era prea puţin curios în privinţa acestor mistere.

Familiaritatea nu făcuse progrese între cei doi logodnici, care nu erau niciodată lăsaţi singuri. Cel puţin tânăra proceda ca si cum s-ar fi obişnuit cu iaeea asta. îi arăta mai putină ostilitate fui Victorin decât propriilor ei părinţi, cumnatei si mai ales fratelui, pe care nu-l scutea de insolenţe. Acesta era un băiat elegant, o floare a clubului său, una dintre figurile de mâre gomă: domnul şi doamna Clapier îl idolatrizau.

în seara nunţii, Amélie şi Victorin încercară o surpriză. Păreau să nu acorde decât o importanţă secundară mijloacelor de existenţă care le vor fi asigurate, si despre care nu li se suflase nici un cuvânt: şi el şi ea găsiseră de fapt în această căsătorie o soluţie, dar în alte probleme decât ale vieţii materiale. Orice-ar fi fost spectacolul trusoulùi şi al coşului cu daruri fii pentru ei o revelaţie.

Doamna Théodorine îşi asumase sarcina, pentru fiul ei, să cumpere bijuteriile, evantaiele, mânuşile, şalurile; doamna .Clapier furnizase la rându-i lenjeria de casă şi de corp a fiicei sale, blănurile şi dantelele; nici Amélie, nici Victorin nu văzuseră nimic din toate acestea până la nuntă. Singurul lor privilegiu fu să treacă, cu o jumătate de ceas înaintea invitaţilor, prin camerele unde fuseseră expuse.

Tânăra, din orgoliu, şi tânărul, din încurcătură, nu-şi exprimară cu glas tare mirarea, dar ea fu vădită, mai ales la Amélie, cu atât mai mult cu cât - fíe din pricina stării sociale, fie intenţionat - îşi crezuse până atunci părinţii incapabili să-i adune atâtea bogăţii. Se mulţumi totuşi să-şi privească tatăl şi mama în ochi, apoi pe fratele ei Achille, fără a-si exprima gândurile care-i veneau în minte. în ciuda tinereţii safe, părea că ştie să

se controleze, să arboreze masca dispreţului şi a ironiei, când era tulburată de emoţii puternice. Probabil că făcea parte dintre acele fete iuţi la mânie, a căror voce de-abia dacă tremură, dintre acele nervoase care nu fac niciodată crize de nervi, dintre acele sensibile care nu plâng. în rest părea să se bucure de o sănătate imperturbabilă. Voinică, cu umeri şi cu un piept care făgăduiau să se dezvolte, logodnica lui Victorin îsi strângea cil greu talia. Dar un soi de graţie dădea mişcărilor safe siguranţă şi o salva să pară masivă. Când o vedeai cu cumnata ei Lionnette, fiecare din ele o punea în valoare pe cealaltă. Amélie detesta parurile gingaşe, pe atunci la modă, volanele plisate, panglicuţele, bordurile din puf de lebădă şi penele colorate, trandafirii spumoşi sau florile de nu-mă-uita, pentru păr, pe care doamna Clapier i le impunea ca să nu pară prea femeie.

- Când te vei numi doamna Boussardel, îi spunea maică-să, n-ai decât să te îmbraci cum îţi place. Până atunci, ascultă-mă şi aruncă-ţi ţiului acesta pe umeri.

în seara iscălirii contractului, Amélie răspunse cu plăcere la felicitările musafirilor. Părea a fi renunţat la proasta ei dispoziţie. Cum un prieten al tatălui ei, ca să pozeze în fante, o întrebă dacă nu va vizita, după obicei, apartamentul miresei, ea îi spuse că nu vor locui în aleea Impératrice.

- Socrii mei construiesc o casă în Plaine Monceau, explică ea, pe un teren minunat amplasat. Au bunătatea să ne rezerve un apartament în acest palat. Cum construcţia e pe terminate, vom putea să ne mutăm acolo imediat după întoarcerea din voiajul de nuntă.

Cineva voi să ştie unde vor face voiajul de nuntă şi, la aceste cuvinte, doamna Théodorine se apropie şi-o luă de braţ pe viitoarea sa noră.

- în Provence si în Corsica, zise Amélie. Vom fi fericiţi să

cunoaştem aceste regiuni, care trec drept atât de pitoreşti. Vom lua ca punct de legătură oraşul Hyères. Logodnicul meu a dorit mult acest lucru, pentru că acolo se află unul dintre fraţii săi, care n-a putut să asiste la nunta noastră, şi pentru care va fi o consolare că vom merge noi la el.

La Hyères, Edgar îşi îngrijea boala lui de piept; doamna Théodorine, dorind un control din partea celui de al doilea fiu asupra fiului mai mare lăsat, în" sfârşit, în libertate, avusese ea însăşi ideea de a dirija călătoria de nuntă în această direcţie. Mirată, ea îşi întoarse capul către această noră care, dintr-o obligaţie făcea un lucru plăcut pe care i-l atribuia lui Victorin. Dar o văzu pe Amélie suportându-i privirea fără un surâs, fără cea mai mică expresie de complicitate şi acest rafinament de delicateţe o mişcă cel mai mult. Ridicându-se pe vârfuri, căci era cu mult mai mică decât noră-sa, doamna Théodorine voi s-o sărute.

Deasupra celor două crinoline care se respingeau uşor, patru braţe înmănuşate se încrucişară, două busturi se apropiară unul de celălalt, ca într-o figură de dans, în sfârşit, femeia şi copila îşi lipiră obrazul, şi fustele lor, de culori diferite, se atinseră pentru o clipă.

Mama lui Victorin părea să fie singura persoană care privea această căsătorie cu puţină gravitate. La doamna Clapier puteai observa cea mai vie nerăbdare, transformată adesea în nelinişte, trecătoare însă, potolită repede printr-o privire aruncată acelei Amélie, cuminţită. La contele Clapier, domina orgoliul satisfăcut: o alianţă cu un Boussardel era măgulitoare. Până la frumosul Achiîle si la făloasa lui nevastă, toată această familie îşi arăta satisfacţia. În ce-i privea pe Boussardeli, euforia lor se explica prin trecutul lui Victorin. Unchiul său, notarul, mătuşa sa Mignon, mătuşa Liline, care se bucurase de îndată - în aleea Impératrice - de succesul ei obişnuit, făcând-o pe doamna bătrână încântătoare, mătuşa Liline, naşa lui Victorin, singura căreia îi scăpaseră nişte aluzii duioase despre fericirea „ne-sperată" a finului ei, Florence, sora mai mare a

logodnicului, Albaret, care trăia incă, dar mai ales agentul de schimb, tatăl, în sfârsit, liniştit, într-un cuvânt tot clanul se lăsase în voia
5 î '
bucuriei. Dar doamna Theodorine, care dealtfel surâdea destul de rar, rămăsese gânditoare, în mijlocul acestui concert. în ziua nunţii, la Saint-Honore-d'Eylau, o cută de îngrijorare îi brăzdase fruntea.

- Ei bine, dragă, îi zise Boussardel încet, când luară loc în sacristie, e cazul să surâzi în această zi frumoasă; am ajuns la capăt. Iată-ne, în sfârşit, răsplătiţi din plin pentru necazurile trecute.

Ea se mulţumi, drept orice răspuns, să încline capul şi, drept surâs, să-l arboreze pe cel al mondenităţii: o mulţime elegantă năpădise sala.

în acel moment, agentul de schimb se gândi la tatăl său care se însurase în modesta biserică din Saint-Louis-d'Antin, de pe strada Sainte-Croix. De atunci nunţile Boussardel ilor progresaseră: Julie, la Saint-Roch, el însuşi şi fratele său, la Saint- Philippe-du-Roule, Florence la Madeleine, şi acum Victorin la Saint-Honore-d'Eylau. Ce distanţă străbătută!

Proaspeţii căsătoriţi urmau să părăsească Parisul în aceeaşi seară, cu expresul de Marsilia, care pleca la ora opt. Palatul Clapier, scăpând către ora cinci de ultimii musafiri la dejun, cele două familii îi însoţiră pe tineri la gara Lyon. Agentul de schimb, care avea prieteni în Consiliul de administraţie al companiei P.L.M., ceru şefului de gară să-i pună la dispoziţie salonul. Le lăsă pe doamne acolo, ca să le ferească de îmbulzeală. împreună cu contele Clapier şi urmaţi de hamalii încărcaţi cu valize şi sacoşe, se îndreptară spre peron, ca să caute compartimentul rezervat. Victorin îşi inaugură atribuţiile de proaspăt soţ, însoţindu-şi tatăl şi socrul de-a lungul peronului. -

Domnul Peuch nu se afla acolo. Nici guvernanta Ameliei. Amândoi apăruseră la biserică, dar pierduţi în mulţime, după care acei experţi în situaţii delicate se feriseră să apară la dejun, pierzându-se în uitare, ca nişte furnizori punctuali care-şi livraseră mărfurile.

Socotind-o si pe doamna Louis, notăreasa, în salonul şefului de gară erau adunate cinci doamne Boussardel şi două doamne Clapier. Toţi Boussardelii ţinuseră să vină la tren, căci ora plecării era convenabilă; nici una dintre cele trei mătuşi ale lui Victorin n-ar fi consimţit să dovedească, prin absenţa sa, că ar fi
avut un rol mai mic decât celelalte două în evenimentele petrecute, şi toate trei se bucurau să-i facă pe Clapieri să constate ce familie numeroasă şi unită alcătuiau ei. De fiecare dată când se oferea câte o ocazie să facă acest gen de demonstraţie, solidaritatea Boussardelilor se vădea de la sine; n-aveau nevoie să se înstiinteze sau să se cheme; se întâlneau,
exacţi, la biserică, la cimitir, la spital, la gară, acelaşi fir trăgându-i împreună prin Paris. Doamnele se aşezaseră în cerc. Cu rochiile lor bogate umplură fotoliile de rips verde, cu spătare împodobite cu tetiere de dantelă groasă. Vorbeau întnina. Aţâţarea de peste zi şi, bineînţeles, şi cea datorată şampaniei şi punciului, se concretiza acum într-o vorbărie generală, la care numai doamna Théodorine şi Amélie nu luau parte. Recomandările se încrucişau; Amélie suporta sfaturi, reţete contra zgurii de la locomotivă, contra bronzării ori a schimbării meniurilor. Solicitudinea acelor femei învăţate cu materialităţile existenţei nu mergea prea departe; aşa că le fu greu să bage de seamă că faptul că o fată complet neştiutoare şi care nu făcuse niciodată nici trei paşi singură va fi aruncată, de la un ceas la altul, în necunoscutul vieţii; nu vedeau sau se prefăceau că nu văd decât încercările blânde şi domestice care-o aşteptau pe debutantă.

Lionnette o sfătui pe cumnată-sa ca la Hyères să renunţe la hotelul ,;Parc", unde li se rezervase un apartament, în favoarea hotelului „îles d'Or".

-Nu, nu, nu! Nu puteti descinde decât la „îles d'Or", i Priveliştea pe care-o aveţi de-acolo, e încântătoaare, frumoasa mea pisicuţă, încântătoare!

- Apartamentul pe care-l vor obţine fără să-l fi reţinut, obiectă doamna Clapier, poate că nu se va bucura de nici o privelişte, în vreme ce acel care-i aşteaptă la „Parc" se bucură de ultimul confort. Hotelul e nou, abia inaugurat. Şi apoi, Lionnette, nu stii ce bucătărie au la „îles d'Or". Asta nu se poate totuşi neglija.

- Dar am informaţii dintre cele mai precise! în sfârşit, dacă vrei să ştii, mamă, patroana acestui hotel, doamna de Saulcy, e doamna de onoare a împărătesei. Socot că e o recomandare destul de bună!

- Care dintre cele două hoteluri se află mai departe de *chalet*-ul unde locuieşte Edgar? întrebă notăreasa conciliantă şi practică.

- Sursa informaţiilor mele, Lionnette, nu-i la Tuileries, replică doamna Clapier nemulţumită, ci la prefectura lui Dra- guignan, căruia socrul tău s-a ostenit să-i scrie. Şi n-ai să te superi dacă asta ni se pare mai serios!

- Dealtfel, Amélie va face cum va vrea! zise Lionnette, aruncându-si cu zburdălnicie manşonul în aer. Să nu uităm, că e măritata, stapana pe ea.

- Dumnezeule! strigă doamna Mignon râzând. Stăpână pe ea? Dacă te-ar auzi bărbatu-său... Dragă nepoată, zise aplecându-se în direcţia Améliei, pot să-ţi cer să te gândeşti la mine dacă ai să vezi la negustorii din ţinut dantele frumoase, sau ceva care să ţi se pară o ocazie?

- Am şi rugat-o să dispună de punga rnea, spuse mătuşa Liline, care, după o scurtă pauză, adăugă: Pentru pomeni. Fiecare femeie cu înclinările ei, nu-i aşa?... Iţi deschid un credit
de o sută de franci, micuţa mea.

- Oh, pentru comisioanele mele îi dau mână liberă, se auzi doamna Mignon, care începu să râdă din toată inima, căci, deşi înţepăturile surorii sale se ascuţiseră cu vârsta, ea nu-i răspundea niciodată.

Era, în concluzie, un obicei foarte Boussardel, ca să nu le scape în faţa străinilor nici cea mai mică

întepătură familială, contrazicerea cea mai anodină; această traditie de bune oficii

reciproce, fondată de fraţi şi surori, domnea şi în generaţia mai tânără, între veri. Ea nu împiedica poate sentimentele, (far o obişnuinţă atât de cotidiană de a le trece ■sub tăcere le adormea şi sfârşea prin a le smulge din realitatea lor. Sigur că Boussardelii simţeau o anumită satisfactie când descopereau în alte familii moravuri mai puţin amicaîe. De îndată ce avea loc în faţa lor o mică ceartă schimbau priviri si asistau la discuţii, cu complezenţa secretă a celui care ştie sa mănânce şi care-l vede pe vecinul său de masă încurcându-se în tacâmuri. Tentativa făcută pentru a o împăca pe Lionnette cu soacră-sa venise din partea notăresei, care nu era născută Boussardel, ci Heurtault.

Mătuşa Liline, care nu se dusese niciodată mai departe de Grançay, făcea risipă de sfaturi faţă de Amélie. Apoi o povăţui să dea bacşişuri numai directorilor de hotel; căci dând tuturor celor care întindeau mâna în clipa plecării, ar fi părăsit oraşul ruinaţi.

- Amélie, vorbi doamna Clapier mai pe şoptite, e şi douăzeci şi cinci, tatăl tău se va întoarce să ne caute, ar trebui să te duci într-un anumit loc...

- Te însoţesc, declară Lionnette care auzise. Să nu te rătăceşti prin mulţime!

Când se întoarseră, doamnele erau în picioare, grupate în fata agentului de schimb, care-i lăsase pe fiul lui şi pe contele Cfapier lângă bagaje, în compartiment. Părăsiră salonul care dădea de-a dreptul în sala de aşteptare, intrară dintr-o dată în înghesuială şi vacarm, în atmosfera înăbuşitoare, plină de fum, unde lumina mov, tremurătoare, a arcurilor voltaice, îţi răznea ochii.

- Să nu ne pierdem! strigă Lionnette.

Agentul de schimb, din prudenţă, ridică în aer măciulia de aur a bastonului, care putea simboliza într-adevăr semnul de legătură al acestei familii, şi se aşeză

în fruntea trupei. Doamnele, adunându-şi fustele, se sileau să-i evite pe grosolani, pe neîndemânatici.

Amélie o luase de braţ pe doamna Théodorine. Se strânseră una lângă alta. Păreau la fel de impresionate de această dezordine sufocantă şi ţipătoare. Doamna Théodorine îşi scosese mâna dreaptă din manşon şi o apăsa pe Amélie pe braţ. Ea se sili să-şi încetinească pasul, ca să-i lase pe ceilalţi s-o ia puţin înainte.

- Dragă Amélie...

îi vorbi, mergând cât putea de aproape, în ciuda diferenţei de înălţime.

-Aş vrea să-ţi spun două vorbe, în speranţa că vei trece peste indiscreţia mea, având în vedere sentimentul care mă îndeamnă... Iată... Socot că mama ta ţi-a vorbit, dar... ea nu-l cunoaşte pe Victorin al meu.

Doamna Théodorine mergea cu ochii fixaţi la trei paşi în faţa ei.

- Ea nu ştie că acest băiat mare este ignorant în multe lucruri şi că vine la tine fără nici o experienţă... Mă înţelegi?

Şi cum Amélie nu-i răspundea, se opri puţin şi o privi.

- Dumnezeule! Dragă... Mama ta nu ţi-a spus nimic?

-Ba da, doamnă... răspunse Amélie, căreia maică-sa îi vorbise vag, abstract, inutil, invocând în faţa ei misterele vieţii, fără să-i spună în ce constau, recomandându-i să fie docilă, să nu se revolte împotriva niei unui lucru, să nu creadă că soţul ei înnebunise brusc. „Căci ceea ce e o plăcere pentru soţ, îi spusese doamna Clapier isprăvind, nu-i decât o datorie pentru soţie. Iată-te informată, lămurită."

Doamna Théodorine care, un moment se văzu prinsă între datoria de a-şi instrui nora şi indelicateţea de a se substitui unei mame neglijente sau ipocrite, îşi reluă mersul.

- în sfârşit, urmă ea, aş vrea să te rog să nu-l judeci pe Victorin după primele voastre zile de viaţă în comun. Poate că te va decepţiona. Amélie^ te cred o fată de caracter: poţi să faci mult pentru fiul meu. Iţi doresc din tot sufletul să găseşti drumul spre inima lui, şi ţi-o

doresc atât pentru tine, cât şi pentru el. Ah, copila mea, nú Sunt o mamă egoistă... Aş vrea să fie fericit, dar aş vrea să fii şi tu la fel.

Amélie îi văzu ochii lucind de o strălucire umedă. Doamna Théodorine purta o haină din blană şi un manşon de lutru, îşi desprinse de pe manşon buchetul de violete de Parma care-l împodobea.

- Pentru tine l-am adus, zise ea. Să păstrezi florile pe genunchi, te vor proteja împotriva mirosurilor din vagon.

Când tinerii soţi, după ce li se deschise compartimentul, se iviră la fereastră, privirile Améliei se încrucişară cu cele ale doamnei Théodorine şi nu le mai părăsi, până ce trenul se puse în mişcare. Se agitară batiste. Doamna Clapier plângea. Mătuşa Liline o imită în curând, declarând că fericirea unora nu se realiza, vai! niciodată fără durerea altora. Trenul defilă, un moment, apoi vagonul de la coadă îi depăşi pe Boussardelii amestecaţi cu Clapierii şi se îndepărtă.

- Uf! făcu agentul de schimb, în aşa fel încât să nu-l audă decât soţia lui.

Făcând stânga-mprejur, el antrenă, prin exemplul său, întreg grupul. Cele două familii o luară de-a lungul peronului. Conversaţiile se reînnodară. Vocea Lionnettei domina. Singură doamna Théodorine se întorcea din când în când, să vadă farul roşu al ultimului vagon pierzându-se în adâncul nopţii.CAPITOLUL XX

- Domnule, zise Amélie, înainte de a se aşeza si de îndată ce

5 ?

tovarăşul ei de călătorie părăsi fereastra, pot să te rog să-mi dai sacoşa pentru noapte? Aş vrea să-mi pun cât mai repede o haină mai uşoară.

Tânărul, înalt, nu trebui să se urce pe banchetă ca să-i dea sacoşa.

- Şi cutia de pălării, te rog!

Şi cum el se supuse fără să răspundă:

- Liniştеşte-te, isprăvi ea surâzând, după asta nu te voi mai deranja!

îşi scoase paltonul, pălăria. îşi puse o băsmăluţă cu bride, îşi înnodă o voaletă în jurul feţei, alese un burnus algerian în care se înfăşură. Celălalt, fără să scoată o vorbă, puse bagajele la loc. Trenul, care încă nu începuse să accelereze, trecea de ultimele macazuri.

- Obişnuinţa, stiu bine, reluă Amélie asezându-se, face să nu te simţi la largul tău până la capătul călătoriei! Domnule, dacă vrei să-mi urmezi exemplul, şi vrei să-ţi slăbeşti nodul cravatei, şi să-ţi deschizi trei nasturi de la ghete, îţi îngădui cu plăcere.

Se rezemă în colţul ei, îşi aranjă pliurile burnusului ca să-şi apere rochia de praf, şi trase în piept parfumul violetelor doamnei Théodorine.

Trenul, pe care scuturăturile şinelor nu-l mai împiedicau, luă viteză şi şuieră în. noapte. Vecinul Améliei, ca trezit din somn, deschise gura pentru a întreba la ce oră yor ajunge la Marsilia.

- Către ora trei după-amiază, răspunse ea fără să consulte mersul trenurilor, dealtfel'studiaţ dinainte.

- Până acolo nu mai schimbăm trenul?

-Nu.

- Şi vom păstra până la Marsilia acest compartiment în care suntem singuri?

- Desigur. Uite! Tăbliţa „rezervat" n-a fost scoasă.

Urmă, o tăcere destul de lungă. Amélie nu mai ştia cum să continue discuţia şi-şi ţinea violetele la nas.

Senzaţia unui pericol o făcu să întoarcă brusc capul. Tovarăşuf ei o privea, cu ochi ficşi, cu chipul golit de orice expresie. îl crezu încurcat, acea încurcătură din care ea se străduia să iasă prin vorbe goale. Se gândi că de fapt erau doi necunoscuţi. „Situaţia asta falsă, gândi fata, nu se poate prelungi la nesfârşit. Trebuie să vorbim, să încercăm să ne cunoaştem." Nu ştiau nimic unul despre celălalt şi se aflau pentru prima oară singuri, fără un al treilea între ei.

- Nu vrei să sporovăim puţin? îl întrebă ea.

Ceea ce-o deranja cel mai mult erau huruitul şi vuietul trenului, atât de puţin favorabile confidenţelor.

Socoti că face fcine atingând cu mâna înmănuşată perna de postav de lângă ea şi adăugând:

- Vino lângă mine!

El ascultă şi-şi părăsi colţul. Odată lângă ea, nu-şi ridică ochii şi rămase cu capul plecat.

- Nu vrei să miroşi violetele mele? îndrăzni Amélie. Mama dumitale mi le-a dat la gară. N-ai să crezi cât sunt de mişcată de bunătatea ei.

întinse buchetul spre el, dar Victorin se aplecă în acel moment spre ea si, brusc, totul se schimbă, urmă o busculadă de neînţeles. „Ce? O schimbare de macaz ne-a aruncat unul peste altul?" Se trezi sufocată, răsturnată pe banchetă, sub trupul care-o zdrobea cu greutatea lui. Nu putea să respire, să se mişte, ceafa îi intrase în colţul canapelei. Acest cap greu, de bărbat,

care-o apasă pe piept... Ce are? E bolnav, a leşinat? Amélie încercă să se desprindă, capul rezistă, se însufleţeşte, se mişcă sacadat. Amélie se neliniştеşte. O răsuflare fierbinte îi atinge gâtul, fata tremură: iată, a sosit clipa despre care ea nu ştie nimic... „Oh! îmi deranjezi părul!" Geme, o mână i se încurcă în coc, îi trage părul, îi îndoaie gâtul. Amélie se zbate, se loveşte cu fruntea de rama uşii, îşi răneşte faţa cu ceva. Cu picioarele în mişcare, ea caută un punct de sprijin, îşi răsuceşte călcâiele, dă de sticla cu apă caldă, luptă în zadar...

în sfârşit, se simte eliberată. Potolindu-şi bătăile inimii, îşi spune într-o străfulgerare: „Bărbaţii sunt de altă specie... Lucrul necunoscut va fi groaznic... Să nu fac vreo prostie şi mai ales să nu plâng... Cred că-i dreptul lui." Dar iată că se face întuneric şi el cade din nou peste ea. Nu se ridicase decât ca să tragă peste lampa din plafon mica acoperitoare. Acţiunea începe din nou într-o penumbră lividă; ritmul roţilor o însoţeşte, o susţine. Acum bărbatul nu mai umblă la pieptănătură: fusta de dedesubt, cu cercurile ei de fier, nu se lasă ridicată. Murmură, îi smulge mănuşile, trânteşte femeia pe banchetă, o întinde, se pierde în veşminte complicate, se rătăceşte. Sub acele mâini brutale, neexperimentate, Amélie nu mai rezistă.

- Ajută-mă! suflă el.

Răsturnată, cu braţele îndoite peste faţă, grăbită ca treaba să se termine cât mai repede, ea şopteşte:

- Da, da.... numai că... nu ştiu... spune-mi cum... spune-mi!

El nu răspunde nimic şi, dintr-o dată, ca şi cum ar fi luat o
hotărâre, se lungeşte peste ea, se agită ca un copil, bâlbâie, geme, îşi pierde echilibrul la marginea banchetei, şi-l regăseşte la timp, se ridică în picioare, rămâne un moment nemişcat, contractat, cu capul plecat, întorcându-i spatele Améliei, intactă, care nu ştie ce se petrece...

în sfârşit, destins, el îşi aranjează hainele, se aşază în colţul lui, freacă geamul cu perdeaua si se preface că

priveşte în noapte. Amélie îşi dă seama de timpui cât durase scena, constatând că trenul şi ajunsese la Mélun. îşi pune repede hainele în ordine, ridică brusc storul albastru, ca să caute mai lesne pe jos şi pe pernă acele de păr, pe care le pierduse. îşi culege voaleta, băs- măluţa, a cărei catifea se murdărise de praf. Buchetul doamnei Théodorine, căzând şi el pe podea, dispăruse: trenul se opri. „O să-mi găsesc buchetul mai târziu." Coborî geamul dinspre partea ei. Şeful de tren trecu şi ea îl întrebă cât va dura oprirea.

- Zece minute de oprire, doamnă.
- Bine, veniţi să-mi deschideţi uşa, mulţumesc...

Cu piciorul pe treaptă, se răsuceşte spre tovarăşul ei ca să-i spună că se va întoarce. Dar el rămâne invizibil: partea întunecată a compartimentului parcă-l înghiţise. Poate continuă să privească pe fereastră, fără să-i pese de ea, fără să se întrebe dacă n-o să fugă. Ea coboară, se orientează...

La uşa latrinelor, mirosul o împiedică să intre. Un moment, îi lipseşte curajul. De la ieşirea ei din mănăstire, nu se aflase niciodată într-un loc public fără însoţitoare; miile de mici hotărâri luate pe stradă, la plimbare, în magazine, nu depin- seseră niciodată de ea; nu cunoştea convenienţele decât din educaţie; şi încă cele care le cârmuiesc pe tinerele fete nu sunt câtuşi de puţin asemănătoare cu cele pe care le urmează femeile. Acum, prima dintre convenienţe i-ar fi prescris soţului ei s-o însoţească. Acest gând o zguduie. Se străduie să împingă uşa. O servitoare îi deschide o cabină, îi perie hainele, o ajută să prindă de dosul corsetului cordonul jupei, care sărise. Amélie îi explică stângaci că adormise în compartimentul ei şi că picase de pe banchetă la o zguduitură a trenului. Servitoarea îi ţine o oglindă la înălţimea feţei; aranjându-şi părul, Amélie descoperă rana pe care şi-o făcuse la buza superioară. îşi leagă cocul fără să piardă din ochi acea mică izbitură, de culoare roşie. Se teme pentru dinţi, îşi trece limba peste incisivi, i se pare că unul dintre ei agaţă. îşi scoate o mănuşă, îşi ridică buza, nu observă nici un acciaent. Totuşi, la limbă, în contact cu

buza rănită, parcă simte dintele plesnit. „E o închipuire, în ac est moment sunt pradă nervilor." Avea o dantură destul de frumoasă, scurtă, dar regulată, fără cusur.

Au fost poftiţi în vagoane. Ea alergă speriată ca trenul să nu plece fără ea, desi îsi dorea acest lucru din toată fiinţa. în ciuda lungimii tren uliii şi a rarelor lumini din gară, în ciuda gândurilor agitate, se duce întins la compartimentul ei. Omul de care-şi legase viaţa o aştepta acolo, aşezat în acelaşi loc. Această indiferenţă, această linişte a lui îi displăcură, dar îi dădură şi un sentiment de orgoliu vag şi morocănos. „Ăsta deci, gândi ea, e bărbatul meu", şi pentru prima oară de când se găseau împreună în compartiment, privi acest gând în faţă. „într-o zi îi voi spune «tu», în curând ara să-i zic «dragă»." Isi aminti abia atunci că se numea Victorin. Se aşează; trenul porni; îşi regăsi violetele, întunecate şi strivite, căzute pe jos. Dar le netezi, şi i se păru că miros din nou.

Cum tovarăşul ei nu scotea o vorbă, tăcu şi ea, prea răscolită ca să vorbească, prea fină ca să nu ghicească ce gen de gânduri trebuiau să-i treacă prin cap acestui soţ neîndemânatic. Cu dosul mâinii mângâia maşinal cârligul care susţinea micul şnur al perdelei şi cu care, în toiul luptei, se rănise. Sub ea, roţile începură să huruie şi să bată; ritmul călătoriei se restabilise. Încet-încet, sufletul Améliei se limpezi. Se gândi la ziua de mâine, care se va termina cu prima lor seară de intimitate, căci cursa pentru Toulon va părăsi Marsilia în timpul după-amiezii şi-i va depune la Hyères exact la masa de seară. Printr-un mare efort de voinţă începu să se pregătească pentru ce-o aştepta la Hyères.

...Hyères-les-palmiers, cum scria domnul Pitre-Chevalier în numărul din *Musée des familles* unde citise o descriere a acestei staţiuni la modă... Faptul că evenimentul, mereu fără formă şi nume, căruia îi era hărăzită, trebuia să-şi afle împlinirea în acel oraş depărtat, aproape străin, stabilit, ca un miraj, sub un soare deosebit - acel fapt întârzia realitatea spaimelor sale: două sute de leghe o despărţeau de noaptea nunţii, aşa că se simţea protejată.

- Poti să-mi dai *Mersul trenurilor?*

Ea tresări şi nu răspunse imediat. N-ar fi crezut că primele cuvinte schimbate între el şi ea, după scena din care abia scăpase, să fie de această natură. .Imaginaţia ei o dusese între timp foarte departe: spre ce anume se îndreptase oare imaginaţia acestui personaj derutant, care-i cerea astfel *Mersul trenurilor?*

- L-am pus în buzunarul exterior al genţii de voiaj... sacoşa aceea mică, cu husă cafeniu-închis, pe care o vezi colo...

Când avu broşura în mână şi când începu să caute trenul lor, ea îi veni în ajutor:

- Am îndoit colţul paginii.

El scoase acoperitoarea de alături. Ea putu să-l vadă cum urmărea cu indexul statiile. îsLscoase ceasul din buzunarul de la vestă: îl consultă şi consultă rand pe rând şi orarul; apoi, părând că aflase ce dorea, îsi vârî ceasul în buzunar, închise broşura si

strecura spre Amelie o privire piezişa, pe care şi-o întoarse văzându-se observat. Si cei doi soţi tineri, care erau încă atât de puţin soţi, nu mai vorbiră. Uruitul vagonului o ţinea pe Amélie într-o stare de contracţie nervoasă de care nu se putea elibera. „Cred că suntem pe roţi, gândi ea, trepidaţia asta constantă mă împiedică să-mi recapăt sângele-rece."

' După o jumătate de ceas de tăcere, trenul se opri la Montereau. Ea nu mai coborî. în tot timpul staţionării, îşi savură imobilitatea, găsind în ea o destindere. De îndată ce trenul ieşi din gară, îl văzu pe necunoscut ridicându-se şi îndreptându-se spre ea. înţelese. El calculase că între Montereau şi Sens intervalul de timp era suficient. îşi acoperi faţa cu braţele.

- Lumina... doar atât spuse, te rog, acoperă lumina.

Dar de data asta el nu stinse lumina.

Tot dramul nu fu decât o lungă suită de tentative, de încercări. Neofitul se încăpăţâna, se exaspera. La început, ignoranta lui îl jenase: când descoperise femeia, nu putea s-o posede. întalnea în ea un obstacol, nu obstacolul nuptial, virginal, pe care instinctul cel

mai puţin experimental ştie să-i recunoască şi să-l înfrângă, ci un refuz neaşteptat al naturii, o convulsie ieşită din străfundurile trupului, provocată de spaimă, şi care nu slăbea.

începând de la miezul nopţii, acţiunile tânărului se succedară fără să facă vreun progres. Dar şi fără să se descurajeze. Nu-şi întrerupea eforturile, decât pentru că simţurile, mereu prea repede, îl trădau. Şi începea din nou, îndată ce dorinţa, redesteptându-i-se, îi furniza şi armele... Uneori, distanţa prea mica dintre două staţii îl obliga să întârzie mai mult. O privire în *Mersul trenurilor,* informându-l despre intervalul de timp de care dispunea, îi înfrâna dorinţa. Urmele educaţiei sale redeşteptau în el prudenţele, aşteptările pline de răbdare ale copilului ţinut în frâu.

Nu se uita la orar decât în staţii, după ce Amélie părăsea compartimentul. Ea, de când îndurase noi violenţe, nu mai avea în minte decât un gând, şi anume să se apropie de o gară; simţea nevoia să respire câteva minute alt aer decât cel din compartiment, şi totodată să dea toaletei, persoanei sale, îngrijiri din ce în ce mai necesare. înainte ca trenul să oprească, ea se ducea la uşă şi întreba cât timp stă. Dacă răspunsul pe care-l primea îi acorda zece minute, sărea jos şi o lua la fugă; funcţionarii vedeau în lumina neclară a lămpilor lor o femeie alergând, o femeie cu chipul palid, cu privirea speriată, al cărei burnuz flutura si care, uitând orice decentă, se ducea din usă în usă, întreba unde sunt toaletele, îşi muia batista într-o fântână, dispărea, reapărea, se năpustea spre trenul gata de plecare.

Dar se întâmpla ca oprirea în gară să i se pară prea scurtă. Atunci se reaşeza pe pernă, încinsă de febră, devorându-şi lacrimile, încordată din pricina durerilor morale şi fizice, tremurând ca nu cumva necunoscutul să se arunce asupra ei în starea în care se afla. Căci ea nu observase imediat că deznodământul care punea capăt atât de repede şi într-un mod atât de bizar pornirilor violente ale îndârjitului îl dezarma pentru un timp. —

Continua să nu priceapă nimic din ceea ce se petrecea în compartiment. Totuşi, glasul cel mai obscur al conştiinţei, un glas pe care nu-l auzise niciodată, o avertiza că lucrurile ar fi trebuit să se desfăsoare altfel, mai bine, şi că asta se întâmpla dacă nu din vina ei, atunci din pricina ei, si soţul său, pentru că necunoscutul îi era soţ, avea de ce se plânge. De aceea nu se retrăgea şi socotea că se oferă în întregime; dar în vreme ce voinţa, mândria, pudoarea sa acceptau toate tentativele, carnea ei tainică, strânsă, pecetluită de un reflux care scăpa controlului ei îl respingea.

Când îşi vedea bărbatul, pe moment liniştit, se sprijinea cu spatele, închidea ochii, îşi apăsa pe buza tumefiată buchetul doamnei Théodorine şi încerca să folosească acest răgaz ca să-şi recapete un pic luciditatea. în zadar. Tocmai atunci se adunau în mintea ei, sub noaptea pleoapelor, elementele care aveau să constituie mai târziu o amintire confuză, enormă, alcătuită din huruit de tren, din fluierături, din umbre şi felinare, din praf de cărbune si miros de toaletă, din lenjerie sfâşiată, din dureri de nemărturisit; o amintire destul de puternică pentru a trăi cu ea până la moarte.

Departe de a observa că soarta ei e pe cale de a se pecetlui fără ajutorul judecăţii, Amélie judeca realizând primele ei greşeli de femeie. Credea că tot ceea ce i se'întâmplă e firesc, că lucrul se petrece întotdeauna astfel, în suferinţă, dezacord şi dezgust. Credea că această oroare fară margini în care se văzuse scufundată de şase ori este soarta normală a tuturor fetelor care se mărită; ba chiar că această sălbăticie care în unele clipe îl agita pe bărbatul ei şi-l făcea să-şi piardă respectul, controlul şi conştiinţa, trebuie să fie condiţia obişnuită a tuturor soţilor închişi împreună cu cea care le este nevastă.

La mănăstire, în familie, câte aluzii nu auzise tânăra Amélie despre urâţenia vieţii „pe care o va cunoaşte în curând"! Ei, bine, acele urâţenii, iată-le, au început! Ele constau în primul rând în necesitatea de a îndura un om care se schimbă dintr-o dată într-un apucat.

Loială, plină de bună-credintă, din moment ce l-a acceptat pe acest soţ, Amélie se fereşte sa-l acuze, mai ales în starea de răvăşeală interioară şi de ignoranţă în care se află. La Lyon, graţie celor cincizeci de minute de oprire pe care le făcea trenul, ea a putut, spunând că e bolnavă şi în ciuda orei foarte matinale, să ceară să i se deschidă un salonas al restaurantului, să ia un lighean cu apă caldă, să se închicfă, să se îngrijească, să se întindă într-un fotoliu, să scape de coşmarul acelui compartiment, acelui cheson închis lansat în noapte. Suferi mai puţin, ronţăi câteva bucăţi de zahăr îmbibat cu apă de melisă, greţurile care o tulburau nu mai reveniră. Fără binefacerea acestei pauze, ar fi fost incapabilă să mai adopte faţă de necunoscutul de peste noapte atitudinea la care se hotărâse. îl regăseşte plimbându-se în sus şi în jos de-a lungul culoarului; îi cere braţul, izbuteşte să surâdă, se plimbă cu el, abuzează de faptul ca ceilalţi călători îi înghiontesc, ca să-l oblige să-i răspundă. Ea îi vorbeşte despre temperatură, despre staţia unde bănuieşte că va începe să se simtă schimbarea climei. La Valence, ar fi cam prea curând; poate la Orange? La Avignon în mod sigur. Nu trebuie să judece după Lyon unde în dimineaţa asta plouă; a auzit că la Lyon plouă tot timpul.

Râse. Mirat de această bună-dispoziţie, de această puţină ranchiună, de faptul că nu-i poartă pică, în măsura în care-şi poartă el însusi, tânărului i se dezleagă limba, răspunde mai întâi monosilabic, dar în curând acceptă conversaţia. Atunci Amélie urcă din nou în compartiment, face ordine, aeriseşte, încearcă să alunge fantomele nopţii. Scoate din plasă buchetul de violete al cărui parfum îi merge la inimă. îşi cheamă, în sfârşit, tovarăşul de "drum, şi-l roagă să întoarcă cele două perne de pe bancheta cu partea de piele în sus.

Trenul şuieră şi pleacă din nou. Din când în când, ea vorbeşte ca pentru a-şi menţine avantajul. Pare a nu se mai teme de o nouă ofensivă dm partea celui cu care se află din nou închisă; lumina puternică a zilei îl va ţine la respect sau cel puţin gândul că în timpul zilei

funcţionarii circulă de-a lungul trenului, pe culoare. Sigur că şi această discuţie, cu mari goluri, şovăielnică, nu va mai favoriza întoarcerea brutei cu dinţii strânşi, cu mâinile înnebunite.

Către ora zece dimineaţa, desi nu se simţea deloc bine, desi

spaima din adâncul sufletului ei n-o părăsise, reuşi totuşi să aţipească, şi Victorin, departe de a abuza de acest somn, începu să moţăie. şi "el. Intrară în gara Avignon după-masă. Victorin coborî, se duse el însuşi la bufet şi aduse coşuleţe cu gustări. Dar Amélie nu putu mânca. La trepidaţiile trenului, durerile reîncepuseră. Călătoria dura. Amélie se grăbea să prindă cursa pentru Toulon şi să ajungă în sfârşit la Hyères. La Hyères, unde nu-se mai temea de nimic.

Când trenul o luă de-a lungul mlaştinei din Berre, ea se erezu în faţa Mediteranei, scoase o exclamaţie şi voi să se pregătească de coborâre. Dar ceasul îi arătă ca se înşela. Mai erau încă trei sferturi de ora până la Marsilia. Se aşeză din nou.

Staţionară în mică gară din Rognac, când pasul unul slujbas răsună pe acoperişul vagoanelor, oprindu-se din loc în loc; apoi auzi acel zgomot caracteristic al capacelor exterioare trase peste felinare. Amélie, care mersese cu trenul de două sau trei ori în viaţa ei, împreună cu familia, recunoscu manevra. „La ora asta?" se întrebă ea. Lampagiul se afla de-acum deasupra compartimentului ei; Amélie îşi înălţă capul: lampa din plafon se aprinse. Amélie nu pricepu decât după o clipă că asta anunţa un tunel, un tunel lung. Cuprinsă din nou de groaza de, care uitase, începând de dimineaţă, privi spre tovarăşul ei.

Trenul scoase un sunet puternic, înainte de a se arunca în tunelul de la Nerthe; Victorin rămăsese nemişcat, ca şi cum s-ar fi îndoit de ocazia nesperată pe care i-o oferea acest sfârsit de călătorie. Dar lumina lămpii cu care ochii lui se reobişnuiseră, reînsufleţi în el senzaţii proaspete; spectacolul nevestei sale înfricoşate îl făcu s-o dorească.

Ea binecuvântă lungimea tunelului care le îngădui amândurora să se aranjeze înainte de întoarcerea în plină lumină. încă o dată reflexul unui trup revoltat îşi pusese bariera între ei, dar fără a-i interzice lui Victorin mulţumirea superficială cu care părea că se obişnuise.

Perechea ce părăsea în sfârşit acest compartiment, după douăzeci de ore de drum, şi punea piciorul pe peronul Marsiliei,
era alcătuită dintr-un băiat de douăzeci si trei de ani, devenit

peste noapte bărbat, şi dintr-o fată de şaisprezece ani, încă fecioară. Dar legăturile căsătoriei, ,cu toate nepotrivirile fizice, se înnodaseră între ei.

Victorin, asediat de comisionarii al căror jargon nu-l înţelegea, dovedi, pentru a alege doi - mai puţin jerpeliţi decât ceilalţi - o autoritate care o surprinse ¿pe Amélie. In timp ce unul din cei doi localnici urca în compartiment şi trecea celuilalt bagajele, ea îl privi pe soţul ei, şi-l văzu cu alţi ochi. Acoperişul de sticlă de deasupra lor primea soarele puternic al Marsiliei. Cu toată funinginea de care era îmbibat, el difuza o lumină caldă, învăluitoare. Era ora trei după-amiază. Victorin, în limpezimea aceea, era mai vioi decât înainte de călătorie.
Noaptea nu lăsase urme pe chipul său; doar hainele îi erau mototolite; avea privirea limpede, buzele rumene, mustaţa lustruită. Un sentiment straniu se strecură în inima Améliei, un soi de consideraţie.

Ea, ea se simţea nesigură şi încovoiată, ca stâlcită în bătaie; se ştia urâţită de oboseală, de suferinţe şi de mica umflătură de la gură. Se agăţă de braţul soţului ei.

- Ei, spuse el în acel moment, nu auzi? Cinci pachete de mână, atâtea ai avut?

- Iartă-mă, dragă, zgomotul m-a năucit. Da, cinci pachete...

- *Madame oublido soun bouquet de violetto*[1], zise comisionarul din compartiment.

-Ce vrea? întrebă Amélie. Ah!... Violetele mele! Sunt veştede, le-am lăsat dinadins.

Se îndreptară spre biroul de bagaje; trenul de legătură nu pleca decât peste două ore. în mulţime, această pereche ce mergea în acelaşi pas, sărea în ochi prin tinereţea, eleganţa, bogăţia îmbrăcăminţii, aerul ei parizian.

Nu erau singurii care intenţionau să-şi lase bagajele la ghişeu. Victorin, căruia i se dăduseră multe sfaturi în privinţa neîncrederii, nu vru să lase lucrurile în grija celor doi marsiliezi, ca să le depună ei. O conduse pe Amélie pe o bancă, unde, după zece minute, punându-şi chitanţa în portofel, o găsi albă şi pe jumătate leşinată.

- Ce ai?' Ţi-e rău?

Ea îşi ridică pleoapele, îl văzu deasupra ei, nelinişţit, dar de o nelinişte care aducea mai ales cu teama ca ea să nu fíe cumva o femeie fragilă. Victorin părea că spune: „Ah! nu, n-o să-mi facă ea mie neplăcerea asta..." într-o secundă, Amélie măsură pericolul. •

- Din pricina trenului, zise ea, şi nu-ţi poţi imagina toate drumurile obositoare pe care a trebuit să le fac la Paris în aceste ultime zile...

Sentimentul ei de alarmă avu destulă putere ca s-o reînsufleţească. Luă braţul pe care i-l întinse Victorin, şi cu care se obişnuise şi se ridică în picioare. Din instinct alesese pentru justificare acele ocupaţii feminine pe care bărbaţii nu le împărtăşesc, şi cărora le exagerează cu uşurinţă importanţa. Dar oare izbutise să-l înşele? Ce stângăcie să-i amintească astfel soţului ei, prin leşinul prostesc de pe bancă, evenimentele de peste noapte! Această aluzie, chiar involuntară, chiar mută, o decepţiona cumplit. Oricât de multe ar fi enigmele care se ridicaseră de ieri în jurul ei, Amélie nu concepea ca ele să poată deveni vreodată subiectul celor mai mici discuţii dintre ea si soţul ei. Acele

1 Doamna şi-a uitat buchetul de violete.

lucruri făceau parte dintr-o altă lume, unde cuvintele - ca si lumina zilei - nu trebuiau să pătrundă. Ţineau de regatul nopţii. Ba chiar se acuza de a se fi gakdit prea mult la ele; dar îşi zicea că temerile şi durerile sale îi creau totuşi nişte scuze şi că o femeie nu este totdeauna stăpână pe cursul pe care-l iau gândurile sale.

Această riguroasă pudoare a sufletului era una dintre primele discipline neprevăzute, care i se impuneau Améliei, în toiul acelei mari tulburări unde, fără să fie ajutată de cineva, era obligată să înţeleagă tot după şaisprezece ani de educaţie autoritară, minuţioasă, dar incredibil de mută asupra acestei părţi importante din viaţă. în faţa noilor sale datorii, la ce-i serveau atatea principii învăţate, tot bagajul ei de fată binecrescută?

- Dacă eşti obosită, spuse Victorin, cel mai bine ar fi să te odihneşti într-o sală de aşteptare, până când pieacă trenul pentru Toulon.

- îţi mulţumesc pentru ideea asta, dragă, dar voi avea tot timpul să ma odihnesc la Hyères. Nu mi-aş ierta-o să mă aflu la Marsilia şi să nu vizitez vechiul port despre care se vorbeşte atât. îţi propun să luăm o trăsură şi să ne ducem acolo.

Porniră spre ieşirea din gară. Soarele, aerul proaspăt, priveliştea oraşului care se zărea peste acoperişuri, zgomotul uman, exuberanţa slujbaşilor din hoteluri, care-i trăgeau de braţ, au fost primele lor senzaţii despre exotism. Birjarii îşi disputau, cu strigăte puternice, onoarea de a-i duce pe *estrangiers.* Perechea luă loc într-un fel de caleaşcă deschisă, părăginită, dar care era pavoazată, după moda italiană, cu o acoperitoare de dril cu franjuri; trăsura se îndepărtă într-un zgomot asurzitor de tălăngi. Amélie sugeră să treacă imediat pe la biroul de poştă. Trimiseră o depeşă în aleea Impératrice, o alta în strada Louis-le-Grand.

- Dragă, zise tânăra femeie, sunt sigură că un cuvânt scris de noi i-ar face plăcere mamei dumitale.

Vezi deci dacă nu putem căpăta o foaie de hârtie şi un plic decent.

în timp ce Victorin scria adresa, Amélie rămase o clipă cu pana în aer.

Doamnă - scrise ea - *ne temem că răceala la care te obligă o telegramă n-ar satisface solicitudinea dumneavoastră. Veţi ierta deci această hârtie, la întâmplare, care vă aduce toate asigurările despre fericirea noastră.*

- Pana mea scrie prost, zise Amélie, care se oprise.

Debarcarea noastră la Marsilia a fost o încântare. Soarele străluceşte, e o âăldură de iunie, natura pare să fi înţeles că am găsit în fiul dumneavoastră cel mai bun soţ şi că totul mă îndreptăţeşte să vă rog, doamnă, să mă priviţi de acum înainte ca pe cea mai respectuoasă, mai iubitoare şi mai fericită dintre fiice.

Semnă: *Amélie Boussardel* şi reciti scrisoarea.

Strecură foaia deschisă în faţa soţului ei. El nu tăcu decât să-şi adauge semnătura, fară să se intereseze de ceea ce scrisese ea.CAPITOLUL XXI

Informaţia dată de Lionnette despre hotelurile din Hyères se dovedi falsă, cum şi era de aşteptat. Vicontesa Clapier era dintre acele persoane care pun deasupra oricăror merite pe cel de a poseda informaţii despre tot şi care preferă să improvizeze orice decât să rămână fără replică la o schimbare a discuţiei. Strălucirea caracterului ei nu acoperea decât o pregătire mediocră, o experienţă mărginită doar la mondenităţile burgheze şi adesea se afla în situaţia de a nu avea habar despre cele vorbite în faţa ei. Amélie, care-şi cunoştea foarte bine cumnata şi care, între ieşirea din mănăstire şi măritişul ei, o avusese de multe ori drept însoţitoare, adoptase sistemul de a nu o crede

niciodată. în salonul şefului de gară, la Paris, ea o lăsase să vorbească, perfect hotărâtă să nu ţină seamă de părerile acestei femei care îşi vâra nasul peste tot.

Şi se felicită pentru asta. Hotelul Parcului, celebritate locală, unde locuise tânărul comandant Bonaparte, pe vremea când această clădire nu era încă decât „Casa Fihle", se bucura de toate avantajele. Nounouţ si înzestrat cu tot confortul, situat Iii plin oraş, modem, îşi justifica numele printr-o niaïê grădină unde se adunau plantele cele mai deosebite. A doua zi dimineaţă, după sosirea tinerei perechi, stăpâna hotelului îi făcu Améliei onorurile acestui domeniu. Camelii, begonii, pittos- porum, acaju din Madera, moşmoni din Japonia, palmieri din noua Olandă, aclimatizaţi de curând, si ceea ce stăpâna hotelului numea „cactuşii ei", nişte plante barbare, înarmate, în formă de animale, reunite în masivuri de curiozităţi, toate aceste ciudăţenii, pusé în valoare prin lipsa gazonului, aveau prin ce surprinde şi deruta pe turiştii parizienii Amélie se simţea la mii de leghe de aleea Impératrice; se ataşă de îndată de acest parc.

îi plăcea să se plimbe prin el la braţul cumnatului Edgar, pe care îl găsise când se dăduseră jos din tren, şi pe care-l simpatiză de la prima vedere. Copilul cu privirea pură, pe care
Victorin îl sâcâise atâta odinioară, era aeum un tânăr de douăzeci şi doi de ani, înalt, cu chip prelung şi meditativ. Din ordinul facultătii, nu ieşea, în acest tinut al soarelui veşnic, fără

o umbrelă verde, al cărei reflex îi sporea paloarea. Acest clopot verzui sub care trăia ca o plantă protejată, mersul lui reţinut, vorba rară şi plăcută făceau din Edgar o fiinţă puţin comparabilă cu alţii, şi Amélie recunoscu în el, dacă nu trăsăturile, cel puţin întregul farmec al doamnei Théodorine. Părea pe jumătate feminin, o repetare pe jumătate virilă a mamei sale. El fii cel care o duse pe Amélie la un dentist bun, a cărui adresă o luă de la propriul său medic. Tânăra femeie îl lăsă pe doctor să-i examineze dintele atins; omul de

artă declară că-i sărise o aşchie de smalţ. Dar dintele rămăsese intact, anunţă doar că
3 5 '9
ivoriul, nemaifiind protejat în acel loc, se va pigmenta. Era inevitabil, zise dentişţul; tot ceea ce putea face era să pileascâ partea lovită, în aşa fel încât doamna să nu mai fie jenată.

Amélie fu de acord. După pilire, într-adevăr nu mai simţi aproape nimic. Dar, după o lună, micul loc începu să se îngălbenească; cu timpul pata deveni maronie. Tânăra femeie n-avea să se obişnuiască niciodată cu pata asta. Se privea în oglindă, sau o căuta cu vârful limbii, o regăsea, o resimţea maşinal, mai ales în momentele sale de reflecţie. în anumite zile i se întâmpla să exagereze inconvenientul; i se părea că pata se observa prea tare şi că din pricina asta era desfigurată. In sfârşit, ea deveni unul dintre acele necazuri mărunte care se strecoară în urzeala vietîî zilnice şi sfârşesc prin a se încorpora în ea. Amélie, luă seama, vorbind, să nu lase să i se mai vadă dinţii de care fusese atât de mândră; şi schimbă surâsul: surâdea, aîungindu-şi buza superioară, ceea ce-i dădea, pentru moment, un aer de reticenţă.

Edgar voi să-si distreze neamurile eu câteva excursii. Mer- seră cu trăsura sa admire ruinele antice Pompon iana şi noile vile, în construcţie încă, de la Carqueiranne. îi duse să viziteze, după vechile saline de la Fabrégue, pe cele moderne, de la Pesquiers, unde domnul Clapier avea interese.

Aceste plimbări părură să-l distreze pe Victorin.

- Voi fi dezolată, îi zise atunci Amélie, să te văd renunţând din pricina mea la drumuri mai obositoare, unde nu te voi putea urma.

- Presupuse bine că acest scrupul nu-l va opri pe soţul ei: îi vedea adesea aerul de ezitare, mutra oamenilor inapţi să-şi ocupe timpul liber. Amélie dorea mai ales ca» el să nu se plictisească lângă ea, şi acum înţelegea destul pentru a se preface că-i ignorează lipsa de imaginaţie.

- Dacă, de pildă, te gândeşti la o partidă de pescuit... reluă
ea.

Dar Victorin nu pusese niciodată piciorul pe apă.

- Sau la o plimbare, călare? adăugă Edgar, care cunoştea mai bine gusturile fratelui său.

- Cum? răspunse repede celălalt. Există pe aici cai pentru călărie? Ştii vreun grajd?

- Da, ştiu unul destul de bine echipat şi pe care-l frecventează englezii în trecere pe aici.

Victorin se ridică în picioare, îşi puse ceaşca pe masa din grădină, unde Amélie servise după masa de prânz cafeaua. Voi să se ducă să examineze imediat acele grajduri. Zilele i se păreau lungi. Simţea o mare nevoie să se ¿heltuiască fizic, între dimineaţă şi seară, căci nopţile tânărului, în loc să-i sleiască forţele, i le întăreau. Punctele de comparaţie lipseau, confidenţele camarazilor mai vârstnici lipsindu-i şi ele, bănuia poate si mai puţin decât nevastă-sa cât de incomplete' erau legăturile îor. Se acomodase şi, în general, era făcut ca să se mulţumească cu ceea ce obţinea fără greutate, se potolea repede şi prost, dar des. Acest lucru îi fusese de-ajuns ca să-i transforme existenta. Un echilibru normal succedase adolescenţei artificial prelungite prin regimul de la Javel. Acest trup viguros şi sănătos cunoştea în sfârşit potoliri fireşti, somnuri liniştite, deşteptări destinse şi o viaţă atât de nouă îi dădea o mai bună conştiinţă a organismului, a sângelui, a braţelor şi picioarelor sale. Noaptea terminată, o primă masă înghiţită cu poftă în camera soţiei sale, în faţa ferestrei deschise spre aerul curat, matinal, pe care primăvara nu-l încălzise încă, si Victorin simţea nevoia de mişcare. Lenea acelei şederi la Hyères, pe care n-o însufleţeau decât plimbările cu trăsura şi discuţiile, pe scaunele de fier din grădină, îl apăsa.

Această distracţie a plimbărilor călare sosise drept la ţanc. Edgar, din pricina sănătăţii sale, nu putea face echitaţie cu fratele său şi Amélie se declară şi ea a nu fi în stare. Victorin trebui să se mulţumească deci cu compania unui rândaş din ţinut care-l călăuzi spre

portul Brégançon, spre Bormes sau pădurea Maures. Se întorcea încântat, cu pometii aprinşi, lihniţ de foame, pierzându-se, mai mult în detalii despre iapa pe care mergea călare, o frumoasă roibă numită» Balkis, decât despre priveliştile întâlnite: Amélie, care-l studia tot mai atent, observa cu plăcere această însufleţire. '

în fiecare dimineaţă, Edgar trebuia să se ducă la abator, ca să bea un pahar cu sânge proaspăt. îi mărturisi cumnatei sale că această cură îi devenea din ce în ce mai penibilă.

- în ce parte se află abatorul ăsta? întrebă Amélie.
- în noile cartiere, în dosul hotelului.
- în sfârşit, nu e prea departe?... Mi-a venit o idee, cumnate. Nu mă mişc destul, şi fiindcă Victorin iese călare aproape în fiecare dimineaţă, ţi-aş rămâne obligată dacă m-ai lua şi pe mine la ora la care-ti faci cura. Eu te voi însoţi acolo, iar

dumneata mă vei ajuta pe urmă să fac câţiva paşi la braţul dumitale. Ne vom aventura puţin în vechiul oraş.

Tot prin aceleaşi procedee Amélie Clapier câştigase şi prietenia doamnei TÎiéodorine. Abatorul îi văzu zilnic pe tânăra femeie şi pe cumnatul ei. Nouă şi curată, această clădire luase de puţină vreme locul vechiului abator din strada l'Almanarre, situat la marginea acelui mic canal, căruia i se spunea Spălă- torul-de-Maţe şi care atâta .vreme umpluse de duhoare împrejurimile. Administraţia noului abator rezervase o cameră în casa paznicilor persoanelor care veneau pentru sânge. Existau aici nişte bănci, aşezate de-a lungul celor patru pereţi daţi cu var, iar paznica, împopoţonată cu un şorţ alb, aducea clienţilor căni înalte de porţelan gros, pentru ca vederea băuturii să nu-i indispună. Aşa că locul, cu vad destul de bun, căci Hyères se bucura de o mare reputaţie printre bolnavi, te îndemna să te gândeşti, mai rustic, la salonul unei staţiuni termale. Până şi gestul prin care consumatorii se ţineau de nas cu mâna stângă, ducându-şi cu dreapta, la buze, cana aburindă, evoca obiceiurile oraşelor cu ape feruginoase.

Edgar întâlnea acolo diverse persoane care-şi petreceau iarna în Sud, cu care până la urmă începuse să schimbe saluturi, ba chiar şi câteva cuvinte. Doi sau trei dintre ei i-au fost prezentaţi şi Améliei, care-si urma cumnatul până în sala mică, unde adesea lua cana cu sânge din mâinile paznicei, ca să i-o dea ea însăşi bolnavului. Aşa că paznica, auzind spunându-i-se doamna Boussardel, într-o dimineaţă, când aceasta îi dădu câteva jucării pentru copii, femeia vrând să-şi arate bunele sentimente, îi declară, cu accentul si cii familiaritatea tinutului:

- Doamna îmi va îngădui să-i spun că a făcut bine venind aici după domnu. Acu n-o să mai dureze mult până ce-o să-şi recapete culorile! Ducea şi el dorul iubitei, iaca!

Şi la mişcarea pe care-o făcu Amélie, ea adăugă o reverenţă:

- O spun cu tot respectul pe care-l datorez!

- Sunt dezolat să te văd expusă unei astfel de erori, zise Edgar, după ce făcură câţiva paşi pe alee.

- Lasă, cumnate, ce importanţă are?

Se simţi destul de repede obosită, în acea dimineaţă, şi preferă să se întoarcă la hotel, fără să mai facă plimbarea obişnuită pe vechile străzi. Câteva zile mai târziu, în timpul uneia dintre discuţiile lor în doi, ea îl rugă pe Edgar să-i vorbească despre ceilalţi fraţi şi surori ale sale, despre tatăl, unchiul şi mătuşile lui, mai ales despre doamna Théodorine, şi tânărul băgă de seamă, cu mirare, că Amélie nu stia aproape nimic despre Boussardeli. Făcu portretul moral al fiecăruia: ea asculta- cu atenţie atât de mare, ca si cum această înşiruire a familiei în care intrase i-ar fi dat cheia propriului ei viitor. Dar nu lăsa să se vadă nimic; se părea că acceptase diil principiu toate consecinţele căsătoriei sale. Numai că acel fatalism nu se potrivea cu limpezimea caracterului ei, chiar dacă ţineai seama de moravurile obişnuite ale unei vremi şi ale unei clase în care fetele nu se măritau după preferinţele lor.

Edgar vorbea; era imparţial şi clarvăzător; îi judeca pe ai săi şi se încredea destul în Amélie ca să nu-i

ascundă aprecierile pe care simţea bine că le va face si ea după puţină vreme. în sfârşit, se înfiripase între ei acea sofidaritate tacită dintre două fiinţe care, cu toată deosebirea de fire, vârstă şi sexe, se recunoscuseră ca făcând parte din aceeaşi familie umană şi care, fără cea mai mică stânjeneală, voiau să-si vorbească în limba lor.

Această discuţie îi îngădui Améliei să-i cunoască mai bine pe Boussardeli; ae-acum încolo se putea orienta în noua sa patrie. Totuşi, nu-l întrebase nimic despre Victorin, şi Edgar nu suflase o vorbă despre el.

Vorbi şi ea la rându-i despre familia Clapier, dar într-un fel ciudat. Cumnatul ei nu lăsase în umbră decât un singur Bous- sardel, ea nu scoase la lumină decât un singur Clapier, bunicul ei, dispărut de multă vreme. Dădu amănunte despre el, îi istorisi viaţa, îl desemnă ca pe autorul averii lor. Primul Clapier, conte, răspundea primului Boussardel, agent de schimb.

Dar asupra acestei case, umbra lui Napoleon se întindea şi mai mult. Bunicul Améliei nu era altul decât acel Clapier care jucase un rol atât de mare în stabilirea cadastrului parcelar prescris de împărat în 1807. Pus pe lista înnobilărilor din 1808, drept răsplată pentru serviciile aduse, contele Clapier renunţă la funcţiile sale, în timpul primei Restauraţii, le reluă în timpul celor „0 sută de zile", apoi părăsi definitiv viaţa publică, după Waterloo. Istoria Clapierilor, care se apropia într-un fel de cea a Boussardelilor, se deosebea prin faptul că Boussardelii proveneau dintr-o origine obscură, dar de atunci crescuseră, şi fără îndoială că aveau să mai crească, în timp ce Clapierii, descinzând dintr-un strămoş cu un nume celebru, începuseră să degenereze.

După venirea la tron a ramurii mezine, bunicul Améliei reintră în viaţa privată, unde rămase până la moarte. Amprentei profunde lăsate de Napoleon în acest spirit i se adăugase influenta filozofilor celuilalt secol, combinaţie frecventă în familiile burgheze, care vor trece pe primul plan al scenei civile sub Imperiu, şi care totuşi, având câte

ceva şi înainte de Revoluţie, nu vor intra fără avere, sau fără traditii în suita împăratului. Chiar după 1815, contele Clapier îi mai cita încă pe Voltaire şi pe Rousseau, primul totuşi mai voluntar ca al doilea, căci dacă anumite idei ale genevezului aveau pentru el valoare de dogmă - ca de exemplu ideea alăptării materne, care se practicase întotdeauna în familia sa - contele era prea raţional ca să ia drept literă de lege părţile utopiste ale *Contractului Social.* în sfârşit, el pretindea că are ascuţime de minte, dar când se retrase din afacerile publice, aceasta ascuţime se întoarse, firește, spre afaceri, unde experienţa şi capacităţile sale aveau să-şi găsească din plin întrebuinţarea.

Participase la atâtea inovaţii si atât de vaste, încât orice noutate îl amuza. Aşa se face că m 1832, în baza unui articol apărut în *Journal des Savants,* crezu în viitorul unui nou îngrăşământ, recent introdus în Spania de o navă din Peru; era un fel de pulbere, pe care-o numeau minerală, şi în stare să înlocuiască cu folos, în culturi, îngrăşământul animal. Amélie cunoştea detaliile acestei istorii şi le expunea cu aceeaşi siguranţă pe care copiii Boussardel o aveau când vorbeau despre terenurile lor.

Pe cale consulară, contele Clapier se informă despre locurile de unde se putea aduna această substanţă şi corespondenţii îi găsiră două insuliţe stâncoase, necultivate şi nelocuite, bătute de Oceanul Pacific, dinspre coasta peruviană, şi care ofereau zăcăminte bogate. Dar primele tentative de exploatare în Europa a faimosului îngrăşământ eşuară la acea epocă, aşa încât contele Clapier, căruia nu-i plăcea să se însele, şi care voi să cumpere imediat insuliţele, le plăti foarte ieftin.

Nouă ani mai târziu, când poate nici nu se mai gândea la această afacere, al cărei dosar zăcea în dulapurile sale, ziarele publicară că Bordeaux, Londra, Hamburg şi Anvers primiseră, între martie si octombrie 1841, douăzeci şi trei de vapoare, pline cu mai bine de şase mii de tone de guano. Acel guano se vindea cu

douăzeci şi opt de lire sterline tona, şi dacă ştiai să-l foloseşti dădea rezultate surprinzătoare. Provenea din trei insule numite Chinchas, proprietatea guvernului peruvian şi a căror, prelungire stâncoasă o alcătuiau tocmai cele două insuliţe ale bunicului Améliei.

Rămânând surd mai întâi la solicitările Casei din Lima, concesionarea exportului, apoi la cele ale guvernului peruvian, când acesta redeveni stăpânul antreprizei, proprietarul a cèea ce se numi în această afacere „insuliţele franceze" stiu să-si

"3 ? 5

menţină drepturile, fără a pleca în Peru, căci acel pioner era un sedentar. Această rezistenţă dură până în ultimii ani ai domniei lui Louis-Philippe, când contele Clapier îşi vându în sfârşit stâncile contra unei sume considerabile, nu fără a-şi rezerva, îh această afacere a guvernului peruvian, nişte profituri foarte frumoase; după care muri lăsându-i fiului său mai mare, tatăl Améliei, tot ceea ce adusese si va mai aduce încă contilor

" - 3 3

Clapier guano-ul.

Toate astea nu-l ajutară pe Edgar să afle mare lucru despre Clapieri. Rezerva păstrată de Amélie în privinţa lor era vădită, după francheţea cu care el îi înfăţişase pe Boussardeli.

Cel mult tânăra femeie lăsă să se întrevadă caracterul mamei sale când îi povesti că doamna contesă avea pasiunea terenurilor ieftine- Era într-adevăr o femeie lipsită de fineţe, care afecta o mare competenţă în afaceri şi pe care soţul ei 11-0 asculta. Aşa că, neapreciată, se năpustea asupra casetei personale, pe care o folosea în operaţii meschine, păguboase, dar frecvente, şi prin ;<sta se asemăna (iestul de bine cu acei amatori de antichităţi care-şi risipesc banii pe o sută de bibelouri de mâna a treia, şi-şi fac un muzeu cii fleacuri, în loc să cumpere o dată pe an o piesă frumoasă. De îndată ce mama Améliei auzea vorbindu-se de o landă sau de un teren mlăştinos cu o sută de franci pogonul, visa să devină stăpâna lui. Călătoria de nuntă a fiicei sale îi sugerase dorinţa unei

noi achiziţii de acest gen. La Paris, înainte de plecarea tinerilor căsătoriţi, când contele Clapier îl rugă pe Victorin să profite de şederea la Hyères ca să se ducă să privească de aproape salinele de la Perquiers, imediat contesa, care-şi închipuia că rivalizează astfel cu soţul ei, îsi exprimă dorinţa de a cumpăra în acea regiune câteva zeci cfe hectare; dorea deci informaţii despre prêt şi, la o adică, să înceapă chiar discuţiile. Victorin făgădui, (iar doamna Théodo- rine avu grijă să-i scrie despre asta lui Edgar. El se duse de îndată la cea mai bună agenţie din Hyères, luă informaţii şi alcătui un mic dosar, cu acel simţ al afacerilor imobiliare care devenise obişnuit Boussardelilor şi dezvoltându-se în ei fără nici un efort. Dealtfel, de îndată ce sănătatea avea să i se restabilească puţin, Edgar urma să intre în biroul tatălui său, ca o prevedere pentru ziua în care va împărţi acest birou cu Victorin; căci Amaury, cel mai tânăr, era abia al treilea la succesiune; el manifesta asemenea înclinare pentru artă, încât părinţii săi, neliniştiţi, dat totodată şi încântaţi de această îndepărtare de la gusturile obişnuite ale familiei; aproape că se hotărâseră să-l lase să facă pictura, măcar cu titlu de încercare.

Edgar nu credea că va găsi în vecinătatea oraşului terenuri care să convină contesei Clapier. Solul câmpiei din Hyères, la fel de favorabil florilor, trandafirilor ca şi viei, dudului, până şi trestiei de zahăr, nu era bun pentru această speculantă: prea fertil, i s-ar fi părut prea scump. Ca să găsească unul pe gustul ei, trebuia să înainteze în pustiurile capului Bénat, sau să ia o barcă şi să se ducă în insule.

La câteva zile după sosirea tinerilor soţi la Hyères, Edgar le expuse situaţia cercetărilor sale şi ideea de a se îmbarca pentru Porquerolles, Port-Cros sau insula Levantului o încântă pe Amélie. Insulele de Aur, aşa li se spunea, exercitau o vie atracţie asupra imaginaţiei ei de pariziană. Dar erau încă sălbatice; vizitarea lor cerea adevărate expediţii. Totuşi, călătoria de nuntă trebuia să continue mai întâi în Corsica, apoi la Nisa, şi Amélie se temea să-şi facă prea multe proiecte şi să se

ataşeze prea mult de Hyères. în acel moment, Victorin, între două plimbări pe cal, îi făcu surpriza unei dorinţe:

- Mă simt foarte bine la Hyères, rosti el aşezându-se la masă, în stânga soţiei sale, într-o seară în care ea îl reţinuse pe Edgar la ei. Şi tu, (fraga mea?

Două săptămâni îi fuseseră de-ajuns ca să-i dea o oarecare prestanţă. După câteva zile de buimăcire aidoma unui animal care nu înţeîege imediat că i se redă libertatea, Victorin Boussardel se obişnui cu noua sa stare. Nu mai găseai la el mare lucru din internul de la lavei, nici privirile piezişe pe sub pleoapele grele, nici obiceiul să consulte conducerea pentru cel mai mic gest. îşi plătea anii de supunere dând dovadă de mici iniţiative, mai puţin îndrăzneţe, e adevărat, căci îşi încerca puterile şi-si pregătea punctele de sprijin. Imita-manierele şi ticurile tâtăfui său, ca pentru a se revanşa faţă de tutela în care-l ţinuse acesta. îl puteau vedea adesea bombându-şi pieptul şi vârându-si degetele în răscroitura vestei, aşa cum Hippolyte Flandrin îl imortalizase pe pânză pe agentul de schimb. Amélie răspunse că şi ei îi plăcea la Hyères.

- Ce-ai zice, reluă Victorin, dacă am rămâne aici, în loc să alergăm prin hanurile corsicane? Cu siguranţă că nu vom mânca atât de bine acolo, adăugă el dând pe gât, după ciorbă, un pahar din acel vin de Cassis pe care-l aprecia grozav, şi a cărui tărie, după atâtia ani la Javel, udaţi de fadul vin cu apă, îl cam ameţise în primeie zile.

- M-ai luat pe nepregătite, dragă, răspunse Amélie, care schimbă o privire mirată cu Edgar, dar, dacă nu m-aş gândi decât la mine, aş subscrie cu plăcere la ideea ta. Oraşul îmi place, şi hotelul..! în sfârşit, n-am înnodat aici cea mai fraternă dintre prietenii?

Edgar, la dreapta ei, răspunse printr-un surâs. Masa pensiunii le îngăduia această discuţie particulară. Mesenii, aşezaţi în faţa tacâmurilor lor, perechi sau cu familiile, discutau intre ei gălăgios, fără să se preocupe de vecinii de vizavi, ceea ce instituise în jurul mesei convorbiri separate, rupte de discuţia generală.

- Mă temeam, reluă Amélie, să nu te plictiseşti din pricina monotoniei zilelor.

Oh! Nu-ţi fă griji din pricina asta! strigă Victorin. Mi-am reluat deprinderile şi sunt departe de a fi epuizat toate plimbările prin împrejurimi

- .Dar să nu-i supărăm pe părinţii noştri şi mai ales pe tatăl tău, care ne-a întocmit itinerarul cu atâta grijă. Parcă-l văd în cabinetul lui, în seara când ne-a adunat în jurul lămpii, şi ne-a făcut, pe hartă, traseul locurilor unde urma să plecăm...

-Oh! Tata... zise Victorin, clătinând din cap cu ifos. Tata n-are, desigur, intenţia să ne mai tuteleze acum, când suntem căsătoriţi! Să nu crezi deci că se interesează din cale-afară de faptele şi gesturile noastre. La urma-urmei, draga mea, ne-a condus la tren si de acolo» noapte-bună!

Amélie se mroşi violent şi-şi plecă iute capul spre farfurie, fără ca soţul ei să observe acest lucru. Te-ai fi înşelat totuşi căutând subînţelesuri în cuvintele lui Victorin şi maliţii ascunse în actele sale. Libertatea lui avusese poate, ca prim efect, să-l facă să înveţe că şireteniile şi ipocriziile sale deveniseră inutile. Dezvoltarea lui actuală, fizică şi morală, pe care-o căpătase, ca să spunem astfel, coborând treptele bisericii Saint-Honoré- d'Eylau, felul în care îşi ţinea capul, sunetul vocii în care recunoşteai satisfactia de a se afla în lume, un sentiment al

5 > 5

superiorităţii sociale, în sfârşit, o seninătate atât de specifică Boussardefilor, întreg acel aer demonstra că de acum încolo, ca să-şi atingă scopurile, nu-şi va curba şira spinării şi nu va urma căi întortocheate.

- Dumneata ce spui de asta, Edgar? întrebă Amélie.

-Dacă deplasările, răspunse Edgar, nu vă încântă nici pe

unul, nici pe celălalt, nu văd de ce să faceţi acest lucru.

Edgar îşi aminti că singura dorinţă exprimată de tatăl său fusese ca tinerii căsătoriţi să rămână cat de cât sub controlul lui. în ce priveşte restul, Victorin nu se înşela. Regulile burgheze admiteau şi chiar cereau ca un bărbat tânăr şi o femeie tânără, încorsetaţi până la căsătorie de cea mai strictă educaţie, să-şi vadă lanţurile căzând chiar a doua zi după nuntă.

Victorin iu satisfăcut de asentimentul fratelui său. îl prefera lui Amaury. Edgar era bunătatea însăşi,

blândeţea, discreţia şi îndemânarea; nu-l făcuse niciodată pe Victorin să-i simtă superioritatea de copil deştept, crescut mult mai liber, măgulind mai mult mândria părinţilor' şi fiind parcă mult mai mult vlăstarul lor. In vreme ce Amaury-, cu darurile sale strălucite, aproape agresive, nu- se dăduse niciodată în lături să-şi umilească fratele mai mare si să se răzbune astfel pentru bătăile crâncene din copilărie. în siarşit, Edgar era un ora bolnav şi, în faţa lui, Victorin se simţea atât de plin de sănătate, de vigoare şi de siguranţă trupească, încât acest lucru îi inspira bunăvoinţă şi chiar afecţiune.

Tânăra pereche hotărî deci să rămână, si o scrisoare a agentului de schimb sosită în curând le aproba şederea. Rezultatul acestei hotărâri fu că Edgar organiză expediţiile în insule. Victorin întrebă dacă aveau nevoie de el. Atentă să nu-l facă niciodată să se simtă constrâns, Amélie conveni că avându-l pe Edgar, ghidul pus la dispoziţie de agenţie şi un *groom* de la hotel care va duce pliantele şi şalurile, personalul expediţiei va fi suficient.

Turiştii trebuiau să se ducă cu şareta până la debarcaderul de la Tour-Fondue, în peninsula Giens. în prima zi a traversării, Victorin îi însoţi călare. O văzu pe soţia lui sărind în barcă şi asezându-se în spate. Blândeţea vântului îi îngădui Améliei să-şi păstreze umbreluţa cu mâner pliant, făcută din acelaşi ecosez roşu si verde, cu care era si ea îmbrăcată. în momentul alcătuirii

trusoului, Lionnette dăduse indicaţii pentru această toaletă, pe care Amélie o lăsase la început în dulapul ei, considerând-o prea ţipătoare. Dar soarele puternic al Sudului, sărbătoarea culorilor cu care ochii i se obişnuiseră, dorinţa de a apărea în plimbările sale, la braţul cumnatului ei, îmbrăcată după ultima modă, ca şi celelalte vilegiaturiste, şi poate şi alte sentimente îi alungară timiditatea, şi de atunci arbora cu plăcere culorile vii. Ştia că se potrivesc tenului ei mat, părului de un brun atât de pătimaş.

Luntraşul desfăcu parâmele. Lumina dimineţii domnea pretutindeni, însoţită de tăcere; marea era frumoasă, albastră, netedă; insulele străluceau în depărtare. Pânza aurie şi sidefie se umflase ca o scoică mare, barca viră, se desprinse de la mal, alunecă. în semn de adio,'Amélie îşi agită vălul. înfipt bine în şa, Victorin salută şi, brusc, întorcând calul se depărtă în galop. A treia zi dimineaţă, căci pentru a-l menaja pe Edgar nu se duceau pe insulă două zile la rând, Victorin, călărind pe lângă şaretă, n-o conduse decât până la Notre-Dame de l'Ermitage, iar a treia oară, se opri la râul Roubaud.

Edgar nu se înşelase prevăzând mai multe expediţii. Insula Porquerolles, vizitată prima, nu le oferi nimic interesant. Era pe atunci despădurită pe porţiuni mari, arsă şi înnegrită de râvna unui chimist genevez care o luase în antrepriză şi-i exploata lemnul de brad pentru fabricarea sodei şi a potasiului.

Port-Cros scăpase de această devastare. Ca să se ducă în această a doua insulă, se îmbarcară la Vieux-Salins, mult mai aproape de Hyères decât Tour-Fondue. Aşa că în cea de-a doua săptămână, barca veni aici să-i ia pe parizieni, şi Victorin se folosi de ocazia acestei schimbări ca să nu mai însoţească deloc şareta. întregul Port-Cros aparţinea ducelui dé Vicence care nici nu voia să audă de vânzare, dar care, în afară de nişte culturi puţin dezvoltate, îşi trăgea venitul din locaţia mai multor terenuri de vânătoare. Edgar începu, pe ocolite, discuţiile cu reprezentantul ducelui; nădăjduia să obţină un contract cu promisiunea de vânzare, şi în condiţii avantajoase, vreo cincisprezece hectare la malul mării, de partea cealaltă a micului lanţ de munţi de la Port-Man. Locul ales, tocmai la gura strâmtorii Grottes, era mărginit la nord-est de podul Tuf, la sud-vest de capul Baiou.

Amélie îi ură succes în afacere ca şi cum ar fi fost adevărata beneficiară, când de fapt nu era vorba decât să satisfacă o manie a mamei sale. Dar locul, pe care contesa Clapier îl cumpăra fără să-l vadă şi pe care poate că nu-l va vedea niciodată, era surprinzător, plin

de o frumuseţe solitară, intactă, virgiliană, depăşea destinaţia.

- Ah! cumnate! strigă Amélie, când afacerea, odată pornită, ea se reîntoarse la capul Baiou ca să şi-l imprime în memorie şi să poată, zicea ea, să-l descrie mamei sale într-o scrisoare. An, cumnate, ce priveliste! închipuie-ţi cam ce-ar însemna viaţa aici, într-o casă pe care s-o construieşti în partea cea mai adăpostită a terenului, o casă care să respecte stilul ţinutului şi să se armonizeze culorilor naturii...

La întoarcere străbătură potecile povârnite de la Vigie, care tăiau valea Solitude. Amélie mergea la braţul lui Edgar; ştia să-l ţină de braţ fără să se lase greu, si acest gen de menajamente pe care-i plăcea să le aibă, ea, ătat de viguroasă, faţă de acest cumnat atât de delicat, sporea prietenia care-o mâna spre el. Se îmbarcară mai curând ca de obicei, aşa că putură să-i spună luntraşului să îndrepte barca spre Bénat, de unde urmau să se reîntoarcă de-a lungul coastei, pe la fortul Brégnaçon şi pe la Estagnol. .

Pânza fu umflată şi barca luă viteză. Aşezată în spate, între pliurile rochiei sale ecosez, Amélie îşi lăsase capul pe spate, ceea ce făcu să i se bombeze puţin gâtul. Refuză şalul pe care
Edgar, instalat lângă ea, i-l oferi, si, după o clipă, începu să fredoneze, cu buzele închise. Ecfgar o privi cu un surâs întrebător. Ca pentru a-i răspunde, ea deschise încet gura, trase aer în piept şi cântă:

Lâncezeala...

în singurătatea marină vocea i se ridica gravă, bogată, teatrală:

... în care durerea m-aruncă - Şi
din care eu nu vreau să ies Căci
mi-e dragă durerea-mi adâncă Şi
mi-e drag s-o visez cât mai des!

îşi întrerupse cântecul pentru o foarte scurtă pauză şi

repetă: *Şi mi-e drag s-o visez cât mai des!*

Pe urmă, aşteptă coborându-şi pleoapele, asciiltând, desigur, în sinea ei, riturnela acompaniamentului. Deşi prefera muzica serioasă, avea ô slăbiciune pentru această melodie care, spunea ea drept justificare, îi punea mai bine în evidenţă vocea de contraltă. Acesta era şi motivul pentru care contesa îi îngăduise să studieze *Melancolia,* ale cărei cuvinte nu se potriveau totuşi cu ceea ce se cuvenea să spună o fată tânără.

Barca începu să meargă paralel cu coasta şi, din acel moment, un vânticel slab îi opuse rezistenţă exact atât cât să-i imprime o legănare suplă şi regulată. Amélie, la al doilea cuplet, se puse de acord cu ritmul bărcii care-i lungea cadenţa cântecului şi-i sporea amploarea. Chipul ei alb, sub toca roşie şi verde, se însufleţise; tânăra femeie nu-l privea pe Edgar, aşezat lângă ea; privirea îi rătăcea în depărtare. Pieptul, foarte'sus, deasupra corsajului, se ridica întocmai ca al unei cântăreţe la teatru; vocea i se înfierbântase:

Căci chinul din inima tandră a
mea E-un chin prea plăcut de
păstrat Şi chiar de-ar putea fi
cedat N-aş voi, n-aş lăsa să mi-l
ia. Lâncezeala în care durerea m-
aruncă
Si din care eu nu vreau să ies... >

Amélie isprăvi cupletul, îşi întoarse faţa, şi emoţia i se potoli. Barcagiul, ghidul, ***groom-xA*** se priveau dând din cap. Edgar tăcu. După un timp destul de lung, spuse:

- Victorin nu te-a auzit niciodată?

-Nu.

Tăcură din nou.

- Când fratele dumitale a venit pentru prima oară la noi," mama a vrut să cânt, dar... împrejurările nu erau favorabile. Am refuzat. ■

Mai tăcu un moment; barca se legăna pe valuri şi Edgar zise:

- îţi mulţumesc că ai cântat.

? ?

Astfel, Amélie Boussardel se ataşă de noua ei familie prin alte persoane decât soţul ei. Aprilie sosi si aduse, ca deseori în această regiune, câteva zile urâte. Améiie şi cumnatul ei îşi încetară plimbările, dar nu si Victorin. Pornea călare, chiar dacă cerul era întunecat, şi, în zilele ploioase - cazinoul din Hyères nefiind atunci decât în fază de proiect - se ducea la „Cercul Mediteranei" sau la „Clubul din Hyères", unde exista o sală de scrimă. Aici petrecea după-amieze întregi. Amélie, dimpotrivă, rămânea la Hotelul Parc, şi aştepta vizita lui Edgar. Când salonul era liber, îl cereau pentru ei, îşi plasau *groom^*ul, investit cu paza, în faţa uşii, şi făcea o oră de muzică, fiindcă Edgar ştia să cânte destul de bine la pian ca s-o acompanieze pe cântăreaţă. Pândeau prima înseninare a Vremii; atunci ieşeau şi se hazardau până în oraşul vechi. Amélie îi cunoştea' de-acum toate curiozităţile: avea acolo colturile ei favorite, itinerariile ei.

Într-o zi cu vreme acceptabilă, după ce Victorin dispăruse imediat ce-şi bău cafeaua, ea se lăsă condusă de Edgar la biserica Saint-Louis, a cărei severitate romană îi plăcea; când ieşiră de acolo ea îl rugă să urce spre vechea poartă, pe un drum pe care nu-l cunoştea. Perechea o apucă astfel pe strada Regală spre turnul oraşului, trecu pe strada Bourg-Neuf şi o luă la stânga, pe strada Rempart.

Edgar, care cerceta înfăţişarea caselor, după vreo douăzeci de paşi spuse:

- Aceste locuri nu-mi inspiră încredere.

- Haidem! zise Amélie surâzând. Din pricina câtorva copii zdrenţăroşi care se bălăcesc într-un râu îmi crezi siguranţa amemntată?

5 Voi să-şi strecoare mâna în pungă, ca să arunce câţiva bănuţi copiilor, dar Edgar îi opri gestul.

-'Nu de spectacolul acestor copii mă tem eu, zise el. Amélie deschise ochii mari şi. nu văzu decât un fel de taverne cu uşile întredeschise şi cu nişte lanterne spânzurate deasupra, neluminate la acea oră. Dm acele cocioabe răzbătea zgomot de voci, râsete de femei, uneori scârţâitul unei mandoline.

- Ah! Sunt de acord că nu-i un tablou prea plăcut! spuse ea.

Grăbiră pasul, depăşiră o cumătră ţâţoasă, destrăbălată şi
nepieptănată, prăvălită pe unul dintre praguri, unde se încălzea la soare, şi care-i privi pe sub mâna brună făcută căuş. ■

- Cum se face, zise Edgar, care încercă să se îndrepte spre centrul oraşului, că nu mai găsim străduţa în stânga noastră?

De fapt, acea stradă, foarte veche, pe care mergeau, părea ruptă de restul oraşului Hyères.

- Să întrebăm care-i drumul, rosti Amélie, străduindu-se să dea impresia că se amuză de escapadă. El continuă s-o tragă după sine. Se opri brusc, o luă de mână, o întoarse pe călcâie şi zise:

-Să coborâm, să coborâm repede... Nu mai putem înainta...

-Dar...

- Pentru Dumnezeu, dacă... dacă ţii la demnitatea dumitale, cumnată, nu te întoarce şi vino după mine! Să mergem!

Consternată, ea se lăsă dusă, îndepărtându-se de uşa unei maghernițe pe care n-o văzuse şi în faţa căreia, legată de zăbrelele unei ferestre, aştepta iapa Balkis.

Incidentul nu schimba nimic în viaţa celor trei personaje. Fie că Edgar i-o fi vorbit lui Victorin, fie că o fi socotit inutil şi poate rău să-i facă acestui frate mai mare reproşuri în ce priveşte conduita, cert e că nu se produse vreo modificare. Tânărul căsătorit continua să dispară aproape în fiecare zi. Amélie, care nu văzuse

iapa, nu se îndoia de nimic; doar detaşarea amoroasă a soţului ei ar fi mirat-o, ar fi avertizat-o; or,

Victorin se arăta mereu acelaşi, noaptea, in ce-o privea pe nevastă-sa.

Nu se cuvenea să întrebe pe altcineva despre ceea ce fusese învăţat să socoată drept lucruri ruşinoase; uzanţele, disciplina din- tinereţe şi lipsa unui confident în care să aibă deplină îijcredere îl împiedicau să afle unele lucruri. Revelaţia unor plăceri mai depline, încercate cu partenere mai experte, nu-l iniţiase încă în meseria de soţ. Diferenţa pe care-o observa între acele femei şi soţia sa o punea pe seama cinstei Améliei. Socotea firesc ca o femeie din lumea lui, care nu cunoştea

perversităţile dragostei, să n-aibă aceeaşi îndemânare ca o curtezană experimentată, aşa că, nepriceperea şi răceala Améliei, în loc să-l respingă, îl atrăgeau. Neînţelegerea, începută în timpul nopţii din vagon, continua. Avea, pe de o parte, o nevastă cu care fusese însurat de familie, cate primise o educaţie severă şi care nu se preta la un anumit act decât cu rezervă, fară bucurie, din datorie, iar pe de altă parte, dezmăţatele pe care viciul le făcuse experte şi care erau gata să se preteze la orice brutalităţi. Satisfacţiile pe care Victorin le găsea alături de ele se potriveau cu organismul său viguros si cu senzualitatea lui simplă.

Dar printr-un contrast ciudat, oarecum logic totuşi la o astfel de fire, acele mulţumiri nu-l îndepărtaseră de Amélie. După perioada de lâncezeală a celor zece ani de la Javel, urmase, fără tranziţie, o perioadă explozivă. Cât avea să dureze? Un an, zece, toată viata? Deci lui Victorin, ale cărui simţuri nu dormitaseră

decât puţină vreme, nu-i displăcea să regăsească, lângă Amélie, în fiecare seară, farmecul mohorât şi taciturn, parfumul penitenţei amorului conjugal; unii beţivi, â doua zi după chef, beau, fără silă, apă chioară, si li se pare chiar că are un gust grozav.

Dealtfel, Amélie îî tulbura mereu. Senzaţiile pe care le încerca în patul lor conjugal nu se mai asemănau cu cele care-i puneau sângele în mişcare în strada Rempart, după cum nici Amélie nu se asemana cu; o oarecare Piele-de-Mătase, o Mascotă sau O Marie Turco. Amélie, fata contelui şi a contesei Cîapier, purta de-acum numele de Victorin Boussardel; ea îi aparţinea, şi nu-i aparţinea decât lui, şi nu numai ea, ci şi tot ceea'ce reprezenta existenţa ei socială - dotă, speranţe - măcar că tatăl şi mama lui Victorin nu-i vorbiseră niciodată clar despre această avere. Când se strecura sub cearşafuri, alături de Amélie, îşi simţea întotdeauna arterele pulsându-i ca la prima lor întâlnire din grădina de iarnă. Avea carne tare şi grea, nemişcată în braţele lui, un păr de o bogăţie, de o lungime care i se păreau a fi privilegiul claselor bogate - şi chiar şi era, în sensul că femeile sărmane atingeau rar pe atunci vârsta de douăzeci si cinci de ani fără să-şi fi vândut părul cei puţin o dată, fie din sărăcie, fie din pricina bolii - o piele pufoasă şi parfumată, taine apărate de o lenjerie aţâţătoare; Victorin, dezbrăcându-se mai puţin în acel pat decât in cele ale dezmăţatelor, toată acea feminitate alcătuită din indiferenţă, lux şi nepricepere îl umplea de o dulce dorinţă, care-i biciuia sângele, prelungea clipa plăcerii, îi lăsa întotdeauna un rest de poftă, şi încă nu-l blazase.

Cât despre Amélie, ea se obişnuise de-acum. îşi revenise după şocul nervos şi suferinţele îndurate în prima noapte; de-acum încolo, cu acel curaj fizic specific femeilor, îşi suporta bărbatul fără să se plângă. Noaptea odată isprăvită, doar prin simpla deschidere a ochilor, ea se spăla moralmente de sila şi de durerile încercate, şi începea să-si trăiască ziua ca şi cum această zi n-ar fi fost precedată şi nu avea să fie urmată de încercările de peste noapte.

Dacă şi-a schimbat cineva atitudinea, după surpriza din strada Rempart, acela a fost Edgar. Dar nu în aşa fel încât Victorin să bage de seamă, ori Amélie să nu-l creada că e puţin obosit. Căzu în melancolie. i

Afacerea de la capul Băiou fusese încheiată. Trebuiau să aştepte doar sfârşitul sezonului, pentru ca făgăduiala de vânzare să devină fermă'. Amélie şi Edgar nu se mai duseră deci pe insulă. Aproape că epuizaseră toate plimbările posibile prin vechiul oraş şi prin împrejurimi. îşi reluară obiceiul odihnelor lungi din grădina hotelului, ceea ce justifica şi oboseala momentană a lui Edgar, şi primele zile călduţe ale primăverii,

Amélie, care-şi alesese la început locui, sub clopotul opac al unui arbust decorativ de piiiosperum, trebui să şi-l părăsească; mireasma florilor, care se deschideau unele după altele, îi provoca dureri de cap. Regăsi aceeaşi umbră în dosul unei perdele de chiparoşi, cu acelaşi avantaj de a se vedea izolată de restul parcului. Aici începu ea, într-o zi, pe un ton serios, o discuţie cu cumnatul ei. "

-Dragă Edgar, iată-ne, socot, destul de buni prieteni ca să ne mai putem înşela în privinţa intenţiilor şi vorbelor noastre. El o privi brusc, cu atenţie, şi nu răspunse. Ea continuă:

- E inutil de asemenea să spun în ce măsură fiecare dintre noi, vorbind celuilalt, ştie că secretul va fi păstrat. Dar oricare-ar fi încrederea pe care cred să ţi-o inspir, e posibil ca la unele din întrebările mele să-ţi fie neplăcut să-mi răspunzi. în acest caz, nu te voi obliga şi nu voi blama tăcerea dumitale. Iată, aş vrea să-mi vorbeşti despre Victorin.

- Dar o voi face cu plăcere, zise Edgar, al cărui chip, la numele lui Victorin, se destinse.

-Nu stiu aproape nimic despre el, vreau să spun despre trecutul, tinereţea lui, nici despre evenimentele care au precedat apariţia lui la părinţii mei.

Amélie îşi asculta cumnatul, fără să-l întrerupă, aţintind asupră-i o privire intensă, aproape neliniştită, pe care n-o avusese cu câteva săptămâni mai înainte, când îl auzise vorbind despre ceilalţi Bpussardeli. Discuţia se stabili imediat pe un ton care vădea gravitatea subiectului, înţelegerea şi punctul de intimitate la care ajunseseră cei doi interlocutori. De

data asta, nu mai era vorba de o discuţie, ci de ceva care aducea a mărturisire. Ea aproba din cap şi lăsa să-i scape uneori câte un: „Aha!" gânditor. Dar Edgar nu spunea tot; mila lui înnăscută, exercitându-se atât asupra lui Victorin cât si a Améliei, trecea sub tăcere tot ceea ce-l putea înnegri pe unui şi afecta prea mult pe celălalt. Totuşi nu minţi nici un moment. Vorbi despre caracterul dificil al lui Victorin-copil, despre necazurile de diferite feluri pe care le făcuse familiei, despre situaţia în care se văzuse pus tatăl său de a-l supune unui regim deosebit; lăsă să se înţeleagă că, la Javel, fusese îmblânzită ceea ce numea, din pudoare, „turbulenţa lui Victorin", şi că nu i se slăbise frâul decât în ziua însurătorii. Lui Edgar, nu numai că i se părea echitabil ca Amélie să ştie adevărul despre multe lucruri, dar pricepu că, cu o femeie ca cumnată-sa, toate acele revelaţii nu vor dăuna echilibrului tinerei căsnicii, ci, dimpotrivă, îi va ajuta; echilibru care depindea de eforturile ei, căci Victorin se va îndrepta poate, dar nu-şi va schimba niciodată firea.

- Văd mai limpede acum, spuse Amélie după ce^ Edgar isprăvi. Ai făcut bine, cumnate, că mi-ai vorbit astfel. îţi sunt recunoscătoare si mai ataşată.

Printr-una dintre acele mişcări spontane care în ciuda proporţiilor ei masive îi dădeau, într-o clipă, o graţie desăvârşită, ea îsi scoase mănuşa si-i întinse tânărului mâna să i-o sărute.

-Ca să-ţi spun drept, mărturisesc că mă aşteptam la ceva mult mai rău. Da, căsătoria noastră a avut loc în împrejurări atât de deosebite, încât am făcut adesea cele mai nebune supoziţii.

- Cum? Ai simţit că ţi se ascunde ceva? Bănuiai nişte taine si timp de o lună n-ai făcut nimic ca să-ţi alungi îndoiala? Nu î-ai întrebat pe Victorin?

- M-am ferit. Sau m-ar fi mintit, ceea ce m-ar fi încurcat si mai tare, sau mi-ar fi spus adevărul, şi nu mi-ar fi iertat această umilinţă.

- Dar puteai să mă întrebi pe mine.

- Mi-ai fi răspuns? Sau cel puţin mi-ai fi răspuns aşa cum ai făcut-o mai adineaori?

-Nu ştiu, dragă Amélie, poate... în sfârşit, sunt consternat să aflu că ai fost tulburată astfel, fără să laşi să se vadă ceva, fără ca măcar eu să pot băga de seamă acest lucru.

- Mi-am spus, răspunse ea ridicându-şi puţin bărbia, că-mi începeam meseria de femeie.

- Mă miră un lucru, zise Edgar după un moment, şi anume... pentru că vorbim deschis...

Amélie aprobă din cap...

- Căsătoria asta, care ţi se oferea sub nişte auspicii atât de suspecte, ai acceptat-o totuşi fără nici o rezistenţă... Ştiu bine că fratele meu e băiat frumos, că înfăţişarea pledează în. favoarea lui si că multe tinere, în locul dumitale...

Ea ridică mâna să-l oprească: nu, nu era asta.

- Sunt de acord că nu mi-a displăcut, mărturisi ea, dar nici nu m-a încântat. Află, Edgar, că eram în situaţia de a accepta cu ochii închişi prima partidă care mi se oferea. Nu puteam face mofturi.

-Totuşi...

- La rândul dumitale, ascultă-mă. îti voi istorisi în cât mai puţine cuvinte cu putinţă ceea ce m-a determinat, la rându-mi, să accept această căsătorie. Mă pregătisem să i-o spun lui Victorin chiar în seara ceremoniei, dar n-am făcut-o. Şi de atunci nu s-a mai ivit ocazia. Eşti primul din familia dumitale care-o afli, căci ceea ce le-au povestit părinţii mei părinţilor dumitale nu-i adevărat, sau nu-i în întregime adevărat. Am fost crescută la Abbaye-aux-Bois, la călugăriţele Sfântului Augustin. Părinţii m-au dat acolo imediat după prima împărtăşanie, adică la vârsta^de zece ani. Se ştia că urma să rămân acolo cinci ani, adică până la terminarea studiilor. Părinţii mei nu sunt credincioşi. Tata a moştenit filozofia bunicului, despre care ţi-am spus data trecută că era un spirit voltairian, şi mama a trecut şi ea, la rându-i, de partea lui. Aşa că familia

mea, ca multe alte familii din mediul nostru, respectă toate uzanţele şi-şi îndeplineşte toate îndatoririle religioase, fără să aibă însă ceea ce se poate numi credinţă. Să spunem că asta-i cucernicia oamenilor *comme il faut.* Una dintre primele obligaţii ale acestei evlavii este să-ţi creşti fetele cât mai cucernic. Toate verişoarele mele, toate fetele prietenelor mamei şi-au făcut educaţia la mănăstire.

în ce mă priveşte, am intrat la Abbaye-aux-Bois, cu credinţa naivă şi sentimentală a fetiţelor. Cu toate astea eram o copiiă gânditoare, închisă; mama mi-a reproşat întotdeauna aerul meu morocănos. în fond, eram timidă, lipsită de cochetărie şi de veselie, spiritul îmi era cam încet. Am încercat, de îndată ce-am intrat la mănăstire, o senzaţie de linişte. isprăvise cu agitatia în care trăisem până atiinci, căci în acea epocă,* mama, căreia nu-i plăcea să stea acasă, luase obiceiul să mă ia cu ea după cumpărături şi în vizite. De altfel, aşa era moda: mamele îşi arătau mult copiii şi copiii se plictiseau cumplit, pe scaune, în saloane. Mănăstirea mă primi, mă învălui, m-am cufundat în viaţa ei. Printre surorile care se ocupau cu învăţământul religios, era una pe care am privit-o mai întâi cu un soi de frică, dar faţă de care am fost repede cuprinsă de adoraţie. Avea obrajii scofâlciţi, ochii înfundaţi, un chip parcă supt pe dinăuntru. Era, în privinţa practicilor religioase, cea mai catolică; superioarele pretindeau că stareţa trebuia să intervină adesea să-i potolească zelul; îi impuseră prezenta unei alte călugăriţe în chilia ei, pentru că-şi petrecea nopţife în rugăciuni făcute pe piatra goală. Se numea sora Emmanuèle şi,' după primul an, exemplul, legătura cu ea mă înfocară până într-atât, încât m-am hotărât să mă călugăresc.

Dar eram încă o copilă. N-am spus nimic familiei despre proiectul meu decât după doi ani, într-o -vară, şi • încă sub pecetea tainei. Mi se constataseră înţelepciunea, studiile regulate, fără să amestec în asta raţiunea, ¿ând mama află de vocaţia

mea, arătă o surprindere incredulă, dar dorinţa[5] mea era prea înfocată, prea atentă la tot ce i se putea pune

în cale, ca să nu-mi asmuţă spiritul de observaţie; am priceput că mărturisirea vocaţiei mele îi displăcea. Totuşi, vacanţa odată terminată, am fost condusă îndărăt în strada Sèvres, fără ca mama să fi încercat să-mi schimbe hotărârea. Dar o încercare crudă mă aşteptă la mănăstire. La primul elan care mă făcu s-o caut pe sora Emmanuele, pe care eram întotdeauna foarte zorită s-o văd, m-am izbit de un consemn; nu-mi dădeau voie să ajung la ea. Am cutezat să cer explicaţii pentru această măsură, dar au refuzat să mi le dea. Mi s-a interzis să mai vorbesc vreodată cu draga mea măicuţă şi sigur că o admonestaseră, căci din ziua aceea orice şiretlic as fi folosit când o vedeam trecând, n-am izbutit niciodată să-i întâlnesc privirea. Am fost dată în grija deosebită a unei alte maici, care nu-i semăna câtuşi de puţin, şi care corespundea tipului de călugăriţă veselă.

Toate astea mi-au fost impuse fără nici o explicaţie, nimeni nu m-a certat; nu s-a făcut nici o presjune asupră-mi, ca să mă abată de la vocaţia mea. Doar că întregul meu program de învăţământ fu orientat într-o direcţie mai mondenă: mă învăţară artele de agrement, îmi încurajară înclinarea către cânt, făceam parte dintre cele care urmau cursul de dans şi de menţinere a siluetei şi, mai ales, încă din prima vacanţă a acelui an mă trimiseră la mătuşa Patricot, care era si nasa mea. ♦

Mătuşa trăia la Saint-Cloud, la o moşie care-mi plăcea mult, într-o casă mare, de piatră albă, acoperită cu ţiglă, si pe fiecare parte cu câte un peron şi o marchiză. Era, şi încă mai este, slavă Domnului! o persoană puţin cam originală naşa asta a mea. Soră a bunicului Clapier, omul cu guano, ea se arătase totdeauna şi mai necredincioasă decât el. Nu l-am cunoscut pe soţul ei care fusese senator al Imperiului, nici pe unicul lor fiu pe care-l pierduseră în timpul holerei. Naşa mea, după doliu, deveni ciudată, refuză să mai pună piciorul la Paris, spunând că dacă voiai s-o vezi la urma urmei, Sena, în dreptul podului Saint-

Cloud, nu era chiar cât o mare de trecut. Ciudăţenia, privirea ei fixă, aerul de pe altă lume mă speriau; dar, daca era s-o cred, se pare că, dintr-o familie pe care o califica drept „imburghezitâ", eu o călcam cel mai puţin pe nervi. în timpul vacanţei de Paşti mă primi bine. O urmam la plimbare, prin pădure; păşea lung şi apăsat, sprijinită într-un baston şi urmată de un servitor. Voi să mă înveţe să merg călare şi-mi supraveghea lecţiile pe care mi le dădea un scutier bătrân, un cunoscut de-aî ei, totdeauna prompt la apel.

-Ascultă-l întocmai, fetiţo, spunea ea. Este depozitarul marilor principii care mor odată cu el, căci oamenii de azi nu mai ştiu ce înseamnă să mergi călare.

O dată, voind să dea exemplu, îmbrăcă o rochie demodată de amazoană, se cocoţă în sa, mă salută cu cravaşa şi merse la trap, în cerc, foarte dreaptă la cei şaptezeci de ani, asemenea unui spectru. Seara îmi poruncea să-i citesc ca s-o scap de domnişoara ei de companie, căreia îi zicea fără încetare:

- Domnişoară Zelie, eşti o persoană de treabă, dar citeşti ca un robinet deschis.

îmi punea în mână orice carte, ca de pildă *Puterea temporară a papilor* sau, în zilele ei sentimentale, *Corinne.*

Revenită în vacanta mare, m-am îmblânzit si mai mult, căci

9 ' 3 '

atenţiile naşei mele mă flatau. N-am înţeles decât mult mai târziu fineţea părinţilor mei care contaseră pe abilitatea mătuşei Patricot, ca să mă readucă la o mai justă noţiune a rolului meu pe pământ. Bătrâna doamnă s-a ataşat de mine si când am apărut din nou la ea, în anul următor, mi-a declarat că, în calitate de nasă, îmi va spori dota, şi că la moartea ei voi moşteni grosul averii. Nu mai avea într-adevăr alt moştenitor decât pe nepotul ei, adică tata; cât despre fratele meu Âchille, nu arăta nici o înclinaţie faţă de el.

Ca să-şi întărească făgăduiala ceru, prin domnişoara Zelie, să i se aducă o cutie mare, îmbrăcată în piele fină, care semăna puţin cu un soclu,

şi pe care-o deschise pe genunchi. Era un sipet vechi. Conţinea o garnitură de smaralde de toată 'frumuseţea.

- îţi dau smaraldele mele, îmi zise naşa. începând de astăzi sunt ale tale. Eu ţi le păstrez doar până când te vei mărita. Apropie-te, micuţo! A vrut să-mi pună cu mâna ei toată garnitura. M-a dus în faţa unei oglinzi în care nu m-am recunoscut, şi tot restul serii am rămas mută de emoţie, gravă, năucită din pricina acelor pietre care-mi încărcau fruntea, gâtul, mâna şi degetul, care-mi atârnau greu de urechi şi pe care, având în vedere intentiile mele cucernice, ştiam că nu le voi purta.

în ziua în care mătuşa Patricot mi-a vorbit despre intenţiile sale testamentare în favoarea mea, ar fi trebuit s-o avertizeze că am de gând să mă călugăresc. Această veste ar fi ucis în faşă neînţelegerea care s-a iscat mai târziu între familia mea şi mine; mă acuz de asemenea că am fost lipsită de francheţe faţă de naşa mea. Dar cei care se străduie cel mai mult pentru fericirea noastră, anulează uneori efectul binefacerii prin ciudăţenia caracterului lor; îţi vorbesc pe un ton aspru, afişează maniere respingătoare, poate din prudenţă sau târâţi de severitate, când de fapt inima lor e plină de bunătate pentru noi. Mătuşa Patricot îmi aruncă în faţă noutatea că mă va face bogată cu aceeaşi voce autoritară cu care mă bruftuia întotdeauna, cu care-mi vorbea despre vârsta mea, fără să-mi ceară părerea. îi cunoşteam ateismul, proverbial în familie, si până atunci mă ferisem cu grijă să vorbesc cu ea despre reiigie; cu atât mai mult cu cât părinţii mei fără îndoială că nu-i vorbiseră despre intenţiile mele. La rândul ei, ea respecta educaţia pe care-o primeam. As fi murit de frică înainte de a ajunge la capătul frazei dacă ar fi trebuit să-i spun că studiile, odată terminate, porţile mănăstirii se vor închide în urma mea, pentru toată viaţa şi la dorinţa mea. Eram prea sigură că la această mărturisire naşa mea ar fi scos nişte strigăte ascuţite, m-ar fi alungat din faţa ochilor şi chiar m-ar fi blestemat. In sfârşit, am crezut că fac bine amânându-

mi destăinuirile. Cred că în adâncul cugetului meu nădăjduiam s-o îmblânzesc pe bătrâna sceptică, s-o fac să admită, cu timpul, intrarea mea în mănăstire şi, cine ştie, să năzuiască ea însăşi spre un asemenea sfârşit.

Am lăsat săptămânile să treacă una după alta, am plecat de la naşa mea ca să revin în strada Sèvres, fără să-i fi vorbit. Mănăstirea mă primi încă o dată, viaţa mea se reînnodă, lunile se scurseră. Mi-am isprăvit studiile, mai repede decât era prevăzut, şi iată sosit pentru mine momentul de a trece la călugărie. Ajunsă aici, aşteptam să văd cum va reacţiona familia, şi-mi ziceam că asta e prima încercare. Dar, spre surpriza mea, şi trebuie să-ţi mărturisesc, cumnate, spre decepţia mea, părinţii mei nu ridicară nici o obiecţie. Cum, de muîtă vreme, nu èceam decât doar să trec prin aleea Impératrice, anul meu împărtindu-se de acum încolo între Abbaye-aux-Bois şi Saint-Cloud, nu putusem observa, în familia mea, nici cel mai mic semn al unei schimbări de poziţie cu privire la proiectul meu. Şi iată că acum păreau să-l aprobe. De când data un atât de mare reviriment, ce interventie îl provocase? Faptul că rezistasem influenţei nâşei meîe să fi fost de-ajuas_ca să-i convingă pe-ai mei şi să-i facă să depună armelē? îmi era oarecum greu să cred că mă lăsau de bunăvoie să-mi urmez vocaţia. N-aveam nici un mijloc să lămuresc această îndoială care mă preocupa grozav. Nu fusesem învăţată sà pua întrebări părinţilor şi la urma urmei nu trebuia să uit că nu se opuseseră deschis nici o clipă; contam totuşi pe o împotrivire şi am fost deconcertată să n-o întâlnesc. Centru prima oară' de când intrasem la mănăstire am oferit maicilor prilejul unor uşoare reproşuri. Profesoara novicelor mă găsi distrată, visătoare. M-am îmbolnăvit de un soi de lâncezeală, firească la vârsta mea, dar care o obligă să mă lase câteva săptămâni la infirmerie. Acolo, în tăcere, în albeaţa perdelelor trase, neocupată cu nici un studiu, cu nici o treabă, m-am întrebat, am privit în toată întinderea sa viitorul vieţii mele religioase... Ce să-ţi mai spun? Ai presimţit, sunt sigură, concluzia acestei crize. La puţin timp după ce m-am vindecat, voinţa revenindu-mi odată cu puterile, am cerut să fiu

primită de către stareţă şi, când m-am aflat în camera ei, aşezată pe un taburet la picioarele sale, mi-am deschis inima plângând de umilinţă şi dezamăgire.

Maica Marie de l'Incarnation era o femeie superioară, înzestrată cu o putere de pătrundere la care nimeni nu rezista. Dacă-i întindeai mâinile şi o lăsai să te privească în ochi, vedea limpede în sufletul tău.

- întoarce-te în pace la îndatoririle tale, copila mea, îmi zise ea, după ce i-am mărturisit tot. Ai dreptate să-ţi arăţi scrupulele. Cei care au în grijă sufletul tău, îţi vor hotărî mântuirea cum vor putea mai bine.

Adică mă lăsa să înţeleg că va vorbi cu părinţii mei. Aşteptam, nu fară emoţie, momentul în care mă voi afla în faţa lor. Vor triumfa, fratele meu va râde de mine şi de pretinsa mea vocaţie. Dar meritam să fiu tratată astfel, si această amărăciune conta prea puţin pe lângă avertismentele conştiintei mele. Vremea în care mi-am văzut familia contrariată de fiotărârile mele cucernice era prea vie în memoria mea ca să nu fiu aproape sigură de hotărârea pe care o va lua în legătură cu mine: mă va scoate repede de la mănăstire.

Ei bine, am rămas acolo. Am aflat mai târziu că mama, chemată în strada Sèvres de către stareţă, manifestase o stupoare profundă auzind de noile mele intenţii şi că după un moment de consternare, rugase să nu se ia încă nici o hotărâre: nu-şi putea închipui că renunţam la o viaţă atât de sfântă, asta era o toană de copil şi aveam să revin pe drumul cel bun. Pe moment, n-am aflat de această rezistenţă a mamei, care m-ar fi mirat mult, şi am rămas în nesiguranţă. Această îngrijorare creştea, se transforma în nelinişte eu fiecare zi care trecea, fără ca stareţa să mă cheme. într-o dimineaţă, întâlnindu-mă cu ea, am privit-o plină de înflăcărare, fără să cutez să-i adresez vreo vorbă. în sfârşit, binevoi să se întoarcă spre mine. îmi spuse că profesoara novicelor era multumită de mine, că ea însăsi era foarte

mulţumită, după care trecu mai departe. Am căzut din nou în tulburarea mea. Spiritul mi se înfierbântă, vocaţia pe care voiau să mi-o impună mi se păru din ce în ce mai contrară firii mele. Nimeni din familia mea nu mai venea să mă vadă şi nu mai fusesem în vacanţă de multă vreme; nu-i puteam scrie naşei mele fără să cer îngăduinţa stareţei, care-mi fusese de două ori refuzată. Nu întrezăream nici o ieşire din situaţia mea. în curând urma să se împlinească un an de când purtam gulerul mic şi boneta p lisată a postulantelor; în sfârşit, răspundeam de acum la numele de sora Françoise, nu mai eram Amélie.

Tocmai atunci am primit la vorbitor o vizită cu totul obişnuită, de care eram departe să presupun că în mod indirect avea să-mi deschidă o uşă în acest impas. Persoana care mă chema era una dintre fostele mele colege, ieşită din mănăstire după terminarea studiilor, şi care-şi făcuse după aceea debutul în lume. Nu fusesem niciodată prea intimă cu ea, nu era una dintre vechile mele confidente căreia să-i fi simtit lipsa. Dar s-a întâmplat ca eu, îmbrăcată ca o maică, să văd în faţa mea o tânără îmbrăcată după ultima modă... Nu surâde, zise Amélie surâzând ea însăşi, îţi povestesc lucrurile aşa cum s-au înlănţuit şi, bineînţeles, viitorul meu datorat unei chestiuni de găteală. Admite totuşi că acel contrast între o rochie făcută de un croitor bun şi veşmântul meu de uniformă m-a făcut să măsor şi mai bine tot ceea ce ne deosebea de acum încolo pe fata aceea si pe mine. Vechea mea colegă purta o rochie de gaz roz, o pălărie de pai din Italia, împodobită cu flori; ţinea în mână un buchet de lăcrămioare, al căror sezon era si, îmbrătisându-mă, asezându-se

şi netezindu-şi fustele, răspândi în jur toate parfumurile, tot aerul proaspăt al lumii din afară. în timp ce ea îmi vorbea despre nou? ei existenţă, despre primele baluri, şuşotind de teama maicii care supraveghea vorbitorul, eu n-o ascultam. O priveam si mă vedeam pe mine în gaz roz, aşezată pe scaunul ei. Aveam in faţa ochilor fata care aş fi fost dacă familia mea nu m-ar fi constrâns. Dar în acel moment fa® se

oţrrt, mirâ»dtt.-se, desigur, de expresia mea, şi-mi spuse:

- Oh, îţi cer iertare, dragă. Despre ce-ţi vorbesc eu aici? Ţie, care ai renunţat la lume...

Atunci nu m-am putut abţine. M-am aplecat spre acea străină şi i-am mărturisit totul, în cuvinte precipitate, cu voce scăzută. înfricoşată, ea se schimbă la faţă, aruncă priviri speriate înspre călugăriţă, înspre institutoarea engleză care era la câţiva pasi. I-am vorbit totuşi despre crizele mele de îndoială, despre mărturisirea făcută stareţei, despre efectul pe care l-am aşteptat şi despre puţinul efect care s-a produs; i-am mărturisit, în sfârşit, că nu mai resimţeam nici un fel de vocaţie şi că mă priveam ca o claustrată. Institutoarea se apropie de noi: vizita se terminase. Abia am avut vreme să-i fac un semn confidentei mele să păstreze secretul; ea îşi luă rămas-bun şi se retrase în prada unei tulburări pe care i-am remarcat-o. M-am întors în capelă. îmi amintesc că în loc să mă căiesc de a mă fi lăsat târâtă astfel, mă simţeam mai calmă, uşurată de a fi încredintat unor urechi simpatice ceea ce rasuceam in mintea mea de atatea săptămâni.

Opt zile mai târziu m-au scos de la mănăstire. Stareţa, nici de data asta, nu-mi dădu vreo explicaţie. îmi spuse doar că părinţii mei doreau să reintru în lume şi mă rugă să răspund acestei hotărâri, arătându-mă o fiică recunoscătoare şi docilă, şi devenind mai târziu, cu ajutorul providenţei, o soţie bună şi o mamă bună. Apoi îmi dădu binecuvântarea.

Te caiţ de istorisirea primirii, la început de gheaţă, care mă aştepta acasă, şi de amănuntul scenelor care izbucniră după cateva ceasuri. Am avut confirmarea a ceea ce de fapt presupuneam: vizitatoarea mea vorbise. Părinţii ei, cărora le repetase mărturisirea mea chiar în aceeaşi seară, răspândiseră imediat romanul domnişoarei Clapier ţinută cu forţa de familia ei într-o mănăstire. Povestea se întinse şi deveni în scurtă vreme scandalul zilei. Tata, în cercul lui, fratele meu la clubul său, mama si Lionette în saloane, au fost toţi, în acelaşi timp, atacaţi prin subînţelesuri, aluzii,

cu atât mai acerbe cu cât reputaţia lor de necredincioşi făcea şi mai suspectă claustrarea mea.

Trebuie să-ţi declar aici că răutatea mondenă presupunea si dedesubturi ale afacerii. Se nimeri că anumiţi oameni să vadă just şi să descurce motivele care-i călăuziseră pe părinţii mei la un asemenea gest. Nu te voi mai plictisi cu descoperirile . succesive pe care le-am făcut eu însămi, fraze pe care le-am prins de ici, de colo, indiscreţii scăpate servitorilor, căci scandalul luase amploare şi semăna o confuzie generală în casa din aleea Impératrice. Iată bilanţul acestor reconstituiri.

Nu mă înşelasem crezându-i pe părinţii mei timp de mulţi ani ostili, în ascuns, intrării mele la mănăstire. Rămăseseră astfel până în ultimele mele luni de studiu; dar în acea epocă - pentru a fi mai exactă, în iulie vor fi doi ani - în casă se produse un eveniment care răsturnă poziţia fiecăruia, facându-i brusc să dorească să mă călugăresc, să dispar din familie: tata şi fratele meu avuseseră bani plasaţi la Mirés...

- O! făcu Edgar.

- Da! Si cunoşti, desigur, mai bine decât mine toată semnificaţia unei astfel de imprudenţe. Nădăjduiesc că nimeni din familia dumitale n-a încercat-o?

- Ah! Sigur că nu! zise Edgar, în care, în acel moment se redeşteptă neamul. Când ai să-i cunoşti mai bine pe tata şi pe unchiul ai să înţelegi de ce afacerile lui Mirés nu erau făcute pentru noi. Noi nu ne lăsăm seduşi de promisiunile unui şarlatan!

- Părinţii mei nu si-au dat seama de asta, zise Amélie cu

gingăşie,[5] i-au încredinţat[9] lui Mirés capitaluri însemnate. Fratele meu Achille a mers şi mai departe, a angajat dota nevesti-sii şi operaţiunile de la Casieria Căilor Ferate, fără ştirea Lionnettei, care nu i-ar fi îngăduit un asemenea lucru. Creae-mă că nu simt nici o plăcere răutăcioasă să descurc faţă de dumneata firele unei intrigi în care sunt amestecaţi ai mei; dar această intrigă este atât de complicată, încât nu-ţi pot prezenta lucrurile pe jumătate.

Dealtfel, Amélie vorbea despre asta cu o precizie, un firesc si chiar cu un antren care dovedeau că chestiunile băneşti erau fa fel de familiare tinerilor din familia Clapier ca şi celor din neamul Boussardel.

- După ce Mirés a fost închis la Mazas, continuă ea, cumnata mea Lionnette, care-i observa pe tata şi pe Achille, îi luă la întrebări şi află în sfârşit soarta zestrei sale care era destul de mare.

Cumnata mea a aşteptat rezultatul anchetei judecătoreşti, apoi al dezbaterilor. în'luna iulie, dacă-ţi aduci aminte, Mirés a fost condamnat la cinci ani închisoare. Atunci Lionnette a anunţat că-l va pune pe taică-său la curent cu tot. Fratele meu
s-a speriat. Nu numai că nu putea să înfăţişeze banii de dotă, dar dacă socrul său i-ar fi cerut o socdteală, ar fi trebuit să-i arate propria sa situaţie, devenită critică. Tata era furios pe Achille, care dispusese ae dotă ascunzându-se de el; pretindea că nu-l poate scoate din afacerea asta pe fiul inconştient, fără să se ruineze pe sine, dar, ca să-l salveze pe fratele meu, ar fi trebuit, în acea epocă, să se atingă de guano-ul lui, recurgere la fel de odioasă inimii sale ca... ştiu eu, ipotecarea palatului sau vinderea bijuteriilor mamei. In vremea asta, Lionnette, pe care. noi o crezusem întotdeauna foarte îndrăgostită de bărbatul ei şi care fară îndoială că şi era, căci un lucru nu-l excludea pe celălalt, Lionnette se preschimbase în harpie, refuza să fie' înţelegătoare, îşi repeta ameninţările, îşi pierduse răbdarea, părea gata la scandalul unui divorţ, dacă ar fi găsit mijlocul de a se despărţi salvându-şi bunurile. Atunci, în acea presiune şi primejdie, se puse la cale combinaţia în care eu eram rotiţa principală.

Părinţii mei îşi dădură seama că dacă încetau să se mai opună planurilor mele, dacă mă călugăream si depuneam jurământul, lăsam liberă moştenirea mătuşii Patncot. Bătrâna necredincioasă nu-mi va ierta niciodată ceea ce va numi „trădarea mea" si va fi şi mai puţin de acord ca vreun bănuţ din averea ei să îmbogăţească, prin mine, mănăstirea: va lăsa deci moştenire fie tatii, Ae fratelui meu ceea ce-mi

rezervase mai întâi mie. Această perspectivă, pe care vârsta înaintată a naşei mele o scurta mult, o linişti pe Lionnette. N-ar mai fi avut de scos din casa de bani decât dota cuvenită unei fete care intră la mănăstire.

Mă lăsară deci să ajung postulantă şi se grăbiră s-o informeze despre asta pe mătuşa Patricot. Ea avu, se pare, un fel de atac şi-mi închipui că mama, care se dusese să-i ducă vestea, a tremurat un moment, ca nu cumva biata nasă să-si dea sufletul înainte de a-si modifica testamentul. Nasa isi veni în fire, mă făcu de două parale, anunţă, cum era de prevăzut, că mă dezmoştenea, şi-o concedie pe mama. Eu nu ştiam nimic. Ai mei tocmai socoteau că manevra le reuşise, când veni povestea cu vechea mea colegă de internat despre care ţi-am vorbit.

Când, în urma acestei mărturisiri, mă retraseră de la mănăstire, viaţa pe care mi-o creară în casă deveni repede insuportabilă. Ca urmare a resentimentului general care mi se păru atunci drept culmea inconsecvenţei, dar pe care mi-l explic acum foarte bine, mă considerară drept o revoltată periculoasă, fata vinovată de toate crimele si capabilă să le reînnoiască. Mă tratară ca pe o biată paria; cand mă apropiam, încetau orice discuţie, dacă nu s-ar fi temut de gura slugilor, nu m-ar fi primit nici la masă. Ca să mă supravegheze zi şi noapte, au angajat o institutoare obişnuită să îmblânzească fiinţele cele mai refractare şi la care m-ai făcut să mă gândesc, cumnate, când mi-ai vorbit de domnul Peuch al lui Victorin. Totuşi, ca să dovedească zădărnicia calomniilor răspândite în societate pe seama lor trebuiau să mă arate, s ă m ă ducă Ja bal, la recepţiile mamei. Te asigur că nimic nu era mai ciudat decât şedinţele de pregătire pentru acele seri, mama, îmbrăcată în mare ţinută, asista la toaleta mea; dădea porunci ca rochia să-mi cadă bine, îmi punea flori în păr, încerca să mă facă

frumoasă, arun- cându-mi nişte priviri în stare să mă ucidă. De îndată ce apăream în public cu ai mei, simulau faţă de mine cea mai firească afecţiune şi mă înconjurau cu surâsurile lor... Sunt de acord că se aflau într-o situaţie destul de neplăcută, dar ce puteam face? Propria mea situaţia era mai fericită? Dintr-un impas, căzusem într-altul. Căci ce nădejde mai aveam să mă mai mărit după acel scandal a cărui eroină fusesem şi care avea şi reversul lui? Cunoşti lumea! N-aş fi ieşit intactă din acea poveste cu claustrarea care n-ar fi trebuit să ştirbească decât prestigiul familiei mele; reprobarea şuşotită de care era înconjurată mă atingea şi pe mine. în concluzie, scăpasem de la mănăstire; eram ca un fel de răspopită. Cine ar fi dorit o asemenea partidă? Mă pusesem într-o astfel de situaţie încât mi se putea pretinde o dotă foarte mare, iar ieşirea mea din mănăstire, dimpotrivă, agravase încurcăturile financiare ale părinţilor mei. Nu cutezau să încerce o reîntoarcere la acea teribilă mătuşă Patricot, care nu mai voia să primească nici un Clapier. Poate că s-ar fi îmblânzit în ce mă privea, aflând că trecusem printr-o criză de conştiinţă, dar tata şi mama nu puteau invoca scrupulele mele fără a-i mărturisi că mai întâi ei si le înăbuşiseră... Şi apoi ei o ţineau întruna că moştenitor trebuie să rămână fratele meu Achille.

Dar mă opresc... zise Amélie care se însufleţise spre- sfârsitul povestirii. înţelegi acum, reluă ea pe un ton deosebit, punandu-şi mâna pe mâna cumnatului ei, că eram hotărâtă să-1
iau de bărbat pe primul care s-ar fi prezentat, prea fericită dacă s-ar fi prezentat vreunul, din moment ce prin el puteam scăpa de cele patru rude ale căror metode acum le cunoşteam. înţelegi că aş fi datorat o infinită recunoştinţă familiei care m-ar fi acceptat aşa cum eram. Vreau să spun amestecată într-un scandal şi fără zestre.

- Cum fără zestre? întrebă Edgar stupefiat, care nu pricepuse acest lucru, şi care cunoştea principiile părinţilor săi.

- Da, dragă Edgar, fără nici o dotă. Sau dacă preferi, pe cea, destul de importantă, care mi-a fost recunoscută, prin contract, de domnul Boussardel.

Amélie tăcu şi, cum tăcea şi Edgar, ea conchise:

- Cunoscând acest târg, aveam motive să cred că dacă nişte părinţi ca ai dumitale procedau astfel si se socoteau fericiţi sa-l rânduiască pe fiul lor în astfel de condiţii, aveau, în ce-l privea pe acest fiu, motivele lor.

O lungă tăcere urmă acestor cuvinte.

Timpul înaintase. Soarele apunând peste creştetele chiparoşilor lumina acum din spate cele două personaje şi Edgar trebui să-şi deschidă umbrela sa dublată cu verde. Amélie, dimpotrivă, cu capul apărat de o pălărie *à l'impératrice* îndura razele oblice, şi de câteva clipe bustul ei se decupă în lumină cu o şi mai mare precizie. Edgar nu mai vorbea. Cu capul întors, îşi fixase privirea pe fundalul parcului. Dar cumnată-sa, care-l privea, urmă:

- Prima oară când părinţii mei mă arătară părinţilor dumitale si când ai dumitale li-l arătară pe Victorin, fratele dumitale păru fa fel de posomorât ca şi mine, la fel de supărat de parada la care ne supuneau; si, observându-l pe ascuns, când nu se uita la mine, reflectând ia anumite lucruri care mă izbiseră, mă întrebam, cu o nădejde foarte vagă, dacă nu cumva între acest tânăr şi mina^ exista vreo asemănare de situaţie. Asta ar fi făcut să ne potrivim. în sfârsit, când părinţii dumitale s-au retras luându-l cu ei, cum lasasem buchetul să-mi cadă, el avu, înapoindu-mi-1, o expresie... pe care-o văd şi acum, care mă surprinse şi pe care nu mi-am putut-o niciodată explica prea bine. Părea, cum să spun, interesat de mine, de persoana mea.

în noaptea care a urmat acestei prezentări, n-am dormit. Tăcerea pusese stăpânire pe casă, o tăcere cu atât mai profundă cu cât pe aleea Impératrice şi în vecinătăţile ei se construise prea puţin şi deci puţine trăsuri treceau în timpul nopţii pe acolo. în acest calm, si poate şi datorită încordării pricinuite de noile mele observaţii, am auzit un murmur de voci al căror

ecou, foarte atenuat, străbătea prin pereţi. Am socotit că părinţii mei vorbeau despre serată. Apartamentul mamei era la acelaşi etaj cu al meu şi dependinţele celor două camere de toaletă se învecinau. Din nenorocire, preceptoarea dormea în odaia mea. Se încuiase acolo, împreună cu mine, ca în fiece seară, si dormea cu cheia de la uşă sub pernă; nu-mi era îngăduit decât accesul în cabinetul de toaletă, care nu mai avea altă ieşire. Mă scol deci, rămân în picioarele goale ca să fac cât mai puţin zgomot cu putinţă; cu mii de precauţii intru în cabinet; dacă paznica mea se trezea, prezenţa mea în acea cameră se putea explica. Totuşi, auzeam prost ce se vorbea. Părinţii mei discutau în odaia mamei şi nu în cabinetul de toaletă, învecinat cu al meu; dar în fundul acestui cabinet, după o perdea, se aflau atârnate rochiile mele, a căror masă estompa şi mai mult sunetul vocilor. în sfârşit, strecurându-mă între stofe, temându-mă ca nu cumva frigul să mă facă să strănut, mi-am lipit urechea de perete şi am izbutit să prind unele crâmpeie de fraze... Cumnate, am procedat astfel zi de zi, în fiecare seară când tata şi mama aveau de schimbat păreri în legătură cu tratativele măritişului meu, si am izbutit să adun principalele elemente ale afacerii. Adaugă la asta jumătăţile de cuvinte rostite la masă şi pe care le credeau de neînţeles pentru mine, şuşoteli surprinse între două usi, flecăreli obtinute de la servitori. Raţionamentele

mele făcură legăturile care lipseau. Nu ţi se pare frumos procedeul? Nici mie. îmi displăcea chiar în momentul când îl foloseam. Dar am făcut uz de el cu prudenţă, cu răbdare, lucruri care dovedeau din parte-mi o voinţă chibzuită. Ceea ce voiam în acel moment decisiv era să acţionez, dar în cunoştinţă de cauză, să nu ignorez nimic din situaţia în care mă aflam, să nu mai fiu o jucărie inconştientă. Mai fusesem o dată pe punctul să-mi stric viaţa. Dacă-ti iubeşti fratele, dacă doreşti ca menajul nostru să-şi păstreze echilibrul, nu trebuie să mă blamezi pentru mijloacele folosite, cu atât mai mult cu cât mi se păreau legitime. Dealtfel, la

ce altă apreciere decât la a mea mă puteam raporta? Bănuiam de multă vreme şi eram pe cale de a afla că cei cărora natura şi legile le confereau toate drepturile asupra mea, nu se purtau cum trebuie în ce mă privea. Această descoperire, adăugandu-se îndoielilor mele religioase, mă maturizase mult; căpătasem un fel de independenţă interioară. Ascunsă în garderobă, spionându-i pe mama şi pe tata, mă întăream, declarându-mi că nu depindea decât de mine să-mi fac un rost.

Puţinul pe care-l pot spune este că nu regret c-am vrut să aflu totul şi că am aflat totul. începând de atunci s-au şi produs nişte împrejurări în care nu mi-a fost greu să-mi amintesc că nu reprezentam o partidă de invidiat, că nu mă bucuram de toate drepturile unei tinere şi că deci nu puteam avea exigenţe prea mari. Ideea aceasta m-a ajutat, şi dacă viitorul îmi va rezerva încercări, ea mă va ajuta şi mai mult.

Amélie se ridică, imitată de Edgar. îi ceru braţul şi se îndreptară împreună spre hotel. Amélie nu mai reveni niciodată asupra acestui subiect. Se petrecu un lucru straniu: acea zi îi apropie pe cei doi tineri, dar îi şi depărtă. De acum încolo între ei exista un spaţiu de realitate.

Intimitatea lor se linişti, se destinse. Nu mai simţiră acea nevoie atât de deosebită în prieteniile şi în iubirile noi, de a vorbi despre lucruri personale, de a se exprima, de a se expune. Discutaseră despre tot, despre lucrurile cele mai diverse: istorie, religie, societate; aveau acelaşi fel de a vedea lucrurile. Nu mai făcură nici muzică împreună.

Când veni vremea ca tânăra femeie să se reîntoarcă la Paris cu soţul ei, Edgar şi ea, despărţindu-se pe cheiul Pauline, se sărutară spontan pe amândoi obrajii.CAPITOLUL XXII

Tot grupul care însoţise noua pereche Boussardel la gara Lyon, cu câteva săptămâni mai înainte, se realcătuise pe peron ca să-i primească. Scoaseră exclamaţii văzând culorile frumoase ale Ameliei, si mai ales pe cele ale îui Victorin. Ii târâră pe cei doi călători spre trăsurile familiei, care aşteptau în curtea gării, şi care alcătuiră un convoi. Dar echipajul din frunte sosit în Place du Palais Royal nu se îndreptă spre strada Louis-le- Grand, ci spre Saint-Honore, căci între timp Boussardelii din ramura vârstnică se mutaseră, instalându-se în aleea Van Dyck.

Migratia clanului către Plaine Monceau lua amploare. Palatul lui Boussardel-notarul, mai puţin important decât cel al agentului de schimb, mai puţin fastuos, fusese gata primul; cei care în familie erau numiţi din comoditate „alde Louis", locuiau acum în piaţa Malesherbes, dar fără tânărul Oscar şi sora lui mai mare. Amândoi, căsătoriţi, împărţeau palatul lui Albaret. Bătrânul prieten al Boussardelilor se stinsese înconjurat de familia adoptată de el, care nu făcuse economie nici de îngrijiri, nici de tandreţe, şi care primise moştenirea. Aşa cum prevăzuseră părinţii, frumoasa constructie din aleea Velasquez îi reveni, aproape nouă, finului Oscar. EÎ îi oferi, cu chirie, două etaje surorii sale, aşteptând ca numărul copiilor să-l strâmtoreze într-o locuinţă atât de vastă. Dar instalarea lor nu se făcu imediat. Măcar că era limpede că minunatul Albaret nu ridicase cele patru etaje decât în vederea moştenitorilor, notarul socoti decent să lase casa goală timp de două ori trei luni după moartea

acestuia. Tot din aceeaşi pricină evitară să se ducă în prima vară la Bois-Dardeau, moştenirea lui Noemi, fiica agentului de schimb, fină şi ea a lui Albaret. Boussardelii aveau în mod firesc astfel de gingăşii.

Familia Mignon nu întârzie nici ea să se stabilească în strada Prony. Aici erau la doi paşi de nepoata lui Florence, fiica mai mare a agentului de schimb, căreia tatăl ei îi dăduse ca avans din moştenire un teren frumos în bulevardul Courcelles.

Impozantele palate din aleea Van Dyck şi aleea Velasquez, care răspundeau în câte" o parte a parcului Monceau, ca două diguri aşezate faţă-n faţă la intrarea într-un port, domneau asupra tuturor acestor locuinţe şi păreau să comande accesul în ele.

Singură mătuşa Liline rămăsese fidelă malului stâng al Senei. Victorin si Amélie, cuprinşi de uimire la vederea edificiului din aleea Van Dyck, îl vizitară fără să mai aibă timp să-şi schimbe ţinuta de călătorie. întreaga trupă întoarsă împreună cu ei din gara Lyon îi urma din odaie în odaie, din etaj în etaj, prevăzând surprizele şi comentându-le.

Aceste rude apropiate, cărora li se adăugară şi altele, urmau să petreacă seara acolo. Era o masă mare de familie, prima care se dădea în aleea Van Dyck. Agentul de schimb dorise să-l aştepte pe Victorin pentru această instalare în casă nouă, prezenţă care doar ea conta în ochii lui. Luna următoare trebuia să aibă loc o mare recepţie, care avea să deschidă întregii mari burghezii din Paris uşile acestei noi reşedinţe, dar familia nu vedea în asta decât o serbare oficială. "De fapt, în seara aceasta, între rude, se inaugura palatul, se consacra noul cămin. Şi fiecare îşi dădea seama de asta. Bărbaţii fuseseră rugaţi să-şi pună haine negre. Mătuşa Liline, doamna Louis-notăreasa, şi contesa Clapier veniseră încă de la gară cu rochii decoltate pe sub mantouri; doamna Théodorine si Amélie se duseră să se schimbe în apartamentul lor; cât despre doamna Mignon si Lionnette, cele două elegante ale familiei, care rivalizau, deşi fe despărţeau aproape treizeci de

ani, îşi aduseseră cameristele cu toaletele de seară şi cu toate cele necesare pentru coafat.

în sfârşit, începu marea ceremonie.

Dineul se servea la două mese, dintre care principala era de douăzeci şi patru de persoane. Doamna Théodorine poruncise să se scoată serviciul de Sèvres, albastru cu aur, comandat cu un an în urmă la manufactura imperială, pentru masa nunţii de argint.

în timpul mesei, în faţa acelei adunări a Boussardelilor şi a rudelor prin căsătorie ale acestora, agentul de schimb riscă să-l întrebe pe fiul său, peste masă, despre impresiile asupra călătoriei, şi avu mirarea şi fericirea să capete răspunsuri.

Victorin însurat, vorbea. Tatăl, care rămăsese cu impresia că e un băiat nenorocit, paralizat de timiditate, de rea-voinţă şi de ambiţie, se umfla în pene în faţa acestei metamorfoze, arunca priviri de triumf asupra soţiei sale, priviri de tandreţe nurorii sale si-şi înmulţea întrebările, ameţit de noul orgoliu de a-l face pe fiul' său să strălucească. Dacă Victorin răspundea scurt, Amélie, cu un cuvânt, îi amintea unul din rarele tablouri pitoreşti pe care le priviseră împreună.

îndată după terminarea mesei, doamna Théodorine o trase pe Amélie în faţa şemineului şi o rugă să-i vorbească despre Edgar. Doamna Mignon, al cărui nepot preferat era, apoi doamna Louise se alăturară mamei care asculta cu o frunte îngrijorată.

- Nu dispreţuiesc părerile tinereţii, îi zise ea pe neaşteptate nurorii sale, şi te socot capabilă de o judecată sănătoasă. Pentru că eşti ultima care l-ai văzut pe Edgar al meu, spune-ţi părerea în legătură cu un proiect care-l priveşte. Taică-său vrea să-l însoare... Ah! Ideea asta te surprinde? Bietul băiat nu e vindecat?

Amélie, care tocmai îşi coborâse pleoapele, şi le ridică şi răspunse că, într-adevăr, nu-i trecuse prin minte că Edgar s-ar putea însura.

- Dar îngrijirile unei soţii n-ar putea decât să-i fie de folos, adăugă ea. Ii doresc o femeie demnă de el. L-am cântărit pe Edgar, doamnă. Are un suflet delicat.

Doamna Théodorine îşi regăsea nora şi acel fel al ei, precis şi totodată reţinut, de a spune lucrurile. Legătura înnodată în timpul logodnei, fără vorbe şi aproape fără priviri, se restabili de îndată.

-Vai, zise după o clipă doamna Théodorine, de pe oare n-are şi Edgar sănătatea fraţilor săi? Nici Victorin, nici Amaury n-au fost bolnavi vreodată.

- Draga mea, se va vindeca, strigă cumnată-sa Mignon. Cumnata ei Louis rosti şi ea vorbe încurajatoare. Dar, cum Amélie nu spunea nimic, mama îşi întoarse spre ea ochii adânci, apăsă mâna tinerei femei şi-i surâse cu tristeţe.

în vremea asta, clanul Clapier, sporit de conte, de Achille şi de alte patru neamuri venite la masă, ceru să viziteze palatul cu de-amănuntul. Admirară decoraţiile interioare, care nu purtau
pecetea doamnei Theodorine. Agentul de schimb îi propusese - să se ocupe de ele, dar ea se eschivase încă de la primele lucrări.

- M-am priceput - spusese ea - la stilul Renaşterii, Ludovic al XV-lea, Ludovic al XVI-lea, dar nu pricep nimic din stilul ăsta de azi, care le-a transformat şi le-a amestecat pe toate.

Ceru doar ca budoarul ei de la primul etaj să fie stil Ludovic ăl XVI-lea, pur Ludovic al XVI-lea, şi să-se monteze acolo şemineului din marmură albastră şi anumite ornamente de deasupra uşii păstrate de la palatul Vilette, care reprezentau nişte instrumente muzicale şi la care ea ţinea mult.

Dealtfel, peste tot antreprenorii dăduseră frâu liber imaginaţiei lor. Ridicaseră coloane, asamblaseră marmore, aplicaseră aramă, pecetluiseră cu fier forjat, aruncaseră ciubuce, aurării, culori, lacuri, întinseseră damascuri, drapaseră catifele şi, dând fiecărei odăi un stil diferit, făcuseră din palat un soi de arlechin, o amestecătura' de epoci degenerate. Vizitatorul care urma amfilada de la parter pleca de la nişte lucrări prost plagiate după Lefuel, pentru a ajunge la restaurările unui Ev Mediu fantezist; trecea de la

Tuileries la Pierrefonds. în mijlocul acestor opulenţe şi acestor confuzii, budoarul de la primul etaj era un refugiu de tente dulci, de linii pure, de proporţii moderate, de obiecte într-adevăr preţioase; în palat, budoarul începu să ducă o viaţă secretă, după cum ducea şi doamna Theodorine în mijlocul Boussardelilor.

Mult mai mult decât mama sa, se interesa Amaury de lucrările de decorare. înclinările pe care cel de-al treilea fiu al agentului de schimb le arăta către artă luaseră amploare după ce isprăvise Colegiul. Lecţiile pe care mătuşa Liline i le dăduse cu atâta orgoliu, se întrerupseseră destul de repede. Discipolul nu întârziase să-şi ajungă din urmă profesorul, şi fata bătrână, hărţuită în biata ei ştiinţă, sfârşi prin a se certa cu acel tânăr obraznic, care pretindea că ştie mai mult decât ea, şi se dezinteresă, cu semeţie, de el.

Aceste daruri precoce ale micului artist nu-i inspiraseră la început lui Boussardel decât o satisfacţie de suprafaţă, destul de asemănătoare cu cea a tuturor părinţilor cărora li se fac complimente despre frumuseţea, sănătatea, manierele distinse ale copiilor lor,'sau despre succesele obţinute în clasă. în fond, „vocaţia" lui Amaury nu-i spunea mare lucru tatălui, care, deşi suplu in a înţelege tot şi a simţi tot, atât de departe de mediocru,
habar n-avea de artă. încă de la debutul său pe scena mondenă, observase că persoanele cele mai bine situate când se reuneau în jurul unei mese la un mare dineu, ori la un ceai, într-un cabaret la un lichior, manifestau o surprinzătoare tendinţă să vorbească despre artă şi literatură; în nouă cazuri din zece se discuta despre ultimele cărţi apărute, ultimele piese de teatru, concerte, expoziţii şi muzee. Boussardel nu pricepea un fenomen atât de răspândit şi atât de frecvent - vedea în el afectare, prefăcătorie; nu putea admite că acele lucruri alcătuiau într-adevăr terenul de înţelegere al elitelor, aşa cum tindea să-l facă să creadă tonul superior abordat de cei ce discutau.

Dar ghicea de asemenea că dezinteresându-se pe faţă şi-ar dăuna în ce priveşte opinia oamenilor; când îl văzu deci pe fiul său Amaury, către şaisprezece ani, capabil să se amestece într-o discuţie şi să aducă precizări care să intereseze, argumente care să placă şi adesea să convingă, tatăl privi .problema sub o altă lumină. Se simţi îndatorat faţă de Amaury. „Aş fi, gândea el, un filistin dacă nu l-aş îndemna la asta. Fiul meu cel mare s-a însurat, al doilea se va însura în curând, pot .să-l slăbesc puţin din mână pe cel de-al treilea." Căci, după părerea sa, cariera artelor nu făcea casă bună cu însurătoarea. îşi închipuia că meseria de pictor e ceva arbitrar şi galant, populată cu modele goale, piţite pe jumătate după paravan, sau cu femei de lume în rochii de bal la ora trei după-amiază închise singure în atelier cu portretistul lor.

Rămase deci înţeles ca Amaury, fără să-şi neglijeze studiile şi examenele, să se ocupe serios de „pictura sa".

-Dar să nu-mi vorbeşti de intrarea la Bele-Arte, îi zise

Boussardel, cam aşa cum i-ai îngădui unui tânăr să studieze declamaţia, dar să nu-l lasi să intre la Conservator - Bele-Artele sunt anticamera vieţii de boem.

îi alese el însuşi un maestru, Cabanei, care - membru al Institutului la patruzeci de ani şi socotit dealtfel ca un bun pictor de scene istorice - multiplica portrete în înalta societate şi-şi păstra astfel locul în lumea bună.

Amaury se comportă în cabinetul lui Cabanei cum se comportase la Drept, cum se comportaseră totdeauna şi Edgar şi surorile şi verii si verişoarele sale, cum se comportau nepoţii si nepoatele sale in fiecare etapă a învăţăturii lor. Toţi micii Boussardel fuseseră elevi buni; părinţii lor erau obişnuiţi să-i vadă aducând note satisfăcătoare şi recoltând coroniţe si premii; era ca un principiu, ca un obicei de familie, încă cfin epoca străzii Sainţe-Croix, sub autoritatea blândă a bătrânului Boussardel. în plus, o demnitate

precoce, simţul faţă de ceea ce se cuvenea, conştiinţa numelui pe care-l purtau îi fereau pe aceşti copii de turbulenţă şi de risipirea firească băieţilor şi fetelor de vârsta lor. Nu existase nici unul până la Victorin care, după câţiva ani dificili, a căror amintire se şi pierdea, să nu se fi înscris pe linia generală.

Până si natura părea* să asculte - prin copiii săi - de agentul de schimb. Astfel, bolnavul de plămâni pe care Boussardel voia să-l însoare, se mai înzdrăvenise. Şederea la Hyères, nedând chiar toate rezultatele pe care le aşteptau, tatăl se decise să-l încredinţeze pe Edgar altor doctori, care-l trimiseră in Elveţia şi-l puseră să doarmă o iarnă întreagă într-un staul de vite. Atmosfera unde trăiau şase vaci zdravene închise din pricina iernii fu mult mai de folos pentru plămânii atinşi decât fusese soarele sudului şi paharele cu sânge. După douăzeci de luni de munte, Edgar se putu întoarce la Paris.

Agentul de schimb îl instală la birou; îl cuplă cu Victorin; în odaia pe care le-o puse la dispoziţie şi care dădea în scuarul Louvois, cele două birouri cu pupitru fură aşezate faţă în faţă, alcătuind un fel de spinare de măgar. Această aşezare avea avantajul de a-l pune tot timpul pe Victorin sub ochii lui Edgar, atenuând diferenţa care s-ar fi putut face simţită în activitatea celor doi fraţi; Edgar nu va putea nici să lucreze, nici să vorbească fără ca, prin forţa lucrurilor, Victorin să nu pară amestedat şi el în toate.

în cursul seratei în care fu anunţată oficial logodna lui Edgar şi care avu loc la doi ani după marele dineu de inaugurare al palatului, Amélie făcu în aşa fel încât să rămână un moment singură cu el. îi ceru braţul şi se îndreptară spre biliard. Jurnaliştii nu ajunseseră încă acolo; patru domni de o anumită vârstă, trei jucători şi un arbitru, jucau o partidă serioasă.

Lămpile cu gaz, pe care un aparat de suspensie le menţinea deasupra postavului verde, revărsau o lumină palidă, concentrată: rămaseră într-o penumbră mai dulce.

- Să ne aşezăm în acest colţ, cumnate, propuse Amélie. Nu mă simt prea grozavă în ce priveşte

recepţiile, va veni în curând vremea când va trebui să-mi asum şi datoria asta, dar în seara aceasta mama dumitale, mătuşile şi cele trei surori sunt de ajuns ca să facă onorurile.

Nu vorbi despre Lionnette care, la toate seratele la care lua parte, se agita, se ducea de la unul la altul, alcătuia şi împărţea grupuri, ca şi cum ea ar fi fost stăpâna casei. Această persoană micuţă, care se învârtea şi zumzăia, părea atunci, cu talia ei sugrumată şi cu chipul fără personalitate, ca o muscă mare, în rochie de bal, desenată de Grandville.

Instalată pe o sofa lângă Edgar, Amélie îl întrebă despre logodnica sa, despre care ea nu ştia nimic, afară de faptul că era fiica preşedintelui Căilor Ferate din Orléans, domnul Audemars.

- Iţi mărturisesc, zise Edgar, că nici eu însumi nu ştiu mai mult. Abia dac-o cunosc pe domnişoara Caroline. Am văzut-o doar de patru ori.

îi făcu portretul. Discuţia lor liniştită era punctată de clic- clacul bilelor de ivoriu care se ciocneau. Apoi:

- Te-ai obişnuit cu slujba, dragă Edgar? întrebă Amélie, luând alt ton.

- Mă pregătesc de mult pentru asta. Tata m-a sortit acestei cariere şi eu n-am ignorat-o niciodată.

- Vreau să spun cu ceasurile acelea lungi, aşezat la birou, cu hârtiile răsfoite, cu praful, cu lipsa de aer... Crezi că-ţi fac bine?

- Mă cam îndoiesc, răspunse el cu un zâmbet pe jumătate, dar, Amélie, a sosit momentul pentru Victorin şi pentru mine să urcăm primele trepte în scuarul Louvois. Tata e nerăbdător să ne pună la încercare. Biroul, înţelegi...

O spunea cu respect. Biroul... acea lume prestigioasă, despre care copiii Boussardel încă de. mici îi auziseră pe cei mari vorbind, unde n-aveau dreptul să păsească decât cu rare excepţii, ca o înaltă recompensă. „în ziua cand vei împlini şapte ani te vei duce să-l îmbrăţişezi pe tata la birou!" Şi în ziua când împlinea şapte ani, copilul sosea în scuarul Louvois, trecea pragul unui domeniu uluitor, unde nişte necunoscuţi îi dovedeau sentimente inexplicabile, unde

tatăl părea diferit de cel care era acasă, mai îndepărtat, mai dominator, indispensabil unui popor de subalterni, în mijlocul unor mobile străine care păreau a fi totuşi mobilele sale. Biroul... Şi pe măsură ce creşteau întrevedeau rolul, puterea sa. Toate evenimentele familiei se trăgeau de la birou, poate că însăşi familia ieşea din el; soarta miilor, sutelor de averi depindea de echilibrul şi de funcţionarea lui; era un centra, un punct luminos, care-şi răspandea razele asupra Franţei, asupra lumii întregi.

Pe vremea când copiii veneau, din palatul Vilette, să se joace la Tuileries, se certaseră într-o zi cu cei doi băieţi ai unui alt agent de schimb care pretinseseră că tatăl lor avea „primul birou din Paris". La aceste cuvinte, micii Boussardeli, uitând, pentru prima oară de bunele maniere, văzuseră roşu în fata ochilor; se încinsese o bătaie cumplită, şi cei doi campioni din tabăra adversă, copleşiţi de număr şi poate de „convingeri", mai puternice decât ale lpr, au trebuit să fie smulşi de dădace şi de paznic din mâinile justiţiarilor lor. Doamna Théodorine se dusese a doua zi să facă o vizită de scuze mamei copiilor bătuţi, dar micii Boussardeli n-au fost pedepsiţi decât de formă, şi s-a aflat prin verişorii Heurtault, că papa, unchiul Louis şi chiar bunicul râseseră zdravăn între ei.

Edgar se gândi o vreme în tăcere, cu spatele curbat, cu fruntea înaintea, însurat în gând şi înlănţuit de birou. Plastronul cămăşii sale se îndoia şi-i trăda pieptul scobit. Amélie îşi zise în sinea ei că slăbise, că tuşea din nou. în acel moment jucătorii de biliard strigară în urma unei lovituri care le reusise; între ei începuse o discuţie curtenitoare şi pacea acelui foc fu ruptă. Amélie se ridică.

- Edgar, condu-mă la logodnica dumitale, căreia vreau să-i exprim în mod deosebit, în seara asta, sentimentele mele afectuoase şi urarea - adăugă ea - ca cerul să binecuvânteze unirea voastră dându-vă cât mai repede copii.

Se reîntoarseră în saloane.

La Amélie grija în ce priveşte copiii se transformase într-o idee fixă. Suferea din pricina sterilităţii sale şi

nu-i înţelegea cauza. Convinsă că-şi îndeplinea datoriile în aşa fel încât să devină mamă, ea nu putea fi lămurită de eroarea sa de nici una dintre femeile din anturajul ei. Mama şi cumnata sa o credeau până şi ele întru totul soţia bărbatului ei şi, dealtfel, un schimb de confidenţe, chiar cu o mamă, despre un asemenea subiect nu era de conceput pentru o fată binecrescută.

Cam după un an de la căsătorie, văzând că nu se întâmplă nimic, contesa Clapier, din proprie iniţiativă sau la sugestia vreunui Boussardel, o interogase pe Amélie. Această femeie lipsită de subtilitate, care nu-şi putea ierta fiica, după cum nici fiica sa n-o ierta pe ea, era uîtima dintre femeile menite să izbutească într-o astfel de treabă. Amélie roşise ca focul încă de la primele cuvinte, rostite cu stângăcie, dădu un răspuns scurt şi sincer, din care mama sa deduse că matrimoniul fusese consumat din prima zi şi că n-avea de aşteptat decât de la natură. După care, greoaia contesă se socoti chit şi-şi reluă aerul distant.

Doamna Théodorine, cu infinit mai mult tact, se informă de la tânăra femeie dacă era fericită, dacă se bucura din partea lui Victorin de aceeaşi atentie; Amélie, care vedea că toti Boussardelii găseau firesc ca soţul ei să iasă adesea fără ea, după-masă, nu se gândise niciodată să se plângă de el. Sigur, nu se mai arăta atât de asiduu, noaptea, cum fusese la Hyères, dar această domolire pe care tânăra femeie, în ce-o privea, n-o deplângea deloc, i se părea normală, conformă cu ce auzise sp'unându-se întotdeauna despre „luna de miere" şi despre vremea mai calmă care vine pe urmă. Şi apoi, ea renunţase pentru totdeauna la efortul inutil de a înţelege ce anume determină comportamentul unui bărbat pe un astfel de teren. După ignoranţa ei de fată tânără această soţie continua să înainteze într-o lume de obscurităti.

Supărarea ei era difuză. Améîie se lăsa în voia ei mai ales seara, odată retrasă în apartament, după ce-o îmbrăţişa pe soacră-sa şi după ce bărbatul ei pleca. Se lăsa dezbrăcată de cameristă, îşi punea un capot, se

aşeza pe un şezlong şi gusta plăcerea de a se simţi eliberată de corsetul care-o strângea foarte tare, căci trebuia să combată, chiar atât de tânără, o tendintă spre îngrăşare. Gândul la copilul care nu se anunţa, îi venea in minte ca şi cum s-ar fi stabilit un raport între starea plăcută a coastelor ei destinse şi acea sarcină pe care-o dorea. Asocia visele lente şi vagi eu diverse semne, dovezi, îşi imagina bucuriile maternităţii.

Tocmai atunci Edgar se însură şi urările pe care i le făcuse, realizându-se, el avu un fiu pe care-l numi Xavier, după numele bunicului matern. în neamul Audemars, fiul mai mare, din două în două generaţii, trebuia să se numească Xavier, precum la Boussardeli cel mai mare se numea Ferdinand.

Această naştere o smulse pe Amélie din visele sale. Aplecată deasupra leaganului unde dormea acea fiinţă mică, zămislită de Edgar, Amélie încercă o stranie tulburare, şi deveni prada tuturor sentimentelor. în timpul orei pe care o petrecu pe urmă lângă leuză, nu se putu abţine să n-o observe, urmărind cu privirea contururile delicate ale acelui trup întins sub cearşafuri. Amélie intră răscolită în camera ei. De când se măritase, avea un fel de încetineli în gândire, şi-i trebuia adesea, ca să iasă din starea asta, un şoc subit dinafară.

în seara aceea spuse că e bolnavă, rămase în camera ei şi trase zăvorul. De fapt, avea febră. Simţea puţin câte puţin deş- teptându-i-se, eliberându-se, retrăind, toate gândurile ascunse din fiinţa ei în timpul călătoriei de nuntă, şi care nu erau legate de maternitate, ci de feminitatea ei. Nu dçrmi. Se obliga la reflecţii precise de la care educaţia, obişnuinţa spiritului, o îndepărtaseră întotdeauna, şi în curând fu sigură că nu se găsise, cu Victorin, în aceeaşi situaţie în care se găsise cumnata sa Caroline cu Edgar! în zori, era hotărâtă. îşi luă faţă de ea însăşi angajamentul de a consulta în aceeaşi săptămână o persoană competentă, capabilă s-o lămurească şi s-o călăuzească. De îndată ce se trezi, începu să caute metodic cui să i se adreseze. Nu-i venea ideea şi nu se

putea să-i vină de a se duce singură, fară ştirea bărbatului ei, la un medic, ca să-l roage s-o examineze. Convenţiile şi convenienţele care ferecau o femeie în mediul ei excludeau un asemenea demers. Amélie nu vedea decât posibilitatea unei moaşe la uşa căreia ar fi găsit curajul să sune, voalată, cu trăsura aşteptând-o la colţul străzii; când, deodată, o rază de lumină pogorî asupra ei: mătuşa Patricot!

Bătrâna doamnă trăia încă. în măsura foarte redusă în care mai avea legături cu lumea, zvonurile care circulaseră în Paris după scandalul Améliei retrasă de la mănăstire ajunsese şi până la ea, la Saint-Cloud. Dar Clapierii se întrebau în van ce gândea ea şi ce dispoziţii testamentare va da până la urmă. Tot ceea ce mătuşa Patricot catadicsea să spună, printr-o bătrână cu aceeaşi fire ca a ei, numită domnişoara Le Hirbec, care mergea s-o viziteze din timp în timp şi şe amuza grozav să transmită alor ei o asemenea părere, era că va asmuţi câinii asupra oricărui reprezentant masculin ori feminin din „sămânţa Clapier".

Amélie se simţea vinovată de a fi tăinuit odinioară faţă de sceptica bătrână dorinţa ei de a intra la mănăstire; vedea deci în asta o măsură justă care-o lovea şi pe ea. îi scrisese totuşi naşei sale ca să-i anunţe logodna, urmare a reintrării ei în societate, „pe care ea o dorise atâta", preciza Amélie. Mătuşa Patricot nu-i răspunsese. în ziua semnării contractului de căsătorie, despre care se informase prin notarul ei, îl văzură sosind în aleea Impératrice pe bătrânul ei servitor. Fără nici un bilet sau carte de vizită, el adusese sipetul cu smaralde. Mătuşa Patricot, care se credea îndreptăţită să-şi revoce intentiile privitoare la dotă, nu-şi mai lua îndărăt ceea ce apucase să dăruiască. Amélie, după un asemenea cadou de nuntă, spera într-o împăcare. Solicită şi obţinu de la mama ei îngăduinţa de a trece Sena chiar a doua zi dimineaţă. O însoţea guvernanta ei, care primise recomandarea să nu coboare din trăsură şi s-o lase pe fată să facă ce-o vrea. Portarul proprietăţii unde Amélie, fetiţă, petrecuse atâtea vacanţe plăcute, nu cuteză să nu lase echipajul, pe care-l recunoscu, să intre în curte; dar

dispăru repede în casă şi se întoarse să spună că doamna nu era acolo. Amélie zări pe deasupra uşii scunde a grajdului caii naşei sale. Portarul văzu la ce se uită, dar nu spuse nimic. „Să ne întoarcem", îi spuse ea vizitiului.

în anii care urmară după-această scenă, Amélie se mărginise
să-i scrie bătrânei doamne de ziua ei si de întâi ianuarie, cu
respect şi punctualitate. Nu primi răspuns niciodată.

Dar, a doua zi după naşterea micului Xavier, gândindu-se din nou la mătuşa Patricot, îsi dădu seama că dacă izbutea să fíe
primită de naşa sa, îi va fi uşor să-i spună tot acestei sfătuitoare, cu toţi anii de răceală care le despărţeau. Dădu deci ordin să se înhame caii şi să fie condusă la Saint-Cloud.

-Nu întreba nimic la poartă, îi zise ea vizitiului, în faţa grilajului, amintindu-şi ce se petrecuse cu patru ani mai înainte, îşi luase toate cele necesare pentru scris şi aşternu aceste rânduri pe un bileţel: *Dragă naşă, împrejurări delicate, intime, mă obligă să caut la o persoană cu experienţă, şi de mare încredere, un sfat de care depinde fericirea şi desigur şi viitorul meu. Cu o altă ocazie m-am căit amarnic că nu mi-am deschis sufletul în faţa dumitale. Te rog, ai bunăvoinţa şi spune-mi dacă n-am dreptate nici de data asta să-mi amintesc de bunătatea dumitale şi de sentimentele tandre şi respectuoase pe care n-a încetat să ţi le poarte*

Fina dumitale
ascultătoare,

Amélie

Valetul duse plicul portarului şi două minute mai târziu Amélie văzu poarta deschizându-se.

O găsi pe naşa ei în grădină, sub umbrar, dar aşezată într-un fotoliu cu rotile, cu picioarele

înfăşurate într-un pled. Emoţia de a o revedea şi de a o revedea atat de schimbată o aruncă pe tânăra femeie în lacrimi, la picioarele neputincioasei, care lupta cu ea însăşi să nu se lase înduioşată. Mătuşa Patricot se lăsă mai întâi luată de mâna pe care Amélie i-o săruta plângând, apoi strigă dintr-o dată:

- Vino în braţele mele, fată rea!

La auzul acestui glas autoritar, Amélie sări peste ani, deveni copilă şi, la prima întrebare pe care i-o puse naşa ei, ea îi spuse la ureche motivul pentru care venise acolo.

- Ce-mi tot cânţi, fetiţo? replică bătrâna doamnă cu o tresărire. Ridică-te puţin în picioare în faţa mea...

O cercetă fără jenă, din cap până în picioare.

- Eşti făcută pentru maternitate, ce dracu! Atunci ce anume îmi ascunzi? Hai?... Să mergem la mine, acolo vom vorbi mai în voie.

Chemă, scuturând din clopoţel, şi porunci să fie dusă în camera ei.

-Domnişoara Zélie, zise ea când fu aşezată pe canapea, întoarce-te în grădină şi culege un buchet de flori pe care-l va lua copila asta. Mai pierde-ţi vremea pe-acolo... Mă înţelegi, nu-i aşa? Aşază-te, Amélie. Mai aproape. Hai să fim clare...

Fără să mai aştepte, îi puse întrebări, ascultă răspunsuri, puse alte întrebări, protestă, spuse lucrurilor pe nume. Această libertate a unei alte vârste, acel mod sincer de a vorbi, lumina puternică ce domnea în acea cameră de unde se vedea toată câmpia Parisului, o scoaseră pe Amélie, din încurcătură. Când interogatoriul luă sfârşit, doamna Patricot rosti fără ironie, cu ochii în pământ:

- Cât de ciudate sunt fetele de azi!

Tăcu un moment, apoi ieşi din visare.

- Să ne gândim la ce-avem de făcut.

Bătrâna doamnă vorbea acum pe un alt ton, reţinându-si puţin vocea. îi surâse finei sale, ca s-o liniştească. Ea, atât cfe hotărâtă în gesturile sale, mângâie doar cu vârfurile degetelor obrazul care aparţinea unei fiinţe marcate de o tainică dizgraţie.

- Vreau să încep prin a mă interesa care sunt cei mai buni practicieni din Paris... Nu te teme, spuse ea la o mişcare a Améliei, nu te vei duce la ei si nici ei nu vor veni la tine. Voi cere o consultaţie chiar azi, în prezenţa mea şi capul mi-e încă destul de sănătos, chiar dacă picioarele nu mai sunt, ca să nu mă las păcălită de formule!

S-a convenit că această hotărâre va rămâne ştiută doar de cele două femei, ceea ce-o linişti mult pe Amélie. De când se lăsase în seama naşei sale, încerca o mare uşurare, dublată de o încredere absolută, şi toate astea se adăugau fericirii de a fi reînnoit relaţiile cu vechea sa amică. Mătuşa Patricot nici nu se gândise să-i facă reproşuri asupra trecutului; nu era genul ei, aşa că Amélie, la sfârşitul, se afla în cea mai bună dispoziţie ca să poată suporta consultaţia.

Dintre cei trei medici, cel care, în virtutea vârstei şi în calitate de profesor, începu consultul, o scuti pe tânăra femeie de o confesiune penibilă. Mătuşa Patricot îi primise pe acei domni, mai întâi singură şi-i puse la curent; când îi spuse Améliei să intre, ei cunoşteau esenţialul si, dealtfel, ^examenul nu se putea efectua decât într-un cabinet medical. Profesorul nu-şi întrebă pacienta decât despre conjuncturi, date; perora cu uşurinţă; era un bătrân fără mustăţi, dar cu favoriţi, cu plete lungi şi, la reverul redingotei, cu rozeta Legiunii de onoare. Declară că în speţă cazul îi era cunoscut, că astfel de accidente relevau nevrozismul, că teoretic erau vindecabile. Vorbi de o stare anxioasă, de spaimă, de leziune şi atrezie consecutivă. Ceilalţi doi experţi îşi sprijiniră confratele cu acelaşi vocabular; cuvintele savante se roteau în jurul Améliei care nu se mai simţea atât de direct în cauză, si până şi bătrâna doamnă, oricât de avertizată se credea în astfel de probleme, sfârşi prin a nu pricepe nimic. îl întrebă pe maestru în limbajul ei şi abia atunci află care era caracterul precis al răului.

- Nimic din toate astea nu s-ar întâmpla, conchise ea bătând în braţele fotoliului - dacă ar exista mai puţină ipocrizie în educaţia fetelor!

Doctorii făcură ochii mari sau luară nişte mutre reticente. Bătrâna nu catadicsi să le explice ce gândea ea, discipolă a lui Jean-Jacques Rousseau şi nu admiratoare a ştiinţei moderne.

Hotărârâ întâlnirea pentru tratamentul pacientei. Medicii nu ascundeau că putea să încerce o oarecare oboseală si chiar să acuze, în seara examenului, un acces de febră. Cele două femei rămase singure, trebuiră să se resemneze: era necesar să pună la curent şi familia Boussardel: secretul le scăpa. Medicii le dăduseră dealtfel să înţeleagă că oricare ar fi sistemul la care se vor opri, îngrijirile vor fi progresive şi vor cere un oarecare timp; Amélie, acum în faţa realităţilor, recunoştea împreună cu naşa ei imposibilitatea de a întreprinde toate .astea fără ştirea soţului şi a familiei sale, cu care ea împărţea locuinţa; trebuia şi consimţământul lor. Dar nu se gândea la aceasta publicitate domestică decât cu silă si ruşine.

- Haide! îi zise mătuşa Patricot, îţi voi cruţa prima explicaţie. Adu-mi-o aici pe soacră-ta, sub pretextul de a mă cunoaşte, în sfârsit, si o voi informa eu.

- Iţi mulţumesc, naşă, spuse Amélie, care sfârşi prin a plânge cu faţa ascunsă în palme.

Reveni peste două zile cu doamna Théodorine; mătuşa Patricot avea un principiu - atunci când un lucru era necesar, să nu-i întârzie rezolvarea. Amélie nu asistă la discuţia celor două femei si, în timp ce se întoarceau la Paris, soacra ei îi întinse mâna, in trăsură, vorbindu-i de una si de alta.

- Draga mea, rosti doamna Theodorine, în timp ce trăsura ocolea Arcul de Triumf, ţi-ar plăcea să mâncăm diseară singure în budoarul meu? Bărbaţii noştri se vor duce, ca băieţii, la

cabaret sau la club, iar noi ne vom închide în odaie. Dacă vin musafiri, le vom spune că nu ne simţim bine. îţi convine programul meu? adăugă ea surâzând.

Amélie îşi propuse să nu se smiorcăie; făcu o pauză înainte de a răspunde, dar vocea îi tremura:

-Vă sunt foarte recunoscătoare pentru prietenia dumneavoastră...

- Dar, zise soacră-sa cu tărăgăneală, află că prietenia dumitale mi-e la fel de preţioasă, Amélie.

Doamna Théodorine se apropia de cincizeci de ani şi vârsta n-o înfrumuseţa câtuşi de puţin. Căpătase deformările pe care, în lumea ei, fe prezentau toate femeile, îmbătrânind. Maternităţile, lipsa de exerciţii fizice şi de îngrijiri, obiceiul meselor prelungite, tendinţa modei feminine şi poate şi obişnuinţa bogăţiei, toropeala prosperităţii făceau din nevestele marilor burghezi personaje masive şi încete, cu cărnurile căzute. Nici un lapte de frumuseţe, nici o pudră nu atenuau luciul, cuperoza sau culoarea pământie a pielii lor; aceste mijloace nu erau folosite decât de femeile decăzute; puful, cu timpul, se îndesea pe chipurile lor şi se preschimba în ţepi, lipsindu-le de sex pe aceste matroane. Atunci, timp de douăzeci de ani se asemănau între ele, după ce fuseseră tinere femei ce se deosebeau prin părul, tenul lor, prin mai multă sau mai puţină vioiciune şi frumuseţe, prin caracterul lor, înainte de a deveni - spre şaizeci de ani, pierzând din greutate - nişte plăcute doamne bătrâne. Acest fenomen de urâţenie temporară de care nu se prea temeau, părea să confirme faptul că, în mediul lor, bărbaţii nu se însurau pentru nişte vane avantaje fizice, şi că viaţa femeilor nu se oprea aici, ca-n alte medii, în prăpastia celor treizeci de ani. Toate femeile, în familia Boussardel, îmbrăcaseră acea greoaie uniformă a maturităţii: doamna Théodorine, cumnata ei Mignon, odinioară atât de graţioasă şi care nu izbutise decât să întârzie scadenţa, ca să nu mai vorbim de grăsana contesă Clapier. Ramelot, odinioară, se aclimatizase atât de bine în casa prietenilor ei, încât sfârşise la fel; singurele ferite fuseseră mătuşa Liline, datorită celibatului, şi mlădioasa Lydie, prin moartea ei prematură.

La doamna Théodorine aceste schimbări se vedeau şi mai mult, datorită taliei sale scunde, şi accentuau

acel ceva puţin cam neplăcut al fizionomiei sale, adăugându-i, de la o vreme, un aer de tristeţe, un aer cam obosit. Mica amazoană burgheză pe care bătrânul Boussardel o admirase în zilele anului '48, dispăruse sub grăsime, sub aluviunile vieţii.

Acelaşi acord tacit exista acum între ea si Amélie. Cu toată diferenţa 'de vârstă, de înfăţişare şi mai ales de rasă, căci existau în fiica'lui Bitzius virtuţi delicate pe care fata Clapierilor nu le avea, cele două femei se asemănau prin destinul lor. în imensul palat din aleea Van Dyck unde bărbaţii lor nu apăreau decât la masă şi la culcare, ori ca să-şi primească invitaţii, amândouă trăiau solitare. Dar atitudinea, şi mai puţin încă vorbele lor nu lăsau să se vadă dacă încercau vreo durere. Amélie socotea
firesc semiabandonul ei; alte căsnicii îi ofereau aceleaşi
7 >
exemple; şi dacă soacra ei părea uneori melancolică, nu piitea ghici nici de ce, nici din pricina cui suferea. Doamna Théodorine făcea parte dintre acele femei care nu provoacă şi nici nu prea fac confidenţe, si Amélie nu era o fire prea expansivă. Trebuiră totuşi, dupa masa luată împreună în încântătorul budoar al instrumentelor muzicale, unde retrăia amintirea palatului Villette, trebuiră să discute despre un subiect deosebit de delicat, şi care obliga la hotărâri.

Cu toată profunda delicateţe a soacrei sale, această seară a fost pentru Amélie prima încercare dintr-o serie de încercări lungi şi aspre. A doua zi dimineaţă doamna Théodorine se aşeză între nora sa şi ceilalţi Boussardeli, şi-i convinse pe fiecare şă pară că ştie nimic, şi să menajeze astfel susceptibilităţile cele mai demne de respect ale unei femei nefericite. Amélie văzu însă privirile rudelor sale oprindu-se asupra ei cu o expresie nouă, pe care n-o mai surprinsese la socrul ei, apoi la bărbatul şi la mătuşile sale. Poate că nici unul dintre ei nu socotea c-o face să se simtă prost, şi totuşi ea urmărea, de la un chip la altul, drumul parcurs de cumplitul ei secret prin familie. Amélie tremura ca nu cumva, printr-o indiscreţie posibilă între fraţi, să nu afle la rândul lui şi Edgar; dar, deşi îl

observa cu multă atenţie, nimic din felul de a fi al acestuia n-o lăsa să se înţeleagă că ştie ceva.

Dintre toţi, cel mai greu i-ar fi fost să suporte o discuţie cu Victorin, fiindcă înţelesese în sfârşit că, cu un bărbat mai puţin ignorant, mai puţin greoi, mai puţin nepăsător fată de ea, ar fi ieşit mai repede, daca nu din situaţia în care se aÔa, cel puţin din starea ei de neştiinţă. De când nu se mai agita* în aceleaşi tenebre, îsi pierduse sentimentul culpabilităţii şi, dealtfel, mătuşa Patricot îi spusese că bărbatul ei era un mare gogoman, explicându-i cum şi de ce, prin precizări care nu lăsau nimic în umbră.

Amélie nu judeca în acelaşi fel procedeele pe care soţul ei le folosise faţă de ea. Naşa ei, spunându-i că îndatoririle căsătoriei nu erau întotdeauna crude pentru femeie, această tânără soţie simţea acum tâsnindu-i din fundul inimii un sentiment ciudat împotriva lui Victorin. Socotea c-o neglijase din ce în ce şi că, în acea iarnă, de exemplu, trecuseră patru luni fără să bată o singură dată la uşa ei. Victorin mergea pe douăzeci şi şapte de ani. Maturizându-se, se lăţise în spate; trecea drept un bărbat frumos; cu un an în urmă, ia concursul hipic, avusese unele din acele succese de călăreţ care te fac să crezi în calităţile omului de lume. Strălucirea lui fizică tulbura toate femeile şi puţinul lui spirit nu dăuna acestei străluciri. Până şi Amélie, în felul ei, simţea acest lucru. Anumite amintiri neplăcute rămăseseră veşnic treze în mintea ei, dar ele nu diminuau acel prestigiu, ba poate chiar adăugau un soi de consideraţie ranchiunoasă pe care o simţea pentru egoistul şi vigurosul ei bărbat.

Dar ar fi preferat orice decât să se explice cu el. Dealtfel, Victorin nu-i spusese nimic; ba chiar păru s-o ocolească o vreme. în realitate, Boussardel, renunţând de data asta la acea politică a ochilor închişi, de care beneficia acest fiu după ce ieşise de la pensionul /avei, îi făcu o scenă violentă. Tatăl îi reproşa totul în această treabă: mai întâi lipsa lui de încredere, căci el îl întrebase de multe ori, ca de la bărbat la bărbat, cum stau lucrurile, şi noul însurăţel, după ce se întorsese din voiajul de nuntă, declarase că totul a mers strună.

Pe urmă, persistase în acest răspuns din ignoranţă, orgoliu şi încăpăţânare, ca un şcolar, care se înfundă în propria lui minciună. Pentru Victorin - atât de dornic s-o facă pe adultul, şi care, cu complicitatea tuturor, reuşise acest lucru în aleea Van Dyck, la birou, în Paris - această demonstraţie, în faţa întregii familii, despre incompetenţa sa virilă, constituia un afront usturător; mânia tatălui său era greu de suportat. Victorin recăzu pentru două sau trei săptămâni în felul de a fi din tinereţe, în îmbufnările lui sălbatice. Dar odinioară îsi rodea frâul în tăcere; de data asta Victorin se răzbună pe servitorul său, căruia îi căuta ceartă, şi pe scaunele de la birou, pe care le izbea cu picioarele. Nu-l vedeau acasă decât la masă sau, în prezenţa Améliei, unde nu se mai temea de taică-său; dar ridica adesea spre el priviri ce trădau deşteptarea vechii sale animozităţi; vinovat răutăcios, făcea din remuşcările şi din umilirea lui. un fel de ură faţă de oricare, şi prin asta se simţea uşurat. Mânca fără să scoată o vorbă, apoi pleca. Ziua, în piaţa Louvois, nu intra în birou atâta vreme cât se afla acolo fratele său; noaptea se întorcea târziu şi se ducea glonţ în camera lui. Dacă Amaury şi Edgar 'aflaseră ceva, n-o aflaseră din gura lui.

Aşadar, Amélie se temea degeaba că Victorin avea să-i vorbească. Dar se speriase de tot ce putea să se ivească. O aşteptau dealtfel necazuri care aveau să depăşească acele tulburări morale şi s-o conducă la limitele rezistenţei. Mai întâi îi ofensaseră amorul propriu de femeie şi pudoarea, apoi carnea, prin tratamente în care ştiinţa modernă exagera cu subtilitate, un empirism de vraci şi barbarii africane. Amélie ieşea de la acele şedinţe înnebunită ae groază şi durere. Discreţia cu care neamul şi servitorii îi înconjurau atunci patul i se părea mai odioasă decât cinismul medicilor. Alunga pe toată lumea, îşi zdrobea faţa în perne, se epuiza plângând, o chema brusc pe soacra ei, singura fiinţă care-i aducea oarecare mângâiere, căci mătuşa Patricot nu se putea deplasa'rîit' unele seri, nu izbuteau să calmeze neliniştea

Améliei. Atunci striga în coşmarurile sale şi, redeschizând ochii, pe jumătate conştientă, ruga să fie oprit trenul. Doamna Théo- dorine i-o dădu pe bătrâna Rose s-o îngrijească şi s-o vegheze. Camerista Améliei, prea tânără, fu îndepărtată.

într-o zi, doctorii îsi declarară misiunea terminată. între timp, Boussardel reluase legăturile afectuoase cu Victorin; într-o seară îl reţinu pe fiul său în aleea Van Dyck, îl chemă în cabinet şi-l înştiinţă că în acea noapte putea să bată la uşa Améliei.

Aceasta tocmai se urcase în camera ei; doamna Théodorine o părăsise în vestibulul de la primul etaj; Rose se instalase din nou în mansarda ei. Tatăl ieşi din birou. Dădu drumul servitorului care se oferi să-l preceadă ca de obicei, cu o lumânare; o porni pe scară la braţul fiului său, fiecare cu câte o lumânare în mână. Boussardel îl iăsă pe Victorin în faţa uşii tinerei femei; apoi trecu în apartamentul unde-l aştepta doamna Théodorine.

Amélie se culcase. Numai o lămpiţă ardea în camera întunecată, înăbuşită de tapete. Cineva bătu la uşă.

- Intră! murmură Amélie.

Văzu deschizându-se uşa şi apărând un personaj căruia flacăra lumânării nu-i lumina decât mâinile şi plastronul cămăşii. Se apropie. Ea făcu un gest, el suflă în lumânare.

'Tăcerea se înstăpâni în cameră. Cel mai mic sunet din odaie, foşnetul stofei, căpăta un sens nemăsurat. După o vreme se făcu linişte. Amélie îşi începuse viata de femeie şi, a doua zi, pentru a cuteza să se arate la dejun, trebui să facă un mare efort.

Rămase însărcinată şi totul se desfăşură în mod firesc. La termen, aduse pe lume un băiat destul de voinic, pe care dori să-l numească Théodore, ca un omagiu adus doamnei Théodorine; această dorinţă însemna o abatere de la regula Ferdinan- tilor, dar fu totuşi admisă de agentul de schimb, care-şi dădea întotdeauna încuviinţarea când era vorba să-si cinstească în mod public nevasta.

Dar Edgar nu, se mai aplecă asupra noului-născut, aşa cum făcuse Amélie odinioară, asupra micului Xavier. Edgar murise. Aerul Parisului nu-i fusese prielnic; boala i se agravase şi cumnata sa, absorbită ea însăşi de îngrijirile al căror obiect era, avu durerea de a nu putea să se ducă la căpătâiul lui atât de des cât ar fi vrut. Ftizia luă o formă galopantă şi bolnavul muri în timp ce Amélie era însărcinată

.\

CAPITOLUL XXIII

După această perioadă, atât de plină, căci, de la „anexiuni" la naşterea lui Théodore, nu trecuseră decât opt ani, evenimentele se răriră. Ascensiunea Boussardelilor atinsese o treaptă. Ei străbăteau acum acea fază, adesea unică în istoria unei familii, şi care se aseamănă cu era de prosperitate a unui popor şi cu puterea vârstei unui individ. Acesta era momentul plenitudinii si al echilibrului, al coeziunii, al ritmului regulat, realizat nu Iară sacrificii, prin concursul tuturor elementelor corpului în marş. Timpurile care aveau să vină se vor derula într-un mod mai egal şi vor fi mai puţin tulburate, în afară de decese inevitabile, de accidente istorice.

De când Amélie rămăsese însărcinată,. raporturile sale cu Boussardelii se schimbaseră. Ca mamă, ei o primiseră mai intim; din moment ce avea un copil, devenea o adevărată Boussardel. Socrul ei fu cel care, în ceea ce-o privea, îsi manifestă public schimbarea. Se dovedi plin de atenţii; obişnui să se arate cu ea, s-o conducă la spectacole. Toate aceste noutăţi în materie de sentimente o mişcară pe Amélie; intră în această a doua fază a căsniciei sale cu puţină spaimă.

Amintindu-şi de originea sa, tânăra mamă ar fi vrut să-şi hrănească ea copilul. Alăptarea maternă era o tradiţie în familia Clapier; pentru mătuşa, Patricot, cu care tânăra femeie re- înnodase strâns legăturile, asta era o dogmă civică. Doctorii declaraseră bun laptele mamei, Boussardelii nu mai avură de ridicat nici o obiecţie, şi Amélie alăptă. Senzaţii, bucurii noi, care făceau să pălească celelalte bucurii. în timp ce alăpta, şi copilul lipit pentru un moment de carnea ei se hrănea din ea, afluxul unei plăceri ciudate i se

transmitea, din acest punct atât de sensibil al organismului, în tot restul fiinţei sale. Această voluptuoasă funcţiune îi punea pe buze un surâs de tânără mamă şi o făcea să fie, în sfârşit, senină, orgolioasă, sigură de viitor.

Inima Améliei se revărsa. „Sunt fericită, îşi spunea ea, e limpede." îi scrisese doamnei Théodorine, cu şase ani.mai înainte, că era fericită: minciuna ei generoasă se realizase, era răsplătită. Şi o boală pe care agentul de schimb o contractă la acea epocă, veni tocmai la vreme ca să-i îngăduie tinerei femei să-şi cheltuiască rezevele de afecţiune, de recunoştinţă şi de devotament.

într-o noapte, Boussardel îşi sună servitorul care alergă şi-l găsi zgribulit în colţul lui de lângă foc şi îmbrăcat din cap până-n picioare, cu toată ora înaintată: agentul de schimb se înapoiase după o plimbare nocturnă, unde-l cuprinsese frigul. A doua zi nimeni nu încercă să afle ce i se întâmplase; distracţiile lui rămâneau înconjurate de mister. Fraţi, surori, copii, toţi din familie, aruncau de comun acord, peste acest tată, mantia lui Noe.

în douăzeci şi patru de ore se declară o bronşită; fii ameninţai de o congestie pulmonară, Din nenorocire, doamna Theodorine nu era în măsură să-şi îngrijească cu asiduitate soţul. Propria ei sănătate lăsa de dorit, îngrăşarea îi provocase tulburări cardio-renale şi abia se reîntorsese după o cură la Marienbad care o obosise mult.

- N u te întrista, mamă, că nu-l poţi îngriji pe domnul Boussardel, îi zise Amélie, când boala agentului de schimb se dezlăntui, fără însă să provoace nelinişti. Tocmai l-am înţărcat pe Theodore, n-am de ce să mă cruţ. îl voi îngriji eu pe socrul meu. O âjutam adesea, la Abbaye-aux-Bois, pe sora de la infirmerie, şi ştiu să pun ventuze şi cataplasme cu muştar.

Se aşează la căpătâiul lui Boussardel, care ţinea prea mult la persoana lui ca să nu se arate un bolnav foarte exigent şi foarte pretenţios. Găsea cât se poate de firesc ca întreaga casă să-i pândească cele mai mici schimbări ale fetei, şi să se lamenteze, lângă patul lui, pentru fiecare jumătate de grad în plus sau în minus

arătat de termometru. Voia să fie îngrijit de o mână uşoară, imponderabilă.

Se temea ca muştarul aplicat de Amélie să nu-i lase "vreo urmă pe piept; îi vorbi tinerei femei despre această temere, cu o naivitate, o insistenţă vădind o lipsă de jenă care putea surprinde la un bărbat cu o atât de mare influenţă. Dar acest baron al fmanţei, prinţul câmpiei Monceau, nu era deocamdată decât un bolnav căzut la pat, şi nora sa o infirmieră la ordinele sale.

Când muştarul îşi făcu efectul şi când trebui să i-l scoată de pe piept, Amélie nu putu proceda la această operaţie decât distrăgându-l pe Boussardel prin întrebări privitoare la aluniţa despre care auzise vorbindu-se.

- O aveam la naştere, răspunse el cu complezenţă. Fratele meu n-avea, ceea ce făcea să putem fi deosebiţi încă din prima zi. Tata a descoperit primul aluniţa.

Brusc, scoase un strigăt: Amelie îi prezentă râzând o bucată de bumbac cu care desprinsese muştarul de pe piele.

- Ooo! strigă el cu răsuflarea tăiată, întrebându-se un moment dacă-l duruse. Ah! Vicleano! Ah, smechero care te amuzi pe seama lui socru-tău! Hai, apleacă-te să te sărut! -

O sărută pe frunte, la rădăcina pletelor ei dese, înmiresmate.

Preferinţa arătată de agentul de schimb nurorii sale continuă si după ce acesta se înzdrăveni. Doamna Théodorine obosea foarte uşor şi de la moartea lui Edgar nu mai ieşea decât cu greu dintr-un fel de melancolie; ca s-o menajeze, soţul ei o sfătui să-i încredinţeze Améliei o parte mai mare dm conducerea casei. Sceptrul trecu puţin câte puţin din mâinile doamnei Boussardel-mama în cele ale doamnei Boussardel-nora. Această înălţare în rang facilita anumite inteftţii ale agentului de schimb. Declarase adesea că vedea prea multè persoane în vârstă în aleea Van Dyck şi că trebuia să mai împrospăteze şi cu o altă generaţie, generaţia fiilor săi şi a tinerei stăpâne a casei.

Adevărul era că de aproape patru ani Boussardel se despărţise cu precauţie de Georges Haussmann.

Printre sacrificiile pe care doamna théodorine le făcuse la rugămintea soţului ei, în treizeci de ani de viaţă comună, se număra şi cel de rupere a relaţiilor cu drăguţa doamnă Louise Laharpe şi cu soţul ei. Vinovat de treaba asta era şi prefectul care se pusese în situaţia de a înghiţi nişte filipice supărătoare. Corpul legislativ se alarmase de „conturile fantastice ale lui Haussmann", scandalul bonurilor de împuternicire izbucni şi însusi Boussardel simţi vântul primejdiei, în ziua când cuvintefe nevinovate ce-'i scăpaseră baroanei Haussmann făcuseră înconjurul Parisului: „Curios, de câte ori cumpărăm un imobil, imediat trece pe acolo un bulevard!"

Aşa că megalomania prefectului, legăturile lui prea publice cu cântărete şi dansatoare puteau foarte bine să-i servească lui Boussardei drept pretext pentru răcirea prieteniei. O asemenea lipsă de pudoare nu putea fi pe placul aleei Van Dyck, unde ştiau să salveze întotdeauna aparenţele. în sfârşit, mai pe ocolite, mai de-a dreptul, Boussardelii nu-i mai invitară pe Haussmanni la ultimele dineuri date la sfârşitul iernii. Printr-o schimbare bruscă de direcţie, corabia Boussardel stiuse să se îndepărteze de acest pericol.

în timp ce palatul din parcul Monceau îşi purifica astfel ambianta mondenă, biroul din scuarul Louvois îsi vedea de

treabă[5]; Edgar, murind înainte de a fi ocupat[5] acolo un loc prea important, dispariţia lui nu lăsase nici un gol în urmă; Boussardel-tatăl trecea zilnic prin acest loc, dar buna desfăşurare a lucrurilor revenea în primul rând funcţionarilor, contabililor, procuriştilor de acolo. Căci cel de-al doilea agent de schimb moştenise de la tată însuşirea de a smulge de la subalternii săi maximum de randament.

Şi apoi, el nu mai privea biroul ereditar cu aceiaşi ochi; biroul devenise pentru el o faţadă, aproape un alibi, în spatele căruia acum activau alte elemente: terenurile.

Nu dădeau totuşi, în familie, curs la nici un fel de operaţii. Păstrau tot. Pe terenurile care nu fuseseră cedate primăriei se construia, aducând astfel berfeficii, sau urma să se construiască şi să aducă beneficii. Singurul câştig, dealtfel prevăzut, care se realizase în

acea vreme pe un teren Boussardel, îl avantajă din nou pe agentul de schimb. Primăria, care-i dăduse şi ea o mână de ajutor, îi exproprie palatul şi grădina din strada Louis-le-Grand, pe care se ferise să le vândă după ce le părăsise. Operaţia avu loc cu prilejul construirii străzii Dix-Décembre, al cărei total de despăgubiri a iscat un protest public. Dar nimeni n-a avut ceva de zis împotriva lui Boussardel care, în toiul acestei goane după preţ, s-a mulţumit modest cu suma propusă de comisia municipală. Or, fiecare stia. că juriul de expropriere, în faţa căruia mulţi dintre expropriaţi făceau recurs, majora adesea destul de substanţial estimările Primăriei.

-Niciodată, spusese şeful acestei familii, poate cea mai expropriată din Paris, niciodată unul dintre ai noştri n-a făcut recurs în fata juriului. E un lucru care nu se obişnuieşte la noi.

Şi încheia printr-o Vorbă a tatălui său: Boussardelii nu sunt oameni de afaceri!

Erau într-un mod atât de absolut proprietari urbani, parizieni, încât bunurile lor imobiliare aproape că nici nu contau. Domeniile, castelele, pavilioanele de distracţii li se păreau mărunţişuri pe lângă ceea ce posedau în capitală. Grançay nu intrase în familie decât în urma nevoii imediate de a cumpăra un loc la ţară într-un moment de răscruce, iar Bois-Dardeau le picase printr-o moştenire. Terenul pentru culturi sau pentru creşterea vitelor nu-i interesa pe Boussardeli; nu voiau să audă decât de terenul destinat construcţiei, si în probleme rustice dădeau dovadă de o ignoranţă extremă, pe care o afişau cu superioritatea acelor familii de artişti atât de mândre de a nu pricepe nimic din lucrurile vieţii practice.

în timpul vacanţelor petrecute la Grançay sau la Bois-Dardeau, doamnele se plimbau încet pe aleile acoperite cu nisip, pe care-l măturau cu poalele rochiilor lungi; nu puneau piciorul afară din casă fără umbrele, pălării mari, voaluri, şaluri şi mănuşi; nu ieşeau din umbra copacilor de teama congestiei. Bărbaţii îşi omorau timpul cum puteau. Doar sezonul de vânătoare le mai alunga plictiseala, prin programul lui

obligatoriu, printr-un fel de disciplină mondenă, şi mai ales datorită faptului că strângea laolaltă clientela de seamă a biroului de schimb sau a celui de notariat. Pentru asta, Grançay şi Bois-Dardeau erau de-ajuns. în afară de aceste două pământuri, familia nu poseda decât câteva căsuţe de recreere, la care se ajungea destul de uşor, în Montmorency, la Andrésy, la Maison-Laffitte. Agentul de schimb nu voise să construiască nici cel mai mic şalet la Deauville sau la Biaritz. Boussardelii nu erau lipsiţi, într-un anume sens, de nonconformism; se ridicau împotriva a tot ceea ce era socotit „ultimul strigăt" sau „mai presus de orice"; numeau acest lucru independenţă, când de fapt nu era decât o formă de orgoliu şi de spirit reacţionar.

Amélie deveni pentru prima dată stăpână la Grançay în vara care urmă bronşitei socrului. Plecase în Berry încă din primele zile ale lui iulie, cu micuţul Théodore, cumnata ei Caroline, văduva lui Edgard, si nepotul ei Xavier. Bărbaţii urmau să-şi facă apariţia spre sfârşitul lunii. Florence şi Louise aveau si ele proprietăţi la ţara; urmau să vină să-şi petreacă cefe trei săptămâni obişnuite abia după 15 august, deci în sezonul de vânătoare, ca dealtfel şi Noëmi, stăpâna castelului Bois-Dardeau. Cât despre doamna Théodorine, care cu un an în urmă abia putuse călători în vagon-lit până la Bourges, de unde ajunsese a doua zi la Grançay, cu landoul, aproape la pas din pricina sufocărilor ei, în acest serzon nu se mai punea problema să părăsească Parisul, afară de cazul unei ameliorări pe care doctorii, de fapt, n-o mai întrevedeau.

Amélie, mai puţin pariziancă decât viţa Boussardelilor, iubea Grançay-ul, care ajunsese acum în faza maximă a frumuseţii sale. Treizeci şi cinci de ani de soare şi de ploaie aşternuseră peste aceste clădiri o patină potolită; dar cele patru statui ale anotimpurilor, adăpostite în nişele lor, câte două pe fiecare faţadă a pavilionului central, îşi păstraseră prospeţimea. Cârceii de vită sălbatică, tufele de iasomie de Virginia se căţărau pe zicfurile castelului; o glicină doldora de flori împodobea cele trei goluri ale peronului dinspre Sud. Această vegetaţie lega şi mai mult locuinţa de pământ, şi copacii, de toate soiurile, crescuţi în jur-împrejur, începând din anul cu holera,

se încorporaseră până la urmă în peisaj. în sfârşit, această reşedinţă care începea să-şi producă efectele de armonie visate si căutate de un strămos redat de multă vreme ţărânii,
constituia un mic exemplu al acelor realizări care cer, pentru a se desăvârşi, mai mulţi ani decât poate trăi un om.

După două săptămâni de stat la Grancay, Amélie luă frâiele conducerii; se simţea în stare s-o înlocuiască pe soacră-sa, să primească bine musafirii succesivi ai castelului, când poşta îi aduse această scrisoare din partea agentului de schimb:

Aleea Van Dyck, 12 iulie 1870

Scumpa mea Amélie,

îţi scriu dintr-un oraş în fierbere. Oricât sânge-rece am avea, nu putem scăpa de surescitarea generală, căci biroul, ca întotdeauna în ceasurile de criză, cunoaşte o activitate sporită. Victorin îşi petrece zilele în scuarul Louvois şi nu-şi găseşte timp să-ţi scrie. Deci, te pun eu la curent cu toate; Dumnezeu ştie cu câtă întârziere şi cât de truncheate îţi parvin veştile în Tebaida dumitale! .

Draga mea copilă, ceasul de faţă mi se pare foarte serios. Oamenii sunt bucuroşi, eu nu-s. Regele Prusiei şi contele Bismarck vor război ain pricina poveştii aceleia cu coroana ' spaniolă şi, în ce ne priveşte, văd bine că nu ne e silă de război atât cât ar trebui. Camera e într-o stare de exaltare care te uluieşte. După spusele acestor domni, armatele prusiene n-ar face nici doi bani, ar fi de-ajuns «să sufli peste ele ca să le spulberi»; vorbele îi aparţin lui Emile Ollivier.

Numai că eu sunt departe de a împărtăşi astfel de iluzii. Mă cunoşti ca pe un spirit de obicei optimist şi care refuză să accepte amploarea pe care-o dau oamenii întotdeauna agitaţi incidentelor politice cotidiene. Dar, de data asta nu mai pot să închid ochii când văd în ce vor să ne vâre. Va fi o afacere proastă, ale cărei elemente nu ne sunt cunoscute în întregime, şi unde cele două tabere nu luptă cu mijloace egale. în

sfârşit, hotărârea pe care am de gând s-o iau, nu-i inspirată decât de orgoliu, ceea ce întotdeauna, şi' în toate împrejurările, e funest.

Te felicit că eşti departe de Paris în acest moment şi doresc din tot sufletul să vin şi eu cu băieţii la Grançay. Dar, în situaţia mea, cu toţi oamenii din scuarul Louvois, care depind de mine, această plăcere n-ar fi lipsită de consecinţe şi, dealtfel, e greu s-o las pe draga mea nevastă la Paris, singură cu bătrâna Rose, în astfel de împrejurări. Doamna Boussardel pune, în toate aceste lucruri, sufletul pe care-l ştii, dar evenimentele nu sunt în măsură să-i amelioreze boala de inimă; acum trebuie s-o aşezăm între perne, aproape dreaptă, în pat.

în sfârşit, gândeşte-te la mine, dragă Amélie, trimite-mi veşti. Micuţul Théodore plânge mai puţin? Acest prunc zdravăn începe oare să-şi dea seama că este fiul mai mare al celei de-a treia generaţii Boussardel şi că, atunci când eu nu voi mai fi, el va fi Delfinul?

Cu bine, draga mea copilă. Victorin te îmbrăţişează, iar eu te rog să mă iubeşti de-a pururi, aşa cum te iubesc eu.

Tatăl tău, plin de dragoste,

Ferdinand Boussardel

Clopotul declaraţiei de război sună şi în burgul Grançay, dar pe urmă cei de la castel nu mai aflară nimic despre desfăşurarea operaţiilor, decât din scrisorile sosite de la Paris. Ultima pe care Amélie a mai primit-o înaintea asediului a fost tot de la socrul ei.

Aleea Van Dyck, 5 septembrie 1870

Dragă Amélie,

Scrisoarea asta ţi-o scriu în fugă: m-am asigurat că poşta ùu Sudul mai funcţionează câteva ceasuri.

Sedanul a căzut, căderea sa deschide drumul spre capitală. Orice persoană care nu poate apăra oraşul ar trebui, după mine, să iasă din Paris. Şi trebuie s-ofacă

de două ori dacă are copii; calitatea de mamă trece, în acest moment, înaintea calităţii de soţie. Ai să le vezi deci sosind pe fetele mele Louise şi Noëmi, fiecare cu copiii. Andrésy şi chiar Bois-Dardeau, unde se află acum, mi s-a părut prea aproape de Paris; bărbaţii lor rămân aici. N-avem de ce să ne îngrijorăm de Florence, ajlată în vilegiatură la socrii ei, în Vendée.

Ţi le trimit de asemenea pe verişoarele Louis, adică vara dumitale Jarnaux şi vara Oscar cu copiii lor. Fără îndoială că vorfi însoţite de doamna Louis.

Va trebui, în sfârşit, s-o primeşti şi pe sora mea Adeline. Am autorizat-o eu însumi să ţi-l aducă şi pe duhovnicul ei, domnul Grard, pe care vârsta şi boala l-au făcut să se retragă din slujbă şi care, pretinde soră-mea, n-o are decât pe ea pe lume. într-un cuvânt, refuză să-l părăsească şi de fapt această companie o să-i ocupe tot timpul. Deci, un adevărat trib, dragă Amélie, pe care-l fac să emigreze spre dumneata. Nu ignor povara care va apăsa pe umerii dumitale, dar tocmai prin asta poţi măsura încrederea pe care mi-o inspiri. Graţie dumitale, pot să pun la adăpost femeile şi copiii din familia mea, şi să am în această privinţă conştiinţa liniştită. Toţi Boussardelii-băr- baţi rămân la Paris. Cu toate că cei tineri au fost scutiţi de serviciul militar la momentul potrivit, şi în modul cel mai reglementar, ei sunt dispuşi să-şi facă datorie, l-am angajat pe Victorin şi pe Amaury în garda naţională. E un corp militar care numără multe pagini glorioase şi unde am slujit toţi Boussardelii din tată în fiu.

Victorin a fost dat la .calea ferată de centură; îşi face serviciul de trei ori pe săptămână; vezi deci că poţi să fii mândră de el. M-am dus să-l vizitez în bivuacul lui, aflat sub tunelul din strada Courcelles. A căpătat o mutră trufaşă şi, pe legea mea, poartă uniforma la fel de bine cum am purtat-o şi eu. A ajuns idolul camarazilor săi. Nu au toţi oamenii nivelul lui social si totuşi nu se teme să bea cu ei. «Nu suntem de ieri, republică''» mi-a spus el azi-dimineaţă.*

Amaury face acelaşi serviciu ca şi el. Cât despre mine, nu mai am vârsta la care să-mi încing centironul, iar unchiul dumitale nici atâta. Dar la o adică, nu vom

părăsi Parisul. N-am mai putea trăi departe de birou, de notariat, de locuinţele, de pământurile noastre, gândindu-ne'că-n fiece moment o ghiulea, un foc, o răscoală ar putea,să le nimicească sau să le pustiiască. Mă cuprinde o cumplită strângere de inimă când mă gândesc la acele armate străine care se îndreaptă spre acest oraş si care-i ameninţă veşnica măreţie, si totodată si bunurile noastre.

Cu bine, Amélie. Ceri veşti despre soacra dumitale: nu se simte mai bine; nu se mai scoală şi îi e greu să se mişte chiar şi în pat. Tremur când mă gândesc că împrejurările s-ar putea să-mi dicteze o altă hotărâre decât cea de a rămâne: ce voi face atunci cu doamna Boussardel?

Cu bine, îţi voi scrie sau îţi voi trimite nişte depeşe, după cum voi putea. Te îmbrăţişez cu dragoste,

Ferdinand Boussardel

îndată după sosirea caravanei anunţate de agentul de schimb, Amélie fu absorbită de sutele de amănunte ale rolului ei de gazdă. Castelul era vast, ferma şi curtea de păsări înzestrate cu de toate, grădina de zarzavat şi livada bogate, fără a mai pune la socoteală resursele satului; masa şi casa erau deci asigurate.

Unele dificultăţi, dar nu de ordin material, veniră din partea mătuşii Liline. Foarte susceptibilă în materie de prioritate, bătrâna domnişoară vru să prezideze masa, să-şi exercite înalta supraveghere asupra tineretului şi dreptul de mustrare a servitorilor, fără să fie totuşi utilă la ceva. Dar Amélie rezistă.

Aţâţată de un sentiment care-o surprindea şi pe ea însăşi, Amélie îşi apără atât libertatea ei de tânără stăpână, cât şi a celor de sub acoperişul casei sale. Găsi, până la urmă, ajutor, în prezenţa domnului tírard. Acum în vârstă de şaptezeci şi doi de ani, bolnav, nu mai era decât cu titlu preotul Cenaclului, unde un înlocuitor îi preluase funcţiile. Vârsta, mai mult decât boala, diminua posibilităţile abatelui care dormita, la Grançay, cât era ziua de lungă. La discursurile mătuşii Liline, aşezată la oarecare distanţă de el, domnul Grard, cu pleoapele pe jumătate lăsate, cu un surâs

indulgent, fixat pe chip, părea tot timpul că digeră; şi când cea care-i ţinea predica făcea câte o pauză, el îşi înălţa uşor capul, dar fără să se trezească de tot.

Amélie îşi exprimă faţă de mătuşa ei regretele de a nu putea înlesni, în jurul ei şi a bunului abate, toată reculegerea pe care o merita caracterul conversaţiilor lor; nu-i putea însă împiedica pe copii să se joace sub ferestre, nici să le interzică intrarea în salon, unde apariţia acestora provoca diversiuni fericite între neliniştitele lor mame. în sfarsit, se oferi să instaleze un salonas
în camera învecinată cu cea a bătrânei domnişoare, unde ar
putea să stea de vorbă cu abatele fără să fie deranjată. Sedusă de aerul de excepţie pe care i-l conferea acest gen de retragere, mătuşa Liline acceptă, şi în curând porunci să se servească, în această odaie, masa abatelui şi a ei. Amélie se grăbi să aprobe această complicaţie domestică ce aducea totuşi o rezolvare a încordării din casă. Căci la Boussardeli mesele constituiau pivotul existenţei familiale: mătuşa Liline dispăru din sufragerie; era neutralizată.

Toate acele banalităţi, prin revenirile lor zilnice, asaltul lor
inevitabil, absorbeau spiritul Améliei. Rolul ei o fereca între
zidurile castelului. N-avea vreme să se gândească la război, să
se gândească la ceilalţi Boussardeli rămaşi în Parisul încercuit,
si care totuşi erau soţul, socrul, cumnaţii ei. Invazia, bătăliile,
asediul dispăruseră pentru ea în dosul unui paravan de probleme domestice. Auzindu-şi cumnatele, mai puţin ocupate ca ea, speriindu-se de lipsa aproape totală a veştilor, căci baloanele erau rare, Amélie se bucura că avea de făcut atâtea, şi adesea, în toiul discuţiilor lor deprimante, se ridica plină de însufleţire.

- Dumnezeule! zicea, sunt sigură că spoitorul satului n-a adus cada de baie a copiilor... Şi Maurisson care mă

aşteaptă ca să hotărâm cum să facem cu provizia de lemne... Iertaţi-mă, trebuie să vă las...

- Amélie e perfectă, spuneau rudele ei reluându-şi lucrul.

Se producea astfel o evoluţie în afecţiunile sale. Mătuşa, cumnatele, verişoarele, nepoţii şi nepoatele îi deveniseră mai dragi, din moment ce trebuia să se ocupe de ei. O interesară în curând mai mult decât cei trei sau patru bărbaţi aflaţi atât de departe, rămaşi de cealaltă parte a liniilor prusiene, şi care, oricum, n-aveau nevoie de ea. Fraza socrului ei despre misiunea pe care i-o încredinţa de a avea grijă de femeile şi de copiii din familia lui o izbise. Trezită la noi sentimente de când era mamă şi de când alăptase, vedeai în ea, în ciuda tineretii sale, protectoarea tuturor acelor rubedenii. Aşezată în chip de stăpână, la masă, îmbrăţişând cu privirea cele cincisprezece persoane ale căror confort, hrană, mulţumire depindeau de ea, Amélie încerca o mândrie ciudată, îşi făcea cu totul altă părere despre ea însăşi, încerca, în sfârşit, primele simptome ale vocaţiei de şef de familie, care avea să facă din ea, într-o zi, modelul matroanelor, perla strămoşilor, mama Boussardelilor.

Se feri să-şi încredinţeze temerile anturajului său când, luptele deplasându-se spre Sud, pericolul ameninţa să capete o realitate berişoneză. Se informă la primarul comunei, care primea adesea veşti de la Sancerre sau de la Bourges, şi care avea el însuşi înţelepciunea de a nu-şi scoate din minţi sătenii. Castelul, plasat pe un drum puţin umblat, populat ae mame atente la copiii lor, şi de un ecleziast care nu deschidea ochii asupra lumii înconjurătoare, trăia izolat în mijlocul ţării aflată în război, asemeni castelului Frumoasei din Pădurea Adormită.

Cum Amélie nu voise să-şi facă nici una din rudele sale confidentă, susţinător şi ajutor i-a devenit administratorul domeniului. în timpul şederilor obişnuite la Grançay, ale familiei, Amélie nu avusese ocazia să-l aprecieze pe Maurisson. Bătrânul preparator al celor doi gemeni rămăsese dealtfel un taciturn. Nu renunţase dintr-o dată la trecutele sale aspiraţii, la ambiţia unui destin închinat spiritului, dar pentru a-l aduce pe pământ, pe acest pământ

aparţinând parizienilor bogaţi, îşi dăduseră concursul o mulţime de lucruri: persistenţa unei sănătăţi şubrede, pierderea soţiei sale, moartă de tânără de un cancer uterin, fără să-i fi dăruit vreun copil, monotonia existenţei la ţară. îşi înşela amărăciunea vieţii sale irosite făcând cercetări istorice asupra regiunii; le redacta cu minuţie, iarna, la lampă, şi le publica în reviste care nu depăşeau hotarele departamentului. îmbătrânise de timpuriu, capul lui mare chelise, i se înfundase între umerii care păreau să-l suporte ca pe o povară. I se recunoştea un mare devotament faţă de Boussardeli, fără excepţie; nu puteai descoperi în atitudinea sa faţă de agentul de schimb nici cea mai mică reticenţă, nici cel mai mic gând ascuns; şi totuşi, din mărturisirile Clémencei, din verdictele doctorilor, Maurisson reconstituise de multă vreme drama de odinioară, greşeala tinerei fete, motivul călătoriei la Bourges, cauzele sterilităţii sale, şi poate chiar boala de care murise. La rândul său, bătrânul domn Ferdinand, când discuta despre pământurile lui cu administratorul de aici, părea să nu fi trăit acest trecut. între aceşti doi oameni existau patruzeci de ani de relaţii bune, de la stăpân la slugă, cu toată inegalitatea condiţiei lor.

De îndată ce oaspeţii castelului ajunseră de la doi la douăzeci, Amélie se sprijini pe Maurisson în tot ceea ce privea domeniu, personalul rural, cultura cerealelor, vitele. La alarma cea mai gravă, cea din decembrie, când prinţul Frederic-Carol păru că vrea să se îndrepte spre Bourges, Amélie se văzu nevoită să-şi mărturisească administratorului temerile; voia să-l întrebe cum să facă să ascundă caii. Constată că el era la curent cu ştirile alarmante; se gândise şi el să salveze grajdul; transportase în secret furaje şi paie la ruinele din Sauldremont, într-o criptă care putea sluji de ascunzătoare pentru animale. Mai mult, se gândise chiar la propria sa instalare la castel.

-Nu c-aş fi prea viguros, zise el, dar oricum... Va exista o puşcă în plus în apărarea doamnelor.

Călăuzită de Maurisson, Amélie porni a doua zi spre ruine, unde trebuiau duşi caii. Sauldremont, la nici o leghe de noul castel, fusese abandonat. Boussardelilor, care construiseră în parc chioşcuri, căsuţe rustice şi chiar un mic templu sprijinit de o grotă din stâncă, nu

le plăcuse niciodată această ruină autentică. Singură doamna Théodorine i-ar fi apreciat farmecul sălbatic şi stilul, căci unele chipuri sculptate, unele ornamente în formă de floare se mai păstraseră, dar nimeni din familie n-o informase că aceste ruine meritau deranjul unei vizite. Rămăşiţele de la Sauldremont începuseră deci să se năruie cu totul, aşezate cum erau, în plină câmpie, năpădite de mărăcini şi de bătaia aspră a vântului.

Prevăzând şederea cailor acolo, administratorul curătise ? ' ?

pământul de buruieni; ascunzătoarea era perfectă; cripta, foarte puternic boltită, aşezată pe stâlpi groşi, era intactă şi nu poseda decât o ieşire, uşor de astupat cu o prelată. Maurisson răspundea de grăjdarul care urma să se instaleze acolo, să păzească animalele, să aibă grijă de ele. Le duseră acolo chiar a doua zi, dar în toiul nopţii, ca nimeni să nu afle secretul. La castel, Amélie nu explică nimănui dispariţia cailor; nu răspunse nimic la întrebările care i se puseseră privitor la acest subiect, si, cum autoritatea ei era de acum recunoscută, nimeni nu mai insistă. Castelul şi chiar satul au presupus că doamna Victorin dăruise întreaga herghelie armatei franceze; ea îi lăsă să creadă ce vor, fără remuscări; salvarea bunurilor familiei merita această

3 '

minciună.

Amélie nu regretă nimic din precauţiile ei când văzu că prusienii nu ajunseseră totuşi până la Grançay; caii stăteau foarte bine la Sauldremont; avea să-i lase acolo, căci războiul încă nu se terminase. Nici eliberarea Vierzonului de către generalul Pourcet, la sfârşitul lui ianuarie, nici vestea, o lună mai târziu, a preliminariilor de pace, n-o făcură să revină asupra hotărârii. Se ducea adesea, împreună cu Maurisson, să viziteze grajdul, pretextând, faţă de ai săi, că vrea să facă o plimbare călare, sau să împuşte câţiva iepuri pentru masă. Coborâtă în criptă, cu trena de amazoană pe braţ, examina animalele, verifica ţesălatul, îl chestiona pe rândaş. Se pricepea destul de bine la cai, după lecţiile primite odinioară la Saint-Cloud de la mătuşa Patricot şi de la bătrânul scutier. îşi făcuse din aceste inspecţii la

ruine o datorie capitală, cu atât mai mult cu cât ştia foarte bine că Boussardelii nu se pricepuseră niciodată la cai, afară poate doar de Victorin, şi că nu ţineau la herghelia lor. Caii deveniseră deci simbolul a tot ceea ce se bucura de protecţia ei. Când se va afla în faţa socrului, va trăi marea bucurie de a-i înapoia un domeniu intact, nişte copii înfloritori şi nişte cai şi mai înfloritori. Nu reducea războiul la proporţii atât de limitate, dar socotea că dacă fiecare, acolo unde-l plasase soarta, s-ar achita de datoriile lui cum se achitase ea fată de ale

sale, la Grançay, poate că ţara s-ar îndrepta către victorie.

Ignora evenimentele din Paris; în scrisorile pe care agentul de schimb i le putea trimite, nu-i spunea prea mare lucru, ca să nu alarmeze prea tare colonia; descria viaţa cotidiană de acasă, se plângea de privaţiuni. „Toţi avem dificultăţile noastre", conchidea Amélie. Dată fiind distanţa şi acest aspect al lucrurilor, ea nu vedea în asediu decât prilejul deosebit de crud al unei despărţiri.

Mai târziu, revenită la Paris, în faţa rănilor deschise de obuzele ce brăzdaseră capitala, ea va atinge cu degetul urmele încă arzânde ale războiului; ducându-se să salute statuia din
Strasbourg, subscriind din caseta ei personală la împrumutul de eliberare, va măsura întinderea dezastrului. Cuprinsă de stupoare se va întreba atunci cum de s-a putut produce acea răsturnare istorică, în timp ce ea, la Grançay, dădea porunci, aşezată în fotoliul ei, prezida, dimineaţa şi seara, o masă îmbelşugată şi se culca noaptea într-un pat încălzit de un vas cu apă fierbinte. Apoi săptămânile vor trece, timpurile se vor schimba, îi va auzi pe bărbaţi vorbind de o reluare masivă a afacerilor, îşi va comanda, pentru recepţiile domnului Thiers, la palatul Elysée, rochii nu cu crinolină, ci cu turnură, şi cu talia ridicată, sus, sub braţ.

în a doua săptămână a lui aprilie, pacea fiind semnată de aproape o lună si jumătate - căci ducele de Mecklemburg se retrăsese din Orféans de trei săptămâni - Amélie se hotărî să aducă îndărăt caii de la

Sauldremont. Când le spuse celorlalţi unde-şi petrecuseră bidivii iarna, la castel, urmă un concert de exclamaţii şi elogii: „Această Amélie! Un caracter adevărat!"

Voi să supravegheze ea însăşi întoarcerea lor. Aşezată la poalele colinei, văzând mica herghelie defilând prin faţa ei, îşi înălţă capul spre culmea unde se aflau ruinele ce reintrau în singurătatea lor. Amélie trăise în acel loc momente plăcute; încercase acolo satisfacţia datoriei, a răspunderii. „Mă voi mai întoarce oare vreodată aici?" îşi zise.

O porni pe drum, la pas, spre câmpie. Brusc, struni calul, se opri, ascultă; un sunet de clopot ajunse până la ea. „Dumnezeule! îşi spuse. Clopotul de la castel! S-a întâmplat ceva!"

Cána se afla în inspecţie pe domeniu şi când survenea un eveniment la castel, slugile ei aveau ordin să sune clopotul într-un anumit fel, pentru a o avertiza. începu să galopeze şi-o luă pe scurtătură. Ieşind din pădure, descoperi, etalată pe peluza verde, vasta locuinţă în care poate că se desfăşura o dramă. Micul Julien, fiul mai mare al doamiiei Oscar, o zărise, alerga înaintea ei, cu riscul de a ajunge sub picioarele calului.

- Mătuşă Amélie! Vine bunicul! Cu toată lumea, cu papa, cu unchiul Louis, cu unchiul Victorin... Se opri să-şi tragă suflarea. „A sosit în sfârşit clipa, îşi zise ea, să predau altuia puterea." îşi relua locul de mai înainte; toată acea mică lume îi scăpa din mână.

Sări de pe cal în faţa peronului de vară. Doamna Louis îi înmână un bilet pe care-î deschise şi în care se aflau două rânduri din partea agentului de schimb: *Evadaţi din Parisul devastat de Comună, vom fi lângă voi în câteva ceasuri, foarte fericiţi să vă regăsim.*

Amélie intră în bucătărie, unde-l poftiseră pe poştaşul care adusese mesajul, ca să-i dea ceva de băut. îl descusu. fel îi spuse că şase domni, ce coborâseră la Bourges din trenul de Orléans, veniseră la locul unde se aflau caii de poştă, ceruseră o berlină şi acum erau pe drum.

- Şase domni? zise Amélie. Dar nu pricep...

întregul castel, femei, preot, copii veniră după ea în bucătărie şi făcură cerc în jurul Améliei şi al

poştaşului. Servitorii adunaţi din respect, în fundul odăii, ascultau şi ei.

Amélie se întoarse spre nepotul ei. '

- Nu mi-ai spus că vin toţi?

- Asa am crezut, răspunse copilul.

-Pai, ia staţi, zise Amélie doamnei Louis, unchiul Louis, unul, socrul meu, doi, cei doi fii ai săi, patru, şi cei doi gineri, sase; cu Oscar şi cu cumnatul său Jarnaux ar trebui să facă opt. f'oştasule, eşti sigur că nu erau decât şase domni?

'- áigur, da, doamnă, pentru că le-a ajuns o singură berlină.

Urmă o tăcere. Femeile păliseră. Nici o soţie nu cuteza să-i pună poştaşului o întrebare mâi precisă, să-i descrie pe cei şase domni, ca să-şi dea seama cine lipsea.

Omul repetă:

- Şase domni, ştiu bine. Unul care să tot aibă vreo şaizeci de ani iar ceilalţi cinci, mai tineri.

Doamna Louis scoase un strigăt.

- Bietul meu bărbat!

-Haide, mătuşă... zise Amélie, care nu ştia nici ea dacă Victorin se afla printre cei şase.

Războiul, cu nenorocirile lui, începea să se facă simţit; atingea, în sfârşit, şi această casă. Amélie făcu semn să fie luaţi copiii. Julien, care era cel mai mare, voi să rămână. Notăreasa, căzută pe-un scaun, plângea.

- El nu-i cu ei, Amélie! Vezi bine că lipseşte, nu există decât un singur călător în vârstă, fratele lui, care ţi-a scris biletul! Ah! N-ar fi trebuit să-l părăsesc! Bietului meu bărbat, i s-a întâmplat o nenorocire!

- Mătuşă, se poate presupune că un fapt neprevăzut...

- Da, gemu doamna Louis, o rană! Poate-chiar şi mai rău!

- Haide, o îneurajă Amélie - cu atât mai multă fermitate cu cât servitorii asistau la scenă - lipsesc într-adevăr doi, dar nu trebuie să ne alarmăm, câtă vreme nu ştim nimic. Poştaşule, acei domni păreau sănătoşi?

- Da, doamnă.

- Sunt în uniformă? întrebă Julien.

- Ce fel de uniformă? zise omul.

- A gărzii naţionale, răspunse copilul mândru.

-Nu, domnule! Acei domni sunt în bluze... Da, da, preciză surugiul în faţa neîncrederii generale, în bluze de postav şi cu pălării rotunde.

Amélie întrerupse această anchetă care o cam luase razna, se informă despre momentul probabil în care va sosi berlina şi hotărî ca toată lumea să meargă să-i aştepte la poarta în formă de semilună.

- Afară de copii, pe care dădacele îi vor păzi în odăile lor, adăugă ea de teama vreunei veşti rele din partea celor scăpaţi din război. Nu va veni decât Julien, dacă-i dă voie maică-sa.

Aleea de un sfert de leghe, care cobora de la castel şi pe care Boussardel-bătrânul o plantase cu nuci, se termina la drumul spre Bourges, printr-o frumoasă intrare în formă de semilună; un grilaj monumental se desfăcea acolo în formă de arc de cerc, încununat de un *B* mare, din fier forjat; alături se înălţa un pavilion de pază.

întreaga familie se rândui pe acea suprafaţă în semilună, în dreapta, ca să observe drumul spre Bourges. Alcătuiau un grup numeros; mătuşa Liline, în care se trezise sângele familiei, îl lăsase pe abate la castel. Toate femeile tinere tăceau, fiecare cântărind riscurile de a rămâne văduvă. Doamna Edgar, care era de mult văduvă, le susţinea curajul.

Portăreasa aduse un scaun pentru notăreasă, căreia neliniştea îi tăiase picioarele, apoi un altul pentru mătuşa Liline. Aşteptarea se prelungea; seara se apropia. Trimiseră la castel după scaune pliante, pleduri şi încălzitoare pentru picioare. Familia se transformă într-o adunare de femei mute, înfofolite si palide, cu ochii ficşi, aşezate în rând, ca nişte spectatoare; puţin mai în faţă, singură, înfiptă zdravăn pe picioarele ei, Amélie, cu mâna streaşină la ochi, scruta drumul.

Când punctul negru al unei trăsuri se ivi dinspre Porteaux, la capătul liniei drepte, ea făcu, fără să se întoarcă, un gest de avertizare către rude. Toate se ridicară, făcură trei paşi, veniră lângă ea. Berlina înainta încet. în marea tăcere se auzi mai întâi zgomotul zurgălăilor, apoi scârţâitul roţilor şi şocul saboţilor. Doamna Louis, pe care Amélie se străduia s-o

liniştească, îşi frământa mâinile, îşi rupea ciucurii de la şal. în sfârşit berlina ajunse; agentul de schimb scoase capul prin portieră şi chipul lui surâzător păru de bun augur.

- Soţul meu? Soţul meu? strigă doamna Louis.

- E sănătos tun! răspunse Boussardel, care sări jos.

Amélie avu vreme să zărească în spatele socrului său capul
lui Victorin. Bărbaţii coborâră unul după altul, apucaţi de braţele care se încolaceau în jurul lor, în toiul unei harababuri de strigăte, de sărutări şi de lacrimi. Noëmi şi doamna Jarnaux nu-i văzură pe soţii lor apărând; al şaselea bărbat care se ivi icnind, de sub capota surugiului, era un străin. Răsunară două strigăte; Noëmi se agăţase de tatăl ei, doamna Jarnaux leşinase.

- Dar liniştiţi-vă, zise agentul de schimb. Ce exaltare! Toţi bărbaţii voştn sunt sănătoşi. Al tău, Noëmi, n-are decât umărul scrântit de un molon căzut dintr-o casă incendiată. Cât despre Jarnaux, s-a oprit la Orléans ca să vadă acolo nişte clienţi ai tatălui său, după care ne va ajunge din urmă.

- Papa, de ce v-aţi deghizat astfel? întrebă Julien, cu vocea lui limpede.

- într-adevăr, vorbi Amélie, ce costum!

Purtau toţi şase bluze albastre brodate, basmale roşii la gât, pălării de fetru, şi păreau nişte oameni de lume, travestiţi în săteni, pentru vreo şaradă. Doar lui Victorin şi acelui necunoscut le venea bine această deghizare.

- Ah! Nu se iese prea uşor din Paris, zise agentul de schimb. O să vă povestim şi asta odată cu celelalte.

- Nu-mi. vorbiţi de Louis? întrebă notăreasa gemând.

- Trebuia să rămână careva să ne păzească locuinţele, birourile si terenurile. Acest minunat Louis, îl iau pe fiul dumitale Ôscar drept martor, mi-a spus cu gura lui: „Du-te să le vezi, ocupă-te de ele!"

Nelinişlea generală se potoli. Bărbaţilor, după lungul lor drum în trăsură, nu le displăcea să meargă pe jos până la castel. O suiră în trăsură pe doamna Jarnaux, trezită din leşin, si care se liniştise. Doamna Louis, zdrobită de emoţie, se urcă f^ngă ea, împreună eu

mătuşa Lîline, nerăbdătoare să-l liniştească acum pe bunul abate Grard.

Fiecare bărbat îşi luase de braţ nevasta. Pe aleea nucilor se alcătui, se distanţă, un lung cortegiu. Amélie, între bărbatul si socrul ei pe care-i ţinea de braţ, păşea ultima. Agentul cfe schimb, după ce trecuse primul moment de efuziune, părea gânditor. Tânăra femeie se uită la Victorin; acesta începu să-i explice cine era omul care venise cu ei: un băiat de treabă pe nume Dubost, pe care voia să-l ia în serviciul său, după ce-i slujise ca ordonanţă în bivuacul de la staţia Courcelles. Amélie îsi potrivi pasul după al socrului său; în curând grupul lor se distanţă de toţi ceilalţi.

Tânăra se opri brusc, se schimbă la faţă, şovăi între cei doi cavaleri ai ei, apoi îl întrebă pe soţul eii

- Dar... mama ta?

Victorin nu răspunse, se uită la tatăl lui care facu un gest de fatalism.

- Cum? zise Amélie. Aţi lăsat-o singură în aleea Van Dyck? Singură în Parisul răsculat?

Victorin lăsă braţul soţiei sale şi o porni înainte.

- Amélie, începu agentul de schimb luându-i mâinile, ştiu că vei suferi cumplit dar... soţia mea a murit...

Amélie scoase un strigăt pe care ceilalţi, aflaţi prea departe, nu-l putură auzi.

-N-o voi mai vedea, şopti ea, n-o voi mai vedea... Şi Victorin care nu mi-a spus nimic!

Boussardel îi răspunse că ginerele său şi Amaury aveau misiunea să le anunţe pe Noëmi şi pe Louise despre moartea mamei lor, dar când vor ajunge în apartamentele lor, singuri, şi cu menajamente. Şi el ar fi preferat... Cu ochii în pământ, Amélie nu-l mai asculta.

- Dar cum s-a întâmplat asta? Când? întrebă ea cu glas înlăcrimat. Nu m-aţi lăsat să cred că s-ar...

Plângea fără să-şi şteargă lacrimile. Boussardel, cu sângele rece al oamenilor de acum obişnuiţi cu nenorocirea despre care vorbesc, îi descrise înrăutăţirea boiii din ultimele săptămâni, şi pe care nu socotise util să i-o mai împărtăşească în toiul spaimelor războiului.

- Biata femeie, se frământa pentru dumneata, pentru noi. îşi reproşa că e o povară şi că ne deranjează. „Dacă

crezi că e mai bine să părăseşti Parisul, îmi spunea, pleacă, dragul meu, lasă-mă." Protestam, îţi dai seama. îi făgăduiam să n-o părăsesc niciodată. „Dar dacă totuşi va trebui..." repeta ea. într-o zi a adăugat: „Ar fi fost mai bine să fi murit". -

- Si a murit! murmură Amélie.

- Da. Luna trecută, pe 18. Am îngropat-o pe 21, la cimitirul Pèrre-Lachaise.

- Lasă-mă singură un moment, tată. Simt nevoia să mă linistesc.

Rămase pe loc, cuprinsă de o spaimă cumplită, de un rău. Privea cu uluire acest sfârşit care încununase viaţa doamnei Théodorine. Parcă o vedea pe bolnavă, în camera ei din aleea Van Dyck, nemişcată pe pernele sale, înţelegând că dacă nu murea contraria interesele familiei, pentru ca dintr-o dată să nu mai fie decât o rămăşiţă pământească părăsită imediat ce i se pusese piatra pe mormânt.

Boussardel îl ajunse din urmă pe Victorin.

Amélie fu scuturată de un lung fior; se făcuse seară; reîncepu să păşească singură, închizând alaiul alor săi.

La masă, bărbaţii reapărură în costume de vânătoare sau de casă, lăsate la Grançay din sezonul trecut. Având în vedere doliul neprevăzut, femeile nu erau toate în negru. Louise şi Noëmi, care aflaseră, în sfarsit, despre moartea mamei ceruseră să rămână la ele - aşa că persoanele cele mai îndurerate nu se aflau în sufragerie, căci văduvului şi fiilor săi, după trei săptămâni cât o plânseseră pe doamna Théodorine, li se mai atenuase prima durere. Masa fu deci plină de însufleţirea unor oameni care doriseră mult să se revadă şi care aveau multe să-si spună. Singură la această masă, Amélie, deşi doborâtă de lovitură, încerca să-şi revină; acum, mai mult ça niciodată, trebuia să facă faţă îndatoririlor de stăpână a casei. în timp ce se îmbrăca pentru masă, nu se putea abţine să nu se gândească cu tristete că de-acum încolo n-o vor mai numi doamna Victorin, ci doamna Boussardel.

Când se sculă de la masă, agentul de schimb, scuzându-se faţă de doamna Louis, oferi braţul nurorii sale, şi o conduse într-o ambrasură a salonului.

- Soacra dumitale, dragă Amélie, ţi-a lăsat această scrisoare, îi spuse el, scoţând un plic din buzunar. L-am găsit în sertarul ei, împreună cu o altă scrisoare pe numele meu. Amândouă erau sigilate.

Amélie îi mulţumi emoţionată, strecură scrisoarea în corsaj, supraveghe lămpile, focul, instalarea fiecăruia în odăile lor, dădu ordine să circule tava cu cafele şi părăsi salonul sub pretextul că are de dat o poruncă.

în cămin ardeau butuci mari. Bărbaţii se aşezară comod în fotoliilor lor, îşi întinseseră sau încrucişaseră picioarele, şi
senzaţia de confort urmă celei de satietate, căci masa
fusese ? ? '
copioasă şi aleasă; după interogatoriul poştaşului, când încă nu ştia dacă nu cumva îşi pierduse bărbatul, Amélie poruncise o masă menită să-i reconforteze pe călători, după un drum lung şi greu. Acel salon unde se aflau reuniţi, foarte mare fiindcă ocupa de la un peron la altul pavilionul central al castelului, era mobilat cu un lux care nu aducea a casă de ţară. Covoarele grele, draperiile cu pliuri ample, perdelele duble împodobite cu lambrechinuri şi şnururi, tapetele de brocart roşu şi tapiseriile scumpe, bogăţia faldurilor, ciucurilor, franjurilor, a ornamentelor în formă de romburi la mobila capitonată, abundenţa ramelor aurite, a bronzurilor, a porţelanurilor chinezeşti, a lămpilor, totul reproducea aici tipul saloanelor Boussardel de la Paris. în inima acestei câmpii atât de mănoase, aveau plante verzi aşezate în vase lucrate artistic. Influenţa doamnei Théo- dorine, care nu se propagase în familie, şi care cu timpul se redusese la propriul apartament, nu se vedea nicăieri la Grançay. în sfârşit, această mobilare a marelui salon, avea atâta greutate, soliditate, realitate, încât ziua, când ferestrele sobrei încăperi se deschideau spre peluze, florile, copacii şi cerul, adică tocmai acel fundal al parcului, părea artificial.

La rugămintea doamnelor, Boussardel le povesti despre asediu, despre cozile de la uşile brutarilor şi măcelarilor, despre răbdarea poporului, sigur, dar mai ales despre ţinuta demnă a claselor conducătoare, despre consternarea Parisului când aflase de armistiţiu, şi despre cruda umilire pe care o constituia intrarea învingătorului în capitală.

- Dar Parisul a fost cât se poate de demn, zise el.

- Fiindcă Parisul ştie cum să se poarte în astfel de cazuri! strigă mătuşa Liline, care, ţinând cont de atâtea evenimente, îl adusese pe abate mai întâi la masă, apoi în salon. Şi adăugă: Eu, care am văzut anul 1815...

- Cât se poate de demn! repetă Boussardel, încercând să pună stavilă vorbelor surorii sale. Nici un suflet pe stradă, toate casele...

- Eu, care am văzut anul 1815... îmi dai voie, Ferdinand? E interesant pentru toţi aceşti copii care n-au avut câtuşi de puţin ocazia să-i audă vorbind pe martorii acelor vremuri. N-aveam, în 1815, decât o singură armată în Paris! La urma urmelor, Ferdinand, cât crezi că a durat ocupaţia dumitale?

- Patruzeci şi opt de ore.

- Patruzeci şi opt de ore! repetă ea, râzând în cascade scurte. Iată cum se face istoria azi!

Trebuiră s-o lase să vorbească. într-o tăcere respectuoasă, ea ' îşi repetă istorioarele preferate, cele ale mesei de la Véry, în cursul căreia îl văzuse, da îl văzuse cu ochii săi pe taică-său trimiţând înapoi un fazan „â la Sfânta Alianţă", pentru că la masa de alături cazacii comandaseră unul la fel.

- „Domnule, ne-am săturat până peste cap de acest vânat", iată ce i-a spus tata *maître d'hotel-hxi,* tare şi răspicat, privindu-i pe cazaci. Copii, încheie mătuşa Liline, aşa ştia un parizian din vechea generaţie să se facă respectat!

în toiul acelor oh-uri şi ah-uri iscate de vorbele mătusii Liline, pe care nu toată lumea le cunoştea, reapăru Amélie. Părea mai palidă, poate din pricina pleoapelor şi a nasului, roşii ca şi cum ar fi plâns din nou. Boussardel se ridică, străbătu salonul în diagonală şi o abordă pe noră-sa cu un aer întrebător. Ea evită acea privire şi, fără să se oprească, se îndreptă spre cercul de fotolii.

Amândoi se aşezară. Scena lor mută nu fusese observată. Mătuşa Liline tăcuse; îi cerură agentului de schimb să-şi continue povestirea. El reveni la Comună, care-l determinase să fugă, fiindcă era la mintea cocoşului că Boussardelii, rămaşi în faţa duşmanului, trebuiau să fugă din faţa Comunei.

-N-am fost singurii, spuse tatăl, care am vrut să fugim de înrolarea cu de-a sila a lui Clauseret. Dar la bariere, insurgenţii făceau de gardă. Şiretenia cea mai des folosită de parizieni consta în a se aşeza îmbrăcaţi în negru din cap până-n picioare, cu jobenul în mână, în spatele unui dric care ducea un mort la vreun cimitir de periferie. Eu, care preferam un mijloc de alt soi, am cerut la Quai d'Orsay locuri într-un furgon al unei
ambasade; locurile ne-au fost făgăduite, dar furgonul a plecat fără noi.

- Doamne! suspină una dintre cucoane.

- Până la urmă, un zarzavagiu din Choisy-le-Roi a acceptat să ne lase să luăm locul căruţaşilor lui, tocmai când se pregătea să-şi mâne şirul de căruţe înapoi, la ţară. Contra bani grei, bineînţeles!

- Iată deci explicaţia costumelor voastre!

- Caravana s-a prezentat în zori, la control, la Poarta Italiei, şi noi ne-am comportat cu toţii foarte bine. Dar cel mai reuşit în rolul lui ştiţi cine-a fost? Victorin. Dacă l-ati fi văzut pe capră, pocnind din'.bici, şi înjurându-şi dobitoacelef

- [a- te uită... murmură mătuşa Liline, a cărei remarcă pică în gol, şl nu fu pricepută de nimeni. Dar bătrâna domnişoară se lăuda că în calitatea ei de naşă nu-şi putea îngădui indulgenţe prosteşti faţă de Victorin.

Boussardel istorisi peregrinările micului grup într-o trăsură hodorogită, apoi călare, ba chiar şi pe jos, de la Choisy-le-Bois la Corbeil, Etampes şi Orléans, unde au putut afla, în sfârşit, la gară, un tren care se înapoia la Bourges. Ascultătoarele sale îşi înălţaseră capetele şi căscaseră ochii mari în faţa acelei imagini a bărbaţilor din familia lor scăpând din oraşul răsculat şi bătând drumurile costumaţi în ţărani.

Timpul trecea totuşi, cu ritmul larg al serilor de provincie, unde ştii că nu se va întâmpla nimic neprevăzut şi unde totul capătă parcă mai multă linişte. Astfel se isprăvi acea zi care adusese la Grançay teama, spaima, şi doliul şi care, în concluzie, avea să rămână pentru doamnele Boussardel marea lor zi a războiului. Bărbaţii, datorită unei primiri calde, unei mese bune, unei locuinţe confortabile, se simţeau cum nu se poate

mai bine. Dintr-o privire, Boussardel putu constata că încă o dată la fel ca şi în anul holerei, ca şi în 48, familia se strânsese laolaltă în momentul primejdiei, pentru a alcătui un fel de mic stat, închis şi garantat în mijlocul statului cel mare, ameninţat.în sfârşit, doamna Louis, sculându-se, dădu semnalul unei retrageri generale. Fiecare dorea să se vadă în pat. Amélie, al cărei apartament, din motive domestice, se afla la intrarea în galeria de la primul etaj, spuse doar un simplu „bună-seara" întregii sale familii. Această femeie tânără, care nu-şi văzuse bărbatul de şase luni de zile, dispăru cu el în odaie şi Boussardel, oprit o clipă în faţa uşii, auzi cheia răsucindu-se pe dinăuntru.

Nici un eveniment nu rupse monotonia zilelor care' urmară. De la Paris nu sosiră vesti demne de luat în seamă; zvonurile care ajungeau până la ei 1 se păreau agentului de schimb atât de exagerate, încât le respingea în bloc. Se lăsa în voia binefacerilor odihnei, a acele[1] virtuţi molesitoare a Berry-ului, despre care i se vorbea mereu şi cu care sfarsi prin a fi de acord. Colonia, acum numeroasă, care-şi vedea şeful atât de calm, lua pildă de la el, şi doar doamna Louis, doamna Jarnaux si Noemi erau neliniştite că nu ştiau nimic despre soţii lor; ***dar*** într-o adunare de douăzeci şi cinci de persoane, socotind şi copiii, cele trei neliniştite nu prea erau luate în seamă. în curând, bărbaţii se îngrăşară.

La puţină vreme după sosirea lor, avu totuşi loc un incident menit să le amintească epoca. O mână de oameni se înfăţişară în faţa grilajului înalt al castelului, si cerură ceva de mâncare. Erau nişte insurgenţi din Limoges, fugiţi după înăbuşirea mişcării comunale din acel oraş. Jigăriţi, încrâncenaţi, cu veşmintele rupte, evitând târgurile de teama jandarmilor, încercau să ajungă în Parisul stăpânit încă de răsculaţi.

După aspectul lor, după armele pe care şi le ascundeau prost, paznicul castelului îi ghici şi nu cutează să-i ajute fără ordinul administratorului, care, la rândul lui, îl consultă pe Boussardel. Se ţinu un mic consiliu. Li se spuse oamenilor să aibă puţină răbdare; aceştia se postară în faţa semicercului şi cei din casă se temură să nu se impacienteze; agentul de schimb ezita; dacă le dădea de mâncare, însemna că-i ajută, deci se

putea compromite; pe de altă parte, dacă nu le dădea, răsculaţii puteau să se răzbune şi pe cei de la castel. Şi apoi de unde puteai şti dacă la Paris n-avea să se impună Comuna?

Boussardel, cântărind lucrurile, rosti:

- Spuneţi-le s-o ia de-a lungul zidului împrejmuitor, prin păduricea pe unde nu trece nimeni niciodată, şi să se oprească acolo unde începe drumul desfundat. Maurisson, te vei duce şi le vei înmâna dumneata însuţi, printre zăbrelele gardului, nişte pâine, slănină si brânză. în cantitate suficientă, sunt de acord, dar printre zăbrele. Apoi indivizii să-şi ia cât mai repede tălpăşiţa!

La sfârşitul lui mai, primiră veşti de la notar. Le scrise despre proclamaţia lui Mac-Mahon, anunţând victoria celor de la Versailles. Atunci întreaga familie se reîntoarse la Paris ceea ce-i îngădui agentului de schimb să se arate la înmormântarea solemnă a ostaticilor împuşcaţi de Comună.

Bousşardelii reintrară în palatele lor. Şi le regăsiră aproape intacte. în comparaţie cu alte cartiere, Plaine Monceau nu suferise deloc. Construcţiile, întrerupte de război, îşi reîncepuseră lucrările.

Reluîndu-şi existenţa în aleea Van Dyck, Amélie, după acele săptămâni de intimitate cu soţul ei, băgă de seamă că era din nou însărcinată

.CAPITOLUL XXIV

Acel Dubost, adus de Victorin la Grangay, era un tinerel de nouăsprezece ani, originar din Avignon. Fără cale ferată poate că n-ar fi ieşit niciodată din oraşul lui de care se simţea legat atât prin meseria lui de vopsitor, cât şi prin caracterul, accentul, fineţea-latină a capului cu plete negre. Dar capitala, pe care descoperirea aburului o apropiase de provincie, îl ispitise; ajuns aici, din spirit de aventură, intră la un boiangiu din noile cartiere, aşa că în septembrie 1870

se afla în aceeaşi companie a gărzilor naţionale ca şi Victorin.

Boussardel-fiul îl adoptă imediat. Se simţea mult mai bine cu acei aşa-numiţii oameni de jos, decât cu cei din mediul său; îi plăcea să strălucească în faţa lor, fără efort, şi în acest anturaj înceta să-şi mai supravegheze manierele şi cuvintele. în aleea Van Dyck şi în scuarul Louvois ştia să-şi arate, faţă de inferior, toată morga unui Boussardel împinsă chiar până la brutalitate; dar în afara acelor locuri unde lucra şi unde continua să se teamă de cenzura paternă, Victorin profita de toate ocaziile pentru a-şi da arama pe faţă.

Aceste ocazii erau rare si bivuacul din statia Courcelles îi oferise una. Uniforma nivela condiţia socială, necesităţile serviciului duceau la apropiere, în sfârşit, schimbarea regimului, noutatea celei de-a treia republici, adusese la modă aerele unei familiarităţi democratice.

Dintre toţi membrii companiei sale, Victorin îl alesese pe Dubost, a cărui limbutie îl sedusese si în care, cu instinctul sigur al celor ce trăiesc prin simţuri, recunoscuse un alt destrăbălat. îl făcu ordonanţa lui, îi lăsa în seamă gărzile sale, îl plătea bine, îi întindea plosca să tragă după el un gât. Celălalt, năucit de felul cum i se răsturnaseră ideile despre cei bogaţi, răspunse prin amabilităţi, care se transformară în devotament. Gratie lui, Victorin îşi văzu obligâţiile de serviciu reduse la mai nimic; Dubost venea în pas alergător de la staţia Courcelles în aleea Van Dyek, şi-l trăgea din pat în cazul vreunei inspecţii de noapte.

Chiar în afara celor trei zile de gardă ale lui Victorin, se întâmpla ca ordonanţa să se prezinte la palatul Boussardel sau la birou. După birou, cei doi complici se sfătuiau, apoi dispăreau prin Paris. De aproape doi ani de când îi bătea caldarâmul, înarmat cu limbuţia lui meridională şi cu chipul lui frumos, micul Dubost îşi făcuse tot soiul de relaţii în medii şi în cartiere care nu-i puteau displace lui Victorin.

' - Ei, zicea golanul, nu mai recunoşti mâi nimic pe aici de când cu războiul ăsta afurisit, asediul a făcut lumea să plece! Va vedea domnul cum va fi când se va încheia pacea!

Această amiciţie echivocă, care la Grançay îi îngăduise soţului Améliei să nu se plictisească prea mult, se intensifică după reîntoarcerea familiei la Paris. Dubost devenise valetul personal al lui Victorin. îi vedeai ieşind seara împreună, stăpânul în cupeu, servitorul pe capră, lângă vizitiu, într-o poză de o corectitudine britanică; în cursul serii, trăsura trimisă înapoi de Victorin se întorcea goală în aleea Van Dyck, doar cu vizitiul pe capră; către ora două sau trei dimineaţa, o trăsură de piaţă depunea în faţa grilajului doi bărbaţi de înălţimi diferite, şi care se strecurau fără zgomot în palat, cel mai mic deschizând uşile celui mai mare. Adesea, clătinându-se pe picioare, se luau de braţ, ajutându-se să meargă drept, recomandându-şi tăcere, prin gesturi largi, în curtea întunecată.

Amélie nu vedea aceste escapade sau nu le vedea în adevărata lor. lumină; ea n-avea firea doamnei Théodorine, care nu putuse fi înşelată şi care nu spusese niciodată ceva. însuşi Boussardel-tatăl închidea ochii; sigur că nu socotise periculoase înclinările lui Victorin decât până la însurătoare. Pentru că acest băiat se însurase cu cine-i spusese el să se însoare, pentru că-i făcuse copii Améliei, act prin care de obicei faci o femeie fericită, puteau să i se îngăduie şi lui nişte fantezii. De multă vreme, Boussardelii-bărbaţi, intransigenţi în privinţa virtuţii lor, recunoşteau aproximativ toate drepturile ca fiind numai ale soţilor. Şi apoi, agentul de schimb îmbătrânind devenea din ce în ce mai indulgent cu năzbâtiile fiului său, pe măsură ce vârsta şi mai ales inconvenientele notorietăţii îl privau de distracţiile de odinioară

.Această slăbiciune paternă privea atât moravurile lui Victorin, cât şi ale servitorului care-l slujea; tatăl, indulgent, când îl întâlnea pe Dubost la fiul său, îl ciupea de ureche şi-l numea, râzând, chefliu si individ dubios. Simţea într-adevăr, la micul meridional, un sincer ataşament fată de Victorin. Având în vedere tot ceeâ ce i se putea întâmpla fiului său în cursul escapadelor nocturne, era bucuros că Victorin are alături un tânăr valet mai dezgheţat decât el, plin de imaginaţie şi de aplomb, gata să izbească cu pumnul, sau la nevoie să şi tragă cu arma ca să-l apere.

- Băiete, îi zicea adesea agentul de schimb lui Dubost, să nu eziţi niciodată să bati la usa mea, dacă ai nevoie de un sfat sau de orice altceva pentru domnul Victorin. Există lucruri pe care unui fiu nu-i place să le mărturisească tatălui său: vom aranja asta între noi, tu şi cu mine. Sunt un om care înţelege orice - adăugă el - femeile nu mi s-au părut niciodată de neînduplecat si încă nu mi-am uitat tinereţea.

De două sau de trei ori n înmână şiretului servitor banii cu care să-şi plătească femeile căci fie sub masca nevinovăţiei, fie pur şi simplu cerându-i, încercase să smulgă bani de la Victorin. Tot prin Dubost l-a determinat pe fiul său să se ducă la un medic serios, când experienţa şi solicitudinea sa paternă l-au făcut să bănuiască, după anumite indicii, că Venus îi făcuse bucata.

în sfârşit, după un an de servicii prompte şi loiale, agentul de schimb fu dezolat să-l vadă pe Dubost luat la recrutare. Tocmai expirase legea din 1872 care înlocuise abolirea şi scutirea de armată, altfel poate că aleea Van Dyck ar fi mers până acolo încât să răscumpere un astfel de servitor. Dubost a fost trimis la Lille.

- Să nu faci prea mulţi încornoraţi pe acolo! îi zise Victorin căruia îi plăcea să vorbească pe şleau, şi nu

putea vorbi astfel decât cu servitorul său. în chip de adio îi dădu o palmă zdravănă peste umeri: Afurisitule! Ai să le ademeneşti pe toate!

îl văzu, cu melancolie, plecând. O vreme nu ştiu cum să-si petreacă serile si Amélie, însărcinată pentru a treia oară, fu mişcată să-l vadă rămânând seara în fotoliul lui, sub lumina

lămpii, cu agentul de schimb şi cu liniştita Caroline-Edgar, care şedea o jumătate de an la socrii ei. Caracterul lui Victorin sau mai curând lipsa lui de caracter nu-i îngăduia să-şi facă de cap de unul singur. îi trebuia un instigator, un complice, sau mai bine zis un spectator. La lupanarul din Hyeres, în timpul călătoriei sale de nuntă, dădea întotdeauna de băut obişnuiţilor;

tovarăşul lui favorit era un florar italian.

Serile petrecute mai des în aleea Van Dyck îl apropiase de fratele lui pictorul, care sigur că trebuia să cunoască multe femei, şi a cărui prietenie îi putea oferi unele înlesniri. Victorin, apropiindu-se de el, se ducea adesea să-l surprindă în atelierul pe care Amaury îl închiriase în vila Monceaux, din strada Courcelles.

Fratele mai mic nu-l primea rău pe cel mai mare, pe care totuşi nu-l iubea. Deşi o treime din existenta lor trecuse, inamiciţia primilor ani persista în adâncul inimii lor, la fel de neînduplecată ca şi mica diferenţă de vârstă; Amaury vedea întotdeauna în Victorin pe fratele mai mare, care-l torturase şi-l bătuse; în plus, îl socotea pe acest frate mai mare prost, grosolan, inferior ca inteligenţă. Hotărî totuşi să şi-l apropie. Amaury, cel mai egoist dintre Bousardelii generaţiei sale, şi poate dintre toţi Boussardelii trecuţi şi prezenţi, năzuia în acea epocă să-şi prelungească, cât mai mult cu putinţă, condiţia de artist la care ţinea din motive de amor-propriu şi independenţă; voia să rămână pictor numai ca să nu se însoare. înţelesese că pentru a întârzia cât mai mult momentul când tatăf său îl va determina să se ocupe de birou, trebuia să aibă nişte atuuri asupra

fratelui său, şi, la nevoie, să se poată face ascultat de acesta. Căci Victorin avea oarecare influenţă în aleea Van Dyck, în ciuda inferiorităţii sale, sau poate tocmai din cauza ei, aşa cum se întâmplă când părinţii-, după ce-au brutalizat un copil dificil, sfârşesc prin a impune fraţilor şi surorilor lui să-l asculte şi să-i acorde toată consideraţia. Amaury se grăbi deci să-l admită pe fratele său în tainele şi bucuriile vieţii de artist. De la amorurile mai mult sau mai puţin desfrânate pe care Dubost i le procurase stăpânului său, Victorin se ridică la frecventarea modelelor. Nu se mai mişca din vila Monceau unde cunoscu o serie de pictori de acelaşi nivel artistic şi social, ca si Amaury Boussardel. Era un mediu ciudat, .0 boemă modernă, cu venituri, rafinată, tot atât de diferită de boema .pictorilor-ucenici, pe cât se deosebea pe atunci lumea bună de lumea cocotelor. La vila Monceau, în ateliere bine încălzite si mobilate turceşte, băieţii de familie, anunţaţi de un *groom*, îsi faceau vizite, fumau pipe nemţeşti, discutau despre pictură, ridicau în slăvi pe Gerome, Pils, Cabanei şi Chaplin, pufneau în râs la numele de Courbet şi se prefăceau că le e greaţă de Manet.

- Dealtfel, zicea Amaury vorbind despre acei pictori „novatori", informaţi-vă despre originea lor. Cel mai adesea sunt oameni ieşiţi din nimic!

îl ascultau. Avea asupra prietenilor lui un ascendent pe care nu-l datora pensulei, ci numai stării sale civile.

Nenorocirea fu că Victorin se plictisi destul de repede în acest mic cerc, unde nu găsea desfrâul pe care-l nădăjduise, şi de care avea nevoie. Prietenii lui Amaury se plictisiră la rândul lor de un auditor mereu indiferent la problemele care-i frământau; Victorin rămânea inert pe o sofa şi nu se deştepta decât dacă vorbeau de lupte ori arme, sau dacă hotărau să se ducă o oră la Mabille. Repertoriul său de anecdote deşucheate, colecţionate pe vremea lui Dubost, nu avu succes. Nu repurtă nici pe lângă modele succesele scontate, cu care-l obişnuiseră

nişte fete mai puţin pretenţioase, şi acest eşec pe care nu-l înţelese îl făcu mai posac şi mai apatic. Lipsit de mentorul său cu jiletcă vărgată, nu mai avea nici posibilitatea să se întoarcă la casele de toleranţă; dealtfel, se şi temea că nu va găsi singur adresele cele mai bune şi berăriile cu femei din cartierele deocheate unde petrecuseră împreună momente atât de plăcute.

Dubost alerga la Paris la fiecare permisie şi atunci, cei doi bărbaţi îşi reluau obiceiurile pentru o seară sau două. Era o uşurare atât de necesară pentru Victorin, încât acesta începu să caute nişte căi prin care să-i înduplece pe şefii tânărului soldat, pisându-i cu tot felul de cereri de permisie. Dar caracterul lui Dubost începu să se schimbe. Departe de a-şi spori ravagiile printre semivirtuoasele fete din Lille, micul servitor, scăpat din situaţia lui umilă, încorperat într-o garnizoană aflată într-o zonă de război, îşi ridică gulerul şi luă viaţa în serios. într-o zi veni să-i ceară stăpânului său, cu un aer încurcat, îngăduinţa de a se logodi. Victorin, stupefiat, luat repede, acceptă să-i fie martor.

Se duse singur la Lille şi fu seniorul nunţii. Când îi văzu mireasa, îl înţelese pe Dubost. Nevastă-sa era o flamandă de rasă pură, cu o carne superbă şi de vreo cinci picioare înălţime, în timp ce-i făcea o reverenţă domnului, el îi aprecie, cu o privire precisă, corsajul, talia, şoldurile. Făcu, cu buzele, un zgomot vulgar şi fără să se jeneze de această soţie îmbrăcată în alb, zise pe un ton cazon:

- Ştiu că n-ai să te plictiseşti!

Şi pentru prima oară, de la începutul relaţiilor lor care cunoscuseră toate cinismele şi toate nerusinărife, îl văzu pe Dubost roşind până în vârful' urechilor, „imbecilul e pierdut pentru mine", gândise Victorin.

Se întoarse la Paris, nemulţumit. Când, în luna următoare, proaspătul însurăţel veni să-şi prezinte nevasta în aleea Van Dyck, Victorin aranjă să nu se afle acolo. Dubost nu-şi mai petrecu permisiile la Paris.

După un an, Amélie sfârsi de alăptat al treilea copil, numit Ferdinand, si pe care bunicuf său, surâzând doar pe jumătate, îl numea Ferdinand al III-lea, ca în genealogiile princiare sau în familiile de artişti. Mamă vigilentă, ea simţi că dădaca lui Théodore, care avea grijă si de mica Emma, nu va putea, chiar ajutată, să facă faţă îngrijirii a trei copii, şi că trebuia să angajeze o persoană sigură, capabilă să conducă, cu mână fermă, întreaga casă. Tânăra doamnă Dubost continua atunci să lucreze într-o spălătorie din Lille, şi Dubost îşi manifesta mereu dorinţa de a rămâne în serviciul domnului Victorin, ceea ce însemna că se gândea s-o aducă într-o zi şi pe nevastă-sa în aleea Van Dyck. Până la urmă, doamna Boussardel oferi femeii din Lille postul de dădacă-şefă pe care tocmai îl crease.

Victorin protestă împotriva acestei alegeri. îi purta pică femeii din pricina căreia se schimbase Dubost, şi instalarea la domiciliul său a acestei statui conjugale nu prevestea nimic bun; doamna Dubost îşi va controla bărbatul, plăcuta existenţă de odinioară nu va mai putea fi reluată.

- Ce obiecţie ai împotriva acestei tinere femei, dragă? întrebă Amélie cu mirare. Mi se pare perfectă. Fetele din ţinutul ei au calităţi preţioase, printre care curăţenia, pe care eu o aşez deasupra tuturor celorlalte, când e vorba de îngrijit copii.

în faţa soţiei sale care, cu degetul arătător ridicat, îi opunea nişte motive întemeiate, Victorin renunţă la orice rezistenţă. Argumentele mamei erau .imbatabile, chiar dacă nu le înţelegea, în general, el nu prea înţelegea oamenii, nici chiar cand era vorba de cei apropiaţi, bar pentru că Amélie era o soţie comodă, care nu-i făcea şicane mai ales la capitolul libertăţii, lucru esenţial pentru dânsul, nici el n-o putea supăra în legătură cu gospodăria, lucru ce părea esenţial pentru ea. Fericit deci că-şi putea face de cap, era destul de şmecher ca să pozeze, în fata nevesti-sii, în soţul cu care e lesne de trăit.

Nu insistă deci, si doamna Dubost, înainte chiar ca soţul ei

3

să fi părăsit cazarma, fu instalată în aleea Van Dyck, la etajul al treilea, în aripa care dădea spre curte. Acolo, după etaj, se aflau remizele, odaia slugilor, sala de lenjerie, nişte cămăruţe, şi, Sus de tot, locuinţele acelora dintre servitori care nu dormeau în pavilionul paznicului.

Dar noua venită nu-şi luă slujba în primire decât după ce-i fusese terminat costumul. La marea burghezie dispăruse pe atunci obiceiul de a se mai da copiii la doică, şi femeia angajată într-o familie, ca să aibă grijă de un copil, ori de unde ar fi venit, trebuia, ca să fie într-adevăr doică sau doar dădacă, să îmbrace uniforma tradiţională: sorţul alb, corsajul gata să plesnească, umflat ca un burduf, boneta de batist şi „coroana" din tafta cu două panglici late, care fluturau până la călcâie, pe deasupra pelerinei. în prima zi când doamna Dubost trebuia să-i ducă pe copii la Bois de Boulogne - căci Bousardelii, care şi-ar fi trimis progeniturile în parcul Monceau, dacă ar fi locuit doar la cinci sute de metri de acolo, îl socoteau un loc de plimbare nesatisfăcător din moment ce trăiau la marginea peluzelor sale - în acea zi deci, doamna Dubost se prezentă în salon, după dejun, şi apariţia ei făcu să se lumineze odaia, făcu să înceteze discuţiile. Căci dădaca, mare şi grasă, îmbrăcată într-o jupă şi o bluză de alpaca gri, era superbă. Coroana, taftalele ecosez, roz şi verde, pentru care croitoreasa nu făcuse economie de material, îi puneau în valoare tenul lăptos şi pur; la înălţimea ochilor nişte bule de aur ajurat atârnau la capătul lănţişoarelor lor, adăugand o ultimă tuşă acestei frumuseţi a Flandrei.

Amélie Boussardel surâse cu satisfacţie în faţa operei sale, căci meditase îndelung la acest ansamblu, alegâna culorile care se potriveau unei blonde.

-Foarte bine, dădacă, foarte bine. întoarce-te. Fă câţiva paşi, spuse ea, nu atât pentru a-şi verifica izbânda, cât pentru a o impune martorilor scenei.

- Felicitări, draga mea! zise Caroline-Edgar cumnatei sale, după ce bona ieşi. Cu femeia aceasta alături, poţi să te arăţi şi în trăsură. ,

- E bună de pictat, zise Amaury.

Agentul de schimb, totdeauna sensibil la luxul exterior al casei, lăudă acest nou costum pentru bone. Nu arătau mult mai bine îmbrăcate astfel decât dădacele de odinioară în costumele lor de nivernese sau din Chaucois? Apoi rosti cu emfază: E mult mai parizian aşa. Cum o cheamă?

- Aglaé, răspunse noră-sa.

Amélie descoperi în curând, cu bucurie, că valoarea Aglaéi depăşea calităţile ei flamande.

- Această fată nu cere decât să se ridice, îi spuse cumnatei sale. Stie mai multe lucruri decât s-ar crede, si de fiecare dată

când îmi întinde cartea rămân uimită ce mână frumoasă are. In fond, putea pretinde un soţ mai bun decât Dubost, care e foarte devotat bărbatului meu, sunt de acord, dar care va rămâne totdeauna ceea ce este.

în casă, situaţia Aglaéi se îmbunătăţi. Când era ziua doamnei Boussardel, dădaca era chemată în salonul cel mare, cu copiii, de cinci-şase ori în aceeaşi după-amiază. Tabloul pe care-l alcătuia fiinţa aceasta frumoasă, precedată de cei doi copii mai mari şi ţmându-l în braţe pe micul Ferdinand, avea totdeauna acelaşi succes. Uneori, cedând modei, stăpâna ei o lua jn diverse vizite, cu mica Emma, care mergea atunci pe patru ani.

Aglaé nu era pizmuită de slugi. Ceilalţi servitori îi recunoşteau meritul şi-i apreciau amabilitatea; nu refuza niciodată o mână de ajutor primei cameriste la călcarea pliurilor vreunei rufe, treabă ce-i reuşea la perfecţie, nici bucătăresei, ca să-i ajute să facă

waterzooil-ul belgian de pasăre sau *volovan*-ul cu orez şi carne de viţel.

în acea de a doua vară în care o însoţi pe doamna Boussardel la Grançay, Aglaé fu nevoită să rămână singură cu trei copii, căci, aproape imediat, Amélie fu chemată la Paris: mătuşa Patricot, în vârstă de optzeci şi cinci de ani, era pe ducă, se simţea rău şi-o chema pe fina ei.

Amélie, în care, la primirea scrisorii se deşteptă o lume de amintiri, urcă în primul tren; dar, de îndată ce-o văzu pe Lionnette, care-o aştepta îmbrăcată în negru, la gara Austerlitz, înţelese că naşa ei nu se mai afla printre cei vii. Această prezenţă, această delegată a familiei Clapier o împiedica să se îase în voia emoţiei.

-Ah! Eram sigură de imensa ta mâhnire! zise Lionnette observându-şi cumnata, care, ţeapănă, se lăsă îmbrăţişată. I-am spus eu lui Achille: „Rămâi la Saint-Cloud, eu mă întoc la Paris, mă duc la gară, nu vreau ca biata Amélie să nu găsească pe nimeni când va coborî din tren, sau să afle vestea funestă de la vreun servitor". Femeile ştiu să se înţeleagă mai bine una pe alta...

- Când a murit nasa?

- Azi-dimineată, la ora zece.

- Spui, întrebă Amélie după un moment, că Achille a rămas la Saint-Cloud. Deci şi dimineaţă se afla ^colo? A asistat la ultimele ei clipe?

- O, nu! Vai! Doamna Patricot, până la sincopa care a dat-o gata, a fost lucidă şi nu primea pe nimeni...

- A murit fără nimeni lângă ea?

- A murit, dragă Amélie, având în odaia ei doar nişte slugi şi pe domnişoara ei de companie. Nu-i înfricoşător?

.- Ba da... zise Amélie cu jumătate de voce, îndreptându-se spre ieşirea din gară.

- Şi totuşi, ştii, ne-am făcut datoria. în fiecare zi, în ultima vreme, unul dintre noi se ducea după veşti.

în trăsura care se îndrepta spre Saint-Cloud, căci Amélie nu mai trecuse prin aleea Van Dyck, doamna Boussardel se prefăcu obosită, si închise ochii ca s-o oblige şi pe cealaltă să tacă. De fiecare *dată* când echipajul trecea prin faţa-unui felinar şi câte o lumină furişă, circulară, intra pe geam, Lionnette arunca o privire vecinei sale. Crezu Că adormise. în realitate, Amélie se gândea, îşi amintea, îsi scormonea durerea. Cei treizeci de ani care se apropiau îi şi îndepărtaseră farmecul chipului, şi când făcea un efort de gândire$_N$trăsăturile ei căpătau o expresie încăpăţânată, trufaşă, în care regăseai, modelat de zece ani de existenţă conjugală şi maternă, ceea ce contesa Clapier numise odinioară aerul morocănos al Améliei.

Fina mătuşii Patricot avu o tresărire când i se deschise uşa camerei mortuare: o călugăriţă stătea acolo şi se ruga. Cum nu putuseră găsi, şi din motive temeinice, un scaun de rugăciune în toată casa, i se adusese călugăriţei unul din acele scaune vechi de joc, numit de pontaj, şi care se aseamănă cu nişte scaune de rugăciune cu picioare înalte. Amélie făcu un semn Lionnettei şi amândouă ieşiră. Cele două femei se aflară singure în culoarul luminat slab ae o mică lampă-aplică.

-Cine a chemat-o pe călugăriţa asta? întrebă Amélie, închizând uşa odăii.

- Dar... noi, răspunse Lionnette.

- Ascultă, Lionnette. Pentru că tie ti-a venit ideea asta, tot tu vei fi cea care-i va da papucii. Stil foarte bine că doamna Patricot n-ar fi suferit-o în preajmă-i.

- Dar asta se va afla, şi ce va spune lumea? Gândeşte-te la scandal!

- Puţin îmi pasă, zise Amélie cu acel ton pe care ştia să-l ia în anumite împrejurări. Spiritul naşei mele mai domneşte în această casă şi n-o să mă ridic împotriva lui. Dar nu-ţi face griji, Lionnette, dacă ţi-e greu să-i faci vânt călugăriţei, mă ocup eu de treaba asta.

- Totuşi, e vorba de sufletul celei moarte, încercă Lionnette, cu un aer teatral.

-Oh, sufletul ăsta nu se mai sinchiseşte de preocupările noastre. Doamna Patricot se poate înfăţişa liniştită în fata

Domnului.

-Draga mea, deşi ştiu bine unde te-a mai împins odată concepţia asta a ta despre credinţă...

Cu ochii strălucitori, Amélie deschisese gura ca să răspundă.

- Haide, haide... se auzi o voce în spatele.ei.

Amélie se întoarse. Ridicând o draperie, contesa Clapier, urmată de Achille, înaintă în semiobscuritatea culoarului. „Deci erau toţi trei aici, iar aceştia doi trăgeau cu urechea", gândi Amélie, în timp ce maică-sa o îmbrăţişa. Sentimentul vag al unui pericol o calmă dintr-o dată, îi alungă acea iritare în care durerea ei îşi găsise alinare. Reluă pe un ton ridicat.

- în concluzie, socot această discuţie de prisos. Naşa nu era femeia care să moară fără să lase instrucţiuni. S-a găsit vreo hârtie?

- Noi nu ne-am atins de-nimic! Te-am aşteptat pe tine!

Cei trei Clapier protestară în cor. Amélie îi privi cu surprindere.

- Să căutăm testamentul înaintea sosirii tale? continuă contesa. Cum te-ai putut gândi la una ca asta, Amélie?

- Dar eu nu vă vorbesc de testament. Testamentul trebuie să fie la notar, şi ne vom putea asigura de asta mâine dimineaţă.

Doamna Clapier schimbă o privire cu fiul ei.

- Amélie, urmă contesa, e ciudat, dar notarul n-are nimic. Achille a trecut azi-dimineată pe la notariat, în drum spre primărie, unde urma să deciare decesul, si din discuţia cu notarul a aflat că mătuşa noastră n-a depus nici un testament. A vorbit mereu despre el, dar nu l-a făcut niciodată.

- Atunci testamentul este aici.

- Probabil, rosti doamna Clapier.

- E sigur, spuse Amélie.

Dori ca întâi să se reculeagă un moment în faţa trupului naşei sale. Toti trei o urmară. Intrând în odaie cu autoritate,

Amélie spuse un cuvânt la urechea maicii care lăsă familia singură.

Căutările începură după o oră. Amélie, care-o rugase pe cameristă să continue veghea lângă moartă, o chemă pe domnişoara Zélie; domnişoara de companie îi destăinui că doamna Patricot îşi aranja de obicei hârtiile personale în secreterul de marchetărie, din fata ferestrei salonasului.

Coborâră la parter. Clapierii, puţin familiarizaţi cu această casă, o lăsară pe Amélie să treacă înaintea lor. Éa începu să cerceteze metodic secreterul; luminată de lampa pe care Achille o ridicase deasupra capului, le simţea pe cele trei rude grupate în jurul ei urmărindu-i cu atenţie mişcările. Clasate în sertar, trecură pe sub ochii şi prin mâinile Âméliei scrisori, chitanţe vechi, foi de conturi si chiar valori mobiliare.

Continuă această ' j percheziţie, această violare a intimităţii pe care n-ar fi putut s-o conceapă în timpul vieţii naşei sale, dar care a doua zi după moarte devenise o pioasă obligaţie; îşi măsura gesturile, încerca să-şi facă degetele cât mai uşoare. Deschise un portofel care conţinea bilete de bancă; testamentul nu era acolo. Domnişoara Zélie, chemată din nou, dezvălui taina secreterului; dar ascunzătoarea era goală. Amélie se îndreptă, îşi tamponă fruntea cu batista şi-şi ridică privirea spre etajul de deasupra, unde se afla camera mortuară. „O, naşă, oare unde să fie testamentul?" se gândi ea. Apoi cu glas tare:

- Va trebui să-l-căutăm în altă parte.

- Dac-am lăsa pe mâine? propuse doamna Clapier. E târziu, sunt zdrobită, tu trebuie să fii la fel, draga mea copilă. La urma urmei, nimic nu ne presează.

- Mamă, mai e problema asta religioasă. Trebuie să hotărâm fără întârziere cum facem cu înmormântarea.

Contesa îşi consultă dintr-o privire fiul şi nora.

- în definitiv, zise brusc Achille cu autoritatea celor care într-o discuţie, încă n-au luat cuvântul, mă întreb dacă Amélie n-are dreptate. Ea cunoştea ideile mătuşii noastre mai bine decât noi, şi dacă în sufletul si în conştiinţa ei socoate că ceea ce vrem să facem nu se justifica...

Lionnette, surprinsă de cuvintele soţului ei, începu s-o lase şi ea mai moale cu înmormântarea cu slujbă; contesa, cu un aer ţeapăn, nici nu voi să audă de aşa ceva. Dar până la urmă, bătură cu toţii în retragere, şi Amélie hotărî să facă cum va crede ea de cuviinţă. Declară că va rămâne peste noapte în casă: va cere să i se pună aşternuturi în vechea ei cameră, legată de odaia naşei sale.

- Veniţi din nou mâine dimineaţă, zise ea, vom încerca să căutăm acel testament, luând odaie cu odaie si mobilă cu mobilă. Am să vă aştept ca să începem.

- Oh, nu ne îndoim, spuse Lionnette, departe de noi gândul...

Nu-şi isprăvi vorba; Amélie se întoarse spre ea mirată de gândul unei suspiciuni posibile, îndreptată de data asta chiar împotriva ei. „Se duc totuşi şi mă lasă aici singură, fără cea mai mică obiectiune... Cât sunt de derutanti!"

li însoţi în vestibul, si o rugă pe mamă-sa să anunţe în aleea Van Dyck' că sosise cu bine. Cei trei Clapieri se înco'tosmănină în faţa Améliei, trecându-şi parte peste parte, încheincfu-şi cu grijă veşmintele pe trupurile lor. Amélie rămase singură cu domnişoara de companie, care-i istorisi ultimele zile, ultimele momente ale mătuşei sale.

- Nici mama, nici cumnată-mea nu te-au deranjat, nu-i aşa? întrebă Amélie.

- Nu, doamnă. Le-am exprimat tot regretul meu că nu-i pot lăsa să urce în camera ei. Dar asta a fost dorinţa doamnei Patricot, atâta vreme cât s-a mai aflat pe lumea asta. Doamnele acelea n-au insistat. N-au intrat în odaie decât după ce moartei i s-a făcut toaleta şi după ce-am pus camera în ordine. Am socotit că nu le pot refuza. Totul se terminase şi apoi, la urma urmei, erau din familie.

—Ai făcut bine... Deci acele doamne au plecat şi nu s-au înapoiat decât astăzi, după ce totul s-a terminat?

-Nu, doamnă, au venit cu noaptea-n cap, şi ştiind că sfârşitul e aproape; n-au mai părăsit casa. Au aşteptat în compania domnului, fratele dumneavoastră.

- Si unde-au aşteptat în tot acest timp?

- în salonaş.

Amélie se duse să se odihnească şi ceru să fie sculată la ora patru, ca s-o vegheze pe naşa ei până la sosirea celor trei rude.

- Vom începe căutările cu parterul, le zise ea. Să mergem mai întâi în salonul cel mare. Domnişoara Zélie şi camerista ne vor ajuta.

Se înţeleseră să cerceteze, din principiu, tot, mobile, dulapuri, cufere, saci de lucru; odaia fu luată de la stânga la dreapta. în toiul căutărilor, un servitor veni s-o anunţe pe doamna Boussardel că sosise domnişoara Le Hirbec. De-o seamă cu naşa Patricot, informată în ajun despre moartea prietenei sale intime, o şi văzuse pe patul de moarte; se întorcea ca s-o sărute pe Amélie, pe care-o cunoştea încă din primele şi îndepărtatele vacanţe petrecute de ea, ca fetiţă, la Saint-Cloud.

- Continuaţi fără mine, le zise Amélie CÍapierilor, şi celor două femei care-i asistau.

Părăsi salonul pe care nu-l isprăviseră de cercetat. Domnişoara Le Hirbec era o persoană mică, încă sprintenă, vorbăreaţă şi nostimă,* aproape la fel de colţuroasă ca fire, dar mai puţin sălbatică decât doamna Patricot, care-o poreclise şoricelul ei alb. O îmbrăţişă pe Amélie, care-o duse

în grădină, sub bolta acoperită cu verdeaţă, unde-i plăcea mătuşei să stea. După cinci minute de emoţie reciprocă, Amélie explică, de ce preferase să coboare în grădină; în casă se efectuau cercetări metodice ca să se găsească testamentul. Domnişoara Le Hirbec se ridică de pe scaun cu vioiciune:

- Am să te conduc drept la testament, copila méa! Stiu eu unde e! Draga mea prietenă, care era neîncrederea personificată, nu se putea hotărî să-l înmâneze notarului. îl vom găsi în secreterul din salonaş.

- Nu-i acolo, domnişoară; l-am căutat eu însămi.

- Ei! Nu cunoşti ascunzătoarea!

- Iertati-mă, domnişoară, Zélie mi-a arătat-o, dar ascun- zatoarea era goala.

- Ascultă, micuţa mea, zise bătrâna, testamentul a fost tot timpul acolo, l-am văzut cu ochii mei. Dacă nu mai este, înseamnă că a fost luat! Biata de tine! strigă ea. Pierzi o avere! Bunuri imense! Scumpa mea prietenă ţi-a lăsat tot, mi-a spus-o de o sută de ori. în decurs de cincizeci de ani veniturile ei sporiseră considerabil. Ar fi trebuit să fii milionară!... Să alergăm la procuror! Ei bine, ce-ai rămas înfiptă acolo?

- Domnişoară, spuse Amélie, a cărei voce se schimbă, vreţi să sesizez poliţia? Dar gândiţi-vă că dacă n-ar exista nici un testament, toată moştenirea ar reveni tatălui meu, aşa că singurele persoane care ar avea interes să deturneze această hârtie...

- ...Sunt cele din familia dumitale. Si ce-are a face asta? Haide, pentru un asemenea fleac te laşi jefuită ca-n codru? Ba chiar mai rău, fata mea! Laşi să fie batjocorite intenţiile naşei dumitale, care te adora şi care se bucura să te facă bogată? feu sunt martoră la asta! Voi atesta drepturile dumitale!

- Domnişoară, nu vom putea furniza probe!

• -Cum? '

Domnişoara Le Hirbec, potolită de aceste vorbe rezonabile, o privi pe Amélie cu gura căscată, şi recăzu în scaunul ei de fier.

- Va trebui, reluă ea, să regăsim ciornele... Ceea ce e foarte improbabil. Şi poate că nici nu sunt valabile. Stai!

Se ridică în picioare şi, tot gândindu-se, repetă: „Stai!" clipi din ochi şi păru să caute ceva departe, în trecut.

- Copila mea, ştii ce sunt pe cale să mă întreb? Dar sigur... să nu fac vreo greşeală...

Un moment, cele două femei tăcură; mâinile mici şi înmănuşate ale bătrânei domnişoare încetară să se mai agite; rămase imobilă, apoi întreg mecanismul se puse din nou în mişcare.

- Iată, dacă memoria mea nu mă înşală, naşa dumitale a făcut trei testamente: primul, datând din copilăria dumitale şi în care îţi lăsa tot, al doilea, când a aflat că intri la mănăstire, prin care te dezmoştenea, şi al treilea când a reînnodat legăturile cu dumneata, si în care îti lăsa din nou toată averea. Urmăreste-mă bine, zise ea, ajutându-se de trei degete de la mâna dreaptă, pe care şi le atingea şi le îndoia pe rând. Când doamna Patricot a redactat al treilea testament, l-a distrus pe-al doilea; ştiu că doar l-am ars împreună. Dar, scriindu-l pe al treilea, nu l-a distrus oare si pe primul? Nu imediat, desigur, căci la intenţia de a te călugări, naşa dumitale a făcut o congestie cerebrală, şi-mi amintesc că săptămâni întregi n-am lăsat-o să se ocupe de treburile ei... Micuţa mea, dacă acest prim testament mai există, esti salvată. Si dacă mai există, nu cred că si-a schimbat locul în decurs de cincisprezece ani! Ea îl pusese... da, în fundul dublu al casetei sale cu bijuterii, strigă domnişoara Le Hirbec, bătând din palme.

- Dumnezeule! strigă Amélie, privind spre casă. Caseta cu bijuterii se află în camera naşei, şi poate că rudele mele au şi ajuns cu căutatul la primul etaj !

Cele două femei alergară. La zgomotul uşii de la intrare, pe care Amelie o deschise brusc, mama sa apăru în pragul salonaşului.

-Draga mea copilă, nimic. Măcar că am cercetat totul cu cea mai mare grijă...

Restul se pierdu pentru Amélie, care urcă scara în goană, urmată cu greu de bătrâna domnişoară. în pragul camerei, Amélie se stăpâni, din pricina naşei sale întinsă pe pat, sau poate din cauza bătrânei bucătărese care veghea trupul. Intră, se duse drept la comodă, întinse mâna şi rămase cu ea în aer.

- Chemaţi-i, trebuie să fie de faţă, îi şopti ea domnişoarei Le Hirbec, care dădu poruncă unei slugi.

Amélie aşteptă. Când pasul celor trei Clapieri fii destul de aproape, ea voi să repete gestul spre casetă, dar nu mai putu. Se clătină. Bătrâna domnişoară o dădu de-o parte.

- Trusa de chei a doamnei! porunci ea.

Scurta frază fu rostită într-o mare linişte. Toţi tăceau. Nici o explicaţie. Domnişoara Le Hirbec alese o cheiţă cizelată, deschise caseta, pipăi capitonajul de satin albastru care dubla fundul, găsi Şireţelul, făcu o mişcare şi puse mâna pe plicul care ieşi la iveală. Se auzi zgomotul unui trup care se prăbuşeşte. Nu era Amélie, care, foarte albă, foarte dreaptă, trecu în camera ei.

înainte de a o urma, domnişoara Le Hirbec aruncă o privire de înţelegere spre patul unde mătuşa Patricot, cuprinsă de nemişcarea morţii, aştepta să fie pusă în sicriu. în odaia de alături, Amélie, aproape leşinată într-un fotoliu, se împurpura încet-încet, şi părea că-i lipseşte aerul. Domnişoara Le Hirbec strigă după ajutor. Intră domnişoara de companie.-Taie-i panglicele corsetului! Repede! vezi bine că se sufocă.

-Vai... zise domnişoara Zélie manevrând foarfecele. Prea multe emoţii. Si doamnei contese î-a venit rău!

Amélie, cu capul răsturnat pe spatele fotoliului, suspină în sfârşit. Domnişoara Le Hirbec o bătu peste mâini.

- Haide, micuţa mea, haide, plângi dacă asta te uşurează, dar nu fi tristă. Oamenii ăia nu valorează nici o lacrimă.

Pe jumătate conştientă, Amélie bâlbâi:

-Ah! domnişoară, domnişoară, aţi salvat averea copiilor mei!

Mătuşa Patricot fu pusă în sicriu după-amiază şi condusă la cimitirul din Saint-Cloud a doua zi dimineaţă. Nu se facu nici o ceremonie religioasă. Pe lângă faptul că testamentul, singurul cunoscut, deci valabil, era categoric asupra acestui punct, dispoziţiile date de Amélie nu ridicară nici o obiecţie. La înmormântare, în afară de contesa Clapier, de Achille şi de Lionnette, fu văzut şi contele, care poate că nu ştiuse nimic, si cele patru personaje'îşi jucară cu o demnitate perfectă rolul cfe rude îndoliate. Pe drum, la casa moartei ca şi la cimitir, Amélie se aşeză fireşte, între mama ei si Lionnette, si nimic din atitudinea lor reciprocă nu lăsă să se bănuiască prin ce abis moral erau despărţite de acum încolo cele trei femei. însăşi domnişoara Le Hirbec, a cărei atitudine era de temut, respectă regula jocului, şi nu

lăsă să transpară nimic. Contesa Clapier atenuă scandalul acestei înmormântări fără preot, cerând peste câteva zile să se facă la Saint-Honore d'Eylau o slujbă cu cor şi orgă, pentru odihna sufletului răposatei. Amélie îşi întârzie plecarea la Grançay, ca să asiste şi ea la slujbă.

După ce luă, împreună cu notarul, câteva măsuri imediate, lăsă provizoriu casa de la Saint-Cloud în mâinile domnişoarei Zélie, amânând pentru toamnă preocupările mai importante. îi trimise mamei sale o scrisoare ca s-o prevină că'ea se întorcea în Berry.

Contesa apăru la gară cu nora ei pentru saluturile de rigoare, şi Lionnette, scuzându-l pe Achille care nu se putuse face liber, oferi cumnatei sale nişte cornete cu bomboane pentru copii. Boussardelii, întorşi la Paris, care nu-si cruţaseră oboseala

acelor zile de doliu, erau si ei acolo. Se făcuse seară. La

strigătul: „în vagoane!", urcară fiecare, unul după altul, pe scară, ca s-o îmbrăţişeze pe Amélie, al cărui bust se decupa în uşa vagonului „doamnelor singure". Ea primi sărutul mamei sale între cel al agentului de schimb şi cel al lui Victorin. Trenul se puse în mişcare şi Amélie văzu agitându-se laolaltă batistele celor două familii care se confundau; dar în lumina proastă de pe peron, ea nu-i mai putu distinge pe Clapierii îmbrăcaţi în negru, în timp ce Boussardelii, în costume de vară, .mai luminoase putură fi văzuţi multă vreme.CAPITOLUL XXV

Amélie îşi regăsi mica familie, care-o aştepta în curtea în formă de semicerc. Cei trei copii arătau minunat, şi^ ea se simţi răsplătită pentru momentul greu prin care trecuse. îi strânse în braţe, îl lăsa pe unul, îl lua pe celălalt, cu dorinţa de a le spune la ureche: „Sunteţi bogaţi, v-am adus o avere pe care n-o datoraţi nimănui".

- îi iau în trăsură până la castel, le zise ea celor două bone care îi însoţiseră.

îl aşează pe cel mai mic pe genunchi. Cupeul trecu de grilaj.

- Dar cum se face că dădaca nu-i aici?
- O doare piciorul, zise Théodore roşind.
- Din pricina lui Théodore! strigă Emma.
- Ei bine; cine te întreabă, pârâtoare mică? spuse mama, şi apoi, către vizitiu: Despre ce-i vorba, Germain?
- Despre o lovitură de copită; doamnă.

- Doica n-are nimic rupt?

- Nu, doamnă.

- Bun, ăsta-i principalul! E deci un făcut, le zise ea copiilor, să nu pot lipsi fără ca voi să nu faceţi imediat prostii?

- Dar mamă... făcură cei doi mai mari.

-Tăceţi! Nu de la voi aştept informaţii! Şi te dispensez odată pentru totdeauna, domnişoară, să te mai amesteci'unde' nu-ti fierbe oala, si mai ales să-ti acuzi fratele, ceea ce este foarte urat!

îi făcu să tacă şi-i pironi cu privirea până la castel. Nu era totuşi decât o tactică; fericirea de a-i fi revăzut îi umplea inima. Doamna Boussardel îşi iubea copiii, dar fără preferinţe, fără orbire, fără slăbiciune. Dură şi exigentă faţă de ea însăşi, se arăta la fel şi cu ceilalţi. Slugile spuneau despre ea: „Doamne e aspră", iar copiii ei: „Mama e severă". Ţinea într-adevăr la o educaţie fermă, socotind că asta călеşte caracterul si-i dă o formă excelentă. Uitase cât suferise ea însăşi din pricina lipsei de tandreţe şi de înţelegere a maică-sii! Dealtfel, îşi iubea cu pasiune copiii, dar nu le-o arăta decât prin devotamentul, vigilenţa, virtuţile ei puternice; firea sa, cu totul interiorizată, nu-i îngăduia demonstraţii ale sensibilităţii. în ce priveşte înţelegerea, îi înţelegea perfect; înclinările li se manifestau, cel puţin ale celor cfoi mai mari. Théodore, înclinat ca şi tatăl său către exerciţiile fizice, nu visa decât la vânătoare şi la cai; în vara aceea, pentru că împlinea şapte ani, vârsta judecăţii, i se încredinţase o carabină mică, de copil, si fusese învăţat să tragă cu ea. Émma, dimpotrivă, atentă, sedentară, vădea înclinaţii către discuţiile oamenilor mari, şi uneori răutate; cea mai mare plăcere a ei era să-i prindă pe ceilalţi greşind; când fratele sau vreunul dintre verii ei făceau o poznă, răsturnau ceva pe faţa de masă, ea izbucnea în râs, încântată de această greşeală, şi încântată s-o sublinieze. Bunicul ei o numea adesea râzând: „domnişoara pisăloagă". Fetiţa o admira mult pe mătuşa Liline, a cărei influentă asupra ei era

vădită, deşi mătuşa părea puţin contrariată de Îipsa de subtilitate înnăscută a fetiţei. în această familie, tipurile se repetau, si nu numai din mamă în fiică şi din tată în fiu, ci şi din mătuşă in nepoată, din socru în ginere, ca şi cum ereditatea prin educaţia primită sau prin imitarea exemplului ar fi fost mai puternică decât ereditatea prin sânge.

Sentimentele Améliei pentru fiica sa nu erau afectate de acele cusururi ale Emmei, pe care le vedea, dar pe care îşi spunea că educaţia le va face să dispară. Doamna Boussardel nu era dintre acele mame care nu-şi iubea copiii decât pentru că sunt frumoşi sau înzestraţi sau afectuoşi; ea îi iubea pentru un motiv profund şi constant: erau copiii ei.

Agîaé, care stătea în pat'şi pe care Amélie se duse s-o vadă, avëa'coapsa groaznic de rănită. Plaga 'nu parca' înféctiM, dar sângele se răspândise în sus, spre şold, şi doamna Boussardel puse să se înhame caii ca să-l aducă pe medicul din Sancerre.

-E un fleac, zise Aglaé, doamna se deranjează prea mult pentru mine, am pus apă de plumb.

- Apă de plumb! Dar biata mea fată, o izbitură de copită în asemenea loc poate să-ţi zdruncine ceva, si toată apa de plumb din lume nu-ţi va fi de nici un fofos! Cum ţi s-a întâmplat asta?

-Numai din vina mea, doamnă. Rândaşul îl scosese pe Tourbillon şi eu m-am aruncat în picioarele acestui cal

.Cum Tourbillon era un armăsar arab pur-sânge, foarte capricios, căruia singur Victorin îi venea de hac, Amélie, mai ales după spusele Emmei, bănui un mister, dar pentru a o menaja pe bolnavă n-o mai întrebă nimic. Nu-i mai întrebă nici pe ceilalţi servitori, prea prudentă pentru a o expune bârfelii slugilor pe această doică-guvernantă, pe care ea o înălţase mai presus de ceilalţi. Maurisson fu cel care-i dezvălui Améliei adevărul despre accident. Tânărul Théodore, fără ştirea celor de care depindea, obţinuse de la rândaş să-l lase să se urce pe Tourbillon. Simţindu-se încălecat, calul se enervă, se cabră, scăpă din mâna omului care-l ţinea de frâu şi o luă la goană nebună pe aleea cea mare de nuci, a cărei pantă spori primejdia. Aglaé tocmai se plimba pe acolo cu Ferdinand şi cu Emma. La zgomotul galopului, ea se întoarse, văzu pericolul, îi adăposti pe cei doi micuţi în scobitura unei gropi, poruncindu-le să nu se mişte, aşteptă calul, îşi sumese fustele, se aruncă înainte-i, agăţându-i-se cu toată greutatea de grumaz şi strigând: „Sări, domnule Théodore! Sări!" Copilul fu găsit năucit în iarbă. Animalul si femeia se rostogoliseră unul peste altul; fuseseră nevoiţi să iacă o targă ca s-o ducă pe Aglaé.

După ce ascultă povestirea, doamna Boussardel îl chemă pe rândaş. îi făcu socoteala şi-l concedie pe loc. Théodore fu pus două zile la arest, cu pâine uscată şi apă, în cabinetul negru, cu obligaţia ca atunci când va ieşi să ceară iertare dădacei în faţa tuturor celor de la castèl.

- Vor fi şi c.eilalţi servitori de faţă? întrebă. el galben de umilinţă.

- Sigur, răspunse mamă-sa, şi, cum Emma pufni în râs, fu lipsită de desert. Bătea vântul pedepsei. După care, doamna Boussardel urcă în mansarda Aglaéi.

- Dădacă, îi zise ea intrând, stiu tot. Recunoştinţa mea nu se

va sfârşi decât odată cu viaţa. Şi cum vreau să păstrezi din această zi, care putea să-ţi fie fatală, o altă amintire decât nişte cicatrice, tine!

Plecându-şi capul, îşi scoase de la gât lanţul mare, de care atârna un ceas de aur cu iniţialele ei. îl trecu pe după gâtul doicii, mută de uimire, care începu să plângă.

- începând de azi, faci parte din familie, spuse doamna Boussardel, care nu-şi putea închipui cinste mai mare.

Aglaé îşi dovedi ataşamentul, rămânând la fel de răbdătoare eu copiii, la fel de serviabilă cu slugile. Raporturile dintre doamnă şi ea deveniră totuşi mai strânse; Aglaé ajută cu propriile ei mâini să fie adus pe lume cel de-al patrulea copil- al stăpânei sale, o fetiţă care fu numită Louise,

Dar pe nevasta lui Dubost o aştepta şi o consacrare publică. Boussardelii iubeau şi multiplicau portretele de familie. In afară de numeroasele schite în creion datorate mătusii Liline, în afară de marele tablou al lui Hippolyte Flandrin, galeria din aleea Van Dick se ilustrase printr-un portret al agentului de schimb, în culmea carierei sale, singur, fără fratele său, şi pe care i-l comandaseră lui Cabanei ca să-l acrediteze mai bine pe Amaury pe lângă el. Amaury a fost primul care, la început mai în glumă, mai în serios a adus vorba de un portret al Aglaéi.

- E un model unic, le spuse el. E Hélène Fourment în persoană. Amélie, las-o să-mi pozeze câteva ore la vila Monceau!

Amélie, cu toată lipsa ei de prejudecăţi, nu socoti acest lucru cuviincios. Dar Boussardel avu ideea unei compoziţii care să alcătuiască un nou tablou de familie: doica ţinandu-l pe noul-născut în braţe şi înconjurată de ceilalţi trei copii. Noră-sa nu mai avu ce obiecta împotriva acestui lucru. Deşi Amaury ar fi preferat să realizeze un tablou de un gen mai deosebit, costumând-o şi pieptănând-o pe Aglaé în stilul matroanelor flamande, se grăbi să satisfacă dorinţa tatălui său. îl vedea, cu spaimă, pe punctul de a se blaza, fiindcă avea un fiu artist. O menţiune onorabilă la salonul din 1874 şi atâtea reiaţii frumoase în lumea oficială a artei nu-i furnizaseră tânărului nici achiziţii din partea statului,

nici comenzi de portrete; lipsit de toate acestea, care pentru- agentul de schimb reprezentau semnul neîndoielnic al succesului, Boussardel nu mai putea vedea în ocupaţiile lui Amaury decât lene şi trândăveală. Se gândi că, după moartea lui Edgar, de la care şi trecuseră şapte ani, ar cam fi fost timpul ca tradiţionalul atelaj al fraţilor Boussardel să fie reînchegat; începu să discute cu Amaury despre afacerile biroului şi să-i vorbească despre ziua când va trebui să-şi petreacă măcar după-amiezele acolo. Se apropia deci clipa când acesta urma să intre în „ordinea Boussardel".

Tânărul pictor privea deci ca o, amânare compoziţia pe care o voia tatăl său; acceptă o Hélène Foùrment, gătită de duminică, cu cunună de brebenei albaştri, cu rochie de mătase, ca guşa porumbelului, şi şorţ alb. Simulă entuziasmul.

- Voi trimite tabloul la Salon! îl voi numi *Doica fericită.*

Căuta toate ocaziile ca să-si menţină îndeletnicirea de pictor.

Banca de Scont, cu care biroul Boussardel avea legături, negocie atunci achiziţionarea sălii Ventadour, urmând să facă transformările necesare si să-si instaleze acolo birourile; Teatrul

Italian, înghesuit de noile vremuri, cedă locul său Băncii. In actul de cumpărare al ilustrei săli de spectacol, figurau şi sculpturile şi picturile interioare, şi estimarea lor justifica cifra preţului de vânzare; dar te întrebai ce valoare comercială puteau avea acele decoratiuni?

Într-o seară, la masă, în aleea Van Dyck, agentul de schimb vorbi despre acest amănunt şi Amaury se oferi să examineze acele opere.

- Bine, zise tatăl său, te voi lua cu mine la proxima noastră întâlnire acolo.

El ţinu astfel, într-o dimineaţă, în sala Ventadour, un consiliu ciudat alcătuit din oameni de Bursă şi oameni de Bancă, cărora li se alătură şi Amaury; aceasta fu una

dintre ultimele pâlpâiri aruncate de steaua lui de artist. Pierduţi în mijlocul parterului, în acele clar-obscururi în care ziua scălda nişte locuri ce nu se trezeau decât noaptea, în centrul acelei nave din alb si aur, unde l'Alboni si la Cruvelli străluciseră, unde rămasul-bun al lui Patti mai vibra încă, unde Tamberlick făcuse furori, o jumătate de duzină de financiari, care nu-si scoseseră nici măcar pălăriile înalte, îşi plimbau privirile curioase în jur. Cu gest sigur, cu index precis, împărţeau, distribuiau, închideau acel spaţiu bântuit de fantome şi de prestigiu, prevedeau unde vor pfasa casele de bani, unde holul central, unde birourile, unde sala de consiliu.

- Tată, spuse Amaury agentului de schimb, puţin mai la o parte, m-am urcat la galeria a treia pentru a cerceta plafonul. Nu valorează nici cinci sute de franci.

-Eh! După cum aud, Banca de scont nu va păstra decât operele mari.

Amaury trimise *Doica fericită* la Salonul din anul următor. Măcar că reunise în pânza sa toate elementele capabile să placă juriului, şi chiar să-l flateze, căci anumite părţi păreau o pastişă
după unii pictori din juriu, nici o răsplată nu
consacră rodul atâtor eforturi.

Odată expoziţia închisă, tabloul se reîntoarse în aleea Van Dyck, dar Boussardel-tatăl nu-i acordă onorurile galeriei de la parter, unde un Flandrin şi un Cabanei se învecinau cu opere de prima mână, fie cumpărate, fie moştenite de la doamna Théodorine. Atunci Amélie ceru tabloul pentru apartamentul ei; o facu atât ca să aline rana lui Amaury, cât şi pentru că *Doica fericită* îi plăcea. Doar niţel mai puţin ignorantă în ale artei decât socrul său, nu-şi închipuia că ar putea să aibă alte portrete mai bune ale copiilor săi.^ Maniera pictorului Amaury Boussardel, impersonală, plată, moartă şi foarte asemănătoare cu altele, nu trezea nimic în ea.

Victorin se prefăcea mereu c-o ignorează pe Amélie; scena calului înfuriat, cu toate urmările sale, nu-l determină să renunţe la această atitudine.

Tocmai atunci, Dubost apăru iar în aleea Van Dyck şi-şi reluă atribuţiile de valet de cameră. Plictisindu-se la Lille, de când soţia sa nu mai era acolo şi de când stăpânul nu mai cerea permisii pentru el, sfârşi prin a face- caz de nişte chestiuni complicate de familie, până când fu eliberat.

îşi regăsi nevasta, odaia, din care ea făcuse un mic domeniu ordonat, strălucind de curăţenie, dar nu mai regăsi viaţa conjugală aşa cum nădăjduia. Àglaé se ataşase de stăpânii ei şi-şi revărsa asupra lor toată afecţiunea. Măcar că era acum ajutată de două bone - dintre care una se culca în apartamentul copiilor, şi cealaltă, o luxemburgheză, îl învăţa germana pe Théodore - dădaca era din ce în ce mai prinsă de treburile ei; crescând, copiii mai mari nu scăpaseră cu totul de sub autoritatea ei, şi doamna le impusese celorlalte două bone ale copiilor să urmeze dispoziţiile Aglaéi.

-Doica, le spusese ea, are asupra voastră o anumită superioritate: vechimea în casă, cunoştinţele şi un devotament de care a dat dovadă primejduindu-şi viaţa.

La cea mai mică răceală a copiilor, Aglaé îşi petrecea noaptea lângă ei, în fotoliu; fie neplăcându-i să se găsească atunci singur în camera conjugală, fie amintirea distracţiilor pe care întoarcerea sa la Paris i le punea din nou la îndemână, Dubost luă obiceiul să iasă seara. Să-i fi mărturisit asta stăpânului său, să-l fi întâlnit Victorin în vreunul din vechile lor locuri preferate sau să fíe fost avertizat de acea telepatie proprie destrăbălărilor care au nevoie unii de alţii? Orice-ar fi fost, cei doi oameni se apropiará din nou.

Dar nu mai era acelaşi tandem; stăpânul păstra ranchiuna, valetul era încurcat; drumurile pe care alergau împreună erau de-acum încolo lipsite de sinceritate şi de voie-bună, erau scurte, distanţate, nu mai vorbeau despre ele a doua zi. Vremurile în care domnul, fíe în apartamentul, fie în cabinetul său de toaletă, când punându-l să-l frece dimineaţa cu o mănuşă aspră, continua familiarităţile şi

lăudăroşeniile din seara precedentă sau le anticipa pe cele din noaptea următoare, acele vremuri bune se duseseră.

Trezit din aţipeala perioadei cât a fost militar, micul Dubost, care n-avea decât douăzeci si trei de ani, părea să regrete vremurile de odinioară, şi ridica adesea către stăpânul său o privire plină de căinţă, pe care celălalt se prefăcea că n-o înţelege.

Valetul de cameră, care nu stia cum să-i reintre în graţii, îi garantase lui Victorin discreţia iui şi discreţia Aglaéi; astfel, în aleea Van Dyck, Boussardel-fiul, ajutat de complicitatea tacită a tatălui şi a fratelui său, asigurat d& complezenta lui Dubost şi de tăcerea'doamnei Dubost, perfect indiferent ia ceea ce puteau gândi ceilalţi servitori, pe care-i dispreţuia, nu fu precaut decât în privinţa Améliei şi chiar şi faţă de ea se mărginea la minimum de prudenţă, văzând-o absorbită de îndatoririle ei de mamă şi de stăpână a casei, şi atinsă de acea orbire care este harul nevestelor cumsecade.

într-o noapte, între orele unu şi două, stăpânul si valetul intrară împreună în palatul Boussardel şi Victorin pătrunse încasă, cum făcea de obicei la ácea oră; pe uşa slugilor, de la parterul aripei din spate. Pe palier, la primul etaj, Dubost îi întinse o lumânare aprinsă.

- Domnul doreşte să-l dezbrac?

-Nu, bombăni Victorin. cu acea proastă dispoziţie care-l apuca adesea după destrăbălările sale.

Se îndreptă spre apartamentul său fără să răspundă la „bună-seara" servitorului său. Trecu în cabinetul de toaletă şi se dezbrăcă, aiuncându-si, după obicei, hainele pe unde se nimerea. Nu-i păsa nici de veşminte, nici de persoana sa; se lăsa fricţionat de Dubost, ca să se simtă suplu în sala de arme sau în
şa, dar dădea dovadă de mai puţină curăţenie trupească decât ceilalţi bărbaţi din familie, din mediul si din epoca sa.

Printr-o excepţie, odată rămas m flanela de piele, se examină, şi, ca să se vadă mai bine, aprinse aplica de deasupra mesei de toaletă. Suferea de câtăva vreme de mâncărimi cam neplăcut plasate. în lumina rece a lămpii de gaz recunoscu autorii acestei neplăceri. Nu era pentru prima oară când îi aducea acasă, dar prezenţa lor căpătase în acea seară asemenea proporţii, încât la proasta sa dispoziţie se adăugă dezgustul. „Dubost o să mă scape de asta", îşi zise. Neputând să-l sune la acea oră, îşi puse halatul şi străbătu casa adormită.

- Dubost! strigă el încet,, odată ajuns în faţa uşii servitorului său. Deschide, am nevoie de tine!

- îndată, domnule!

Două picioare goale tropăiră pe podeaua din cameră, usa se deschise, Dubost apăru în cămaşă de noapte, dar cu dosul mâinii stăpânul îl dete la o parte.

în fundul, odăii, în alcov, în patul luminat de lumânarea de pe noptieră, dormea o femeie. Avea un braţ gol, îndoit sub cap, şi Victorin îi văzu .strălucind părul des, stufos, auriu de la subţioară. La atitudinea şi la privirea vizitatorului său, Dubost se întoarse, se duse să coboare draperia pe care-o ridicase dându-se jos din pat, şi care lăsa să se vadă un şold puternic, puţin din crupa mulată de cămaşa de noapte.

- E soţia ta? şopti în mod stupid Victorin.

- Drace, da, domnule, răspunse Dubost, şi-l privi cu un aer nesigur, aproape întrebător.

Cum stăpânul lui, Cu gâtul întins pe pragul acelei odăi plină de viaţă, nu mai vorbea, nu se mai mişca, servitorul îşi puse pantalonii şi papucii şi reveni cu lumânarea, ceea ce deplasă umbrele în alcov; nu se mai distingea decât cotul celei care dormea şi boneta albă.

- Domnul are nevoie de mine?

- Nu, zise Victorin, care o luă înapoi pe culoar, apoi: Da, vino încoace!

în săptămânile care urmară, raporturile părură să se modifice între cei doi bărbaţi. Victorin îşi îndreptă din nou bunăvoinţa către vechiul său slujitor dăruindu-i cravate abia purtate, veste aproape noi; îi vorbea pe un ton mai amabil, nu-l mai făcea să simtă schimbările sale

de dispoziţie şi, cel mai ciudat lucru în toată afacerea asta fu că Dubost nu părea deloc mai fericit. îl vedeai ieşind din apartamentul domnului cu capul plecat si cu fruntea preocupată. Dar asta nu ţinu prea mult; în sfârşit, armonia se restabili, Dubost îşi recăpătă aerul său firesc. Seara îşi aştepta liniştit stăpânul care nu mai ieşea decât ca să-şi facă apariţia în lume, şi se întorcea repede acasă.

Un an trecu astfel, în timpul căruia Boussardel-tatăl îl obligă pe Amaury să se ocupe de biroul său. Fiul, care la treizeci şi patru de ani se realipea astfel grosului trupei, păstra, ca premiu de consolare, atelierul din vila Mpnceau, unde continua să-şi adune duminica dimineaţa prietenii, şi unde o pânză veşnic neterminată stătea în permanenţă pe şevalet. Neamurile îi lăsară titlul de artist; pentru a-l deosebi de Victorin, continuară să-l numească după caz: fiul meu pictorul, cumnatul meu pictorul, unchiul Amaury pictorul; astfel se califică pentru multe generaţii de Boussardeli un om pe care nici un Boussardel nu-l văzuse vreodată cu paleta în mână, şi care nu avea la activul lui nici douăsprezece pânze terminate.

Amaury locuia la al doilea etaj al palatului. Deasupra saloanelor uriaşe de la parter, rezervate recepţiilor, primul etaj reunea cea ce familia numea fără ironie „micile apartamente", adică cel al agentului de schimb, alcătuit dintr-un cabinet de lucru, un fumoar, o cameră, un cabinet de toaletă şi apartamentul Ameliei, din care făcea parte şi budoarul cu instrumente muzicale şi care "comunica cu apartamentul lui Victorin, căci cei doi soţi, de când se reîntorseseră de la Hyeres, aveau fiecare odaia sa. La început, soţul Ameliei nu se culca în odaia sa decât dacă soţia lui nu se simţea bine, dar când ea avu nevoie

de îngrijiri, nopţile li se separară, si acest aranjament dură în continuare, naşterile celor patru copii justificându-le pe deplin. Caroline-Edgar dispunea şi ea de una dintre camerele de la primul etaj, în lunile când locuia în aleea Van Dyck.

Toţi copiii, inclusiv Xavier, erau instalaţi deasupra, la etajul al doilea, alături de unchiul lor Amaury. Totuşi, în dubla calitate de artist si celibatar, rămânea adesea să doarmă în vila Monceau, sub motivul, cusut cu aţă albă, al unui tablou în lucru, motiv care nu înşela j>e nimeni din casă, întrucât acel tablou n-a fost vreodată terminat. Dar şeful familiei ţinea la aceste pretexte, şi cum într-o zi nora-sa glumea pe seama acestui fapt, el îi suflă la ureche:

- Sstt! Ceea ce spunem noi, draga mea copilă, o facem pentru dumneata, care eşti o femeie demnă de respect!

Ea rămase puţin surprinsă în faţa acestei aparenţe înşelătoare pe care o foloseau doar pentru ea, dar care totodată o deconcertau.

Cel mai tânăr dintre puii ei, mica Louise, se şi arăta, la doi ani, iubitoare şi delicată. Amélie, care se ferea să fie parţială cu copiii ei, spunea totuşi despre această fetită: „Va fi o senzitivă". Dintre cei cinci copii care locuiau în pafat, Louise fu cea mai încercată de oreionul de care se îmbolnăviră unul după altul, si rămase multă vreme cu febră, şi predispusă la insomnii, fn timpul acestei convalescenţe care trena, Amélie se deşteptă într-o noapte tresărind: cu auzul deosebit al mamelor, auzi prin somn fetiţa care plângea. De câteva zile şi la porunca ei, Aglaé cedase locul de la căpătâiul Louisei celei de-a doua dădace a copiilor; Aglaé îşi petrecea din nou nopţile alături de Dubost; mama desprinse tubul acustic prin care, de la patul ei, comunica cu odaia copiilor.

- Ce are? o întrebă ea pe bonă, după ce suflă în aparat.

- Domnişoara Louise nu adoarme.

-Vin acolo!

Din pătucul ei, Louise o văzu intrând pe mamă-sa, în capot, cu o lumânare în mână. Apă de flori de portocal, mângâieri, vorbe bune şi copila lunecă în somn.

Mamă aşteaptă încă puţin ca să fie liniştită, apoi se îndreptă fără zgomot spre uşa pe care o deschisese. Un

pas furişat se strecura pe culoar. întorcând capul, ea zări o siluetă feminină care nu putuse ieşi decât de la Amaury, şi care o luă către scară.

Din instinct,' Ame'lîe' se Irase îndărăt; bona nu auzise nimic', nu băgase de seamă mişcarea stăpânei sale.

Coborând la ea, doamna Boussardel, aproape sigură de a o fi recunoscut pe Aglaé, talia, mersul ei, nu se mai culcă. „Nu-i cu putinţă, îşi spuse ea, nu se poate, nu se poate..." îşi repeta aceste cuvinte fără ca mintea să fi făcut cel mai mic progres. Raţiunea, gustul situaţiilor cinstite, încrederea ei în prima părere pe care şi-o făcuse despre doică, totul o îndemna să se îndoiască de descoperirea ei. Nu era Aglaé... Dar dacă nu era ea, atunci cine putea să fie? Se sili să se gândească metodic; ideile i se înlănţuiră repede, mai strânse. Atunci cine? Nici una dintre femeile care locuiau în casă n-avea o astfel de siluetă, afară de bucătăreasă, care era mai puţin înaltă, nu mai era nici tânără, si nu-ţi puteai închipui că Amaury... „Aveam dreptate să nu fiu efe acord cu acele şedinţe de pozat. Doica s-a dus adesea singură la vila Monceaux. Dar femeia este atât de decentă, atât de devotată copiilor... Şi eu care credeam c-o cunosc! Ne înşală! După cum îsi însală si bărbatul, si încă aici, în casă, la treizeci de pasi de
' '• 1 ' A ' « ' '
propria lor odaie...

Amélie se necăji. Neplăcerea de a se despărţi de Aglaé, de care dealtfel era pe deplin mulţumită, o tulbura mult, dar nu se putea pune pentru această mamă problema de a-şi mai lăsa o zi în plus copiii, fetiţele, în grija unei femei pierdute. Aruncă o privire spre pendulă; dacă n-ar fi fost atât de târziu, s-ar fi dus să bată la uşa socrului său... Nu. Un rest de gratitudine faţă de cea care-i salvase viata lui Théodore, care-o adusese pe Louise pe lume, o făcea să încline către înăbuşirea scandalului, către îndepărtarea vinovatei sub un pretext oarecare. Şi de ce să-l necăjească pe tatăl lui Amaury? Va vorbi mai curând ea însăşi cu nedemnul ei cumnat. Ce mijloace trebuie să fi folosit ca s-o îndepărteze pe această soţie de la îndatoririle ei!

Ipocrizia acestui bărbat care lăsa să se creadă că atelierul îi adăpostea amorurile, când el avea o metresă sub acoperişul patern, această organizare a răului o revoltă pe Amélie. Brusc, îşi aminti că Amaury, cu câteva ceasuri mai înainte, chiar când se ridicase de la masă, îşi luase la revedere de la ai săi spunându-le: „în seara asta mă întorc la atelier". Tatăl său schimbase cu el un surâs de înţelegere. Năpădită de spaimă, de o spaimă neprecisă, dar puternică, înainte ca bănuiala ei să fi luat formă, chip sau nume, ea se întoarse, cu inima bătând, spre uşa care dădea din camera
ei în camera soţului.

Bătu, nu răspunse nimeni. Bătu mai tare şi, bătând, răsuci clanţa. Uşa rezistă. Victorin o închisese pe dinăuntru. Bătu din nou, chemă în şoaptă. în zadar. îşi luă din nou lumânarea, ieşi pe culoar, ajunse la prima uşă cu două canaturi, puse mâna pe mâner, canatul cedă. Camera era întunecată, cuvertura pregătită pentru noapte, patul gol. Amélie urcă în goană scara. Totul se petrecu foarte repede nu trecuseră nici cinci minute de când o surprinsese pe Aglaé pe culoarul de la etajul al doilea. Pe palier îşi aminti de copiii ei, se opri o clipă, apoi o porni din nou, în vârful papucilor. în faţa uşii lui Amaury ezită, se aplecă îşi lipi ochiul de gaura cheii, şi nu-l văzu decât pe Dubost în jiletcă reiată, care făcea din nou patul.

Amélie nu intră. Se vârî după un cufăr mare de lemn, în celălalt capăt al galeriei, faţă în faţă cu scara alături de care se afla camera lui Amaury şi aşteptă o vreme după ce suflă lumânarea. în sfârşit, Victorin, în haină de casă, ieşi din camera fratelui său, însotit, luminat de Dubost. Se îndreptară spre palier, se despărţiră, şi stăpânul îşi răsplăti complicele cu o palmă pe umăr.

în picioare, în obscuritatea profundă, înţepenită, îngheţată, doamna Boussardel îşi acoperi ochii. în dosul primei enigme, cea din noaptea de faţă dezvălui un nou mister, apoi un altul; bucăţi de umbră etajate în trecut căzură unele după altele; soţia retrăia o scenă uitată, reauzi un cuvânt prost înţeles; zece,

doisprezece, paisprezece ani de orbire conjugală se luminară. în odaia sa, unde nu se mai culcă, zorii se şi vesteau prin cântecul păsărilor din parc; era în luna iunie. Amélie aşteptă să se facă şapte ca să sune.

- Ridică perdelele, îi spuse ea cameristei, mirată de a o fi găsit în picioare. Suflă-n lampă. Sunt obligată să ies foarte devreme. Ascultă-mi poruncile, notează meniul.

îi dădu ordine pentru toată ziua, apoi se pieptănă şi se îmbrăcă, îşi alese o pălărie cu bride şi-şi puse un macferlan. Cum servitorul o întrebă ce fel de trăsură dorea, ea răspunse că având în vedere ora, va lua o trăsură din staţie. Urcă să-şi sărute copiii care dormeau încă si părăsi casa.

După două ore un vizitiu din Urbaine se înfăţişă, aducând o scrisoare pe numele doamnei Edgar Boussardel.

Dragă Caroline,

Pentru motive cu totul personale am cea mai mare nevoie să fiu singură cu mine însămi câtăva vreme. îţi încredinţez copiii ştiind că nu pot fi în mâini mai bune ca ale dumitale. Solicitudinea dumitale le va fi cu atât mai preţioasă cu cât Aglaé va părăsi serviciul, chiar astăzi. La primirea acestui bilet, aş voi s-o chemi, să-i faci socoteala şi să-i spui să plece- cât mai repede din casă, cu Dubost cu tot, fără să mai revadă pe nici unul din copiii mei. Socot că nu se va mira de această concediere brutală; dacă totuşi ea sau Dubost întreabă de ce. spune-le că am hotărât asta astă-noapte în jurul orei unu.

Să nu vă neliniştiţi din pricina mea, să nu încercaţi să ghiciţi unde m-am retras. Vă voi da veşti la timpul potrivit şi vă voi face cunoscute hotărârile mele. îţi mulţumesc pentru ajutorul dumitale, dragă Caroline, si te sărut cu dragoste.

A.B.

Scrisoarea pe care Boussardel-tatăl o examină împreună cu noră-sa Edgar, purta antetul hotelului „Meurice".

- Mă duc într-acolo, zise el.
- Tată... obiectă Caroline.
- Ah! Te rog! Asta mă priveşte pe mine!

Părea mâniat si Caroline remarcă acest amănunt, mai mult mâniat decât uluit. Nu era ceva de neînchipuit ca Amélie să dea bir cu fugiţii din palatul Boussardel? Doamna Edgar, cu tot calmul ei, trebui şă citească de două ori biletul înainte de a crede acest lucru. îl prinse pe socrul ei tocmai când se urca în trăsură.

- Tată, socot că trebuie să execut de îndată instrucţiunile Améliei.
- Care?
- Cele privitoare la familia Dubost.
- Oh! In privinţa asta fă ce vrei. N-au decât să se ducă şi la dracu!

Se instală, o chemă brusc pe Caroline şi vorbindu-i la ureche din pricina vizitiului:

- Dă-le la fiecare câte un fîşic de douăzeci şi cinci de ludovici.
- Dar...
- Din partea mea, din caseta mea, Uite, ai aici cheia... zise el desprinzând-o din trusă. Ai dreptate, copila mea; e mai bine ca cei doi să dispară încă în dimineaţa asta.

îsi zise că Victorin, ieşit fără să bănuiască nimic, ca să se ducă la cercul lui, nu va trece pe acasă înainte de a trece pe la Bursă. Era ziua lui de scrimă; în acest caz, şedinţa odată terminată se va înapoia probabil la birou. Cât despre Amaury, mai mult ca sigur că lenevea încă în atelierul lui; tatăl era singur în casă cu cea de a doua noră a sa. îi azvârli vizitiului numele lui Meurice. Portarul hotelului îşi aminti perfect de o doamnă venită foarte de dimineaţă, într-o trăsură de piaţă, şi care întrebase de salonul de corespondenţă. Trăsura o aşteptase.

Scrisoarea odată scrisă, doamna se urcase din nou în trăsură. Agentul de schimb scoţând o monedă de argint din buzunarul de la vestă, îl trase de limbă pe *groom*-ul de la usă ce adresă dăduse doamna vizitiului. Ea nu spusese decât: „fepre Palatul Regal".

Boussardel rămase perplex sub arcade. Făcu -un semn trăsurii să-l urmeze şi o porni pe jos. Ca pe toţi oamenii de acţiune, evenimentul neprevăzut îl biciui; încercă nevoia fizică de a se istovi şi a se simţi încă puternic şi suplu, la cei peste şaizeci se ani ai săi. îşi cambră talia făcu să-i răsune pasul în zumzetul Parisului matinal şi primăvăratic. „Sunt mereu gata de atac", îşi zise şi se examină în oglinzile magazinelor.

Din scuarul Louvois către care se îndreptă, trecu direct în biroul său, îl chemă pe Victorin şi se închise cu el, după ordinul dat personalului de a nu-i deranja. Funcţionarii se priviră: îl cunoşteau pe marele „patron" şi chipul pe care i-l zăriseră la sosire îi impresionase. Dar o altă uşă capitonată apăra biroul şi nu răsufla nimic din scena care se desfăşura între tată şi fiu.

Când agentul de schimb reapăru, ora obişnuită a dejunului său trecuse; se duse să vadă cum îi merg treburile la Bursă, se întoarse în scuarul Louvois ca să-şi ia fiul de acolo şi se întoarse acasă.

Caroline le oferi o gustare. Această scurtă masă fu constrânsă, penibilă. Nu erau, din fericire, decât ea şi cei trei bărbaţi în casă, fără nici un neam în vizită, dar tatăl, neştiind cât aflase noră-sa Edgar din această poveste, nu cuteză să vorbească. în realitate, camerista Carolinei îi istorisise încă de dimineaţă stăpânei sale faptele, căci izgonirea familiei Dubost constituia secretul lui Polichinelle în tot palatul. Agentul de schimb îşi dădea bine seama de această publicitate care-l tulbură prea puţin; inferiorii nu erau pentru el fiinţa a căror opinie să fie demnă de luat în seamă şi, în concluzie, puţin îi păsa de întinderea pe care risca s-o ia, în afară, legătura slujnicărească a fiului său. în lumea Boussardelilor, unde femeile jucau un rol social mai mic ca în aristocraţie sau în mica burghezie, poate pentru că ele erau mult mai virtuoase, nu vor lipsi bărbaţii care, la cabarete, în fumoare, sau chiar acasă

să nu-l scuze şi poate chiar să nu-l şi aplaude pe Victorin.

Boussardel nu se neliniştea nici de ceea ce ar putea istorisi cei doi Dubost. în afară de faptul că servitorii izgoniţi nu sunt niciodată ascultaţi, cei doi, alungaţi din aleea Van Dyck, nu vor găsi de lucru într-o casă cu prestigiu. Dubost se va feri să se plângă: jucase un rol urât în această intrigă: n-o împinsese el însusi pe nevastă-sa în patul lui Victorin? Nu se asociase stăpânului hărţuind-o pe Aglaé cu ocări şi cu şantaje amenin ţând-o că va spune totul doamnei, dacă nu cedează stăpânului, făgăduindu-i că lucrul nu se va întâmpla decât o dată, pentru ca pe urmă să nu mai poată scăpa din acest angrenaj? Iată ce reieşea din mărturisirile făcute dimineaţă de Victorin. Dubost va tacea mâlc, oamenii de teapa lui tac, se gândi agentul de schimb.

Nu. Pericolul era în altă parte. Pericolul era în absenţa Améliei, absenţă pe care ea era în stare s-o prelungească. Nu-si mai dovedise şi în alte împrejurări încăpăţânarea, caracterul? Trebuia găsită cât mai repede, închisă în casă, convinsă şi adusă la cuib. Căci lumea aşa era făcută: doamna Victorin trebuia să rămână acasă, soţul ei putea s-o înşele în văzul tuturor, lumea n-avea să-l ţină de rău; dar dacă ea, chiar ireproşabilă fiind, dispărea fie şi numai pentru câteva zile, scandalul se întorcea împotriva ei. Când o soţie îşi părăseşte domiciliul conjugal, această purtare urâtă îi împroaşcă pe toţi ai săi; se putea cita în Paris cutare ori cutare familie care nu-şi mai revenise niciodată după căderea uneia dintre femeile sale.

- Unde poate fi Amélie? se întreba tatăl. Ea ştia ce îndatoriri avea şi le stia prea bine, pentru a încălca atât de flagrant convenientefe; ar fi fost surprinzător să ia un apartament într-un hotel; dar in sfârşit, undeva se refugiase. Agentul de schimb, în ciuda silei sale, după ce sorbi o ceaşcă de cafea, porunci să fie condus la domnul Clapier. După cum presupunea, Amélie nu apăruse în aleea din Bois-de-Boulogne. Cerând să-l vadă doar pe conte, îi puse ia curent cu toată povestea,

sub pecetea tainei, cel puţin pentru patruzeci şi opt de ore.

De la palatul Clapier se întoarse la birourile din strada Urbaine, dar vizitiii nu se înapoiau decât seara târziu. Obţinu afişarea unei înştiinţări cu făgăduiala unei recompense celui care putea să indice unde dusese o clientă ce se urcase singură în trăsură din staţia de pe aleea Reine-Hortense, spre ora opt dimineaţa, •

Abia a doua zi văzu licărind o rază de lumină. Birjarul trăsurii apăm şi dezvălui că doamna în macferlan îşi isprăvise cursa la gara Austerlitz. Calea ferată spre Orléans! Fugara se dusese la Grançay, cum de nu se gândise la asta! Prima mişcare a lui Boussardel fii să se arunce pe urma nurorii saler Preferă totuşi să se asigure că ajunsese cu bine în Berry. Poate că se răzgândise şi luase iar trenul; putea să reapară în aleea Van Dyck în timp ce el alerga pe calea ferată şi-i era teamă de prima luare de contact între ea şi Victorin. Depeşa pe care tatăl i-o expedie lui Maurisson şi-n care-l întreba de-a dreptul: *Doamna Victorin e la Grançay?,* nu primi nici un răspuns. El o repetă. Aceeaşi tăcere; „E acolo, îsi zise el. Ca să cuteze să nu răspundă, Maurisson trebuie sa fi primit ordin."

-Amaury, băiatul meu, îi declară el fiului său pe care-l chemă la opt seara în *tête-à-tête,* în cabinetul său, am încredere în diplomaţia, în abilitatea ta. Ia trenul spre Grançay unde bănuiesc că se află Amélie; dacă aş fi sigur, aş pleca eu însumi imediat. Nu-i vei face nici un reproş, nu vei angaja cu ea nici o discuţie, nu vei insista s-o aduci la Paris; nu-i vorba decât să vezi dacă-i acolo şi s-o faci să-ţi accepte compania. Vei telegrafia de îndată ce-o vei găsi, eu voi sosi la rându-mi şi-i voi vorbi eu.

Amaury, care se simţea vinovat de complicitatea întâlnirilor de la etajul al doilea, şi m care dealtfel coarda familială vibra la nevoie se gândi că această solie îi va prilejui mulţumiri paterne; se prefăcu grăbit, gata să plece în costum de oras.

- Voi sări în primul tren, zise el reapărând în biroul tatălui său, după cinci minute, cu o simplă trusă de călătorie în mână.

- E un expres deseară, răspunse Boussardel, care, aşezat în faţa biroului, se sprijini de el cu coatele şi-şi cuprinsese fruntea cu palmele. Oftă: - Ah, bietul meu Amaury, am ajuns să mă întreb dacă domnul Peuch n-a avut dreptate când mi-a declarat, în momentul căsătoriei lui Victorin: „Domnule Boussardel, am conştiinţa de a fi făcut tot ce e posibil, dar nu pot să vă răspund în ceea ce priveşte viitorul; domnul Victorin vă va căşuna mereu necazuri; e în firea lui ceva refractar, ceva care-mi scapă". Am fost, da, am fost de bună-credinţă crezând că însurătoarea îl va schimba pe Victorin. Nici pomeneală! A început prin a se arăta faţă de tânăra lui soţie de o ne- îndemânare, de o grosolănie rar întâlnită. Şi libertăţile pe care şi le-a luat pe urmă si pe care am crezut că-l pot lăsa să şi le ia, vezi si tu la ce-au dus!

5

Părea descurajat, trebuia să fie ca să-l ponegrească astfel pe băiatul lui mai mare în faţa celui mai mic. Amaury se miră. Tatăl său reluă privindu-1:

- Dragă, ce tristeţe pentru mine să-l fi pierdut pe Edgar! Şi să mă gândesc că n-are alt moştenitor decât pe micuţul Xavier, cu o sănătate atât de şubredă! Când compar ramura mea cu minunata descendenţă a unchiului tău Louis şi cu cea a mătuşii tale Julie, care n-are încă şaptezeci de ani şi care e şi străbunică...

îşi lăsă fraza neterminată. Amaury tăcu.

- Ah! N-as fi liniştit decât dacă tu te-ai însura...

î *1*

„Iată-ne ajunşi şi aici, " gândi celibatarul. Boussardel avu un surâs boem.

- Tatăl tău te plictiseşte. Bine, bine, lasă-l să vorbească, n-o să ţi-o spună veşnic! Şi eu clătinam uneori le fel din cap când tata îmi făcea morală, apoi...

- Tată, întârziem, te pomeneşti că pierd trenul...

- Du-te băiete, ai dreptate, du-te!

îl îmbrăţişă şi-l lăsă să iasă, ştiind bine că cele zece minute de întârziere nu erau timp pierdut.

Trenul cel mai rapid care ducea de la Paris la Bourges pleca atunci la ora zece seara şi acest voiaj dura sase ore şi un sfert. Anotimpul nu făcea neplăcută o sosire atat de matinală, dar Amaury se temea să nu-şi indispună cumnata surprinzând-o sărind din pat. Se odihni deci două ceasuri la poşta din Bourges şi nu porni la drum decât când se făcu ziua mare.

După ce depăşi grilajul locului în formă de semicerc şi se află pe aleea de nuci, auzi sunând în urma lui clopotul prin care paza anunţa la castel apropierea unui vizitator. Maurisson ieşi în curte în faţa trăsurii hodorogite de la poştă.

- Bună ziua, Maurisson, strigă Amaury, sărind jos. Cumnata mea Victorin, e aici, nu-i aşa?

- Doamna Boussardel nu-i la castel, răspunse posac administratorul.

- Ce spui? N-a venit la Granşay?

- Iertaţi-mă, domnule Amaury, am vrut să spun că nu se află în acest moment la castel. Doamna Boussardel e în plimbare pe pământuri.

- Aii! răsuflă uşurat Amaury. Şi în ce parte a luat-o?

' - Nu ştiu, domnule Amaury, cu iapa doamna s-a putut duce oricât de departe a vrut; dacă ne ducem s-o căutăm riscăm să umblăm până la prânz fără s-o întâlnim

El se feri să vorbească despre clopotul de la castel pe care-l făceau să sune ca în '70. După un moment, Amaury se îndreptă spre peron.

- Ai dreptate. Voi aştepta.

Maurisson, văzând-o în ajun pe doamna Boussardel debarcând la Grançay singură şi pe neaşteptate, presimţise o dramă. Foarte ataşat de ea încă din timpul războiului, dădu în mod spontan ordine să nu fie deranjată cu salutări, cu complimente, cu probleme ale domeniului. Ridică în jurul ei şi a liniştii pe care venise s-o afle o gardă nevăzută. La sosirea celor două depeşe de la Paris, el i le duse şi, neprimind ordin să răspundă, nu răspunse.

Călătoarea, de la plecarea ei din aleea Van Dyck, nu încetase să-şi studieze planul. De fapt se hotărâse încă din primul moment; prevedea diversele rezistenţe pe care le va avea de întâmpinat, dar totul contribuia s-o întărească: dragostea pentru copiii ei, spaima de viitorul conjugal care o aştepta, dezgustul profund, definitiv pe care i-l inspira soţul ei, în sfârşit, usturătoarea umilinţă, căci orgoliul era unul dintre resorturile ei; îşi răsucea toate astea în cap şi i se părea că voiajul, deplasarea, plimbarea chiar o ajutau să reflecteze.

în momentul în care Amaury pătrunse în interiorul castelului, ea isprăvea de suit movila de la Sauldremont aflându-se în prezenţa acelui decor care-i vorbea de alte vremuri. Nu le mai recunoscu. Ruinele continuaseră fără ea să-şi trăiască viaţa. Vegetaţia pe care n-o mai împiedicaseră crescuse în aşa fel încât vechile ziduri păreau înfundate în ea. „Doamne, gândi Amélie, n-am mai venit aici de la război!" Urcă din nou, în gând, cei şapte ani: trăise, îşi condusese casa, adusese pe lume şi-şi crescuse copiii, în timp ce Sauldremont intra în pământ.

Privi în jurul ei. Mărăcinii, ferigile, buruienile acoperiseră totul; coborârea în criptă era astupată, cercevelele acoperite cu muşchi, nici o piatră nu mai era vizibilă şi în palele vântului, care nu înceta să sufle, chiar în această lună pe colină, toată acea vegetaţie tresărea, se unduia. Căci sehimbându-şi regnul, ruinele deveniseră vegetale. Prin această metamorfoză Sauldremont îşi pierdea tristeţea: în loc de un spectacol de uzură şi de dezagregare, el etala sub soare şi în respiraţia neînsemnată a colinei victoria sălbatică a vieţii.

Din locul acoperit cu iarbă unde se asezase, Amélie nu-l auzi pe Maurisson venind, aşa că se trezi deodată cu el alături. Ï1 cunoştea destul ca să nu se mire că ghicise unde se află şi înţelesese că numai un motiv important îl adusese acolo.

-A sosit domnul Amaury, de la Parais, spuse administratorul.

Ea se ridică fără o vorbă; brusc, ochii îi străluciră.

-Nu i-am spus că plec s-o previn pe doamna. Domnul Amaury o aşteaptă pe doamna la castel.

Amélie, cu trăsăturile imobile, privi în depărtare. îşi biciui de mai multe ori cu cravaşa poalele fustei de călărie, apoi se îndreptă cu pas repede spre iapa sa.

- Bună ziua, Amaury, spuse ea intrând în salonul unde se afla cumnatul ei. Presupun că te-a trimis tatăl tău...

~ Ei, dragă Amélie...

îşi ridică mâinile cu un surâs pe care-l crezu politic.

- Ei, nu mă lua chiar aşa! Eu, ştii, am venit pentru...

-Ascultă, Amaury, nu stiu ce misiune ţi-o fi încredinţat
socru-meu pe lângă mine, habar n-am ce ştii şi ce gândeşti despre întâmplarea care mă loveşte, nu ştiu nici măcar - lasă-mă să continui - ce parte ai în toată povestea asta; toate acele chestiuni de amănunt mă lasă destul de indiferentă în situaţia în care am ajuns. Dar eşti primul din familie, pe care-l văd în faţa mea de când am luat unele hotărâri. Asa că dumitale ţi le voi spune; iar dumneata le vei împărtăşi celorlalţi.

- Dar, Amélie, n-am nici o calitate de ambasador, crede-mă. Nu e vorba decât ca toţi ai casei să fie liniştiti în ce te priveşte. Te regăsesc la Grançay, sănătoasă: în afară cîe asta nu vreau să stiu, să cunosc nimic...

5

- Puţin interesează ce vrei ori ce nu vrei! Haide Amaury, înţelege că aceste prefăcătorii nu-şi mai au locul.

îl ţinu în picioare, rămânând ea însăşi în picioare. Nu se putea opri să n-o admire, plantată în mijlocul salonului, cu pieptul puternic mulat în rochia cenuşie de călărie, cu chipul palid, drept, sub pălăria înaltă. Ea continuă:

- Totul este totuşi foarte simplu si am să-ţi formulez exact lucrurile pentru cazul în care vei pretinde că nu eşti la curent cu ele: am băgat de seamă că soţul meu mă înşală, sub acoperişul meu, cu una dintre servitoarele mele. In ce împrejurări se producea această abjecţie, de când dura, ce complicitate găsea la

toţi ai mei, dacă faptul era cunoscut şi în afara casei, după cum era desigur, cunoscut înăuntru, aceste consideraţii sunt fără interes astăzi. Cât despre lovitura pe care am reSimţit-o, să trecem peste ea. Dar în sfârşit, lucrurile sunt de necontestat şi le presupun notorii; nu mă gândesc decât că în împrejurarea în care se recuză mărturia oamenilor mei, căci am înţeles că slugile ştiau totul, şi, oricât de pătimaş ar fi pentru familia sa, nu-l văd pe tatăl dumitale angajându-şi cuvântul de onoare pentru a acoperi nişte ticăloşii şi a declara că eu mint...

- Dar, cumnată...

- Şi acum, află ce-am hotărât^ Amaury. Vreau să cer divorţul. în primul moment de dezorientare, la Paris, înainte de a lua trenul ca să vin aici să-mi linistesc nervii, m-am dus la un

avocat, asa că nu vorbesc în necunostintă de cauză. Sunt foarte

hotărâtă; voi face totul ca să obţin divorţul şi să-mi păstrez copiii.

Urmă o tăcere. Amaury amuţise, puţin năucit, şi nici nu se gândea, în faţa unei situaţii mult mai încordate decât îşi închipuise, să depăşească instrucţiunile tatălui său. Cumnata sa se îndreptă spre uşă.

- E ora mesei, spuse ea cu o linişte subită. N-am aici decât un personal improvizat, adică fermiera care-mi găteşte începând de alaltăieri: va fi mult mai practic să luăm masa împreună.

- Nu vreau să-ţi impun o prezenţă... începu Amaury.

Dar ea îl opri printr-un gest de o asemenea indiferenţă, încât el nu mai insistă; singur în faţa ei, la masa de familie care, chiar fără prelungitoare, era prea vastă pentru ei, el nu rosti nici o vorbă. Din timp în timp, când socotea că nu întâlneşte privirile cumnatei sale o privea cu surprindere.

Cafeaaua odată băută, ea se urcă la ea, se închise în camera ale cărei draperii le trase atât pentru a se feri de soarele care lumina din acea parte cât şi pentru a se izola mai bine de lumea dinafară. Către ora două clopotul de la intrarea semicirculară sună din nou şi se

auzi în curând larma unui echipaj. „Ce mai este iar?" întrebă Amélie care se duse la fereastră. Privirea strecurându-i-se printre jaluzele, ea recunoscu trăsura de poştă care făcea curba pentru a se opri în faţa peronului; capota fusese, ridicată ca să-i apere pe cei dinăuntru de soare şi Amélie se aşteptă să-l vadă coborând pe socru-său. Avu o tresărire. Una după alta, apărură patru femei, doborâte de oboseală, praf, si căldură, cu rochiile mototolite, cu suvite care le atârnau de sub

[5] ' 5 5

pălării, cu tenul murdar, roşu si lucitor. Lionnette sări prima, şi cea mai agilă, apoi doamna Louis, jenată de grăsimea ei, pe urmă Julie Mignon în sfârşit în doliu mov, căci era văduvă de aproape doi ani şi ultima mătuşa Liline pe care-o ajutară să coboare cu menajamente. Amélie, năucită, se aşează. Ce? Amaury, asigurându-se de prezenta ei, i se trimitea un al doilea detaşament? Femeile familiei... înarmate cu părul lor alb, cu demnitatea, cu greutatea lor fizică si morală, cu trecutul lor fără slăbiciuni, şi cu exemplul sociaî pe care-l reprezentau. Pe Lionnette, cele trei mătuşi, probabil c-o înrolaseră în trecere pentru ca să se facă auzită si o voce Clapier şi Amélie ghici că mama sa se spălase pe mâini de toată treaba. După moartea naşei Patricot, contesa manifestă faţă de fiica ei o rezervă prudentă.

Apropierea trupei începuse să se facă auzită pe scară: un zgomot de paşi, de fuste, de şuşoteli, Amélie nu se gândea să nu le primească; rămăsese nepoata celor trei doamne în vârstă care sosiseră de la Paris şi dealtfel se simţea gata să înfrunte formele de opoziţie pe care le-ar provoca. „Intraţi!" strigă ea când bătură la uşă. Cele patru femei care probabil se sfatuiseră, alergară spre ea şi rând pe rând o îmbrăţişară cu: „Dragă Amélie", „Iat-o", „Ce bucurie s-o regăsim!" fără un cuvânt de reproş. Dar imediat, atitudinile se împărţiră. Notăreasa, care părea la capătul puterilor, se prăbuşi într-un fotoliu; doamna Mignon, cea mai la îargul ei dintre toate patru, îşi desfăcu evantaiul şi-şi facu vânt surâzându-i nepoatei sale; mătuşa Liline,

trăgându-se la o parte, îşi scoase din gentuţa ei mătăniile de ametist şi făcu să se audă un murmur uşor în tăcerea care fu respectată. După ce isprăvi, primele exclamaţii nemaiputându-se repeta, urmă o tăcere stânjenitoare.

Amélie propuse călătoarelor să-şi consacre mai întâi un moment toaletei lor.

- Şi dacă doriţi să discutăm, vom discuta pe urmă.

îl văzuse pe vigilentul Maurisson alergând în curte la sosirea trăsurii. îl chemă şi-l rugă să descuie camerele mătuşilor sale. Le conduse până la uşă şi acolo, o luă de braţ pe Lionnette de care încă nu se ocupase.

-Lionnette, zise ea fără mânie, când fură singure, ai să te întorci acasă. N-ai nimic de făcut aici.

- Dar aceste doamne, Amélie, ştii ele au socotit că prezenţa mea...

- Trebuia să le refuzi, asta-i tot. îmi pare rău, notează bine, de osteneala pe care şi-au dat-o venind la Grançay, dar sunt aici la ele acasă; au şi drepturi asupra mea pentru că sunt neamurile mele.

- Şi eu nu mai sunt? replică Lionnette care nu se putea împăca cu gândul să nu joace nici un rol în această intrigă. I se părea că, cu o ceartă la activul ei, nu se va reîntoarce totuşi cu coada între picioare.

-Nu, tu nu mai eşti ruda mea; nu ştiai? zise Amélie cu o voce care crescu fără să vrea. Eu sunt născută Clapier, aşa e, dar în cincisprezece ani am devenit o Boussardel şi, dacă trebuie să-ţi spun totul, ultima legătură de inimă dintre familia mea şi mine s-a rupt în clipa morţii naşei mele. Ia-o cum vrei!

Lionnette păli şi bâlbâi:

- Dar... nu ştiu ce vrei să spui... nu pricep. Se aşează din nou şi reluă cu acreală: - Constat doar că necazul nu te-a înmuiat deloc!

- Eh! Tu esti cea care m-a necăjit! Acum, draga mea, pleacă. Am să dau ordine să te ducă la Bourges!

Acestea spuse, trase de cordonul soneriei.

Lionnette plecă, Amélie ieşi în galerie si oricât i-ar fi fost de silă să îndure predica pe càre-o prevedea, se

îndreptă spre apartamentul mătuşii Liline, decana familiei.

-Eu sunt, zise ea prin uşă, după ce bătu. N-ai nevoie de nimic?

- Intră, copila mea, intră.

Mătuşa Liline îşi desfăcea valiza. O mireasmă de apă de colonie fină se şi instalase în încăpere. îşi întrerupse aranjatul si-si uni mâinile, făcând să-i tremure bărbia, semn de emoţie în care ea excela.

- Ah! Biata mea copilă! Nu vreau să te fac să ai remuşcări, dar ce spaimă ne-ai mai tras!

- Sunt sincer dezolată, mătuşă, zise Amélie care, cu puţinul ei gust pentru sensibilităţi, nu se pricepuse niciodată să-i spună mătusii sale: „mătuşă Liline". - N-am intentionat câtuşi de puţin să vă alarmez... Nu vrei să te dezbraci? N-am cameristă să-ţi pun la dispoziţie, dar voi fi fericită să te servesc.

- Atunci, desfă-mi copcile, copila mea. Vreau să-mi pun un capot de vară; am suferit atâta căldură în acel tren şi pe acest drum... Oh! n-am de gând să mă plâng, necazul meu e un fleac pe lângă această dramă!

„S-o lăsăm să vorbească", îşi zise Amélie.

- Căci e o dramă! continuă mătuşa Liline. Când frate-meu m-a informat despre cele petrecute, mă crezi? mi s-a făcut rău! Tot ceea ce atinge familia produce în mine nişte reacţii atât de violente... Uite, copila mea, am trăit toate mâhnirile tale, si am luat faţă de Victorin atitudinea cea mai răbdătoare, draţie cerului, ceilalţi nepoţi ai mei nu sunt din acelaşi aluat cu acest nătâng, cu acest om greoi!

Amélie se miră de tonul cu care fu rostită această parantează, dar mătuşa Liline, cu vârsta, devenise ciudată şi imparţialitatea pe care-o afectase multă vreme privitoare la Victorin acum devenise denigrare sistematică. Cel puţin Amélie constată că bătrâna domnişoară nu încerca să nege vina nepotului ei. „Să urmăm acelaşi sistem? Asta mi-ar simplifica proiectul."

Mătuşa Liline, care părea într-adevăr obosită, odată îmbrăcată cu capotul ei, declară că dorea să se reculeagă. O spuse cu un gest către salonul cel mic de alături care-i fusese lăsat din „anul teribil" şi unde ea dispusese să i se facă un fel de capelă mică, dar nepoata sa ghici că „cucernica" voia mai curând să tragă un pui de somn.

Amélie urcă în odaia sa şi rămase liniştită aşteptând hotărâtă momentul în care mătuşile sale, împreună, ori separat, vor veni s-o ia în primire. Spre surpriza sa, nu se întâmplă nimic până la masă. La primul sunet al clopotului, ea coborî şi-l văzu pe •Amaury plimbându-se pe peronul de vară. El veni spre ea.

- Amélie, tata va sosi diseară. Am avut ordinul să-i confirm prezenţa dumitale aici şi depeşa mea către el a sosit la timp ca să ia trenul de două ş'i un sfert; e pe drum, tocmai am fost anunţaţi la telegraf. Am socotit că pot porunci să se înhame trăsurica şi s-o trimit la gara din Bourges.

- Ai făcut bine.

Ştia că va găsi în socrul ei adversarul cel mai de temut, cel mai abil; nu se îndoise niciodată că mai devreme sau mai târziu el va apărea în faţa ei, şi se felicita că nu-şi irosise forţele în ciocniri preliminare.

- Mătusile stiu că-vine tatăl dumitale? întrebă ea.

- Le-am prevenit când am primit depeşa.

„Pentru asta s-au abtinut ele", gândi Amélie care admiră încă o dată această famifie în care domnea o atât de frumoasă disciplină.

Cele trei doamne se retraseră împreună către ora zece şi jumătate fără să facă nici cea mai mică aluzie la subiectul care preocupa toate spiritele; discutaseră trei ore cu uşurinţă, lucrând la lucrurile întrerupte cu un an în urmă. Amaury rămase în salon în compania cumnatei sale. Trenul sosind la Bourges la opt şi douăzeci şi cinci, călătorul chiar dacă n-ar fi pierdut nici un minut, nu putea fi totuşi acolo înainte de miezul nopţii. Şi încă pe vremea aceea furtunoasă şi în acea noapte sumbră, cabrioleta poate că nu va putea să meargă în ritmul obişnuit.

Când, spre douăsprezece şi jumătate clopotul de la poartă sună în marea tăcere de la ţară, Amélie îl rugă pe Amaury să ridice perdelele către peronul de iarnă, după care ieşi în capul scărilor ca să-l primească pe socru-său.

Apariţia agentului de schimb nu se asemănă câtuşi de puţin cu a celor patru călătoare. El sări jos şi străbătu peronul dintr-un salt, aruncând spre noră-sa o privire pătrunzătoare; simţeai încă în el aţâţarea neliniştii. „Ei bine, gândi Amélie, nu-i e somn, discuţia o să aibă loc în astă-seară."

Scoţându-şi pălăria, o sărută pe noră-sa pe frunte cum făcea de obicei şi-i oferi braţul ca să intre în casă, dar fără să spună un cuvânt.

- Ai mâncat, tată? întreba ea.

-Pe legea mea, nu! Coşurile pe care ţi le vând la gară sunt execrabile şi eu am contat pe tine. N-am avut dreptate?

- Te aşteaptă o gustare în camera dumitale. Scuză-mă că nu te pot servi în sufragerie: nu există personal.

- Dar e perfect. Să urcăm! Mi-e tare foame!

în capul scării îi aruncă o privire lui Amaury care spuse noapte bună şi se eclipsă. Tatăl deschise uşa şi o împinse pe Amélie înaintea lui.

- îmi vei ţine companie! zise el pe un ton care n-avea replică.

Uşa se închise după ei. Nu spuse nimic important atâta timp cât mâncă. Un bol de supă, pui rece, o bucată de pateu, o salată care aştepta fură înghiţite cu mare poftă.

- Cât de plăcut e uleiul ăsta de nuci, făcu el şi se servi din nou cu salată. De ce trebuie să vii tocmai în Berry ca să dai de el? Ar fi prea greu, Amélie, să fie expediat de aici la Paris?

- Nu m-am gândit.

- Ar trebui să ne gândim la asta.

Ea nu replică. Socrul său luă drept pretext brânza de capră ca să se informeze despre fermă, despre fătatul vitelor. „Trebuie să înţelegi că viaţa continuă, spunea el

prin aceste întrebări pe care îe punem, să nu crezi că în ochii mei s-a întâmplat ceva." Ea nu ridică nici o obiecţie si rămase în defensivă, dar nerăbdarea de a afla veşti despre copiii ei o rodea. Dar chiar în acel moment socru-său rosti:

- Copiii tăi o duc bine. Cumnată-ta Edgar veghează asupra lor cu toată grija. Nu mă voi servi de arme josnice, având în vedere că mă pot dispensa de ele", păru el că spune. Ea îl simţi sigur de el, îşi spori atenţia şi-şi adună voinţa.

- Ha! făcu el ridicându-se şi împingând măsuţa spre colţul odăii. Isi trase un fotoliu, se aşează şi-şi vârî degetele în răscroiafa mânecii de la jiletcă, poză care-i era favorită. - Si-acum, noră, să discutăm. Dar înainte de toate vreau să-ti spun: îmi pare rău de intervenţia celor două surori ale mele şi a doamnei Louis. Nu m-am putut opune. Să ştii că vestea fugii tale s-a întins în familie. Soră-mea mai mare a venit imediat în aleea Van Dyck; intenţiona să ia în mâini toată această afacere şi n-am putut s-o împiedic să-şi conducă ancheta. Mai că n-a descoperit înaintea mea prezenţa ta la Grançay. în sfârşit, s-a urcat- în tren de capul ei, târându-le după ea pe sora şi pe cumnatul ei. Ţi-o repet, îmi pare rău de această iniţiativă, dar trebuie să-i recunosc motivele onorabile... Tu însăţi nu poţi să nu concepi spaima celor trei rude...

-Nu mă mir de nimic. Am sperat că mi se va respecta rugămintea, dar am priceput greşeala mea. Orice-ar fi, am obţinut, prin fuga mea, după cum spui, patruzeci şi opt de ore de singurătate şi de gândire care mi-au fost de ajuns ca să-mă hotărăsc.

Socrul ei, care-o ascultase plin de curtoazie, o opri printr-o mişcare a mâinii care însemna: „Nu atât de repede, să nu sărim peste cal". Dar ea şi plasase ceea ce dorea să spună.

r Altceva,, reluă el. Am crezut că înţeleg din ceea ce mi-a spus Germain pe drum, că doamna Clapier-tânăra, a socotit că e bine să se alăture surorilor mele şi că tu ai trimis-o acasă. Dacă este exact, îti sunt recunoscător.

- Trebuie totuşi să-ţi spun că trimiţând-o acasă nu m-am gândit câtuşi de puţin la dumneata.

- Sigur, sigur, dar eu am profitat de asta, ceea ce dovedeşte cât de legate sunt interesele tale de ale mele.

„Interesele noastre, ancheta lui, această afacere, gândi Amélie , ce cuvinte pentru a vorbi despre o asemenea întâmplare!" Dar el continuă:

- în sfârşit, toate astea nu sunt decât accesorii. Să revenim la miezul problemei. Nu vreau să merg mai départe fără să-ţi fac o declaraţie care mă costă, dar pe care ţi-o datorez şi care, în concluzie, e sinceră: îl condamn pe Victorin.

El păru să aştepte efectul acestor cuvinte, de care noră-sa nu prea păru mişcată. Ea îl privi drept în ochi.

- Domnule, zise Amélie cu altă voce, am să-ţi pun o întrebare: nu ştiai că fiul dumitale se întâlnea noaptea cu femeia aceea în camera lui Amaury?

- Eu? strigă el cu mâna pe piept.

- îmi dai cuvântul dumitale că nu ştiai?

- Ti-l dau, Amélie

„Minte?" se întreabă ea.

- Cum te poţi îndoi, draga mea copilă? ,

- După ceea ce s-a întâmplat, am faţă de mine, faţă de copiii mei datoria absolută de a mă îndoi de toţi şi de toate. Totuşi, iau act că n-ai negat potlogăriile lui Victorin, adică faptele, relaţiile lui cu servitoarea mea, sub acoperişul casei mele, la câţiva metri de odaia mea!

El făcu o mutră evasivă.

- Nu, într-adevăr, nu neg asta... Acest punct i se păru lipsit de însemnătate. - Dar văd bine că dai o importanţă excesivă circumstanţelor. Locul, ora, vecinătatea, persoana, crezi că asta ajută la ceva?

- Cum?Da. La urma urmei, Amélie, tu singură ai închis ochii la ieşirile lui Victorin.

- Ah! strigă ea cu indignare. Se poate să mă cunoşti atât de puţin?

îşi părăsi scaunul, făcu doi paşi, se întoarse cu spatele şi, la gestul ei, Boussardel ghici că-şi şterse ochii. Apoi se întoarse cu faţa.

-II vedeam pe Victorin ieşind, e adevărat, şi-i vedeam familia, pe tatăl lui, negăsind nimic rău în acest lucru. îmi închipuiam deci că se ducea la cerc, la reuniuni de-ale bărbaţilor, poate la joc şi la asta consimţeam. Nu mă puteam gândi că scuzele pe care le furniza, şi-n care intraţi toţi, nu erau decât un fel de convenţie verbală. Atunci, mă credeaţi complezentă. Iar eu, eu nu puteam presupune că voi eraţi complezenţi. Nu-s decât trei zile de când vălul a fost sfâşiat: mi-am adus aminte de scene, de priviri, de cuvinte care datează de demult, din trecut şi care mă fac să măsor vechimea nenorocirii mele.

- Dar, biata mea copilă, asta-i soarta tuturor nevestelor! Organismul unui bărbat are exigenţe în faţa cărora nici tu, nici eu nu putem nimic. Nu cunoşti viaţa, ce dracu? Ai patru copii!

- Mă consternezi, tată! Nu socoteam că ar exista între noi o asemenea distanţă. Şi mă tem că nici dumneata nu cunoşti bine femeile.

El avu un surâs.

- înţeleg femeile de seama mea, adăugă ea, cu acel aer de simplitate pe care ştia să şi-l ia ca să rostească acel gen de fraze. Am dat viaţă la patru copii, într-adevăr, dar fără a înceta să gândesc şi.să simt cu onestitate... Ascultă - zise ea ridicându-şi glasul şi autoritatea ei îl impresionă un moment pe adversar - să nu contezi că ai să mă istoveşti printr-o discuţie. în concluzie, e mai cinstit, să-ţi spun de îndată la ce hotărâre m-am oprit. Cer divorţul. Nimic nu mă va face să revin asupra acestei decizii.

Tremura în sinea ei fiindcă proferase aceste cuvinte, la care socrul ei se mulţumi să ridice din umeri. „Sunt naivă! Stia,

Amaury îl prevenise." Această surpriză o descumpăni, dar reluă: - Dacă nu m-as fi gândit decât la mine, poate că hotărârea ar fi fost mai puţin fermă. Aş fi trecut peste umilinţa de a-mi relua rolul în aleea Van Dyck, în faţa servitorilor, în mijlocul unui cerc de rude şi poate de prieteni, faţă de care am fost, fără să ştiu, prilej de luare în râs si de batjocură. Dar nu rana orgoliului mă doare. Nici măcar dezgustul. •

- Atunci ce?

- Interesul copiilor mei! zise ea cu o sinceritate totală. Nu te-ai gândit la asta? Nu-i de datoria mea să-i sustrag de sub aripa unui tată ca al lor? Victorin nu se va îndrepta, am înţeles acest lucru. Socoate şi dumneata ce se va întâmpla cu mintea, cu inima nepoţilor dumitale pe măsură ce inocenţa va ajunge la vârsta observaţiei; Théodore are acum opt ani şi jumătate, nu uita asta!

- Raţionamentul tău e lipsit de bun simţ! Nu te-ai gândit cum va ii viaţa lor împărţită între două cămine?

-Dar viaţa lor nu va fi împărţită! Voi cere să ini se încredinţeze mie copiii! Şi-i voi obţine!

- Nu se stie! zise el.

Amélie îşi aminti, într-o străfulgerare, de anumite rezerve făcute de avocat, dar pe care ea nu le admisese, relative la respingerea posibilă a cauzelor pe care le va invoca şi â mijloacelor de opoziţie pe care le prevedea apărătorul.

Urmă o tăcere. Timpul trecea. Agentul de schimb se ridică şi-şi turnă de băut. Amélie - a cărei gură era uscată de căldură, de nelinişte si de vorbit - se aşează, se sili să rămână nemişcată,

ca şi cum imobilitatea ar fi putut să-i păstreze mai bine energia. Simţea că mai avea nevoie de această energie. Socrul ei făcu câţiva paşi prin odaie; ridică fitilul lămpii şi se îndreptă spre fereastră.

- S-a făcut cald, zise el, pot să deschid?

Ea înclină capul. Boussardel deschise geamul. Aerul greu nu intră; noaptea furtunoasă a parcului şi noaptea din cameră rămaseră despărţite. Boussardel se sprijini cu spatele de fereastră. '

- Ştii, reluă el cu un aer posac, că eşti pe cale de a-i face, în mod implicit, proces soacrei tale, faţă de care arătai atâta respect şi admiraţie? Pe legea mea, da. Nici eu n-am fost întotdeauna curat ca neaua, în ce-o privea. Ei, bine! Ea nu mi-a făcut niciodată vreun reproş, află, nici măcar o remarcă. Aminteşte-ţi de rezerva ei, Amélie, şi de largheţea spiritului ei.

- Nu mă aşteptam la acest argument. Nu-ţi face chiar atâta cinste pe cât ai socotit! Te înşeli asupra sfaturilor pe care mi le-ar fi dat doamna Théodorine.

- Soţia mea te-ar fi sfătuit să ştergi eu buretele şi să-l ierţi pe fiul ei, după cum şi ea mă ierta pe mine, dacă trebuie să-ţi pun punctul pe i!

Vocea Améliei tremură:

-Nu-i chiar aşa de sigur. Mă sileşti să ţi-o spun? îţi aminteşti de acea scrisoare pe care mi-a lăsat-o doamna Théodorine când a murit şi despre al cărei conţinut nu ţi-am vorbit atunci? Tată, ea nu-mi dădea chiar sfaturi de supunere.

El o privi incredul, dar atent. Ea continuă:

- Doamna Théodorine mă sfătuia să nu abdic niciodată de la demnitatea mea. Sunt chiar propriii ei termeni. Nu încetez să mi-i repet, de când am descoperit că această recomandare nu mi-a fost făcută fară motiv.

Cum el se schimbă la faţă, Amélie nu mai adăugă nimic.

Dar nu câştigase prea mult. După acest scurt răgaz, lupta reîncepu. Socrul ei raţiona, făcea risipă de prezenţă de spirit, de şiretenii, de o asprime care dovedea şi alarmele, dar şi dorinţa de a o convinge. între trei şi patru dimineaţa, la primele licăriri ale zorilor, când Amélie începu să dea semne de oboseală, căci de când plecase din Paris nopţile ei nu erau decât o insomnie, agentul de schimb părea şi mai bine dispus; ochii îşi recăpătaseră strălucirea, se însufleţiseră. Amélie se ridică.

- Am ascultat, vorbi ea, toate motivele dumitale şi dumneata pe ale mele. N-ar fi mai bine acum ca fiecare să rămână cu gândurile sale?

Socrul crezu că începuse să se înduplece; sentimentul succesului îi lumină fruntea. Amélie, care se îndreptase spre uşă, văzu această expresie, şi cinstea o făcu să comită o greşeală.

- Să nu crezi totuşi că m-ai convins.

- Ce încăpăţânare! exclamă el, pierzându-şi sângele rece. Tot ce-i spun se loveşte ca de-un zid! Aşa? Ei bine, n-ai să pleci până nu te conving!

- Dar, în sfârşit, tată, nu-i nici o urgenţă!

Cu umerii lăsaţi, ea se sprijini de o comodă. Boussardel vorbi din nou.

- Ba e cea mai mare urgenţă! Ti-o spun. Nu-ţi dai seama de situatie! Dacă m-am străduit să vin aici, am făcut-o fiindcă nu pot să aştept, pasiv, până ţi-o reveni bunul simţ. Eşti aici şi mă pisezi cu decepţiile, cu neplăcerile tale. Chiar că de asta îmi pasă mie! Când la Paris lumea vorbeşte! Scandalul se infiltrează! Iată la ce-a dus fuga dumitale! Crezi că poţi să baţi nepedepsită străzile, să alergi la gară singură, la opt dimineaţa, cunoscuţi cum suntem noi? Ce-ai fi vrut să pretextez? O indispoziţie, o nevoie care te-a chemat în Berry? Asta merge două zile, cel mult trei! Nu există decât un răspuns de dat lumii: să reapari... Haide, Amélie, uite, mâine e luni, trebuie să luăm trenul, şi să te arăţi marţi la Teatrul Francez, în loja dumitale, cu abonament, împreună cu Victorin... Fiindcă tot aici ai să ajungi. Haide, consimte mai repede!

- Nici să nu te gândeşti! Nu mă voi preta la această comedie. Totul s-a terminat între bărbatul meu şi mine, sunt văduvă, de alaltăieri noapte! Avocaţii noştri se vor înţelege, nu refuz asta, pe motivele cele mai decente, ca să ne despartă, dar despărţirea va avea loc! strigă ea sacadat.

-Eşti nebună! Asta nu ţine! Nu poţi invoca nimic. Ignori dreptul şi procedura! Eu nu le ignor, şi-l voi da gata pe avocatul tău. Ah, ce, mă luaţi drept un copil? Amélie, m-am arătat foarte răbdător, ti-am consacrat multe ceasuri, am tinut seama de

' 5 ' ?

dovezile de ataşament pe care dealtfel noi toti ti le-am dat... Da,

îmi amintesc, de tot, am tinut seama chiar si de durerea ta de femeie pe care-o exagerezi, sigur, dar din care încă n-ai ieşit... Bun! Dar nu cere prea mult de la mine. Ţi-o repet că nu vei părăsi această cameră înainte de a reveni la adevăratul sentiment al îndatoririlor tale şi de a nu-ţi fi făcut fagăduiala formală de a apărea marţi la teatru.

- Tată, nu vreau să mai discut, lasă-mă să mă retrag!
- Nu vei ieşi de-aici!
- Ai să mă ţii cu forţa?
- Dacă e nevoie, dai strigă el exasperat. Pentru că nu vrei să ne înţelegem omeneşte.

Ea făcu trei paşi înainte. Printr-o mişcare, dibace, Boussardel se aşează între ea şi uşa pe care-o încuie.

- Chem! zise Amélie.
- Oh! Cheamă, nu va veni nimeni...
- Deci ai dat ordin?

Se dădu înapoi, cu spatele la perete, şi-şi ridică braţele, ca să-şi aranjeze cocul: două pete de transpiraţie i se văzură la subţioară; cu batista mototolită în mână îşi tamponă fruntea, gâtul; gâfâia puţin, dar nu se aşează.

El înainta spre ea, ea faeu o mişcare de a se retrage; el îi apucă pumnul, ea înţepeni, îi reţinu mâna în mâinile sale, ea voi să şi-o desprindă.

- Lasă-mă, strigă ea cu voce schimbată, sugrumată. Apoi, cu o precipitare crescândă: Nu te apropia, lasă-mi mâna, în- depărtează-te!

La sunetul acestei voci, el ciuli urechea. O observă pe Amélie, păru nesigur, şi brusc o trase spre el, o cuprinse în braţe. „Nu", gemu ea. Luată de după mijloc, încercă să-l îndepărteze. Pieptenele îi căzuse, părul i se desfăcu.

- Amélie, spuse el, coborându-şi glasul, lasă-te convinsă, promite-mi, fă-o pentru mine, care te rog, pentru mine...

Bătrânul crai, deprins să învingă femeile în punctul cel mai slab al armurii lor, îşi înţelese avantajul, tncă puternic, încă suplu, o învălui pe noră-sa, o strânse, îi

vorbi la ureche sub aripa părului ei desfăcut, îi mângâie obrazul cu mustaţa, cu răsuflarea lui: „Făgăduieşte, haide, făgăduieşte", şoptea el, şi puţin câte puţin o simţi înmuindu-se sub îmbrăţişarea lui. Ridicând capul, Boussardel o examină. îşi îndoise gâtul, îşi întorsese faţa; cu ochii pe jumătate închişi, cu gura întredeschisă, cu buza puţin ridicată peste dinţii albi, pe care se vedea o mică pată brună, Amélie nu se mai lupta, şi părea lipsită de sentiment, dar pupilele sale se opriră asupra celui care o ţinea înlănţuită; lăsă să i se audă un scurt suspin, se destinse, se îndoi, apoi leşină.

El o ridică, 1 se păru grea. Cum era fără cunoştinţă, Boussardel încetă de a o mai face pe bărbatul viguros si o duse cu paşi mici spre pat. îi aruncă o cuvertură peste picioare, găsi sărurile şi îi dădu să le miroasă; ea îşi reveni imediat; zgomotul ploii umplu odaia. O prospeţime densă, încărcată de miresme urca din pământ şi pătrundea în cameră odată cu lumina albăstrie a zilei. Acea dimineaţă umedă ajungea până la patul ei şi Amélie rămase lungită, cu mâna în mâna socrului ei, plângând liniştită în mijlocul bogăţiei sale de păr răspândit în toate părţile. Sfârşi chiar prin a suspina câteva secunde, apoi spuse deschizând ochii:

- Vreau să mă duc să mă culc...

El o ajută să se ridice. încercă să-şi adune, să-şi strângă părul, apoi renunţă. Albă ca după naşterile sale, sub mantia neagră a pletelor, agăţată de braţul socrului său şi clătinându-se, ea se lăsă dusă spre uşă. Brusc, se făcu ziuă. Flacăra lămpii în care uitaseră să sufle, avea sclipiri roşietice. Ca să ajungă în apartamentul Améliei, trebuiau să parcurgă galeria cea mare, în care dădeau toate odăile familiei. înaintau cu acelaşi pas. Una din camere, în ciuda orei foarte matinale, era deschisă; era cea a doamnei Louis. Cele trei doamne, care păreau să nu se fi culcat, stăteau acolo ca la un post de observaţie, cu scaunele în faţa uşii. Amélie le văzu când trecu şi, ca să le liniştească, le adresă un surâs slab.

Marţi seara, în faţa întregii societăţi, doamna Boussardel îşi făcu intrarea în loja familiei, în timpul actului întâi al *Străinei.* Doamna Louis şi doamna

Mignon, la postul lor încă de la începutul serii, o îmbrăţişară în văzul întregii săli, şi notăreasa, dându-si scaunul puţin mai încolo, o sili să se aşeze între ele, în faţă. Matuşa Liline nu venise, din pricina caracterului piesei, dar o cutie cu fructe glasate şi cartea sa de vizită o aşteptau pe Amélie pe marginea lojei. în spatele celor trei doamne, plastronul agentului de schimb, al notarului şi al lui Victorin luceau în penumbră. Amaury şi vărul său Oscar, sosiţi mai pe urmă, trebuiră să rămână pe locurile din fund, fiindcă loja Boussardelilor era plină. La actul al treilea, nevoind s-o piardă pe Sarah Bernhardt în marele ei monolog de care vorbea tot Parisul, se duseră să ceară azil într-o lojă prietenă, dar după ce se termină scena veniră înapoi. în antracte, vizitele Ia Boussardeli se înmulţiră, loja se revărsă pe culoar, zgomotele supărătoare încetară.

Când pică, la puţină vreme după asta aniversarea Améliei, căci la Boussardeli se sărbătoreau aniversările si nu sfinţii, avu loc marea masă obişnuită, dar cadourile pe care le găsi grupate în jurul tacâmului purtau amprenta destinderii întregii case. Un soi de consideraţie excesivă se adăugase, în aleea Van Dyck, atenţiilor faţă de doamna Boussardel; ea făcuse să planeze un pericol asupra alor săi, dar, uitându-se pe sine, îndepărtându-se acest pericol de pe capul familiei sale: această ameninţare urmată de această binefacere, această revoltă urmată de această abnegaţie îi spori prestigiul. Aflaseră cu toţii, din gura tatălui, despre puterea de voinţă a Améliei, în timpul nopţii de la Grançay, şi despre lupta crâncenă pe care-o avusese de susţinut împotriva ei; singur Victorin privise sub altă lumină rezolvarea acestei drame. Lui Amaury, care, întors de la Berry îl anunţase că i se aducea nevasta, îi răspunse: „încă mă iubeşte, aş fi putut să pun pariu".

Darurile de aniversare, de care Amélie lua cunoştinţă unul după altul, o făceau să treacă în revistă toată această familie, pe care o vedea adunată în jurul mesei date în cinstea ei. Un pachet mai voluminos fusese aşezat sub

farfurie. îl desfăcu uîtimul, ştiind, după cărţile de vizită de pe celelalte daruri, că acesta era cadoul socrului ei. Găsi o cutie de bijuterii pe care o deschise şi care conţinea trei şiraguri de perle. Stupefiată, crezând că e vorba de o greşeală, neputându-se totuşi îndoi că perlele n-ar fi veritabile, îl căută cu ochii pe deasupra coşului cu flori pe şeful familiei, cu care stătea totdeauna faţă în' faţă la masă, de la moartea" doamnei Théodorine. El răspunse cu gravitate privirii ei, şi dădu de mâi multe ori din cap. Tremurând de emoţie, cu ochii plini de lacrimi, o lăsă pe Caroline să-i prindă la gât acest triplu colier, care, îşi zicea ea, va trece mai târziu la fetele sale, apoi se sculă, făcu înconjorul mesei şi se duse să-şi ofere fruntea socrului ei, care-o sărută îndelung, lângă păr, în timp ce ea păli.

Cadoul lui Amaury dintr-un carton alb pe care citi aceste cuvinte: *Bun pentru un portret în picioare, de Amaury Boussardel.* După-masă, Amélie îl luă pe cumnatul ei de-o parte.

- Dragă Amaury, sunt mai mişcată decât ţi-o pot spune de ideea asta care-ti va răpi timpul liber săptămâni întregi. Dar dacă vrei ca mulţumirea mea să fie deplină, schimbă modelul. Fă-i tatii un portret şi dă-mi-l mie.

Când cel de-al treilea portret mare al agentului de schimb fu gata, îl încadră într-o ramă bogată şi-l agăţă în camera ei de culcare. Putea să-l vadă seara din patul ei, m care bărbatu-său mai venea s-o viziteze din când în cînd.CAPITOLUL XXVI

Toată servitorimea din palatul Boussardel fusese schimbată în bloc, profitându-se de vacanţa de vară, ceea ce produse un hiatus şi împiedicase vechea gardă, care pleca, să sporovăiască cu cea nouă, care venea. Agentul de schimb, obişnuit de douăzeci de ani cu vechiul său valet de cameră, iar ¿aroline- Edgar, care nu putea decât să se laude cu dădaca lui Xavier, se înclinară totuşi în faţa acestei măsuri generale, în care se vedea înţelepciunea doamnei Boussardel.

Familia Dubost era de domeniul trecutului. La câteva zile după plecarea lor, Amélie primi, prin poştă, o cutie mică din lemn alb, înzorzonată cu nişte pereţi roşii, pe care, alături de numele si de adresa ei se citeau acéste cuvinte, scrise foarte

3

îngrijit: *Trimisă de Aglaé Dubost, strada de la Clef, Lille.* Nu desfăcu acest pachet ale cărui volum şi greutate o lămuriră pe deplin. De acum încolo lanţul de aur de care Aglaé nu se mai socotise demnă nu mai putea fi purtat de nimeni. Amélie voi să pună caseta în comoda ei, şi în acel moment privirile îi căzură pe tabloul *Dădaca fericită*, care trona pe- acea mobilă. Contemplă pânza. Nu se gândise s-o ia de acolo şi s-o arunce în vreo debara; în acest tablou vedea de fapt portretele celor patru copii ai ei. Dar când vârî cutia într-un sertar, printre genţi demodate, mânere de umbrele, evantaie de care nu se mai servea şi care erau depozitate aici, două lacrimi îi picară din ochi pe acele obiecte părăsite, si închise sertarul.

Nu mai vorbi nimănui, niciodată, despre întâmplarea din acel an. Imediat ce se întoarse la Paris, se apucă de treburile casnice şi întreprinse, prin vasta locuinţă, ameliorări'importante. Trecuseră cincisprezece ani de câricf palatul Boussardel îşi înălţa, plin de orgoliu, între Portes de Fer du Davioud şi sicomorul cel mare din parc, masa lui ornamentată, supraîncărcată, care-l făcea să senapue xaj un cufăr enorm de pe vremea lui Napoleon al III- lea. Tntaşi, ■pregresul Făcuse paşi uriaşi, si orice nouă locuinţă ridicată în cartier datorită febrei
construcţiilor care urmase după război avea rafinamente interioare inexistente la familia Boussardel. Amélie moderniză caloriferul, mai făcu o scară suplimentară care completă un ascensor pentru greutăţi, amenajă o baie, pentru că era la modă. îi era frică de incendii; încă de la deschiderea Expoziţiei universale din 1878 se duse la Champs de Mars să studieze extinctoarele cele mai perfecţionate; la puţină vreme după asta, pereţii din vestibul, scările şi culoarele, întreg palatul de sus şi până jos fu decorat cu nişte grenade de sticlă, violete, aşezate în mici coşuleţe lăptoase.

Un anumit număr de jilţuri vechi, dintre care unele provenite din palatul Villette, erau uzate, cu toate reparaţiile suferite între timp. Duse scaunele invalide în pod, căci nu era in stare să arunce nimic, şi le înlocui cu altele noi, mai confortabile. Confortul era acum cuvântul cel mare, ideea cea mare. Fotolii Rothschild, mici şi scunde, pătrunseră în salon şi completară cercul de scaune pe care mobila de Beauvais, stricată de vreme, nu mai ajungea să-l alcătuiască. Pentru a face mai intimă şi mai caldă amfilada de primire, doamna Boussardel scoase din cufere nişte tapiserii cu frunze verzi, care nu văzuseră niciodată lumina zilei; le tăie în două şi le făcu draperii.

Punea, în aceste amenajări, un soi de ardoare. Pleca în oraş încă de dimineaţă sau, imediat după-masă, şi se întorcea foarte obosită. Lucrul de mână nu înainta

deloc. Cu grija ei pentru copii şi cu obligaţiile mondene, spunea spre seară: „Doamne, ziua s-a terminat si n-am făcut decât un sfert din ceea ce trebuia să fac!" Socrul ei, auzind aceste vorbe, îşi întorcea faţa spre ea şi-i mulţumea pentru atâta strădanie. îi lăsase mână liberă şi aproba totul.

Te puteai întreba unde se va opri această goană. Doamna Boussardel puse să se adauge o aripă castelului din Grançay şi, pe un teren din Sologne - pe care-l sfătuise pe bărbatul ei să-l cumpere pentru ca mai târziu cel puţin doi fii să moştenească un domeniu - puse să se construiască un al doilea castel. Atunci mătuşa Liline, cu unul dintre surâsurile ei jumătate miere, jumătate fiere, o numi „regina Bavariei", ca o aluzie la Ludovic al II-lea, al Bavariei, a cărui furie pentru construcţii îi speriase pe cronicari.

- Asemănarea asta să nu te sperie, mătuşă, n-o să-mi ruinez supuşii! răspunse Amélie, singura din familie care nu accepta orice de la bătrâna domnişoară.

- Şi apoi, adăugă Caroline-Edgar, folosind un cuvânt la modă, slavă Domnului, Amélie nu e neurastenică.

■ Ultima treabă de care se ocupă doamna Boussardel privi aleea Van Dyck. Dori o grădină de iarnă, şi-i fixă locul la capătul de est, unde se afla un spaţiu suficient, între aripa de nord şi palatul vecin. O seră rotundă de sticlă, bogată în compartimentări complicate, în volute de fier forjat, şi dominată de un spic, se înălţă încet şi înaintă spre grădină ca să primească mai din plin lumina soarelui.

După ce grădina fu aşternută cu pământ gras, Amélie îl pofti la faţa locului pe funcţionarul principal de la Vilmorin.

- Dragă domnule, îi zise ea, apelez la magazinul dumitale ca să-mi aranjeze grădina de iarnă, dar nu vreau plante banale, cum se văd în toate serele. Spune-mi dacă poţi planta aici câteva specii într-adevăr exotice.

Omul spuse că da şi numi câteva ferigi şi palmieri pitici.

- Nu asta e ceea ce vreau eu. Doresc, de pildă, camelii cu rădăcină, amarilis, pittosporum; le voi da temperatura de care au nevoie; mi-ar plăcea, mai ales, o colecţie de cactuşi; cunoşti, desigur, acele plante grase, pline de ace?

- Doamnă, ştiţi desigur că toate aceste specii sunt tropicale.

- Se găsesc în prezent în sudul Franţei.

- Va trebui să le aducem încoace.

- La asta mă gândeam şi eu. Ascultă, dacă n-ai de unde găsi speciile astea, scrie la Hyères-les-Palmiers. Adresează-te stăpânei hotelului Parc, slujindu-te de numele meu. Am fost clienta ei acum paisprezece ani. Ea te va călăuzi în treaba asta.

Funcţionarul îşi notă adresa. Doamna Boussardel adăugă:

- Am văzut aceste feluri de plante în propria ei grădină şi m-am gândit întotdeauna la ele.

Dar fu aproape singura care frecventa grădina de iarnă când aceasta a fost terminată, conform indicaţiilor sale. Căpătase un obicei: nu primea niciodată pe nimeni acolo, fie chiar si o prietenă intimă. Cu un lucru sau cu o carte în mână, se retragea în acel loc o jumătate de oră, o oră.

- Copila mea, zicea mătuşa Liline, dumneata, care eşti bunul-simţ personificat, ce plăcere găseşti să stai astfel în faţa unor grozăvii ce nici măcar nu aduc a plante? Cât despre mirosul arborilor dumitale in epoca de înflorire, să nu mai vorbim: numai cât mă gândesc şi mi se întoarce stomacul pe dos.

Nepoata nu răspundea. în acea epocă era însărcinată pentru a cincea oară. Doamna Boussardel începu să mănânce mult având în vedere starea ei şi, pe măsură ce rodul pântecelui i se îngreuna, începu să se agite mai puţin. Talia i se îngroşase, chiar şi umerii, şoldurile, faţa; la treizeci şi doi de ani părea de patruzeci. Vorbea adesea despre regina Victoria, pe care o zărise odinioară, cu ochii ei de fetită, când suverana venise la Paris ca să întoarcă vizita împăratului şi împărătesei. Dar această admiraţie pentru regina Angliei, era îndreptată mai ales către femeie, către văduva dezolată

a unui prinţ fidel şi încântător, către mama a numeroşi copii, în care-si aflase mângâierea. Soţiei lui Victorin nu-i scăpa nici un articoî din ziar în care era vorba despre suverană. Deschidea fiecare număr din *Ilustration* cu nădejdea de a găsi acolo vreun crochiu care să i-o prezinte sub un nou aspect; acest soi de frecventare mentală, care poate că-i dicta Ameliei anume reguli, părea să-i impună şi unele expresii ale chipului, unele gesturi, încât adesea, când intra la vreun bal sau la vreo tombolă cu caracter filantropic, se asemuia grozav cu regina Victoria, în ciuda celor treizeci de ani care le despărţeau.

Se consacrase din ce în ce mai mult familiei şi solicitudinea sa nu se oprea numai la copiii ei, care sporiseră cu încă unul, o fetită numită Berthe. Autoritatea ei se întărise, toti o consultau,

X

toţi o luau ca arbitru. Interveni pe lângă cea mai tânără cumnată a ei, Noemi, care, văduvă de doi ani după un Gouilloux, măcar că aveau patru copii, pretindea să se recăsătorească, dar în afara familiei. Acestei încăpăţânate, care nu voia să imite văduvia înţeleptei Caroline-Edgar, i se propusese un văr de-al doilea Mignon, care era cu patru ani mai tânăr decât ea. Ar fi fost una dintre acele căsătorii exemplare, care adună laolaltă averile neamurilor, provenite din aceeaşi sursă; în cazul de faţă, i s-ar fi adăugat averea familiei Gouilloux. Dar eforturile conjugate ale agentului de schimb şi ale nurorii sale, vorbind de raţiune si de uitare de sine, au fost zadarnice, căci Noemi, tânăra văduvă, care nu mai avea obligaţia să asculte de autoritatea paternă, se lăsase sedusă de aparenta înşelătoare a unui măritiş din

dragoste. Trebuiră deci s-o lase să se mărite după gustul ei. Boussardelilor li se păru că degenerase, că dezertase din tabăra lor. N-o blestemară, îi făcură daruri frumoase, veniră la nuntă, ea îsi păstră locul la mesele de sâmbătă ala familiei; femeia simţi însă că-i pierduse pe ai săi.

Dar ceea ce făcu Amaury compensă această nemulţumire. Tatăl său îl însură cu fata guvernatorului Băncii Franţei, ceea ce-i îngădui agentului de schimb să privească, cu o siguranţă definitivă, transmiterea biroului de schimb, a bunurilor, principiilor şi numelui său. Tradiţionalul atelaj al fraţilor Boussardel se reconstituise. Tânăra soţie a lui Amaury luă repede loc în cohorta nevestelor Boussardel, declară că e însărcinată într-un răstimp remarcabil de scurt, si bătrânul *pater familias,* în faţa acestui rezultat - care ridica ia nouăsprezece numărul nepoţilor săi, fără ca vreunul din fiii şi fiicele sale, chiar şi fiul mort, să fi rămas neproductiv - putu să declare, cu toată sinceritatea, într-o sâmbătă seara, la desert, cu o cupă de şampanie în mână:

-Ei! Viaţa mea de soţ terminată, vai, în anul războiului, prelungită prin viaţa mea de părinte, s-a isprăvit. De-acum încolo nu voi mai fi decât bunic.

- In sănătatea dumitale! strigară copiii.

- Nu, zise bunicul, ridicând cupa spre noua sa noră, care roşi de orgoliu. în sănătatea apropiatului mic Boussardel!

Bunicul îşi plimbă privirea în jurul acelei sufragerii în care, de douăzeci şi doi de ani, de când fata lui cea mare, Florence, se măritase, avuseseră loc puţine ospăţuri de familie care să nu aibă, printre persoanele de la masă, cel puţin o femeie însărcinată. într-un interval de aproape cinci ani, nu existase spectacol mai obişnuit în aleea Van Dyck decât o talie feminină deformată. Era ceva de la sine înţeles ca o fată Boussardel sau-o nevastă Boussardel să facă copii şi să stie să-i facă. Respecta în timpul sarcinii şi al naşterii obiceiurile şi preceptele citate în celelalte familii - şi care erau discipline severe - cu un curaj liniştit pe care fiecare la rândul ei ştia să-l arate. Nu se opreau din treburile lor pentru un lucru atât de mic, stăteau în picioare până când le apucau primele dureri, şi purtau rochia care le ascundea sarcina cu mai multă mândrie decât ultima creaţie a croitoresei.

Masa la care, în faţa făgăduielilor nurorii sale Amaury, Boussardel îşi făcu, în fata alor săi, profesiunea de credinţă de a nu mai fi. decât bunic, a /ost pentru familie ultima ocazie de a o mai vedea pe mătuşa Liline sănătoasă. La puţină vreme după asta ea îşi trimise vizitiul în aleea Van Dyck ca să-i roage s-o scuze, mai întâi la masa de sâmbătă, apoi la dejunul de joi, care fusese special instituit pentru ea: „De la o sâmbătă la alta fără să-mi văd nepoţii şi nepoatele pe care-i iubesc până la idolatrie, săptămâna mi se pare prea supărătoare!" La al doilea mesaj al vizitiului, doamna Boussardel îl chemă în fata ei si-l luă la

' >5

întrebări; răspunsul lui, care pentru cele două absenţe avea drept scuză ocupaţiile caritabile ale stăpânei sale, i se păru cam încurcat. îl lasă să plece fără să insiste, după principiul de a nu constrânge niciodată un inferior să vorbească.

Ezită să se ducă ea însăşi în strada Notre- Dame-des-Champs; poate că mătuşa ei nu dorea să se afle că e bolnavă; capriciu foarte posibil la bătrâna domnişoară. Amélie, mai ales de când era socotită şefa familiei, protectoarea vigilentă, se afla cu mătuşa Liline pe picior de pace respectuoasă, dar armată. Poate fiindcă le despărţea o generaţie, poate că, mai tânără, nepoată-sa vedea lucrurile mai clar. Amélie nu putea împărtăşi indulgenţa nepăsătoare pe care socrul ei, unchiul ei Louis şi mătuşă-sa Mignon continuau s-o arate faţă de bătrâna domnişoară; doamna Boussardel, grasă, robustă, cu picioarele bine înfipte în pământ, capabilă să petreacă trei ceasuri pe cal cu tot atâta uşurinţă ca trei ceasuri cu acul în mână şi al cărei păr în unele seri scăpăra sub pieptănul cameristei, doamna Boussardel, înzestrată cu un miros sănătos de brună şi de mamă a cinci copii, nu-şi putea ascunde o oarecare repulsie privind-o pe bătrâna domnişoară, cu tenul ei ca ostia, cu părul ca mătasea albită, cu mâinile ei atât de îngrijite care păreau că nu atinseseră niciodată ceva în toată existenta lor de mâini omeneşti.-

5 1

Or, mătuşii Liline nu-i plăcea să î se facă vizite, pe malul stâng al Senei. De două ori pe an organiza la ea, pentru copii, o serbare cu numere de prestidigitaţie sau de lanternă magică, şi se prefăcea atunci că întoarce apartamentul cu susul în jos, ceea ce sublinia şi abnegaţia dar şi dorinţa ei de a nu mai fi deranjată tot restul anului.

Cum la şaptezeci şi doi de ani şi înzestrată cu un stomac excelent devenise nu gurmandă, cum spunea ea cu frică, ci expertă în ale mâncării, Amélie îi trimise, joi seara, nişte supă de vişine, sub pretextul că bucătarul o făcuse anume pentru ea. Servitorul, însărcinat cu această treabă, declară, când se întoarse, că portarul din strada Notre-Dame-des-Charnps nu-l lăsase să intre: domnişoara Boussardel era bolnavă, în camera ei, de opt zile, dacă trebuia să-i creadă pe servitori. Amélie trecu Sena, intră în odaia mătuşei sale şi o găsi în pat, slăbită şi buimăcită. Musafira se aştepta să fie primită prost, dar mătuşa Liline îi zise doar:

- Hm, iată-te!

- Ţi-e rău, mătuşă?

- Nu te apleca astfel peste mine cu capul dumitale mare! îi spuse bătrâna domnişoară precipitat. De ce aveţi toţi un cap atât de mare?

în mişcarea pe care-o făcuse, boneta îi căzuse pe un ochi, dar nu şi-o mai îndreptase. Amélie se aşezase la piciorul patului şi-o observa pe bolnava care, revenită din temerile sale, îi răspundea acum cu mai multă logică.

- N-am nevoie de nimic, copila mea, vorbi ea, am să mă fac bine, nu-i decât puţină oboseală. Sunt foarte bine îngrijită, înconjurată de atenţii...

Când Amélie, trecând în anticameră si închizând usa de la

odaie, voi să-i întrebe pe servitori, auzi zgomotul unui pas care se târa greu, şi bătrânul abate Grard se ivi pe pragul „cabinetului" penitentei sale. Doamna Boussardel, îndreptân- du-se spre el, îl determină să intre înapoi în cabinet; el îi arătă, stângaci, un scaun,

îsi înţelese gafa şi rămase în picioare, în faţa ei, cu mâinile încrucişate pe pântece, cu pleoapele lăsate.

- Ce i s-a întâmplat mătuşei mele?

- Nu-i decât un soc, un mic şoc.

Accentua s-ul si şuşotea cu un timbru moale, vătuit, ca un obişnuit al acelei case, unde nu se ridica vocea.

- E de neconceput, domnule abate, ca servitorii să nu-l fi înştiinţat pe domnul Boussardel.

- într-adevăr, doamnă, într-adevăr... Dar bolnava nu le-a dat voie.

- Cred, pentru că o afirmi dumneata, urmă ea după o pauză. Totuşi, cum domnişoara Boussardel nu mi se pare a fi în apele ei, ne vom ocupa noi de ea. Cred că nu i se pare ciudat nimănui, nu?

Abatele, eu mâinile ridicate, fu întrutotul de acord cu acest lucru.

- Vom reveni într-o oră cu o trăsură, ca s-o putem transporta.

- Dar nu-i,decât un şoc, doamnă, un mic şoc, repetă abatele.

De îndată ce bolnava, după câteva zile petrecute în aleea Van Dyck se simţi mai bine, ceru să fíe chemat omul ei de afaceri. Amélie îl convocă ea însăşi, printr-un cuvânt încredinţat poştei, şi-n acelaşi timp trimise un bilet doctorulüi familiei, care veni seára. Era ¿artaud da la Châtre, maestru reputat, profesor la Şcoala de Medicină.

- Dragă doctore, îi zise Amélie înainte de a-l conduce la bolnavă, te rog s-o tragi puţin de limbă pe mătuşa mea. Vreau să ştiu dacă e în deplinătatea facultăţilor sale mintale. Am să te las singur cu ea, bineînţeles.

Cartaud de la Châtre ieşi după un sfert de ceas din camera bolnavei şi declară că nimic nu-l îndreptăţea să spună că n-ar fi în toate minţile. Existau nişte semne uşoare de hemiplegie stângă, dar nu se observa nici o slăbire a inteligenţei; se temea numai să.nu aibă un nou atac.

- îţi mulţumesc, îi spuse Amélie, care nu mai insistă. A doua zi, când se prezentă domnul Minotte, ea îl conduse la mătusă-sa, după care îşi chemă trăsura, ca să facă nişte vizite, şi ieşi.

De mai bine de douăzeci de ani, de când îl moştenise pe
taică-său, mătuşa Liline îsi învăluise admiñistrarea
averii în cel ' ? ?
mai profund mister. Lucrul era ştiut doar de ea şi de omul ei de afaceri, căruia îi rămăsese fidela, şi în care agentul de schimb, în momentul partajului succesiunii paterne, recunoscuse unul din marele talente procedurale. în realitate, bătrâna domnişoară, care, fără să-şi refuze nimic, nu cheltuia nici un sfert din veniturile salé, îşi secătuise averea prin abuzul de rentă. Era până într-atât de ahtiată după bani, încât orice împrejurare, zvon de război ori zvon de pace, răscoală, epidemie, secetă, sau iarnă aspră, i se păreau un semn si o determinau, după propriile ei cuvinte, să-şi ia măsuri de siguranţă. Asta voia să însemne că avea disponibilităţi bugetare şi cumpăra cu trei la sută. Când familia se felicita în faţa unor noi câştiguri obţinute de pe terenurile sale, ea surâdea cu fineţe si părea să-şi spună: „Răbdare, cine râde la urmă, râde mai bine". Scăpase de toate parcelele de teren, şi credea c-o făcuse fără ştirea alor săi; dar fraţii ei, care printr-un agent supravegheau de multă vreme toate mişcările domnului Minotte, se apucară să cumpere, pe sub mână, terenurile vândute de sora lor mai mare. O avertizară şi pe sora lor Mignon, pe care această manevră o întristă..

- Pentru că, oricum, tot vinde! îi spuse notarul.

- Şi pentru că se ascunde de noi! adăugă agentul de schimb.

- Mă rog, zise doamna Mignon făcând pe supărata, procedeul nu-i deloc cinstit.

Cei doi bărbaţi schimbară o privire: „Să nu insistăm, vom lucra singuri".

Mătuşa Liline aproape că ieşise din şocul ei, semnele hemiplegiei se atenuaseră, se întoarse în apartamentul ei, dar firea i se schimbase. Păru să renunţe la acele

prefăcute resemnări creştineşti şi la devotamentul angelic care,. impu- nându-i un rol permanent, o făceau suportabilă în viaţa de toate zilele. La început nu-şi atacă familia decât în partea ei cea mai slabă. De când nu mai era validă, nepoatele sale îi trimiteau adesea copiii; micuţii, abia intraţi la ea, erau sâcâiţi cu tot felul de întrebări despre catehism, îi plictisea de moarte cu mustrările, le arăta că n-au inimă şi că nu vor avea niciodată. Se întorceau acasă plângând. Asa se purtă cu nepoţii pe care-i avea de la sora şi de la fraţii ei. be la nepoţi, animozitatea bătrânei domnişoare păru să treacă la părinţi, şi vorbele cele mai tăioase eraii âaresate finului ei. Victorin, pe care tatăl său îl tot sfătuia să nu-şi neglijeze naşa, se întorcea de la ea furios şi Amélie se temea să nu izbucnească

- Sunt calul ei de bătaie! Destul! striga el.

- Ei bine, nu te mai duce acolo şi gata, îi zise nevastă-sa. Sau nu te duce decât împreună cu mine.

Drept rezultat, Amélie îşi luă asupră-şi şi vizitele soţului ei şi pe ale sale. Dar arţăgoasa mătuşă Liline, care cunoştea firea nepoatei sale, o sâcâia mai puţin ca pe ceilalţi. în sfârşit, Amélie fu cea care se duse cel mai des în apartamentul preotului, unde se aciuase cucernica. Doamna Boussardel îşi lăsase acolo o cusătură care cerea timp îndelungat de lucru, se aşeza cât mai confortabil lângă mătuşă-sa şi lucra, punctând cu interjecţii policoase povestirile pe care le auzea, fără să le urmărească, lăsând să se instaureze tăcerea când o vedea pe vorbăreaţă ridicându-şi perdelele patului şi rămânând o clipă în contemplarea străzii Fleurus. Dar mătuşa Liline îşi relua repede firul discuţiei.

-fiu vreau să păcătuiesc împotriva modestiei, spunea ea, dar sunt sigură de fapta mea: pot da socoteală. Copila mea, ştii câte partide am refuzat la vremea mea? Hai, spune o cifră!

- Nu stiu, mătuşă: trei, patru...

- Hi, {ii, hi! Şaptesprezece! Ei? făcu ea dintr-o dată serioasă. Ce spui de cifra asta? Socot că ziua judecăţii, faptul de a fi respins şaptesprezece pretendenti va fi decisiv în favoarea unei fete căreia cerul nu i-a refuzat darurile sale. Dar ce vrei? Biata mea mamă, care a fost

o sfântă, m-a pus să jur, la patul ei de moarte, că mă voi consacra fraţilor mei, surioarei mai mici, si dragului meu tată, care rămânea singur... Şi-i mulţumesc în fiecare zi Domnului pentru asta: trecerea mea prin lumea asta n-a fost străluminată de mulţumirile sacrificiului?

- Dragă mătuşă...

- Cel mai greu lucru pentru mine, copila mea, a fost să-mi descurajez adoratorii. Ştii cum sunt bărbaţii: nu se resemnează. Aş putea să-ţi numesc pe unii care-au plecat în America, alţii care s-au dus la atacul Constantinopolului ca să-şi caute moartea! Apoi luă un ton de parcă ar fi vrut să-i încredinţeze un secret de stat: Ţi-aş putea mai ales numi pe unul pe care-l cunoşti foarte bine, care a preferat orice, decât să se îndepărteze de mine, neputând fi soţul meu, mi-a devenit cumnat...

De data asta, Amélie ridică ochii de pe tapiserie şi o privi pe bătrâna domnişoară.

- Da, da, copila mea, ai ghicit! Mignon... Bietul Félix, cât m-a iubit! Mai bine de cincizeci de ani, fără să se trădeze niciodată în ochii lumii, fără un cuvânt de prisos, fără o privire! Draga de Julie, n-a bănuit niciodată nimic, a trăit întotdeauna într-un fel de năuceală a distracţiilor! Nu vreau să fiu nemiloasă în ce-o priveşte, dar, în sfârşit, o văd. Eleganta doamnă Mignon n-a avut niciodată prea multă minte! Şi când te gândeşti că toată viaţa s-a crezut stăpână pe inima bărbatului ei

! Hi, hi! Să nu-i spui ce ţi-am spus eu acum! O vei arunca în cea mai crudă deznădejde. Ah! oftă ea puţin obosită, mi s-a luat o piatră de pe suflet încredinţându-ţi aceste lucruri, când dragul meu prieten nu mai este.

Răsturnată în fotoliul ei, mătuşa Liline îşi tamponă cu batista ochii fără lacrimi. Amélie îşi reluase tapiseria, un fel de panoplie cu pipe, ţigări şi punguţe de tutun pe un fond negru, din care voia să facă un paravan de pus în faţa focului, pentru fumoarul socrului ei.

în ziua aceea, şi în alte zile care urmară, ea auzi sute de povestiri, în care membrii familiei nu erau deloc cruţaţi. Era un talmeş-balmeş de intrigi, de murdării şi chiar infamii, care i se părură pline de neadevăr şi din care se vedea ieşind la iveală fapte de necrezut: căsătoria silită a unei fete compromise în acest scop, luarea cu japca a unei moşteniri uneltită împotriva unui celibatar bătrân, operaţiuni financiare ilicite favorizate de un înalt personaj, şi mai departe, în trecut, un scandal enorm, o afacere cu furnituri militare, în care nu toţi vinovaţii, după spusele domnişoarei bătrâne, fuseseră pedepsiţi...

- Câte secrete într-o familie, copila mea, zise mătuşa Liline, câte secrete! Şi nu-ţi vorbesc decât de cele pe care le ştiu eu, pe care le-am surprins sau reconstituit şi pe care nu-i nici un păcat să le dai în vileag! Ah! de pildă, e unul care mi-a scăpat mereu, ei, drăcie! spuse cu o iritare care i se redeşteptă, îi crispă buzele şi-i ascuţi privirea. în anul holerei! La ôrançay! S-a petrecut ceva între tata, Ferdinand si acea Ramelot de care ti s-a vorbit adesea, ceva despre care n-am putut niciodată să-mi dau seama cu precizie. Dar cred că nici nu era ceva de mărturisit, ascultă-mă pe mine!

- Mătuşă, ai obosit! Si încă nu ti-ai băut ceaiul!

- Adevărat? Doamne! strigă bătrâna domnişoară, mereu atentă să fie bine îngrijită. Dar, după ce-şi bău ultima înghiţitură, o luă de la capăt: Acea Ramelot! Iată într-adevăr o persoană al cărei rol în familie a fost cum nu se poate mai clar! Şi e foarte simplu, copila mea. Când a murit, tata a ţinut doliu după ea! Şi a trebuit să ţinem şi noi! După asta... Nu, nu, nu... N-o să-mi scoată nimeni din cap ideea că legătura asta a făcut-o pe mama să moară de durere!

-Dragă mătuşă, cu tot respectul pe care ţi—1 port, ţi-aş fi recunoscătoare dacă ai schimba discuţia, zise Amélie, care surâse cu afecţiune, ca să-şi tempereze observaţia. N-am căderea să mi se facă asemenea confidenţe!

- Oh, oh! Nu ţi le-am făcut pe toate! Nu te teme! N-o să ţi le spun pe cele care te-ar face să tremuri în

seninătatea dumitale, doamnă Boussardel! urmă mătuşa Liline, apăsând în mod ciudat pe ultimele două cuvinte încât nepoata sa, care lucra cu grijă un mănunchi de pipe, o privi din nou. Hai, hai, nu fă ochii ăştia! Nu vei afla nimic, curioaso! Nu eşti mulţumită cu soarta dumitale?

- Ba da, mătuşă. Şi, la urma urmelor, nu doresc să ştiu nimic, nu pricep nimic din ce mi-ai spus, şi iată că s-a făcut ora să mă-ntorc acasă. îşi înfipse acul în canava, strânse lucrul şi se ridică.

-Ei, spuse bătrâna domnişoară cu aerul cel mai serios, oprind-o cu mâna. Nu ţi-e de-ajuns să fii în mod oficial o Boussardel, oficial, în registrele de stare civilă? Copiii dumitale n-au fost declaraţi Boussardel?

„Se îmbată cu cuvinte şi-o ia razna", gândi Amélie, aranjându-şi pălăria în faţa oglinzii.

- ...Fiindcă tatăl lor, Victorin al dumitale e considerat de toată lumea un Boussardel adevărat! isprăvi bătrâna cu mânie.

„Iată unde voia să ajungă; să-şi denigreze încă o dată finul..." Nepoată-sa se aplecă s-o sărute, şi cum mătuşa Liline, în acel moment mută, cu buzele strânse, îşi întoarse capul, ea îi luă mâna şi i-o sărută.

Următoarea aniversare a decanei se făcu în strada Notre- Dame-des-Champs. Amélie avu grijă de tot, reduse numărul musafirilor şi al invitaţilor, ca s-o menajeze pe bolnavă. Se aştepta totuşi să-l revadă, cu această ocazie, pe abatele Grard, pe care nu-l mai întâlnise la mătuşă-sa; dar el nu apăru, ca dealtfel nici un alt ecleziast. Şi bunicul remarcă această absentă şi poate si mătuşa Mignon, dar nu făcură nici o remarcă faţă cfe Amélie. Boussardelii, a căror credinţă era moderată si care - bărbaţii

' ? 5 ?

între cincisprezece şi douăzeci de ani şi femeile între douăzeci şi treizeci - se lepădau unul după altul de credinţa lor ca de un veşmânt bun pentru vârstele tinere ale vieţii, Boussardelii evitau să abordeze subiecte religioase; acesta era unul dintre numeroasele acorduri tacite care domneau în comunitatea lor, un fel

de chestiune mai mult de tinută decât de supunere creştină, de vreme ce binefacerilç for ţineau mai curând de demnitatea mondenă, decât de adevărata milă. Ca să iasă din această rezervă în ce priveşte religia, ar fi trebuit un eveniment extraordinar, care nu s-a produs însă niciodată.

în ziua acelei aniversări, la ora plecării generale, Victorin, care toată seara evitase să se apropie de mătuşa Liline,. se apropie totuşi şi se aplecă asupră-i ca să-şi ofere fruntea. Ea îl
sărută; el se aplecase sprijinindu-se cu amândouă mâinile de braţele fotoliului, dar, odată sărutat, când dădu să se ridice, naşă-sa îl apucă de mânecă.

- Doamne, spuse ea, ce mână butucănoasă ai, bietul meu copil!

Amélie care venise repede lângă bărbatul ei, zise surâzând:

-Fiindcă de douăzeci si cinci de ani mânuieşte armele, mătuşă! Şi încercă să-l tragă pe Victorm.

- ***Ya***, 'ta, ta, replică mătuşa Liline. Şi Amaury mânuieşte armele şi n-are astfel de mâini! Unde esti, Amaury? Ia vino încoace,'copilul meu! Uitaţi-vă, comparaţii

îi ţinea pe cei doi bărbaţi de mână şi-i smucea cu răutate, trăgându-le mâinile din mâneci. Contrastul între mâna rotundă, fină şi albă a lui Amaury şi cea a fratelui său era atât de izbitor, încât doamna Boussardel rămase uluită. Mătuşa Liline începu să rânjească.

- Cum îţi explici asta? Cum ţi-o explici? Sunt fraţi, aşa cum se spune, sau nu sunt?

Amélie întoarse repede capul; se temea ca socrul ei să fi auzit această calomnie atât de prosteşte proferată împotriva ireproşabilei doamne Théodorine. Din fericire, agentul de schimb trecuse în anticameră. Doamna Boussardel se grăbi să-şi ia la revedere şi în seara aceea făcu în aşa fel încât să nu-şi sărute mătuşa.

Spre propria ei surpriză, fraza domnişoarei bătrâne îi rămase în minte. Amélie se gândea adesea la doamna Théodorine. în singurătatea ei morală,

doamna Théodorine şi doamna Patricot rămăseseră martorele si călăuzele sale; ea continua să trăiască"

alături de ele şi adesea, când avea ocazia, se întreba: „Ce-ar fi făcut soacră-mea în locul meu? Ce-ar fi gândit naşa mea?" Cu o doamnă Théodorine, soţie infidelă, ea s-ar fi simţit mai puţin puternică. în sfârşit, obscuritatea cuvintelor auzite exercita asupra ei o atracţie bizară, pe care şi-o explica, şi-o reproşa, îndurând-o. Socotea că bătrâna domnişoară, într-o zi sau alta, nu se va putea abţine să nu redeschidă discuţia în legătură cu acest subiect scabros. Dar mătuşa Liline părea să nu se mai gândească la asta. Doamna Boussardel îi întinse capcane: degeaba. Dorinţa ei de a şti, crescu; deveni idee fixă.

La sfârşitul unei după-amieze, părându-i-se că mătuşă-sa era bine-dispusă o porni pe o pantă pe care nu se angajase

niciodată, a confidentelor de la femeie la femeie. îsi

încovoie » ?

orgoliul, îşi forţă pudoarea, oftă, simulă dezamăgirea unui suflet nefericit, se făcu că se lasă în voia unei dureri, ascunsă vreme îndelungată, şi sfârşi prin a se plânge de Victorin.

Mătuşa Liline rămase surdă. Plecându-şi chipul peste tapiserie, Amélie evocă evenimentele petrecute cu trei ani în urmă.

- Sunt mai puţin neştiutoare decât s-ar crede, zise ea, ştiu ce înseamnă viaţa... constituţia bărbaţilor îşi are exigenţele ei... In sfârşit, nu ofensa conjugală m-a rănit, ci felul în care Victorin m-a obligat s-o îndur. Mi se pare că în locul lui, Amaury, de pildă, şi-ar fi putut şi el, hai să-i zicem pe nume, înşela nevasta, dar ar fi făcut-o cu eleganţă. Nu crezi?

Făcu o duzină de puncte în tăcere. îşi aplecă şi mai mult fruntea sub lampă.

- Nu se poate nega, mătuşă, Victorin şi Amaury nu seamănă deloc, atât fizic cât şi moral... Cum îţi explici dumneata ca doi fraţi, ieşiţi din acelaşi tată şi din aceeaşi mamă să aibă atât de puţine puncte comune?

După o pauză, ridică ochii spre fata bătrână şi o văzu nemişcată, examinând-o. Amélie, care-si dădu seama că nu se prefăcea prea bine, îşi înghiţi saliva şi adăugă:

- O, dar mi-am adus aminte, mătuşă. Chiar dumneata, în seara aniversării dumitale, m-ai făcut să bag de seamă deosebirea dintre mâinile celor doi fraţi... Această diferenţă mi s-a părut demnă de luat în seamă...

- Cum se face, zise încetişor mătuşa Liline, că ai transpirat Astfel, copila mea dragă? Ai fruntea îmfcrobonată de sudoare...

- Să mă dau mai departe de foc, spuse Amélie care-şi trase scaunul, şi chipul ei ieşi de.sub lumina lămpii.

Nu trebuia să-şi mai reînnoiască tentativele. Dar la începutul primăverii, mătuşa Liline avu un al doilea atac: hemiplegia îi lovi de data asta partea dreaptă. Se păru, în zilele care urmară, că bolnava va rămâne condamnată la tăcere; încerca să vorbească, îşi ducea mâna la gât ca şi cum piedica s-ar fi aflat acolo, şi se obosea făcând eforturi zadarnice. Apoi vorbirea îi reveni puţin câte puţin, de la sine, dar cuvintele îi erau penibile, deformate şi prost articulate.

Asiduitatea doamnei Boussardel, care învăţase prima s-o înţeleagă pe bolnavă, nu se schimbă. Totuşi, îngrijirile date mătuşii
Liline comportau de-acum încolo şi îngrijiri fizice: paralitica nu mai era totdeauna stăpână pe persoana ei, si mai avea încă destulă raţiune ca să sufere, ea, cea atât de rafinată, de starea în care se vedea. Dar nepoată-sa nu voia soră de caritate: „Bătrâna ei dădacă şi cu mine suntem de-ajuns - zise ea. Să n-o mai necăjim şi cu această încercare de a fi îngrijită de o persoană străină".

Căpătă o mare influenţă asupra bătrânei neputincioase. îşi întări această autoritate, devenind singura persoană în stare să-i îngăduie unele lucruri, unele hatâruri prin care putea obţine de la acest trup îndobitocit eforturi necesare sănătăţii sale.

- Haide, mătuşă, spunea ea cu un fel de severitate distrată, pe care n-o avusese niciodată faţă de copiii ei,

vrei să mănânci mai încet? Ai să te îneci iarăşi, şi atunci n-am să-ţi mai dau compot...

Sau:

- Dacă vrei să-ţi pun o cataplasmă de Milan ca să-ţi treacă durerea, trebuie mai întâi să faci clisma.

Bolnava gemea, rezista puţin, apoi asculta. Era în mâna nepoatei sale. Abatele Grard, el însusi din ce în ce mai vlăguit, nu mai venea decât din când în când fa penitenta lui.

Săptămânile treceau; mătuşa Liline slăbi, se istovi, totul în ea se micşoră. Printr-un fenomen care deveni aproape o uşurare pentru ai săi, odată cu vitalitatea îi scăzu şi răutatea.

în această stare se putu obţine de la ea nişte simulacre de conversaţie; se exprima cu un debit monoton şi puţin sacadat, ezitând asupra cuvintelor mai puţin uzitate, dar gândirea ei era logică şi memoria părea încă bună. Astfel o rugă pe doamna Boussardel să scoată dintr-o mobilă, pe care i-o arătă, nişte vechi albume cu schiţe.

- Aş vrea să le ră... răsfoiesc, spuse ea.
- Dar asta o să te obosească.
- O să le răs... răsfoim împreună.
- Acest lucru îţi va face plăcere?
- Da, copila mea.

Doamna Boussardel se duse unde-i arătase, găsi un album şi luându-1, veni să se aşeze la loc. Paralitica îsi ridică mâna mai

sănătoasă, dar nepoată-sa strânse albumul la piept. Mătuşa Liline recunoscu învelitoarea din pânză verde, gofrată, şi plină de desene cu ramuri şi flori după gustul din 1830.

-Un minut, mătuşă, un minut. Avem mai întâi de pus la punet o mică .afacere.

- Care... copila mea? întrebă mătuşa Liline, crezând că era timpul să ia vreuna din pilule.

- Nu-ţi aduci aminte de un anumit subiect despre care n-ai vrut niciodată să-mi spui tot ce ştii?

Observă că mătuşă-sa, care nu spunea nimic, o asculta cu atentie; recunoscu în cei doi ochi, dintre care

unul era acum mai închis decât celălalt, sclipirea de luciditate din zilele bune al bolnavei.

- E momentul să te hotărăşti să vorbeşti, mătuşă. Până acum

ne-am înţeles foarte bine, nu-i aşa? Nu te-am îngrijit cât am putut de bine?

- Da, da...

-Ei, bine, dacă vrei ca treaba asta să continue, va trebui, fără ca eu să te rog, să mă scoţi din îndoiala în care m-ai lăsat să mă zbat.

- Ce... vrei să ştii?

- Tot ceea ce ştii despre Victorin.

- Despre Victorin... dar nu ştiu nimic... mai mult decât ştii

tu.

- Oh! Ba stii, mătuşă.

Doamna.éoussardel se aşezase cu albumul pe genunchi în faţa paraliticii şi-i luase mâinile, privind-o drept în ochi, ca şi cum arii vrut s-o hipnotizeze.

- Repetă în faţa mea că nu ştii nimic.

- Nu ştiu nimic, copila mea.

- Poţi să juri? Pe salvarea sufletului dumitale?

-Eu... nu pot să jur... Cre... ere... credinţa mea... Mă tulburi... mi-e rău...

- Mătuşă, rezistenţa dumitale va prelungi discuţia, căci eu nu voi ceda. Am ferma intenţie de a obţine de la dumneata acele precizări care mă interesează direct şi care mi se cuvin.

Urmă o tăcere. Doamna Boussardel lăsă ca vorbele ei să-şi facă drum în mintea năucită a bolnavei. Mătuşa Liline şuşoti în sfarsit, foarte încet:

- Nu trebuie să spun asta... Sunt singura care ştiu... N-am permi... permisiunea...

- Cum? strigă Amélie care înţelesese din acest cuvânt că vreun preot îi interzisese evlavioasei să vorbească. Şi sen- timentul că o persoană străină de familie cunoştea acestă taină pe care ea însăsi nu izbutise s-o pătrundă, o hotărî si mai abitir. Dar dacă-ţi făgăduiesc să păstrez taina? urmă ea. Cine e? Să nu intre nimeni!

Bătrâna bonă, care bătuse încetişor, spuse prin uşă că abatele Grard ruga să fíe primit de domnişoara.

- Nu-i cu putinţă! răspunse doamna Boussardel. Domnişoara nu poate fi văzută astăzi.

- Ba da, ba da, abatele... făcu mătuşa Liline agitându-se.

Doamna Boussardel îi aruncă o privire, apoi se sculă, puse
cu hotărâre albumul pe o măsuţă şi ieşi din cameră, închizând uşa după ea.

- Domnule abate, regret. Bolnava nu primeşte. Nu poate fi văzută.

- Nimic grav, nădăjduiesc?

-Nu, desigur. Dar azi, toată ziua, va primi îngrijiri. Sunt dezolată că v-aţi deranjat...

- Dar nu are nici o importanţă, doamnă, nici o importanţă, zise cu bunătate prefăcută domnul Grard, care nu mai insistă, şi se îndrepă spre ieşire. Salutările mele, doamnă.

- Să nu ne mai deranjezi sub nici un pretext, îi zise doamna Boussardel servitoarei, după ce preotul plecă. Apoi intră din nou în odaie şi răsuci cheia.

Nu ieşi de-acolo decât spre seară.

- Culcaţi-o numaidecât pe domnişoara, îi zise bătrânei T?one, mi se pare obosită.

Bătrâna, prăvălită în fundul patului, cu capul lăsat pe-o parte, cu ochii pe jumătate închişi, bâiguia vorbe fară şir. Nepoata ei, îmbrăcată de plecare, se apropie de ea, îi pipăi pulsul, nu păru neliniştită, şi se aplecă s-o sărute.

- Bună-seara, mătuşă.-

Paralitica nu răspunse decât printr-un geamăt, căruia doamna Boussardel nu-i dădu atenţie. în timp ce-şi punea mănuşile, îi făcu servitoarei recomandările pentru noapte, sprijinindu-se cu şoldul de măsuţa pe care rămăsese albumul.

Seara, la masă,' ea îsi anunţă familia că starea mătusii Liline era staţionară, că nu exista nadejdea unei ameliorări şi că, în aceste condiţii, se impunea angajarea unei surori de caritate. Corul familiei, ca de

obicei, fu de aceeaşi părere. în afară de faptul că decretele Améliei nu se discutau niciodată,
Boussardelii acceptau cu filozofie bolile, ba chiar şi morţile care se produceau în familia lor. Afecţiunea care-i unea era atât de colectivă, atât de puţin semnificativă în ceea ce privea nuanţa şi calitatea, încât pierderea unei rude apropiate devenea tot mai puţin penibilă, prezenţa celorlalte rude oferindu-le imediat compensaţiile necesare. Trebuia să te duci înapoi cu mult, la începuturile secolului şi ale familiei, ca să găseşti la Boussardeli doliurile simţite cu adevărat.

- Chiar mâine dimineaţă, zise Amélie, îl voi ruga pe Cartaud de la Châtre să ne trimită de urgenţă o soră de toată încrederea. Caroline, rămâi acasă mâine după-masă?

- Draga mea, dacă vrei tu, da.

-M-ai obliga dacă ai primi-o tu şi i-ai spune să fie luni dimineaţă în strada Notre-Dame-des-Champs, pentru că poimâine e duminică. O voi pune eu însămi la curent cu tot şi i-o voi prezenta bolnavei. Dar mâine după masă nu voi fi liberă. Am de făcut numeroase vizite, pe care le tot amân de multă vreme.

A doua zi, sculându-se de la masă, porunci să fie dusă la gara Şainte-Lazare.

- întoarce-te acasă, îi spuse ea vizitiului, şi vino să mă aştepţi aici la ora şase.

Luă primul tren spre Versailles, sosi acolo la ora trei, şi făcu un semn cu umbrela trăsurii de piaţă, care staţiona prima în fruntea şirului din faţa gării.

- Vizitiu, la Chesnay. Repede.

-Prin Plaine Saint-Antoine, doamnă, de-a lungul Trianonului?

- Pe drumul cel mai scurt.

Trăsura era o calească deschisă. Datorită timpului frumos era acoperită cu o pânza de dril, ceea ce-i putea aminti doamnei Boussardel de călătoria ei de nuntă în sud.

Intrând în Chesnay, vizitiul se întoarse pe scaunul lui şi întrebă unde voia să coboare doamna.

- Mergi până în piaţa satului.

Acolo opri un ţăran care trecea.

- Hei, omule!

Omul se apropie de trăsură, scoţându-şi pălăria.

- Poţi să-mi arăţi casa unei oarecare Toinon?

- Doamna nu-i stie numele de fată, ori al bărbatului ei?

- Nu-l ştiu nici pe unul, nici pe celălalt, dar ştiu că Toinon asta se înrudeşte cu familia Branchu.

- Alde Branchu au murit toti, i-am cunoscut bine. Din neamul lor n-a mai rămas decât Malfosse. Doamna îi va găsi în susul satului. Ţine-o pe drumul Celle, îi zise el vizitiului, până la fierărie, apoi ia-o la stânga: ferma Malfossilor e pe drumul acela, înainte de a coborî la vale...

La clopoţeii trăsurii, nişte copii ieşiră afară din mica fermă si doamna Boussardel, fară să coboare din trăsură, îi întrebă de Toinon. Copiii o luară la fugă înapoi; apoi se ivi o femeie în vârstă.

- O caut pe o oarecare Toinon, care era nepoata doamnei Branchu, zise Amélie. -

-Eu sunt, Antoinette Branchu, văduva Malfosse, spuse ţăranca. Cu ce-o pot servi pe doamna? „Soacră-mea, îşi zise doamna Boussardel. Dacă mătusa-mea a spus adevărul, o am în faţă pe soacră-mea, doamna Theodorine nu mi-a fost nici un fel de rudă."

- Sunt doamna Boussardel.

Ţăranca îşi schimbă expresia, îşi scoase repede şortul, îl aruncă tâncilor care se întorseseră, si făcu o reverenţa, fera o

femeie de şaizeci şi ceva de ani, cu talia încă rotundă, dar pe faţa căreia vârsta, munca, soarele săpaseră brazde adânci.

- Deci, doamna ar fi...

- Doamna Victorin. Pot să-ţi vorbesc?

Fermiera, fără s-o părăsească din ochi pe această străină, arătă micul corp de clădire din fundul curţii. Doamna Boussardel coborî, îsi sumecă fustele, deschise portiţa; copiii se îndepărtaseră. Intră intr-o sală aproape întunecoasă unde, lângă fereastra cu oblonul pe jumătate închis, somnola într-un fotoliu un bătrân.

- Scoală-te, bunicule! îi strigă ţăranca. Dă fotoliul doamnei!

Musafira refuză cu mâna.

- E surd, doamna mă va scuza. E tata.

Doamna Boussardel îl " privi o clipă; personajul nu se mişcase. Se aşează la capătul unei mese, pe una din cele două bănci care o încadrau şi, cu un gest, o pofti pe Malfosse să se aşeze în faţa ei.

- Dacă doamna îmi îngăduie o întrebare... Domnul Victorin e bine?

-Da, răspunse doamna Boussardel, apoi, imediat, dintr-o răsuflare: E adevărat că e fiul dumitale?

Malfosse îşi acoperi gura cu mâna, apoi rămase astfel, nemişcată, cu ochii căscaţi. Nu răspunse. Doamna Boussardel, cu mânerul umbrelei îi făcu semn să-şi lase în jos mâna care-i ascundea jumătate din faţă: o văzu atunci în întregime şi băgă de seamă asemănarea. Afară, la lumina zilei, nu se ivise' nici o asemănare între acest chip surpat şi chipul bine conservat al lui Victorin; trăsăturile lor comune se descopereau acum, în penumbra acestei săli; aceeaşi frunte pătrată, acelaşi nas puternic, aceeaşi gură mare; brusc, doamna Boussardel îsi revăzu soţul, coborând în fata intrării în formă de semicerc de fa Grangay in iama cu războiul, în costumul acela de ţăran care-i stătea atât de bine.

Femeia Malfosse începu să vorbească, mărturisi, se lamentă, ceru iertare. Dădu la iveală substituirea veche de patruzeci de ani, vorbi despre crupul care-i atacase, la zece săptămâni, pe cei doi fraţi de lapte, şi care-l ucisese în patruzeci şi opt de ore pe cel străin. Părinţii, absenţi din Paris, plecaţi la castelul lor, ea se speriase, nu ştia să scrie, nu ştiuse ce să facă în prima zi; pe urmă zilele au trecut... Reieşea din spusele ei că nu făcuse asta ca să primească neapărat banii de pensiune, nici ca să capete recompensa făgăduită după ce-ar fi isprăvit de alăptat; ci pentru că-şi pierduse capul. N-ar fi acuzat-o că lăsase un prunc străin să moară? Cum să anunţi un asemenea lucru unei mame şi unui tată atât de bogaţi, de instruiţi, de supuşi şi care, aflându-se la Paris, poate că ar fi adus un doctor mare,

capabil să le salveze copilul? în sfârşit, micuţul mort fusese îngropat sub numele de Malfosse, după slujbe şi rugăciuni, în privinţa asta putea fi fără grijă, si, când domnul şi doamna s-au întors, le-a înfăţişat un alt copil. La vârsta aceea..'.

Doamna Boussardel nu mai asculta. Uitând de ac.estă ţărancă înlăcrimată, care credea că i-a sunat ceasul pedepsei şi fără să se întrebe pe ce drumuri de cârtiţă, pe ce căi putuse răzbi mătuşa Liline până la un astfel de secret, doamna Boussardel măsură in gând edificiul cimentat şaptesprezece ani cu răbdare şi sacrificiu, pe care-l construise pe o eroare de persoană.

îşi veni în fire; de cealaltă parte a mesei tocite de atâta întrebuinţare regăsi o femeie, mult mai în vârstă decât ea, în haine şi cu bonetă ţărănească." Privirea pe care şi-o aţinti asupra
Malfossei nu fu înţeleasă de această vinovată care se aruncă în genunchi şi-şi spori rugăminţile.

- Dar nu-i vorba de dumneata! zise doamna Boussardel.

în timp ce străbătea curtea ca să ajungă la trăsură, trei ţărănoi, care şuşoteau lângă gard, îşi dădură cu cotul; ea observă gestul, cumetrele tăcură şi salutară. Doamna Boussardel îşi muşcă buzele. Acel sçcrct, ignorat de întreaga alee Van Dyclt, care punea în primejdie aplombul şi viitorul familiei, se afla deci în mâinile acelor oameni simpli, a acelor analfabeţi, care de patruzeci de ani puteau vorbi seara despre copilul de ţăran devenit prin fraudă, domn...

în vagonul care-o aducea îndărăt, abia când trenul trecu pe podul din Asnières Amélie ieşi din meditaţia ei, şi băgă de seamă că se apropia de Paris. îşi aminti că era ziua marelui dineu de familie, cel care avea loc o dată la patru sâmbete, care necesita o masă suplimentară pentru tineret si care nu se făcea fără oarecare ceremonie. Din pricina musafirilor sub şaisprezece ani,[v] pe care valeţii sau vizitiii veneau să-i ia acasă la nouă şi jumătate, marele dineu de familie începea totdeauna la şapte fix. » Doamna Boussardel îşi scoase ceasul din corsaj şi văzu că întârziase. Petrecuse un ceas în grădina Trianon, unde se

refugiase ieşind din Chesnay, şi unde-şi plimbase uluiala pe aleile cele mai pustii. Din fericire, în aleea Van Dyck, ordinele fuseseră date încă de dimineaţă, masa pregătită, şi casa, sub autoritatea ei mergea cu un pas atât de uniform, încât nu te puteai teme niciodată de vreo complicaţie serioasă. Ea îşi reproşă totuşi slăbiciunea, călătoria de întoarcere i se păru lungă şi crezu că tunelul de la Batignolles nu se mai sfârşeşte.

- Acasă, în trap întins, îi spuse vizitiului, urcându-se în trăsura ei.

Rochia pregătită, întinsă pe pat, şi camerista o aşteptau în odaia ei. Avu vreme să se pieptăne din nou şi chiar să-şi şteargă faţa şi umerii cu buretele înmuiat în apă călduţă; în sâmbetele acestea mari, apărea decoltată. Când, în sfârşit, se văzu aşezată la locul ei, în faţa socrului, înconjurată de neamuri, în mijlocul clinchetelor de cristaluri şi argintărie, al foşnetului lenjeriei de masă din damasc fin si al florilor, sub luxoasa strălucire a

lumânărilor - căci nu se mânca niciodată pe lumină de zi, sâmbăta, chiar la această oră şi în acest anotimp - Amélie simţi un soi de năuceală, dar undeva, înăuntrul ei, şi care nu se ivi pe chip. I se păru, întocmai ca într-un vis, că se regăsea printr-un miracol în sufrageria ei, după o călătorie extravagantă. în privirea pe care-o aruncă în jurul mesei, observă că mătuşă-sa Louis avea în faţă, ca şi ceilalţi oaspeţi, o supă de raci. Or, doamna Louis, bolnavă de enterită cronică, se afla atunci în criză şi Amélie, poruncise de dimineaţă să i se pregătească o supă de pasăre. O privire severă fu aruncată *maître-d'hôtel-uhxi,* deprins cu o astfel de telegrafie: servitorul înţelese, dădu un ordin... Sub ochii notăresei, care îşi scoase mănuşile fără să lase să se întrevadă nimic, supa de raci fii înlocuită cu supa de pasăre, palidă în vasul ei de argint. Acest incident o instală deplin pe doamna Boussardel în rolul ei. Unchiul Louis, pe care-l avea în faţă, se aplecă spre ea.

- Deci, dragă Amélie, rămâne în program seara pentru sărbătorirea împărtăşaniei copiilor?

- Cred că da, unchiule.

- Presupun că fratele meu vrea lux mare? urmă notarul cu respectul pe care-l avea întotdeauna pentru geamănul său ajuns unul dintre oamenii cei mai de vază din Paris.

- Va fi lux mare, răspunse Amélie, organizatoarea, care nu mai era la începuturile sale. Apropo, Florence e de acord ca prima împărtăşanie a celui mai mic fiu al ei să fie sărbătorită aici, odată cu cea a lui Théodore al meu. Sper c-o voi avea şi pe nepoata dumitale, îi vom sărbători deci pe toţi trei deodată.

Se aplecă în stânga, spre verişoara ei, Jarnaux, care se afla cu patru tacâmuri mai încolo, şi-o anunţă că voia să vorbească cu ea, după-masă, despre împărtăşania copiilor.

Se îndreptă, căci i se prezentase platoul cu file de şalău, se servi, începu să mănânce şi, brusc, rămase încremenită, cu tacâmul în aer; un moment, uitase de Chesnay, de Malfosse, descoperirea... Ca să nu atragă atenţia îşi înfipse furculiţa într-o bucată de şalău, dar pofta de mâncare îi pierise, mesteca distrată. „Reuniunea copiilor - se gândi ea - marea recepţie de lunea viitoare... Până atunci..."

Din acel moment nu mai fu atentă la ceea ce se spunea în jurul ei. Arunca în schimbul reciproc al discuţiei cuvinte care ' făceau să se creadă că e prezentă, dar mintea ei era departe. îşi privea cât putea de des bărbatul; îl descoperise, undeva, în dreapta ei, tocmai la capătul celălalt al mesei. îi .scrută chipul şi nu văzu pe el ceea ce căuta. După-amiază îl regăsise pe Victorin în trăsăturile acelei Malfosse, în seara asta n-o mai regăsea pe Malfosse în trăsăturile lui Victorin. Ce asemănare putea să existe între acest bărbat frumos, de patruzeci de ani, pieptănat *à la Capoul* şi ţăranca aceea? Voi s-o evoce pe Malfosse, în acel decor unde dominau albul, aurul, argintul, şi nu izbuti. Oare visase? Şi-o închipuise doar pe femeia aceea, sala scundă, cele trei cumetre, drumul la Chesnay? O uşoară usturime la braţul drept, picioarele umflate, care-o dureau în pantofii mici de seară, dovedeau realitatea după-amiezii; la înapoierea din

Chesnay, în trăsură, soarele îi arsese puţin braţul prin mânecă, şi în grădina Trianon se plimbase multă vreme.

O durere îi apăsă tâmplele. „Numai să nu mă apuce migrena", îşi zise. Strânseră farfuriile după peşte; apăru friptura de miel. Amélie se uită din nou la Victorin. Vorbea. Asistase, în cursul săptămânii, la conferinţa pe care domnul Lesseps o ţinuse la Societatea Ştiinţelor Franceze, despre recenta sa călătorie în America Centrală şi unchiul Louis, nepoţii şi ginerii agentului de schimb, toţi foarte curioşi în ce priveşte canalul Panama, ale cărui începuturi dificile preocupau atunci opinia publică, îi puneau lui Victorin întrebări, îi cereau părerea. Trecuse timpul când trebuia să-l asculţi pe bărbatul Améliei cu o bunăvoinţă complezentă şi să presupui că are unele păreri de care nu era în stare. „Nu se va schimba niciodată", spusese odinioară domnul Peuch. Eroare: Victorin, apropiindu-se de patruzeci de ani, sfârsise prin a „se schimba". Cel puţin din punct de vedere spiritual, tă în obiceiurile lui rămăsese un dezmăţat, era un fapt sigur. Dar Amélie voia să fie dreaptă; îşi datora acest lucru; găseai oare mai multă virtute la Amaury? Cât despre agentul de schimb, până nu de mult... în sfârşit, ştia bine că la Boussardeli soţii îşi păstrau întotdeauna obiceiurile lor de flăcăi.

Făcu un efort ca să-l audă pe Victorin, ca să priceapă ceea ce spunea. Vocea lui sonoră şi puternică răsuna dur în craniul Améliei. „De data asta, e sigur durere de cap", îşi spuse ea hotărâtă să lupte, să nu lase să-i sporească migrena; îşi chemă camerista şi-i ceru, la ureche, creionul împotriva migrenei.

- Mai ales nu comparaţi Suezul cu Panama, zicea Victorin în acel moment. Pentru început, nici o legătură, dar absolut nici' una între cele două terenuri!

Amélie rămase ca fascinantă de acel chip pe care-l ştia străin de familie si care tocmai rostise cuvântul-cheie al Boussarde-

5

Iilor. „Dar li se aseamănă! îşi zise ea dintr-o dată. Iată cât de mult seamănă cu ei acum." Agentul de schmb,

văzându-şi nora atât de uluită, înţelese că admira competenţa lui Victoria. Amélie se simţi observată: privirea i se încrucişă cu cea a socrului ei, al cărui surâs fericit o răscoli.

îl rugă pe vecinul ei de masă să-i umple un pahar mare cu apă. „îmi creşte febra. Am să trec imediat în grădina de iarnă, în timp ce bărbaţii se vor duce să fumeze; voi rămâne acolo un sfert de oră şi asta mă va remonta." Se servi raţă în sânge. Doamna Boussardel, printr-o nouă reîntoarcere la atribuţiile ei, aminti, printr-o privire *maître-d 'hâtel-ulu* i că nu trebuia să servească din acest platou şi la masa cea mică: acolo fuseseră proiectati pui. în sâmbetele cele mari, masa tinerilor se aşeza în sala de biliard şi nişă, şi aproape întotdeauna cea care prezida masa era bunica Mignon, idolul generaţiei mici. Prin uşa cu cele două canaturi deschise, exclamaţiile si râsetele veneau în valuri

5 î

sonore: mamă de familie, Amélie ciuli urechea, plăcându-i să distingă vocea lui Théodore al ei, glasurile lui Ferdinand şi al Emmei, ba chiar şi pe cel al micei sale Louise, care creştea acum la fel de bine ca şi ceilalţi. Căci toţi copiii pe care-i avusese de la Victorin se bucurau de o sănătate strălucită.

Acest gând o aruncă din nou în obsesia ei: „Nu sunt nişte Boussardeli. Dar ce sunt? Ce vor fi? La urma urmei, copiii sunt ai mei! Asta, cel puţin, nu se va putea contesta! Voi obţine cu uşurinţă anularea acestei căsătorii şi păstrarea tuturor copiilor şi sunt, prip draga mea naşă, destul de bogată ca să-mi ajungă şi să le ajungă... Dar ce soartă pentru ei!"

- Ce ai, Amélie? o întrebă agentul de schimb. Eşti schimbată la fată. Ti-e rău?

9j

- O migrenă fără importanţă, scuză-mă... Se sili să surâdă şi adăugă:... Tată!

Trebuia să se ducă a doua zi în strada Notre-Dame-des-Champs ca s-o pregătească pe mătuşa Liline în vederea instalării surorii de caritate. Această femeie îi făcuse Carolinei o impresie din cele mai bune. Doamna Boussardel putu deci să-i facă un portret măgulitor

paraliticii, dar mătuşa Liline, care n-o mai văzuse pe nepoată-sa din după-amiaza acelor confidenţe silite şi care nu-i răspunsese la salut când Amélie intrase, îşi păstră atitudinea ei apatică şi Suferindă.

- Altceva, mătuşă, reluă Amélie. Ceea ce mi-ai încredinţai alaltăieri, ştii bine, despre originea lui Victorin... Ei, mătuşă! Nimic nu arăta că bătrâna domnişoară o auzea, dar Amélie ghici că e atentă, sub pleoapele pe jumătate închise.

- Aş vrea să te asigur încă o dată că nu te voi trăda. Nu voi spune nimănui că dumneata mi-ai dezvăluit adevărul.

Mătuşa Liline nu se mişcă.

- Mătuşă, mă auzi, nu-i asa?

Pierzându-si răbdarea, doamna Boussardel se ridică.

- Ştiu că m-ai auzit... Te rog să mă scuzi, dar trebuie să plec. Mătuşa Liline deschise ochii, o privi pe nepoata ei şi spuse slab:

- Copila mea...

- Da, mătuşă.

- Vreau... jeleu de coa... de... coacăze.

- Cum? dar ai mâncat două linguri mari când ţi-ai luat gustarea, cu biscuiţi sfărâmaţi şi cu lapte.

- Mai... mai vreau...

- Nu, nu. Nu e bun pentru dumneata. îţi deranjează stomacul.

O sclipire trecu prin privirea inegală, palidă şi rece a paraliticei care repetă: „Vreau!", şi începu brusc să râdă şi să plângă în acelaşi timp, ceea ce i se întâmpla adesea de când avusese cel de-al doilea atac.

-Bine, ţi se va da, încuviinţă doamna Boussardel după o scurtă tăcere.

în anticameră, dădu poruncă bătrânei dădace să evite, în ziua aceea, s-o contrarieze pe domnişoara.

Urmă matineul copiilor consacrat celor trei împărtăşanii. Amélie văzu adunându-se în juru-i acea

familie de care-o legase o soartă mincinoasă. Văzu adunându-se, aranjându-se sub ochii ei, acea osatură complicată în care fiecare piesă era legată de altele, îşi avea rolul ei, concura la soliditatea ansamblului.

Apoi trebui să dea porunci pentru serbarea dorită de agentul de schimb. Toate acele răspunderi justificau de ce doamna Boussardel o neglijase pe mătuşa Liline; şi apoi, nu exista acum în strada Notre-Dame-des-Champs o infirmieră perfectă?

într-o după-amiază, Amélie se instală în grădina de iarnă, ca să-şi bifeze invitaţii din cartea ei mare de adrese. îi plăcea să stea acolo, măcar că nici cameliilor, nici cactuşilor nu le pria deloc. Dintr-o dată cineva veni s-o anunţe că doamna Mignon, pe care n-o aştepta, se afla în salon. Bătrâna doamnă, care părea foarte agitată, se ridică de pe scaun.

- Să mergem în budoarul dumitale, Amélie. N-aş putea să-ţi vorbesc despre ceea ce mă aduce aici, în această cameră, la dispoziţia oricui... Să ne închidem, zise ea când intrară în salonul instrumentelor muzicale.

Căzu pe un scaun. Amélie rămase în picioare, pe marginea unui scaun, cu trupul în alertă, cu bustul drept, cu sprâncenele apropiate din pricina atenţiei.

- Vin de la soră-mea, zise doamna Mignon, ridicându-şi braţele spre cer. Mi-a vorbit!

- Despre ce, mătuşă?

- Hei, ştii prea bine. Pentru că dumitale ţi-a spus prima... Şi ai putut păstra aceste lucruri, pentru dumneata, biata mea fetiţă! Oh, eu n-am tăria dumitale de caracter. Această descoperire mi-a tăiat mâinile şi picioarele, dar am alergat încoace...

- La urma urmei, mătuşă, despre ce-i vorba?

- Despre Victorin, de ce mă forţezi să spun? Despre Victorin, care nu-i nepotul meu! Ah! Doar o ştii la fel de bine ca şi mine!

Amélie se ridicase; se îndreptă spre fereastră, unde rămase în picioare, cu spatele la mătuşa ei. Seara şi liniştea se răspândeau în parcul Monceaux, aleile se goleau de lume, doicele şi dădacele îşi adunau copiii. Mama se gândi la cei trei mai mici care urmau să se întoarcă în curând din Bois de Boulogne.

Se întoarse cu faţa.

- Nădăjduiesc, mătuşă, că n-ai dat crezare acestei poveşti, pe care, într-adevăr, am auzit-o şi eu? Biata bolnavă aiurează. De câtăva vreme gândurile ei sunt cam încurcate.

- Dar, Amélie, sora mea mi-a făcut unele precizări tulburătoare, aproape nişte dovezi!

- Ţi-a vorbit despre un semn, despre o aluniţă care lipseşte? Să nu ne agăţăm de indicii atât de şubrede...

-Nu! Nu! Mi-a spus cum şi de ce s-a făcut subtituirea, locul, data...

- Mătuşă dragă, zise doamna Boussardel, pe un ton ferm, şi eu în primul moment am fost tulburată de această descoperire. .. M-am dus la Chesnay, luna trecută. Am făcut acolo o anchetă.

Am regăsit ferma unde şi-a petrecut copilul lunile, la doică. Am interogat martori...

-Si?

- Si, mătuşă...

Amélie îşi coborî pleoapele, le ţinu un moment lăsate, apoi făcu ochii mari.

- .. .Nu există nici un dram de adevăr în toată povestea asta.

- Ce-mi tot spui acolo? strigă bătrâna doamnă, prăvă- lindu-se, cu braţele în lături, în berjera ei. Chipul i se destinse cu o repeziciune în care .o recunoşteai pe Julie cea de odinioară. Vai, ce uşurare! Ce dramă ar fi fost! Chiar înăbuşind scandalul,

ce consecinţe! Pentru dumneata, sigur, micuţa mea, dar si pentru noi, pentru familie! Pentru Ferdinand, atât de legat de fiul lui mai mare! Treaba asta îl ucidea, îţi dai seama?

Prea năucită de^ emoţie ca s-o mai observe pe nepoată-sa, ea se lăsă pradă bucuriei, desfăşurându-şi blana de pe umeri si

scoţând mai multe oftaturi.

- Ah! Prin ce clipe am trecut. Da, Amélie, povestea asta mi se pare prea cumplită. Sora mea părea să fi fost

în toate minţile. O ştiam în stare de răutăţi, dar de aici până la asemenea scorneli...

Puţin mai calmă, rămase totuşi preocupată.

- Cunoşti mai bine ca oricare ciudăţeniile sufletului ei, spuse Amélie.

- Dar, dar n-o vedeam efectiv capabilă de răutate.

Doamna Boussardel îsi ridică mâinile, cu un aer îndoielnic.

- Da, zise doamna Mignon, ai dreptate, trebuie să ne plecăm în faţa faptelor. Din moment ce te-ai pretat la o anchetă şi te-ai dus într-adevăr la Chesnay...

în sunetul vocii ei se simţea încă o undă de neîncredere.

^ 3

- Iţi dau cuvântul meu! zise brusc Amélie. M-ani dus la Chesnay! Am văzut oamenii!

- ...Si te-ai convins că Victorin...

- Este un Boussardel.

- Domnul să aibă milă de biata mea soră! Amélie, vrei să suni? Spune să-mi aducă un pahar de vin de Frontignan, asta o să mă învioreze. Dumneata, dumneata eşti o femeie de fier, dar eu sunt încă răscolită.

Un sfert de oră mai târziu, doamna Mignon abia urcată în trăsură, doamna Boussardel porunci să se înhame caii şi porni glonţ la Cartaud de la Châtre.

- Dă-i imediat doctorului cartea mea de vizită, porunci ea unui servitor şi spune-i că e foarte urgent.

Medicul o primi între două vizite; ea rămase multă vreme în cabinet.

în aceeaşi seară, scurtându-si seria consultaţiilor, faimosul

doctor trecu prin strada Notre-Dame-des-Champs, o examină rapid pe bolnavă, iar de acolo ceru să fie condus în aleea Van Dyck unde se invită la masă. Amélie avu vreme să contramandeze, din proprie iniţiativă, doi flăcăi bătrâni, prieteni ai casei, care erau poftiţi în seara aceea. Sculându-se de la masă, Cartaud îl rugă pe agentul de schimb să-i ofere o ţigară în fumoarul de la etajul întâi. După cinci minute, doamna

Boussardel, care rămăsese la parter, fu chemată de socrul ei. La scurt timp după asta, două trăsuri ieşeau din palat şi se duceau să-i caute pe Boussardel-notarul şi pe doamna Mignon. Primul, care-şi petrecea seara acasă, apăru imediat, cealaltă fu găsită la teatru, de unde veni în rochie de seară. în faţa celor patru personaje adunate, Cartaud de la Châtre declară că se impunea de urgenţă o hotărâre cu privire la paralitică. Starea ei mintală se înrăutăţise. Nu numai că o lua razna, cum putuseră constata si doamnele şi chiar el însusi cu un ceas mai înainte, dar se îndrepta spre o demenţă senilă caracteristică şi, continuând o existenţă quasi-normală, biata iresponsabilă risca să comită acte grave, să se arunce pe fereastră sau să dea foc la casă. Propunea s-o închidă, cel puţin provizoriu, dar fără să mai aştepte.

Agentul de schimb, care încă nu avusese vreme să se obişnuiască cu ideea, şi notarul, năucit de bruscheţea unei astfel de veşti, erau totuşi impresionaţi de autoritatea marelui maestru, şi de faptul că, mai întâi Amélie cea înţeleaptă, apoi după un moment, acea cumsecade doamnă Mignon se declarară de partea lui. în mai puţin de douăzeci si patru de ore, odată formalităţile îndeplinite graţie atestărilor lui Cartaud de la Châtre, cfoamna Boussardel o transportă pe decana familiei la institutul doctorului Hubertus, un fel de casă de nebuni cu ferestrele zăbrelite, de unde răzbătea din când în când câte un ţipăt, în mijlocul unui parc înconjurat de ziduri înalte, la Créteil.

în săptămâna care urmă după această deplasare, Cartaud de la Châtre, în devotamentul ftîi faţă de Boussardeli, se duse la Créteil. La întoarcere, se declară satisfăcut - institutul era bine întreţinut; doctorul Hubertus, specialist foarte experimentat şi de o siguranţă de care putea răspunde, era de acord cu el în privinţa stării domnişoarei Boussardel şi al modului de a-i limita inconvenienţele. Vizitele erau interzise până la noi ordine.

Rudele mătuşii Liline, a căror grabă si deferenţă nu se dezminţiseră în ce-o privea, în decursul aniior, acceptară acest consemn fără să ceară explicaţii; şi

apoi, drumul la Créteil era peste mână. în mediile pe care le frecventau Boussardelii, nimeni nu se sinchisi de dispariţia bătrânei domnişoare; dealtfel, ea se retrăsese încă de la primul atac; şi apoi fusese întotdeauna atât de puţin căutată, încât explicaţiile furnizate nu-i puse în încurcătură pe cei apropiaţi.

Se aşteptaseră la oarecare agitaţie din partea domnului Grard şi a domnului Minotte. Dar nu mai auziră vorbindu-se despre aceşti oameni, ca şi cum bolnava nu i-ar fi primit niciodată în societatea ei.

Singura legătură care persista între mătuşa Liline şi lumea dinafară era doamna Boussardel. La vizitele ei, cei doi medici nu se opuneau; solicitase, în ce**-o** privea, această excepţie. Luase obiceiul să se ducă cu regularitate la Créteil. îi aducea celei închise acolo un coş cu dulciuri, prăjituri, dar familia o vedea adesea întorcându-se, seara, cu ochii roşii şi ruptă de oboseală, în ciuda firii sale, şi era adesea obligată să-i mărturisească socrului ei că mătuşa Liline n-o primea întotdeauna cu blândeţe.

-Nu te mai duce s-o vezi, dragă Amélie, fiindcă nu e în stare să aprecieze efortul dumitale, îi spunea Boussardel- bătrânul. Suntem cu toţii martori că ai făcut pentru ea mai mult decât trebuia. Nu vreau să-ţi văd viaţa tulburată într-o asemenea măsură!

- Lasă, tată, răspundea ea, ridicându-şi capul. Măcar atâta pot să fac şi eu!-

CAPITOLUL XXVII

La opt zile după marea recepţie, care fu o reuşită deplină, doamna Boussardel cu cei cinci copii ai săi, camerista, *Fräulein* şi dădacele îşi transportă penaţii la Grançay. Pentru prima oară de când sosea acolo, nu se mai ţinu de inspecţii, de întrebări adresate personalului, de verificarea conturilor, cu care-şi începea de obicei şederea în acel loc. îsi petrecea zilele întinsă pe canapeaua din salon, sau lucrând fară tragere de inimă la vreo cusătură pe care-o punea adesea deoparte, mulţumindu-se să ridice din când în când capul, ca să-şi observe copiii ce se jucau pe peluza cea mare. Era încă singură la Grançay; nici una dintre cumnatele ei nu avea să vină înainte de cincisprezece zile, iar bărbaţii declaraseră că vor rămâne la Paris ca să asiste la prima sărbătorire a zilei de 14 iulie, declarată sărbătoare naţională. *

In sfârşit îl văzu sosind pe Victorin, surâzător, care începu să-i acorde atenţii foarte semnificative. Amélie se aştepta la asta. în aleea Van Dyck, o lăsa în pace ierni întregi, dar la tară, rupt de obiceiurile lui pariziene, nu se putea abţine mai muft de opt zile.

într-o seară, îi oferi braţul ca să treacă din salon în sufragerie, îşi reînnoi această galanterie ca să treacă îndărăt în salon, o sublinie şi mai mult, întinzându-i cu mâna lui ceaşca cu ceai de muşeţel de la ora zece; printr-un cod simplist şi deşănţat, aidoma spiritului său, dar de multă vreme în vigoare, asta însemna că după vreun ceas nu trebuia să găsească, la uşa conjugală, zăvorul pus.

Urcându-se în odaia ei, doamna Boussardel verifică dacă usa dintre cele două cabinete de toaletă era încuiată si, ca măsură suplimentară de precauţie, nu se dezbrăcă. Trecuseră mai bine de şase luni de când

bărbatul ei nu se mai apropiase de ea. Nu după mult, îl auzi, din camera ei, bătând alături; se întoarse în cabinet.

- Ce vrei dumneata, Victorin? întrebă ea prin uşă.

Altfel decât majoritatea soţiilor, ea continua să-şi tutuiască soţul în public, dar, când era numai cu el, îi spunea „dumneata".

- Cum ce vreau? Vreau să-mi deschizi.

- Scuză-mă, dar doresc să rămân singură.

-Nu te simţi bine? întrebă el cuprins subit de o proastă dispoziţie.

- Ba da.

- Atunci? Haide, Amélie, deschide! Nu putem să vorbim cu uşa asta între noi!

Ea deschise, dar rămase în dosul uşii întredeschise, cu mâna pe clanţă. Avea în faţă un bărbat frumos, în haină de casă, cu cămaşa deschisă la piept, care lăsa să i se vadă părul blond ce-i creştea până aproape de baza gâtului.

- Ce înseamnă asta? întrebă el. Nu te-ai dezbrăcat?

-Nu.

Făcu o mişcare ca să intre în odaie, ea nu se clinti şi primi în plin obraz un dampf de vin de Bully, din care pricepu că tocmai se aghezmuise. îl privi încă o clipă.

- Victorin, nu-ţi voi mai deschide uşa odăii mele.

- Cum, ce? Şi mă rog, din care pricină?

- Pentru că nu mai vreau să am copii.

înainte ca el să aibă vreme să-i răspundă, să încerce s-o liniştească prin argumentul pe care-l ştia de mult, ea îi închise uşa în nas; trase zăvorul, trecu în camera ei şi se încuie. A doua zi, când se trezi, îşi aminti că adormise de îndată ce pusese capul pe pernă, fără să se mai chinuie, cum i se întâmpla adesea.

Victorin, prea rafinat ca să se mai abată de la aparenta sa corectitudine în ce-o privea pe nevastă-sa, mai ales în prezenţa tatălui său, îşi roase frâul, aşteptă câteva zile şi, sub un pretext oarecare, plecă la Paris.

Ideea acestui divorţ intim pe care ea îl voise si-l rostise, si pe care ştia ca va avea puterea sa-l menţină, 11 redase doamnei Boussardel aplombul. îşi reluă activităţile, destule pentru ca socrul ei, de a cărui

perspicacitate se temea, să n-aibă nici o bănuială în privinţa celor petrecute în sufletul ei în ultimele sase luni. Adesea, aşezată în salon alături de bătrân, sau pfim- bându-se la braţ cu el, se mira că ea şi el puteau fi atât de aproape, şi totuşi atât de străini. încercări prin care trecuseră amândoi, taine pe care şi le împărtăşiseră şi aproape douăzeci de ani de trai în comun îi legaseră unul de altul, totuşi ea putea, fără să se întâmple nimic, să aibă o groază de gânduri, dintre care cel mai neînsemnat ar fi umplut de uluire sufletul acestui om...

Dar ziua în care Amélie se felicită că nu-i spusese nimic acestui bătrân despre Victorin nu întârzie să vină; în timpul unei vânători, el răci, se simţi rău, boli toată iarna şi muri în primele zile ale primăverii; când îi închise ochii, Amélie se gândi că socru-său părăsise această lume plin de iluzii. Marele agent de schimb, atât de stăpân pe el însuşi, pe cariera şi pe averea sa, şi care se crezuse atât de sigur de descendenţa sa, murise fără să stie ce vierme o rodea. Sacrificiul Améliei era măreţ, dar cu preţul câtor necazuri! Liniştită de-acum încolo, doamna Boussardel se socotea aproape fericită că-l pierduse pe acest socru pe care totuşi îl iubise.

Aranjând hârtiile celui mort, oficiu pios pe care nimeni nu se gândise să i-l dispute, ea descoperi un album despre care nu-i vorbise nimeni din familie, un caiet cu coperţi de catifea albastră, legat şi ferecat după moda de odinioară. îl răsfoi, îl citi, reciti anumite pagini şi rămase contemplând multă vreme fila pe care, cu un scris îngălbenit şi învechit, destul de dificil de descifrat, plin de .s-uri alungite şi de majuscule cu înfloriturі, cineva scrisese aceste rânduri: *Se cheltuieşte în case mai multă bunăvoinţă, spirit de sacrificiu şi curaj, în interesul familiei, decât în ţară, în slujba naţiunii...* Doamna Boussardel închise acest album în secreterul ei, şi când se află singură cu unchiul Louis îl întrebă al cui e.

- Ăsta era almanahul, jurnalul de familie ţinut de tata, zise bătrânul notar care, odată prăpădit fratele geamăn, îmbătrânise cu zece ani. Bietul Ferdinand, îl luase de la el şi-l ţinea la rându-i...

- Ah! Presupun că-l vrei dumneata, unchiule?

- Da, da, zise bătrânul, apoi îşi înălţă capul. De ce? Aveai altă idee?

- Nu, unchiule. Dumitale trebuie să-ţi revină acest album.

El o observă pe nepoată-sa.

- Amélie, presupun că ţi-ar plăcea să-l ţii dumneata.

Ea nu răspunse.

- Nimeni nu-i mai demn de asta ca dumneata. Ia-1.

Astfel, cartea de aur a familiei, cu maximele şi cu paginile ei lipsă, trecu din mâinile bărbaţilor în mâinile unei femei.

După moartea bătrânului, Victorin aşteptă aproape şase luni până să înceapă să-şi dea arama pe faţă. Ca toţi Boussardelii, era un om al obişnuinţei; asa că se apucă să-şi facă de cap la fel ca şi în trecut. 6ar curând începu să nu-şi mai caute cu atâta grijă pretextele, care erau din ce în ce mai lipsite de verosimilitate; le repeta fără ruşine, se grăbea să plece de acasă, sau lipsea de la masă fără să mai anunţe si fără să se mai scuze; în sfarsit, lăsă să se vadă cât de mult îl ţinuse în frâu prezenţa tatăfui său, şi că semidestrăbălarea în care trăise până atunci nu fusese pentru el decât un soi de aşteptare.

Doamna Boussardel, deşi nu mai privea aceste lucruri cu ochii de odinioară, se alarmă totuşi, se temu că aceste excese puteau fi primejdioase, nu pentru bărbatul ei, ci pentru familie şi pentru biroul de schimb. Hotărî să intervină, dar tocmai când era pe cale s-o facă, se declanşă, la începutul anului 1882, crahul financiar al Uniunii Generale, care zgudui Bursa din temelii şi puse capăt freneziei speculaţiilor. Acest prăpăd nu se mai asemăna cu falimentele sporadice, cu scandalurile limitate care se produseseră în cursul secolului. Ca să nu imite Lyonul, unde din o sută de agenţi de schimb cincizeci dăduseră faliment, Societatea agenţilor de schimb aplică, la Paris, principiul solidarităţii, şi emise un împrumut de optzeci de milioane garantat prin valoarea a şaizeci de birouri de schimb. Doamna Boussardel simţi că nu era momentul să dezlănţuie o criză domestică în aleea Van

Dyck, în vreme ce scuarul Louvois trecea printr-o astfel de furtună.

Se retrase şi aşteptă. în anul următor, se produseră mai multe incidente, care nu-i mai îngăduiră să închidă ochii. Sub pretextul că aveau de adus o pereche de mănuşi, sau de înmânat un mesaj, nişte individe cutezară să se ţină scai de petrecăreţ, până acasă. într-o zi, doamna Boussardel, aflată în camera de îenjerie - care dădea în curte şi unde împreună, cu cameristele făceau o revizie generală a feţelor de masă - zări la grilaj o persoană a cărei ţinută arăta limpede cu ce se ocupă şi pe care portarul nu izbutea s-o alunge de-acolo. Amélie coborî pe peron, îi porunci femeii să se apropie, izbuti s-o intimideze şi s-o facă să plece.

Nu se mai prezentă o alta, dar fusese totuşi un avertisment. La biroul de schimb se afla un funcţionar, flăcău bătrân, cărunt si cinstit, care lucra acolo de pe vremea când acest birou se afla in strada Sainte-Croix si căruia, având în vedere devotamentul lui, i se treceau cu vederea vorbele rostite mai pe şleau. Cu toată sila pe care o simţea pentru acest soi de manevre, doamna Boussardel, pretextând o clasare a hârtiilor confidenţiale, îl chemă în aleea Van Dyck, îl făcu să vorbească şi află de la el că nişte personaje masculine şi feminine cu o înfăţişare foarte supărătoare veneau adesea în scuarul Louvois, urmărindu-l acolo pe domnuf Victorin. Bătrânul funcţionar, care simţea că doamna nu-l va trăda, îi arătă chiar o carte de vizită, murdară, pe care noul stăpân al biroului de schimb, cu un creion ce se poticnea, scrisese cu câteva zile mai înainte: „Să i se dea aducătorului un ludovic".

Ea îsi închipui scena, îl văzu pe soţul ei într-o casă rău famată, înconjurat de desfrânaţi, ale căror chipuri şi costume nu prea şi le putea imagina, căci nu citea romane naturaliste; era târziu, noaptea plăcerilor josnice înainta, petrecăreţul, pe trei sferturi beat, avea punga goală, şi ca să-şi plătească ultima băutură sau ultima fată mâzgălise un cuvânt pe cartea de vizită, sprijinindu-se pe o masă udă de vin.

Doamna Boussardel alese o duminică dimineaţă ca să-l găsească pe soţul ei în cabinetul de lucru de la

primul etaj; Victorin, în calitatea lui de fiu mai mare, ocupase, firește, apartamentul tatălui său; Amaury şi soţia sa, coborâţi de la catul al doilea la primul, se instalaseră în restul etajului. Doamna Boussardel îşi pregătise discursul, sacrificându-si dinainte amorul-propriu şi demnitatea în favoarea rezultatului, gata să uzeze de ocolişuri, să menajeze, să flateze, să discute, ca şi cum l-ar mai fi stimat încă pe cel de care-şi legase viaţa. începu prin a-l invoca pe Théodore, căci fibra paternă era la soţul ei resortul pe care conta cel mai mult; Victorin Boussardel era mândru de fiul său mai mare, care îi semăna, care continua tradiţia Boussardelilor înalţi şi bine făcuţi, apţi pentru exerciţiile fizice. Mama aminti că Théodore mergea pe cincisprezece ani: nu era cazul să se gândească la exemplele ce-i trebuiau date şi să încerce să-i inspire, faţă de tatăl lui, admiraţie,' respect, în aşa fel încât să simtă dorinţa să-l imite? Metodele educaţiei moderne nu făceau decât să favorizeze precocitatea tinerilor: să-şi amintească numai tatăl lui Théodore în ce austeritate îsi petrecea odinioară anii de formare un tânăr. Credea că principiile pe care le socotiseră bune să i se aplice lui erau prea aspre pentru Théodore? zise ea, contând pe această abilitate şi simţind din instinct cât de rari mai sunt taţii care vor în mod sincer să cruţe fiilor lor constrângerile de care suferiseră ei.

Amélie se opri pentru că soţul ei, în picioare, în faţa fotoliului în care era aşezată, o privea cu un surâs bun, cu braţele deschise, într-o poză de pocăinţă.

- Dragă Amélie, ai de zece, de o sută de ori dreptate. Eşti o femeie de înţeles, asa că... ba da, ba da, oh! ba da... asa că

pot să-ţi declar fără nici o reticenţă: ai dreptate. E timpul, într-adevăr, să mă cuminţesc • si am să mă cuminţesc...

Întoarce-te liniştită la tine, reluă el, văzând-o uluită şi cu gura căscată, am priceput tot ce mi-ai spus şi chiar ceea ce nu mi-ai spus. Ai găsit, ca întotdeauna, accentele care să mă convingă. Să mă judeci de-acum încolo după noua mea purtare.

îi luă mâinile ca s-o ajute să se ridice din fotoliu şi o conduse până la uşă. Acolo vru s-o sărute, ea, fără să vrea, se trase îndărăt; el se înclină uşor, schiţă un semisurâs care voia să

spună: „Nu mai insist!", şi-i sărută mâna.

Seara îl aşteptară la masă. Cum, după un sfert de oră, el nu apăru, stăpâna casei sună să se servească masa şi Amaury, cu de la sine putere, se aşeză în faţa ei. Ducându-se la culcare, lăsă întredeschisă uşa spre galeria de la primul etaj; către ora trei dimineaţa, îşi auzi soţul reîntorcându-se, călcând cu pas greoi, semnificativ, şi la fel se petrecură lucrurile şi în următoarele două nopţi.

îsi recunoscu neputinţa cu un fatalism care-i arătă că în străfundurile sufletului ei nu nădăjduise niciodată în mod serios să-l convingă şi să-i schimbe firea. Acest om era o masă, un bloc, de care ea s-ar fi zdrobit. Trebuia să se resemneze, să pledeze pentru un Victorin păcătos, să nu se mai gândească decât cum să-i limiteze relele. Făcu un pact cu flăcăul bătrân de la birou care se angajă să fie cu ochii în patru în scuarul Louvois, împotriva vizitatorilor nedoriţi. Se coborî până a-l cumpăra pe valetul de cameră al soţului ei, pentru aceleaşi scopuri, în aleea Van Dyck. Mai rămânea de rezolvat problema întoarcerilor tardive ale noctambulului; cei doi fii ai ei, în vârstă de cincisprezece şi zece ani, puteau să-l vadă, din apartamentul unde locuiau de puţină vreme, situat deasupra camerei de lenjerie. Doamna Boussardel îşi aminti de portita din grădină, de cheia ruginită păstrată într-un sertar al socrului ei. Această cheie se află într-o zi în mâinile valetului lui Victorin şi broasca portiţei fu bine unsă. Victorin, docil ca un animal ale cărui nevoi sunt ocrotite, nu se împotrivi să adopte această trecere ca să se reîntoarcă acasă. Lumânarea îl aştepta aprinsă, pe o consolă din salonaşul de la parter, aproape de o uşă-fereastră a cărei cheie o avea.

Doamna Boussardel crezu că a găsit astfel un *modus vi- vendi.* Din nenorocire, Victorin avea tendinta de a nu se înfrâna de la ce-i plăcea. De la o săptămână la alta,

soţia lui nemai- făcându-i nici o morală, ieşea si mai des, se întorcea si mai târziu, n venea şi mai greu să se scoale de dimineaţă. Ca un copil, cum dealtfel şi rămăsese din multe puncte de vedere, refuza să se scoale din pat, se plângea de o indispoziţie care se risipea abia aproape de amiază. Dealtfel, în dimineţile când se ducea la slujbă dormea adesea acolo, în biroul tatălui său, pe care si-l revendicase si în care se încuia. Doamnei Boussardel,

care ştiind toate astea, nu mai întrezărea alte soluţii, nu-i părea rău decât că soţul ei nu găsea un mijloc de a-şi face de cap fără să-şi mai petreacă nopţile aiurea.

Intr-o dimineaţă, ea porunci să i se facă valiza cu ce-i era necesar şi plecă singură, lăsându-şi cameristele acasă. Nu spuse unde se duce şi, când se întoarse, după cinci zile, nimeni nu cuteză s-o întrebe ceva. De la moartea socrului ei, absolutismul se accentuase şi mai mult. La puţină vreme după această plecare, într-o seară, la masa de la care soţul ei lipsea, anunţă că o reprimea pe Aglae în serviciu şi că o aştepta să vină în săptămâna următoare; îi încredinţase slujba de femeie de serviciu, dându-i în grijă rufăria casei, argintăria şi vitrinele. Boussardelii primiră această veste fără să crâcnească. Nu-i avea de fapt la această masă, ca martori ai evenimentelor survenite cu şase ani mai înainte, decât pe Amaury şi pe Caroline, care evitară să se privească.

În faţa unei astfel de .indiferenţe, adevărată sau simulată a familiei, femeia din Lille reapăru deci, foarte puţin schimbată, mai curând înfrumuseţată, rotundă si strălucitoare ca un fruct copt. Mergea pe treizeci de ani.

îşi reocupă odaia, dar singură. Se presupunea că bărbatu-său o aştepta, la ţară, cu cei doi copii pe care-i avea, cel mai mare născut la puţină vreme după ce dădaca fusese alungată din aleea Van Dyck, al doilea, născut după trei ani. Apoi, datorită unui răspuns pe care doamna Boussardel îl dădu fiicei sale Emma, mereu pusă pe întrebări, se află că Dubost se

reangajase în armată. într-adevăr, din când în când Aglae primea scrisori din Tonkin, căci bărbatul ei, sedus de aventură, îşi reluase serviciul militar într-unui din batalioanele generalului Bouet. Victorin, care avea relaţii în toate mediile, ceruse să i se înapoieze galonul de lână al corpului expediţionar.

Aglae, femeia de serviciu, fu mult mai supusă decât în trecut. Când doamna Boussardel, de Paşti şi în vacanţa mare se ducea la Berry cu copiii, Aglae rămânea la Paris ca să ţină casa, atâta vreme cât domnii se vor mai afla acolo.

Cei doi copii Dubost stăteau la Lille, crescuţi de bunicii materni. De două ori pe an doamna - printr-un servitor - trimitea să-i aducă la Paris, ca să-şi îmbrăţişeze mama care nu cerea niciodată concediu.

în primăvara anului 1885, o veste neplăcută întristă aleea Van Dyck! Dubost fusese ucis de „Batalioanele negre". Familia transmise condoleanţe văduvei în odaia ei. Domnul rosti în faţa tuturor un mic elogiu improvizat, în care salută în mod cordial amintirea dispărutului, a acelui viteaz care se dusese să moară pentru drapel, la Poarta Chinei. Doamna îi chemă printr-o scrisoare pe cei doi copii orfani, pe care-i ţinu opt zile pe lângă mama lor. Apoi îi trimise acasă şi viaţa îşi reluă cursul.

Raporturile de odinioară se restabiliseră întrutotul între Aglae şi stăpâna sa. Doamna Boussardel era adesea însoţită de femeia ei de încredere, prin magazine, pe la vânzări şi în vizitele de caritate, ba chiar şi la Creteil căci, nefiind femeia care să se scuture de o obligaţie fixată de ea însăşi, nu încetase niciodată de a se duce s-o vadă pe mătuşa Liline.

Cam la patru ani după internare, familia avu uşurarea de a afla prin Cartaud de la Châtre că starea bătrânei domnişoare nu se înrăutăţise şi că tindea să rămână aceeaşi. Veni o zi în care şi alte vizite decât cele ale doamnei Boussardel fură autorizate, şi neamurile, care se deranjară primele, o găsiră pe mătuşa Liline, căzută în mintea copiilor, incapabilă să mai recunoască pe cineva si să mai rostească altceva decât nişte văicăreli. Se întristară s-o găsească astfel şi,

în curând, Amélie rămase singura ce se ducea cu regularitate la stabilimentul doctorului Hubertus. Acele expediţii, care mai continuară încă cinci ani, nu se opriră decât atunci cand bolnava se stinse în sfârsit, încărcată de ani, dar fără să-i fi revenit nici cea mai mica sclipire de raţiune.

Celei care atâta vreme fusese decana de vârstă a familiei i se făcu o înmormântare cu mare pompă. Alaiul nu plecă din strada Notre-Dame-des-Champs; apartamentul mătuşii Liline fusese lichidat la un an după ce intrase la ospiciu, când îşi dădură seama că nu se va mai vindeca. Dealtfel, casa din aleea Van Dyck, cu curtea ei cu trei faţade, unde trăsurile puteau întoarce cu uşurinţă, se preta mai bine la desfăşurarea pompei funebre. Mătuşa Liline se înapoie deci în casa Boussardcl, dar moartă, tăcută.

Neamurile îndoliate şi adunate sub privirile întregului Paris, îi aduseră onorurile care erau de aşteptat, durerea lor păru sinceră, si era, fără îndoială, desi cunoşteau testamentul care-i dezmoştenea. întreaga avere a cucernicei revenea preoţilor, printr-un testament olograf, anterior epocii în care îşi pierduse judecata; dispoziţiile purtau data chiar a săptămânii în care, îngrijorată de primul ei atac din aleea Van Dyck, bolnava, cu ştirea nepoatei sale, îl chemase pe omul ei de afaceri. Chiar din seara înmormântării, unii dintre nepoţii mătuşii Liline vorbiră între ei să atace testamentul. Lucrul era dificil, cifrele calculate de notarul Jarnaux erau considerabile. Vor contesta starea mintală a bolnavei, vor dovedi captaţia, sugestia frauduloasă. Acel proiect se întinse în familie şi, în douăzeci şi patru de ore, câştigă toată generaţia tânără. Bunica Mignon, sora moartei, şi căreia vârsta îi atenuase în sfârşit sprinteneala, n-ar fi fost în stare să ţină singură piept la acest atac al noii generaţii, căci bătrânul notar îsi urmase fratele geamăn în mormânt, după un an, dar doamna Boussardel îşi impuse voinţa.

Asta a fost singura luptă adevărată în care fu văzută înfrun- tându-si familia; si a fost dificilă, căci la ciuda acestor moste- nitori frustraţi se mai adăugau şi nişte

sentimente complexe, izvorâte din tainica lor lipsă de credinţă. Prea burghezi ai Parisului şi prea în pas cu vremea lor ca să nu fi fost atinşi mai mult sau mai puţin de anticlericalism, Boussardelii nu fuseseră niciodată pioşi cu adevărat, nu se supuseseră niciodată poruncilor bisericii, şi această revanşă pe care slujitorii bisericii şi-o luau asupra lor îi jignea peste poate, şi-i făcea să piardă măsura.

-Nu veţi ataca testamentul! declarase doamna Boussardel, care le ţinea piept. Mă opun la aşa ceva! Ştiu mai bine decât oricare dintre voi că mătuşa mea se bucura de toate facultăţile mintale atunci când l-a redactat. Vă avertizez că nu mă voi da îndărăt de la nimic ca să cruţ familiei ruşinea şi pericolele unui astfel de proces!

Victoria repurtată în urma acestei lupte îndârjite întări şi mai tare sceptrul în mâinile ei.

Acum se ocupa personal de toate. înapoie tot mobilierul moartei, pe care-l închisese într-un depozit de mobile şi se felicită că nu se luase nici măcar un «bibelou în timpul celor nouă ani cât durase internarea. Inmână executorului testamentar, domnul Minotte, căci nici un ecleziast nu se arătase, toate hârtiile particulare ale mătuşii sale, pe care, e adevărat, le examinase şi le puricase bine după ce-o condusese pe bătrână la Creteil. înmână în sfârşit toată colecţia de acuarele, de sanghine, de desene în creion şi miniaturi datorate talentului Adelinei Boussardel: nimeni timp de nouă ani nu deschisese acele mape. Domnul Minotte desfăcu în faţa ei legăturile, si frunzări cu propria-i mână de om al legii toate acele soiuri de fiori, păsări şi pisicuţe, scene de gen ori religioase. Dar cea mai groasă dintre mape, care datorită conţinutului se umflase si se deformase, oferi ochilor,

când o deschise, o extraordinară cantitate de portrete ale mătuşii Liline, făcute de ea însăşi. Erau poate vreo trei sute. Se eşalonau pe parcursul a şaizeci de ani de viaţă, şi-o înfăţişau fată tânără, fată bătrână si domnişoară bătrână, dar mereu frumoasă. Fiecare

portret avea data şi semnătura ei, şi se afla la locul lui; toate erau de mici dimensiuni, si toate foarte bine executate. Domnul Minotte vru să lase acest lot familiei.

- Nu, nu, zise doamna Boussardel, face parte din moştenire.

Apoi, după ce se gândi puţin, cum omul de afaceri insista,
alese trei portrete din tinereţe ale mătuşii sale, trei chipuri pe care nu i le cunoscuse şi pe care le păstră ca amintire.

- Cât era de frumoasă! murmură ea, cu cele trei foi între degete.

Mătuşa Liline odată coborâtă în cavoul familiei, înainte chiar de a se isprăvi de scris inventarele moştenirii, doarnna
Boussardel intra într-o perioadă de destindere. Mai cunoscuse una asemănătoare, dar mai puţin completă, când bătrâna domnişoară dăduse în mintea copiilor. Socotea să înainteze astfel, din progres în progres, până la capătul sarcinii sale, până la salvarea completă a familiei sale.

Etapa următoare, cuminţirea soţului ei, era încă departe de puterea ei de influenţă. Auzise întotdeauna spunându-se că bărbaţii au si ei un fel de vârstă critică, si in ignoranta in care rămăsese în privinţa problemelor sexuale nădăjduia că în acea epocă Victorin va renunţa, fără voia lui, la viata sa de bărbat, cum le vedea, în mediul ei, pe toate nevestele ajunse la aceeaşi răscruce. Şi cel care, de la moartea bunicului, îsi pierduse, ca să spunem aşa, prenumele, şi nu se mai numea decât Boussardel, avea acum patruzeci şi nouă de ani. încă cinci ani de răbdare, hai zece, având în vedere constituţia viguroasă de care se bucura, şi va fi liniştită. Spiritul ei se îndrepta către această şansă de care o apropia fiecare an; sărbătorea de acum încolo aniversările bărbatului ei dominată de acest gând.

Neavând ce să mai facă în această j>rivinţă, toată atenţia ei era îndreptată spre restul familiei. Ii facea impresia că e conducătorul acestui atelaj multiplu pe

care-l călăuzea din înălţimea locului solitar la care se ridicase. Nu mai avea pe nimeni alături de ea; generaţia precedentă dispăruse. Mătuşa Mignon murise, de asemenea mătuşa Louis, care nu jucase niciodată un rol prea mare. Părinţii Ameliei se duseseră şi ei, rupând şi subţirele fir care o mai lega de viaţa dinainte de măritiş; ultimele legături cu fratele şi cumnata ei Lionnette le mai avu în momentul împărţirii moştenirii Clapier, cerând să i se atribuie guano-ul si terenurile cumpărate pe preţ mic de mama ei, căci soţia fui Victorin căpătase de la Boussardeli gustul şi superstiţia bunurilor funciare.

încetul cu încetul ajunse la un fel de euforie puternică şi
tristă care izvora din ceea ce realizase în sfârsit, din ceea ce
j "
avea conştiinţa că realizase. Făcută pentru familie şi îndatoririle ei, după cum unii bărbaţi sunt făcuţi pentru armată şi comandamente, găsea satisfacţii până şi în sacrificii şi durere. Când o pierdu pe mica Berthe, care muri de difterie chiar în anul în care tratamentul cu ser era pe cale de a fi pus la punct, ea văzu în acest doliu o pedeapsă a soartei, răscumpărarea relativ modestă pe care trebuise s-o plătească pentru reuşitele ei ca şef al familiei; nu uita că dificultatea împrejurărilor le dădea acestora un şi mai mare preţ; făcea parte dintre acele frumoase constituţii umane care, prin vitalitatea şi conştiinţa soartei lor, alungă pesimismul şi care, la cele mai grele încercări, deschid ochii mari, văd viaţa şi spun: „încă sunt favorizată!" se refugia în bunul simţ, după cum alţii se refugiază în religie.

Mamă productivă şi hrănitoare, era pasionată de familie. Socotindu-si copiii ieşiţi din ea şi din care puteau ieşi alti copii, căci Théodore se însurase în 1893 şi Louise în' 1895, îmbrăţişând cu privirea poporul de nepoţi grupaţi sub autoritatea ei, Amélie se gândea la tot ceea ce trebuise să facă, conjuncturi şi lucnm oportune, ca să ajungă la această piramidă impunătoare. îşi aducea aminte de toţi cei care fuseseră pe

rând Boussardel-fiul, Boussardel-tatăl, ori numai Boussardel.

Dar - şi asta era mândria ei - nu mai vedea o altă doamnă Boussardel. Cumnatele, verişoarele ei se numeau doamna Edgar, doamna Amaury, doamna Oscar; auzise adesea cum o numeau doamna Louis pe notăreasă, iar cât despre soacra ei, născută Bitzius, şi ca să spunem aşa, moartă Bitzius, rămăsese până la moarte, pentru toată familia, doamna Théodorine. în timp ce ea, mai mult decât oricare dintre soţiile ce purtau acest nume, se boussardelizase, aidoma acelor prinţese străine care, trecând o frontieră, un district, ca să se mărite în alt regat, îşi lepădau sufletul de baştină şi se căsătoreau în acelaşi timp şi cu principele şi cu patria.

într-adevăr, ea nu se măritase cu Victorin şi, la urma urmei, el conta prea^ puţin în toată treaba asta: ea se măritase cu Boussardelii. în familia lor, - oricare dintre bărbaţi i-ar fi convenit mai mult decât această greoaie şi voluptuoasă fantoşă - îi luase pe toţi de soţ, era acum legată de toate nevestele celorlalţi, de rudele, de neamurile prin alianţă, de copiii lor, şi dacă devenise receptacolul şi creuzetul lor, ea ştia foarte bine şi ce anume le dăruise: un spirit nou, care nu adusese numai înnoiri domestice sau materne. Prin ea şi începând cu ea steaua soţilor pălise si ea socotea că e bine. Lupta ei, pentru a zăgădui desfrâul lui Victorin, dusese la efectul indirect de a da de gândit celorlalţi soţi; tradiţia bărbaţilor infideli pierdea teren la Boussardeli. Dar şi pe alte terenuri băteau în retragere; strălucirea lor se estompa, trecea doar dincolo de poarta birourilor şi a cabinetelor, se limita la aceste spaţii închise de care doamna Boussardel nu se interesa. Nu ei, ci ea era aceea care orienta viitorul copiilor, punea la cale căsătoriile, inspira contractele si dispoziţiile testamentare, prezida donaţiile de terenuri. Ea inaugurase în familie domnia femeilor.

Se măgulea că fără ea clanul n-ar fi rămas atât de unit. Menţinea legătura între elementele noi, furnizate de căsătorii, neutraliza opoziţiile, întărea nuanţele şi netezea asperităţile. Asa se face că sub influenţa ei, din

1894 până în 1906, Boussardefii oferiră spectacolul unei case pe care afacerea Dreyfus n-o dezbinase. Căci această familie numeroasă a fost toată, până la unul, împotriva lui Dreyfus. Cu patruzeci de ani în urmă ar fi fost de partea lui; dar, ajunsă în acest moment al evoluţiei sale, ea susţinu teza culpabilităţii şi nu-i mai dădu drumul din dinţi niciodată. Dacă se găsiră în sânul ei unul sau două cazuri izolate, care să fie cuprinse de îndoială, ca soţul Louisei, de pildă, nu cutezară s-o exprime în aleea Van Dyck, şi asta nu produse nici o dezbinare.

Doamna Boussardel predicase întotdeauna, de pildă, că nici un motiv, nici un prejudiciu nu trebuie să rupă sau măcar să slăbească legăturile de rudenie. „într-o anumită lume, spunea ea, rudele nu se ceartă între ele. Asta e valabil pentru oamenii de rând." Socotea, desigur, că marile familii sunt, ca şi indivizii, făcuţi din rău si din bine, si că răul nu e totdeauna inutil în ceea ce priveşte soliditatea lor.

La aceeaşi vârstă ca şi soacra ei odinioară, se îngrăşase, dar fără unele gingăşii fizice care o salvau pe doamna Theodorine, chiar în toiul îngrăşării ei. Perişorii ce împodobiseră frumuseţea mătăsoasă a Ameliei Clapier, căpătaseră în unele locuri de pe faţa ei o desime neplăcută, excepţională chiar într-un timp şi pentru o categorie de femei când folosirea depilatoarelor era privită ca o mutilare orientală şi necuviincioasă. încărunţise, buza de jos i se accentuase, spatele i se rotunjise. Doamna Boussardel, care sfârşise prin a semăna cu regina Victoria, nu promitea să arate tot atât de bine ca ea la bătrâneţe.

Vorbea din ce în ce mai puţin, îi asculta pe oameni înălţându-şi sprâncenele, îsi lua aere auguste, şi nu mai ieşea dimineaţa 'din apartamentul ei. Administra casa' din fotoliu, un jilţ mare, pătrat, îmbrăcat în catifea ciocolatie, cu o invergatură plină de fleacuri şi care domnea asupra vechiului salon cu instrumente muzicale. Prin Aglae, femeia de serviciu, ajunsă doamnă de companie, Amélie ştia tot ce se petrece în casă. Nu vizita niciodată apartamentele de la etajul al

doilea, nici pe cele din aripa de nord; cu atât mai puţin pe cel al soţului ei. Nu mai intra în grădina de iarnă, care degenerase.

Nu-şi iubea totuşi mai puţin locuinţa. Când, după vizitele făcute, trăsura care o aducea acasă încetinea în aleea Van Dyck, şi când vizitiul pocnea din bici cerându-i portarului să deschidă, ea îşi ridica ochii, privea casa şi o regăsea, după această scurtă absenţă, cu sentimentul unui comandant care se reîntoarce în port. Nu-şi putea imagina nimic mai primitor decât acele ziduri pompoase, nimic mai intim decât acel peron în formă de evantai şi acea marchiză înaltă. Asta era casa Boussardel, care avea o viaţă personală, opulentă şi puternică, şi care-şi avea legile şi funcţiile ei; dispoziţia locurilor antrena moravuri, înlănţuiri de acţiuni, fatalităţi care se legau şi se reînnoiau cu rigoare. Un tapet, o uşă, o cheie, deveneau aici instrumentele mobiliare ale destinului, tot aşa după cum evenimentele se perpetuează într-o casă, tot la fel cum se repetă, într-o familie, caracterul.

Spre cincizeci şi cinci de ani, doamna Boussardel trecu printr-o epocă dificilă si i se recomandară plimbări pe jos. Neplăcându-i niciodată Èois de Boulogne, prefera să parcurgă cu pasul ei lent şi regulat aleile învecinate cu a sa, sprijinită de braţul Aglaéi sau singură, escortată de cupeul care o urma, cu câţiva metri mai în urmă, lângă trotuar. Oamenii din anturajul ei, care o întâlneau, o recunoşteau pe majestuoasa Boussardel, dar văzând-o pierdută în gândurile ei credeau că nu dorea să fie salutată şi întorceau cu deferenţă capul în altă parte. Adesea, în pasaj, îndrepta o privire binevoitoare spre vreo casă Boussardel, spre vreun imobil de raport relevând puterea familiei. îşi ştia mai bine ca oricine proprietăţile din Plaine Monceau; când se cita în fata ei un grup compact de case, un colţ de stradă, cutare număr dm piaţa Malesherbes sau din bulevardul Courcelles, avea un fel inimitabil de a-şi înclina capul peste bărbia dublă şi de a spune: „Sunt ale noastre".

- Ea nu-şi vedea decât familia ei în Plaine Monceau, iar din capitală, doar Plaine Monceau. Datorită acestui

cartier, până la urmă începu să iubească Parisul. Dar nu-l iubea în felul acelor parizieni care, la adăpostul artei şi arheologiei, luau atunci în zeflemea opera lui Georges Haussmann. Doamna Boussardel nu cunoştea vechiul Paris, ceea ce numea ea cartierele rău famate, unde nu se aventurase niciodată decât în trăsură, pentru operele ei de binefacere, şi fără să se uite pe unde trece. într-o zi de primăvară, pe când se întorcea de la un bronzier din strada Francs-Bourgeois, în legătură cu instalarea fiicei sale Louise, pe cale de a se mărita, îi scăpă o exclamaţie: trăsura ei dăduse într-o piaţă pătrată, plantată cu arbori, mărginită de case în stil Ludovic al XlII-lea, t'oate asemănătoare si înăltate sub arcade.

- Unde ne aflăm? întrebă ea.
- în piaţa Vosges, doamnă, zise vizitiul.
- Ca să vezi...
- Doamna doreşte să mai facem un tur?

Ea se sprijini mai bine de speteaza banchetei.

- Nu, nu, n-am timp... Mergi înainte.

Ceea ce admira ea erau drumurile largi şi drepte, cu trotuare late, şirurile de case sau de construcţii noi, fără prăvălii. Simţea o anumită armonie între ea însăşi si partea asta din Paris construită astfel; îi găsea cartierului ihaine Monceau caracter, personalitate.

în timpul lunilor lungi ale menopauzei, avea insomnii. Tăcerea parcului scălda casa şi lăsa să pătrundă până în odaia ei zgomotele nocturne ale oraşului; dar noul Paris fu cel care-i alină necazurile. Din când în când, pasul unui cal deranja străzile calme. Potcoavele răsunau pe pavaj însoţite de zgomotoul în surdină al roţilor. „Dacă se opreşte la colţul străzii Alfred de Vigny - îşi spunea doamna Boussardel pe care grija pentru bărbatul ei n-o părăsise încă - e el." Auzul i se ascuţea în marea linişte. Zgomotul trapului se apropia, slăbea în dosul zidului unei case, se reînsufleţea, se îndepărta, se repercuta în depărtare încă o clipă, asemeni pulsaţiei neregulate a unui mare trup adormit, chinuit de vise.

Aceasta a fost epoca în care cei din familie începură să-i spună doamnei Boussardel bunicuţa. îşi însurase mai întâi băiatul cel mare cu o fată a lui Oscar-notarul; în 1901 îl însură si pe cel mic cu o fată a lui Noemi; prin aceste două căsătorii intre Boussardeli, ea îşi grefa din nou mlădiţele pe tija principală. Doar dinspre partea asta - căci Louise nu avea copii, iar Emma rămăsese fată bătrână şi avea, în 1902, patru nepoţi.

Dar nimeni nu se gândea să-i zică lui Boussardel bunicuţul. îmbătrânise, trecuse de şaizeci de ani, fără ca vârsta să-i fi adus schimbarea nădăjduită de soţia lui. Dimpotrivă. Simţurile, cu vârsta, se dereglară, fără să-l potolească, şi obiceiurile lui de desfrânat deveniseră manii; ba apăruse chiar un soi de ramolisment ce se vedea în felul lacom în care vorbea cu celibatarii din cercul lui despre femeiuşti: devenise un crai bătrân.

De la reapariţia Aglaéi, obişnuinţa de a-şi regăsi vechiul obicei pe tavă, în aleea Var Dyck, îl făcuse să'stea acasă multe seri pe săptămână şi asta am în şir; dar Aglaé îmbătrânise şi ea. Când agentul de schimb împlini şaizeci de ani, ea mergea pe patruzeci şi cinci. De mulţi vreme, acest majordom în jupoane îşi angaja femei de serviciu binevoitoare, croitorese tinere şi plăcute; se pricepea să conducă această lume măruntă, cu o autoritate, un sânge rece şi un tact care-i dovedea atât demnitatea cât şi o îndelungată practică la Boussardeli.

Dacă nu se iveau niciodată în casă incidente scabroase, asta se datora mai mult prudenţei sale şi seninătăţii la care stăpână-sa nu renunţase niciodată, dar, de asemenea, şi faptul că ceilalţi locatari ai casei se făceau că nu observă nimic. Copiii şi nepoţii lui Boussardel învăţaseră să nu se mai mire dacă-l întâlneau la ore cam ciudate în nişte locuri ale casei unde nu avea ce căuta. Nu mai surprindea pe nimeni nici zâmbetele, nici făcutul cu ochiul, adresate subretelor. Trecea adesea prin perioade şi mai scârboase, şi aflat în această stare îi scăpau chiar unele gesturi. Ciupea, în trecere, de şold, vreo femeie de serviciu care ajuta la mesele de sâmbătă, şi femeia, surprinsă, scotea un ţipăt... Nimeni, în jurul mesei, n-o

auzea, nici o răceală nu întrerupea discuţiile. Familia nu mai vedea acele incidente senile, asa cum nu mai simţi incomoditatea unei

' 5 ?

persoane bolnave incapabilă să se reţină.

Acele înlesniri domestice nu-l împiedicau totuşi pe bătrânul blazat să caute şi în afara casei mulţumiri mai puţin obişnuite; şi, din când în când, apăreau nişte complicaţii care se întindeau până în aleea Van Dyck. Doamna Boussardel acţiona atunci pe ascuns, fără ştirea familiei si chiar a bărbatului ei. Cel mai

7 9 5

adesea recurgea la serviciile unui vechi funcţionar al poliţiei, expert în a plăti vreo scandalagioaică destrăbălată ca să-l lase în pace, sau s-o facă să se teamă de internarea la Saint-Lazare. Existau fete care se pretindeau însărcinate, sau vătămate, ceea ce nu era adevărat, căci el isprăvise de mult cu cele ~are se puteau pretinde compromise; ba una chiar pretinse că fusese contaminată şi, din nenorocire, lucrul păru suficient de plauzibil pentru ca Amauiy, sub presiunea doamnei Boussardel, să-şi ducă fratele la un medic specialist.

Boussardel se alese măcar cu faptul că se trata, el, care n-avusese niciodată nici răbdarea, nici conştiinţa de a suporta până la capăt nişte îngrijiri serioase. De douăzeci de ori în timpul vieţii sale, familia, fără prea mare surpriză, îl văzuse schimbându-şi regimul de la o zi la alta, bând nişte ceaiuri necunoscute, înghiţind, când se aşeza la masă, nişte pilule pe care nevastă-sa se grăbea să le mute din flaconul lor cu etichetă într-o bomboniera de argint. Această sănătate distrusă nu se ameliora, dar nici nu se înrăutăţea. Boussardel, de atâtea ori bolnav din pricina abuzului de plăceri, n-a mai fost bolnav după şaizeci si cinci de ani.

3 3

Doamna Boussardel privea cu mirare anii căzând asupra lui, unii după alţii, fără să-l atingă în mod sensibil; rezista la orice; dacă sângele nu era prea curat, carcasa era solidă; cine crezuse că excesele aveau să-l uzeze se înselase.

5

Amélie îşi începuse ea însăşi declinul. După toamne, iernile se acumulaseră asupră-i, se vedea îmbătrânind şi adesea o încerca spaima în această luptă de durată pe care o ducea cu bărbatu-său. Dacă va pieri înaintea lui? La această idee o cuprindea frica; alerga să-şi consulte doctorul, cerea un examen complet, o verificare a inimii, a rinichilor.

-Aveţi nişte organe de femeie tânără, aşa cum sunteţi clădită vă văd trăind o sută de ani.

îl punea să-i repete aceste vorbe liniştitoare, şi se întorcea acasă puţin mai calmă, mândră de o sănătate atât de preţioasă, începu să vegheze cu gelozie asupra persoanei sale, ea care nu se răsfăţase niciodată. „E vorba doar de câţiva ani", îsi zicea ea. Nu cerea moartea păcătosului, ci doar neputinţa sa; Èoussardel nu va rămâne verde până la optzeci de ani.

Nepoţii se înmulţeau, viitorul spiţei sale, garanţii vii ca sângele, numele, spiritul neamului se vor menţine până la moartea ei si dincolo de ea, fără slăbiciuni. în martie 1914, se născuse - dm Ferdinand şi din Marie, fiica lui Noëijii - nepoata ei Agnès. La douăzeci şi patru de ore după ce noră-sa, care-i era şi nepoată, născuse, aşează ea însăşi pruncul alături, ca să fie alăptat cu laptele matern, spunând:

-Dă-i să şi sugă, după ce i-ai dat viaţă, copila mea, şi încercă să faci din micuţa asta o adevărată Boussardel.

Cealaltă bunică, Noëmi, era şi ea de fată. După-masă mai sosiră si alte neamuri. Trecură în odaia de alături, a cărei usă o

5 5 5

lăsară deschisă, şi vorbiră ba despre una, ba despre alta, cu glas reţinut, ca să n-o obosească pe lehuză. Printr-o întoarcere destul de firească în astfel de împrejurări, îşi amintiră de începuturile acestei familii, evocară personaje dispărute, doamna Théo- dorine, mătuşa Mignon, bătrânul Boussardel, cel din strada Sainte-Croix pe care nici una din persoanele prezente nu-l cunoscuseră, dar despre care doamna Boussardel, mai puţin taciturnă în acea seară, spuse că-l auzise vorbind mult pe socru-său.

-Era un om de altădată, asa cum nû mai sunt azi. Am o
' 3
culegere de maxime scrise de mâna lui şi care conţin nişte lucruri pline de bun-simţ. Omul era pe măsura lor.

O ascultau în tăiere, si-o admirau că în seara aceea vorbea cu atâta familiaritate. Blajină, surâdea auditoriului ei.

-Dealtfel, cunoaşteţi povestea aceea pe care-a avut-o cu cazacii, în timpul ocupaţiei din 1815...

Cele două surori ale lehuzei răspunseră că n-o cunoşteau, si cea pe care, în ramura lor, o şi numeau bătrâna mătuşă fe povesti, înainte de a le trimite acasă, istorioara cu fazanul à la Sfânta Alianţă.

- Pe scurt, rosti ea terminând, străbunicul vostru i-a dat afară din restaurant pe cei trei soldăţoi, şi s-a întors să se aşeze la masă în aplauzele celor de faţă.

După care, Amélie dădu semnalul de retragere. Musafirii, însoţiţi până în vestibul, ea se sui cu ascensorul în odaia ei, şi se aşează în faţa secreterului ca să termine de trimis micile misive afbastre despre fericita naştere.

Detunăturile surde ale unui automobil care sosise în aleea Van Dyck şi se oprise în faţa casei îi izbi auzul, mereu atent să recunoască acest zgomot în* noapte. Trebuia să fie taximetrul sau maşina de la cerc care-l aducea acasă pe Boussardel; nu lua niciodată limuzina ca să iasă singur seara. „Se întoarce repede", îşi zise ea. Aşteptă să audă slabul clic-clacul portiţei dinspre grădină, dar răsună clopoţelul de la intarea principală. „Nu-i el".

Trecu un moment, apoi recunoscu la uşă felul de a bate al Aglaéi.

- Intră! Ce este?... *Dragă verişoară* - continuă ea să scrie, *am bucuria să te anunţ...*

- Cineva care cere să fie primit de doamna...

- Dar nu primesc pe nimeni!... *Totul s-a petrecut cum nu se poate mai bine; Mărie e făcută pentru maternitate. Copilul...*

- I-am spus şi eu, doamnă. Dar persoana a insistat.

- La ora asta? Cât e ceasul dumitale?

Aglaé îşi scoase din centură ceasul care atârna de fostul ei lanţ de aur.

- Unsprezece şi jumătate, doamnă.

- Cartea de vizită a acestei persoane?

- Persoana n-a vrut să-şi spună numele.

- Toate astea sunt necuviincioase. Dacă vrea un ajutor, să scrie. Spune-i să plece.

Doamna Boussardel se întoarse iar la misiva ei, dar auzi din nou bătându-se la uşă.

- Ce mai este iarăşi?

- Doamna să mă scuze...

Aglaé prezentă o carte de vizită pe o tavă. Stăpână-sa întinse mâna, citi: *Doamna Cléa de Valrose* şi prezenţa unei adrese pe această carte de vizită feminină o edifică pe deplin.

- Hm... E o femeie tânără?

- Nu, doamnă, o femeie între două vârste.

- Corectă?

- E corect îmbrăcată, dar sulemenită... Dacă-mi permiteti...

-Da.

- Persoana asta pare să aibă un motiv serios, doamnă. Nu e o persoană cumsecade, insistă să fie primită chiar în seara asta, dar e foarte politicoasă. Pare cam plictisită...

Doamna Boussardel, care stia că se poate mândri cu judecata Aglaéi, se şi ridicase. Cobori la parter j>e scara de serviciu şi trecu într-o odăiţă, alături de vestiar. întoarse comutatorul si

privi spre uşă. Aglaé introduse o femeie de cincizeci-cincizeci şi cinci de ani, scurtă, grasă, înfăşurată într-un guler de blană, cu cocul acoperit de un tiul înnociat sub bărbie. Văzând-o fără mănuşi şi cu inele pe degete, cu cărnurile fleşcăite sub farduri, doamna Boussardel, care-o crezu trimisă pentru vreun şantaj, îşi zise: „O actriţă, o actriţă bătrână". Cu sprâncenele ridicate, cu buzele strânse, o chestionă pe musafiră, care murmură:

- Nu vă pot vorbi decât dacă suntem singure.
- Rămâi, Aglaé.

Doamna Boussardel făcu doi paşi spre necunoscută, întoarse capul şi-şi plecă urechea. Femeia, înălţându-se pe vârfuri, sprijinită cu mâna de spătarul uniii scaun, îi vorbi în şoaptă. Aglaé o văzu pe stăpână-sa pălind brusc şi, aplecându-se înainte, făcu un gest ca s-o ajute, dar necunoscuta şi întinsese mâna către doamna Boussardel; la acest gest, Amélie se redresă, se îndreptă din talie, se înroşi foarte tare şi zise:

- Unde?
- La mine, în strada Joubert.
- Foarte bine. Vă urmez. Aşteptaţi-mă în odaia asta.

Trecând priç faţa femeii, ieşi în vestiar, dar la piciorul scării
celei mari trebui să se oprească. Balustrada îi scăpă din mână, se agăţă cu amândouă mâinile de braţul Aglaéi, şi-o strânse până când aceasta ţipă, îndreptând spre ea o privire goală.

- S-a făcut, spuse ea cu un glas fără timbru.

Nu se desprinsese de sentimentele care se învălmăşeau în ea. închise ochii, îsi contractă fălcile, făcu un soi de bot, si toate
trăsăturile i se destinseră; în sfârşit, deschise ochii şi gura, aşteptă să-şi vină în fire, să-şi găsească răsuflarea.

- Mergem în oraş.
- Doamna ia limuzina? Ea clătină din cap: -Nu!
- Să se înhame caii, spuse ea foarte încet. Şi să conducă bătrânul Eugène... Mă voi îmbrăca singură. Aşteaptă-mă jos.

Refuză zgomotosul ascensor, căci casa părea cufundată în somn, şi urcă cu greutate treptele scării.

Vechiul cupeu, cu un cal, în care îi plăcea încă să se plimbé, ieşi din întunericul curţii şi trase în faţa

peronului. Doamna Boussardel luă loc înăuntru; Aglaé se aşează în faţa ei'. Necunoscuta traversase curtea si urcase în maşina ei, al cărei
şofer învârtea manivela. Farurile maşinii si ale trăsurii licăreau în noapte. Când cupeul trecu prin faţa portarului care ţinea poarta deschisă, doamna Boussardel, coborând geamul, îi porunci să încuie poarta în urma ei: nu ştia când avea să se întoarcă. Şi, prin tubul acustic:

-Eugène, urmăreşte automobilul acela, am să-ţi spun pe urmă ce ai de făcut.

Cele două vehicole coborâră în Paris pe străzile nocturne, sonore. Unul în urma celuilalt, păreau legate printr-un cablu invizibil. în realitate, doamna Boussardel, cu cornetul acustic în faţa gurii, îl dirija pe vizitiu. în Saint-Augustin cupeul pierdu legătura cu automobilul; întoarse scurt între biserică şi statuia Jeannei dArc, trecu de cazarmă, o luă pe strada Lahorde, intră în curtea gării Saint-Lazare puţin animată la acea oră şi opri în faţa clădirii. Vizitiul coborî de pe capră.

- Eugène, n-ai să obţii informaţiile de care am nevoie decât în sala paşilor pierduţi. Du-te, noi te aşteptăm aîçi.

Vizitiul legă hăţurile şi dispăru în gară. Portiera se deschise iute şi Amélie ieşi din cupeu.

- Repede, Aglaé.

- Da, doamnă.

Aglaé apucă iute hăţurile calului şi porni. Cupeul, la pas, o luă prin spatele hotelului Terminus, tăie curtea Hâvre în diagonală, o luă pe străzile Sainte-Lazare şi Caumartin. Doamna Boussardel, cu chipul încadrat în rama portierei, controla drumul. în întuneric, crezu că recunoaşte Saint-Louis d'Antin, se uită în stânga şi distinse, prost luminată de un felinar, o căsuţă cu acoperişul drept, împodobită cu motive greco-romane, veche de o sută de ani.

- Da, e strada Joubcrt. întoarce.

Pe trotuar, în faţa unei dâre luminoase a unei uşi grele, întredeschise, doamna de Valrose o aştepta neliniştită. Bizarul echipaj "opri, doamna Boussardel coborî, binevoi să se explice, făcu semn Aglaéi s-o urmeze şi intră sub boltă.

Cele trei femei traversară două vestibuluri, unul după altul, luminate violent, orbitor pentru cel care venea din noapte, şi urcară o scară cu covor roşu. Existau acolo multe oglinzi, multe draperii şi plante verzi. La etajul al doilea, gazda o luă pe un culoar unde de asemenea ardea lumina electrică; această casă, luminată în întregime, părea părăsită; nici un servitor, nici un zgomot. Doamna de Valrose, după ce împinse o uşă, dispăru. Pe un pat cu perdelele date la o parte, zăcea Boussardel, pe jumătate dezbrăcat.

Prima grijă a soţiei sale fii să-i închidă pleoapele, care nu fuseseră bine închise şi care se ridicaseră puţin peste ochii albi, cu pupilele date peste cap. Aglae se ocupă de mort, îi încheie hainele, îi înnodă cravata şi-i puse ghetele; îşi scoase din coc un ac de care se sluji ca să încheie nasturii de la ghete. Poate din pudoare, doamna Boussardel îşi întoarse privirile de la acele treburi, şi se uită maşinal prin odaie, un soi de cameră burgheză, cu un tapet destrămat, de culoare tuciurie, împodobită cu oglinzi şi cromolitografii înrămate, care reprezentau Danaide şi Lede. Un pardesiu, un fular alb şi un baston se aflau aruncate pe o canapea de lemn aurit. Doamna Boussardel se ,duse să ia pardesiul şi i-l întinse doamnei sale de companie.

- îmbracă-l pe domnul, îl vom lua cu noi.

Doamna de Valrose se feri să intervină, să-si ofere serviciile.

3

Viguroasa Aglae aşează trupul pe marginea patului şi, cu gesturile sigure ale unei dădace, îi puse pardesiul. Doamna Boussardel se întoarse spre uşa pe care o auzise deschizându-se: în picioare, pe prag, văzu un

bărbat puternic, vulgar şi tânăr, aducând cu un maestru de arme, şi cu ceva în plus, pentru ea de nedefinit. Doamna de Valrose închise uşor usa în urma lui si-1 prezentă în şoaptă:

- Soţul meu! Apoi adăugă: Răspund de discreţia lui.

Doamna Boussardel îl măsură din cap până în picioare. Cu tonul ei obişnuit, le explică - în această odaie şi în faţa mortului - în puţine cuvinte planul, care cu ajutorul unui bărbat era mai uşor de realizat. Soţul doamnei Valrose se declară gata, se apropie de trupul aşezat pe pat, ca să-l ia în spinare; cu un gest, doamna Boussardel îl opri. Voia să ştie ce sumă datora soţul ei. Matroana, cu un: „Nu, nu, doamnă, vă rog...", refuză. Dar privirea care-o străpunse îi tăie vorba. Acceptă ceea ce i se întinse şi ascunse bancnota, fără s-o privească, cu o delicateţe profesională. Soţul ei ieşise din odaie, îndoit sub trupul lui Boussardel, al cărui bust, braţe şi fular îi atârnau pe spate. Cele trei femei îl urmară; Aglae ducea pălăria şi bastonul; nimeni nu vorbea; covorul le înăbuşea paşii. Traversarea acestei case plină de oglinzi, iluminată şi pustie se făcu acum în sens invers; coborârea celor două etaje se efectuau fără să se audă vreo prezenţă omenească; doamna Valrose, cu ochii vioi pe faţa ei boită, supraveghea, în trecere, uşile; ele nu se întredeschiseră. în primul vestibul, înainte de a ajunge sub boltă, omul îşi puse povara în faţa lui, menţinând-o în picioare. Aglae se apropie, îi întinse stăpânei sale pălăria şi bastonul, apucă un braţ al mortului, şi-l trecu pe după gât, iar soţul doamnei Valrose procedă la fel cu celălalt.

- Veţi putea? întrebă doamna Boussardel.

Cei doi purtători îşi recăpătară aplombul, făcură un efort şi încercară să meargă.

- Da, doamnă, zise Aglae.

Doamna Boussardel se apropie atunci de soţul ei şi-i îndesă pălăria pe cap până la sprâncene. Apoi ieşi

prima. Lumina de sub boltă fusese stinsă, nu mai ardea decât o lămpiţă roşie.

Un fel de om beat între două persoane silite să-l susţină, apăru în pragul casei şi traversă trotuarul, târându-şi picioarele; apoi fu împins în trăsură, unde doamna Boussardel îl primi drept în braţe. îl instalară alături de ea; Aglae, aşezată pe strapontină, îl ţinea să nu cadă. Condus de un vizitiu adevărat, cu melon, cupeul întoarse în strada Joubert şi uşa casei doamnei de Valrose se închise. în aleea Van Dyck, doamna Boussardel porunci birjarului să înainteze cu zgomot cât mai mic, de-a lungul trotuarului de pe partea opusă. Coborî prima; ţinea în mână cheia portiţei pe care i-o luase mortului. Se uită în jur, la pavilionul întunecat al portarului, şi făcu semn complicilor săi.

Când Boussardel fu în sfârşit lungit pe canapeaua din salonaşul unde se reîntorcea după escapadele sale, şi după ce soţul doamnei Valrose dispăru, cele două femei rămaseră un moment alături, în picioare, în faţa cadavrului, fără să se mişte, fără să vorbească, închise în această odaie din casa adormită. Zgomotul unei răsuflări întretăiate o făcu pe doamna Boussardel să întoarcă încet capul; Aglae plângea, cu faţa în batistă. Suspinele se accentuară, se precipitară apoi, ea bâlbâi:

- Bietul domn... bietul domn...

- Ah, zise văduva, nu mai plânge, draga mea. O bătu pe umeri şi, cum cealaltă nu se liniştea, o atrase spre ea.

Aglaé, fără să se lase cu totul la pieptul doamnei, încă mai plângea şi gemea.

- Doamna să mă ierte; e ceva nervos.

- Da, da... cred si eu...

Doamna Boussardel, dreaptă şi masivă, cu ochii uscaţi, cu pulsul calm, privea in gol, pe deasupra celei care plângea, şi hotărî în minte împrejurările morţii soţului ei, în aşa fel încît să fíe acceptate şi de familie şi de lume.CAPITOLUL XXVIII

Intrarea în mausoleu era destul de largă pentru ca în faţa uşii cu cele două canaturi deschise să poată intra odată patru oameni; dar fiii celui mort, care conduceau cortegiul şi bătrânul unchi Amaury, care venea după ei, o lăsară pe doamna Boussardel să înainteze cu un pas - şi să rămână singură pe pragul capelei unde trapa cavoului era larg deschisă.

Rugăciunile odată rostite, preotul trecu pământuful fiului cel mai mare care-l ţinea în mână şi încă nu se apropia. Se respecta reculegerea văduvei. Totuşi, ea nu se ruga. Ochii ei, ascunşi sub voal, rămăseseră deschisi, dar nu se uitau la sicriul ce se odihnea în fundul gropii. Ei se fixaseră pe inscripţiile funerare gravate în faţă, de o parte şi de alta a altarului, pe peretele interior al capelei. Multe, cel puţin zece, cuprindeau patru generaţii, socotind-o şi pe micuţa Berthe, şi nu cinci, fiiindcă Boussardel cel de pe vremea Imperiului, fondatorul monumentului, nu se afla aici, urmaşii săi neglijenţi lăsându-l până la urmă acolo unde fusese îngropat. Sus, în stânga, cea mai veche dintre inscripţiile familiei, vorbea despre:

Lydie Marie Victoire Flouet soţia lui Florent Boussardel născută la 18 februarie 1791 moartă la 22 iunie 1816

Doamna Boussardel, care venise adesea aici să-si conducă neamurile, sau să aducă flori, să supravegheze

starea capelei, simţi pentru prima oară prezenţa acestei necunoscute, mama socrului ei, din care descindea toată familia, ca un fluviu dintr-un izvor. Această altă mamă, din înălţimea laconicului'ei epitaf, o privea; îşi răspundeau una alteia peste un secol; înaintea Lydiei Boussardel erau umbrele trécutului, după Amélie Boussardel, obscuritatea viitorului.

în sfârşit, ea îşi aduse aminte de rolul ei, de familie, de mort. Gesturile rituale se îndepliniră şi, scurtând drumul, rudele se îndreptară spre piaţa rotundă Casimir Perier, unde la fiecare înmormântare, Boussardelii desfăşurau formalităţile primirii condoleanţelor.

Această parcelă a cimitirului, una dintre cele mai vechi, se suprapopulase; mulţimea concesiunilor se înghesuia fără să piardă nici un pumn de teren. Ziduri de susţinere fasonaseră terasele pantei de odinioară; mici balustrade şi scări neregulate şerpuiau peste tot, şi cu toate că dincolo de alei fuseseră tăiaţi mulţi arbori, iedera, salba moale, aucuba si merisorul se înmulţiseră si se amestecaseră, muşchiul îmbrăcase atât de bine pietrefe, încât toată acea parte a vechiului Mont-Louis căpătase aspectul unui parc rustic şi accidentat.

Cu arhitectura şi decoraţia sa pe care reculul vremii îl făcea să apară în cel mai bun stil Percier-Fontaine, monumentul Boussardel domnea asupra acestui peisaj unde mâna omului se simţea mai mult decât prezenţa morţii. In mijlocul şi deasupra neînsemnatelor morminte înguste şi nu prea înalte, care se construiseră alături de el, monumentul părea grandios; doar orgolioasele morminte Greffuhle şi Constant Say, din vecinătate, se puteau compara cu el. Acoperea el singur zece sau douăsprezece parcele; conceput şi construit într-o epocă bună, cu o largheţe pe care creşterea preţurilor n-o mai îngăduia, era mai mult un teren decât un mormânt, primul teren, la urma urmei, achiziţionai de familie, la Paris.

Doamna Boussardel coborî, fără ajutor, scara scurtă; nimeni nu"se oferi să-i susţină paşii; ştiau că acest

lucru era inutil. Dar jos, ajunsă pe trotuarul în semicerc, unde bărbaţii din familia ei se şi aranjaseră, ea nu se aşează după ei, ci în fruntea lor, în faţa fiului ei mai mare, în timp ce celelalte doamne continuau să se alinieze, conform obiceiului după domni. Cumnatele sale, trecând prin faţa ei, nu cutezară să-i arate greşeala: cunoscând-o, cine putea şti dacă nu ocupase acest loc în mod deliberat? Théodore îl opri cu un gest al mâinii pe maestrul de ceremonii care se îndreptă spre ea, aşa că Amélie rămase acolo, o grămadă voluminoasă de stofa neagră şi de crep negru, după care se înşiruiau bărbaţii: adevărat cap al familiei.

Defilarea începu. Boussardel murise în martie. Nori repezi, unii cenuşii, se fugăreau de la răsărit îa apus, pe deasupra statuii de bronz a lui Casimir Perier[1] care, în picioare, cocoţat pe soclul lui, prezida această adunare a marii burghezii pariziene.

Doamna Boussardel strângea mâinile care i se întindeau şi răspundea la îmbrăţişări, dar în realitate era distrată. Această stare se datora poate faptului că organismul şi voinţa ei, înţepenite ani şi ani, se relaxau în sfârşit. Nu se simţea în starea ei normală. Ceva se agăţase de spiritul ei; înclina capul şi se mulţumea să strângă mana întinsă în faţa ei. Oamenii, prin cutele vălului, o vedeau copleşită. îi strângeau mâna şi treceau.

Când lungul cortegiu se sfârşi, aşteptă ca şi ultimele persoane să plece, apoi se întoarse spre familie. Toate neamurile, aşezate acolo, o priveau. Făcu, de sub văluri, un gest pe jumătate, pe care cei mai mulţi îl înţeleseseră: jiumele Aglaei fu şuşotit, se propagă din om în om şi doamna de companie, aflata tocmai la capătul şirului, se desprinse din rând şi se îndreptă spre stăpână.

în clipa când doamna Boussardel, sprijinită de Aglae, începu să suie cu poticneli aleea care ducea la mausoleu, îşi simţi picioarele grele, şi înţelese că începea bătrâneţea. O bătrâneţe îiniştită, patriarhală, dorită din adâncul fiinţei, în care se desăvârşi şi care-i va da chipul definitiv. Va îmbătrâni onorată, scutită ae

orice necaz. Putea să-şi savureze lenea trupului şi pe cea a spiritului pe care nu le cunoscuse. Se isprăvise. Se şi vedea în gând bunica, străbunica ce va fi în fiecare an mai sedentară, mai taciturnă, mai indiferentă, instalată în fotoliul ei veşnic, de unde va aluneca fără efort în neant. îi fu greu să ajungă la capătul rampei şi acolo trebui să facă o pauză ca să răsufle. Aglae, care o susţinea cu braţul ei încă puternic, zise:

- Doamna e epuizată.

Doamna Boussardel o privi prin crepul ei pe această bătrână însoţitoare, pe această aliată sigură.

- Da, răspunse ea, clătinând din cap, da.

Porni din nou şi se îndreptă spre mormântul ereditar.

Uşa cu două canaturi rămăsese deschisă, piatra nu fusese încă pusă şi groparii, văzându-le pe cele două femei reapărând, îşi întrerupseră lucrul, se descoperiră şi se îndepărtară.

" [1] *Casimir Perier* (1777-1832), bancher şi om politic francez; deputat de Paris şi membru al opoziţiei liberale sub Restauraţie; ca preşedinte al Consiliului a reprimat energic instwecţiife din Paris şi Lyon şi a susţinut Belgia împotriva Olandei *(n. tr.).*

Dar văduva nu veni până în prag; se opri la o oarecare distanţă: vru să-şi ridice vălul. Aglae o ajută.

Doamna Boussardel îşi dădu capul pe spate. Cu chipul descoperit, clipind puţin din ochi, ea căută, înscrise pe frontonul mausoleului, înnegrite de vreme, dar gravate solid, cuvintele:

FAMILIA BOUSSARDE

*L*Lector: Mihaela Necula Tehnoredactor: Mihnea Popescu

Ctdegere şipaffimre computerizată Secţia Ţotocukgere - Imprimeria Coresi

Tiparul executat sub comanda nr. 40 320 Regia Autonomă a Imprimeriilor Imprimeria „CORESI" Bucureşti Români

a*Familia Boussardel* (1939—1968) urmăreşte, cu lux de amănunte, istoria unei familii care degenerează, acţiunea principală (ultimele trei volume, n.n.) grupându-se în jurul unui personaj central, Agnès Boussardel, o tânără femeie oprimată, care-şi cucereşte libertatea ...

Hériat vede şi zugrăveşte viaţa, negăsind-o frumoasă. O familie acaparatoare de moşteniri nu reprezintă un act moral; după cum nu sunt morale nici despuierea şi desconsiderarea unei fiice de către mama ei, pentru că aşa pretind interesele clanului, adică ale unor burghezi lacomi, mărginiţi, inumani.

Henri
Clouard

Editura
CUCUTENI **ISBN**

Vol. I - IV Lei 9950

973-96731-0-4
ISBN 973-96731-
1-2 (Voi. 1)
Editura R.A.I.
ISBN 973-570-000-x
ISBN 973-570-001-8 (Vol. 1)